

**DR. A.L. GEYER AS SUID-AFRIKA SE
HOË KOMMISSARIS IN DIE VERENIGDE
KONINKRYK (1950 – 1954)**

deur

JACOBUS PETRUS HEIBERG

**PROEFSKRIF INGELEWER VIR DIE GRAAD
DOKTOR IN WYSBEGEERTE (GESKIEDENIS)
AAN DIE UNIVERSITEIT STELLENBOSCH**

PROMOTOR: PROF. P.H. KAPP

DATUM VAN INLEWERING: NOVEMBER 2001

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat, my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

OPSOMMING

Politieke oogmerke het daartoe gelei dat die Unieregering vir dr. A.L. Geyer in Junie 1950 na Londen gestuur het as die Unie se nuwe Hoë Kommissaris. Hy is deur verwante uitdagings gekonfronteer, naamlik om die veelvlakkige Suid-Afrikaans-Britse betrekkings uit te bou, om die apartheidsbeleid te bevorder en om die kritici van die Unieregering te oortuig dat daar geregtigde meriete in die beleid is.

Geyer, 'n lojale en republikeinsgesinde Afrikaner, het na sy aankoms ervaar dat die Unieregering se apartheidsbeleid en die volgehoue aandrag om die oordrag van die Hoë Kommissariaatgebiede, toenemende diplomatieke spanning tussen die lande veroorsaak het. Tot Geyer se frustrasie kon die Unieregering nie insien dat die toepassing van die apartheidsbeleid direkte invloed uitoefen op Suid-Afrika se buitelandse betrekkings nie, wat weer die oordrag van die Brits-beheerde gebiede onmoontlik gemaak het. Geyer moes gevolglik 'n delikate balans handhaaf tussen die blanksentriese verwagtinge in die Unie, die bevordering van Suid-Afrika se belange in die buiteland en sy groterwordende perspektief dat die toepassing van die apartheid nie vir die buitewêreld aanvaarbaar is nie.

Geyer was ook terdeë daarvan bewus dat die Koue Oorlog, die grondwetlike ontvoogding van Brittanje se Afrika-kolonies sou verhaas, wat weer beduidende implikasies vir die samestelling van die Statebond en die Unie se voortgesette lidmaatskap ingehou het. Hy het Unie-politici dus gewaarsku teen optredes wat daarop toegespits was om korttermyn partypolitieke verwagtinge te bevredig, sonder om die nasionale en ook internasionale implikasies van die uitsprake te verreken.

Geyer het geen fundamentele verskille met die beginsels en oogmerke van apartheid gehad nie, maar terselfdertyd was hy ook nie 'n stereotipe Afrikaner en naprater van apartheid nie. In sy optredes het hy deurentyd die historiese, kulturele en sosio-politieke beweegredes vir apartheid, die beliggaming van die beleid en die blanke se aanspraak op en rol in Suid-Afrika beklemtoon. Apartheid is voorgedra as 'n politieke model wat ten doel het om deur middel van gelykwaardige, maar afsonderlike ontwikkeling die ruimte te skep vir die vreedsame voortbestaan van 'n veelrassige gemeenskap. Geyer het groot

erns daarvan gemaak om te beklemtoon dat die aanvaarding van die apartheidsbeleid en die blanke se voortbestaan in Suid-Afrika nou verbind word aan die positiewe en sigbare gevolge van die toepassing van apartheid. Geyer het dit dan ook nodig gevind om kritiek uit te spreek oor die regering se klaarblyklike onvermoë om daadwerklike inhoud aan positiewe apartheid te gee.

Die grootste persoonlike teleurstelling wat Geyer egter beleef het, was sy ontugtering dat sy mentor en vriend, dr. D.F. Malan, nie sy rol as partypolitikus kon ontgroeï en ontwikkel in 'n bekwame minister van Buitelandse Sake en 'n Eerste Minister wat 'n staatsman van internasionale statur is nie.

ABSTRACT

Dr. A.L. Geyer's appointment in June 1950 as the Union's new High Commissioner to London was largely due to the political objectives of the then government. He was confronted by a number of related challenges, i.e. the furthering of the existing multi-faceted South-African-British relations, the promotion of the apartheid policy and convincing the Union's critics as to the merits of the above policy.

Geyer, a loyal Afrikaner and staunch republican, experienced soon after arrival that the policy of apartheid and the Union Government's insistence on the transfer of the High Commission territories were placing the existing diplomatic relations under considerable strain. To Geyer's frustration the Union Government failed to realise that the application of the apartheid policy was affecting South Africa's foreign relations detrimentally. The effect of the Union's domestic policies was therefore prohibiting any possibility of the transfer of the British-controlled neighbouring territories. Geyer was thus faced with maintaining a delicate balance between white-centred aspirations in South Africa, championing South Africa's interests overseas and his own evolving perspective that the application of the apartheid policy was not going to be acceptable to the outside world.

Geyer was also well aware that the Cold War would contribute substantially to the constitutional liberation of the former British colonies in Africa, which in turn would affect the composition of the Commonwealth and South Africa's future membership. He therefore took Union politicians to task for actions that were geared to satisfy short-term party-political expectations, without taking into account both the national and international ramifications of such actions.

Geyer did not differ fundamentally with the principles and objectives of apartheid; however, he was no stereotyped Afrikaner who simply supported apartheid without any questioning. In his public appearances he emphasised the historical, cultural and socio-political motivation for apartheid, the practical embodiment of the policy and the rights and role of the whites in South Africa. He portrayed apartheid as a political model that envisages equal, but separate development for all races that would ensure the peaceful co-

existence of a multi-racial community. Geyer continuously emphasised that only visible and positive results emanating from the application of apartheid, would guarantee acceptance of the policy and also secure the future of the white population in South Africa. Geyer was therefore very critical of the government's inability to give meaningful content to the policy of apartheid.

Geyer's biggest personal disappointment was the inability of his mentor and friend, Dr. D.F. Malan, to rise above the role of the party politician in becoming a competent Minister of Foreign Affairs and as Prime Minister, a statesman of international stature.

VOORWOORD

Die doel van hierdie proefskrif kan op verskillende vlakke aangebied word, naamlik die voor die handliggende beskrywing van die diplomatieke werksaamhede van dr. Albertus Lourens Geyer as die eerste benoemde Hoë Kommissaris in Londen van die Herenigde Nasionale Partyregering na die regeringsverandering in 1948. Daarbenewens verkry 'n mens ook 'n insiggewende blik op die HNP-regering se pogings om die bedryf van sy buitelandse beleid afgesonderd te hou van die binnelandse wetgewende program wat reeds gedurende die vroeë vyftigerjare 'n duidelike invloed op die Unie se buitelandse beeld gehad het.

Die belangrikste oogmerk van hierdie proefskrif is egter om 'n insiggewende fragment uit die lewe van Albertus Geyer te beskryf. In hierdie fase van sy lewe, as internasionale diplomaat gedurende 1950-1954, blyk dit dat hy gewis nie die stereotipe Afrikanernasionalis, gevoelsondersteuner van dr. D.F. Malan se Herenigde Nasionale Party en klakkelose naprater van die beleid van apartheid was nie. Namate hy aan 'n minder binnelands-eksklusiewe beleving van Suid-Afrika en sy unieke probleme blootgestel word en hy persoonlik die Unieregering se hantering van sy binnelandse- en buitelandse beleidsrigtings ervaar, ontwikkel by hom 'n nuwe perspektief oor die uitdagings wat op Suid-Afrika wag. Sy eties-morele en ook rasideel-analitiese benadering tot die politiek, dwing hom om sy "realpolitieke" insigte met die regeringsleiers en toonaangewende meningsvormers te deel. Sy persoonlike emosionele beleving van Suid-Afrika se verslegtende internasionale toestand en sy pogings om 'n nuwe rigting aan die binnelandse beleidsontplooiing te gee, word verbeeld. Hoewel sy diensteryn oor slegs vier jaar gestrek het, het hy toe reeds die grondplanne geteken van 'n benadering tot Suid-Afrika se binnelandse politiek wat waarskynlik ander politieke en staatkundige moontlikhede ingehou het as wat die politieke praktyk van die sestiger- en sewentigerjare uiteindelik opgelewer het. Die politieke realisme en vërsiendheid van Albertus Geyer vorm dus 'n integrale deel van hierdie navorsing. Dit is egter sy vermoë om as 'n vyftiger in sy persoonlike en sosiale lewe, maar veral ten opsigte van sy politieke en staatkundige

standpunte, 'n herwaardering gebaseer op sy akademiese en persoonlike waardes te ondergaan, wat navorsing en beskrywing verdien het.

Albertus Geyer het tot en met sy dood in 1970, soos sy latere betrokkenheid by SABRA ook van getuig, groot erns gemaak met die bestudering van Suid-Afrika se rasseproblematiek. Hy was nie 'n persoon wat populistiese oogmerke nagestreef het nie, intendeel, hy het hom eerder daarvoor beywer om sy nuwe verantwoorde insigte, in belang van die toekomstige geslagte van Suid-Afrika oor te dra daar waar dit 'n verskil kon maak. Uit hierdie studie blyk dit dat sy politieke insigte van dié tyd nie veel inslag by die regerende party gevind het nie. Die politieke woelinge binne die HNP en die Malan-kabinet en veral vanweë die blankes se vrese oor hul onmiddellike politieke toekoms, het tot 'n meer emosionele in plaas van 'n verantwoorde en rasonale benadering tot Suid-Afrika se binnelandse politiek gelei.

Soos hierbo genoem, strek sy diplomatieke dienstermyn oor net vier jaar. Vir die volledigheid van sy politieke denkbenadering en om die deurlopendheid van sy politieke insigte te toon, word ook na enkele toesprake ná 1954 verwys. Die navorsing verg dat daar kortliks na Geyer se benoeming verwys word wat teen 'n besondere agtergrond plaasgevind het. Daar word volledig verwys na die faktore wat ingewerk het op sy persoonlike verantwoording van die politiek, sy persoonlikheidskenmerke, byvoorbeeld sy onafhanklikheid van denke wat hom by meer as een geleentheid laat bots het met toonaangewende partyleiers van sy tyd. Die historiese agtergrond van die verskillende hoofmomente wat sy dienstermyn sou kenmerk, word breedvoerig behandel. Die opleiding en voorligting van die diplomate van die vyftigerjare word ook omskryf. Dit was ook nodig om die regering se benadering tot die benoeming van 'n nie-beroepsdiplomaat in dié belangrikste buitelandse gesantskap te skets, veral waar so 'n diplomaat in die vroeë vyftigerjare gekonfronteer sou word met groeiende anti-Suid-Afrikaanse sentimente, wat groot persoonlike en beroepsverwante eise sou stel.

Dit was 'n voorreg om twee van dr. Geyer eertydse kollegas in Londen op te spoor, naamlik sy destydse politieke sekretaris, mnr. Anthony M. Hamilton van Somerset-Wes

en mnr. John J. Becker, sy destydse privaatsekretaris, tans van Pretoria. Die oud-diplomate het vrylik van hul tyd beskikbaar gestel en insiggewende inligting en indrukke oor dr. A.L. Geyer se lewe en werk in Londen oorgedra. Daarby het mej. Esme Joubert, susterskind van mev. Anna Geyer, van Kaapstad, wat meer as drie jaar saam met die Geyers in Londen deurgebring het, ook interessante insigte gegee op veral die Geyers se persoonlike beleving van Londen. Dr. en mev. Geyer se dogter en skoonseun, ds. G. du Toit Muller en mev. Margaret Muller van Weltevrede, Barrydale was ook meer as behulpsaam en kon vanweë hulle besondere verbintenis agtergrondinligting bied oor die faktore wat hul ouers gemotiveer het. Hulle het ook uiters waardevolle fotoalbums van die Geyers se verblyf in Londen beskikbaar gestel om die nodige afdrucke te kan maak.

Dr. A.L. Geyer se diplomatieke herinneringe, *Vier jaar in Highveld* en mev. Anna Geyer se *Briewe uit Highveld* was nuttige bronne om 'n agtergrond perspektief op hul diplomatieke ervaringe en lewenswyse te verkry. Die A.L. Geyer-versameling (Kaapse Argief), die Hoë Kommissaris (Londen)-versameling (Sentrale Argief, Pretoria), die departement van Buitelandse Sake-versameling (Sentrale Argief, Pretoria) en veral die P.A. Weberversameling, (J.S. Gerickebiblioteek, Universiteit van Stellenbosch) bevat van dié kerndokumente wat die navorsing oor die diplomatieke werksaamhede moontlik gemaak het. Die ongepubliseerde MA-verhandeling (1995), *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959* van L. Jooste en die dokumentasiesentrum van die Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag bevat ook bronne wat inligting verskaf het oor dr. Geyer se betrokkenheid by militêre aangeleenthede.

Omvattende bestudering van argivale bronne is onderneem. Besoeke is gebring aan die Sentrale Argief in Pretoria, die Kaapse Argief, die Instituut vir Eietydse Geskiedenis in Bloemfontein, die Suid-Afrikaanse Nasionale Weermag se dokumentasiesentrum in Pretoria, die Dokumentesentrum van die J.S. Gerickebiblioteek en die Killie Campbell-biblioteek van die Universiteit van Natal, waar waardevolle dokumentasie gevind is wat die navorsing moontlik gemaak het.

Die proefskrif is volgens 'n tematies-chronologiese benadering aangepak. Dr. A.L. Geyer se benoeming, sy persoonliksheidskenmerke, sy aankoms in Londen en aanvanklike beleving word in die eerste hoofstuk beskryf. 'n Omvattende uiteensetting van die faktore wat op dr. A.L. Geyer se dienstermyn sou inwerk, word in hoofstuk 2 uiteengesit. Hoofstukke 3 tot 8 beskryf dr. A.L. Geyer se betrokkenheid by die belangrikste keerkante van sy diplomatieke werksaamhede en bied ook insiggewende inligting oor sy groeiende kommer oor regeringsoptrede, sy veranderende perspektiewe oor die Unie se politieke toekoms en sy persoonlike vertolking van die regeringsbeleid. In hoofstuk 9 word die belangrikste bevindings uiteengesit. Ter inkleding van die proefskrif word 'n aantal fotos by die inhoud ingebind.

Dit is ongelukkig onmoontlik om alle individue of instellings te bedank wat hierdie navorsing moontlik gemaak het. Die RGN verdien die nodige dank en erkenning vir die finansiële bydrae wat die buitestedelike navorsing moontlik gemaak het. Prof. Mike de Vries en mev. U.L. Ramsey verdien spesiale dank, want deur hul toedoen is buitengewone toestemming aan my verleen om toegang tot die P.A. Weber- en die T.E. Döngesversamelings (Kaapse Argief) te verkry. Die personeel van die verskillende argiewe of dokumentesentrums verdien besondere dank, aangesien hul gewaardeerde hulp bygedra het dat die nodige navorsing onderneem kon word. Buitengewone dank en erkenning word egter betuig teenoor me Louisa Jooste van die SANW se dokumentasiesentrum in Pretoria en veral mev. Hanna Botha en haar personeel van die J.S. Gerickebiblioteek van die Universiteit van Stellenbosch. Niks was ooit te veel vir mev. Botha en haar personeel nie en hul vriendelike behulpsaamheid en ondersteuning verdien opregte dank. Gedurende 2000 en 2001 het mev. Margaret Bergh van die J.S. Gerickebiblioteek uitsonderlike hulp aan my verleen met die versameling van inligting en die taalversorging van die proefskrif en sy was ook behulpsaam gewees met die versorging van die foto-insetsels.

Prof. Pieter Kapp se rigtinggewende leiding en ondersteunende benadering tot en belangstellende betrokkenheid by hierdie navorsing word hoog op prys gestel. As voortreflike akademikus, maar veral ook as mens, het hy 'n onuitwisbare indruk gemaak.

Ek is baie dank verskuldig teenoor Ina wat sedert 1990, toe daar met 'n MA-studie begin is, byna onafgebroke 'n deelydse student in die huis gehad het. Sy moes ongetwyfeld vele opofferings maak.

Ten slotte word hierdie proefskrif opgedra aan die herinnering van my ouers wat deurentyd horisonne van geleenthede aan Rouen en myself voorgehou het.

INHOUD

Verklaring	ii
Opsomming	iii
Voorwoord	vii
Inhoudsopgawe	xii
1. Diensaanvaarding in Londen	
1.1 Benoeming	1.
1.2 Egeland-reaksie	2.
1.3 Perskommentaar	4
1.4 Selfkommentaar	6.
1.5 Hoë Kommissaris: Die Historiese Aanloop	8.
1.6 Posbeskrywing	11.
1.7 Biografiese Besonderhede	15.
1.8 Partypolitieke Betrokkenheid	19.
1.9 Diplomatieke Skoling en Blootstelling	22.
1.10 Afskeid en Aankoms	25.
1.11 Diensaanvaarding	28.
1.12 Diplomatieke Protokol	31.
1.13 Intreerede: <i>South Africa Club</i> : 1950	33.
1.14 Perskommentaar en Parlementêre Kritiek	36.
1.15 Diplomatieke Strukture en Gebruike	38.
1.16 Uitdagings	41.
1.17 Samevatting	43.
2. KEERKANTE VAN DIE POLITIEKE TONEEL 1948-1950	
2.1 Inleiding	45.
2.2 Determinante in die Bepaling van die Buitelandse Beleid	47.

2.3	Die Aanloop tot die Regeringsverandering in Suid-Afrika	48.
2.3.1	Herenigde Nasionale Party (HNP)	50.
2.4	Stryd om Afrikanereenheid	53.
2.5	Aanloop tot die Verkiesing	57.
2.6	Verkiesingsveldtog en Oorwinning.	60.
2.7	Reaksie op die Verkiesingsege	62.
2.8	Politieke Werklikhede	64.
2.9	Polities-gedrewe Veranderinge	65.
2.10	Wetgewing deur die Malan-regering	68.
2.11	Verset en Perskommentaar	70.
2.12	Suid-Afrikaans-Britse Verhoudinge	72.
2.13.	Konstitusionele Ontvoogding	75.
2.14	Internasionale Betrekkinge	80.
2.14.1	Indiërvraagstuk	81.
2.14.2	Suidwes- Afrika	83.
2.14.3	Hoë Kommissariaatgebiede	85.
2.15	Persoonlike Botsings	88.
2.16	Samevatting	91.
3.	DIE HOË KOMMISSARIAATGEBIEDE	
3.1	Historiese Agtergrond	93.
3.2	Na-oorlogse Verwikkelinge	98
3.3	Diplomatieke Aanvoorwerk	100.
3.4	Gordon-Walker Besoek	103.
3.5	Diplomatieke Frustrasie	108.
3.6	Persinisiatief uit Suid-Afrika Huis	115.
3.7	Publikasie van die Witskrifte	117.
3.7.1	Britse Witskrif	119.
3.7.2	Suid-Afrikaanse Witskrif	120.
3.8	Diplomatieke Aanslag	122.

3.8	Oordrag op die Spits Gedryf	128
3.9	Samevatting	135.
3 GRONDWETLIKE KRISIS 1950-1954		
4.1	1949: Partypolitieke Aanloop	138.
4.2	Partypolitieke Toenadering	142.
4.3	Bydraende faktore tot die Malan-Hertzog Ooreenkoms	147.
4.4	Die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers	152.
4.5	Reaksie op die Appelhof-uitspraak	164.
4.6	Wetsontwerp op die Hoë Hof van die Parlement	171.
4.7	Partypolitieke en Grondwetlike Inisiatiewe	185.
4.8	Wetgewende Pogings	189.
4.9	Samevatting	195.
4 HANTERING VAN DIE BELEID VAN APARTHEID		
5.1	Aanloop tot die Beleid van Rasseskeiding	198.
5.2	Vertolking van Apartheid	203.
5.3	Kentering in Geyer se Benadering	208.
5.4	Blootstelling, Kritiek en Ontnugtering	222.
5.5	Positiewe Afsonderlike Ontwikkeling	230.
5.6	Buitelandse Perspektief	236.
5.7	Botsende Vertolkings van Afsonderlike Ontwikkeling	243.
5.8	Diplomasie in die Verkiesingsjaar	252.
5.9	Die 1953-Verkiesing	257.
5.10	Kerklike Kritiek en Ekonomiese Integrasie	261.
5.11	Samevatting	270.
6. BRITSE MONARGIE: VERBINTENISSE EN SPANNINGE		
6.1	Benoeming van 'n nuwe Goewerneur-Generaal	273.
6.2	Koninklike Besoek	281.
6.3	Troonbestyging	294.

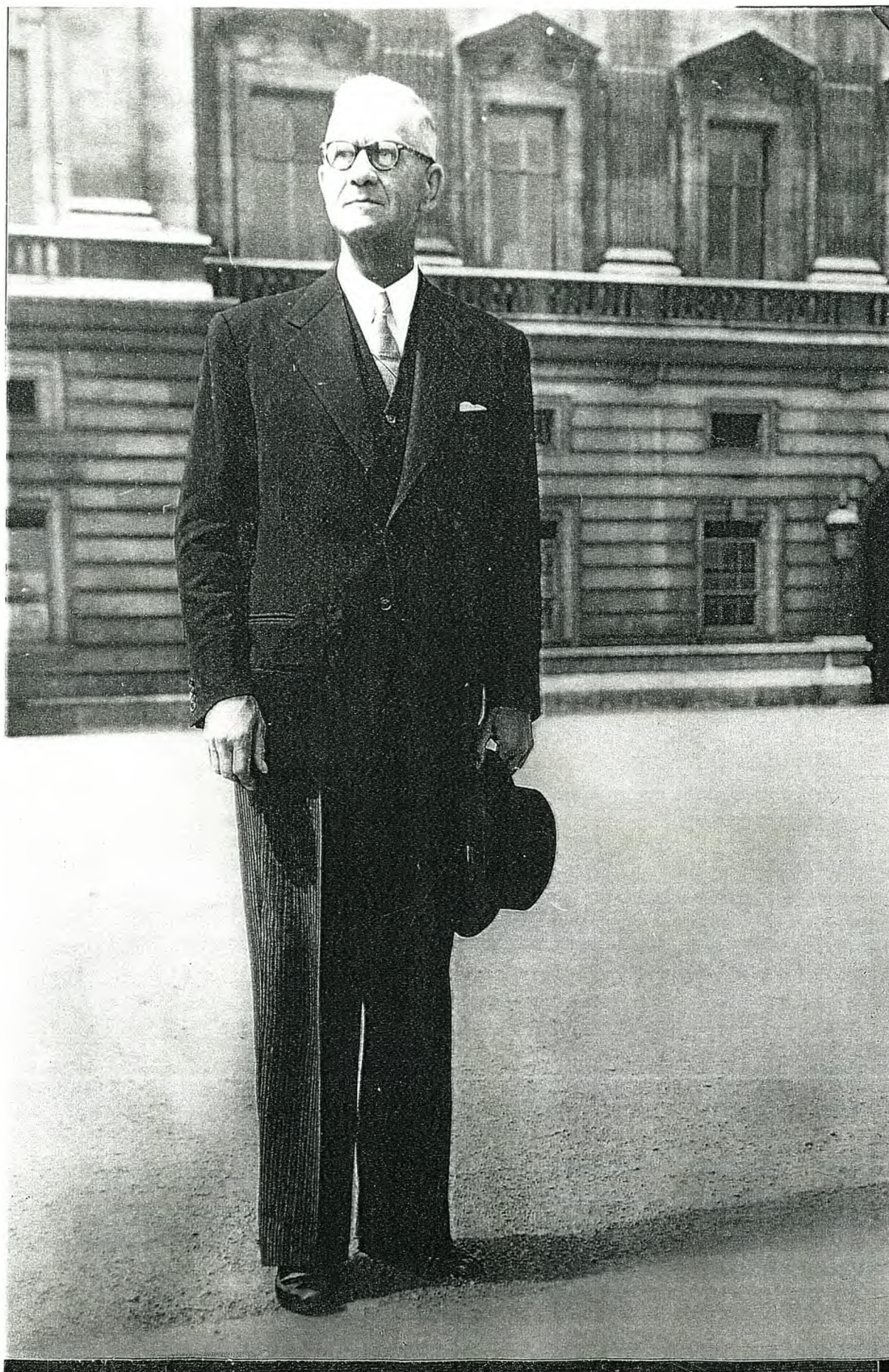
6.4	Grondwetlike Krapperighede	310.
6.5	Stryd in die Binnekringe	314.
6.6	Aanloop tot die Kroningsplegtigheid	318.
6.7	Kroningsplegtigheid en die Eerste Ministerskonferensie	332.
6.8	Samevatting	338.
7.	BEVORDERING VAN MILITÊRE VERBINTENISSE	
7.1	Inleiding	341.
7.2	Midde-Ooste Verdedigingsorganisasie	350.
7.3	Ministeriële Konferensie	353.
7.4	Eerste Ministerskonferensie 1951	359.
7.5	Byeenkoms van die Ministers van Verdediging	361.
7.6	Beoogde Bevelstruktuur	363.
7.7	Konferensie oor Verdedigingsfasiliteite in Afrika	366.
7.8	Dakarkonferensie: Junie 1954	372.
7.9	Betrokkenheid in Korea	375.
7.10	Die Simonstadsamesprekings	388.
7.11	Ministeriële Betrokkenheid	391.
7.12	Bevordering van Militêre Aangeleenthede	402.
7.13	Samevatting	408.
8.	GEYER AS DIPLOMAAT	
8.1	Afrikabeleid	412.
8.2	Maatreëls teen Kommunisme	427.
8.3	Hantering van Ekonomiese Aangeleenthede	433.
8.4	Probleme met die Staatsdiens	446.
8.5	Seremoniële Ervaringe aan die Koninklike Hof	456.
8.6	Van Diplomaat tot Politikus	459.
8.7	Persoonlike Kommentaar en Samevatting	464.
9.	SLOT	469.

10. FOTO-INSETSELS

1. Dr. A.L. Geyer op pad om sy geloofsbriewe aan Koning George VI te oorhandig: 31 Mei 1950.
2. Dr. A.L. en mev. A. Geyer onderweg na hul eerste bywoning van die Koninklike Tuinparty– Julie 1950.
3. Mev. Anna Geyer: Formele bekendstelling aan die Koninklike Egpaar (*Presentation at the Court*) – Februarie 1951.
4. Uniedagfeesvieringe 31 Mei 1950. Graaf en prinses van Athlone en dr. A.L. en mev. A. Geyer.
5. Dr. A.L. Geyer saam met Minister Eric Louw, Minister van Ekonomiese Sake ten tye van sy besoek aan Londen in Junie 1950.
6. Dr. A.L. en mev. A. Geyer verwelkom Ministers N.C. Havenga en mev. Havenga en P.O. Sauer en mev. Sauer in Londen: Junie 1950.
7. Dr. A.L. en mev. A. Geyer verwelkom dr. T.E. en mev. Dönges in Londen waar laasgenoemde die Eerste Ministerskonferensie bygewoon het – Januarie 1951.
8. Minister F.C. Erasmus (regs) gedurende sy besoek aan Londen om die Statebondskonferensie vir die Ministers van Verdediging by te woon – Junie 1951.
9. Dr. A.L. Geyer saam met Minister N.C. Havenga, Minister van Finansies gedurende sy besoek aan Londen – Augustus 1952.
10. Dr. A.L. en mev. A. Geyer saam met die Britse koningin en die Hertog van Edinburgh, prins Philip, by die Suid-Afrikaanse uitstalling by die *British Trade Fair*, Mei 1953.
11. 1951: Diplomatieke ampsgenote. Byeenkoms van die Hoë Kommissaris.
12. Die Driemanskap. Dr. D.F. Malan en Dr. P.A. Weber saam met dr. A.L. Geyer gedurende sy besoek aan Suid-Afrika in Februarie 1954.

11. BRONNELYS

480.

Dr. A.L. Geyer op pad om sy geloofsbriewe aan Koning George VI te oorhandig – 31 Mei 1950.

Dr. A.L. en mev. A. Geyer onderweg na hul eerste bywoning van die Royal Garden Party – Julie 1950.

Mev. Anna Geyer. Formele bekendstelling
aan die Koningspaar - Februarie 1951.

**Graaf en Prinses van Athlone en Dr. en mev. A.L. Geyer :
Uniedagfeesviering, Suid-Afrika Huis – 31 Mei 1950.**

**Dr. A.L. Geyer saam met Minister Eric Louw, Minister van Ekonomiese Sake
ten tye van sy besoek aan Londen in Junie 1950.**

Dr. en mev. Geyer verwelkom die Unie se Minister van Vervoer, mnr. P.O. en mev. Sauer en die Minister van Finansies, mnr. N.C. Havenga en mev. Havenga in Londen – Junie 1950.

**Dr. en mev. Geyer verwelkom Dr. en mev. T.E. Dönges in Londen
waar laasgenoemde die Eerste Ministerskonferensie bygewoon het
in Januarie 1951.**

Minister F.C. Erasmus (regs) gedurende sy besoek aan Londen om die Statebondskonferensie vir Ministers van Verdediging by te woon – Junie 1951.

**Dr. A.L. Geyer saam met Minister N.C. Havenga, Minister van Finansies
gedurende sy besoek aan Londen – Augustus 1952.**

**Die Suid-Afrika-uitstalling by die Britse Industries Trade Fair: 6 Mei 1953.
Van l. na r.: Mev. A. Geyer (in die agtergrond), P. Thorneycroft (Britse Minister van Handel),
Koningin Elizabeth II, dr. A.L. Geyer en die Hertog van Edinburgh, Prins Philip.**

**K. Menon (Indië); onbekend; K.M. Goodenough (Suid-Rhodesië);
W. Doidge (Nieu-Seeland); H. Rahimtoola (Pakistan); L.D. Wilgress (Kanada);
T.W. White (Australië); A.L. Geyer (Suid-Afrika) en E.A.P. Wijeyratne (Ceylon)**

Die driemanskap. Dr. D.F. Malan en Dr. P.A. Weber saam met Dr. A.L. Geyer gedurende sy besoek aan Suid-Afrika in Februarie 1954.

HOOFSTUK 1

DIENSAANVAARDING IN LONDEN

1.1 BENOEMING

Die Burger van 27 Februarie 1950 het die benoeming van 'n nuwe Hoë Kommissaris vir die Londen gesantskap aangekondig met die volgende opskrif:

"Nuwe Gesant na Londen. Dr. Geyer word Hoë Kommissaris. Daar word amptelik aangekondig dat dr. A.L. Geyer, Hoofredakteur van die Nasionale Pers Bpk., aangestel is as Hoë Kommissaris van die Unie van Suid-Afrika in Londen in die plek van mnr. Leif Egeland wat binnekort aftree. Dr. Geyer se aanstelling geld van die eerste helfte van Mei 1950".¹⁾

Leif Egeland, die destydse Hoë Kommissaris, is reeds op 7 Februarie 1950 deur dr. D.F. Malan amptelik per brief ingelig dat sy dienstermyn op 30 April 1950 beëindig sou word. In dié ministeriële skrywe is die gebruikelike dank uitgespreek vir die diens wat Egeland in Stockholm, Den Haag en as Hoë Kommissaris in Londen gelewer het.²⁾

Die amptelike begin van die diplomatieke loopbaan van dr. Albertus Lourens Geyer het egter gestalte gekry in die woordstyl van die amptelike regeringsminuut van 16 Maart 1950, toe die benoeming van Geyer aan die Goewerneur-Generaal voorgelê is:

" Ministers het die eer om by sy Eksellensie die Goewerneur-Genraal aan te beveel dat dit hom mag behaag om goed te keur:

⁽¹⁾ In terme van seksie een van Wet No. 3 van 1911, soos gewysig, die aanstelling van dr. Albertus Lourens Geyer as Hoë Kommissaris van Suid-Afrika in Londen, in die plek van mnr. Leif Egeland vir 'n periode van drie jaar vanaf die datum van sy vertrek teen 'n salaris van 3000-00 pond per jaar".³⁾

1. *Die Burger*, 27 Februarie 1950.

2. L. Egelandversameling, Voor ordening: Malan-Egeland, 7 Februarie 1950.

3. Kantoor van die Eerste Minister (URU): S 114, Houer 272, 16 Maart 1950. Kantoor van die Goewerneur-Generaal, (GG 1), Houer 8, Verwysing 13/3505.

Die aanstelling is afgesluit met:

"Dr. Geyer word getaak, in aanvulling van die pligte wat aan die pos van Hoë Kommissaris van die Unie van Suid-Afrika in Londen deur die Minuut van die Uitvoerende Raad, No. 543 van die 19 Maart 1926 toegeken is met die pligte wat normaalweg aan die van 'n diplomatieke agent toegeken sou word".⁴⁾

1.2 EGELAND-REAKSIE

Malan het nie dadelik na die Herenigde Nasionale Party (HNP) se verkiesingsoorwinning in 1948 die oorsese diplomatieke personeel, wat almal benoemdes van die Verenigde Partyregering van genl. J.C. Smuts was, herroep nie.⁵⁾

Dit is diplomatieke gebruik dat na 'n algemene verkiesing waarin die regerende party verslaan is, die inkomende regering oor die reg beskik om die hoofde van sy oorsese gesantskappe te kan vervang. Dié HNP-regering se stilswee oor die moontlike herroeping van sy missiehoof in Londen en die ongehinderde voortsetting van die dienstermyn vir 'n verdere twee jaar na 1948, het Egeland klaarblyklik onder die indruk gebring dat 'n welkome verandering in die diplomatieke praktyk ingetree het. Hy het dus tot die gevolgtrekking gekom dat Malan 'n nuwe tradisie oor die amp van Hoë Kommissaris gevestig het, naamlik die Londen-aanstelling sou nie in die toekoms meer aan enige politieke veranderinge in die Unie gekoppel word nie.⁶⁾

Daarby het die briewe van waardering wat Egeland van Malan op 11 Mei 1949 en 20 Mei 1949 ontvang het, hom klaarblyklik laat dink dat hy ongehinderd sy diplomatieke loopbaan sou kon voortsit. Egeland het egter uit die oog verloor dat die HNP-regering se groter klem op die wetgewende program vir die binnelandse rassevraagstuk en waarskynlik ook die nuwe besluitnemers se onderskatting van die belangrikheid van buitelandse sake, waarskynlik daartoe bygedra het dat hy tot dié foutiewe afleiding kon gekom het. Die briewe van dank was, by nadere beskouing, niks meer as die gebruikelike dankbetuiging vir die organisatoriese

4. Ibid.

5. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 14.

6. L. Egeland: *Bridges of Understanding*, pp. 213-214.

wat reëlings Suid-Afrika Huis getref het vir Malan se besoek in 1949 nie. Die briewe het duidelik nie na die meriete van sy posbekleding verwys nie en sy aannames kon eerder toegeskryf word aan sy begeerte om in Londen aan te bly as wat dit op feite gegrond was. ⁷⁾

Egeland het sy herroeping nie geredelik aanvaar nie en hy het dit betreur dat hy nie meer die vertroue van sy regering geniet nie. Terselfdertyd het hy waarskynlik uit die oog verloor dat hy 'n benoemde van 'n vorige regering was, toe hy heel onbeskeie uitgewei het oor sy persoonlike aanvaarbaarheid vir die Hof van St. James en ook vir die ander lede van die diplomatieke korps. Hy het ook nie die geleentheid laat verbygaan om sy amptelike rolvertolking en dienslewering hoog aan te slaan nie. In sy pleidooi teenoor Malan het hy verder beweer dat hy, volgens sy samesprekings met Smuts, op die normale diensvoordele van 'n vyf jaar dienstermyn geregtig was. ⁸⁾

D.D. Forsyth, Sekretaris van Buitelandse Sake en ook 'n erflating van die Smutsregering, het op 28 Februarie 1950, namens die Eerste Minister, 'n brief aan Egeland gerig waarin hy hom sonder veel omhaal van woorde van enige persoonlike illusies oor sy aanvanklike benoeming gestroop het. Hy is meegedeel dat die Malan-regering in werklikheid nooit beoog het om hom onbepaald in Londen te laat dien nie. ⁹⁾

Forsyth se byna kliniese reaksie, het die amptelike siening betreffende die Hoë Kommissariaat in Londen baie duidelik uitgespel:

"There was never any question of appointing you to the post of High Commissioner in London for any fixed term, since the Government of the day wished to have its hands free in the event of it wishing to make a change in the incumbency of the post...". ¹⁰⁾

7. L. Egelandversameling, Voor ordening: Malan-Egeland, 11 Mei 1950 en 20 Mei 1950.

8. Ibid.

9. L. Egeland-versameling, Voor ordening: Forsyth-Egeland, 28 Februarie 1950.

10. Ibid.

Forsyth het ook die politieke werklikhede van die tyd soos volg uiteengesit:

"Indeed, there is evidence that even at that period {net na die verkiesing van 1948} there was an idea that it might be necessary to transfer you elsewhere at a fairly early date".¹¹⁾

Egeland het in die briewe van Malan en ook by geleentheid in die briewe van F.C. Erasmus, Minister van Verdediging asook van Eric Louw, Minister van Ekonomiese Sake, versekering aangaande sy persoonlike en diplomatieke loopbaan ingelees wat nooit bestaan het nie. Sy verwagtinge, persoonlike vertolking en veral oorwaardering van sy besondere rol in Londen, het by hom 'n valse gevoel van sekuriteit geskep. Egeland se aanname en selfs hoop dat die Malan-regering die Londen-aanstelling as 'n diplomatieke in plaas van 'n partypolitieke aanstelling sou hanteer, was duidelik uit pas met politieke werklikhede van Suid-Afrika na 1948.¹²⁾

1.3 PERSKOMMENTAAR

Die Burger het dr. Geyer se aanstelling geloof. Sy verbintenis van 21 jaar as redakteur van *Die Burger*, en 'n verdere vyf jaar as hoofredakteur van Nasionale Pers, het volgens *Die Burger* deurentyd in diens van nasionale belang en van die Afrikanervolk gestaan. Die koerant het beweer dat die Eerste Minister se versoek aan Geyer om as missiehoof na Londen te gaan, laasgenoemde in werklikheid geen keuse gelaat het nie, aangesien "plig hom na Londen lei". Sy aanstelling is gesien as die voortsetting van sy toewyding aan "volksdiens", soos in die dae toe hy as koerantredakteur die saak van die Nasionale Party op 'n onverskrokke wyse gedien het.¹³⁾

Die Cape Times het Egeland se herroeping betreur, maar bygevoeg dat dit duidelik was dat Malan 'n persoon met republikeinse sentimente in Londen nodig gehad het. Geyer, vanweë sy persoonlike vriendskap met dr. Malan, sy intieme kennis van die denkrigtings binne die Federale Raad van die Nasionale Party en sy toegang tot die Nasionale Party kookus was dus

11. Ibid.

12. L. Egeland-versameling. Voor ordening: Forsyth-Egeland, pp. 213-214.

13. *Die Burger*, 28 April 1950.

besonder goed vertrouwd met die politieke beleidsrigtinge van die regering. Hy sou gevolglik in staat wees om dit sinvol te kon vertolk.¹⁴⁾

Cape Argus het Geyer se benoeming as 'n verrassing bestempel, aangesien dr. Malan plaaslik deurentyd sterk op sy oordeel en advies staat gemaak het. Geyer is bestempel as 'n berese en gekultiveerde persoon wat as 'n spreker van formaat erken word. Dit is insiggewend dat dié opposisiegesinde koerant Geyer kon versoen met die verantwoordelikhede wat die pos meegebring het. Hy is ook bestempel as 'n persoon wat oor goeie oordeel en takt beskik.¹⁵⁾

Maj. Piet van der Byl, LV van die Verenigde Party, het Egeland se herroeping betreur. Hy het ook gemeld dat, hoewel die herroeping as 'n partypolitieke manewer beskou kan word, ook toegegee moet word dat Geyer wel oor 'n uitgebreide kennis van Europa beskik. Hy is ook beskryf as iemand wat gewis nie kleinburgerlik in sy persoonlike uitkyk en lewensbenadering was nie, in der waarheid "a true cosmopolitan".¹⁶⁾

David Friedman was baie beslis toe hy skryf dat die redakteurstoel 'n mens nie genoegsaam kon voorberei op die uitdagings wat 'n hoë profiel diplomatieke pos sou meebring nie. Persoonlike kwaliteite soos staatsmanskap, geduld, takt, diplomاسie en die vermoë om vriendskappe te sluit het Friedman uitgelig as van die mees krities-belangrike voorvereistes vir die diplomatieke toerusting van 'n missiehoof in Londen. Tog het hy geglo dat Geyer wel oor die nodige bekwaamhede beskik.¹⁷⁾

Die Nederlandse *Zuid-Afrika Maandblad* het op hul beurt ook Geyer as 'n geskikte persoon beskou en hom soos volg beskryf: "...hy neemt in de kringen der intellectuele en politiek geïntereseerde Afrikaners een belangrijke plaats in". Hy is ook gesien as iemand van "stevige overtuigingen" wat geseënd was met 'n besondere oordeelsvermoë. 'n Insiggewende, maar bra

14. *Cape Times*, 27 Februarie 1950.

15. *Cape Argus*, 27 Februarie 1950.

16. L. Egeland-versameling, Voor ordening: Van der Byl-Egeland, 8 Maart 1950.

17. David Friedmanversameling, volume 5: South Africa's Critical Years, p. 83.

onverwagse vooruitskouing was dat Geyer bestempel is as iemand wat wel "boven politieke eenzijdigheid weet te blijven".¹⁸⁾

Die Londense publikasie "*South Africa*" het weer berig dat dit vreemd was dat Egeland nie net na die regeringsverandering in 1948 vervang is nie. Sy herroeping het weer eens bevestig dat die Unieregering nog steeds dié buitelandse pos as 'n politieke sleutelpos gesien het. Geyer se benoeming is weer eens gekoppel aan sy vriendskap met Malan, maar ook dat Malan 'n persoonlike en politieke vertroueling in Londen wou hê. Geyer is ook deur dié bron bestempel as 'n aangename en vriendelike persoon wat reeds groot hoogtes bereik het en wat 'n persoonlike statuur van sy eie ontwikkel het.¹⁹⁾

Die Londense *The Times* het op 26 Mei 1950 'n feitlike berig oor Geyer se outobiografiese besonderhede en die redes vir sy aanstelling geplaas. Dié betrokke berig het 'n beduidende ooreenkoms getoon met berigte wat vroeër in die Kaapse Engelstalige dagblaai verskyn het. *The Times* het gewag gemaak van Geyer as erkende koerantredakteur wat noue persoonlike bande met dr. Malan en die Herenigde Nasionale Party-regering gehad het. Geyer se bywoning van etlike internasionale konferensies is genoem. Dié internasionale blootstelling is vertolk as positief bydraend tot die nuwe rolvertolking wat op hom in Londen gewag het.²⁰⁾

1.4 SELFKOMMENTAAR

Geyer het self sy benoeming soos volg opgeteken wat veel meer beskeie en eie aan die mens was as die fleurige diplomatieke taalgebruik of perskommentaar van *Die Burger*:

"Kom pas van Groote Schuur terug waar ek Ja! gaan sê het. Dit is besluit -- oor 'n paar maande kom my joernalistieke loopbaan tot 'n end en nou voel ek maar effens bedruk. 'n Mens is 'n snaakse skepsel; my ideaal was altyd om op 55 af te tree. Aan *Die Burger*-mense het ek ll. jaar gesê dat ek beslis aan die end van 1950 gaan aftree... Nou ja ek moes toegee

18. Anon.: De Nieuwe Hoge Commissaris in Londen. *Zuid-Afrika Maandblad*, April 1950, p. 6.

19. *South Africa*, 4 Maart 1950.

20. *The Times*, 26 Mei 1950.

dat daar belangrike werk in Londen te doen is; doktor-hulle meen ek kan dit doen; ek hoop dat ek kan. Die plan is nou dat ek dv. einde Mei daarheen gaan as Hoë Kommissaris. Hoe anders het ek my aftree voorgestel! Ek is wel trots, maar ek glo nie ek is verwaand, maar ek het eerlik gemeen dat die saak eenvoudig is; ek lê my betrekking neer; mense sê 'n klompie vleiende dinge oor wat ek as redakteur gedoen het, en ek verdwyn van die toneel, gaan woon stil en op beskeie skaal op Weltevreden....Insteede van my aan die openbare lewe onttrek, moet ek nou 'n heeltmal nuwe loopbaan begin en ek sou soveel liever plaas toe gaan. Maar nou is dit besluit en ek sal my bes gaan probeer. Dit kan sekerlik interessant wees".²¹⁾

Dat die posaanvaarding groot omwenteling vir die Geyers sou meebring het, was duidelik. Uit eie bekentenis was hulle nie mense wat die kalklig van die Kaapse sosiale kringe opgesoek het nie. Ter illustrasie van hul afkeer aan sosiale aansien en erkenning word vertel dat sir Abe Bailey, mynmagnaat, by geleentheid opgemerk het dat Geyer nooit 'n uitnodiging van hom aanvaar het nie waarop die antwoord kort en saaklik was: "Hoe kan ek uitnodigings van jou aanvaar as ek nie eens die van my vriende aanneem nie".²²⁾

Geyer het gewis ook nie beplan om 'n diplomatieke of politieke loopbaan na sy uittrede by Nasionale Pers te volg nie. Gedurende sy vroeë dae as redakteur het hy en mev. Geyer, volgens oorlewering, ooreengekom dat daar slegs een rede vir egskeding sou wees, naamlik as sy "onbetaamlik" vet sou word en as hy Parlement toe sou wou gaan.²³⁾

Hy het sy gebrek aan politieke ambisie net weer bevestig toe hy die volgende aan Leif Egeland geskryf het:

"I did not dream that it would fall to my unenviable lot to have to succeed someone who has filled the position in London with such distinction. However, like a good soldier in the

21. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 30 Mei 1950.

22. A. van Wyk: *Die Keeromstraatkliek*, p. 13.

23. Ds. G. du T. en en. mev. M. Muller: Persoonlike onderhoud, 17 Augustus 1998.

ranks I had to obey".²⁴⁾

1.5 HOË KOMMISSARIS: DIE HISTORIESE AANLOOP

Uniewording in 1910 het grondwetlik nie veel meer beteken as die saamvoeging van vier klein selfregerende kolonies tot 'n groter selfregerende Britse kolonie nie. Die Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal was die verteenwoordiger van die Britse kroon en is op sy beurt deur die Britse koning aangestel op advies van 'n Britse minister. Die konstitusionele onderhorigheid aan Brittanje was dus baie duidelik.²⁵⁾

Suid-Afrika se buitelandse beleidsontplooiing en die voortvloeiende diplomatieke betrekkinge is gevolglik deur die Britse Regering se "Foreign Office" (Ministerie van Buitelandse Sake) via die Goewerneur-Generaal en die Eerste Minister se departement bedryf.²⁶⁾

Na deelname aan die sluiting van die Vrede van Versailles (1919) en die stigting van die Volkebond, waar genl. Jan Smuts 'n beduidende leiersrol gespeel het, het die wekroep van die voormalige Britse kolonies uitgegaan dat hul grondwetlike status gelykstelling met die ander lede van die internasionale gemeenskap verdien.²⁷⁾

Die Unie-kabinet het intussen die amp van Hoë Kommissaris, met die goedkeuring van die Britse regering, deur die promulgering van Wet Nr. 3 van 1911 daargestel.²⁸⁾

"Die Hoge Kommissaris Wet, Nr. 3 van 1911, het die aanstelling soos volg gemagtig: "De Goeverneur-generaal kan van tyd tot tyd een ambtenaar aanstellen die in't Verenigd Koninkryk verblyf zal houden en de titel zal voeren van "Hoge Kommissaris voor de Unie

24. L. Egelandversameling. Voor ordening: Geyer-Egeland, 10 Maart 1950.

25. D. Geldenhuys: *The Diplomacy of Isolation. South African Foreign Policy Making*, p. 2.

26. D.O. Rhoadie: *Suid-Afrika: Van Koloniale Onderhorigheid tot Soewereine Onafhanklikheid*, p. 7.

27. D. Geldenhuys: *The Diplomacy of Isolation. South African Foreign Policy Making*, p. 2.

28. Offisiële Jaarboek, no. 4, 1921, p. 134.

van Zuid-Afrika". De werkring van de Hoge Kommissaris wordt van tyd tot tyd door de Goeverneur-generaal vasgesteld".²⁹⁾

Die pos van die Hoë Kommissaris is indertyd baie breed omskryf en 'n beduidende verskeidenheid van uiteenlopende verpligtinge kon in die volgende uiteensetting gelees word:

"Vertegenwoordiging van het Goevernement van de Unie in het Verenigde Koninkrijk, voor zulke doeleinden, als nodig mogen zijn. Dienst als agent voor de Unie in Londen voor financiële-, handels- en andere doeleinden".³⁰⁾

In 1923 het die Britse regering toegestem dat die Britse dominiums onafhanklike diplomatieke verteenwoordiging mag bedryf. In 1926 het die Balfour-verklaring die grondwetlike status van Suid-Afrika en die ander dominiums of Vrygewestes beskryf as outonome gemeenskappe binne die Britse Ryk, gelyk in status, op geen wyse ondergeskik aanmekaar in enige aspek van hul binnelandse of buitelandse sake nie.³¹⁾

In dieselfde verklaring is daarop gewys dat Brittanje steeds die grootste verantwoordelikheid oor buitelandse- en verdedigingsaangeleenthede vir die voorsienbare toekoms sou hanteer.³²⁾

Genl. J.B.M. Hertzog het na die stigting van 'n eie Departement van Buitelandse Sake in 1927 in die Volksraad verklaar dat die aanstelling van buitelandse verteenwoordigers noodsaaklik geword het, aangesien dié aanstellings bewys sou lewer dat Suid-Afrika as 'n onafhanklike land kon optree. Dit was ook nie meer gepas dat die Unie in die buiteland afhanklik moes wees van die buitelandse, diplomatieke dienste van ander lande nie".³³⁾

29. G. Jooste: *Diensherinneringe*, p. 170.

30. Offisiële Jaarboek, no. 2, 1941, .p. 1154

31. D. Worrall (red.): *South African Government and Politics*, p. 287.

32. C. Cockram: *Vorster's Foreign Policy*, Inleiding.

33. Debatte van die Volksraad, kolomme 3022-3023, 10 April 1930.

Onafhanklikheid in buitelandse optrede en die aanknoop van sodanige betrekkinge, buite die invloedssfeer van die Britse diplomatieke diens, was 'n noodsaaklike voorvereiste vir die bevestiging van die wordende nasionale onafhanklikheid.³⁴⁾

Met die stigting van die Departement van Buitelandse Sake was Suid-Afrika se Hoë Kommissaris in Londen die enigste buitelandse gesant. Die situasie het voortgeduur tot en met 1929 waarna ander buitelandse Unie-gesantskappe op 'n meer permanente basis begin funksioneer het.³⁵⁾

Die benoemde missiehoof in Londen het aanvanklik geen volwaardige diplomatieke pos beklee nie, aangesien die ondeelbaarheid van die Britse kroon dit destyds onmoontlik gemaak het dat die koning 'n diplomatieke verteenwoordiger aan homself kon akkrediteer.³⁶⁾

Aanvanklik het die Unie se buitelandse verteenwoordigers, onder andere die Handelskommissaris in Londen onder staatsdepartemente soos Finansies asook Handel en Nywerheid ressorteer. Die Hoë Kommissaris se kantoor het egter onder die sub-departement van Tesourie geval, alhoewel die Hoë Kommissaris aan die Eerste Minister verslag gedoen het.³⁷⁾

Die versnipperde benadering tot die beoefening van buitelandse beleidsbestuur is in 'n geringe mate ondervang toe dr. H.D.J. Bodenstein, oud-professor in regte aan die Universiteit van Stellenbosch, in 1927 as die eerste Sekretaris van Buitelandse Sake aangestel is. Hy was 'n kenner van die internasionale en grondwetlike reg en sy benoeming het die weg gebaan vir die meer kundige hantering van die ontwikkelende konstitusionele verhoudinge met Brittanje asook met die ander lande van die Britse Statebond.³⁸⁾

34. Geldenhuys: *The Diplomacy of Isolation. South African foreign Policy Making.*, p. 3.

35. D. Worrall (red.): *South African Government and Politics*, p. 333.

36. M.J. Bekker: *Histories-Empiriese studie van die Suid-Afrikaanse Diplomatieke en Konsulêre Diens as Skakelorgansasie*, p. 36.

37. M.E. Muller: *Suid-Afrikaanse Buitelandse Verteenwoordiging 1910-1972*, pp 50-51.

38. P.J. Nicnaber (red.): *Gedenkboek Genl. J.B.M. Hertzog*, p. 338.

Die HNP-oorwinning in 1948 het plaasgevind teen die agtergrond van groeiende nasionalisme in Suid-Afrika en 'n dienooreenkomstige vervreemding van Brittanje deur 'n beduidende segment van die blanke bevolking. Dié verwickelinge het daartoe bygedra dat Suid-Afrika toenemend op buitelandse en diplomatieke gebied die onderhorige posisie ten opsigte van Brittanje begin afskud het.³⁹⁾

Dr. D.F. Malan het in 1950 bevestig dat die Hoë Kommissariaat in Londen 'n "de jure" verlengstuk van die Departement van Buitelandse Sake was. Dié posbeker sou verantwoordelik wees vir die hantering van alle politieke en internasionale aangeleenthede waar beide lande betrokke sou raak.⁴⁰⁾

Prof. Edwin Munger het verder gegaan en verklaar dat ongeag die daarstelling van ander buitelandse missies, die gesantskap in Londen deurentyd dié belangrikste rol in die bevordering van die Unie se buitelandse beleidsontplooiing sou vervul.⁴¹⁾

1.6 POSBESKRYWING

Sir Henry Walton het na bewering in die 17de eeu gesê dat 'n ambassadeur 'n eerlike man is wat oorsee gestuur word om in belang van sy land leuens te gaan vertel. Sir Ernest Satow het in sy "*Guide to Diplomatic Practice*", diplomatie gedefinieer as die toepassing van intelligensie en takt om die amptelike verhoudinge tussen die regerings van onafhanklike lande uit te bou.⁴²⁾

Encyclopaedia Britannica omskryf diplomatie (i) as die bestuur van internasionale verhoudinge d.m.v. onderhandelinge en (ii) die wyse waarop diplomate die verhoudinge aanpas en bestuur.⁴³⁾

39. D. Worrall (red.): *South African Government and Politics*, p. 43.

40. D. Geldenhuys: *The Diplomacy of Isolation. South African Foreign Policy Making*, p. 41.

41. E.S. Munger: *Notes on the Formation of South African Foreign Policy*, p. 14.

42. F.L. Schuman: *International Politics. The Western State System and the World Community*, p. 32.

43. *Encyclopaedia Britannica*, volume 7, 1953, p. 405.

groepe van inligting te voorsien en om burgers van die moederland asook toeriste en sakelui in die vreemde by te staan.⁴⁹⁾

Die "American Foreign Service" het die ideale diplomaat soos volg uitgebeeld:

"...creates goodwill and common understanding, and, with restrained and critical leadership borne of mature experience and profound knowledge of men and affairs, uses these as instruments for enhancing international confidence and cooperation among governments and people".⁵⁰⁾

Die verantwoordelikhede van 'n Amerikaanse diplomaat omskryf verder dat die bevordering en beskerming van die belange van die Verenigde State en sy burgers onderneem moet; daar moet opgetree word in ooreenstemming met opdragte van die regering, persoonlike kontak waarby Amerika sou baat moet bevorder word en verslaggewing moet gedoen word oor die ekonomiese en politieke omstandighede in die gasheerland.⁵¹⁾

Vir die doel van dié navorsing word 'n resente, maar omskrywende artikel uit die *Meintjeskop Ditaba* gebruik om die posomskrywing en funksies van Suid-Afrikaanse missiehoof te ontleed. Die artikel van Tom Wheeler, ambassadeur in Turkye, gee die pligomskrywing van 'n Suid-Afrikaanse missiehoof veel beter as die Staatsdienskommissie se werwingsbrosjure en die vergelykende buitelandse posomskrywings hierbo genoem⁵²⁾

Die buitelandse missiehoof se diplomatieke pligte en verantwoordelikhede is soos volg uiteengesit:

1. Die missiehoof verteenwoordig sy land by 'n verskeidenheid van geleenthede. Van die geleenthede is van 'n seremoniële aard en die missiehoof se optrede word derhalwe die van

49. M.J. Bekker: *Histories-Empiriese Studie van die Suid-Afrikaanse Diplomatieke en Konsulêre Diens as Staatskakeleorganisasie*, p. 108.

50. Op. cit., p. 111.

51. Ibid.

52. T. Wheeler: Letter to an Ambassador. *Meintjeskop Ditaba*, pp. 4-8.

- 'n beelddraer van Suid-Afrika en sy mense. Gereelde kontak word by dié geleentheid met diplomatieke eweknieë gemaak wat weer ideale geleentheid skep vir die uitruil van inligting en die verwisseling van uiteenlopende gesigspunte.
2. Die missiehoof is ook die "hoofskakelbeampte" gemoeid met die uitbou van die beeld en aansien van sy land. Konstruktiewe en deurlopende skakeling met staatslui, partypolitici, die diplomatieke verteenwoordigers van ander lande en met leiers uit uiteenlopende gebiede soos godsdiens, handel, landbou en sport, vorm deel van die "beeldbou" aksie van sodanige missiehoof.
 3. De missiehoof is ook dié bronnepersoon in die insameling, vertolking en verspreiding van betroubare inligting. Inligting moet op so 'n wyse deurgegee word dat verseker word dat Suid- Afrika nie 'n verleentheid geplaas word nie. Die missiehoof moet deurentyd op hoogte van die openbare mening wees, vertrouwd wees met wat in sy eie land aangaan asook met die inkomende en uitgaande dokumentasie van die missie en les bes moet hy sy personeel deurentyd adviseer betreffende hul eie projekte en werksaamhede.
 4. Politieke skakeling met die gasheerland moet deurentyd voorafgegaan word deur volgehoue skakeling met die Departement van Buitelandse Sake in Suid-Afrika. Daar moet ook in aanmerking geneem word dat dié betrokke departement deurentyd die huishoudelike politieke beleidsoorweginge en die bilaterale asook multilaterale verhoudinge met ander lande moet verreken, voor optrede gemagtig word.
 5. Die bemarking van Suid-Afrika se beleidsrigtinge by openbare optredes, by konferensies en by alle geleentheid waar die amptelike beleidsrigtinge van die land oorgedra kan word, verdien volgehoue aandag.
 6. Die bevordering van die handel, beleggings en toerisme vorm 'n verdere belangrike taak aangesien die missiehoof in sy sleutelposisie toegang geniet tot die invloedrykste besluitnemers in die handel, die nywerheid asook tot diegene in die hoogste regeringskringe.
 7. Die ontwikkeling van goeie verhoudinge met die missiepersoneel is nodig aangesien die gladde funksionering van 'n oorsese kantoor in 'n groot mate bepaal of die nodige diplomatieke take suksesvol verrig kan word.⁵³⁾

53. T. Wheeler: Letter to an Ambassador. *Meintjieskop Ditaba*, pp. 4-8.

Gedagtig aan die diplomatieke pligomskrywing, die tydvak na 1948 in die Suid-Afrikaanse geskiedenis en die destydse sleutelstatus van die Londense gesantskap, is dit nodig om perspektief op Geyer dié mens te probeer kry op die vooraand van sy diensaanvaarding in Londen.⁵⁴⁾

1.7 BIOGRAFIESE BESONDERHEDE

Albertus Lourens Geyer is op 11 Augustus 1894 op Somerset-Oos gebore as seun van Christiaan Ferdinand Geyer en sy vrou Maria Johanna Jacoba Buys. Hy deurloop sy skoolopleiding aan Gill Kollege op Somerset-Oos en behaal later die B.A. (Hons.)-graad aan die Universiteitskollege van Rhodes.⁵⁵⁾

Geyer het reeds in 1913 gedurende sy skoolloopbaan duidelike leierseienskappe getoon deurdat hy by 'n konferensie van die Afrikaanse Christelike Studentevereniging (CSV) as matriekleerling tot die hoofbestuur van die beweging verkies is. Hy het as skoolseun klaarblyklik so 'n positiewe indruk op sy gashere gemaak dat die familie in hul dagboekie die volgende aantekening gemaak het: "Lest we forget A.L. Geyer".⁵⁶⁾

Geyer het vanaf 1914 tot 1916 en weer van 1919 tot Junie 1920 onderwys gegee op Aliwal-Noord, Kroonstad, Ficksburg en in Durban.⁵⁷⁾

Gedurende 1917 tot 1918 het hy sy nagraadse studie aan die Universiteit van Stellenbosch voortgesit, aanvanklik in die Teologie, maar later die graad M.A. (cum laude) in Geskiedenis behaal. In Julie 1920 aanvaar hy 'n tydelike betrekking as waarnemende professor in die Departement Geskiedenis aan die Universiteit van Stellenbosch.⁵⁸⁾

54. M.J. Bekker: *Histories-Empiriese Studie van die Suid-Afrikaanse Diplomatieke en Konsulêre Diens as Staatskakeleorganisasie*, pp. 42-43 en 109-112.

55. *Die Burger*, 28 Desember 1969.

56. *Die Burger*, 27 Februarie 1950.

57. C.J. Beyers (red.): *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel IV, pp. 186-187.

58. C.J. Beyers & J.L. Basson (reds.): *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel V, p. 306.

Tydens sy verblyf op Kroonstad ontmoet hy vir Anna Elizabeth Joubert, 'n kindertuinonderwyseres, en dogter van Schalk en Margaret Joubert van die plaas Twyfeling buite Wellington.⁵⁹⁾

Na hul huwelik op 19 Februarie 1921 het die Geyers na Berlyn vertrek waar hy sy studie onder prof. Friedrich Meinecke voortgesit het. In 1922 het Geyer die graad Ph.D met lof aan die Universiteit van Berlyn verwerf. Sy proefskrif *Das Wirtschaftliche System der Niederländischen Ostindischen Kompanie am Kap der Guten Hoffnung (1785-1795)* is 'n bespreking van die kritieke ekonomiese toestand aan die Kaap gedurende die laaste dekade van die Nederlandse Oos-Indiese Kompanjie se beheer oor die Kaap.⁶⁰⁾

In 1923 is Geyer as assistent-redakteur van *Die Burger* aangestel alhoewel hy oor geen joernalistieke ervaring beskik het nie. Op 24 Junie 1924 het Geyer vir dr. D.F. Malan as redakteur van *Die Burger* opgevolg toe laasgenoemde 'n koersaanpassing in sy loopbaan maak en hy die benoeming as minister van Binnelandse Sake in die Paktregering aanvaar.⁶¹⁾

As perskollegas het daar 'n besondere band tussen Geyer en Malan oor die tyd ontstaan, en dit het daartoe bygedra dat die noue verbintenis tussen hulle selfs hegteer geword het, waar hulle toe as partypolitikus en as koerantredakteur gereeld saam oor landsvraagstukke besin het.⁶²⁾

Kort na Geyer se aanstelling as redakteur het prof. W. Blommaert, hoof van die Departement Geskiedenis aan die Universiteit van Stellenbosch, 'n professoraat in die Suid-Afrikaanse Geskiedenis aan Geyer aangebied. Hy sou die plek van die vermaarde prof. S.F.N. Gie neem, wat as onder-sekretaris van die Unie-onderwys aangestel is. Geyer het die aanbod egter geweier.⁶³⁾

59. Vir besonderhede oor mev. Anna Geyer kyk C.J. Beyers & J.L. Basson (reds.): *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel V, p. 306.

60. Historische Bibliothek, band 50, 1923.

61. C.J. Beyers & J.L. Basson (reds.): *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, deel V, p. 188.

62. J.J. van Rooyen: *Die Nasionale Pers. Sy Opkoms en Oorwinning*, p. 246.

63. A. van Wyk: *Die Keeromstraatkliek*, p. 17.

A.M. van Schoor, bekende joernalis en latere politikus, was 'n groentjie toe hy in 1927 diens by die Nasionale Pers aanvaar het. In sy herinneringe het hy 'n insiggewende kykie op Geyer die mens gegee. Hy het Geyer se puristiese aandrag op akkuraatheid verduidelik, deur te verwys na 'n geleentheid toe Geyer self vir die proeflees verantwoordelikheid aanvaar het. Hy wou toesien dat die berugte drukkersduiwel nie tipografiese foute in berigging oor dr. Willie Hofmeyr, voorsitter van Nasionale Pers Bpk. laat insluip nie. Ongelukkig moes selfs Geyer klaarblyklik later tou opgooi nadat die berigging ondanks sy persoonlike toesig weer eens foutief was.⁶⁴⁾

Destyds was een van Geyer se kennisse en baie gereelde besoeker aan *Die Burger* inderdaad ds. J.J.H. Forbes, 'n gematigde leier vanuit die Kleurlinggemeenskap wat destyds die Moderator van die Volkskerk van Afrika was. Ds. Forbes was dan ook 'n gereelde besoeker aan die Afrikaner Koffiehuis in Adderleystraat waar hy onder andere met C.J. Langenhoven, adv. Jannie de Waal, H.A. Fagan, Nasionale Party-politici en *Die Burger*-mense gedagtes gewissel het.⁶⁵⁾

Geyer se belangstelling in die Suid-Afrikaanse geskiedenis en veral die kleurvraagstuk, het spoedig in sober intellektueel-benaderde artikels persdekking verkry. Sy sin vir 'n objektief-wetenskaplike benadering tot geskiedskrywing, het daartoe gelei dat hy S.F.N. Gie se *Geskiedenis van Suid-Afrika* hoog aangeslaan het. In sy vertolking van die geskiedenis het Gie slegs gebruik gemaak van skriftelike bronne en het hy ook deurentyd blank Suid-Afrika se herkoms en verbintenis met Europa beklemtoon. Dié benadering tot die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing het bygedra tot Geyer se waardering vir Gie se werk, want hy kon hom vereenselwig met dié wyse van navorsing en vertolking van die geskiedenis. Terselfdertyf het hy E.A. Walker se *History of South Africa* as onnoukeurig bestempel omdat Walker hom begeef het op die terrein waar hy onder andere gesteun het op die gebruik van nie-geskrewe bronne en mondelinge oordrag. Dit is egter insiggewend dat Geyer bygevoeg het dat dié "ambisieuse" werk aandag skenk aan die natuurlike vraagstuk van die Unie wat in die toekoms toenemend aandag sou vereis.⁶⁶⁾

64. A.M. van Schoor: *Notes from My Diary*, p. 4.

65. Op. cit., p. 188.

66. C.F.J. Muller: *Sonop oor die Suide. Geboorte en Groei van die Nasionale Pers*, p. 399. S.F.N. Gie: *Geskiedenis vir Suid-Afrika*, Deel 1 –1795, Voorwoord.

In 1924 het Geyer dr. Edgar Brookes se studie oor die naturellebeleid, wat in Engels deur die Nasionale Pers uitgegee is, in 'n hoofartikel bespreek en daarop gewys dat daar indringend vanuit 'n nasionale perspektief na die "naturellebeleid" van Suid-Afrika gekyk moet word. Geyer het dit duidelik uitgespel dat die voortbestaan van die blankedom asook die welsyn van die "naturellebevolking" in Suid-Afrika onlosmaaklik verweef was. Dié vraagstuk kon volgens Geyer nie maar net vir die toekoms gelaat word nie. Geyer het in sy artikels ook die begrip "differensiasie" begin gebruik as hy na die hantering van die verskillende bevolkingsgroepe in die Unie verwys het.⁶⁷⁾

Geyer het hom in dié tyd die gramskap van C.J. Langenhoven op die hals gehaal toe hy sir George Cory se betwyfeling van die egtheid van die Retief-Dingane traktaat verdedig het. Geyer het in dié aangeleentheid weer sy objektief-wetenskaplike benadering duidelik gestel bo emosionele heldeverering en lofuitinge wat sommige van die Nasionale Pers se publikasies gekenmerk het.⁶⁸⁾

Geyer se indringende belangstelling in die Suid-Afrikaanse politieke vraagstukke, sy soeke na objektief-verantwoordbare waarhede en sy onafhanklikheid in denke en optrede, was dus vroeg reeds duidelik in die Geyer-era as koerantredakteur. Hy het gou bekend geraak as 'n onwrikbare beleidmaker. Hy is as 'n briljante en selfs vreeslose politieke kommentator bestempel, hoewel van sy kollegas hom by tye ook as bra ongeduldig erbaar het. Geyer was Saterdagoggende 'n gereelde besoeker aan die Afrikaner Koffiehuis wat die bymekaarkomplek van die toonaangewende Kaapstadse politieke leiers was. By dié geleenthede is die politieke vraagstukke van die tyd onder die vergrootglas geplaas en Geyer kon daar reeds vroeg sy stempel afdruk.⁶⁹⁾

Schalk Pienaar het Geyer as 'n "halfpad joernalis bestempel". Die tegniese aspekte van redakteurskap is aan Weber en H.R. Malan oorgelaat terwyl hy sy aandag aan die fokuspunte van die Afrikaner gewy het, naamlik die politiek, kultuur en godsdiens. Hy het ook daarvan melding gemaak dat hoewel Geyer fors en indrukwekkend van voorkoms was en weinig geduld met dwaasheid getoon het, hy in werklikheid oor 'n baie innemende geaardheid beskik het.⁷⁰⁾

67. Ibid.

68. D. & J. de Villiers: *PH*, p. 24.

69. S. Pienaar: *Getuënis van Groot Tye*, p. 30.

70. A. van Wyk: *Die Keeromstraatkliek*, p. 14.

Geyer was dus geen opgeleide joernalis nie, maar eerder 'n politieke redakteur wat die nuus-redaksie aan Frederik Rempel en Recht Malan oorgelaat het. Geyer is deur sy kennisse bestempel as: "... 'n helder denker van onbesproke integriteit, veeleisend teenoor homself, streng van voorkoms en streng in sy optrede. Met hom het jy nie ligte grappies gemaak nie, want lastige mense, lawwe en sommer dom en verspotte mense kon hy nie verdra nie".⁷¹⁾

1.8 PARTYPOLITIEKE BETROKKENHEID

Geyer se onafhanklikheid van denke en priemende soeke na die waarheid, het hom reeds so vroeg as 1923 persoonlik met genl. Hertzog laat bots. Geyer en *Die Burger* het die Pakt-regering (die koalisie tussen die Nasionale Party en die Arbeider Party) partypolities ondersteun, maar hul terselfdertyd die reg toegeëien om ministers of die regering te kritiseer as die koerant nie met hul optredes saamgestem het nie. Ten tye van 'n persoonlike vraesessie aangaande die voorgenome Pakt met die Arbeider Party het Hertzog hom sterk aangespreek met "Nou ja as my volk my nie vertrou nie, sal ek bedank".⁷²⁾

Geyer is vervolgens by die direksie van die Nasionale Pers verkla. Hy het later op sardoniese wyse verduidelik, moontlik na 'n ligte teregwysing, dat *Die Burger* besluit het om eerder te swyg as om oor die aangeleenthede te skryf waarmee hulle nie saamgestem het nie. Die besluit op swygereg was 'n bewys van Geyer se onafhanklike en selfstandige denke waarmee hy, volgens sy besondere oortuigings, die volksaak probeer dien het.⁷³⁾

Dié botsing tussen Geyer en Hertzog was nie enig in sy soort nie, aangesien *Die Burger* ook berigte geplaas het wat die regering na bewering in 'n ongunstige lig gestel het. Die plasing van die inligting het daartoe gelei dat Geyer aan Hertzog gesê het dat hy moet toesien dat sy ministers nie "kabinetsgeheime verklap nie". 'n Baie stroewe atmosfeer het klaarblyklik na die onderonsie tussen die twee geheers.⁷⁴⁾

71. A.L. Geyerversameling, Houer 4: Diverse Aantekeninge oor die Tydperk 1923-1963.

72. W.D. Beukes: *Oor Grense Heen. Op Pad na 'n Nasionale Pers 1948-1990*, p. 459.

73. A.L. Geyerversameling, Houer 4: Diverse Aantekeninge oor die Tydperk 1923-1963.

74. A. van Wyk: *Die Keeromstraatkliek*, p. 1.

Geyer se aktiewe betrokkenheid in die era van Koalisie en Samesmelting (1932-1934) as nie-amptelike leier van die "Keeromstraatkliek" is volledig gedokumenteer. Sy botsings en meningsverskille met Hertzog en selfs met Malan, het sy onafhanklikheid van denke bevestig, want hy was onwrikbaar wanneer hy, volgens hom, 'n foutiewe koerspeiling op die ontvouende politieke toneel bespeur het. At van Wyk bestempel Geyer dan ook as een van die "slootgrawers" van die Nasionale stroom wat in die geslagte vorentoe met toenemende mag oor Suid-Afrika sou spoel.⁷⁵⁾

In 1935 is Geyer deur die Hoofbestuur van die NP genooi om sy vergaderings en die van die dagbestuur by te woon. Hy kon aan die samesprekings deelneem en op dié wyse is die samewerking tussen Geyer, die koerant en die party, net verder versterk.⁷⁶⁾

Die jare na samesmelting is gekenmerk deur noue samewerking tussen die Nasionale Party en *Die Burger*, tussen Geyer en Malan. Geyer is in dié tyd genooi om die koukusvergaderings van die HNP by te woon en om aan besprekings deel te neem.⁷⁷⁾

In *Keeromstraat 30* stel Geyer ook die vraag:

"Was daar ooit so 'n samewerking tussen 'n partyleier en 'n koerant?" Dit is dus duidelik dat Geyer 'n nouer verbintenis met Malan gehad het as met enige ander openbare figuur. Malan was vir Geyer nie net 'n "vertroude en besielende leier nie, maar ook my vriend".⁷⁸⁾

Geyer het ten tye van sy redakteurskap groot verdeeldheid onder die Afrikaner beleef. Die Vlagstryd, die depressie, Koalisie en Samesmelting en die Ossewabrandwag-beweging gedurende die Tweede Wêreldoorlog was van die belangrikste uitdagings waarmee hy te

75. Ibid.

76. J.J. van Rooyen: *Die Nasionale Party. Sy Opkoms en Oorwinning - Kaapland se Aandeel*, p. 246.

77. W.D. Beukes: *Oor Grense Heen. Op Pad na 'n Nasionale Pers 1948-1990*, pp. 459 & 461.

78. J.P. Schannel (red.): *Keeromstraat 30*, p. 311.

kampe gehad het. Dit was jare van stryd, spanning en harde werk. Teen 1945 was die krisis bygelê en om sy taak ligter te maak is die pos van hoofredakteur by die Nasionale Pers vir hom geskep. Na die HNP-oorwinning in 1948 het Geyer toenemend gevoel dat hy 'n buitestaander geword het, want sy daaglikse betrokkenheid by politieke besluitneming, deelname aan meningsvorming en verbintenis met die binnekringpolitiek was iets van die verlede. Hy het dit ook op skrif gestel dat hy teen 1948 nie veel meer uitdagings in sy destydse pos gevind het nie.⁷⁹⁾

Die verhouding tussen Geyer en Malan het deur die jare besonder heg gebly. So het Malan vir Geyer na Stellenbosch ontbied, nadat dit duidelik geword het dat die HNP die 1948-verkiesing gewen het. Daar is al baie gespekuleer dat die kabinetsamestelling van die HNP-regering reeds by dié geleentheid ter sprake gekom het.⁸⁰⁾

Malan, as Eerste Minister, het intussen die tradisie voortgesit om die departement van Buitelandse Sake onder sy vleuel te neem. Geyer het beweer dat dit gedoen is om moontlike interne partypolitieke probleme binne die HNP te voorkom.⁸¹⁾

Malan se voorgangers genls. J.B.M. Hertzog en J.C. Smuts het ook die dubbele rol vir hulself opgeëis. Eric Louw se naam is in dié tyd as moontlike minister van Buitelandse Sake genoem, aangesien hy uitgebreide ervaring van buitelandse aangeleenthede gehad het, maar hiervan het niks gekom nie.⁸²⁾

Malan, anders as sy voorganger Smuts, het nie veel in die internasionale politiek belang gestel nie en sy kennis van internasionale aangeleenthede was beperk. Geyer het Malan se meer enge partypolitieke belangstelling verdedig en beklemtoon dat die Unie se rassevraagstuk en die regering se skrale parlementêre meerderheid hom (Malan) daarvan weerhou om op daardie tydstip sy volle aandag aan die buitelandse politiek te gee. Twee jaar na die regeringsverandering is daar besluit om

79. A.L. Geyer: *Vier Jaar In Highveld*, pp. 12-13.

80. J.P. Schannel (red.): *Keeromstraat 30*, p. 211.

81. A.L. Geyer : *Vier Jaar In Highveld*, p. 14.

82. P.F. van der Schyff: *Eric H. Louw in die Suid-Afrikaanse Politiek tot 1948*, p. 719.

'n politieke vertroueling met 'n belangstelling in internasionale aangeleenthede, Albertus Geyer, as Hoë Kommissaris in Suid-Afrika se belangrikste buitelandse missie aan te stel.⁸³⁾

Malan en sy raadgewers se bykans naïewe opvattinge betreffende internasionale aangeleenthede is in die tyd weerspieël deur 'n diplomatieke flater van internasionale omvang. Malan het vir dr. J.H.O. (Otto) du Plessis as ambassadeur in Den Haag benoem, maar die Nederlandse regering het die benoeming geweier vanweë Du Plessis se beweerde Nazi-simpatieë gedurende die Tweede Wêreldoorlog.⁸⁴⁾

Die politieke agtergrond vir dié benoeming was nie ongekend nie. Die Unie se eerste Hoë Kommissaris in Londen was die voormalige Eerste Minister van die Kaapkolonie, W.P. Schreiner. Charles Te Water (1929-1939) was 'n parlementariër in die Hertzogera en is opgevolg deur S.F. Waterson, voormalige LV van die Verenige Party, kol. Deneys Reitz, 'n toenmalige minister in die Smuts-kabinet, Heaton Nicholls oud-Administrateur en Senator van Natal en 'n verdere Verenigde Party LV, naamlik Leif Egeland.⁸⁵⁾

1.9 DIPLOMATIEKE SKOLING EN BLOOTSTELLING

Tot en met die laat vyftigerjare het voornemende Suid-Afrikaanse diplomate baie min opleiding ontvang. Suid-Afrika het gedurende dié jare ook nie oor 'n geïntegreerde buitelandse diens beskik nie. Dit het meegebring dat elke staatsdepartement in die oorsese missie verteenwoordig was en gekoördineerde opleiding en optrede was gevolglik uiters moeilik.⁸⁶⁾

Geyer het voor sy vertrek reeds opgemerk dat die benoemde Hoë Kommissarisse in die verlede

83. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Higveld*, pp. 14-15.

84. D. Geldenhuys: *The Diplomacy of Isolation. South African Foreign Policy Making*, pp. 15-16.

85. Op. cit., p. 2.

86. M.J. Bekker: *Histories-Empiriese studie van die Suid-Afrikaanse Diplomatieke en Konsulêre Diens as Staatskakeelorganisasie*, p. 76.

gewoonlik totaal oningelig oor die verwagte diplomatieke werk en diplomatieke gebruike was. Hy het die vertroude uitgespreek dat hy die uitsondering op die reël sou wees.⁸⁷⁾

Geyer se internasionale blootstelling tot op daardie tydstip was geensins van 'n diplomatieke aard nie, alhoewel hy volgens sy geskrifte wel vir die besondere uitdaging kans gesien het. Sy Berlynse verblyf, sy opleiding as historikus en sy werksaamhede as deelydse korrespondent vir *Die Burger* in Duitsland, het volgens hom sy reeds intense belangstelling in die internasionale politiek net aangewakker. Hy het geglo dat dié blootstelling hom in Londen goed te pas sou kom.⁸⁸⁾

In 1933 en 1938 het Geyer die konferensies van die *Institute of International Affairs* in Toronto en in Sydney bygewoon. In 1949 het hy Malan as " 'n soort nie-amptelike raadgewer" na die Statebondskonferensie in Londen vergesel. Geyer was baie nugter oor sy benoeming en het erken dat hy nie noodwendig bevoeg genoeg was om so 'n hoë-profiel diplomatieke pos te vul nie. Hy het wel geglo dat sy internasionale blootstelling en persoonlike belangstellings darem in 'n mate sou vergoed vir sy gebrek aan ervaring en hom die nodige agtergrond bied vir die diplomatieke uitdagings wat op hom gewag het.⁸⁹⁾

David Friedman, SAPA se destydse verteenwoordiger in Londen, en persvertroueling van beide Malan en Geyer, het beweer dat Malan reeds by die Eerste Ministerskonferensie in 1949 vertroulik aan hom gesê het dat laasgenoemde se teenwoordigheid by die konferensie in werklikheid 'n voorskou was om Geyer aan die diplomatieke lewe in Londen bekend te stel. Friedman het Geyer se benoeming gevolglik geensins as 'n verrassing gesien nie.⁹⁰⁾

Geyer het sy eie aanstelling as 'n besondere waagstuk van Malan beskryf aangesien hy weer met groot eerlikheid erken het dat "geeneen van sy vriende my optrede deur die jare as redakteur juis as

87. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, pp. 13 & 15.

88. Op. cit., p. 12.

89. A.L. Geyerversameling: Houer 3: Groot Beslissings in My Lewe, pp. 9-10.

90. D. Friedmanversameling, volume 5: South Africa's Critical Years, p. 83.

diplomaties beskou het nie". Hy het die erkenning verder gevoer deur op te merk dat hy tydens sy jare by die Pers sy sosiale pligte "krimineel verwaarloos het".⁹¹⁾

Berigte in *Die Burger* van 12 en 13 Mei 1950 oor Geyer se belangstelling in die versameling van vetplante, veral die van die Lithopsgroep, bied 'n mens 'n interessante perspektief op sy besondere persoonlikheid en is te versoen met sy verklaarde afkeur aan voortdurende sosiale verkeer. Die Geyers se jaarlikse besoeke aan die dorre Noordweste om vetplantjies te versamel, is deur hom beskryf as 'n "salige lewe so soek-soek oor die verlate vlaktes". Gedurende 'n besoek aan Dordrecht het die polisie by geleentheid snuf in die neus gekry en die soeke na vetplante is as "daggasook" geïnterpreteer. Naby De Doorns is Geyer deur 'n padblokkade van die pad gedwing vanweë die moontlikheid van dagga in die kattedak! Dié misverstand het later glo tot baie onderlinge spot aanleiding gegee.⁹²⁾

Geyer het die voorbereiding en skoling vir die pos van Hoë Kommissaris asook die deurgee van toepaslike inligting as "minder as nutteloos" beskryf. As oud-historikus het hy ruim tyd afgestaan om soveel inligting moontlik te bekom en ure is by die departement van Buitelandse Sake se kantore in Parlementstraat deurgebring om hoofsaaklik stapels houers oor ekonomiese probleme deur te werk.⁹³⁾

Tot sy frustrasie is egter geen woord gerep oor die werk wat hy as missiehoof ten opsigte van bilaterale, politieke en staatkundige betrekkinge moes verrig nie. Hy het geen voorligting ontvang oor die verslae wat hy moes skryf nie en die samestelling en aard van sy ondersteunende personeel is ook nie met hom bespreek nie. Geyer se opmerking dat sy aanvaarding van die pos dus ook vir hom 'n waagstuk was, blyk heel gegrond te wees veral as mens sy gebruikelike noukeurige benadering tot sy werk in aanmerking sou neem.⁹⁴⁾

91. A.L. Geyerversameling, Houer 3: Groot Beslissings in My Lewe, p. 10.

92. *Die Burger*, 12 & 13 Mei 1950.

93. A.L. Geyerversameling, Houer 3: Groot beslissings in My Lewe, p. 11.

94. Ibid.

Die onbevredigende diplomatieke voorbereiding wat Geyer te beurt geval het, is onderstreep deur sy versoek dat hy baie graag 'n indringende gesprek met Egeland oor die pos en die verwante verpligtinge sou wou voer. Die "good long talk" was hom egter nie beskore nie en sy pogings om die onduidelikhede skriftelik met Pretoria uit te klaar, was allermins bevredigend. ⁹⁵⁾

Hy was dus van meet af aan op homself aangewese om in Londen deur middel van persoonlike blootstelling die noodsaaklikste inligting aangaande werksopdragte en verwagte optredes te leer. ⁹⁶⁾

1.10 AFSKEID EN AANKOMS

Anna Geyer se betrokkenheid as presidente van die A.C.V.V. en hul enigste kind, Margaret, se trouplanne het gewis nie die besluit om Kaapstad vir Londen te verruil enigsins vergemaklik nie. Die posaanvaarding in Londen sou derhalwe groot persoonlike en sosiale aanpassings en opofferings van albei verg. ⁹⁷⁾

Die gevierde skrywer MER het by geleentheid aan Anna Geyer geskryf om haar moed in te praat oor die uitdagings wat voorlê, maar ook om haar op die verantwoordelikehede te wys wat gewag het :

"Nou is jy ook besig met 'n kritieke lewenstyd. Albertus is nou in die geleentheid om kennis op te moet doen wat hy op andere maniere nie juis sou kon opdoen nie, en dit moet van die grootste belang wees dat hy dit so juis en goed kry as moontlik. Jou bystand moet nou vir hom alles beteken, en ook die opdoen van kennis vir jouself. As ek daaraan dink, en wat dit vir ons mag beteken, dan reken ek, nee, Anna kry swaar, maar daar moet 'n bedoeling by wees". ⁹⁸⁾

95. L.Egelandversameling, Voor ordening: Geyer-Egeland, 10 Maart 1950.

96. A.L. Geyerversameling, Houer 3: Groot beslissings in My Lewe, p. 15.

97. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 14.

98. MER-versameling, 55 M.I.K.U. (119): MER-mev. Anna Geyer, 18 September 1950.

MER was ook 'n huisvriend van die Geyers en het waarskynlik hul kommer en selfs vrese goed begryp: "Albertus is nuuskierig vir die nuwe job, hoewel nie eintlik gretig daarvoor nie, maar dat Anna dit met lang tande neem". Teenoor MER het die Geyers hul kommer oor die verwagte sosiale lewe duidelik gestel "Hulle sê die groot parties is hulle groot teensin, dit is 'n pes". Die Geyers was ook bekommerd dat hulle salaris nie genoegsaam sou wees nie aangesien huishulpe en 'n kok aangestel moes word vir die huis (Highveld) wat uit 16 kamers bestaan het. MER, 'n lojale vriendin, het geglo dat Suid-Afrika op Albertus Geyer sou kon vertrou, maar sy "sal haar nie verwonder dat Albertus se teensin in die Engelse daar mooi sterk sal aangroei nie".⁹⁹⁾

Selfs teen dié agtergrond van gebrekkige opleiding en persoonlike vrese of hulle individueel en ook as egpaar die mas in die vreemde sou opkom, het die Geyers nooit werklik ernstig oorweeg om die benoeming te weier nie. Malan het dit nodig geag dat Egeland vervang moes word aangesien hy, volgens Geyer, 'n Smuts-bewonderaar was en gevolglik kon Geyer, sy mentor en vriend, nie in die steek laat nie. Geyer het sy benoeming daaraan toegeskryf dat Malan "in die moeilikheid was" om 'n geskikte gesant in Londen geplaas te kry. Ondanks die feit dat sy vriende, en veral "hulle wat nie my vriende was nie seker kop geskud het oor dr. Malan se keuse om juis vir my oorsee te stuur" het Geyer in die belang van Suid-Afrika en uit lojaliteit aan Malan nie "nee" gesê nie.¹⁰⁰⁾

Sy frustrasie oor die powere voorligting wat hy ontvang het, het hom genoop om in sy dagboek te skryf dat sy vriende nog meer vrae sou gestel het as hulle maar geweet het in watter onkunde hy op die vooraand van sy vertrek verkeer het. Duidelikheid betreffende die aard en omvang van sy werk, die verwagtinge wat aan die betrokke diplomatieke pos en die funksionering van 'n missiehoof gekoppel is, het selfs op die vooraand van hulle vertrek, die Geyers steeds ontwyk.¹⁰¹⁾

Dr. Willie Hofmeyr, voorsitter van die direksie van die Nasionale Pers, het nie die Geyers se vrese vir die onbekende gedeel nie. By die afskeidsdinee het hy daarop gewys dat Geyer geseënd was met praktiese idealisme, 'n gesonde oordeel, 'n ewewigtige lewensbenadering, 'n

99. M.E.R.-versameling, 55.KF.7 (74)

100. A.L. Geyer. *Vier Jaar in Highveld*, pp. 13-15.

101. A.L. Geyerversameling, Houer 5. Dagboek 1950-1954, p. 11.

koersvastheid en hy is beskou as iemand wie se vaderlandsliefde nie bevraagteken kon word nie. Hofmeyr het sy toespraak afgesluit deur 'n verdere verwagting aan die Geyers deur te gee, naamlik "Dr. en mev. Geyer sal aan die buiteland wys wat 'n ware en goeie Afrikaner is".¹⁰²⁾

Dr. Malan het by dieselfde dinee in sy huldeblyk daarop gewys dat Geyer en *Die Burger* onlosmaaklik aan mekaar verbind was. *Die Burger* het deurentyd die "eenwording van die hele Afrikanerdom" probeer bevorder en hy (Malan) beywer vir die daarstelling van gelyke regte in die teorie en in die praktyk vir albei seksies van die bevolking. *Die Burger* kon, volgens Malan, nooit as "anti-Brits" uitgemaak word nie. Malan het dus nie daaraan getwyfel dat Geyer, as Hoë Kommissaris, op dieselfde uitgestippelde koers sou voortbou nie, naamlik die bevordering van die eenheid van die twee blanke taalgroepe in Suid-Afrika asook die uitbou en bevordering van Suid-Afrika se soewereine onafhanklikheid en die verwante belange wat daarmee saamgegaan het.¹⁰³⁾

Die Geyers se aankoms in Londen op 26 Mei 1950 het nie sonder teenspoed verloop nie. Mev. Geyer het haar rug aan boord van die Athlone Castle beseer en het sy groot pyn verduur toe hulle in Southampton deur mnr. C.H. Torrance, die administratiewe hoof van Suid-Afrika Huis en mev. Torrance, verwelkom is.¹⁰⁴⁾

Admiraal Sir Arthur Bromley het die Geyers namens die minister vir Statebondbetrekkinge in Southampton verwelkom.¹⁰⁵⁾

By die Londense stasie is die Geyers onder andere deur Patrick Gordon-Walker, die Britse Minister vir Statebondbetrekkinge ingewag. Laagenoemde was klaarblyklik effens laat en volgens Geyer het Gordon-Walker in "volle vaart" daar aangehardloop gekom om hulle te verwelkom.

102. *Die Burger*, 29 April 1950.

103. *Ibid.*

104. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 3 Junie 1950, pp. 11-12.

105. *South Africa*, 27 Mei 1950.

Geyer het met 'n tikkie humor geskryf dat "in sulke omstandighede was daar beswaarlik plek vir stywe formaliteite".¹⁰⁶⁾

Na mediese behandeling kon mev. Geyer eers na enkele dae van groot ongerief Highveld begin verken. Aanvanklik moes sy noodgedwonge blomme in glaswaterbekers rangskik aangesien daar nie genoeg blomvase in die huis was nie! As voorloper tot hul sosiale verpligtinge moes sy ook tot haar onsteltenis waarneem, dat hulle "tafellakens" glad nie gepas het nie, aangesien daar by die stinkhouttafel in die onthaallokaal tot 24 persone gelyktydig kon aansit.¹⁰⁷⁾

Geyer het ook dadelik opgemerk dat daar by die eerste deftige middagete by Highveld na hulle aankoms geen wyn aan tafel bedien is nie. Sy terloopse navraag aan Torrance het laat blyk dat laasgenoemde verneem het dat Geyer glo "sterk teen die gebruik van alkohol" gekant was. Vir Geyer was dié opmerking net 'n bevestiging van die voorafgeskildere beeld van "hierdie nuwe man, 'n Afrikaner-nasionalis".¹⁰⁸⁾

1.11 DIENSAANVAARDING

Geyer het, soos reeds vroeër genoem, met sy diensaanvaarding op 30 Mei 1950 bitter min kennis gedra oor die organisasie van en strukture binne Suid-Afrika Huis, aangesien die amptenare van die departement van Buitelandse Sake in gebreke gebly het om enige sodanige toepaslike inligting aan hom oor te dra.¹⁰⁹⁾

Sy eerste ontmoeting met die senior handelskommissaris in Suid-Afrika Huis was vir dié Afrikaner-nasionalis nie 'n te belowende ervaring nie. Andries van der Post, broer van die bekende Laurens van der Post, was op daardie stadium reeds 'n geruime tyd in Londen gestasioneer. Hy was goed vertrouwd met die Britse lewenswyse en het byvoorbeeld Buckingham Paleis op uitnodiging besoek

106. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 9.

107. Op. cit., p. 10.

108. Ibid.

109. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 9.

om koning George VI en koningin Elizabeth voor hul 1947 besoek aan Suid-Afrika in die gebruik van elementêre Afrikaans te onderrig.¹¹⁰⁾

Geyer se verwagtinge van sy personeel is duidelik verwoord in sy beskrywing van die aanvanklike ontmoeting met Andries van der Post:

"Hy het oor enkele vraagstukke van die handel gesels en deurgaans eintlik die Engelse standpunt teenoor die van sy eie land voorgestaan. Werk nou met sulke materiaal!. Gelukkig tree hy in September af; het al vanmôre duidelik te kenne gegee dat hy graag langer sou wil aanbly, dan sulke belangrike sake hangende waarvan hy op hoogte is. Got a hope, as ek in die saak iets te sê het".¹¹¹⁾

Geyer het ook waargeneem dat 75 % van die personeel in Londen gewerf is en dat die Afrikaanssprekendes onder die oorblywende 25 % bra dun gesaai was. Hy was dus oortuig "dit sal jare neem om die posisie hier enigszins reg te kry". 'n Aankomeling uit Suid-Afrika is terstond genooi om by die Geyers aan te doen aangesien die diplomaat se Afrikaanssprekende eggenote klaarblyklik ook heimwee gehad het. Die reaksie van die diplomaat op dié uitnodiging was; "Ja, hy sou self baie graag wou kom gesels, want die Afrikaners hier is tot nou toe nie reg behandel nie". Dié onbekende diplomaat se Afrikaner-sentiment, het gewis die regte snaar by Geyer aangeraak, want "...dit het soet in my ore geklink."¹¹²⁾

Die organisasiestruktuur binne Suid-Afrika Huis het Geyer gewis nie beïndruk nie, aangesien hy dit as 'n "rommelkas" beskryf het. Die rede hiervoor was dat die diplomatieke afdeling van die Departement van Buitelandse Sake 'n bra nederige posisie beklee het tussen die groot oorwig van amptenare van die ander ses Unie-departemente. Tot Geyer se verbasing en misnoeë het

110. R. MacNab: *The Story of South Africa House*, p. 138.

111. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek Mei 1950-April 1954, I Junie 1950.

112. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.14: Geyer-Weber, I Junie 1950.

elke afdeling in Suid-Afrika Huis oor sy eie afdelingshoof beskik wat direk aan die betrokke moederdepartement in die Unie gerapporteer het. Dié gefragmenteerde bestuur van buitelandse aangeleenthede het die moontlikheid ingehou dat gekoördineerde skakeling met die Unie en uniforme beleidsontploffing vanuit Suid-Afrika Huis erg bemoelik kon word. Die kompartementele samestelling en bestuur van Suid-Afrika Huis het ook die gevaar ingehou dat staatsdepartemente die missiehoof kon ignoreer sou 'n betrokke departement in Pretoria slegs direk met hul betrokke verteenwoordiger skakel. ¹¹³⁾

Geyer het gevolglik reeds met sy kennismaking die groot organisasie in Suid-Afrika Huis gekritiseer deur dit as "lywig" te tipeer en dit is beskryf as net 'n verdere bewys van die "verkwistende" manier waarop die staatsdiens bestuur word. ¹¹⁴⁾

Sy verontwaardiging met die staatsdiens het byna geen perke geken nie toe hy in Londen moes verneem dat die administratiewe sekretaris, Torrance, ook die Unie se Adjunk-Hoë Kommissaris was. Dié benoeming is destyds deur die Tesourie Departement in Pretoria gemaak, aangesien die Hoë Kommissariaat onder dié departement geressorteer het. Geyer was uiters ontevrede met die beleidsreëling. In die praktyk het dit beteken dat Torrance, wat sy posisie aan sy "administratiewe bevoegdhede" te danke gehad het, as eerste burger van Suid-Afrika in Londen sou optree wanneer Geyer met vakansie sou gaan. Die werklikhede van die Unie se diplomatieke verteenwoordiging in Londen het hom selfs verder ontnugter toe hy ontdek het dat sy politieke sekretaris, Anthony M. Hamilton, "baie aangenaam en nie onbekwaam" is nie, maar as oud-student van die Universiteit van Oxford was hy, volgens Geyer, "meer Brits as die Britte". ¹¹⁵⁾

Die eerste openlike botsing het plaasgevind toe Suid-Afrika Huis se Inligtingskantoor onder leiding van Malcolm Lomborg gedurende die eerste week na sy diensaanvaarding reeds by Geyer onder skoot kom. Geyer het dan ook gou by David Friedman van SAPA en Jimmy Gray

113. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, pp. 17-18.

114. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 14: Geyer-Weber, 1 Junie 1950.

115. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954, p. 11.

van die *South Africa*-publikasie om advies aangeklop aangesien die werksaamhede van die bovermelde kantoor hom tot kommer gestem het. Dr. J.H.O. (Otto) du Plessis, direkteur van Staatsinligtingsdiens in Pretoria, is spoedig ingelig dat Lomborg nie oor die nodige "agtergrond en aanvoeling" beskik om die "misleidende berigte oor apartheid" te hanteer nie. In 'n persoonlike brief het Geyer vir Du Plessis sonder veel omhaal van woorde versoek om Lomborg te vervang.¹¹⁶⁾

Geyer was oortuig dat hy met die personeel tot sy beskikking, waarvan verreweg die meeste deur die destydse VP-regering aangestel is, 'n opdraande stryd sou voer om die HNP-regering se beleidsrigtings te bemark. Sy personeelsituasie som hy op deur te verklaar:

"Dit tyd sal neem voor ek op my eie voete sal kan staan, aangesien ek nie baie hulp in die kantoor sal kry nie. Afrikaners is daar baie dun gesaai en dan is 'n trop van hulle hier met Engelse nooientjies getroud".¹¹⁷⁾

1.12 DIPLOMATIEKE PROTOKOL

Geyer se eerste kennismaking met die staatkundige implikasies van diplomatieke protokol was toe hy die gebruikelike geloofsbriewe aan koning George VI moes oorhandig omdat hy nie met sy diplomatieke werksaamhede kon begin aler die oorhandiging plaasgevind het nie. Die Britse koning was destyds ook die staatshoof van Suid-Afrika en Geyer was derhalwe genoodsaak om 'n voorstellingsbrief, nie 'n geloofsbrief nie, aan die Britse premier, Clement Attlee te oorhandig.¹¹⁸⁾

Attlee was egter met vakansie en Geyer dus genoodsaak om sy voorstellingsbrief ten tye van 'n formele besoek aan Patrick Gordon-Walker te oorhandig. Die Uniedag-verrigtinge kon later voortgaan sonder die verbreking van enige diplomatieke protokol.¹¹⁹⁾

116. J.H.O. du Plessis-versameling, Houer 7: Geyer-Du Plessis, 6 Junie 1950.

117. Ibid.

118. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954, 1 Junie 1950.

119. A.L. Geyer: *Vier jaar in Highveld*, p. 1.

Die Uniedag-onthaal was vir die Geyers hul eerste diplomatieke optrede en derhalwe 'n unieke gebeurtenis. Meer as 'n duisend gaste het die uitnodiging aanvaar en die verwelkoming het om 09:00 begin en dit was eers na 10:00 toe Geyer darem 'n "mondjievul brandewyn" en mev. Geyer 'n lemoenkoeldrankie as lafenis kon sluk. Mev. Geyer het haar eerste indrukke aan haar dogter Margaret soos volg oorgedra: "... kan jy jou die prentjie voorstel - Pappa in "tails" en ek opgesmuk. Met broad smiles, Pleased to meet you! How do you do? Aangename kennis! Ag hemel, wat 'n lewe!"¹²⁰⁾

Geyer het sy hofflikheidsbesoek aan die koning op 31 Mei 1950 gebring. Die gesprek het hoofsaaklik gehandel oor Geyer se dienstryd as redakteur, sy taalvaardigheid en oor Smuts se siekte. Geyer het die gevoel gekry dat die koning nog nie vir Malan vergewe het vir sy weiering om die koningsgesin amptelik te ontmoet gedurende hul 1947-besoek aan die Unie nie. Geyer, op sy beurt, het die koning kwalik geneem dat hy nie ook na Malan se gesondheid verneem het nie! In sy dagboek is die voorafgaande inskrywing afgesluit met 'n minder vleierende verwysing na die koning as " 'n askoek".¹²¹⁾

Geyer het reeds so vroeg as 1 Junie 1950 sy lot bekla by sy oud-perskollega en vriend, Phil Weber, want die talle sosiale verpligtinge het hom toe reeds na sy plaasklere laat verlang.¹²²⁾

Geyer het sy onkunde oor sy sosiale verpligtinge getoon toe hy verontwaardig gemeld het dat dit vir hom voorgekom het asof sy voorganger, Leif Egeland, 'n regte "playboy" was wat "van die een cocktail party na die ander gedraf het wanneer hy nie self partytjies gegee het nie". Geyer se privaatsekretaris het in die tyd 'n "moelike taak gehad om ekskuse uit te dink vir letterlik pakke uitnodigings. Die "bally (sic!) ou funksies" het hom "kriewelrig" gemaak, omdat daar "mos werk is om te doen".¹²³⁾

120. A.Geyer. *Briewe uit Highveld*. p. 11.

121. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 1 Junie 1950.

122. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.14: Geyer-Weber. 1 Junie 1950.

123. *Ibid*.

1.13 INTREEREDE: SOUTH AFRICA CLUB JUNIE 1950

Dit was 'n diplomatieke tradisie dat die Unie se Hoë Kommissaris in Londen hul intreerede by die *South Africa Club* lewer. Geyer se openbare optredes is in die verlede gekenmerk deur sy direkte op-die-man-af benadering en gevolglik het hy hom voorberei om 'n "paar dinge aan die verstand van die gehoor te probeer bring". Hy het ook die waarde van konstruktiewe persskakeling besef en beplan om sy eerste openbare rede op te volg met verdere ontmoetings met redakteurs van die Londense dagblaie.¹²⁴⁾

Lord Harlech, gewese Britse Hoë Kommissaris in Pretoria, het in sy verwelkomingswoord, tot Geyer se gramskap, besondere gewag gemaak van Smuts se ongesteldheid en hom bestempel as 'n voortreflike Suid-Afrikaner en 'n gerespekteerde burger van die groter Europa. Harlech het terselfdertyd, uit sy ervaring van Suid-Afrika, sy gehoor daarop gewys dat buitelandse inmenging in die Unie se huishoudelike aangeleenthede, slegs die probleme sou vererger.¹²⁵⁾

Die Burger van 14 Junie 1950 het Geyer se toespraak aangekondig met die banieropskrif "Onverdunde Kaf, Sê Hoë Kommissaris". Die opskrif het verwys na Geyer se verwerping van beskuldings dat die Malan-regering fascisties of nazisties van aard was. Geyer het wel erken dat nazistiese neigings gedurende Tweede Wêreldoorlog in Suid-Afrika voorgekom het, maar dit onomwonde gestel dat Malan die pro-nazi beweging vernietig het.¹²⁶⁾

Die sentrale temas van Geyer se toespraak het verwys na (i) blanke eenheid as voorvereiste vir oorlewing in Suid-Afrika, (ii) die Unie se staatkundige verhouding met lande van die Britse Statebond, (iii) die kompleksiteit van Suid-Afrika se bevolkingsamestelling en (iv) apartheid of "afsonderlikheid" as antwoord vir 'n veelrassige Suid-Afrika.¹²⁷⁾

124. J.H.O. du Plessis-versameling, Houer 7: Geyer-Du Plessis, 6 Junie 1950.

125. *South Africa*, 17 Junie 1950.

126. *Die Burger*, 14 Junie 1950.

127. *South Africa*, 17 Junie 1950.

Volgens Geyer het die blanke minderheid in Suid-Afrika te kampe gehad met die mees komplekse rasseprobleem waarvoor enige jong land nog te staan gekom het. Onderlinge eenheid tussen die Afrikaans- en Engelssprekendes was derhalwe noodsaaklik om die uitdagings die hoof te bied. Hy het die volgende voorwaardes uitgelig as boustene vir die daarstelling van die verlangde eenheid tussen die twee blanke rasse, naamlik absolute gelykheid tussen die taalgroepe, gemeenskaplike respek vir mekaar se taal, tradisies, en prestasies en die ontwikkeling en vestiging van 'n gemeenskaplike vaderlandsliefde.¹²⁸⁾

Geyer het verder gemeld dat die buitelandse beleidsformulering en -toepassing nie net die toenemende goedkeuring van die blanke minderheid weggedra het nie, maar dit sou ook dien as 'n saambindende faktor tussen die twee blanke rasse in Suid-Afrika. Suid-Afrika se soeke na internasionale bondgenote is beklemtoon toe Geyer noue samewerking tussen Suid-Afrika en die Europese koloniale moondhede in Afrika bepleit het. Geyer het voorsien dat die toekoms en opheffing van Afrika bepaal sou word deur die mate van samewerking wat op ekonomiese en tegnologiese gebied tussen Suid-Afrika en die koloniale moondhede verkry kon word.¹²⁹⁾

Geyer het die gedagte van alliansievorming uitgebou deur te verwys na die toespraak wat Malan op die vooraand van die Statebondskonferensie in 1949 gelewer het. In dié toespraak het Malan daarop gewys dat die Unie as lidland van die Britse Statebond die nouste moontlike betrekkinge met die Westerse moondhede voorstaan. Geyer het hom by Malan aangesluit en beklemtoon dat die voorgestelde noue samewerking van groot belang vir al die Westerse lande was. Hy het Malan se oproep om samewerking bestempel as net nog 'n verdere bewys van Suid-Afrika se verbintenis tot die uitbou van wêreldvrede. Geyer het daaraan toegevoeg dat die begeerte na internasionale skakeling en samewerking egter onderhewig was aan die voorwaarde dat geen beperking geplaas sou word op die staatkundige ontwikkeling van Suid-Afrika nie.¹³⁰⁾

128 A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak: *South Africa Club*, 13 Junie 1950.

129. *Die Burger*, 14 Junie 1950

130. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak: *South Africa Club*, 13 Junie 1950.

Geyer het verder daarop gewys dat die inheemse swartmense van Suid-Afrika nie bloot as swart Europeërs beskou kan word nie, omdat diepliggende verskille soos kultuuragtergrond, taalgebruik, tradisies, geloof en lewensuitkyk onderling tussen die verskillende swart rasse voorkom. Die groot uitdaging was derhalwe om die twee uiteenlopende rassegroepe, waarvan die swartes vier keer meer as die blankes was, op 'n harmonieuse wyse te laat saamleef terwyl elke groep die volle geleentheid gebied word om te ontwikkel terwyl die eie identiteit steeds behoue bly.¹³¹⁾

Geyer was van mening dat die demokratiese stelsel wat die stembus, die parlement en politieke partye ingesluit het nie net summier na alle mense uitgebrei kon word nie. Die politieke volwassenheid en ontwikkelingsvlakke van die mense moet verreken word wanneer daar aan parlementêre demokrasie gedink word. Geyer het die siening gehuldig dat die blanke in Suid-Afrika vir baie jare, in belang van die swartmense, "die heerser moet bly".¹³²⁾

Geyer het drie moontlike oplossings vir Suid-Afrika se rasseprobleem voorgedra. Die eerste moontlikheid, naamlik om die swartmense te onderdruk, kon moreel nie geregtig word nie. Die tweede voorstel was om die onderskeie rassegroepe geleidelik te integreer. Die gedagte was ook onaanneemlik, aangesien die getalle-oorwig sou meebring dat die blanke uiteindelik van alle politieke mag en burgerregte gestroop word.¹³³⁾

Die derde moontlikheid wat Geyer aan die hand gedoen het, was die een van apartheid of afsonderlikheid. Geyer het verklaar dat die toepassing van apartheid nie daartoe sou lei dat die swartmense onderdruk sou word of van hul bestaande regte ontsê sou word nie. Die fokus van die nodige ekonomiese ontwikkeling en maatskaplike opheffing van die swartmense sou egter na die reservate en swart dorpsgebiede verskuif moet word. Op dié wyse sou verseker kon word dat swartmense genoegsaam op plaaslike vlak ontwikkel wat uiteindelik weer tot selfregering binne hulle eie gebiede sou lei. Geyer het sy toespraak afgesluit met die volgende betekenisvolle woorde:

131. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak: *South Africa Club*. 13 Junie 1950.

132. *Die Burger*, 14 Januarie 1950.

133. *South Africa*, 17 Junie 1950.

“Dit {apartheid} is ‘n eerlike en manmoedige poging, deur die wat ten volle besef dat die verantwoordelikheid om reg te laat geskied aan sowel wit as swart, op hulle rus om ‘n oplossing te vind vir ‘n vraagstuk wat seker enig is in omvang en ingewikkeldheid”.¹³⁴⁾

1.14 PERSKOMMENTAAR EN PARLEMENTÊRE KRITIEK

Die Londense dagblaai het die toespraak gemeld, maar die redaksionele kommentaar het nie werklik die meriete van die pro-apartheid siening onder die loep geneem nie.

Die redakteur van *South Africa* het daarop gewys dat Geyer, as oortuigde nasionalis en gevolglik ‘n ondersteuner van die apartheidsgedagte, nooit die posisie van die verstedelike swartmense behandel het nie. Die blad het dit uitgespel dat totale gebiedskeiding tussen die verskillende rasse in elk geval onwerkbaar was, aangesien die beperkte blanke getalle nooit al die plekke in die arbeidsmark kon vul nie. Ekonomiese integrasie in die werkplek was daarby reeds te ver gevorderd om dit om te keer en enige politieke tussenkoms om dit te bewerkstellig, sou kontraproduktief ten opsigte van die nasionale belange wees.¹³⁵⁾

Die redaksionele kommentaar van die blad was ook krities oor die wyse waarop die apartheidbeleid in Suid-Afrika praktiese neerslag gevind het. Daar is beweer dat die implementering van die beleid afbrekend en negatief op die gekleurde rasse ingewerk het. Kritiek is ook uitgespreek omdat die reeds beperkte regte van die gekleurde bevolking toenemend aangetas word sonder om beduidende teenmaatreëls in werking te stel om vir van die beperkinge te vergoed.¹³⁶⁾

Die blad het in sy slotwoord fundamenteel van Geyer se aanspraak verskil oor dat die oorwegende meerderheid van Suid-Afrikaners die betrokke beleidsrigting ondersteun. *South Africa* het daarop gewys dat indien die meerderheid van alle Suid-Afrikaners wel die wetgewende beleidsmaatreëls

134. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak; *South Africa Club*, 13 Januarie 1950.

135. *South Africa*, 17 Junie 1950.

136. *Ibid.*

gesteun het, 'n werkbare nasionale oplossing vir die komplekse rassevraagstuk reeds deel van die openbare debat sou gevorm het. Die blad het vervolg deur daarop te wys dat die Malan-regering en derhalwe ook Geyer se siening, slegs 'n eksklusiewe HNP-regeringsbenadering weerspieël het in hul soeke na antwoorde op die Suid- Afrikaanse rasseproblematiek. In 'n waarskuwende ondertoon het die blad genoem dat enige eksklusiewe en derhalwe eng-blankgesentreerde oplossing vir die Unie se rasseprobleme deur die meerderheid swart Suid-Afrikaners verwerp sou word.¹³⁷⁾

Die *Zuid-Afrika Maandblad* het na Geyer se vertroutheid met die HNP se denkrigting verwys en genoem dat hy self aan die formulering van die apartheidsgedagte deel gehad het. Hy is geloof dat hy nie die ingewikkelde probleme probeer ontken nie. Sy meer intellektuele benadering tot die rasseproblematiek is beklemtoon en die wens is uitgespreek dat sy partygenote ook minder eensydig en emosioneel na die groterwordende probleem moet kyk.¹³⁸⁾

Geyer se eerste amptelike toespraak het kritiek in die Volksraad ontlok. Dit is egter insiggewend dat G.J. Sutter, LV vir Springs (VP), nie Geyer se vertolking van en oplossing vir die rasseprobleem gekritiseer het nie, maar wel omdat eersgenoemde opgetree het as " ... 'n apologeet vir die geskiedenis en die verlede van die Nasionale Party, en nou die Regering, gedurende die oorlog".¹³⁹⁾

Sutter het verder verklaar dat die Hoë Kommissaris slegs as 'n verteenwoordiger van die staat behoort op te tree en geensins geoorloof was om partypolitiek te bedryf terwyl hy sodanige openbare amp beklee nie. Die Eerste Minister is vervolgens versoek om Geyer se optrede te repudieer.¹⁴⁰⁾

137. *South Africa*, 17 Junie 1950.

138. Anon. De Nieuwe Kommissaris aan het Woord. *Zuid-Afrika Maandblad*, Augustus 1950, p. 6.

139. Debatte van die Volksraad, kolom 9581, 16 Junie 1950.

140. Debatte van die Volksraad, kolomme 9581-9582, 16 Junie 1950.

Dr. Jan Looek, LV vir Vereeniging (HNP) het op sy beurt vir Geyer in die bres getree en daarop gewys dat die Afrikaners verkeerd was dat Geyer die benoeming in Londen aanvaar het. Geyer was bekend met die agtergrond en geskiedenis van Suid-Afrika en hy kan "aan Engeland ons standpunt in 'n duidelike en heldere lig stel".¹⁴¹⁾

Geyer self was tevrede met die kernagtige en feitelike rapportering van sy toespraak in die Britse media. Hy was ook duidelik verlig dat sy voordrag in Engels sonder enige noemenswaardige haakplekke verloop het.¹⁴²⁾

1.15 DIPLOMATIEKE STRUKTURE EN GEBRUIKE

Geyer se gebrek aan vertroue in sy persoonlikheidsman het spoedig groter geword, omdat Lomborg na bewering nie in staat was om hom voortydig van die nodige inligting te bedien nie. Du Plessis se Staatsinligtingskantoor is derhalwe verantwoordelik gehou vir die frustrasies wat die oud-redakteur beleef het.¹⁴³⁾

Geyer se aanvanklike ontevredenheid met die Suid-Afrikaanse staatsdiens oor sy diplomatieke indiensopleiding, het teen die tweede week vererger. Sy frustrasie met staatsdiensprosedures het duidelik geblyk en Du Plessis se onvermoë om Lomborg onverwyld te vervang, het tot striemende kritiek van Geyer gelei. Geyer het dan ook Lomborg se gebrekkige opleiding by die Staatsinligtingsdiens voorgelê as rede vir die gesukkel. Du Plessis is summier versoek om Phil Weber by *Die Burger* te kontak oor die benoeming van 'n geskikte plaasvervanger!¹⁴⁴⁾

Die sukses van sy eerste openbare optrede het daartoe gelei dat Geyer om 'n opvolgtoespraak genader is. Dié uitnodiging het ten doel gehad om meer van Suid-Afrika se ekonomiese posisie te wete te kom. Dié uitnodiging het Geyer "baie skrikkerig gemaak", aangesien hy nie veel

141. Debatte van die Volksraad. kolomne 95888.

142. P.A. Webersameling, 296.K.Ge. 15: Geyer-Weber, 18 Junie 1950.

143. Ibid.

144. Ibid.

belangstelling in en gevolglik ook kennis van ekonomiese en fiskale aangeleenthede gehad het nie. Sy dilemma is vererger deurdat hy duidelik ook nie enige vertroue in die betrokke afdelingshoof gehad het nie en "bowendien het ek so 'n swaap van 'n Senior Handelskommissaris dat ek my nie op hom durf verlaat om my van die nodige gegewens te voorsien nie".¹⁴⁵⁾

Samewerking tussen die Hoë Kommissarisse is bevorder deur gereelde onderlinge samesprekings. Vanaf die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog het die missiehoofde gereeld byeengekom om sake van 'n gemeenskaplike aard te bespreek. Die byeenkomste was, soos die funksionering van die Hoë Kommissarisse, bykans "klubagtig" van aard, naamlik vertroulik, informeel, op-die-man-af en openhartig van aard. By dié geleentheid is inligting ingewin wat nie altyd deur middel van die formele diplomatieke kanale bekom kon word nie. Dié werkwyse was tekenend van die dekadellange, diplomatieke praktyk waar die Statebond bedryf is as 'n gemeenskaplike instelling waar die bevordering van die onderlinge doelwitte die hoogste prioriteit geniet het.¹⁴⁶⁾

Die betrokke Hoë Kommissaris se persoonlike verhouding met die Britse minister vir Statebondsbetrekkinge en sy diplomatieke ampsgenote van die ander Statebondslende sou deurslaggewend wees in die byna daaglikse byeenkomste. Die voortydige uitruil van inligting kon proaktiewe optredes in die hand werk om onderlinge spanninge te voorkom, met dien verstande dat inligting van die moederland oor huishoudelike beleidsverwikkelinge wel die Hoë Kommissaris betyds sou bereik. Die Hoë Kommissarisse was dus in 'n unieke posisie dat hulle die Britse regering kon adviseer en selfs waarsku oor Britse beleidsontploffing wat teenkanting en politieke rimpelinge in hul land van herkoms kon veroorsaak.¹⁴⁷⁾

Vir Geyer, as Afrikaanssprekende Nasionalis, was sy toetreding tot hierdie uitgelese kring van diplomatieke vertrouelinge 'n besondere uitdaging aangesien van sy voorgangers na bewering nie

145. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.15: Geyer-Weber, 18 Junie 1950.

146. J. Garner: *The Commonwealth Office 1925-1968*, p.198.

147. Ibid.

werklik diplomatieke indruk in die Britse hoofstad gemaak het nie. Die name van S.F. Waterson, kol. Deneys Reitz en ook Leif Egeland is vir die twyfelagtige voorreg uitgesonder.¹⁴⁸⁾

Die Ministerie van Statebondsbetrekkinge was die logiese opvolger van die Ministerie van Dominiumbetrekkinge soos die staatkundige ontwikkeling van die lidlande binne die Britse Statebond plaasgevind het. Die Ministerie van Statebondsbetrekkinge het die siening gehandhaaf dat die lidlande van die Statebond 'n unieke, eiesoortige assosiasie van lande was. Die lande het almal sterk historiese bande met die Verenigde Koninkryk gehad en hulle is derhalwe individueel en as groep verskillend gehanteer as die lande wat nooit deel van die ou Britse imperiale era was nie. Die belangrikheid van die Ministerie van Statebondsbetrekkinge is geïllustreer deur die ministeriële senioriteit wat die betrokke minister in die Britse kabinet geniet het. Die Ministerie van Statebondsbetrekkinge het ook afsonderlik van die Departement van Buitelandse Sake gefunksioneer, soms tot die frustrasie van laasgenoemde.¹⁴⁹⁾

Die Ministerie van Statebondsbetrekkinge het sigself beywer vir die koördinerende en uitbou van die onderlinge diplomatieke verhoudings met die volle spektrum van Statebondslande. Gereelde vergaderings is gehou om die Hoë Kommissaris te vergewis van buitelandse en ekonomiese verwickelings binne en buite die Statebondsgroep. By dié vergaderings het óf die Minister van Statebondsbetrekkinge óf die Minister van Buitelandse Sake die voorsitterstoel ingeneem. Die Britse Departement van Buitelandse Sake het die verstandhouding binne die Statebond probeer bevorder en het deur middel van die Ministerie van Statebondsbetrekkinge gereeld afskrifte van belangrike telegramme en nie-Statebond verwante kommuniqués aan die Hoë Kommissaris deurgegee.¹⁵⁰⁾

Dit was ook die gebruik dat die Hoë Kommissaris sy Eerste Minister na die vergaderings van Statebondpremiers vergesel. Hierdie byeenkomste, soos die byeenkomste van die Ministerie van

148. J. Garner: *The Commonwealth Office 1925-1968*, pp. 198-199

149. *Op. cit.*, p. 199.

150. *Ibid.*

Statebondsbetrekkings, was baie informeel van aard met geen vasgestelde sakelyst vir die voorgenome bespreking nie. In dié intieme kring is dit net logies dat die individuele benadering van 'n Hoë Kommissaris in 'n groot mate sy verhouding met sy gasheerland sou bepaal. Die Britse kabinet en die CRO het gewoonlik 'n algemene lys van moontlike besprekingspunte saamgestel en dit voortydig aan die lidlande beskikbaar gestel. Die bevordering van die idee van 'n "intieme klub", waar lidlande gemeenskaplike verhoudings en ook sodanige doelwitte bedryf het, was ook by dié geleentheid merkbaar aangesien die besprekings informeel van aard was terwyl tussenwerpsels en vrye gesprek die vergaderings gekenmerk het.¹⁵¹⁾

1.16 UITDAGINGS

Dit is duidelik dat Geyer die pos in Londen aanvaar het vanweë sy lojaliteit aan Malan, maar ook vanweë die rede dat sy pos binne die Nasionale Pers hom nie meer bevredig het nie. Hy wat vanaf 'n jeugdige ouderdom in die spreekwoordelike "loopgraaf" vir die Nasionale Party geveg het, was gekonfronteer met die wete dat daardie betrokke partypolitiese stryd vir eers verby is.¹⁵²⁾

Dit was verder gebiedend noodsaaklik dat die regering se buitelandse beeld verbeter moes word. Die karikatuur-uitbeelding van die Afrikaner-nasionalis moes ook reggestel word. Geyer kon dus uit lojaliteit teenoor Malan nie weier toe Malan hom genader het nie. Sy partypolitiese voorkeure het egter duidelik geblyk toe hy skryf dat 'n bewonderaar van Smuts, Suid-Afrika nie meer in Londen kon verteenwoordig nie.¹⁵³⁾

Met die dekadewenteling in die vroeë vyftigerjare het die ideologiese verskille tussen die Sowjet-Unie en die Weste weer eens die spanning in Europa laat oplaai. Die Hoë Kommissaris in Londen en die lande van die Statebond sou nie aan dié spanninge ontsnap nie.¹⁵⁴⁾

151. J. Garner: *The Commonwealth Office 1925-1968*, p. 300.

152. Ds. G. du T. en mev. M. Muller: *Persoonlike Onderhoud*, Barrydale, 17 Augustus 1998.

153. A. L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, pp. 10-11.

154. Op. cit., p. 14.

Die begin van die vyftigerjare het ook die oorgang tussen die ou Statebond en die nuwe Statebond aangekondig aangesien nuwe toevoegings vanuit die geleedere van die voormalige koloniale gebiede die gesig van die Statebond finaal sou verander. Die Suid-Afrika van 1948 en daarna sou ook nie die rimpeleffek van die verwickelinge kon vryspring nie.¹⁵⁵⁾

Geyer is met sy aankoms in Londen dus gekonfronteer met 'n opbouende golf van kritiek oor Suid-Afrika se huishoudelike politieke optrede. In sy guns het getel dat hy onderleg was in die uiters komplekse Suid-Afrikaanse rassesituasie. Hy was ook vertrouwd met die ontvouende gedagterigtinge in die Suid-Afrikaanse politiek en dit sou sy taak wees om die onderlinge verhoudinge tussen Brittanje en Suid-Afrika uit te bou, ongeag die uiteenlopende sieninge wat in Pretoria en Londen geheers het.¹⁵⁶⁾

Daar is van Geyer verwag om die moontlike misverstande tussen die twee lande en beweerde wanvoorstellings uit die weg te ruim, maar hy sou ook die politieke optredes in Suid-Afrika, wat groter wordende internasionale kritiek tot gevolg gehad, moes verduidelik en verdedig. Suid-Afrika se plek in Afrika sou ter sprake kom en antwoorde opeis, veral in die lig van politieke verwickelinge noord van die Unie.¹⁵⁷⁾

In 'n redaksionele artikel bevestig Jimmy Gray, redakteur van *South Africa*, dat besluite van die Unie-regering sedert 1948 ongelukkig perspektiewe in Londen geskep het wat Geyer van meet af aan onder groot diplomatieke druk sou plaas. Gray was baie bekommerd oor die politieke verwickelinge in Suid-Afrika en hy het dus sy hoop op Geyer, as vertroueling van Malan, geplaas om die Unie se saak in Brittanje te bevorder. Hy het Geyer met sy aankoms bestempel as 'n "Afrikaner of distinction, with qualities of fairmindedness and integrity". Ondanks die besonder positiewe beeld wat hy van Geyer geskilder het, het hy ook gewaarsku:

155. R. MacNab: *The Story of South Africa House*, p. 160.

156. *South Africa*, 3 Junie 1950.

157. R. Macnab: *The Story of South Africa House*, pp. 157-160.

"He {Geyer} will find, unless the gods are kind to him and us, that he has to reckon not only with misrepresentation abroad, but with ministerial tactlessness at home, and that the last state is, if anything, worse than the first".¹⁵⁸⁾

1.17 SAMEVATTING

Albertus Geyer se aankoms en ervarings in Londen, twee jaar na die Nasionale Party-oorwinning, was dus die begin van 'n nuwe era in Suid-Afrikaanse diplomatieke verteenwoordiging. Geyer die Afrikaner-nasionalis, wat die gedagte van 'n republikeinse staatsvorm vir Suid-Afrika ondersteun het, is dus dadelik gekonfronteer met die gevolge van politieke verwickelings en beoogde beleidsrigtinge wat sedert 1948 gestalte gekry het.¹⁵⁹⁾

Malan se besondere belangstelling in die partypolitiek, die wetgewende program wat beslag moes gee aan die verkiesingsbeloftes van 1948 en sy persoonlike betrokkenheid om Afrikanereenheid te probeer verwesenlik, het baie tyd en energie geveer. Sy gebrekkige kennis van en daadwerklike belangstelling in buitelandse aangeleenthede het dit ook nodig gemaak dat hy 'n lojale vertroueling benoem vir die krities-belangrike pos in Suid-Afrika Huis, want noue historiese, kulturele, politieke en ekonomiese bande met die Verenigde Koninkryk het nog altyd die onderlinge betrekkings gekenmerk. Hy was ook terdeë bewus van die swak beeld van die Afrikaner-nasionalis in die buiteland en dié karikatuuragtige verwringing moes ook reggestel word. Daarby het 'n uitdagende, wetgewende program op die Unieregering gewag en dit was nodig dat die nuwe Hoë Kommissaris die politieke filosofie van sy regering ondersteun, verdedig en sodanig vertolk dat daar 'n meer positiewe beeld van Suid-Afrika, sy beleidsrigtinge en veral ook van die Afrikaner-nasionalis in die buiteland gevestig kon word.

Dié politieke werklikheid het daartoe bygedra dat 'n lojale en betroubare politiek-enersdenkende en persoonlike vriend, Albertus Lourens Geyer, in Junie 1950 na Londen gestuur is om die Unieregering se nuutbenoemde Hoë Kommissaris in Londen te word. Geyer se posaanvaarding het

158. *South Africa*, 3 Junie 1950.

159. R. Macnab: *The Story of South Africa House*, pp. 151-152.

aan Malan dus die geleentheid gebied om sy volle aandag aan sy voorliefde, die partypolitiek, te

kon gee. Met Geyer in Londen kon hy daarop reken dat die bestuur van Suid-Afrika se buitelandse betrekkinge in die Verenigde Koninkryk en die verkondiging van die partybeleid in veilige hande was. Malan as Eerste Minister en Minister van Buitelandse Sake kon gevolglik sy volle aandag aan die binnelandse politiek wy.

HOOFSTUK 2

KEERKANTE VAN DIE POLITIEKE TONEEL 1948-1950

2.1 INLEIDING

Briefwisseling gedurende die Smuts-era toon dat die Unie se opeenvolgende Hoë Kommissarisse in Londen, Heaton Nicholls en Leif Egeland, gedurende hul dienstermyne duidelike diplomatieke taakopdragte ontvang het. So het Nicholls, die Hoë Kommissaris gedurende die Tweede Wêreldoorlog, in 1944 die volgende opdrag van genl. Jan Smuts ontvang wat baie duidelik die aard van die VP-regering se destydse betrekkinge met Brittanje verbeeld het:

"The future of South Africa depends upon our maintaining a strong and united Commonwealth. Africa is in rapid change, as you and I have seen at first hand. Therefore I want you to back up the British ministers in their task in keeping the British Commonwealth together. Part of your work, of course, will be to explain South Africa to the British people. They don't really know much about us and have quaint ideas about our human relationships. You know what our policies are and you must expound them; particularly our non-white legislation".¹⁾

Leif Egeland, Nicholls se opvolger, het na die 1948-verkiesing groot onsekerheid beleef oor sy nuwe taakoms krywing. Op aanbeveling van D.D. Forsyth, Suid-Afrika se Sekretaris van Buitelandse Sake, het hy 'n persoonlike navraag aan Malan gerig oor die voortsetting van sy ampstermyne in Londen en sy verwagte diplomatieke taakopdrag na die 1948-verkiesing. Nie net word sy diplomatieke prioriteite ten tye van die Smuts-tydperk en die internasionale verwickelinge in die na-oorlogse wêreld duidelik weerspieël nie, maar ook word die diplomatieke werklikhede vir 'n na-oorlogse Suid-Afrika daarin weergegee:

1. H. Nicholls: *South Africa in My Time*. p. 380,

"I have regarded myself as serving our national interests abroad. My views on South Africa's fundamental external interests are that more than ever in these grave times South Africa's destiny is intimately linked with that of the Western democratic nations. From this premise it follows that cordial relations with the United Kingdom as the first bulwark against the sinister communist influence menacing the Western world are essential. This I believe would be a basis of a national foreign policy for the Union. Should your view however be that external representation of the Union at a post like this is primarily a political matter rather than diplomatic in character, you might prefer to have as your representative here someone who is more completely in your counsels".²⁾

Die briefwisseling het plaasgevind in 'n tyd toe daar reeds besluit is dat 'n nuwe missiehoof in Londen nodig was om die HNP-regering se politieke denkwyses uit te dra. In teenstelling met Egeland se internasionale perspektief was Geyer se waardering van sy nuwe pos aanvanklike baie sterk party- en Afrikanergerig. Hy het onmiddellik na sy aankoms ervaar dat die uitslag van die 1948-verkiesing 'n ontsettende skok vir die deursnee-Brit was, veral omdat genl. J.C. Smuts uit die kussings gelig is deur 'n oorheersend Afrikanergesinde party van wie daar oor jare 'n baie verwronge beeld by die Britse publiek vasgelê is. Geyer het geglo dat Britse sendelinge soos dr. John Philip aanvanklik daarvoor verantwoordelik was dat 'n baie karikatuuragtige voorstelling van die Afrikaner in Brittanje gevestig is. Die eensydige Britse persveldtog gedurende die Anglo-Boereoorlog en die wanvoorstellings van die Boere as agterlik, oningelig en bekrompe, het die beeld net versterk. Gedurende die Tweede Wêreld-oorlog is Afrikaansprekendes weer as anti-Brits en pro-nazi voorgelê. Dié beeld van die Afrikaner is ook op die Malan-regering van toepassing gemaak. Dié karikatuuragtige media voorstelling van die Afrikanerleiers, in teenstelling met die ophemeling van Smuts, was grootliks verantwoordelik vir dié eensydige perspektief en negatiewe gesindheid wat teenoor die Malanregering geheers het na die 1948-verkiesing.³⁾

2. L. Egelandversameling, Voor ordening: Egeland-Malan, ongedateerd.

3. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highbveld*, pp. 24.

Geyer se aanvanklike beleving van sy gasheerland was ook sprekend van sy destydse politieke ingesteldheid:

“Dis ongelooflik hoe hy {Smuts} hier in breë kringe aanbid word. Die blote feit dat die Nasionale Party sy opponente is, is genoeg om hierdie mense te laat glo dat die N.P. beduiweld is. ‘n Vroue-joernalis sê onlangs met ‘n stralende gesig aan my: 'I am sure everybody in South Africa must love Genl. Smuts'. Ek het amper ontplof”.⁴⁾

2.2 DETERMINANTE IN DIE BEPALING VAN BUITELANDSE BELEID

In sy omvattende werk *Die Grondslae van Suid-Afrika se Buitelandse Beleid* bepaal prof. G.C. Olivier minstens vyf krities-belangrike faktore wat 'n onweerlegbare invloed uitoefen op die beoefening van 'n land se buitelandse en diplomatieke betrekkinge

Die faktore is:

- (i) Die individue betrokke en die faktore wat sy persoon, sy denke en sy eiendom bedreig.
- (ii) Die gemeenskap as geheel en die faktore wat sy ideologie bedreig of sy prestige uitbou.
- (iii) Die faktore wat die staat se selfbehoud en veiligheid beskerm en versterk.
- (iv) Die eise van besondere belangegroepes.
- (v) Die politieke beleid van die regering wat uitgebou moet word om die bogenoemde verwagtinge te bevredig en te verseker.⁵⁾

Dit is dus duidelik dat die openbare beeld van Suid-Afrika en sy politieke leiers, die besondere optredes wat die politieke belange van veral die regerende Afrikanergemeenskap moet bevorder, die ideologiese vertolking van binnelandse wetgewing, die buitelandse betrekkinge wat die selfbehoud en beveiliging van die burgerry moet verseker, en die verskillende belangegroepes wat in so 'n proses geraak word, die agtergrond sou vorm waarteen Geyer in Londen werksaam sou wees. Dit is ook duidelik dat die aard en omvang van die diplomatieke taakopdrag, of die gebrek daaraan, en die persoonlike agtergrond van Suid-Afrika se nuwe Hoë Kommissaris in

4. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 15: Geyer-Weber, 18-19 Junie 1950.

5. G.C. Olivier: *Die Grondslae van Suid-Afrika se Buitelandse Beleid*, p. 30.

Londen 'n rigtinggewende invloed op die bekleding van die pos sou uitoefen. Dit is dus nodig dat daar gekyk word na die politieke gebeure in Suid-Afrika voor Albertus Geyer se diensaanvaarding, die invloed wat dit op die HNP-regering se buitelandse betrekkinge uitgeoefen het, die nasionale belange ter sprake en die persone betrokke, want dié inwerkende faktore sou 'n onteenseglike invloed uitoefen op Geyer se dienstermyn.

2.3 AANLOOP TOT DIE REGERINGSVERANDERING

Die Tweede Wêreldoorlog (1939 tot 1945) is geveg ter beskerming van die aanvaarde demokratiese beginsels en om die internasionale gemeenskap te vrywaar van totalitêre onderdrukking deur magte wat destyds gedreig het om die internasionale wêreld ideologies te onderwerp. Dié konflik het tot gevolg gehad dat die proses van demokratisering uitgekring het na die onderhorige koloniale gebiede van die Westerse moondhede. 'n Proses van verwestering en ekonomiese vrywording het gevolg en Suid-Afrika sou gewis nie aan die uitkringeffek van dié politieke vrywording ontsnap nie.⁶⁾

In Suid-Afrika het die oorlogsges, waaruit die Verenigde Partyregering sy eensgesindheid en krag geput het, spoedig voor die werklikhede van 'n na-oorlogse situasie gewyk waar diepliggende partypolitieke gevoelens en strukturele ekonomiese probleme na die oppervlak gekom het.⁷⁾

Die Smutsregering se demobilisering van terugkerende soldate was suksesvol en het geen direkte probleme opgelewer nie. Daarteenoor het die behuisingsnood, voedseltekorte en 'n tekort aan werkgeleenthede die blanke bevolking in die jare onmiddellik na die oorlog van die regering begin vervreem. Die gemiddelde maandelikse werkloosheidsyfer vir blanke mans gedurende 1947 was 3,163. Die terugkerende soldate het die werkloosheidsprobleem vererger en teen die middel van 1948 was daar 139,000 blanke mans werkloos teenoor die 76,000 werkloos van die jare net na die oorlog. Terselfdertyd het voedselpryse, brandstofpryse, elektrisiteitsvoorsiening en huurgelde skerp toegeneem.⁸⁾

6. L. Marquard: *The Union of South Africa. Current History*, Julie 1953, p. 29.

7. J.J. van Rooyen: *Die Nasionale Party. Sy Opkoms en Oorwinning-Kaapland se Aandeel*, p. 150

8. N.M. Stultz: *The Nationalists in Opposition 1919-1948*, p. 129.

Smuts, simbool van Suid-Afrika se internasionale betrokkenheid en erkende internasionale rolspeler, se politieke aansien het na 1945 in Suid-Afrika begin verswak. Sy langdurige afwesigheid ten tye van die oorlog het daartoe gelei dat hy nie vertrouwd was met die partypolitieke strominge in sy eie land nie. 'n Vredestydse Suid-Afrika het eise en verwagtinge aan hom gestel wat hom geïrriteer het. Hy het eerder die aggressiewe opkoms van die internasionale kommunisme as die volgende groot uitdaging gesien, in plaas daarvan om sy aandag aan die brood-en-botter eise van die Suid-Afrikaanse samelewing te gee. Daarby het sy hoë ouderdom en verswakkende gesondheidsituasie daartoe bygedra dat hy toenemend gesondheidsprobleme ondervind het: "I find I can work at a good pace in the mornings, but in the afternoons I feel the difference which the years have made and at night I feel as if nothing has been left in me".⁹⁾

Smuts, die groot voorstander van die Britse koningshuis, het die Suid-Afrikaanse besoek van die Britse koningsgesin in 1947 gesien as deel van 'n helingsproses wat 'n na-oorlogse en verdeelde Suid-Afrika nodig gehad het. Hy het geglo dat die koninklike familie 'n versoenende rol in Suid-Afrika te speel het. Dié versugting het geblyk 'n politieke onwerklike droom te wees van 'n wêreldfiguur wat totaal uit voeling was met die partypolitieke verwagtinge van 'n beduidende deel van die blanke bevolking.¹⁰⁾

Die besoek was dus minder geslaag as 'n werwingsveldtog vir die Verenigde Party en as teenvoeter vir die opwellende gevoel van 'n meer gewortelde Suid-Afrikaanse nasionalisme wat 'n republikeinse staatsvorm ten doel gestel het. Min partypolitieke bekeringswerk het uit dié besoek gespruit.¹¹⁾

Daarby het Smuts te midde van die destydse behuisings- en voedseltekorte en toenemende werkloosheid onder blankes, 'n grootskaalse staatsondersteunde immigrasieskema vanuit Europa aangekondig. Daar is beoog om jaarliks 50,000 immigrante na die Unie te bring om die

9. W.K. Hancock: *Smuts. Fields of Force 1919-1950*, pp. 494-495.

10. Ibid.

11. T.R.H. Davenport: *South Africa. A Modern History*, pp. 353-354.

ekonomiese en nywerheids groei te stimuleer en om sodoende ook die behoud van die Westerse beskawing te verseker. Malan en sy partygenote het dié immigrasieprojek egter verdag gemaak deur Smuts te beskuldig dat hy met dié beplande getalle-aanwinst die Afrikaner van sy regmatige politieke regte wou vervreem.¹²⁾

Politieke hardkoppigheid, die verswakkende persoonlike aanpassingsvermoë van 'n bejaarde wat ook nie 'n aanvaarbare kroonprins opgelei het vir sy onvermydelike uittrede nie, omring van ja-broers eerder as konstruktiewe raadgewers en met geen oorlog of ryksaangeleentheid as verenigende politieke faktor nie, het daartoe bygedra dat Smuts en die Verenigde Party hulself toenemend op wankelende politieke bene bevind het.¹³⁾

2.3.1 HERENIGDE NASIONALE PARTY (HNP)

Die HNP, daarenteen, het gedurende die oorlogsjare werk daarvan gemaak om sy partystrukture en organisasie op te bou vir die na-oorlogse verkiesing wat moes volg. Reeds op 17 September 1945 is 'n sentrale propagandakomitee in die lewe geroep. Die doel van die komitee was om deur middel van provinsiale en plaaslike partystrukture die nodige voorligtingsliteratuur tot op grondvlak te versprei. Plaaslike en provinsiale partystrukture is gedurende 1946 uitgebou en gereelde omsendbriewe is maandeliks die lig laat sien waarin die partybeleid uiteengesit is en waarin die Verenigde Party se swakhede onder die vergrootglas geplaas is.¹⁴⁾

Goedgesinde koerante soos *Die Burger* en *Die Volksblad* het dié party-inisiatiewe volmondig gesteun. D.O. Rhodie noem dat *Die Burger* in dié tyd (met Geyer as redakteur) na vore getree het as die grootskaalse verspreider ("mass ventilator") van die denkrigtings van die HNP.¹⁵⁾

Toonaangewende akademici het ook tot die partypolitieke strydperk toegetree en op 3 November 1947 het samesprekings in Johannesburg plaasgevind waartydens prof. J.C. van

12. N.M. Stultz: *The Nationalists in Opposition 1919-1948*, p. 129.

13. P. Meiring: *Jan Smuts, Die Afrikaner*, p. 187.

14. M.P. A. Malan: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika*, p. 222.

15. D.O. Rhodie: *Suid-Afrika van Koloniale Onderhorigheid tot Soewereine Onafhanklikheid*, p. 357.

Rooy, B.I.C. van Eeden en H.B. Thom en mnr. N.J.J. Olivier en politici soos M.C. de Wet Nel en dr. N. Diederichs byeengekom het om die moontlike stigting van 'n Instituut vir Rasseverhoudinge te bespreek. Die voorgestelde Instituut het onder andere die volgende in die vooruitsig gestel: (a) die propagering van die apartheidstandpunt en die bekamping van die gelykstellingstrewes, (b) die saamsnoer van die blankes in 'n gemeenskaplike en georganiseerde front en (c) die beskikbaarstelling van inligting aan plaaslike en buitelandse meningsvormers oor die strategieë wat gevolg moet word in die bevordering van die beleid van afsonderlikheid.¹⁶⁾

In Januarie 1948 is die inisiatief verder gevoer toe proff. G.B.A. Gerdener, Thom, W.M.M. Eiselen, van Eeden, J.C. van Rooy en dr. Diederichs, E.G. Jansen, Wm. Nichol, di. C.B. Brink en W.A. Malherbe en M.C. de Wet Nel en N.J.J. Olivier byeengekom het: "...om in beginsel oor te gaan tot die stigting van 'n organisasie wat o.a. onderneem om die propagering van die apartheidsgedagte en die bekamping van die gelykstellingstrewes d.m.v. wetenskaplike ondersoek...{verder te ontwikkel} met die oog op die uitvoerbaarheid en toepassing van die apartheidbesluit".¹⁷⁾

Die Suid-Afrikaanse Buro vir Rasse-Aangeleenthede (SABRA) het op 23 September 1948 amptelik tot stand gekom. Op 9 Februarie 1950 vind die eerste jaarvergadering Kaapstad plaas met dr. E.G. Jansen, minister van Naturellesake, as hoofspreeker.¹⁸⁾

Die SABRA-inisiatief het 'n beleid van volkome gebiedskeiding tussen die verskillende rasse voorgestaan. Die beskerming van die regte van elke rassegroep, vreedsame naasbestaan en oorhoofse samewerking sou volgens SABRA alleenlik verkry en bevorder kan word as die verskillende rasse die geleentheid gebied word om afsonderlik van mekaar te bestaan. SABRA het verder van die standpunt uitgegaan dat die statutêre regulering van afsonderlike naasbestaan in werklikheid slegs die verpligte wetlike reëling sou wees van sodanige verhoudinge wat reeds dekades lank op 'n vrywillige grondslag deur die meeste inwoners verkies word. 'n Federasie

16. H.B. Thomversameling, Voor ordening: Notule: Moontlike Stigting van 'n Instituut vir Rasseverhoudinge. 3 November 1947.

17. H.B. Thomversameling, Voor ordening: Notules van Vergaderings. 31 Januarie 1948 en 9 Februarie 1950.

18. Ibid.

van etnies gebonde state binne die grense van Suid-Afrika is ook deur SABRA in die vooruitsig gestel om sodoende die begrip van veelvolkigheid in die apartheidsgedagte uit te bou.¹⁹⁾

'n Brief van M.C. de Wet Nel, stigterslid van SABRA en sekretaris van die Federale Raad van die HNP, gedateer 21 Junie 1947 weerspieël die band tussen SABRA en partypolitici. Die skrywe is gerig aan alle HNP-LV's, lede van die Provinsiale Raad, Senatore, distriksleiers van die party asook aan goedgesinde predikante en sendelinge van die Afrikanerkerke. Dit het 'n versoek van SABRA en die Federale Raad oorgedra dat 'n kommissie saamgestel word om "op die grondslag van apartheid 'n omvattende beleid op te stel ten opsigte van die kleurvraagstuk in die algemeen en meer in besonder ten opsigte van die naturelle-, kleurlinge- en Asiatiese bevolkingsgroepe afsonderlik, sowel as hulle verhoudinge tot mekaar".²⁰⁾

Artikel 1 van die kommissieverslag het die oogmerke van die beleid van apartheid uiteengesit. Die HNP het hom beywer om 'n suiwer blanke ras in Suid-Afrika te handhaaf en enige vorm van rassevermenging moes derhalwe voorkom word. Die welsyn van die totale bevolking sou bevorder word deur die daarstel van onafhanklike staatkundige gemeenskappe. Alle moontlike oorsake van belangebotsings moes uitgeskakel word en gevolglik sou 'n duidelike skeidslyn tussen blank en nie-blank deurgevoer moet word. Daar is voorts vermeld dat die beleid van apartheid ontwikkel het uit die ervaringe van die blanke taalgroepe en gegrond is op die Christelike beginsel van billikheid en reg. Die aanname was dat die afsonderlike ontwikkeling van die blanke en nie-blanke die enigste grondslag was waarvolgens almal die geleentheid gebied kon word om sy eie volksaard en karakter te ontwikkel en te behou.²¹⁾

19. H.B. Thomversameling, Houer 34.4: Notule van die Vergadering van die Raad van SABRA. 9-10 Februarie 1950.

20. D.F. Malan-versameling, Houer 1/1/2300: Memorandum, 21 Junie 1947.

21. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2256: Verslag van die Kleurvraagstuk-Kommissie van die Herenigde Nasionale Party.

In ooreenstemming met van die bepalende faktore wat prof. G.C. Olivier beklemtoon het, het die HNP-verkiesingsmanifes dus die beskerming en ontwikkeling van die blanke bevolking gesien as dié hoogste taak en roeping van die party. Dit kon alleenlik verwesenlik word deur 'n beleid van afsonderlikheid deur te voer.²²⁾

2.4 STRYD OM AFRIKANEREENHEID

Die algemene verkiesing van 1943 het Malan met slegs 43 verteenwoordigers in die Volksraad gelaat. Daarenteen het die pro-oorlog-koalisie bestaande uit die Verenigde- en Arbeiderspartye asook die kleiner Dominiumparty, 110 setels om hulle verenig. Dié verkiesing is gewen vanweë die opwellende patriotisme wat meegebring is deur aktiewe militêre deelname aan die Tweede Wêreldoorlog, die stryd teen moontlike fascistiese oorheersing en 'n oorlogtydse ekonomie wat tydelike welvaart verseker het.²³⁾

Dié verkiesingsuitslag het terselfdertyd getoon dat voortgesette politieke verdeeldheid onder Afrikaanstalige politieke partye sou verhoed dat die Verenigde Party by 'n volgende verkiesing uit die kussing gelig word. Samewerking tussen die HNP, die Afrikanerparty (AP) van N.C. Havenga en met splintergroepe soos die Ossewabrandwag (OB) van dr. J.F.J. (Hans) van Rensburg, die Gryshempbeweging van Louis Weichardt en die Nuwe Orde van Oswald Pirow was dringend nodig voor daar aan 'n verkiesingsoorwinning gedink kon word.²⁴⁾

Die uitslag van die 1943-verkiesing het ook besondere voordeel vir Malan en die HNP ingehou, aangesien die Afrikanerparty en die pro-OB-onafhanklike kandidate besonder swak in die verkiesing gevaar het, terwyl die Nuwe Orde se kandidate geweier het om hulself vir die "liberale wetgewende liggaam" beskikbaar te stel. Dié verdeeldheid het in Malan se guns

22. Ibid

23 P.J. Furlong: *Between Crown and Swastika. The Impact of the Radical Right on the Afrikaner Nationalist Movement in the Fascist Era*, p. 201.

24. P.W. Coetzer, e.a.: *Die Nasionale Party, Deel 5. Van Oorlog tot Oorwinning*, p. 545.

gewerk, aangesien hy na die 1943-verkiesing die onbetwiste politieke leier van die Afrikaanssprekendes in die parlement was.²⁵⁾

Hans van Rensburg het so vroeg as Maart 1946 die OB se steun beloof aan enige vorm van politieke samespanning teen Smuts en die Verenigde Partyregering. Op 25 Junie 1946 het 'n verdere geringe deurbraak gevolg toe Weichardt se Gryshemde hul onvoorwaardelike ondersteuning aan die HNP as parlementêre front van die Afrikaner beloof het.²⁶⁾

N.C. Havenga van die Afrikanerparty is in 1946 persoonlik genader om meer aktief aan die politiek deel te neem. Hy is gesien as dié persoon wat enersyds eenwording onder die Afrikaners en andersyds tussen die Afrikaners en Engelssprekendes sou kon bevorder.²⁷⁾

In September 1946 het die politieke woelgees, Eric Louw, die interne politieke verdeeldheid by die Kaaplandse kongres van die HNP na die oppervlak gebring toe hy sy ontevredenheid getoon het met Malan, aangesien laasgenoemde verklaar het dat die regering nie summier 'n republiek sou uitroep na 'n verkiesingsoorwinning nie. Dit het intussen ook duidelik geword dat daar op dié vroeë stadium toenemende verdeeldheid was oor die politieke akkommodering van die OB en die verwesenliking van 'n republiek tussen die Kaaplandse nasionaliste en hul partygenote van die noordelike provinsies.²⁸⁾

Net na die aanvang van die parlamentsitting in 1947 het dr. T.E. Dönges en A.J. Werth, LV (George), gepoog om Afrikanereenheid verder te voer en daarin geslaag om Malan en Havenga aan huis van Dönges bymekaar te bring. Die grondslag vir verdere samesprekings en latere samewerking is by die geleentheid gelê.²⁹⁾

25. P.W. Coetzer, e.a.: *Die Nasionale Party, Deel 5, Van Oorlog tot Oorwinning*, p. 546.

26. Op. cit., p. 549.

27. Op. cit., p. 550

28. E.H. Louw-versameling, Houer 49: Louw-Strijdom, 13 en 30 Oktober 1946.

29. J.J. van Rooyen: *Die Nasionale Party. Sy opkoms en Oorwinning – Kaapland se Aandeel*, p. 150.

Die Malan-Havenga ooreenkoms is op 22 Maart 1947 uitgereik. Die twee Afrikanerleiers het na samesprekings bevind dat daar geen beginselverskille oor algemene beleidsaangeleenthede bestaan nie en daar is gevolglik tot samewerking ooreengekom. Om politieke eenheid te bevorder, het Malan en Havenga 'n uitnodiging aan alle blanke Suid-Afrikaners gerig wat oor dieselfde sleutelvraagstukke saamstem, om hulle agter die tweemanskap te skaar.³⁰⁾

Die samewerkingsooreenkoms tussen Malan en Havenga was pas van krag toe Strijdom sy ontevredenheid betreffende dié onderneming onder die aandag van Malan gebring het. Die aparte identiteit van die Afrikanerparty het Strijdom nie aangestaan nie en hy het sy kommer uitgespreek dat die Afrikanerparty goedsmoeds met die OB saamwerk ondanks diepliggende ideologiese verskille tussen die HNP en die OB, byvoorbeeld laasgenoemde se teensprake teen 'n demokratiese staatsbestel en die semi-militêre organisasie se destydse onderneming dat 'n veelparty-demokrasie nie geduld sal word nie. Strijdom het gevolglik die HNP-partyleiding, in wese Malan, voor 'n keuse gestel, naamlik óf Havenga erken die eise van die Transvaalse HNP, óf hy, Strijdom, sal noodgedwonge sy samewerking aan die Afrikanerparty onttrek en genoop wees om as provinsiale leier van die HNP te bedank.³¹⁾

Hoewel Malan op daardie stadium duidelik onder partypolitieke druk verkeer het, het hy Strijdom tot versigtigheid gemaak en daarop gewys dat hy (Malan) deurentyd poog om in 'n gees van goeie gesindheid met Havenga te skakel. Hy het dit ook onomwonde gestel dat Strijdom sy besware moet opweeg teen die HNP se langtermyn verantwoordelikhede (Afrikanereenheid en 'n wetgewende program wat daadwerklike beslag aan die beleid van apartheid moet gee).³²⁾

'n Aanvullende ooreenkoms tussen Malan en Havenga het uiteindelik op 15 September 1947 die lig gesien toe daar ooreengekom is oor die voorgenome setelverdeling tussen die HNP en die AP.³³⁾

30. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2283: Verklaring D.F. Malan en N.C. Havenga. 22 Maart 1947.

31. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2298: Strijdom-Malan, 4 Junie 1947.

32. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2299: Malan-Strijdom, 5 Junie 1947.

33. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2325: Malan-Havenga Ooreenkoms. 15 September 1947.

Strijdom was egter steeds nie tevrede met Havenga se posisie binne die nuwe party-vennootskap nie en het die duidelike noord-suid verskille belig toe hy verdere besware geopper het, wat ook niks goed vir die politieke toekoms van die Unie ingehou het nie:

"Nieteenstaande die diep verskille wat daar tussen genl. J.B.M. Hertzog en ons bestaan het veral in verband met die kleurvraagstuk, byvoorbeeld die verwydering van die naturelverteenvoordiging uit die Volksraad, die aparte verteenwoordiging van die kleurlinge, die daarstelling van 'n skeidslyn tussen blankes en kleurlinge in ons nywerhede, die verbod op gemengde huwelike, die skepping van aparte woongebiede, ook wat blankes en kleurlinge betref, kom Havenga tydig en ontydig verkondig dat hy terugkeer na die Hertzog-beginsels".³⁴⁾

Die noord-suid partyverskille tussen die nasionaliste is weer eens beklemtoon toe A.L. Geyer by 'n vergadering van die HNP se beleidskomitee tot direkteur van Nasionale Pers benoem is. Strijdom, C.R. Swart en E.G. Jansen het na bewering geen kennis van die vergadering gedra nie, terwyl die provinsiale leiers van die HNP normaalweg sitting in die beleidskomitee geniet het. Strijdom het spesifiek vir Willie Hofmeyr, voorsitter van die direksie van Nasionale Pers, en Geyer van samespanning beskuldig en hulle daarvoor verantwoordelik gehou dat die noordelike partyleiers nie na die vergadering genooi is nie.³⁵⁾

Die groeiende interne magspel in die binnekring van die HNP is verder gevoer toe Eric Louw, wat deur Ben Schoeman beskryf is as iemand wat "lief was om te skinder selfs oor sy kollegas in die Kabinet", in een van sy talle briewe aan Strijdom ook vir Malan oor die Malan-Havenga ooreenkoms gekritiseer het. Hy het ook vir Werth, Geyer en Karl Bremer daarvan beskuldig dat hulle by 'n hoofraadsvergadering van die HNP, Havenga se kandidatuur as Eerste Minister ten koste van Strijdom probeer bevorder het.³⁶⁾

34. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2306: Strijdom-Malan, 24 September 1947.

35. J.G. Strijdomversameling, Houer 59: Strijdom-Verwoerd, 6 Oktober 1947.

36. J.G. Strijdomversameling, Houer 59: Louw-Strijdom, 8 Oktober 1947. B. Schoeman: *My lewe in die Politiek*, p. 133.

Party-eenheid het verder verswak toe Malan versoek het dat Geyer en Sauer tot die party se inligtingskomitee toegevoeg word. Die komitee belas met die saamstel en verspreiding van party-inligtingstukke het interessant genoeg, nie enige wesenlike besware aangeteken oor die voorgename insluiting van Sauer nie. Malan se aandrang op Geyer se insluiting, het egter die gemoedere erg vertroebel. Malan was derhalwe gedwing om dit kaalkop aan Louw te stel dat hy voel dat hy nie op Strijdom, Swart en laasgenoemde se volle steun kan staatmaak nie.³⁷⁾

Dit is dus duidelik dat uiteenlopende partypolitieke sieninge oor onder andere die Havenga-Malan ooreenkoms, die strategie ter verwesenliking van 'n republiek en die daaropvolgende persoonlike botsings, 'n vertrouenswig tussen Malan, Havenga, Sauer en hul ondersteuners aan die een kant en die provinsiale partyleiers van die Noorde, naamlik Strijdom en Swart ondersteun deur Eric Louw, ingedryf het. Kaaplandse partygenote soos Louw, L.V. vir Beaufort-Wes, wat in sy persoonlike asook partypolitieke benadering na aan Strijdom beweeg het en Paul Sauer, 'n getroue Malan ondersteuner, se persoonlike onderlinge verhoudinge is in dié tyd tot die uiterste beproef.³⁸⁾

Geyer as vriend en vertroueling van Malan moes deeglik van dié partypolitieke onderstrominge bewus moes gewees het en na alle waarskynlik sou hy nie onaangeraak deur die dinamies-veranderende politieke terrein kon beweeg nie.

2.5 ALGEMENE VERKIESING: 1948

Smuts het gedurende Maart 1948 aan vriende geskryf dat hy 'n gunstige uitslag verwag, alhoewel dit 'n verbete stryd kon afgee. Dit het spoedig egter geblyk dat sy benadering tot die verkiesing ongetwyfeld nie in pas was met die werklike behoeftes van die kiesers nie:

37. D.F. Malan-versameling, Houer 1/1/2338: Malan aan Swart en J.G. Strijdom, 27 Oktober 1947.

38. D. & J. de Villiers: *Paul Sauer*, pp. 92-93.

"My main underlying note will be that in times of grave crisis it is on the whole best to stick to the tried and trusted leadership which has proven successful in the past, rather than to embark on risky changes. This sounds egotistical, but in essence it is not an unreasonable point to make".³⁹⁾

As teenvoeter vir die HNP se rasgefundeerde politieke aanslag, het die Smuts-regering vroeg in 1946 'n kommissie onder leiding van regter H.A. Fagan aangestel om die wetlike posisie van die swartmense reeds woonagtig in stedelike gebiede, die toepassing van die paswette en die indiensneming van trekwerkers in die stedelike gebiede onder die vergrootglas te plaas.⁴⁰⁾

Die Fagan-kommissie se aanbeveling wat net voor die 1948-verkieping gepubliseer is, was uiteindelik meer daarop gemik om die verstedeliking van swartmense deur middel van administratiewe maatreëls te bestuur. Die kommissie het ook nie met 'n werkbare blank-georiënteerde alternatief na vore gekom om dié bevolkingsgroep se vrese teen die dreigende, swart stedelike verswelging te besweer nie. Die kommissie, daarenteen, het bevind dat totale gebiedskeiding nie 'n waarborg vir rassevrede kan bied nie.⁴¹⁾

Malan het die HNP se verkiesingsmanifes op 20 April 1948 by 'n groot partysaamtrek in die Paarlse stadsaal bekend gestel. Die manifes het bestaan uit aanklagte teen die Verenigde Partyregering oor hul "onverskilligheid" en "onmag" om die kleurvraagstuk op te los, die beweerde geheul met kommunisme, die verwaarlosing en onbevoegdheid om die land se handels- en buitelandse betrekkings behoorlik te bestuur en die onverskilligheid om die werker se ekonomiese posisie en die swaar belastingdruk meer sinvol te hanteer.⁴²⁾

Dit was egter die hantering van Suid-Afrika se rasse-situasie wat groot prominensie geniet het. Die HNP se verklaarde kleurbeleid was in ooreenstemming met SABRA en die Sauer-

39. J. van der Poel: *Selections from the Smuts Papers*. Smuts-Gillet, 21 Maart 1948. p. 783.

40. D.W. Kruger: *The Making of a Nation*, p. 239.

41. Op. cit., pp. 239-240.

42. M.P.A. Malan: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika*, p. 225; *Die Burger*, 21 April 1948.

kommissie se aanbevelings. Die beleid was gegrond op die beginsel van apartheid wat in wese 'n vorm van voogdyskap voorgestaan het. Daar is beoog dat potensiële rassewrywing uitgeskakel word deur die erkenning van afsonderlike bestaansreg; die daarstelling van geleenthede om vry binne elke groep se eie grondgebied te ontwikkel en die ontwikkeling van afsonderlike, maar selfstandige gemeenskappe met dien verstande dat dit binne elke gemeenskap se eie geografiese gebied plaasvind. Die inisiatiewe tot opheffing en ontwikkeling sou onder die "leiding en opperheerskappy van die blankes" geskied.⁴³⁾

As eerste praktiese stap in die implementering van apartheid is daar beoog om 'n afsonderlike bevolkingsregistrasiestelsel vir die verskillende bevolkingsgroepe daar te stel. Die HNP het sy voorgestelde skeiding van die verskillende rasse dus vroeg reeds beklemtoon toe die party se visie vir die verskillende nie-blankegroeperinge op 'n afsonderlik wyse uitgespel is.⁴⁴⁾

Die HNP-beleid het voorsien dat die swart reservate, die sogenaamde "naturelleserwes", landboukundig so sal ontwikkel dat 'n groter bevolking mettertyd daar gevestig kan word. In stedelike gebiede is afsonderlike woongebiede vir swartmense in die vooruitsig gestel en slegs diegene wat van 'n werk verseker was, sou vir dié wonings kwalifiseer. Tydelike werkers of die sogenaamde "ontstamdes" sou na die swart reservate gerepatrieer word. Die verteenwoordiging van swartmense in die Volksraad en die Kaaplandse Provinsiale Raad asook die Adviserende Naturelleraad moet afgeskaf word, en in die plek daarvan sou meganismes vir selfbestuur soos die Transkeise "Bunga" in die swart reservate geskep word. Afsonderlikheid of apartheid is ook van toepassing op die Kleurlingbevolking gemaak. Afsonderlike geproklameerde woongebiede vir Kleurlinge, skeiding ten opsigte van die gebruik van openbare vervoer, in die werkplek en in die gebruik van ontspanningsgeriewe is ook in die vooruitsig gestel. Daar is ook beoog om 'n afsonderlike departement van Kleurlingsake en 'n afsonderlike Adviserende Kleurlingraad in werking te stel, wat die gedagte van politieke afsonderlikheid verder sou vestig. Die beginsel van afsonderlikheid is ook ten opsigte van die Indiërbevolking versterk deurdat immigrasie gestuit sou word,

43. *Die Burger*, 21 April 1948.

44. *Ibid.*

repatriasie na Indië aangemoedig word en geen ekonomiese of persoonlike vermenging sou met die ander bevolkingsgroepe toegelaat word nie. ⁴⁵⁾

Vervolgens het die HNP se verkiesingsmanifes ook reageer op verwickelinge in Wes- en Oos-Europa en aangekondig dat die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party ontbind sou word; 'n suiweringsveldtog van die openbare en staatsektore betreffende kommunistiese invloede onderneem sou word en daar uifers streng teen kommunistiese agitators en meelopers opgetree gaan word. Die party het hom ook verbind om nie neutraal te staan ten tye van internasionale kommunistiese aggressie nie: "Ons simpatieë sal beslis aan die kant wees van die anti-kommunistiese lande en, ook indien vereis en uitvoerbaar, ons aktiewe steun". ⁴⁶⁾

Malan het ook die versekering gegee dat sy party nie 'n verkiesingsoorwinning sien as die finale stap tot die daarstel van 'n republiek nie. Volgens hom sou 'n republiek alleenlik verwesenlik kon word wanneer die party:

" 'n Spesiale beroep op die volk vir 'n opdrag op daardie punt doen, en daarop alleen doen. Ons standpunt in verband hiermee sover as dit hierdie verkiesing aangaan, is daarom geen verkiesingstaktiek nie, maar 'n saak van beginsel. Bewerings van die teenoorgestelde is derhalwe kwaadwillig en vals". ⁴⁷⁾

Die verkiesingsmanifes het met die beleid van apartheid nie net 'n nuwe wetlike oplossing vir Suid-Afrika se heterogene bevolkingsamestelling voorgestel nie, maar terselfdertyd die bakens geplant waarvolgens toekomstige binnelandse politieke en ook diplomatieke betrekkings met die buiteland bepaal sou word. ⁴⁸⁾

45. Ibid.

46. Ibid.

47. Ibid.

48. Anon. South West Africa and the Union. *Round Table*, Junie 1948, pp. 721-722.

Smuts het soos volg op die verkiesingsmanifes gereageer:

"Dr Malan has just issued a manifesto which threatens to take away from Natives and Coloureds the little political rights which they still have after the retrograde movements of Hertzog's day. But it looks as if we shall beat them in spite of their cry of black peril over the head of South Africa".⁴⁹⁾

In 'n parlementêre toespraak het hy ook sy siening van 'n toekomstige Suid-Afrika gestel:

"Ek sien net een toekoms vir die land. Ons het 'n land met 'n gemengde bevolking; ons het 'n blanke bevolking en ons het 'n inboorlingbevolking. Hulle is hier en hulle sal hier bly; en die toekoms van Suid-Afrika kan alleen op gesonde lyne gewaarborg word as daar goeie relasie en vertroue en medewerking tussen die twee seksies is. Nie alleen die regte van die twee seksies nie, maar hul ekonomiese belange is so inmekaar gevleg dat as ons die twee uitmekaar gaan skeur, ons die goeie vertroue tussen die twee gaan skok, en dit sal die mees verreikende gevolge hê op die toekoms van Suid-Afrika".⁵⁰⁾

Daarenteenoor het Malan die blankes se vrese verwoord:

"Waarheen gaan Suid-Afrika? Sal die blanke ras in die toekoms nog sy heerskappy, sy suiwerheid en sy beskawing kan, maar veral ook wil handhaaf, of sal hy willoos en koersloos, of vir 'n deel selfs doelbewus, voortdrywe totdat hy vir goed en eerloos in die swart see van Suid-Afrika se nie-blanke bevolking verdwyn?"⁵¹⁾

49. J. van der Poel: *Selections from the Smuts Papers*, p. 785.

50. Debatte van die Volksraad, 20 Januarie 1948, kolom 84.

51. D.F. Malan-versameling, Houer 1/1/2390: Verkiesingsmanifes, 1948.

'n Week voor die verkiesing het Smuts die volgende bewering teenoor 'n verslaggewer gemaak: "long years afterwards the effects of this election will be felt in South Africa". 'n Verkiesingsege sou waarskynlik 'n ingrypende koersverandering op die plaaslike partypolitieke toneel en in die internasionale diplomatie meebring. Dié nuwe politieke koers het gestalte gekry na 'n onverwagte en onoorwinnende verkiesingsoorwinning.⁵²⁾

Die verkiesingsuitslag van 26 Mei 1948 het meegebring dat die HNP-Afrikanerparty alliansie 'n meerderheid van slegs vyf setels bo die gesamentlike totaal van die Verenigde Party-Arbeidersparty bondsgenootskap, met inbegrepe van die drie swart verteenwoordigers verkry het. Die VP-Arbeiderkoalisie daarenteen het ongeveer 105,000 meer stemme op hul verenig as die seëvierende partye. Die seteltotale was soos volg:

PARTY	SETELS
Herenigde Nasionale Party	70
Afrikanerparty	9
Verenigde Party	65
Arbeidersparty	6
Swart Verteenwoordigers	3

53)

Smuts het self in Standerton die knie voor Wennie du Plessis moes buig nadat die kandidaat van die HNP 224 meer stemme op hom verenig het.⁵⁴⁾

2.6 REAKSIE OP DIE VERKIESINGSEGE

By Môrewag, woning van dr. en mev. Malan op Stellenbosch, het 'n telefoonoproep van Albertus Geyer, destyds nog hoofredakteur van Nasionale Pers, vir Malan daarop attent gemaak dat die verkiesingsuitslae daarop dui dat hy die volgende Eerste Minister sou wees. Malan se "O, dink jy so? As dit so sou wees, ry bietjie môre oor hiernatoe dat ons die saak kan bespreek", was

52. K.A. Heard: *General Elections in South Africa 1943-1986*, pp. 38-46.

53. P.W. Coetzer, ea.: *Die Nasionale Party*, deel V, pp. 654-655.

54. P. Meiring: *Jan Smuts die Afrikaner*, p. 190.

in eie reg net so veelbetekenend. Dié uitnodiging was 'n duidelike bevestiging van die onderlinge vertroue tussen die oud-perskollegas en partypolitieke vennote oor baie jare. 'n Mens kan net spekulêer oor wat by die samekoms bespreek is.⁵⁵⁾

Die onverwagte verkiesingsuitslag het groot verwarring en vertwyfeling in die Verenigde Party gebring. Alan Paton word aangehaal waar hy dié politieke omwenteling soos volg verwoord het:

"The whole United Party was in a turmoil. The landslide of the platteland, the country districts, had created a new political world".⁵⁶⁾

Die primêre rede vir die swaai in kiesersteun was die aantrekkingskrag wat die HNP se apartheidsbeleid vir die blanke kiesers ingehou het. Die na-oorlogse blanke kieser in Suid-Afrika was bewus van die opbouende anti-kolonialistiese gevoelens in Asië en Afrika. In 1947 het Indië en Pakistan onafhanklikheid ontvang, gevolg deur Ceylon en Burma in 1948. In Suid-Afrika het die African National Congress en die South African Indian Congress dié voorbeeld gevolg en begin aandring op groter inspraak in die regering en die afskaffing van diskriminerende wette. 'n Partybeleid wat die posisie van die blanke sou beskerm was 'n aantreklike alternatief, ongeag die tydgees wat die gelykstelling van die mens, die beëindiging van kolonialisme en diskriminasie op grond van etnisiteit gepropageer het.⁵⁷⁾

Perskommentaar na Smuts se nederlaag het duidelike ondertone van Smuts-bewondering en selfs verskuilde anti-Afrikaner gesindheid getoon. In haar kommentaar op die nederlaag het Sarah Gertrude Millen die volgende vertolking van die nuwe regering se internasionale aansien gegee:

55. P. Meiring: *Jan Smuts, Die Afrikaner*, pp. 191-192.

56. Alan Paton soos aangehaal uit S.L. Barnard en A.H. Marais: *Die Verenigde Party. Die Groot Eksperiment*, p. 69.

57. C.F.J. Muller (red.): *Vyfhonderd Jaar: Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, p. 474.

"The people of South Africa who were not Smuts' enemies felt suddenly how small South Africa would look to the world without Smuts; and perhaps even his enemies in their hearts felt it ...that South Africa itself stood in a higher place than it would have done had it not stood on the shoulders of Smuts".⁵⁸⁾

Dieselfde skryfster het voorspel dat die verskil tussen die Smuts- en Malanregering nie noodwendig in die benadering tot die rassepolitiek geleë sou wees nie, maar dat die verskil in die diplomatieke en politieke verhoudinge met Brittanje deurslaggewend sou wees. Daar is verwag dat die sogenaamde Afrikaner elite, die Afrikaner Broederbond, sy houvas op die land deur middel van die kerke, skole, die pers, die finansiële wêreld en die Parlement sou versterk ten koste van die tradisioneel-historiese bande met Brittanje.⁵⁹⁾

2.7 POLITIEKE WERKLIKHEDE

Die HNP-kritici se vrese is op 4 Junie 1948 bevestig toe D.F. Malan in 'n radio-gesprek verwys het na sy regering se aanvaarding van die kiesersmandaat waarin die uitbou van nasieskap, nasionale trots, volkseenheid en Suid-Afrika se belange die hoogste prioriteit sou geniet. Hy het verder verklaar dat sy regering gesonde betrekkinge met die Verenigde Koninkryk en ondersteunende lidmaatskap van die Verenigde Nasies en die Statebond voorstaan. Bestaande en nuwe bi- of multilaterale verhoudinge sou in die toekoms egter alleenlik gewaarborg en uitgebou kon word mits die Unie se soewereine, staatkundige onafhanklikheid erken word deurdat die buitewêreld nie in Suid-Afrika se huishoudelike aangeleenthede inmeng nie.⁶⁰⁾

Hy het ook onderneem dat die nie-blankes tot groter selfstandigheid, selfrespek en ontwikkelingsgeleenthede gelei sal word, waarvolgens dié bevolkingsgroepe "ooreenkomstig hul eie aard en vatbaarheid kon ontwikkel".⁶¹⁾

58. S.G. Millen: Smuts at Eighty. *Foreign Affairs*, Oktober 1950, pp. 137-138.

59. Ibid.

60. D.F. Malanversameling, Houer I/1/2409; Radiorede, 4 Junie 1948.

61. Ibid.

Die apartheidsideologie is dus nie net gesien as 'n oplossing van die Unie se kleurprobleem nie, maar as politieke werktuig wat die blanke, en in besonder die Afrikaanssprekende blanke, in staat sou stel om sy identiteit deur middel van voogdyskap binne 'n swartoorheersde Afrika te handhaaf.⁶²⁾

Na die verkiesing het die Britse blad, *Round Table*, in 'n sombere artikel berig dat enige poging om die swartmense in onafhanklike nasies te omvorm, tot mislukking gedoem was. Die Suid-Afrikaanse ekonomiese werklikheid was dat meer as die helfte van dié swart bevolkingsgroep reeds by die Suid-Afrikaanse ekonomie ingeskakel was. Daarom was enige politieke droom om onafhanklike nasionale state volgens 'n rassegrondslag binne die Unie se nasionale grense te vestig, dus 'n onwerkbare realiteit. Politieke uitsprake wat verwys na die beoogde verwydering van die Kleurlinge van die kieserslys en die wetlike beperkinge op die Indiërbevolking, het volgens die blad ook die gewisse moontlikheid ingehou dat die nie-blankes teen die HNP-regering kon mobiliseer.⁶³⁾

Die HNP se oorwinning het aangetoon dat die oorgrote meerderheid van Afrikaners dié party aangeneem het as dié instrument waardeur die bevolkingsgroep 'n eensgesinde en gemeenskaplike antwoord op en benadering tot die na-oorlogse rasse-situasie gevind het. Apartheid is gesien as 'n eties-geregverdigde en blywende antwoord op die komplekse rassessituasie van Suid-Afrika.⁶⁴⁾

2.8 POLITIES-GEDREWE VERANDERINGE

Die aanwysing van die eerste HNP-kabinet het duidelik getoon dat belangrike politieke klemverskuiwings te wagte kon wees, aangesien al die benoemde ministers Afrikaanssprekend was. Sleutelportefeuljes is aan N.C. Havenga (Finansies), E.G. Jansen (Naturellesake), T.E. Dönges (Binnelandse Sake), C.R. Swart (Justisie) en F.C. Erasmus (Verdediging) toegeken.

62. L.E. Neame: *The History of Apartheid.*, p. 93.

63. Anon. South Africa. Nationalism in the Saddle. *Round Table*, Desember 1948, pp. 815-816.

64. N.J. Rhodie & H.J. Venter: *Apartheid. A Socio-Historical Exposition and the Development of the Apartheid Idea*, pp.166-167.

J.G. Strijdom, wat deur baie mense as die volgende Eerste Minister gesien is, het die betreklike junior pos as Minister van Lande en Besproeiing ontvang. Eric Louw, aanspraakmaker op die Buitelandse Sake pos, wat 'n pennestryd met Malan gevoer het, is as Minister vir Ekonomiese Sake en Mynwese benoem.⁶⁵⁾

D.B. Sole, bekende Suid-Afrikaanse oud-diplomaat, se ongepubliseerde dagboek bied 'n insiggewende blik op die Engelssprekende diplomate se beleving van die regerings- en politieke veranderinge ná 1948. Sole was verheug dat die kabinet deur Kaaplandse verteenwoordigers oorheers is en dat Strijdom slegs die vierde plek binne die kabinet beklee, want dit sou voorkom dat hy dadelik sy ekstremistiese idees uitvoer:

"They have grown up in the old Cape Liberal tradition and they are not likely to try anything that will alienate the English-speaking section. Also the firebrand Strijdom has been given the portfolio of Lands where he cannot do any harm. We were a little afraid that he would be given Interior where he would have been certain to run foul of the Indians..."⁶⁶⁾

Sole kon ook nie begryp dat die HNP enigsins verbaas was oor die vyandige perskritiek wat die Malan-regering veral in die Verenigde Koninkryk, ontlok het nie. Die regering se beleid teenoor nie-blankes, die destydse anti-oorlogsentimente van die meerderheid Afrikaanssprekendes en die Afrikanerparty se OB-verbintnisse, en daarteenoor gestel die opkomende nasionalisme van die gekleurde nasies in die koloniale gebiede, het die agtergrond gebied vir die kritiek van dié tyd. Daarby het Sole geglo dat die Malan-regering geen idee gehad het van die internasionale politieke mag en invloed wat opgesluit was in die opkomende nuwe state van die ontwikkelende wêreld nie.⁶⁷⁾

65. J.J. van Rooyen: *Die Nasionale Party*, p. 152; G.H. Calpin: *Afrikaners Hands, Foreign Affairs*, April 1951, p. 419.

66. D.B. Sole: *This Above All: The Reminiscences of a South African Diplomat*, p. 122.

67. *Ibid.*

Heaton Nicholls het op 10 Augustus 1948 'n soortgelyke donker prentjie aan Egeland geskilder, alhoewel sy bevooroordeelde, partypolitieke beeldspraak verreken behoort te word:

"Personally I am inclined to think that the sudden cold draught which is coming from the outside will give them {die HNP-regering} all a little bronchial trouble. They have really no idea of the position in which the Union stands in the world. They are suffering from ingrowing toenails and are so absorbed in clipping them that they have not been able to raise their heads".⁶⁸⁾

Die eerste duidelike beleidsoptrede van die nuwe regering het binne twee maande na die regeringsverandering plaasgevind. Die vrylating van politieke gevangenes soos Robey Leibbrandt wat aan sabotasie skuldig bevind was, en Eric Holm, Suid-Afrika se eie "Lord Haw Haw" wat nazi-propaganda oor Radio Zeesen na Suid-Afrika uitgesaai het, het golwe van binnelandse en buitelandse kritiek tot gevolg gehad.⁶⁹⁾

Die Malan-regering is gou na sy bewindsaanvaarding ook beskuldig dat Afrikaners op 'n eensydige wyse ten koste van Engelstaliges en nie-blankes bevoordeel word. Kol. C.B. Powell, direkteur van Militêre Inligting, is reeds in Julie 1948 uit sy pos ontslaan. Powell se beweerde optrede teen die ondersteuners van die HNP gedurende die oorlog is gesien as dié beweegrede wat tot sy ontslag aanleiding gegee het.⁷⁰⁾

Anti-regeringseemosies onder oud-gediendes is opnuut wakker gemaak toe genl. W.H.E. Poole, Hoof van die Generale Staf, in 'n politieke maneuver na Berlyn uitgeskuif is. Lt.-genl. Len Beyers is na die diplomatieke verplasing van Poole, en die aftrede van genl. sir Pierre van Ryneveld, as hoof van die Generale Staf aangestel. Beyers, op sy beurt, het op die vooraand van die parlamentsopening in 1950 bedank nadat hy Erasmus beskuldig het dat hy die Generale Staf

68. L. Egelandversameling, Voor ordening: Nicholls-Egeland, 10 Augustus 1948.

69. M. Ballinger: *From Union to Apartheid. A Trek to Isolation*, p. 228.

70. G.R. Berridge: *The Ethnic Agents in Place: English-speaking Civil Servants and Nationalist South Africa 1948-1957. Intelligence and Security*, April 1984, p. 258.

ignoreer, politieke vertrouelinge in poste aanstel waarvoor hulle nie geskik was nie en militêre dissipline met dié optredes ondermyn.⁷¹⁾

Dié ministeriële optredes teenoor Engelstalige staatsamptenare en weermagoffisiere het ook diplomatieke rimpelinge in Statebondskringe en veral Whitehall veroorsaak. Die sogenaamde "verafrikaansing" van die openbare sektor is gesien as bewys van die veranderende politieke lojaliteite in Suid-Afrika. Buitelandse waarnemers het die veranderinge slegs as die voorloper tot verdere klemverskuiwings gesien wat mettertyd ook diplomatieke betrekkings tussen Pretoria en die Verenigde Koninkryk sou raak.⁷²⁾

2.9 WETGEWENDE MAATREËLS

Die HNP-regering het spoedig na bewindsaanvaarding die nodige administratiewe en wetgewende prosesse in werking begin stel om die beleid van apartheid in die daaglikse lewenswandel te verwesenlik. Binne twee maande nadat Paul Sauer Minister van Vervoer geword het, is die kleurslagboom op treine ingestel waardeur sekere gedeeltes slegs vir blankes gereserveer is.⁷³⁾

Die reservering van treinrytuie op 'n rasse-grondslag is opgevolg deur die aanvaarding van Wet 55 van 1949, die Wet op Verbod van Gemengde Huwelike. Dit was die eerste stuk wetgewing wat juridiese beslag aan die beleid van apartheid gegee het. Vanaf die inwerkingtreding van dié wet mog geen huwelik tussen 'n blanke en nie-blanke persoon voltrek word nie.⁷⁴⁾

Die beleid van apartheid is verder gevoer toe Wet 21 van 1950, die Ontugwysigingswet, in Mei

71. Anon. Apartheid before Parliament. *Round Table*, Junie 1950, p. 284.

72. G.R. Berridge: *The Ethnic Agent in Place. English-speaking Civil Servants and Nationalist South Africa 1948-1957. Intelligence and Security*, April 1948, p. 258.

73. L.E. Neame: *The History of Apartheid*, p. 72.

74. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4201. Wet 55 van 1949, Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike, 1 Julie 1949.

1950 deur die Parlement goedgekeur is. Alle geslagtelike verkeer tussen nie-blankes en blankes is met dié wetgewing verbied.⁷⁵⁾

Terwyl Geyer besig was om diens in Londen te aanvaar is die Bevolkingsregistrasiewetsontwerp in die Parlement gedebatteer wat later Wet No. 30 van 1950 geword het. Dié wet was 'n logiese uitvloeisel van die Wet op Verbod op Gemengde Huwelike en die Ontugwysigingswet, aangesien alle persone woonagtig in die Unie oor 'n identiteitsdokument moes beskik om hul etniese herkoms te verifieer.⁷⁶⁾

Die regering het met daaropvolgende wetgewing, die Wet op Groepsgebiede van 1950, die finale beslag aan die praktiese toepassing van residensiële segregasie gegee soos dit in die HNP se verkiesingsmanifes voorgestel is.⁷⁷⁾

Die hoofogmerk van die Wet was om elke gedefinieerde bevolkingsgroep tot 'n eie gebied te beperk wat betref hul eiendoms- en handelsvoorregte. So is die verkoop van die vaste eiendom in 'n geproklameerde gebied aan 'n lid of lede van 'n ander bevolkingsgroep ook verbied.⁷⁸⁾

Die wetlike regulering van die komplekse Suid-Afrikaanse samelewing het met dié wetgewing sy beslag begin kry. Die regering het gehandel volgens die insigte van die tyd, maar sy optrede het in die vroeë stadium reeds beduidende binnelandse en buitelandse teenkanting begin ondervind.⁷⁹⁾

75. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4338. Wet 21 van 1950 Ontugwysigingswet, 1950, 12 Mei 1950.

76. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4422. Wet No. 30 van 1950. Bevolkingsregistrasiewet, 7 Julie 1950.

77. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4384. Wet No. 41 van 1950. Wet op Groepsgebiede, 7 Julie 1950.

78. G. Carter: *Politics of Inequality, South Africa since 1948*, p. 101.

79. D. & J. de Villiers: *PW*, pp. 61-62.

2.10 VERSET EN PERSKOMMENTAAR

Die regeringsverandering van 1948 en die verklaarde beleid van apartheid het die ideale geleentheid gebied vir groter aktiewe samespanning tussen die swart-oorheersde politieke bewegings in Suid-Afrika. By die 1949 nasionale byeenkoms van die African National Congress is die sogenaamde *Program van Aksie* gefinaliseer wat verklaar het dat die reg tot nasionale vryheid, politieke onafhanklikheid, selfbeskikking, die verwerping van blanke oorheersing en teenkating teen alle vorme van segregasie as nuwe militante doelwitte gestel word.⁸⁰⁾

Dr. A.B. Xuma, destydse president van die ANC, het die beleid van apartheid as politieke bedrog bestempel, aangesien dit vir hom net een ding beteken het, naamlik die uitbuiting en onderdrukking van die gekleurde rasse deur die blankes. Hy het gevolglik 'n beroep op die Indiër-, Kleurling- en Swartgemeenskappe gedoen om die beleid van diskriminasie en differensiasie teen te staan.⁸¹⁾

Nelson Mandela, Walter Sisulu en Oliver Tambo was van die jong swart leiers wat in dié stadium na vore getree het. Walter Sisulu, 'n latere sekretaris-generaal van die ANC, was ook een van die eerste leiers wat alliansievorming onder anti-regeringsgesinde groepe bepleit het.⁸²⁾

Die eerste maande van 1950 is gekenmerk deur 'n munisipale vervoerboikot in Johannesburg wat tot botsings tussen die polisie en die ondersteuners van die versetaksie gelei het. Die onwettige Meidag-byeenkomste is gevolg deur oproepe om op 26 Junie tuis te bly en dié dag is as 'n *Dag van Protes* verklaar. Binnelandse verset, hoewel nog op 'n lae vlak, het momentum begin kry toe die leierskap van die ANC en die Indian Congress 'n gesamentlike reëlingskomitee onder leiding van Walter Sisulu en Yusuf Cachalia gestig het. Dié inisiatief het daartoe bygedra om die twee organisasies se versetaktiwiteite te koördineer. Die datum, 26 Junie

80. T. Lodge: *Black Politics in South Africa since 1945*, p. 26.

81. T. Karis & G.M. Carter (reds.): *From Protest to Challenge*, volume II, pp. 276 en 278.

82. T.R.H. Davenport: *South Africa. A Modern History*, p. 367.

1950, was dus die begin van 'n meer gekoördineerde swart nasionalistiese versetbeweging waarvan die binnelandse verset toenemende persdekking en ondersteuning in die buiteland ontlok het.⁸³⁾

Die implementering van apartheid het nie net politieke roeringe in die Unie veroorsaak nie, maar gewis ook implikasies vir die behoud van Statebondseenheid ingehou. Die *London Sunday Times* het so vroeg as Desember 1949 berig dat bestaande Statebondsbetrekkinge onderhou en uitgebou word deur die nastreef van gemeenskaplike politieke waardes. Die naweekblad het indirek na die Unie verwys toe oor dié gemeenskaplike waardes berig is: "If we betray these ethics and allow the rottenness to creep into the spiritual core of the Commonwealth, we ourselves shall rot, decay and dissolve away".⁸⁴⁾

Die hoog aangeskrewe Londense *The Times* bekend vir sy ewewigtige perskommentaar, het in Desember 1949 daarop gewys dat die apartheidsbeleid vanuit sterk emosionele houdings en verwagtinge gebou word en dat dié politieke slagkreet nog nie die praktiese werklikhede van die Suid-Afrikaanse politieke toneel verreken het nie.

"Up to date the process of apartheid has not gone far. It seems to involve a niggardly attitude to native education and a restrictive attitude to native acquisition of land while the codes of racial discrimination have been applied more strictly".⁸⁵⁾

Op 28 Februarie 1950 het die *Manchester Guardian* breedvoerig berig oor die politieke onrus in Suid-Afrika. Die koerant het daarop gewys dat daar in die vorige ses maande gereeld konfrontasie tussen die nie-blankes en die polisie voorgekom het. Die koerant het Suid-Afrika se politieke toekoms as kommerwekkend beskryf en die volgende prentjie geskets: "The clouds seem to be thickening and the sunshine of hope rather far away".⁸⁶⁾

83. T. Lodge: *Black Politics in South Africa since 1945*, pp. 34-35.

84. *London Sunday Times*, 7 Desember 1950.

85. *The Times*, 14 Desember 1949.

86. *Manchester Guardian*, 28 Januarie 1950.

'n Toenemend anti-Suid-Afrikaanse mediaveldtog het die aanbreek van die vyftigerjare in Londen gekenmerk. Die persveldtog het dit duidelik uitgespel dat die mobilisering van die nie-blankes in een verenigde, nasionale opposisie 'n logiese gevolg was van die wetgewende praktyk van die tyd. Dieselfde koerante het ook daarop gewys dat Unie-wetgewing 'n verdelende en anti-blanke gevoel in die Britse koloniale gebiede tot gevolg kon hê. Toekomstige verhoudinge tussen Pretoria en Londen, en tussen Pretoria en die Statebondslende, is deur dié gebeure in die diplomatieke kollig geplaas wat op sigself weer die Unie se buitelandse betrekkinge met die Gemenebeslande geraak het.⁸⁷⁾

2.11 SUID-AFRIKAANS-BRITSE VERHOUDINGE

Brittanje was na die Tweede Wêreldoorlog ekonomies en polities uitgeput, en hoewel die land 'n belangrike rol in die Geallieerdes se oorwinning oor Nazi-Duitsland gespeel het, het die Verenigde State na die oorlog toenemend dié krag in Westerse politiek geword. In die daaropvolgende Koue Oorlog tussen die Verenigde State en sy ideologiese teenstander die Sowjet-Unie, was Wes-Europa byna totaal aangewese op Washington om as buffer teen moontlike Russiese aggressie te dien.⁸⁸⁾

In die na-oorlogse Statebondsgemeenskap was Brittanje steeds dié toonaangewende land en het beheer uitgeoefen oor 'n aantal kolonies in Afrika en Asië. Die opkoms van die Verenigde State wat duidelike anti-kolonialistiese sieninge gehandhaaf het en die aandrang op politieke ontvoogding van die Britse kolonies, sou noodwendig dinamies moes inwerk op die internasionale posisie van Brittanje, sy buitelandse verhoudinge met Suid-Afrika en die onderlinge diplomatieke verhoudinge binne die Statebond.⁸⁹⁾

Die Britse Arbeidersregering het sedert 1948 onder toenemende druk begin verkeer, vanweë die minder toonaangewende internasionale rol wat Brittanje gedwing was om te speel en

87. *The New Statesman and Nation*, 29 Julie 1950. Anon. A Trust in Africa. The Problem Area. *The Round Table*, Maart 1950, pp. 282-283.

88. J.D.B. Miller. *Britain and the Old Dominions*, pp. 164-165.

89. *Ibid.*

interne faksievorming wat sy ontstaan gehad het by die ideologiese verskille wat binne partyverband duidelik geword het. Daarby het ekonomiese krisis in 1947 en die Arbeiders se onvermoë om die nodige vredestrydse beplanning en bestuur van die Britse nywerheidswese te finaliseer tot gereelde nederlae in tussenverkiesings gelei. 'n Ineenstorting van die Arbeiders se partymoreel, partystrukture en organisasie was dus onvermydelik.⁹⁰⁾

Die einde van die Attlee-regering was gevolglik in sig en hulle sou met die aanbreek van die vyftigerjare nie meer in staat wees of selfs gretig wees om veeleisende Statebondsvraagstukke te hanteer nie.⁹¹⁾

Daarby het die verkiesingsoorwinning in Suid-Afrika 'n nuwe tydvak in diplomatieke betrekkinge tussen die twee lande ingelui. Die opkoms van Afrikaner-nasionalisme, 'n nagevolg van 'n sterk anti-kolonialistiese strewe, aktiewe anti-oorlogsentimente en die toepassing van 'n beleid van binnelandse rassesseiding, te midde van die opbouende nasionalisme in Afrika en Asië, het krities-belangrike faktore gevorm wat in die bestuur van toekomstige diplomatieke betrekkinge tussen Pretoria en Whitehall deeglik verreken moes word.⁹²⁾

D.F. Malan was met die aanvang van sy dienstermyn deeglik bewus van die golf onvleiende kritiek wat sy regering se voorgenome beleidsrigtinge in die buiteland ontlok het. Charles te Water, oud-Suid-Afrikaanse Hoë Kommissaris in Londen, is gevolglik in 1948 benoem as die Unie se "spesiale rondreisende ambassadeur".⁹³⁾

Daar is van Te Water verwag om lande op die Europese vasteland en in Afrika te besoek om sodoende misverstande oor die Unie se binnelandse beleid uit die weg te probeer ruim, maar ook om 'n oorhoofse buitelandse diplomatieke beleid en benadering te formuleer.⁹⁴⁾

90. A.F. Havighurst: *Twentieth Century Britain*, pp. 421-422.

91. E.R. Pike: *Prime Ministers: From Walpole to Wilson*, pp. 438-439.

92. D. Austen: *Britain and South Africa*, pp. 1 en 4.

93. J. Cope: *South Africa*, pp. 190-191.

94. J. Barber & J. Barret: *South Africa's Foreign Policy. The Search for Status and Security 1945-1985*. p. 36.

Te Water het gevolglik besluit om eerstens die Europese lande te besoek wat koloniale gebiede in Afrika bedryf het, byvoorbeeld België, Brittanje, Frankryk, Italië en Portugal. Ten tye van dié besoeke het dit spoedig geblyk dat die groeiende nasionalisme in Afrika en Asië, oproepe om die politieke gelykstelling van alle mense, eise om weg te beweeg van diskriminasie op grond van velkleur en daarteenoor die voorgenome wetgewende program van die Unieregering, dit onmoontlik sou maak dat die beleid van apartheid as 'n aanvaarbare alternatief vir 'n multi-kulturele samelewing voorgehou kon word.⁹⁵⁾

Te Water het na van sy ervarings in die buiteland sy frustrasie met die volgende woorde opgesom: "... we have now unhappily intruded our domestic party quarrels, with inexcusable shortsightedness and to the delight of our detractors. We have exported our disunity to the world".⁹⁶⁾

Pogings om Suid-Afrika te vestig as dié leiermoondheid in die ontwikkeling van sub-Sahara Afrika was aanvanklik 'n definitiewe moontlikheid toe 'n *Wetenskaplike Streekkonferensie vir Afrika* in Oktober 1949 in Johannesburg aangebied is. Die onderneming, 'n gesamentlike projek van die Raad vir Wetenskaplike en Nywerheidsnavorsing en die politieke afdeling van die departement van Buitelandse Sake onder leiding van dr. Basil Schonland en P.J. du Toit, het dit ten doel gestel om 'n internasionale konferensie aan te bied om Suid-Afrika se verbintenis tot die ekonomiese en tegnologiese ontwikkeling van die Afrika-vasteland te demonstreer. Volgens Sole was die konferensie polities en wetenskaplik 'n groot sukses. Hy beweer dat partypolitieke dogma ongelukkig 'n vroeë einde aan enige voorgenome ontwikkeling gebring het, aangesien die Unieregering nie toestemming aan enige nie-blanke Afrikaan wou verleen om 'n tegnologies-wetenskaplike konferensie in Suid-Afrika by te woon nie. Die Wetenskaplike Raad vir Afrika, 'n breinvrug van Suid-Afrikaners, het derhalwe 'n vroeë dood gesterf en Suid-Afrika is die geleentheid ontnem om spontaan 'n leiersrol in Suider-Afrika in te neem. Die reaksie op die regering se besluit het nie net in die hoofstede van die koloniale moondhede opslae gemaak nie, maar het ook in Afrika negatiewe weerklank onder die opkomende Afrika politici en intelligentsia gevind.⁹⁷⁾

95. J. Cope: *South Africa*, p. 191.

96. A. Vandenbosch: *South Africa in the World. The Foreign Policy of Apartheid*, p. 27.

97. D. Sole: *This Above All. The Reminiscences of a South African Diplomat*, pp. 129-131.

Dit is dus nie vreemd dat die Unieregering se eerste poging om deur middel van diplomatieke skakeling die beleid van apartheid in Brittanje en Europa te verduidelik, nie die verwagte sukses opgelewer het nie.

Soos reeds vroeër genoem is, word 'n staat se buitelandse beleid gewoonlik bepaal deur geografiese en strategiese faktore, die land se ekonomiese en militêre vermoëns, maar ook die binnelandse sosio-politieke opset van die betrokke land. Faktore wat verder simbioties meewerk met die bogenoemde determinante is die heersende idees of politieke ideologie van die regering, die leierskap, die bevolking, asook die historiese verlede en geskiedenis van die betrokke land. Suid-Afrika se staatkundige verhouding teenoor die Verenigde Koninkryk was altyd dié van 'n ontwikkelende streekmoondheid tot dié van 'n groot moondheid wat deurentyd 'n belangrike rol in die internasionale gemeenskap vervul het. Dié ongelyke verbintenis beteken dat indien die groot moondheid onder druk of in die verleentheid geplaas word deur die beleidsrigtinge van die kleiner land, dit waarskynlik 'n negatiewe teenreaksie in die bedryf van buitelandse betrekkinge tot gevolg kan hê.⁹⁸⁾

Suid-Afrika se verhoudinge met die Verenigde Koninkryk is oor baie dekades opgebou en bestaan uit 'n wisselwerking van historiese, kulturele, ekonomiese en politieke faktore. Vir meer as 'n eeu was Brittanje dié toonaangewende buitelandse moondheid wat 'n beduidende invloed op Suid-Afrika se binnelandse asook buitelandse ontwikkeling uitgeoefen het. Ondanks tye van intense spanning wat afgewissel is met periodes van buitengewone samewerking, het Brittanje sy posisie behou as dié land wie se ekonomiese, diplomatieke en politieke bande en invloed 'n buitengewone impak op Suid-Afrika gehad het.⁹⁹⁾

2.12 KONSTITUSIONELE ONTVOOGDING

Die Unie se diplomatieke verbintenisse met die Verenigde Koninkryk en die ander lidlande van die Statebond het gou onder druk begin kom nadat Indië, Pakistan en Ceylon in 1948 as volwaardige nuwe lede tot die Gemenebes toegelaat is. Die Verenigde Nasies se aanvaarding

98. J.E. Spence: *Republic under Pressure. A Study of South African Foreign Policy*, p. 6.

99. G.C. Olivier: *Die Grondslae van Suid-Afrika se Buitelandse Beleid*, p. 338.

van die *Universele Verklaring van Menseregte* in Desember 1948 het 'n hoofstuk van botsende standpunte tussen die nuwe Unieregering en die internasionale wêreld ingelei. Die Unieregering se beoogde wetgewende program was in die oë van die internasionale wêreld lynreg in botsing met die beginsel van die gelykwaardigheid van alle mense. Die Unieregering sou dus toenemend in botsing met die Vrye Weste kom, want die anti-Westerse blok sou politieke eenheid binne die Westers-georiënteerde internasionale instellings soos die Statebond probeer aftakel deur voortdurend druk te plaas op dié lande wat noue bande met Suid-Afrika gehandhaaf het.¹⁰⁰⁾

Die klem wat na die Tweede Wêreldoorlog op die erkenning van basiese menseregte en politieke demokrasie gelê is, het weer aanleiding gegee tot 'n volgehoue aandrang om die politieke ontvoogding van die koloniale gebiede. Dié verwikkeling moes noodwendig na 1948 druk begin plaas op dié faktore wat in die verlede die hegte diplomatieke betrekkinge tussen die Verenigde Koninkryk en Suid-Afrika verseker het.¹⁰¹⁾

Die republikeinse strewe in Suid-Afrika het na die konstitusionele ontvoogding van die Britse monargie in 1949 momentum begin kry. Alhoewel Malan die versekering gegee het dat 'n republiek net verwesenlik sou word as die meerderheid van stemgeregtigdes hul ten gunste van so 'n grondwetlike verandering uitspreek, het dit mettertyd duidelik geword dat die Unie se wetgewende program en konstitusionele veranderinge oor die voorwaardes vir lidmaatskap van die Statebond, dié boustene sou vorm vir verdere grondwetlike ontwikkelinge in Suid-Afrika.¹⁰²⁾

Konstitusionele aansporing vir die Unieregering se republikeinse planne het vanuit 'n bra onverwagte oord gekom. Op 2 Maart 1949 het sir Evelyn Baring, Britse Hoë Kommissaris in Suid-Afrika, 'n hoogs geheime boodskap van die Britse Premier, Clement Attlee, aan Malan oorhandig waarin hy verwys het na Indië se planne om dié land se grondwet te herskryf om sodoende 'n soewereine republiek op 15 Augustus 1949 uit te roep. Attlee se kommer oor die aangeleentheid was duidelik:

100. D.J. Geldenhuys: *The Effects of South Africa's Racial Policy on Anglo-South African Relations 1945-1961*, p. 128.

101. Op . cit., pp. 185-186.

102. Debatte van die Volksraad, kolomne 5781-5872, 12 Mei 1949.

"The problem thus presented is one of intense difficulty and raises far reaching and fundamental issues of concern to all members of the Commonwealth. The question whether the existing basis of the Commonwealth relationship can or should be modified in such a way as to admit that allegiance to the Crown is no longer an essential qualification for membership plainly raises the widest issues".¹⁰³⁾

Die Statebond se hantering van die grondwetlike vraagstuk was vir die Unie van groot belang, aangesien enige bindende konstitusionele besluit 'n goeie aanduider sou wees van wat Suid-Afrika te wagte kon wees, sou die republikeinse staatsvorm ook hier 'n werklikheid word. Malan se bywoning van die konferensie en steun aan Indië se versoek, kon dus belangrike mylpale vorm op Suid-Afrika se pad na die verwesenliking van 'n republikeinse staatsvorm.¹⁰⁴⁾

Die Unie se steun aan Indië kan dus toegeskryf word aan Suid-Afrika se konstitusionele selfbelang by die lidmaatskap-aangeleentheid en die Unie se voortdurende pogings om internasionale alliansievennote te bekom deur steun te verleen aan state wat kommunistiese uitbreiding in Asië en Afrika sou teenstaan.¹⁰⁵⁾

Die delikaatheid van die Unie se internasionale posisie is bevestig toe Malan deur 'n betoging begroet is met sy aankoms in Londen op 19 April 1949. Hy was vergesel van D.D Forsyth, sekretaris van Buitelandse Sake, Otto du Plessis, hoof van die departement van Inligting, en A.L. Geyer, destyds nog hoofredakteur van *Die Burger*.¹⁰⁶⁾

Malan het op 22 April 1949 in sy eerste optrede voorspraak vir Indië se versoek gedoen, maar terselfdertyd die geleentheid gebruik om die weg voor te berei vir Suid-Afrika se voorgename konstitusionele veranderinge. Hy het geargumenteer dat ruimte binne die

103. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2462: Attlee-Malan, ongedateerd.

104. D.O. Rhodie: *Van Koloniale Onderhorigheid tot Soewereine Onafhanklikheid*, p. 261.

105. Staatsinligtingskantoor: Buitelandse Beleid: Unie van Suid-Afrika 1950, pp. 18-20.

106. *Die Burger*, 15 en 21 April 1949.

Statebond geskep behoort te word vir onafhanklike ledelande wat dit verkies om na 'n republikeinse grondwetlike status oor te skakel. Dié toespraak was 'n verlengstuk van 'n vroeëre toespraak in die Senaat toe Malan verklaar het dat die regering graag sy bande met die Statebond wou voortsit, mits die Unie se soewereine onafhanklikheid verseker kan word.¹⁰⁷⁾

Op 26 April 1949 het Malan verder verklaar dat die soewereine onafhanklikheid van die lidlande dit moontlik maak dat die grondwette van dié lande na dié van 'n republiek omskakel kan word, mits die verandering deur die meerderheid kiesers gesteun word. Omskakeling na 'n republikeinse staatsvorm behoort lidlande dus nie te verhoed om steeds deel van die Statebond te bly nie. Die histories-tradisionele lojaliteit en trou aan die koning kon in 'n veranderende vorm behou word, byvoorbeeld waar die koning steeds dien as die simbool van die "vrye en onafhanklike assosiasie" van lidlande van die Gemenebes. Die verwysing na die "vrye en onafhanklike assosiasie" van lidlande het verder impliseer dat die Statebond geen superstaat is nie en die koning dus ook nie oor besluitnemende bevoegdheid beskik nie.¹⁰⁸⁾

Dieselfde aand het Malan, in Geyer se teenwoordigheid, die konsepplan oor Indië se voortgesette lidmaatskap aan David Friedman van SAPA voorgehou met die uitdruklike versoek dat die voorstel slegs aan Suid-Afrikaanse dagblaie deurgegee mag word en dat die bron van die dokument verswyg word. Daar is voorgestel dat die koning erken word as dié simbool van die vrye assosiasie van ledelande en dus as die hoof van die Statebond. Friedman is ook versoek om klem daarop te lê, dat daar geensins geimpliseer word dat die Statebond as 'n oorhoofse superstaat gesien moet word waar die Britse koning optree as hoof van die instelling nie.¹⁰⁹⁾

Op 27 April 1949 het die Statebondpremiers 'n amptelike verklaring uitgereik waarin Indië se voorneme om 'n soewerein-onafhanklike republiek uit te roep, aangekondig is. Indië se gelykwaardige lidmaatskap van die Statebond, die erkenning van die koning as simbool van die

107. *Die Burger*, 23 April 1949.

108. D. Friedmanversameling, Houer 5: *South Africa's Critical Years*, pp. 45-46.

109. D. Friedmanversameling, Houer 5: *South Africa's Critical Years*, p. 47.

vrye assosiasie van die lidlande en die ledestate se erkenning van Indië se lidmaatskap, is in die verklaring bevestig. Die koning se posisie as hoof van die Statebond is erken, hoewel hy geen grondwetlike funksie sou geniet nie en die Statebond ook nie as 'n staatsregtelike entiteit beskou sou word nie.¹¹⁰⁾

Voor sy vertrek uit Londen het Malan weer die Unie se soeke na internasionale verbintenisse bevestig deur die Statebond te beskryf as 'n binnekring van nasies met wie graag vriendskaplike betrekkings gehandhaaf sou word, met dien verstande dat die lidlande hul nie laat betrek of inmeng met die binnelandse hervorming wat in die Unie plaasvind nie.¹¹¹⁾

By sy terugkeer het Malan op 11 Mei 1949 in 'n parlementêre debat indirek na die nuwe grondwetlike moontlikhede verwys toe hy opmerk dat die "resultate van die besprekings wat daar plaasgevind het, van die grootste belang is, soos ek dink ons almal ten volle sal besef".¹¹²⁾

Dit was dus duidelik dat die grondwetlike aanpassing oor Indië se lidmaatskap van die Statebond 'n direkte uitwerking sou uitoefen op Suid-Afrika se toekomstige betrekkings met die Statebond; op die koning se posisie as simbool van die vrye verbintenis van onafhanklike ledelande en op Brittanje in die besonder, as leierland van die Statebond. Geyer, die eerste Afrikaanssprekende en republikeinsgesinde Suid-Afrikaanse Hoë Kommissaris, sou gevolglik in sy dienstermyn waarskynlik met van dié vraagstukke rondom die verwagte konstitusionele ontvoogding gekonfronteer word.

Die Unieregering het spoedig daadwerklike stappe begin doen om sekere historiese en sentimentele bande met Brittanje op te skort en om sodoende die weg voor te berei vir die totstandkoming van 'n republiek. Wet No. 44 van 1949, die Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap, is op 29 Junie 1949 deur die Goewerneur-Generaal goedgekeur. Die wet het

110. N. Mansergh (red.): *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931-1952*, volume II. p. 251.

111. Op. cit., p. 1153.

112. Debatte van die Volksraad, kolomme 5675-5676, 11 Mei 1949.

meegebring dat 'n burger van 'n Statebondsland nie meer na 'n verblyf van twee jaar Suid-Afrikaanse burgerskap kon bekom nie. Sodanige registrasie sou net bekom kon word as die aansoeker reeds vyf uit ses jaar in Suid-Afrika woonagtig was.¹¹³⁾

Die betrokke wetgewing het 'n bittere stryd in die parlement ontlok en het gewis nie bygedra tot groter eenheid tussen die verskillende blanke taalgroepe nie. Britsgesinde organisasies soos die *British Empire Service League*, die *Civil Rights League*, oud-soldate organisasies en koerante soos die *Rand Daily Mail* en die *Natal Daily News* het striemende kritiek op die regering uitgespreek. Die kritiek het ook in die buiteland weerklank gevind en anti-regeringsgevoelens teen die HNP-regering net verder opgesweepte.¹¹⁴⁾

Die aanvaarding van Wet No. 16 van 1950, die Wet op Appelle na die Geheime Raad, 1950, het 'n einde gebring aan die Geheime Raad in Brittanje se invloed op Suid-Afrikaanse regspleging. Geen appel na die Koning-in-Rade sou in die toekoms Suid-Afrikaanse hofbeslissings ongeldig kon verklaar nie.¹¹⁵⁾

Die betrokke Wet het nie net die Suid-Afrikaanse Appèlhof as die onbetwiste hoogste hof in Suid-Afrika gevestig nie, maar dit was ook 'n betekenisvolle stap in die konstitusionele ontvoogdingsproses. Suid-Afrikaanse regspleging kon nou vir die eerste keer geheel en al onafhanklik van Britse regspleging toegepas word.¹¹⁶⁾

2.13 INTERNASIONALE BETREKKINGE

Oppervlakkig beskou, met die Eerste Ministerskonferensie van 1949 as maatstaf, was Suid-Afrika se verhoudinge met Brittanje en die ander lede van die Statebond in die laat veertigerjare min of meer dieselfde as na afloop van die Tweede Wêreldoorlog.

113. Buitengewone Staatskoerant van Suid-Afrika, No. 4201 Junie 1949: Wet No. 44, Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap, 29 Junie 1949.

114. Anon. The Citizen Act 1949. *Round Table*, September 1949, pp. 384-385. G. Carter, *Politics of Inequality, South Africa since 1948*, pp. 56-58.

115. Buitengewone Staatskoerant van Suid-Afrika, No. 4384. Wet op Appelle na die Geheime Raad, 12 Mei 1950.

116. D.W. Kruger, *South African Parties and Policies*, p. 145.

In werklikheid het die onderlinge verhoudinge tussen Suid-Afrika en die res van die Statebond by veral die Verenigde Nasies onder toenemende druk gekom vanweë die Unie se binnelandse en buitelandse beleidsrigtinge.¹¹⁷⁾

2.13.1 INDIËRVRAAGSTUK

So vroeg as 1943 het Smuts die Vaspenswetsontwerp by die Parlement ingedien wat enige uitbreiding van Indiër woon- en sakeregte drasties ingekort het. Die voorstelle het skerp kritiek van plaaslike Indiërs asook van die Indiese regering ontlok.¹¹⁸⁾

Die Smuts-regering het in 1946 verder gegaan en die Wetsontwerp op Asiatiese Grondbesit en die Wetsontwerp op die Verteenwoordiging van Indiërs by die Volksraad ingedien. Aan dié bevolkingsgroep in Natal en in die Transvaal sou groepsverteenwoordiging in die Parlement verleen word, maar dit het nie beteken dat daarvoor voorsiening gemaak is dat dié bevolkingsgroep op die gemeenskaplike kieserslys geplaas word nie. Die Indiërgemeenskap se reg op grondbesit is ook aan streng beperkinge onderwerp en grondregte sou net binne afgebakende gebiede toegeken word.¹¹⁹⁾

Dié wetlike maatreëls het 'n politieke storm plaaslik asook in Indië ontketen en vooraanstaande Indiërleiers soos Mahatma Ghandi en Pandit Nehru het die geleentheid 'n internasionale kleur gegee deur 'n beroep op die Verenigde Nasies (VN) te doen om tussenbeide te tree om die "naakte, onbeskaamde gebruik van politieke mag" te veroordeel. Suid-Afrika se probleme met die VN Nasies het dus reeds vroeg in die eerste sitting van die Algemene Vergadering begin toe Indië 'n klag gelê het oor die "Treatment of persons of Indian origin".¹²⁰⁾

117. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956* p. 123.

118. J. Barber & J. Barret: *South Africa's Foreign Policy. Search for Status and Security*, pp. 23.

119. N.M. Stulz: *The Nationalists in Opposition 1934-1948*, p. 114; F.S. Crafford: *Jan Smuts* (Afrikaanse vertaling). p. 365.

120. J. Barber & J. Barret: *South Africa's Foreign Policy. Search for Status and Security*, pp. 23-24; F.S. Crafford: *Jan Smuts* (Afrikaanse vertaling). p. 366.

Die Indiëraangeleentheid het dadelik 'n ideale geleentheid aan die kleiner lidlande van die VN gebied om deur middel van die Algemene Vergadering druk op die Westerse groot moondhede te plaas. Dit was gou duidelik dat die opkomende en kleiner lidlande nie sou toelaat dat beïnvloeding deur die juridiese interpretasies van die groot moondhede aan hulle opgedwing word nie.¹²¹⁾

Die Indië-aangeleentheid het ook opslae in Londen gemaak. Ten tye van 'n besoek aan Londen het Eric Louw sterk kapsie gemaak teen die veldtog van agterdog wat in Brittanje en die Verenigde State van Amerika teen die Unie-regering gevoer word en die Britse pers gekritiseer oor wat hy as hul onware voorstelling van apartheid bestempel het. Hy het die Britse kritici van Suid-Afrika kaalvuïs getakel en verklaar dat die Unie-regering se binnelandse beleid 'n huishoudelike aangeleentheid is wat hulle nie aangaan nie.¹²²⁾

Intussen is Wet No. 15 van 1950, die Wysigingswet op Grondbesit van Asiate, in die Parlement deurgevoer. Die wet het die regering se beheer oor eiendoms- en maatskappyregte in Natal en die Transvaal verder omskryf en het gedien as aanvulling tot die Wet op Grondbesit van Asiate van 1946. Die stuk wetgewing is deurgevoer in 'n tyd toe die interstaatlike gesprekke tussen die regerings van die Unie, Indië en Pakistan aan die gang was en dit het nie bygedra tot die skep van 'n geskikte klimaat vir verdere onderhandelinge nie.¹²³⁾

Die Groepsgebiedewet van 27 April 1950 het egter dié politieke storm ontketen. Beide Indië en Pakistan het die Unie-regering versoek om dié wetgewing tot na die drieparty konferensie uit te stel, maar die versoek is geweier. Die aangeleentheid is gevolglik in November 1950 na die Algemene Vergadering van die VN verwys. Daar sou die Unie se Statebondsvennote dus toenemend onder druk geplaas word om hul invloed by Pretoria te laat geld.¹²⁴⁾

121. B. Fourie: *Buitelandse Woelinge om Suid-Afrika*. P. 34.

122. E.H. Louwversameling, Houer 85: Louw-Malan, 20 September 1948.

123. Buitengewone Staatskoerant van Suid-Afrika, 24 Maart 1950, No. 4352: Wet No. 15 van 1950. Wysigingswet op Grondbesit van Asiate, 1950.

124. *The Annual Register*. 1950. A Review of Public Events, p. 113.

Akthar Husain, 'n senior diplomatieke verteenwoordiger van Pakistan, het waarskynlik die dilemma van Suid-Afrika se toekomstige verhoudinge met die Statebond die beste saamgevat toe hy verklaar het:

"How can you convince the rest of us there can be fruitful co-operation with white members of the Commonwealth when one white member proposed to treat persons originating from two coloured countries of the Commonwealth in such a fashion?"¹²⁵⁾

2.13.2 SUIDWES-AFRIKA

Die Unieregering het met die ondertekening van die Vrede van Versailles (1919) versoek dat Suidwes-Afrika by die Unie ingesluit word. Die versoek is geweier, maar die Geallieerdes het wel besluit om Suid-Afrika as 'n mandaathouer aan te wys.¹²⁶⁾

Op 4 November 1945 het Smuts formeel by die Algemene Vergadering aansoek gedoen vir Suidwes-Afrika se insluiting by die Unie van Suid-Afrika. Die versoek, ondanks 'n uitgebreide voorlegging waarin die redes en motivering vervat was, is in Desember 1946 met 37 stemme teen geen verwerp.¹²⁷⁾

Die HNP-regering het, bo en behalwe die weiering om enige verdere verslae voor te lê, ook in dié tyd die Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap op Suidwes-Afrika van toepassing gemaak. Gepaardgaande hiermee is Wet No. 23 van 1949, die Wysigingswet op Suidwes-Afrika Aangeleenthede, ook deur die Parlement geloods. Dié wet het voorsiening gemaak vir die verkiesing van Volksraadslede en Senatore om die gebied in die Unie-parlement te verteenwoordig.¹²⁸⁾

125. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956*, p. 109.

126. Anon. *South West Africa and the Union. Round Table*, Junie 1948, p. 665.

127. W.U. Crowell: *The Evolution of South African Control over South West Africa*, pp. 175-183.

128. *Buitengewone Staatskoerant van Suid-Afrika*, 1949, No. 4150. Wet No. 23 van 1949, Wysigingswet op Suidwes-Afrika Aangeleenthede. 1949.

Dié wetlike maatreël is gesien as 'n poging om die skrale meerderheid van die HNP-regering in die Volksraad en Senaat te verstewig en om ook politieke skeiding of apartheid tussen die verskillende bevolkingsgroepe in dié buurgebied te vestig.

Dit het terseldertyd duidelik geword dat Suid-Afrika 'n klein moontheid was wat nie sy gesag aan ander lande kon opdwing nie. Deur 'n rassebeleid voor te staan wat toenemend deur ander lande as 'n vraagstuk van internasionale omvang gesien is, het Suid-Afrika geen ander keuse gehad as om te argumenteer dat binnelandse beleidsaangeleenthede nie in die pad van die aanknoop en bevordering van buitelandse betrekkings behoort te staan nie. Maar dit het terselfdertyd ook duidelik geword dat buitelandse diplomate toenemend sou ondervind dat Suid-Afrikaanse politici nie die verband tussen binnelandse beleidsrigtinge en die uitbou van buitelandse diplomatieke betrekkings kon of wou aanvaar nie.¹²⁹⁾

In Brittanje is die wankelende Arbeidersregering intussen ook gekonfronteer met binnelandse drukgroepe soos die *Fabian Colonial Bureau* die *Anti-Slavery Society*, die *League of Coloured Peoples*, die *Slavery and Protection of Native Races Committee*, die *Society of Friends*, die *United Nations Association* en politici soos Tom Driberg LP wat daadwerklike optrede gevra het om Suid-Afrika te oortuig om 'n meer aanvaarbare rassebeleid in Suidwes-Afrika toe te pas.¹³⁰⁾

Die Algemene Vergadering van die VN het op 6 Desember 1949 die Suidwes-Afrika-aangeleentheid na die Internasionale Hof verwys om uitsluitel te probeer kry oor dié gebied se internasionale status. Die Internasionale Hof is ook versoek om 'n beslissing te fel oor die wetlike verpligtinge wat op die Unieregering gerus het oor sy administratiewe en staatsregtelike bevoegdhede oor die gebied.¹³¹⁾

129. D. Geldenhuys: *The Effects of South African Racial Policy on Anglo-South African Relations*, p. 296.

130. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1955*, p. 104.

131. S.S. Ahmed: *The South West Africa Dispute and the International Court of Justice*, p. 77.

Brittanje se optrede by die Internasionale Hof oor die Suidwes-Afrika-aangeleentheid het indringende debat, meningsverskille en selfs verdeeldheid in die verswakende Arbeidersregering tot gevolg gehad. Dit was nie in Brittanje se belang om die gesag van die VN en die wêreldmening uit te daag wanneer die juridiese interpretasie van die magte en bevoegdhede van die internasionale organisasie ter sprake kom nie. Veral nie in 'n tyd waar dié land se internasionale posisie toenemend onder druk geplaas is vanweë sy diplomatieke betrekkinge met Suid-Afrika nie. Britse politici was ook deeglik bewus van die politieke roeringe in die koloniale gebiede en dié wete het 'n verdere kentering in Britse politieke verhoudinge met Suid-Afrika tot gevolg gehad, aangesien die Unie se binnelandse beleidsrigtinge lynreg ingedruis het teen die eise en verwagtinge van die res van Afrika en Asië.¹³²⁾

Dit het dus ook duidelik geword dat die hantering van die binnelandse beleidsaangeleenthede nie meer die eksklusiewe reg van die moederland was nie. Dat daar na die Tweede Wêreldoorlog 'n verstrengelde wisselwerking tussen binnelandse beleidsbepaling en buitelandse diplomatieke betrekkinge ontstaan het, kon nie meer weggeredeneer word nie. Smuts se byna profetiese woorde in die Parlement na die 1948-verkiesing het toenemend 'n harde waarheid geblyk te wees: "...ons moet sorg dat ons saam met die wêreld marsjeer sover dit moontlik is en dat ons dade vermy wat lyk na 'n uitdaging van die publieke opinie van die wêreld... ons mag dit beskou as binnelandse aangeleenthede, maar vind geen ingang by die wêreld opinie nie".¹³³⁾

2.13.3 HOË KOMMISSARIAATGEBIEDE

Die Britse regering het, met reg, verwag dat die verkiesingsoorwinning van 1948 die Malanregering opnuut sou aanspoor om die insluiting te eis van die drie Hoë Kommissariaat-

132. R. Owendale: *The South African Policy of the British Labour Government 1947-1951. International Affairs*, 1983, pp. 42-56; P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956*, pp. 112-113.

133. Debatte van die Volksraad, 31 Augustus 1948, kolom 1308.

gebiede of protektorate, naamlik Basoetoland, Betsjoeanaland en Swaziland by Suid-Afrika. Die verwagte gebiedsaansprake van die Suid-Afrikaanse regering het egter 'n ander kleur gekry toe Seretse Khama, die wettige aanspraakmaker op die opperhoofskap van Betsjoeanaland, ten tye van sy oorsese studie besluit het om met 'n blanke dame van Britse afkoms, Ruth Williams, in die huwelik te tree.¹³⁴⁾

D.D. Forsyth, wat sedert 1941 as Sekretaris van Buitelandse Sake diens gedoen het en wat na bewering die Britse regering gedurende sy dienstryd gereeld van hoogs vertroulike en sensitiewe inligting voorsien het, is deur D.F. Malan getaak om met die Britse regering in verbinding te tree. Die kontak sou baie vertroulik moes geskied aangesien Pretoria in werklikheid geen inspraak oor die bestuur van die Hoë Kommissariaatgebiede gehad het nie.¹³⁵⁾

'n Brief van Evelyn Baring, gedateer 8 Julie 1949, aan sir Percival Liesching, Sekretaris van die Departement van Statebondsbetrekkings, toon dat Forsyth indringende gesprekke met Baring oor die Seretse-aangeleentheid gevoer het. Baring is gewaarsku dat Britse erkenning van Seretse Khama as die volgende opperhoof van Betsjoeanaland, politieke opslae in Suid-Afrika sou maak. So 'n stap kon ook Brits-Suid-Afrikaanse betrekkings nadelig raak.¹³⁶⁾

Die Britse Arbeiderregering het intussen toenemend moeite ondervind om 'n bevredigende antwoord op die probleme in Suider-Afrika te kry en die party se swak vertoning gedurende die Britse algemene verkiesing van 1950, het die spanning binne regeringskringe net verhoog. Gordon-Walker, Minister van Statebondsbetrekkings, se voorstel dat Seretse Khama nie erken word nie en dat hy vyf jaar in ballingskap geplaas word, is deur die kabinet aanvaar. Die besluit het egter groot ontevredenheid in Betsjoeanaland en in Britse opposisiekringe ontketen.¹³⁷⁾

Gordon-Walker het op 8 Maart 1950 in die Britse parlement ontken dat die Arbeiderregering voor politieke druk uit Pretoria geswig het. Hy het onder meer die volgende gesê:

134. C.D. Horne; Evelyn Baring: *The Last Proconsul*, pp. 169.

135. T. Plou, ea.: *Seretse Khama 1921-1980*, pp. 86-87.

136. *Die Burger*, 28 September 1948.

137. T. Plou, ea.: *Seretse Khama 1921-1980*, pp. 99-100.

"We have had no communication from the Government of the Union nor have we made any communication to them. There have been no representations and no consultations in the matter".¹³⁸⁾

Briefwisseling tussen Egeland en Malan toon dat die Unie wel kontak met die Britse regering gehad het en dat beweringe van Suid-Afrikaanse bemiddeling dalk nie vergesog was nie:

"We are lucky in having Gordon-Walker as Secretary of State. He is showing great courage and commonsense...but the hostile agitation to the Government's decision could most easily flare up again, if for instance the British government were compelled to modify their denial that they had received representations from outside Governments like our own".¹³⁹⁾

Anthony Hamilton, die Unie se destydse politieke sekretaris in Londen, bevestig dat Leif Egeland wel indringende "informele" en "nie-amptelike" gesprekke namens sy regering gevoer het, voor die besluit deur die Britse kabinet bekragtig is. Philip Noel-Baker, Minister van Statebondsbetrekkings, het na bewering kantaantekeninge van dié gesprekke gemaak en van die dokumentasie het, volgens Hamilton, in die "verkeerde hande" beland. Toe het 'n periode aangebreek wat Hamilton beskryf as 'n tyd waar sy politieke afdeling by "skulduggery" betrokke was om beide regerings ernstige verleentheid te spaar. Gordon-Walker se ontkenning van enige kontak met die Unieregering was nie korrek nie en dit kon ernstige loopbaan gevolge vir homself en ook potensiële politieke storms vir die twee regerings ingehou het. Sam Kahn, Kommunistiese LV in Suid-Afrika, het 'n vraag op die ordelys van die Volksraad laat plaas waarin Malan gevra is of sodanige kontak tussen die verskillende regerings plaasgevind het. Krisissamesprekings tussen Hamilton en Gordon-

138. T. Tlou, ea.: *Seretse Khama*, p. 101.

139. L. Egeland-versameling, Voor ordening: Persoonlike en Hoogsgeheime Memorandum, Egeland-Malan, 28 Maart 1950.

Walker het gevolg, waarna Hamilton self die erns van die situasie aan Malan oorgedra het. Spoedig was daar reaksie uit Suid-Afrika toe Hamilton en Gordon-Walker verseker is dat Malan besluit het dat hy nie eers gaan probeer om so 'n "verspottende" vraag te beantwoord nie.¹⁴⁰⁾

Op 27 Oktober 1949 heropen Malan die debat oor die oordrag-aangeleentheid toe hy weer sy ongeduld uitspreek oor die Britse regering se traagheid om aandag aan die Unie se verhoë te gee: "Dit is ongehoord dat in 'n soewereine onafhanklike land soos die Unie, gebiede moet wees wat aan 'n vreemde land ondergeskik is. Suid-Afrika word ongeduldig oor die saak".¹⁴¹⁾

Dié gebeure het getoon dat die era van diplomatie volgens die "ou dominiumstyl" haas iets van die verlede was, aangesien die onderlinge verhoudinge 'n meer emosionele en minder botter-en-brood styl van diplomatie tot gevolg sou hê. Daar is ook nie voorsien dat die Malanregering dieselfde histories-diplomatiese "familie-verhouding" met Brittanje en die Statebond sou voorstaan nie. Partypolitieke asook internasionale kwessies soos Brittanje se benadering tot Suid-Afrika se binnelandse beleidsrigtings; die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid; Suid-Afrika se konstitusionele betrekkinge met die Statebond en neutraliteitsaangeleenthede sou Suid-Afrikaans-Britse diplomatieke verhoudinge (en derhalwe ook Geyer se dienstermyn) kenmerk.¹⁴²⁾

2.14 PERSOONLIKE BOTSINGS

Piet Meiring, oud-hoof van die departement van Inligting, wat sy joernalistieke "vakleerlingskap" by die *Die Burger* deurloop het, beskryf Geyer as 'n "vegter" en as D.F. Malan se "vernaamste raadgewer en onvermoeidste medewerker". Hy meld ook dat Geyer se persoonlike voorbeeld, geloof in die politieke dryfvere van sy tyd en sy drif en toewyding, 'n

140. Persoonlike Onderhoud met Anthony H. Hamilton, 28 Mei 1998, Somerset-Wes.

141. *Die Burger*, 27 Oktober 1949.

142. J.D.B. Miller: *Britain and the Old Dominions*, p. 102.

vuur van entoesiasme en ywer onder die jong joernaliste aangesteek het om te veg vir 'n "saak wat ons geweet het reg is".¹⁴³⁾

Dié drif en ywer het ook op ander plekke neerslag gevind, en soms moes prominente party-politici dit ontgeld as hulle optrede nie gestrook het met die denkwyses en beginsels waarin Albertus Geyer geglo het nie. Dié botsings voor sy vertrek na Londen sou later weer in 'n ander vorm uitslaan en 'n uitwerking op sy funksionering as diplomaat uitoefen. F.C. Erasmus, destydse Minister van Pos-en-Telegraafwese, het op 26 November 1949 op Piet Retief 'n onderwerp aangesny wat hom Geyer se gramskap op die hals gehaal het. Erasmus het skerp kritiek op Suid-Afrikaanse korrespondente van oorsese koerante gelewer:

“As Minister van Pos-en-Telegraafwese wil ek aan daardie mense wat berigte aan oorsese koerante stuur en Suid-Afrika belaster...hulle moet nie van my verwag dat al hul berigte hul bestemming sal bereik nie”.¹⁴⁴⁾

Geyer was deeglik bewus van die enorme skade en negatiewe buitelandse publisiteit wat die inhoud en strekking van dié voorgestelde optrede vir Suid-Afrika ingehou het. Hy stuur dus die volgende telegram aan Malan:

"Verklaring Erasmus oor buitelandse berigte, indien juis gerapporteer, is waardevolste geskenk wat vyande nog ontvang het. As beleid is dit prinsipieel verkeerd en prakties onuitvoerbaar. Noodsaaklik u saak onverwyld in die reine bring".¹⁴⁵⁾

Geyer rig 'n soortgelyke telegram aan dr. J.H.O. (Otto) du Plessis, hoof van die Staatsinlingtingdiens, waarin hy weer eens sy kommer uitspreek oor die moontlike skade wat die Unie se buitelandse beeld aangedoen kan word as sodanige ondeurdagte uitsprake nie reggestel word nie:

143. P. Meiring: *Vyftig Jaar op die Voorblad*, pp. 52-53.

144. *Die Burger*, 28 November 1949.

145. J.H.O. du Plessisversameling, Houer 7: Geyer-Malan, 28 November 1949.

"As SAPA verslag Erasmus korrek is, verwag ons onmeetlike skade in binneland en buiteland. Beskou onmiddellike opheldering, liefste deur Doktor Malan self as noodsaaklik".¹⁴⁶⁾

Geyer het ook nie geswig voor Du Plessis se skriftelike versekering dat Malan wel die Erasmus-uitspraak gesteun het nie en op 30 November 1949 ontvang Du Plessis die volgende veelseggende telegram van Geyer:

"Saak pragtig verbrou. Verdere bespreking hierdie stadium nuttelos".¹⁴⁷⁾

Hy kon of wou hom nie berus by Malan se ondersteuning van Erasmus se optrede nie en hy rig gevolglik 'n persoonlike brief aan Malan waarin hy weer die moontlike gevolge van die dreigement uitlig:

"As deur 'n sonde te pleeg, ek 'n begeerde goeie doel sou kan bereik, sou die versoeking groot wees om maar te sondig. Maar om 'n sonde te begaan waarvan die straf onmiddellik en onvermydelik is, wel wetende dat ek die beoogde doel nie daarmee sal bereik nie, is somer dom! Dit is tog volkome duidelik dat om posstukke te visenteer, die versending van onware en lasterlike berigte nie verhinder kan word nie. U kan eenvoudig nie sensorskap toepas wat werklik doeltreffend is nie of u moet so ver gaan as Rusland. Ons gaan 'n halfhartige sensorskap hê waarmee ons nou eers niks bereik nie, behalwe om die wêreld te laat glo dat beriggewing vanuit Suid-Afrika nie meer vry is nie. Die hele affêre is 'n flater wat ons in die wêreld baie kwaad doen".¹⁴⁸⁾

Geyer stuur dan ook 'n afskrif van die brief aan Erasmus met die volgende dekbrief: "Na my mening het jy somer 'n groot flater begaan. Omdat vriendskap maar bra min beteken as dit in

146. J.H.O. du Plessisversameling, Houer 7: Geyer-Du Plessis, 28 November 1949.

147. J.H.O. du Plessisversameling, Houer. Houer 7: Geyer-Du Plessis, 30 November 1949.

148. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 10/3; Geyer-Malan, 1 Desember 1949.

so 'n geval nie openhartigheid veroorloof nie sluit ek 'n afskrif in van 'n brief wat ek vandag aan Doktor stuur".¹⁴⁹⁾

Erasmus skryf ook direk aan Geyer en in die brief word die gespanne verhouding verwoord met die volgende woorde: "Ek dink weer op my beurt dat julle daar oorhaastig en dom gehandel het".¹⁵⁰⁾

Na aanleiding van die HNP se inligtingskomitee-debakel was die persoonlike verhoudinge tussen ministers Strijdom, Swart en Louw aan die een kant en Geyer nie altyd na wense nie. Die openlike botsing met Erasmus en Otto du Plessis op die vooraand van sy vertrek na Londen, het ook nie enige goed vir die toekoms ingehou nie, aangesien die betrokke ministers sleutelportefeuljies beklee het.

2.15 SAMEVATTING

Die Afrikaner se stryd om selfbeskikking het oor etlike dekades gestrek en het uitgeloop op die politieke triomf van die verkiesingsoorwinning van 1948. Dié verkiesingsege op die vooraand van Geyer se diensaanvaarding in Londen, het 'n politieke rimpeleffek tot gevolg gehad wat Suid-Afrika in die diplomatieke kollig van die internasionale wêreld geplaas het.

Die regeringsverandering in die Unie het 'n einde gebring aan Smuts se politieke loopbaan wat gewis implikasies vir die onderlinge betrekkinge tussen die twee lande ingehou het. Geyer sou gekonfronteer word deur uiteenlopende politieke kragte waar die internasionale aandrang om die erkenning van universele menseregte en die begroning van politieke demokrasie, gebots het met veral die blanke Afrikaner se behoefte aan nasionale selfbeskikking. Die onversoenbaarheid van Suid-Afrika, 'n stigtersland van die Statebond, se binnelandse beleidsrigtings met die politieke aspirasies van die gekleurde nasies van die wêreld en die groeiende republikeinse beweging in die Unie, het bygedra tot die lidlande se

149. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.10/2: Geyer-Erasmus, 1 Desember 1949.

150. J.H.O. du Plessisversameling, Houer 7: Erasmus-Geyer, 6 Desember 1949.

kommer dat Statebondseenheid voor die grootste toetse tot nog te staan gekom het. Elke faset van Brits-Suid-Afrikaanse betrekkinge sou deur dié onderliggende spanninge beïnvloed word wat weer besondere uitdagings aan Albertus Geyer sou stel.

Malan en die Unieregering het in die tydperk na 1948 besondere klem gelê op die verkryging van Afrikanereenheid en die vaslegging van apartheidswetgewing, dat 'n belangrike prioriteit, naamlik die bestuur van buitelandse sake, 'n laer rangorde op die nasionale sakelyst ingeneem het. Dit was ook vroeg reeds duidelik dat die Unieregering dit moeilik sou vind om sy binnelandse optrede in verband te bring met die teenkating wat hy sou ontvang oor sy aanspraak op die Hoë Kommissariaat-gebiede.

Die grootste toets wat waarskynlik op Geyer, 'n oortuigde regeringsondersteuner en republikeinsgesinde, maar ook 'n onafhanklike denker, gewag het, was die buitelandse blootstelling waaraan hy in 'n hoë profiel diplomatieke pos onderwerp sou word. Sy hantering van Suid-Afrika se meer eng-nasionalisties gesentreerde belange in 'n vinnig veranderende wêreld waar histories-tradisionele betrekkinge nie as vanselfsprekend aanvaar sou kon word nie, sou waarskynlik eise aan hom as nie-beroepsdiplomaat stel wat aan die onbenydenswaardige gegrens het.

HOOFSTUK 3

DIE HOË KOMMISSARIAATGEBIEDE

Dr. D.F. Malan se toespraak in die Volksraad op 13 April 1950 oor die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid, het 'n hoofstuk in Geyer se dienstermyn ingelui wat hom voor van sy grootste diplomatieke uitdagings sou plaas. Malan se verwysing na die moontlike oordrag van die Brits-beheerde gebiede Basoetoland, Betsjoenaland en Swaziland, was die voortsetting van 'n strydpunt tussen die Britse regering en die Unieregering wat reeds meer 40 jaar voortgeduur het, selfs van voor Uniewording in 1910. Die heropening van die debat oor die oordrag het ook saamgeval met die bekendstelling van 'n wetgewende program wat daarop toegespits was om Suid-Afrika se gemeenskapslewe onherroeplik te verander en het plaasgevind op die vooraand van Geyer se diensaanvaarding.¹⁾

3.1 HISTORIESE AGTERGROND

Die Hoë Kommissariaatgebiede is gedurende die laat 19de eeu onder Britse beheer geplaas om verdere uitbreiding vanuit die destydse Boererepublieke te voorkom. Basoetoland (Lesotho) wat 'n staatkundige enklawe binne Suid-Afrika vorm, is in 1884 as 'n Britse kolonie direk onder die beheer van die Britse Hoë Kommissaris in Pretoria geplaas. Betsjoenaland (Botswana), wat 'n lang gemeenskaplike grens met Suid-Afrika en Suidwes-Afrika (Namibië) deel, is in 1885 op aandrang van die stam-opperhoofde as 'n Britse protektoraat of beskermde gebiede verklaar. Dié versoek was bedoel om te voorkom dat die Zuid-Afrikaansche Republiek en die Republiek van die Oranje-Vrystaat die gebied binnedring en die inheemse inwoners onderwerp aan die gesag van die twee Boererepublieke. Sedert 1891 is Betsjoenaland onder die direkte beheer van die Britse Hoë Kommissaris in Pretoria geplaas.²⁾

1. N. Mansergh: *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931-1952*, p. 923.

2. G.V. Doxey: *The High Commission Territories and the Republic of South Africa*, pp. 1-2

Inwoners van die destydse Zuid-Afrikaansche Republiek het gedurende die tagtigerjare van die vorige eeu uitgebreide grondregte in Swaziland bekom wat aan drie kante deur Suid-Afrika begrens word. Die verkryging van grondregte het die Britse regering aangespoor om verdere geografiese en politieke uitbreiding deur burgers, of die regering van die Zuid-Afrikaansche Republiek teen te staan vanweë die geo-strategiese voordele wat so 'n onafhanklike deurgang na die Indiese oseaan vir die Boererepubliek ingehou het. Gedurende die Anglo-Boereoorlog (1899-1902) het Brittanje beheer oor Swaziland as beskermde gebied of protektoraat oorgeneem en in 1906 is dié gebied ook onder die beheer van die Britse Hoë Kommissaris in Pretoria geplaas.³⁾

Die administratiewe en staatsregtelike beheer van die drie gebiede, ongeag die verskil in die grondwetlike status van Basoetoland, 'n Britse kolonie, en Betsjoeanaland en Swaziland as Brits-beskermdes gebiede of protektorate, is teen 1906 almal onder die beheer van die Britse Hoë Kommissaris in Pretoria geplaas. Vanweë die gesentraliseerde beheer vanuit die kantoor van die Hoë Kommissaris in Pretoria en aangesien die oordrag van 'n enkele gebied nooit ter sprake gekom het nie, sal vir die doel van hierdie hoofstuk dus na die drie gebiede as Hoë Kommissariaatgebiede verwys word. Nóg die Britse regering nóg Pretoria het in hul onderhandelinge enige grondwetlike onderskeid tussen die drie gebiede getref.

Perham en Curtis beweer dat met die skep van die Hoë Kommissariaatgebiede enige rasgeoriënteerde binnelandse beleidsrigtinge van die Unie onlosmaaklik aan die grondwetlike toekoms van die Brits-beheerde buurgebiede gekoppel sou word. Die grondwetlike proses vir die daarstelling van 'n grondwet vir 'n verenigde Suid-Afrika, na die afloop van die Anglo-Boereoorlog, het vroeg reeds getoon dat die veelrassige samestelling van die land beduidende struikelblokke sou plaas op enige konstitusionele of wetlike ontwikkeling wat in die vooruitsig gestel is om die binnelandse rasse-opset te bestuur. Reeds so vroeg as 1906 het die inwoners van

3. A.R. Booth: *Swaziland. Tradition and Change in a Southern African Kingdom*, pp. 21-23.

Transvaal geweier dat politieke regte aan die swart inwoners van die Transvaal toegestaan word.⁴⁾

Sir Henry de Villiers, leier van die Suid-Afrikaanse grondwetlike afvaardiging na Londen in 1909, het by sy tuiskoms gesê dat die Britse regering die toekoms van die Hoë Kommissariaat-gebiede en swart stemreg in Suid-Afrika uitgesonder het as dié twee terreine waar die finale besluitnemingsbevoegdheid by Whitehall sou berus. Die Britse regering het hom as die "voog" en "trusteehouer" van die swartmense van Suider-Afrika gesien en enige toekomstige Suid-Afrikaanse beleidsrigting oor die verlening van politieke regte aan die inheemse swartes sou derhalwe nie los van die grondwetlike toekoms van die Hoë Kommissariaatgebiede gemaak kan word nie.⁵⁾

Sir Edgar Walton, een van die afgevaardigdes na die Nasionale Konvensie, bevestig die interafhanklikheid "...if the Protectorates were to be included then the native people must find in the constitution such provisions for their protection and for their interests that they would be induced of their own free will to be included in the new State about to be created".⁶⁾

Swartmense het op dié tydstip beperkte stemreg in die Kaapkolonie en in Natal geniet. In die noordelike provinsies het geen soortgelyke vergunning bestaan nie. By die Nasionale Konvensie is dus herhaaldelik daarop gewys dat enige voorgenome insluiting van die Brits-beheerde buurgebiede nie verwesenlik kan word as politieke regte nie tot al die swartmense van die Unie uitgebrei word nie.⁷⁾

Die Suid-Afrika Wet maak voorsiening vir die moontlike insluiting van die Hoë

4. M. Perham en L. Curtis: *The Protectorates of South Africa*, pp. 11-12.

5. Ibid.

6. Ibid.

7. L. Thompson: *The Unification of South Africa 1902-1920*, p. 271.

Kommissariaatgebiede by Suid-Afrika op 'n datum wat deur die Britse regering bepaal sou word met dien verstande dat dit voldoen aan die voorwaardes soos vervat in die Bylae 151 tot die wet. Artikel 151, Power to Transfer to Union Government of Native Territories, wat bepaal:

"The King, with the advice of the Privy Council, on addresses from the Houses of Parliament of the Union, transfer to the Union the government of any territories, other than the territories administered by the British South African Company, belonging to or under the protection of His Majesty and inhabited wholly or in part by natives, and upon such transfer the Government-General in Council may undertake the government of such territory upon the terms and conditions embodied in the Act".⁸⁾

Uittreksels uit toesprake ten tye van die debat in die Britse Laerhuis toon dat die Britse regering nie enige wesenlike beloftes gemaak het om die Hoë Kommissariaatgebiede aan die Unie oor te dra nie. So het Asquith, die Britse Premier, verklaar: "...you cannot bring any of these protectorates or territories in to a state of subordination to the Union Government or the Union Parliament as Clause 151 shows, unless the King, with the advice of the Privy Council, that is the Cabinet here, agrees. That is the most proper recognition on the part of the South African communities that the Imperial Government has a voice and the ultimate say in the relation to this matter".⁹⁾

Die aanvaarding van die Statuut van Westminster (1931) en die Wet op die Status van die Unie (1934) het 'n beduidende verandering in die vertolking oor die verpligte voorlegging aan die Britse Parlement en die koning, soos bepaal in die Bylae tot die Suid-Afrika Wet, meegebring. Die Unie het volle staatkundige soewereiniteit geniet en kon gevolglik wetgewing deurvoer sonder enige

8. G.V. Doxey: *The High Commission Territories and the Republic of South Africa*, p. 29.

9. Op cit., pp. 33-34.

verwysing na of goedkeuring van die Britse Koning-in-Rade. Die Unie se konstitusionele adviseurs het dus beweer dat Artikel 151 ook na die aanvaarding van dié bogenoemde wette in onbruik verval het. Die swart inwoners van die Brits-beheerde buurgebiede het dus nie oor enige waarborg beskik dat volle politieke regte aan hulle oorgedra sou word wanneer die gebiede aan die Unie oorhandig word nie.¹⁰⁾

Dié grondwetlike verandering het meebring dat duidelike prosedure-voorskrifte opnuut in die voorgeskrewe onderhandelingsproses ingebou is:

"Transfer of the administration of the High Commission Territories would now involve something of a conveyance from Her Majesty's Government in the United Kingdom to Her Majesty's Government in the Union of South Africa and would require not only acceptance by the Union but also relinquishment of authority from the United Kingdom".¹¹⁾

Hertzog se samesprekings met die Minister van Dominiumbetrekkinge, J.H. Thomas, in 1935 het gelei tot die publikasie van 'n "aide-memoire" waarin dit duidelik gestel is dat geen oordrag kan plaasvind voordat al die inwoners van die betrokke gebiede wel geraadpleeg is nie. Die Britse Parlement het terselfdertyd ook die reg voorbehou om veral die grondwetlike implikasies van so 'n versoek aan deeglike ondersoek te onderwerp.¹²⁾

In Maart 1938 het Malcolm MacDonald, Britse Minister van Dominiumbetrekkinge, aangekondig dat 'n Gesamentlike Advieskomitee gestig is om die samewerking tussen die Unieregering en die plaaslike administrateurs van die Britsbeheerde buurgebiede te bevorder en ontwikkeling in die gebiede te stimuleer. Die Unieregering is terselfdertyd versoek om voorstelle voor te lê wat sou

10. Ibid.

11. Ibid.

12. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2528: Aide Memoire, 15 Mei 1935.

geld indien op oordrag besluit word. Die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog in September 1939 het egter die werksaamhede van die advieskomitee tot 'n vroeë einde gebring.¹³⁾

3.2 NA-OORLOGSE VERWIKKELINGE

Op 27 Oktober 1949 het Malan dit duidelik gestel dat die HNP-regering nuwe momentum aan die oordrag-aangeleentheid gaan gee. Dit het dadelik diplomatieke rimpelinge tot gevolg gehad wat weer die Unie se Hoë Kommissaris, Leif Egeland, genoop het om die volgende boodskap aan Forsyth te stuur: "It is a disturbing commentary on the trend of transfer that forty years after the possibility was first considered there is not one press commentator in the United Kingdom who suggests that the United Kingdom's reply must be anything other than a firm refusal".¹⁴⁾

In reaksie op Malan se verklaring en vanweë die groeiende teenkanting wat sy reeds wankelende regering oor hul hantering van die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid gekry het, was Attlee uiteindelik genoodsaak om aan Malan te skryf:

"There are reasons why I feel impelled to make sure you are conscious of the difficulties which will beset us if the issue is pressed in the immediate future. They are that I am so deeply anxious that the excellent understanding which exists between our two countries at a time of great danger in the field of international politics and economics should not suffer the disturbance which in spite of all the care and goodwill which we should apply I foresee as inevitable if this particular issue should now be raised. I feel bound to tell you that I see no prospect at the present time of proposals to effect a transfer being able to obtain appreciable support much less a majority in Parliament here." ¹⁵⁾

13. G.V. Doxey: *The High Territories and the Republic of South Africa*, pp. 39-40.

14. L. Egelandversameling. Voor ordening: Egeland-Forsyth, 2 November 1949.

15. D.F. Malanversameling. Houer 1/1/2595: Attlee-Malan, 4 November 1949.

Die Britse *Round Table* het Attlee se sienswyse gesteun ondanks die finansiële uitgawes wat die gebiede vir die Britse belastingbetaler meegebring het. Oordrag, sonder die nodige oorlegpleging en met instemming van die swart inwoners, sou volgens dié publikasie so 'n negatiewe uitwerking vir Brittanje in sy kolonies, die Statebond en die groter wêreld inhou, dat die Unie-regering se versoë om oordrag geensins oorweeg kon word nie.¹⁶⁾

Dit is dus te betwyfel of Malan, die deurwinterde partypolitikus, destyds veel aandag aan sy Britse eweknie en sy Londense missiehoof se vermanings geskenk het, toe hy op 13 April 1950 in die Parlement 'n striemende aanval op Britse regering geloods het.¹⁷⁾

'n Dag later het die *Evening Standard* berig dat die Malan-toespraak waarskynlik tot 'n verswakking in diplomatieke betrekkinge tussen die Verenigde Koninkryk en die Unie, een van die senior vrygewestes, sou lei. Die dagblad het ook voorsien dat slegs 'n algehele wegbeweeg van apartheid, die Britse regering sou oortuig om die oordrag meer gunstig te heroorweeg.¹⁸⁾

Die Londense *The Times* het op sy beurt daarop gewys dat die betrokke gebiede hoofsaaklik deur swart mense bewoon word en dat die Britse regering derhalwe moreel verplig was om in die belang van dié mense op te tree, aangesien die wetgewende program van die Unieregering dit genoodsaak het. Dit was duidelik dat die onus op die Unie-regering gerus het om die inwoners van die gebiede, en ook die Britse regering te oortuig, dat oordrag in die uitsluitlike belang van die inheemse inwoners sou wees.¹⁹⁾

16. Anon. A Trust in Africa. *Round Table*, Maart 1950, pp. 124-125.

17. Debatte van die Volksraad, kolom 4303, 13 April 1950.

18. *Evening Standard*, 14 April 1950.

19. *The Times*, 3 Mei 1950.

3.3 DIPLOMATIEKE AANVOORWERK

Die gesaghebbende *The Times* het op 26 Mei 1950 besondere aandag aan dr. Albertus Geyer se aankoms as nuut benoemde Hoë Kommissaris gegee. Geyer, waarskynlik met die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid in gedagte, het daarop gewys dat die Unie toenemend 'n belangrike internasionale rol te speel het en dat veral in Afrika, Suid-Afrika en Groot Brittanje ten nouste behoort saam te werk.²⁰⁾

Dié positiewe beriggewing oor Geyer se aankoms was tekenend van die Unie se omvattende betrekkinge met die Verenigde Koninkryk en ook die waarde wat aan die onderlinge verhouding geheg is. Geyer, 'n vertroueling van Malan, se rolvertolking en hantering van die diplomatieke betrekkinge, na die diplomatieke onsekerheid van die regeringsverandering van 1948, sou 'n wegwysers wees vir toekomstige betrekkinge tussen die lande.

Geyer het hom gou binne die wêreld van die internasionale diplomasië bevind toe hy deur Forsyth versoek is om sy persoonlike mening te gee oor die moontlikheid van 'n besoek aan die Unie deur Patrick Gordon-Walker, Britse minister vir Statebonds-betrekkinge. Geyer kon aflei uit Forsyth se mededeling dat hy nog nie die Unieregering oor so 'n moontlike besoek genader het nie. Die Britse minister was op daardie tydstip besig met die beplanning van sy voorgenome besoeke aan van die ander Statebondslande en omdat geen Britse minister die Unie sedert die regeringsverandering besoek het nie, het Forsyth dit goed gedink dat Gordon-Walker ook Suid-Afrika aandoen.²¹⁾

Geyer het dadelik die wenslikheid van so 'n besoek ingesien, veral oor die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid, en gemeld dat so 'n besoek die diplomatieke welwillendheid van die Britse regering teenoor die Unie sou herbevestig en terselfdertyd ook die minister in staat sou stel om eerstehandse kennis van Suid-Afrika op te doen. Geyer het

20. *The Times*, 26 Mei 1950.

21. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling (BLO), Houer 4 (3/214-8/354). High Commissioner for South Africa Commonwealth Relations. Forsyth-Geyer, 27 Julie 1950.

bygevoeg dat hy, reeds voor Forsyth se versoek, Gordon-Walker grappenderwys daarop gewys het dat Suid-Afrika beledig sou voel as hy nie die Unie by sy reisplan insluit nie.²²⁾

Geyer het Forsyth se idee aangegryp en Malan versoek om hom onverwyld die nodige opdrag te gee om Gordon-Walker informeel oor die beoogde besoek te pols. Hy het beklemtoon dat hy die nodige goedkeuring voor September benodig, aangesien Gordon-Walker dan vanuit Australië terugkeer. Hy wou dus voorkom dat die gedagte posvat dat die Unie se houding jeens Gordon-Walker as "onvriendelik" geïnterpreteer kan word, indien hy nie 'n soortgelyke uitnodiging aan die Britse minister by hul eerste ontmoeting kon gee nie.²³⁾

Geyer het op 21 Augustus 1950 die volgende boodskap ontvang, wat aandui dat Forsyth baie deeglik bedag was op die Britse openbare mening en die persdekking wat die besoek kon ontlok:

"In extending the invitation you might verbally remark that Mr Walker will no doubt be alive to the possibility that the British public might see in this visit - though quite mistakenly - some association between it and the Native territories in question, more particularly as Mr Walker would no doubt wish to bring a visit to the territories whilst out here. This would not worry us, but it might worry him".²⁴⁾

Hoewel Geyer op 4 September 1950 'n skriftelike uitnodiging aan Gordon-Walker gerig het, word daar in dié brief geen verwysing na die Hoë Kommissariaatgebiede gemaak nie. Tog het dit spoedig geblyk dat sodanige rigtinggewende gesprekke wel tussen Geyer en Gordon-Walker plaasgevind het en tentatiewe reëlings selfs ter sprake gekom het, aangesien daar voorwaardelik

22. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 4 (3/214-8/354): High Commissioner for South Africa Commonwealth Relations. Geyer-Forsyth, 11 Augustus 1950.

23. Ibid.

24. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 560 (PS 28/25-29/1): Dominion Tours by the Secretary of State for Commonwealth Relations. Forsyth-Geyer, 21 Augustus 1950.

besluit is om Suid-Rhodesië (Zimbabwe), die Hoë Kommissariaatgebiede, Pretoria, Kaapstad en die naturelleservate by die reisplan in te sluit.²⁵⁾

Alhoewel Gordon-Walker se reisreëlings deur Baring in Pretoria gehanteer is, het Geyer intussen meer inligting aangevra oor die betrekkinge tussen die Unie en die Hoë Kommissariaatgebiede. Hy wou hom veral vergewis van die voordele wat die gebiede geniet het om hom sodoende in staat te stel om die nodige perspektief aan die Unie se aanspraak te gee. 'n Lywige dokument getitel: *Voorregte Wat Die Hoë Kommissaris-gebiede Geniet As Gevolg Van Die Nieuwe Bande Wat Tussen Hulle En Die Unie Bestaan* is aan hom voorsien. Die dokument het verwys na werk- verskaffing waar 62,341 werkers uit die betrokke gebiede in die Suid-Afrikaanse myne werksaam was; die verlening van vrye toegang tot die Unie; doeane- en aksynsvoordele; vrye toegang tot Suid-Afrikaanse markte vir landbouprodukte; ondersteuning en instandhouding van die pos- en telegraafdienste; die byhou van amptelike statistiek en die druk van die betrokke gebiede se staatskoerante.²⁶⁾

Geyer, deeglik onder die besef dat hy nie die koloniale beleid van sy gasheerland in die openbaar mag kritiseer nie, het die Unie se belange by elke geleentheid probeer bevorder. Gevolglik het hy die oordrag-aangeleentheid by van sy eerste openbare optredes ingeweeft in 'n poging om sy regering se standpunt duidelik en onomwonde te stel.²⁷⁾

So is 'n waardevolle geleentheid aan hom gebied toe hy die 1950-inname van die *Imperial Defence College* toegesprek het. Sy gehoor het bestaan uit die kursusgangers, waarvan die laagste rang 'n kolonel was, wat uit al die lande van die Statebond en die Verenigde State van Amerika afkomstig was, hooggeplaaste Britse offisiere en hoë amptenare van die Britse Departement van Buitelandse Sake.²⁸⁾

25. Ibid.

26. T.E. Döngesversameling, Houer 170: Voorregte van die Hoë Kommissariaatgebiede. Oktober 1950. (Geen dagdatum word verstrekk nie).

27. A.L. Geyerversameling, Houer I: Geyer-Malan, 21 Februarie 1951.

28. P.A. Weberversameling, 296.K.Gc.43: Geyer-Weber, 18 Februarie 1951.

Geyer het by dié geleentheid in plaas van om vrae oor die oordrag-geleentheid te beantwoord, 'n enkele teenvraag in hul midde gelaat wat die uiteindelijke ekonomiese en politieke lewensvatbaarheid van die gebiede midde in die gesprek geplaas het:

"Wat ek eintlik graag sou wil weet, is hoe diegene wat teen die oordrag is, die toekoms van die gebiede sien. Dit is tog volkome duidelik dat nie een van die drie ooit op hul eie bene sal kan staan, dus selfstandige state kan word nie. Wat moet dan van hulle word - tot in ewigheid vanuit Brittanje regeer word?"²⁹⁾

3.4 GORDON-WALKER BESOEK

Op die vooraand van Gordon-Walker se besoek het die verkiesingsege van Kwame Nkrumah in die Goudkus (Ghana) 'n nuwe era in die politieke ontvoogding van Afrika ingelui. Daaropvolgende uitsprake van James Griffiths, Britse minister van Koloniale Betrekkings, waarin hy die onafhanklikheidswording van dié Afrika-staat verwelkom het en terselfdertyd ook lidmaatskap van die Statebond aangebied het, het ernstige politieke rimpelinge in Suider-Afrika tot gevolg gehad.³⁰⁾

Gordon-Walker het op hierdie tema voortborduur toe hy by sy aankoms in Johannesburg gesê het: "Dit is duidelik dat nuwe volke in Afrika en Asië gaan ontstaan, wat enigiemand ook al daaraan doen. Hulle moet in die gemeenskap van volke verwelkom word. Dit is hoogs wenslik dat die nuwe volke gehelp moet word en dat hul enigsins waar moontlik binne die Statebond moet bly".³¹⁾

In sy verwelkoming van Gordon-Walker het Malan nie die Britse regering oor die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleenthede gespaar nie:

29. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.43: Geyer-Weber, 18 Februarie 1951.

30. *Die Burger*, 24 Januarie 1951.

31. Aangehaal uit *Die Burger* van 27 Januarie 1951.

"I would, however, fail in my duty to South Africa if I do not remind you of the expressed intention contained in the South African Act to transfer these territories to the Union, and of the fact that in spite of the lapse of forty one years and the earnest attempt of every successive Prime Minister since Union, supported by all parties no progress seemed to have been made to implement that intention... Whether the delay is due to the fact that we are not trusted with the protection and promotion of native interests, you will be best able to judge".³²⁾

Met duidelike verwysing na die Verenigde Koninkryk se teenwoordigheid in die buurgebiede het Malan daarop gewys dat die Suid-Afrikaanse belastingbetaler jaarliks groot bedrae bewillig om die inheemse swart gebiede van die Unie te ontwikkel en is die volgende vergelyking getref: "...and besides, as far as measures for the establishment of self-governing institutions and for the general upliftment of the inhabitants of those reserves are concerned, we confidently invite comparisons with any other Native administration in Southern Africa".³³⁾

Voorts het Malan die Britse regering se onwilligheid om die betrokke gebiede aan die Unie oor te dra gesien as 'n skending van Suid-Afrika se soewereine onafhanklikheid, omdat dié betrokke gebiede binne die gebiedsgrense van die Unie geleë was. Die Hoë Kommissariaatgebiede was ook ekonomies en vir hulle verdediging totaal van Suid-Afrika afhanklik. Hy beskryf die Unie se posisie soos volg: "...and no one can blame her if under present circumstances she feels herself relegated to a position of inferiority and in fact to the position of a semi-independent and third-class. South Africa feels that she has good reason to be impatient".³⁴⁾

In sy toespraak het Gordon-Walker net terloops na die Unie se wetgewende program en Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid verwys:

32. J.H.O. du Plessisversameling, Houer 42: D.F. Malan-toespraak by die verwelkomingsbanket van P. Gordon-Walker, 9 Februarie 1951.

33. Ibid.

34. Ibid.

“It is well known that we and you have different views on this subject... Let me say that I quite understand the importance which South Africa attaches to this matter {Hoë Kommissariaatgebiede}, and I have listened with great care to what the Prime Minister said. But there was one aspect of the problem that he did not mention and one that seems to us very important – namely the views of the inhabitants of the territories concerned. We feel that no people anywhere, whether we are responsible for them or not, should be removed from one jurisdiction to another without full consideration of their own views on the matter”.³⁵⁾

Persdekking van Kaapstad se Engelstalige koerante oor die toesprake het beperk gebly tot ‘n feitelike weergawe van die verskillende gesigspunte.³⁶⁾

Die beste bewys waarom die betrokke besoek so min parlementêre reaksie ontlok het, word gevind in ‘n uittreksel uit J.J. Christie (VP), LV vir Johannesburg-Stad, se toespraak. Hy stel dit duidelik dat hoewel alle partye in die Parlement die oordrag steun, dit steeds die beleid en toepassing van apartheid was wat voorkom het dat die inwoners van die Protektorate ook insluiting by Suid-Afrika steun.³⁷⁾

Gordon-Walker se besoek het min kommentaar in die Britse pers ontlok, maar *Round Table* het berig dat die Malan-regering se aansprake saamval met ‘n wetgewende program wat daarop gemik was om die bestaande politieke regte van die nie-blanke bevolking selfs verder in te kort. Die blad het verwys na die Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers wat ten doel gehad het om die Kleurlingbevolking van die gemeenskaplike kieserslys in die Kaapprovinsie te verwyder. Dié politieke regte was sedert 1909 verskans in die Grondwet en kon slegs met ‘n tweederde-meerderheid op ‘n gesamentlike sitting van albei huise van die parlement ongedaan gemaak word. Die regering se talle pogings om die verskansde klousules te

35. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2618: Toespraak: P.C. Gordon-Walker, 9 Februarie 1951.

36. *Cape Argus*, 13 Februarie 1951. *Cape Times*, 12 Februarie 1951.

37. Debatte van die Volksraad, kolom 3990, 6 April 1950.

omseil, het die volgende betekenisvolle redaksionele kommentaar tot gevolg gehad:

"The High Commission territories could hardly be handed over except on terms, and it is now clearer than ever that no terms can legally bind future South African parliaments. All must therefore depend on the sanctity of the pledged word of the South African Government; and, much as one must hesitate to say so, it would appear, quite objectively, from the things in place at the moment, that word has very little value a decade or two later".³⁸⁾

Die gebrekkige persdekking en kommentaar in Brittanje kan toegeskryf word aan Attlee se besluit om intussen 'n algemene verkiesing uit te skryf vir 23 Februarie 1950. Hoewel die Arbeidersparty die verkiesing gewen het, was daar 'n swaai in kiesersteun van ongeveer 6% ten gunste van die Konserwatiewe Party. 'n Aanhaling van Harold Macmillan verskaf waarskynlik die beste rede waarom Gordon-Walker se besoek nie hoofopskrifte in die Britse pers gehaal het nie: "The General Election of 1950 was universally regarded as the prelude to another round. Attlee properly declared that the 'King's Government must be carried on'. But the question on everyone's lips was 'for how long?'"³⁹⁾

In die binnekring van die HNP en sy ondersteuners het Malan se verwelkoming van Gordon-Walker die wenkbroue laat lig: "Ou Dokter het 'n knallende bom op die staatsdinee ter ere van Gordon-Walker gelos, en u sal die reverberasies in Londen hoor".⁴⁰⁾

Geyer was gewis bekommerd oor die moontlike diplomatieke nagevolge van dié besoek waarop hy soveel hoop gevestig het. Sy kritiese kommentaar op dr. Malan se hantering van die aangeleentheid getuig ook reeds van sy diplomatieke blootstelling wat hom gedwing het om sodanige gebeure binne 'n internasionale perspektief te plaas:

38. Anon. Dr. Malan and the Commonwealth. *Round Table*, Maart 1951, p. 224.

39. Harold Macmillan. *Tides of Fortune*, pp. 315-316.

40. P.A. Weberversameling, 296.K.Gc.4: Weber-Geyer, 11 Februarie 1951.

“Ou Doktor se skerp taal in verband met die protektorate het my verbaas. Ek wonder of dit nou heeltemal die korrekte ding was om 'n man as jou gas te nooi en dan in die openbaar aan hom sulke dinge te sê...wat ek bedoel is dat in die huidige wêreldkrisis {Korea} ons met die Weste moet saamgaan of Engeland ons ons sin gee of nie – en Engeland weet dit. En as ons tog met die Weste moet saamspeel, werk ek liever in die eerste instansie met Engeland saam as met die baasspelerige Amerikaners (wat daarby oor kleur net so befoeterd is as die Britse regerende klasse)”.⁴¹⁾

Teen die agtergrond van die politieke verwickelinge in die Goudkus, die Griffiths-toespraak en die Gordon-Walker-besoek, het Geyer op 15 Februarie 1951 self 'n geleentheid gehad om voor 'n uitgelese gehoor van die *Royal Empire Society* die toekoms van Afrika en die Hoë Kommissariaatgebiede binne die perspektief van sy regering te plaas. In teenstelling met die Britse ministers het hy dit duidelik gestel dat slegs voortgesette Westerse teenwoordigheid in Afrika die nodige ekonomiese en politieke stabiliteit kan verskaf om uiteindelik vooruitgang op alle gebiede te verseker. Met dié standpunt het Geyer sy eie regering se benadering tot die rassesituasie in Suid-Afrika uitgestippel, soos dit vervat was in die verkiesingsmanifes van 1948, naamlik dat langtermyn-ekonomiese en politieke ontwikkeling van die Unie se inheemse swart bevolking in die vooruitsig gestel word, wat uiteindelik tot selfregering sou lei. Teen die agtergrond van 'n veranderende Afrika, en waarskynlik ook vanweë die toenemende swart politieke bewuswording in die Unie, het hy aanbeveel, maar ook indirek gepleit vir die behoud van die Westerse beskawing en invloed in Afrika toe hy gesê het: "For many years to come this huge area will require to be ruled by European powers. Mother Africa hates being hustled and has a way of hitting back at those who attempt to do so".⁴²⁾

Geyer se ontmoeting met lord Jowitt, voorsitter van die Britse Hoërhuis, het bevestig dat Whitehall en die Unieregering nie dieselfde sieninge oor die buurgebiede gedeel het nie.

41. P.A. Webersaameling, Houer 296.K.Ge. 41: Geyer-Weber, 18 Februarie 1951.

42. A.L. Geyersaameling, Houer 7: Toespraak: *Royal Empire Society*, 18 Februarie 1951.

Volgens Jowitt het Gordon-Walker sy besoek aan die Unie geniet, behalwe vir die "one spot of trouble you all know about it". Hy het erken dat die openbare gevoel in Brittanje so teen die Unie toegeneem het dat 'n Britse regering onmiddellik uit die kussings gelig sou word as oordrag sonder verteenwoordigende oorlegpleging plaasvind.⁴³⁾

Geyer moes toegee dat 'n vergelyk tussen die twee regerings onmoontlik gelyk het. Hy kon nie met Jowitt in die openbaar saamstem nie en het sy beswaar teen voortgesette Britse beheer soos volg verwoord:

"Hy {Jowitt} het gelyk, hoewel ek dit nie erken nie, maar {self} gekom met die stelling dat die gebiede nooit op hulle eie bene kan staan nie, selfs sal vergaan van die honger as ons hulle as vreemde gebiede sou behandel, en dat die Engelse hulself moet afvra wat van die toekoms".⁴⁴⁾

3.5 DIPLOMATIEKE FRUSTRASIE

Geyer het intussen uit Suid-Afrika verneem dat Malan se hantering van die Gordon-Walker-besoek waarskynlik nie die gewenste gevolge sou oplewer nie, aangesien "Doktor se toespraak oor die protektorate vir hom {Gordon-Walker} 'n tameletjie was".⁴⁵⁾

Malan, op sy beurt, was deeglik bewus van die kritiek wat hy gekry het, maar het sy optrede verdedig: "Wel dit moet in ieder geval gesê word waar en sodat dit gehoor kon word, en die sê daarvan op daardie wyse kan die saak tog geen meer kwaad doen as 'n deemoedige berusting in die status quo {nie}"⁴⁶⁾

Geyer het op daardie stadium nie net met 'n toenemend anti-Suid-Afrikaanse veldtog in die Verenigde Koninkryk te kampe gehad nie, maar gebrekkige inligting en ondersteuning van die

43. P.A. Weberversameling, Houer 296.K.Ge. 45: Geyer-Weber, 7 Maart 1951.

44. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 45: Geyer-Weber, 7 Maart 1951.

45. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.43 (a): Weber-Geyer, 18 Februarie 1951.

46. Ibid.

Departement van Buitelandse Sake het sy diplomatieke funksionering aansienlik bemoeilik. Hy het gevolglik sy lot by Weber bekla, dalk met die hoop dat laasgenoemde die regte woord op die regte plekke sou laat val toe hy hom inlig "...die gedagte dat die gesante dadelik op hoogte gebring moet word van die regering se beleid ten opsigte van dringende sake {byvoorbeeld die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid} wat ontstaan is daar nog nie". Hy noem ook dat sy diplomatieke ampsgenote "lang kables van hul regerings ontvang", voor hulle vergader, "en ek het nie die minste aanduiding van my regering se houding nie".⁴⁷⁾

Uit 'n dagboekinskrywing van 17 Mei 1951 blyk dit dat 'n opmerking van dr. T.E. (Eben) Dönges Geyer net verder onthuts het toe hy moes verneem dat Malan sou gesê het dat hy, Geyer, "volkome op hoogte was" van die verwickelinge ten opsigte van die Hoë Kommissariaatgebiede. Geyer, daarenteen, het in sy dagboek aangeteken dat dié Malan-mededeling slegs " 'n kort, baie vae paragraaf in 'n brief was". Hy vervolg:

"Eben se raad is ek moet aan Doktor skryf en vrae stel! 'n Beter voorbeeld kan 'n mens nie kry van hoe min ou Dr. besef hoe 'n land sy gesante moet gebruik om die grond vir voorgenome optrede voor te berei nie".⁴⁸⁾

Op 19 Junie 1951 het Malan weer die oordrag-aangeleentheid in die Senaat geopper toe hy die moontlikheid genoem het dat die Suid-Afrikaanse publiek dalk gevra kan word om hul mening oor oordrag te gee, aangesien geen ander land so 'n toestand sou duld waar gebiede binne sy grense en deur 'n buitelandse moondheid regeer word nie.⁴⁹⁾

Die opposisiepers in Suid-Afrika het ook sterk begin reageer op Malan se dreigement om die Suid-Afrikaanse publiek te raadpleeg. Die *Rand Daily Mail* het berig dat Malan die Hoë Kommissariaat-aangeleentheid gebruik om die aandag van sy regering se powere administrasie

47. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 48: Geyer-Weber, 20 Maart 1951.

48. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 17 Mei 1951.

49. *Die Burger*, 21 Junie 1951.

af te lei. Die koerant het Malan voorts beskuldig dat die herhaalde oproepe en uitsprake onherstelbare skade aan die Unie se openbare beeld berokken en beweer dat 100% van die betrokke gebiede se swart inwoners in 'n volkstemming teen sodanige oordrag sou stem.⁵⁰⁾

The Star het op sy beurt gevra wat Malan sou doen as die Britse regering bly weier om die oordrag goed te keur. Die koerant het geglo dat die herhaalde verwysings na die aangeleentheid uiteindelik net 'n verkiesingstruuk was.⁵¹⁾

Die *Evening Post* het berig dat oordrag slegs die Unie se internasionale beeld verder sou verswak:

"We shall further estrange ourselves from our friends and strain the relationship possibly to breaking point and disaster".⁵²⁾

Die Transvaler op sy beurt het weer die Britse regering daarvan beskuldig dat hulle hul plig versuim het om met die nodige ekonomiese ontwikkeling van die gebiede voort te gaan en daarom die regering se aandrang om die oordrag te bewerkstellig.⁵³⁾

Terwyl die persdebatte oor die oordrag-aangeleentheid en die gepaardgaande diplomatieke druk op Geyer toegeneem het, was hy genoodsaak om aan Forsyth te skryf: "Terloops, dit sou nie sleg gewees het indien ek van hoofkantoor altans, 'n aanduiding gekry het van ons regering se houding teenoor die beweging op ons grense nie".⁵⁴⁾

Die Natalse provinsiale kongres van die HNP wat in Oktober 1951 op Ladysmith plaasgevind het, het weereens aan Malan 'n platform gebied om die oordrag-aangeleentheid op die

50. *Rand Daily Mail*, 6 Junie 1951.

51. *The Star*, 6 Junie 1951.

52. *Evening Post*, 5 September 1951.

53. *Die Transvaler*, 6 September 1951.

54. Departement van Buitelandse Sake (MBT), Houer 560: Geyer-Forsyth, 5 September 1951.

besprekingstafel te plaas. Hy het by dié geleentheid onderneem om die versoek om oordrag formeel aan die Britse regering voor te lê sodra die partypolitieke toneel in daardie land gestabiliseer het. Malan het bygevoeg, sonder om daarop uit te brei, "as alle pogings misluk sal ons moet kyk welke middele aangewend kan word om te verkry wat ons reg is".⁵⁵⁾

In reaksie op dié toespraak, en tekenend van die Unie se verslegtende buitelandse beeld, het die *Manchester Guardian* 'n meningsopname op die vooraand van die verwagte Britse algemene verkiesing onder Britse kandidaat-parlementariërs onderneem om die onderskeie partye se menings te toets sou die Malan-regering die "ander stappe" in werking stel. Die Tories het by hul standpunt gebly, naamlik dat geen oordrag sonder behoorlike oorlegpleging kan plaasvind nie en dat toepaslike gesprekvoering ook binne die Britse Parlement gevoer moet word. Die Arbeiders het dieselfde benadering as hul politieke teenstanders voorgestaan, maar hulle daarvoor beywer dat 'n oorlog met die Unie ten alle koste voorkom moet word. In die redaksionele kolomme van die *Manchester Guardian* is aanbeveel dat die oordrag nie net teengestaan moet word nie, maar dat die ekonomies-maatskaplike opheffing van die gebiede tot so 'n vlak ontwikkel moet word, "waar dit nie heeltemal afhanklik van ons beskerming teen die opslurpende neigings van die Unie sal wees nie". Die betrokke koerant het Malan se dreigemente in so 'n ernstige lig gesien dat daar gepleit is vir die sluiting van Britse partypolitieke geledere en die bekamping van die Unie se "ekonomiese vernietiging van die gebiede", deur die Hoë Kommissariaatgebiede so sterk as moontlik te maak.⁵⁶⁾

Die Britse Raad van Kerke, onder leiding van dr. G.J. Fisher aartsbiskop van Kantelberg, het ook tot die pennestryd togetree deur daarop te wys dat dit 'n verbreking van die heilige plig van die kerk sou wees as toegelaat word dat oordrag plaasvind sonder die goedkeuring van die inwoners. Oordrag sou skokgolwe deur die hele Afro-Asiatiese gebied stuur wat uiters negatiewe internasionale gevolge vir die Verenigde Koninkryk sou inhou.⁵⁷⁾

55. *Die Burger*, 12 Oktober 1951.

56. Soos aangehaal uit *Die Burger*, 20 Oktober 1951.

57. *Manchester Guardian*, 23 Oktober 1951.

Malan se Ladysmith-toespraak het Geyer genoodsaak om daarop te reageer en hierdie keer het hy hom in 'n beleefde, maar veel strenger brief daarop gewys dat sy uitlatings ongelukkig saamval met die Brits-Egiptiese krisis en dat selfs "persone wat ons redelik goedgesind is, laat vra of dit {Malan se kritiek op Brittanje} in verband staan met die verwickelinge in die Midde-Ooste". Geyer het die oordrag-aangeleentheid ook weer binne 'n internasionale perspektief geplaas:

"Veral met die oog daarop dat die Konserwatiewe Party waarskynlik aan bewind gaan kom, is dit {Malan se toespraak} ongelukkig. Ek meen dat die Tories meer bereid sou wees om te gesels oor voorbereidende stappe wat oordrag van die protektorate moontlik kan maak. Hulle het die regering egter so skerp aangeval oor sy lendelam optrede in die buiteland dat hulle ekstra versigtig sal wees om nie die indruk te skep dat hulle deur 'n klein moontheid op loop gejaag word nie".⁵⁸⁾

Geyer se frustrasie oor Malan se optrede was duidelik: "Ek moet erken dat ek nie kop of stert van ou Dr. se taktiek in verband met die saak kan maak nie, en op 'n brief waarin ek gevra het om inligting, het ek nog geen antwoord gekry nie, al is dit al 'n hele paar weke".⁵⁹⁾

Sy ontevredenheid met die regering se bestuur van buitelandse sake volgens die staatsdiens se burokratiese "lynfunksie-model", wat direk in teenstelling met sy persoonlike benadering van direkte betrokkenheid en besluitneming was, is ook met meer as net 'n tikkie sinisme verwoord: "Eintlik moet 'n diplomaat om gelukkig te wees in sy werk, hom glad nie aan dinge steur nie en ook niks doen nie, behalwe om opdragte van sy regering uit te voer!".⁶⁰⁾

Malan se antwoord aan Geyer het geensins verwys na Geyer se kommentaar nie en die uiteensetting van sy sieninge het eerder getuig van sy vasbeslotenheid om met die oproepe

58. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 22 Oktober 1951.

59. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 61: Geyer-Weber, 28 Oktober 1951.

60. Ibid.

om oordrag voort te gaan. Hy het sy beoogde optredes geregverdig deur te verklaar dat hy reeds sy bereidwilligheid by etlike geleenthede getoon het om met die onderhandelinge voort te gaan, mits dit slegs 'n voortsetting was van dit wat genl. Hertzog reeds bereik het. Hy het ook 'n vroeëre Smuts-voorstel nou as 'n voorwaarde gestel, naamlik dat al die toepaslike dokumentasie gepubliseer moet word, omdat die Unie se aanspraak daardeur bo alle verdenking gestel sou word. Sy ongekwalfiseerde, maar kwalik-bedeekte dreigement dat "verdere stappe mag later volg indien nodig", het waarskynlik nie veel tot Geyer se gemoedsrus bygedra nie.⁶¹⁾

Geyer se kommer en frustrasie oor die Unieregering se hantering van die oordrag-aangeleentheid, het daartoe gelei dat Piet Cillié, senior redaksielid van *Die Burger*, Geyer se ontevredenheid met F.C. Erasmus, Minister van Verdediging bespreek het. Erasmus se verklaring vir Malan se optrede was: "Die oubaas besef hy word oud en hy wil sy loopbaan met iets groot afsluit. Hy besef dat dit nie die republiek gaan wees nie, maar hy dink blykbaar die protektorate is die minder harde neut".⁶²⁾

Toonaangewende regeringsondersteuners wat blootgestel was aan die uiteenlopende sieninge van Malan en Geyer, het ook toenemend Geyer se minder optimistiese perspektief begin huldig: "... 'n Mens kry die ongemaklike gevoel, dat met elke nuwe toespraak in die openbaar daaroor, die inlywing verder in die verskiet wyk".⁶³⁾

Geyer het toenemend ook ervaar dat Malan se polities gelaaide uitsprake oor die oordrag-aangeleentheid die Unie se interstaatlike betrekkinge met die Verenigde Koninkryk in die gevaar begin stel: "... wat jy vertel van Doktor se strewe in verband met die protektorate is besonder

61. A.L.Geyerversameling, Houer 1: Malan-Geyer, 8 November 1951.

62. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 64: Weber-Geyer, 11 November 1951.

63. Ibid.

interessant, want as dit so is, is sy optrede in een woord dom gewees. Ek het 'n tydjie gelede heel taktvol vertel van die reaksie wat sy toesprake hier het en hoe wat lyk na platvormdreigemente dit moeiliker as ooit gaan maak vir die Tories om iets aan die saak te doen, ...ek vrees internasionale politiek was nooit ou Dr. se sterkpunt nie".⁶⁴⁾

Intussen het Geyer sy regering se aanspraak in privaat gesprekke verdedig deur gereeld die buurgebiede se behoefte aan toekomstige ontwikkeling te beklemtoon. By 'n private dinee het hy tien Tories deeglik onder die indruk gebring van die ekonomiese en finansiële uitgawes wat die betrokke gebiede jaarliks vir die Unie meebring. Hy het die Britse regering gevolglik verkwalik, aangesien daar weinig van hulle kant gedoen word om die inwoners, ooreenkomstig die bepalinge van die "aide-memoire" van 1935, op oordrag voor te berei. Hy het ook die frustrasie van Suid-Afrika se inwoners beklemtoon, wat 'n volgehoue finansiële uitleg vir dié buitelandse beheerde gebiede moes dra, sonder dat daar enige vordering oor die oordrag-aangeleentheid te bespeur was. Na dié byeenkoms het Geyer homself 'n eie kompliment veroorloof toe hy dié mededeling afgesluit het met: "Dit het indruk gemaak!".⁶⁵⁾

Dit was dus duidelik dat die betrokke aangeleentheid toenemend sterk emosionele gevoelens tot gevolg gehad het. Daar is dus gevrees dat daar 'n verbokkeling in die vriendskap tussen Geyer en Malan kon intree en die wens is gevolglik uitgespreek dat Geyer na die Unie ontbied behoort te word, om sy en die regering se soms botsende sieninge, met Malan persoonlik te bespreek.⁶⁶⁾

Geyer se veelseggende kommentaar het dié werklike probleme ondervang:

"Maar ek ontdek maar elke keer weer dat ons opvatting van ons gesante 'n bietjie amateuragtig is; 'n mens sou bv. kon verwag het dat vroegtydig van die Londense

64. Ibid.

65. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.65: Geyer-Weber, 15 Desember 1951.

66. Ibid.

verteenwoordiger 'n volledige verslag en beoordeling van die Britse houding insake die Protektorate gevra sou gewees het en dat, aan die ander kant hy opdragte sou kry in verband met die voorbereiding van die grond met die oog op stappe deur ons regering. Nog die een nog die ander het gebeur. Die kern van die fout, soos al gesê is, dat die Unie geen minister van Buitelandse Sake het nie en 'n hopeloos swak sekretaris van Buitelandse Sake. Die sogenaamde goeie werk wat ek hier doen is eintlik net maar die van 'n verheerlikte inligtingsbeampte".⁶⁷⁾

3.5 PERSINISIATIEF UIT SUID-AFRIKA HUIS

Geyer het Malan intussen, op versoek van H.V. Hodsens, redakteur van die Londense *Sunday Times*, genader om enkele vrae te beantwoord wat die betrokke koerant aan hom voorgelê het. Geyer was besonder opgenome oor die moontlikheid dat goeie buitengewone persdekking gekry kon word van die toonaangewende koerant wat met 'n hoër middelklas leserstal van ongeveer 500,000 kon spog.⁶⁸⁾

Die vraag oor die Hoë Kommissariaatgebiede het verwys na die prosedure wat gevolg sou word ten tye van die oordrag en op welke wyse die inwoners van die gebiede kon baat by die inlywing. Die ander vrae het gehandel oor apartheid, die Sentraal-Afrikaanse Federasie, die opheffing van die swart mense in Afrika, die rol van die Unie in verdedigingsaangeleenthede en immigrasie na Suid-Afrika.⁶⁹⁾

Op sy beurt het Malan vir dr. J.H.O. (Otto) du Plessis, hoof van die Staatsinligtingskantoor genader om die antwoorde op die vrae te verskaf. Geyer se teleurstelling was groot toe hy moes verneem dat die antwoorde geensins voldoen het aan dit wat die koerant in die vooruitsig gestel het nie. Vir hom was dit net 'n verdere bewys van die lae prioriteit wat buitelandse betrekkinge by die Unie-regering geniet het, toe Hodsens hom daarop wys:

67. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 69: Geyer-Weber, 25 Desember 1951.

68. A.L. Geyersaameling, Houer 1: Geyer-Aucamp, 3 Januarie 1952.

69. A.L. Geyersaameling, Houer 1: Geyer-Malan, 9 Februarie 1952.

"Dr Malan was so terse in his replies that little is left to represent a new expression of your Government's policy or to add anything to common knowledge of its general terms. The effect is abrupt, even to the point of conveying secretiveness which I am sure the Prime Minister did not mean to express".⁷⁰⁾

Geyer het duidelik nie genoeg geneem met Otto du Plessis se antwoorde nie. In 'n op-die-man-af skrywe, het hy Malan persoonlik daarop gewys dat Hodsen 'n kennis van hom is wat 'n ernstige studie van rasseprobleme maak en wat graag aan Malan ruim persdekking in Londen wou bied. Hy het Du Plessis se poging ook gestriem met die volgende woorde:

"U private sekretaris het aan my geskryf dat dr. Otto du Plessis die antwoorde sou opstel. Dié het ek ontvang, maar ek vrees dat daar nie goed begryp is wat die doel met die vrae is nie, daarvoor is egter baie meer nodig as die paar woorde waarin dr. du Plessis die saak afgemaak het en wat eintlik geen publisiteitswaarde vir ons het nie".⁷¹⁾

Vanweë sy kommer oor die Unieregering se hantering van die Hoë Kommissariaat-aangeleentheid en die moontlike internasionale implikasies wat daaruit kon spruit, het Geyer by Hodsen aanbeveel dat dié betrokke vraag voorlopig weggelaat word. In 'n omvattende skrywe het Geyer aan Malan verduidelik wat die wese van die antwoorde behoort te wees, byvoorbeeld dat die swartmense met verdrag in die bestuur van hul eie gebiede opgelei sou word. Hy het sy motivering gestaaf deur 'n sin van die Suid-Rhodesiese premier Huggins aan te haal, wie se gedagterigting gestrook het met die Unieregering se beleidsbenadering: "For the foreseeable future the government must remain in the hands of the white man, who, by training, background and experience is the only possible choice".⁷²⁾

70. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Hodsen-Geyer, 11 Februarie 1952.

71. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 20 Februarie 1952.

72. Ibid.

Die openbare debat oor die Britse koning se verwagte besoek aan Suid-Afrika, sy latere dood, verwickelinge om die troonbestyging en die Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, het die plasing van die *Sunday Times*-artikel op die agtergrond geskuif. Bevestiging hiervoor word gevind in 'n veel vriendeliker boodskap wat Geyer in April 1952 aan Du Plessis gestuur het, waarin hy die probleme aangaande die plasing van die artikel bevestig:

“Ek het as oud-koerantman gevoel dat op hierdie oomblik 'n blad nie 'n 'exclusive interview' met Doktor kan plaas wat in so 'n vorm verskyn dat dit maak asof daar nooit 'n hofsak {Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers} was nie. In die nuwe omstandighede sou die vrae dus minstens anders gestel moet word en ek gee aan die hand dat u voorlopig niks verder aan die saak doen nie”.⁷³⁾

Die verwickelinge om die koningshuis het op daardie tydstip die oordrag-aangeleentheid van die koerante se voorblaaie laat verdwyn. Daarby het die Unieregering se hantering van dié betrokke aangeleentheid en die grondwetlike krisis in Suid-Afrika, Geyer uiteindelik laat besluit om Hodsen se uitnodiging van die hand te wys, omdat die plasing van die antwoorde, volgens sy oordeel, nie op daardie stadium Suid-Afrika se belange die beste sou dien nie.

3.7 PUBLIKASIE VAN DIE WITSKRIFTE

Geyer het lord Salisbury, die Britse Minister van Statebondsbetrekkinge, op 9 Mei 1952 verwittig dat die Unieregering besluit het om 'n witskrif oor die oordrag-aangeleentheid te publiseer. Die rede vir dié besluit was, in ooreenstemming met Smuts se destydse aanbeveling in die Parlement, dat daar nooit in die verlede aan die Unie-parlement en die Suid-Afrikaanse bevolking die geleentheid gebied is om 'n volledige beeld te vorm oor die verloop van die onderhandelinge en hoe die saak hanteer is nie.⁷⁴⁾

73. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Du Plessis, 4 April 1952.

74. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 4 (PS 28/5-29/1): High Commission Territories. Geyer-Salisbury, 9 Mei 1952.

Deur Geyer se bemiddeling is die Britse regering intussen ook versoek om die nodige toestemming te verleen dat alle dokumente wat in die verlede deur Whitehall opgestel is, in die witskrif mag verskyn. Die Unieregering het terselfdertyd onderneem om geen verwysing na openbare uitsprake wat sedert die uitbreek van die oorlog gemaak is in Suid-Afrika se weergawe van die witskrif in te sluit nie.⁷⁵⁾

Geyer is op 10 Junie 1952 ingelig dat die Britse regering akkoord gaan met die Unieregering se versoek en terselfdertyd bekend gemaak dat die Churchill-regering besluit het om 'n soortgelyke witskrif namens die Verenigde Koninkryk uit te reik wat sou saamval met die publikasie van die Unieregering se witskrif.⁷⁶⁾

Daar was wesenlik min verskil tussen die feitelike inhoud van die twee konsepdokumente toe dit aan die verskillende regerings voorgelê is. Op 12 November 1952 het Geyer, na sy regering se bestudering van die Britse konsepwitskrif, dit nodig gevind om slegs twee versoeke tot die Britse regering te rig. Die eerste was vir 'n dokument gedateer 26 Augustus 1939, waarvolgens die Britse Hoë Kommissaris en Suid-Afrika se Minister van Naturellesake ooreengekom het oor (i) die openbaarmaking van 'n memorandum wat die voorgenome bestuursreëlings by oordrag uiteensit en (ii) om enige voortgesette onderhandelinge tot verdere kennisgewing op te skort vanweë die uitbreek van die oorlog. Die Suid-Afrikaanse regering het klaarblyklik nie oor die betrokke dokument beskik nie. Tweedens is die Britse regering versoek om enkele paragrawe uit die aanhef tot hul witskrif te verwyder, aangesien dié betrokke paragrawe verwys het ná openbare uitsprake wat na 1939 gemaak is, en wat nie binne die ooreengekome terrein vir insluiting geval het nie. Daar is positief op beide versoeke gereageer.⁷⁷⁾

75. Ibid.

76. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 4 (PS 28/5-29/1): High Commission Territories. Salisbury-Geyer, 7 Junie 1952.

77. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 549 (28/15, volume 3): Statement by the Prime Minister on the High Commission Territories, 16 September 1952.

3.7.1 BRITSE WITSKRIF

Die twee witskrifte is uiteindelik op 10 Desember 1952 gelyktydig bekend gestel. Die Britse witskrif het onder andere verwys na die swart inwoners van die betrokke gebiede se weiering om reeds met Uniewording by Suid-Afrika ingesluit te word. Dié weiering het destyds daartoe gelei dat prosedure-riglyne vir enige voorgenome oordrag in die Suid-Afrika Wet (1909) ingevoeg is om sodanige insluiting te ondervang, sou daar in die toekoms algemene goedkeuring verkry word. Artikel 151 van die Wet het daarvoor voorsiening gemaak dat die Britse koning, op advies van die Geheime Raad, die gebiede na die Unie kan oordra, nadat 'n versoek van beide huise van die Suid-Afrikaanse Parlement ontvang is.⁷⁸⁾

Die witskrif het verder 'n kronologiese verslag verskaf van al die inisiatiewe tussen 1913 en 1939 wat opeenvolgende Unieregerings onderneem het om die Britse regering se mening oor die oordrag-aangeleentheid te toets. Dié informele onderhandelinge was deurentyd daarop toegespits om te verseker dat, indien oordrag wel plaasvind, dit met die instemming van die inwoners sou geskied. Volgens die Britse witskrif het genl. Hertzog en die Britse Minister vir Dominiumbetrekkinge, J.H. Thomas, in 1935 ooreengekom dat oordrag alleenlik sou geskied nadat die totale bevolking van 'n Hoë Kommissariaatgebied geleentheid tot inspraak gebied is, en die nodige toestemming dienooreenkomstig verkry is. In Maart 1938 is 'n gesamentlike verklaring deur genl. Hertzog en J.H. Thomas se opvolger, Malcolm MacDonald, uitgereik dat 'n Permanente Gesamentlike Advieskomitee ingestel word om toekomstige programme vir samewerking tussen die Unie en die betrokke Hoë Kommissariaatgebiede te ondersoek. Die Gesamentlike Advieskomitee het in Mei 1939 sy verslag voorgelê, waarin die reeds bestaande samewerking beskryf word en voorstelle is ook gedoen oor moontlike toekomstige samewerking. Hertzog het in Mei 1939 weer 'n voorlegging, vir die kennisname van die Britse regering en die inwoners van die Brits-beheerde buurgebiede, aan die Britse Minister van Dominiumbetrekkinge gestuur, waarin die voorwaardes uiteengesit is waaronder die gebiede regeer sou word. Die Britse regering het hierop geantwoord dat oordrag slegs kan plaasvind

78. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 549 (28/15), volume 3: High Commission Territories: Publication of White Paper, 15 September 1952.

nadat die wense van die plaaslike bevolking deeglik oorweeg is en die Britse parlement die aangeleentheid indringend bespreek het. Die uitbreek van die oorlog het egter enige verdere planne gefnuik.⁷⁹⁾

3.7.2 SUID-AFRIKAANSE WITSKRIF

Die Suid-Afrikaanse witskrif het in breë trekke dieselfde inhoud as die Britse dokument gedek. Afskrifte van genl. Hertzog se samesprekings met J.H. Thomas in Julie 1935 en die voorlegging aan die Britse regering van Mei 1939, het ook deel gevorm van die witskrif. Die Hertzogregering se vertolking van die bewoording van 'n gedeelte van die 1935-memorandum en sy openbare uitsprake na aanleiding van dié interpretasie, het later tot groot verwarring in die Unie, die buurgebiede en die Verenigde Koninkryk gelei.⁸⁰⁾

Die witskrif het die volgende sin uit die memorandum van 1935 beklemtoon wat genl. Hertzog destyds aangespoor het om die oordrag-aangeleentheid verder te voer: "It would seem that the most substantial contribution to a growing sense of co-operation which could be made by the administrations of the territories, would be by instructing their officers to bring home to chiefs and the people, as and when assistance is afforded or grievances removed, the extent of their debt to the Union".⁸¹⁾

Dié paragraaf het die Hertzog-regering in 1936 laat besluit om 'n bedrag van £35,000-00 aan die Britse regering te bewillig om die gebiede te ontwikkel en die inwoners te oortuig dat oordrag in hul belang was. Vanweë die regering se vertolking van die memorandum, het Hertzog in die daaropvolgende parlementêre debat verklaar dat die Unie die verskillende buurgebiede kan oorneem sodra die gebiede se inwoners reg vir oordrag was. Hy het bygevoeg dat die eerste oordrag na ongeveer twee jaar sou plaasvind, terwyl dit dan nog 'n jaar sou neem voor die volgende gebied oorgedra kan word. Dié uitspraak het daartoe gelei dat die Britse regering

79. Ibid.

80. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 549 (PS 28/15, volume 3): White Paper on Negotiations between South Africa and United Kingdom regarding transfer of Protectorates, 10 Desember 1952.

81. Ibid.

genoodsaak was om onder groot druk van die opposisiepartye, die Britse publiek en die swart inwoners van die betrokke gebiede, die Hertzogverklaring te repudieer. In 'n amptelike dokument het die Britse regering daarop gewys dat die 1935-ooreenkoms aantoon dat geen oordrag op daardie stadium enigsins moontlik was nie. Verdere pogings sou steeds aangewend moet word om, wanneer oordrag polities moontlik was, wel daarmee voort te gaan as die inheemse inwoners van die gebiede behoorlik daartoe sou toestem.⁸²⁾

Die 1939-verklaring het ondermeer die vorm van toekomstige administratiewe beheer omskryf, die behoud van die tradisionele stamstrukture herbevestig en die ekonomiese en ander voordele beklemtoon wat uit die oordrag sou voortspruit. Die blanke inwoners van die betrokke gebiede sou by oordrag dieselfde voorregte en verantwoordelikhede as blanke Suid-Afrikaners geniet, terwyl alle staatsamptenare in die gebiede, ongeag etniese herkoms, hul volle diensvoorwaardes behou. Geen grond sou vervreem word nie en geen swart Suid-Afrikaners sou in die gebiede gevestig word sonder die goedkeuring van die betrokke inwoners nie. Die bestaande onderwyskundige, maatskaplike, landboukundige en grondbewaringsdienste sou voortgesit en uitgebrei word. Die gebiede sou ook onder die wetgewende gesag van die Goewerneur-Generaal-in-Rade ressorteer, in werklikheid die Unieregering, terwyl gebiedskommissarisse deur die Goewerneur-Generaal-in-Rade aangestel sou word wat op hul beurt weer direk onder die Eerste Minister sou funksioneer.⁸³⁾

Op die dag van die bekendstelling van die witskrifte is die volgende vraag in die Britse Hoërhuis gestel: "My Lords, I assume that nothing in this paper will in any way weaken the declaration which the Government have already made in respect of the territories?". Die minister van Statebondsbetrekkinge, lord Salisbury, se kort, maar betekenisvolle antwoord het getoon dat slegs die Unieregering werklik ernstig oor oordrag was: "No, it makes no difference of any kind. It is merely a question of past history",⁸⁴⁾

82. Ibid.

83. Ibid.

84. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 549, 28/15: House of Lords Official Report, 10 Desember 1952.

In sy reaksie op die witskrif het die *Manchester Guardian* daarop gewys dat Hertzog se ongeduld in 1935 die inwoners van Brittanje en die van die buurgebiede in so 'n mate ontstel het dat die teenkantiing oor die jare net in momentum toegeneem het. Die koerant het Malan na die destydse advies van J.H. Thomas verwys en versoek dat hy dit goed bestudeer voor enige verdere versoeke tot die Britse regering gerig word. Die advies het soos volg gelui: "...the essential preliminary was that the goodwill of the natives towards the Union should be won".⁸⁵⁾

Die Johannesburgse *Star* het onder die opskrif *LEAVE WELL ALONE* geskryf: "...that, even in the unlikely event of Britain agreeing to hand over the protectorates against the will of the great majority of the Natives it would still be the height of folly for South Africans to land herself in present circumstances, with large numbers of sullen or actively hostile Native people".⁸⁶⁾

3.8 DIPLOMATIEKE AANSLAG

Ten tye van Malan se besoek aan Londen in 1953 om die Statebondskonferensie by te woon, het Geyer die geleentheid benut om die oordrag-aangeleentheid met hom te bespreek. Sy ervaring van dié gesprek was minder gunstig:

"... 'n Ander ding wat my ontstel is dit. Die ou man lewe te veel in 'n afgeslote wêreld, met blykbaar niemand om hom padlangs te sê dat hy verkeerd is nie. In 'n bespreking oor die protektorate het hy aan my breedvoerig sy argumente genoem - jy ken die toespraak manier. Nou, op een belangrike punt was sy feite hopeloos verkeerd en of ek nie 'n taak gehad het om hom daarvan te oortuig nie!".⁸⁷⁾

Vanweë Malan se druk program kon hy en Swinton, Minister van Statebondsbetrekkinge, nie die tyd vind om die oordrag-aangeleentheid te bespreek nie. Dit blyk egter dat N.C. Havenga, wat Malan vergesel het, met Geyer se direkte bemiddeling wel so 'n gesprek met die Britse minister gevoer het. Op daardie stadium was dit vir Geyer duidelik dat hoewel Malan "sy hart

85. *Manchester Guardian*, 11 Desember 1952.

86. *The Star*, 11 Desember 1952.

87. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.142: Geyer-Weber, 12 Junie 1953.

daarop gesit {het}, daar nie die minste moontlikheid is dat hy die oordrag sal belewe nie". Geyer se weergawe van sy gesprek met Havenga het terselfdertyd ook sy binnekring-invloed geïllustreer: "Ek het Oom Klaas die raad gegee om Swinton vas te pen oor die vraag wat hulle idee omtrent die toekoms van die gebiede is, en oor die groot gevaar van 'n tromp-op botsing as die Arbeidersparty weer aan die bewind kom". ⁸⁸⁾

Geyer se gesprek met Havenga, na sy ontmoeting met Swinton, het bevestig dat geen Britse regering vanweë binnelandse en ook internasionale druk by die Verenigde Nasies, en van binne die Statebond, dit sou waag om die gebiede aan die Unie oor te dra nie. Geyer het verwag dat indien Suid-Afrika dit sou waag om ekonomiese druk op die gebiede te plaas, die teenreaksie uit Londen, maar ook van die internasionale wêreld, van so 'n aard kon wees dat Pretoria nie die gevolge daarvan sou kon hanteer nie. Geyer het sy eie gevoel soos volg verwoord: "Ek wonder of Doktor op danige geesdrif vir so 'n botsing selfs onder sy eie mense sou kan reken? Ek dink ek kan raai wat die reaksie onder die boere van die Vrystaat en Transvaal sal wees as hulle bv. nie Betsjoeana- en Basoeto plaaswerkers meer vryelik in diens mag neem nie!". ⁸⁹⁾

Na die konstitusionele ontwikkelinge in Wes-Afrika, {Kwame Nkrumah se verkiesingsege in die Goudkus} het Malan tot die gevolgtrekking gekom dat 'n herhaling van dié grondwetlike ontvoogding ook in die Hoë Kommissariaatgebiede 'n gewisse moontlikheid was. Hy het in die Parlement die moontlikheid geopper dat Brittanje, na die hou van verkiesings, ook volle politieke onafhanklikheid aan die inwoners van die Hoë Kommissariaatgebiede kon aanbied. Volgens Malan het dit beteken dat enige nuwe staat, wat binne Suid-Afrikaanse grondgebied geleë was, sy eie beleidsrigtinge binne die vrye en onafhanklike grense van die Unie kon verwesenlik. Malan het verder verklaar gewys dat die Britse regering in die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid wel oorlegpleging as 'n deurslaggewende vetoreg wou gebruik. Uit Malan se uitsprake kan afgelei word dat groot spanning tussen die twee lande aan die opbou was:

88. Ibid.

89. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.143: Geyer-Weber, 19 Junie 1953.

"Dit is tyd, dit is hoog tyd dat die saak op 'n end kom en Suid-Afrika se geduld raak nou op 'n end. Wat daar gedoen word, kom in effek neer dat hul houding wantroue in Suid-Afrika beteken, en ons is nie van plan om onder 'n wolk van wantroue te bly leef van die kant van die Britse regering of van enige ander regering nie".⁹⁰⁾

Malan se parlementêre toespraak het saamgeval met 'n opdrag wat Geyer van Pretoria ontvang het om die Britse regering te verwittig dat die Unieregering aandrang op 'n datum om verdere samesprekings oor die toekoms van die gebiede te voer. Geyer was oortuig dat ook dié versoek tot mislukking gedoem was, aangesien die Britse regering noodgedwonge op dié Unie-inisiatief sou moes reageer en hy het nie voorsien dat dié reaksie enigsins tot 'n verbetering in verhoudinge sou of kon bydra nie. Dié versoek om verdere samesprekings het Geyer dus in 'n posisie geplaas waar hy teen sy eie diplomatieke aanvoeling 'n opdrag moes uitvoer: "...waarmee ons niks gaan bereik nie en wat moontlik lelike reperfussies kon hê. Dis 'n ding wat 'n land alleen kan aanpak met 'n verenigde nasie agter hom en ons skyn verder daarvan te wees as ooit".⁹¹⁾

Malan se versoek aan die Britse regering is opgevolg deur 'n toespraak in die Senaat waar hy dit opnuut duidelik gestel het dat: "...geen selfstandige, soewerein onafhanklike nasie kan toelaat dat 'n tweeheid ontstaan in die land, ons Suid-Afrikaanse stelsel opgebou, tradisioneel en met ons eeuelange ondervinding, en 'n ander volk buitekant wat ander ondervindings of ideologieë het, kom bou hier ander stelsels op in gebiede binnekant ons grense, dit is nie moeilikheid uit die weg ruim nie, dit is moeilikheid skep".⁹²⁾

Dié toespraak het Geyer genoop om 'n beroep op Havenga te doen om die verreikende implikasies van die regering se versoek opnuut met Malan te bespreek. Havenga, op sy beurt,

90. Debatte van die Volksraad, kolomme 1426-1427, 11 Augustus 1953.

91. P.A. Webersameling, 296.K.Ge.143: Geyer-Weber, 19 Junie 1953.

92. Debatte van die Senaat, kolom 685, 18 September 1953.

het Geyer gesteun en bevestig dat Swinton reeds in Junie 1953 verklaar het dat enige versoek om oordrag weinig geleentheid op sukses sou hê. Uit dié gedagtewisseling het dit ook duidelik geword dat Havenga, sedert sy terugkeer uit Londen, nooit Geyer of Swinton se amptelike standpunte met Malan bespreek het nie.⁹³⁾

Die dringendheid van Malan se uitsprake op die Vrystaatse kongres van die Nasionale Party het in felheid toegeneem toe hy die Britse amptenare in die buurgebiede daarvan beskuldig het dat die swart inwoners opgerui word om hulle teen insluiting uit te spreek. Hy het verklaar dat hy verneem het dat geen tien lede van die Britse Parlement ten gunste van inlywing is nie, maar bygevoeg dat dié gebrek aan steun nie die Unieregering se probleem is nie. Hy het sy houding oor die Britse openbare mening so verwoord: "...as ons van die Britse openbare mening enige notisie moet neem, sou ons geen verdere rede het om te bestaan nie".⁹⁴⁾

Die groter wordende verskil in benadering tussen Malan die politikus, en Geyer die diplomaat, blyk uit Geyer se beoordeling van dié toespraak van Malan:

"Dat Doktor seer voel lei ek af uit sy woorde op die Vrystaatse kongres. Hy het daar weer oor die protektorate gepraat en o.m. die ietwat kinderagtige opmerking gemaak dat gesê word dat die Britse regering geen tien stemme in hul parlement vir oordrag sou kry nie, maar dat dit hul saak is, nie syne nie!".⁹⁵⁾

Geyer het op daardie stadium in 'n baie moeilike situasie verkeer, aangesien die Unieregering van hom verwag het om 'n vaste datum vir die onderhandelinge met die Britse regering te beding. Uit vrees vir 'n gewisse diplomatieke vernedering kon hy homself nie so ver kry om die ontydige versoek aan die Britse regering te rig nie en het hy eerder Forsyth gekontak om meer

93. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Havenga-Geyer, 1 Oktober 1953.

94. *Die Burger*, 22 Oktober 1953

95. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954. 25 Oktober 1953.

inligting oor die beoogde samespreking aan te vra. Geyer se doel met die navraag was duidelik, aangesien dit so bewoord was dat senior ministers soos Malan, Havenga, Dönges en Sauer byeen sou moes kom om antwoorde op die vrae te vind. Hy het dus gehoop dat so 'n ontmoeting dalk tot 'n meer waaksame benadering en 'n hersiening van die versoek vir onderhandelinge sou lei. Sy teleurstelling was egter groot toe hy van Forsyth verneem dat Malan en Havenga nie die tyd kon vind om die aangeleentheid te bespreek nie. Forsyth se latere mededeling dat die formele versoek vir 'n wyle uitgestel moet word, was vir Geyer 'n welkome verligting, maar ook 'n duidelike aanduiding dat groot onsekerheid binne regeringskringe bestaan het oor welke verdere optredes die verlangde vordering sou kon verseker.⁹⁶⁾

Geyer se kritiese houding oor sy hantering van die oordrag-aangeleentheid, het Malan genoop om met sy jarelange vriend in verbinding te tree. Hy het Geyer derhalwe versoek om kommentaar te lewer op Malan se beweegredes vir die voorgename planne wat die oordragstrategie tot finale verwesenliking moes bring.⁹⁷⁾

Malan het die volgende redes aangevoer waarom die Unieregering die oordrag-aangeleentheid in die nuwe jaar opnuut moes aanvoer:

- (a) Die Britse regering het na 43 jaar steeds in gebreke gebly om die verlangde oordrag te bewerkstellig en die beheer oor die betrokke gebiede het dus steeds by die Britse regering berus.
- (b) Terwyl Brittanje hom uit ander wêrelddele onttrek het, het sy regering steeds geweier om dieselfde te doen ten opsigte van die gebiede wat binne Suid-Afrikaanse grondgebied geleë was. Dié weiering kon alleenlik vertolk word as 'n gebaar van wantroue in die Unieregering.
- (c) Die Britse regering het met die stigting van die Sentraal-Afrikaanse Federasie erken dat oorlegpleging nie in 'n regeringsveto omgeskakel kon word nie. Die Britse regering kon dus na oorlegpleging met al die betrokke partye nie weier om die gebiede aan die Unie oor te dra nie.

96. Departement Buitelandse Sake-versameling, Houer 443 (P.M. 1/7/3): Forsyth-Geyer, 13 November 1953.

97. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Malan-Geyer, 23 Desember 1953.

- (d) Die Britse regering het direkte belang by die Sentraal-Afrikaanse Federasie se pogings om 'n deurgang na die Atlantiese oseaan deur die Caprivi te bekom of om 'n spoorlyn vanaf Suid-Rhodesië tot by die monding van die Kunenerivier aan te lê. Indien Brittanje daarin sou slaag om 'n vastrapplek te bekom, sou dit die Unie van belangrike ekonomiese ontwikkelingsmoontlikhede ontnem.
- (e) Die voorbereidende werk vir oordrag is met die beskikbaarstelling van die witskrifte voltooi en die dokumentasie daarin vervat, het die nodige onderbou vir verdere onderhandelinge geskep.⁹⁸⁾

Malan wou vervolgens Geyer se kommentaar verneem op die strategie wat hy {Malan} gemeen het om te volg:

- (a) Alle informele onderhandelinge met die Statebondspremiers moes opgeskort word, aangesien dié betrokke vorm van samesprekings nie enigsins bygedra het om die onderhawige probleme op te los nie.
- (a) 'n Petisie deur beide huise van die Suid-Afrikaanse Parlement sou aan die Geheime Raad in Brittanje voorgelê word.
- (b) Die Britse regering sou versoek word om 'n nie-partygebonde afvaardiging met die nodige onderhandelings- en besluitnemingsbevoegdheid saam te stel wat die nodige onderhandelinge namens die betrokke regering sou voer. 'n Nie-partygebonde afvaardiging is aanbeveel om sodoende die vrese van die Britse openbare mening te besweer.
- (d) Daar is beoog om 'n soortgelyke nie-partygebonde Suid-Afrikaanse afvaardiging saam te stel wat op sy beurt die kommer van die Britse opposisie en publiek moes besweer.
- (e) Die konferensie moes vir Augustus/September 1954 beplan word.⁹⁹⁾

98. Ibid.

99. Ibid.

Geyer het sonder veel omhaal van woorde daarop gewys dat slegs een van die Brits-beheerde buurgebiede, naamlik Basoetoland, wel binne die Unie geleë was. Hy het vervolgens genoem dat die Verenigde Koninkryk slegs uit dié wêrelddele onttrek het waar soewereine onafhanklikheid aan voormalige Britse kolonies toegestaan is. Die Unie se versoek het egter daarop neergekom dat oordrag van die Britse gebiede versoek word, terwyl onafhanklikheid geensins ter sprake was nie. Geyer het Malan gelyk gegee oor die Britse regering wat nie oor enige vetoreg beskik het nie. Hy het terselfdertyd die aangeleentheid binne 'n duidelike prosedure-verband geplaas, toe hy genoem het dat daar reeds in 1909 ooreengekom is om dié betrokke geskil, voor oordrag, na die Britse Parlement te verwys aangesien dit Brits-beheerde grondgebied was. Geyer het dit ook duidelik gestel dat geen land met 'n "tradisieryke en demokratiese parlementêre stelsel anders sou durf handel nie". Laastens het hy met Malan saamgestem dat die stigting van die Sentraal-Afrikaanse Federasie daarop gemik was om die Unie se moontlike ekonomiese monopolisering van die Suider-Afrikaanse markte, ten koste van die Brits-beheerde gebiede, teen te werk.¹⁰⁰⁾

Geyer, met sy groter internasionale blootstelling, het dit kaalkop aan Malan gestel dat die, "Tories nie danige liefde vir ons het nie". Hy het daaraan toegevoeg dat Whitehall se kommer oor Suid-Afrika se republikeinse aspirasies, die Malan-regering se moontlike onttrekking aan die Statebond as 'n republiek ter sprake sou kom en die "onaangename feit dat ons kleurbeleid geen ondersteuners in die Verenigde Koninkryk het om van te praat nie", gemaak het dat Suid-Afrika nie veel begunstiging kon verwag nie. Die Britse regering kon dus vanweë die bovermelde redes en die internasionaal-ideologiese stryd om die hart van die Afro-Asiatiese state, waar die Unie se kleurbeleid verafsku is, asook die sterk moontlikheid van gewapende opstand in die buurgebiede sou daar op oordrag besluit word, geensins waag om die betrokke gebiede aan Suid-Afrika oor te dra nie. Hy het ook die moontlikheid bevraagteken dat die aanwys van nie-partygebonde afvaardigings enigsins prakties haalbaar was gegewe die partypolitieke klimaat in beide lande.

100, Ibid.

Geyer het dus tot die gevolgtrekking gekom dat die Britse regering geen ander keuse sou hê as om die versoek om onderhandeling asook die oordrag te weier nie. ¹⁰¹⁾

Geyer het Malan daarop gewys dat Britse weiering van die Unieregering se versoek 'n ernstige verleentheid vir Suid-Afrika ingehou het en dit sou in werklikheid, 'n "klap in die regering se gesig wees". Die regering sou ook gewis nie geweld as 'n teenmaatreël kon oorweeg nie en ekonomiese strafmaatreëls sou die buurgebiede gewis knou, maar terselfdertyd sou die Unie 'n prys vir dié uitdagende optrede betaal. Die moontlike praktiese werklikhede wat die Unieregering moes verreken, naamlik (i) die instelling van internasionale ekonomiese vergeldingsmaatreëls teen Suid-Afrika, (ii) die praktiese uitvoerbaarheid om die Unie se grense teen werksoekers te sluit, (iii) die binnelandse gebrek aan arbeid en (iv) die politieke verdeeldheid wat uit so 'n vergeldingstap sou voortspuit, het volgens Geyer die Unieregering met nie veel van 'n keuse gelaat nie. Geyer, vir wie dit as persoon seker moeilik was om Malan so te ontnugter, se volgende mededeling het van duidelike politieke realisme gespreek: "Hoe ergerlik dit dus ook al is, my eie gevolgtrekking is dat die Verenigde Koninkryk vandag sou weier, indien gevra, om die gebiede oor te dra, en dat ons nie in die vermoë is om hom daartoe te forseer nie". ¹⁰²⁾

3.9 OORDRAG OP DIE SPITS GEDRYF

Die verloop van sy gesprek met Swinton op 6 Januarie 1954 was vir Geyer 'n verleentheid en het sy vermoede net weer bevestig dat oordrag 'n hersenskim was. Sy optrede tydens die gesprek was duidelik tekenend van sy kommer oor wat die diplomatieke gevolge vir Suid-Afrika sou wees as die Unieregering sou voortgaan met sy eise om oodrag. Hy het Swinton gevolglik genader om Malan persoonlik te probeer oortuig dat die internasionale en plaaslike omstandighede oordrag onmoontlik maak. Hy het verder aanbeveel dat Swinton daarop klem moet lê en dat dit nie blote Britse politieke halsstarrigheid was wat die verlangde samesprekings voorkom het nie. Hy kon egter nie daarin slaag om Swinton te oorreed nie en

101. Ibid.

102. Ibid.

sy sensitiwiteit oor die mislukte poging blyk duidelik uit die volgende dagboekinskrywing:

"Daarop het hy met my oor ons aggressiewe apartheid begin praat. Miskien kan dit slaag, maar dan moet dit eers gesien word en intussen sien hy nie kans om iets verder te doen nie. Swinton, dus my indruk, is persoonlik vyandig teen ons beleid en teen oordrag en wil geen woord sê waardeur hy selfs vir die toekoms oordrag in die vooruitsig stel nie".¹⁰³⁾

In 'n besonderhoud het Gordon-Walker, wat hom toe in opposisiegeledere bevind het, net weer bevestig dat die Unie se binnelandse rassebeleid dit onwaarskynlik maak dat oordrag van die Hoë Kommissariaatgebiede gou ter sprake sou kom. Hy het die hoop uitgespreek dat Malan se dreigemente om die betrokke gebiede as vreemde gebiede te hanteer, met ander woorde om bestaande ekonomiese en finansiële voordele aan die gebiede te onttrek, bloot net 'n "heat of the moment"-opmerking was. Hy het ook gewaarsku dat sodanige optrede nadelig vir beide lande en die betrokke Brits-beheerde gebiede sou wees. Hy het sy kommentaar afgesluit met: "I very much hope that neither of us will ever forget the broader framework of our manifold relationship. The co-operation from South Africa that is necessary to us in the Protectorates is part of a wider co-operation upon which we both mutually depend".¹⁰⁴⁾

Geyer se kommentaar van Desember 1953 het gewis nie veel inslag by Malan gevind nie. Ongeag Geyer se somber evaluering van die beoogde optrede, het Malan in ooreenstemming met sy aanvanklike voorstel, besluit om adv. J.G.N. Strauss, leier van die Verenigde Party, te nader om 'n gesamentlike nie-partypolitieke benadering tot die aangeleentheid te onderneem. Strauss het na uitgebreide samesprekings verklaar dat belangrike sake eers met Whitehall uitgestryk behoort te word en gevolglik deelname aan die nie-party inisiatief geweier.¹⁰⁵⁾

103 A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954, 6 Januarie 1954.

104. Anon. South Africa's Claim to the Protectorates, Mr. Gordon-Walker Defines the British Stand Point. *African World*, Januarie 1954, pp. 7-8.

105. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2984: Malan-Strauss, 22 Februarie 1954; Houer 1/1/2992: Strauss-Malan, 5 April 195

Geyer het die Unie in Februarie 1954 besoek, maar sy gesprekke met Malan oor die toekoms van die buurgebiede het hom gewis nie tot enige optimisme gestem nie:

"Ek het hom al my argumente voorgelê waarom die Britte nie nou oor die saak kan onderhandel nie en hom afgeraai om nou stappe te doen. 'n Britse weiering sou 'n slag vir die regering se prestige wees en sou die verhouding tussen die lande vergiftig sonder om enige voordeel te bring. Ek het ook met Oom Klaas gesels en dit blyk dat dit ook sy houding is. Maar Dr. bly koppig en ek moet erken dat ek hierdie keer nie kan uitmaak wat sy beweegredes is nie. Hy het my later gesê dat hy die saak voor die Kabinet gelê het en besluit het om voort te gaan". ¹⁰⁶⁾

Na sy terugkeer na Londen is Geyer se vermoede bevestig dat Malan, ongeag teenkanting en teenoorgestelde advies, vasbeslote was om op sy ingeslane koers voort te gaan. Hy is derhalwe versoek om die konsepmosie aan Swinton te oorhandig wat die Britse minister sigbaar ontstel het. Geyer is dadelik daarop gewys dat sodra die mosie in die Unie-parlement gelees sou word, sy regering noodwendig daarop sou moes reageer. Ten tye van dié teleurstellende gesprek, het Geyer in 'n verbeeldingsvlug vir hom voorgestel welke "woeste persagitasie hier sal ontbrand waarin die apartheidsbeleid weereens grof aangeval en gevoelens opgesweep sal word". ¹⁰⁷⁾

Die Britse regering se reaksie op die konsepmosie was ook 'n ernstige terugslag vir wat Malan beoog het. Geyer was weer die tussenganger wat Swinton se brief aan Forsyth voorgelê het waarin laasgenoemde daarop wys dat hy Havenga reeds in Junie 1953 meegedeel het dat verdere onderhandelinge nie wenslik was nie. Hy het Malan soos volg aan sy gesprek met Havenga herinner: "At your request after you had left London last June, I had

106. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954. 31 Maart 1954.

107. Ibid.

a long talk with Mr Havenga on the question of transfer. I know he reported our conversation fully (?) to you".¹⁰⁸⁾

Swinton se benadering was merkbaar kil toe hy dié volgende baie duidelike boodskap aan Malan oorgedra het:

"Today the position remains the same. Our Government could not agree to the transfer of the territories at this time. It would therefore be fruitless to embark on any negotiations as proposed in the draft resolution because it would be clear to everyone in both countries that negotiations on transfer could lead to no practical result. Surely, to raise the question of transfer now can be of no possible advantage to either of us. If your Government, asks for transfer now, our Government must refuse".¹⁰⁹⁾

Geyer het dieselfde dag, na afloop van die gesprek met Swinton, 'n hoogs vertroulike en persoonlike brief aan Malan gerig. Sy ontevredenheid met die posisie waarin hy hom bevind, blyk duidelik uit dié brief. Hy het hom daarvan weerhou om kritiese kommentaar te lewer oor die Unieregering se beleidsbenadering, maar sy wrewel is op 'n ondubbelsinnige wyse oorgedra oor Pretoria se, vir hom onaanvaarbare, diplomatieke skakeling met Whitehall. Hy het Malan verwittig dat Forsyth se brief van 19 Maart, wat hy op 26 Maart ontvang en afgelewer het, dit duidelik stel dat Pretoria nie van die Britse regering sou verwag om oorhaastige besluite te neem nie. Hy het sy ontevredenheid gegrond op die volgende uittreksel uit Forsyth se brief: "...there is no desire on the part of the Union Government, that in the time available for discussion of the matter, the United Kingdom Government should be in any way restricted". Geyer wat geoordeel het dat die Unie se diplomatieke integriteit en ook sy eie erg deur dié optrede gekompromitteer is, het op 'n bittere toon geskryf: "Twaalf dae nadat ek dit gedoen het, wil u in die Volksraad kennis gee van u mosie! U sal met my saamstem dat dit volkome in stryd is met die versekering wat in die brief gegee is en wat ek

108. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/3004: Swinton-Malan. 1 April 1954.

109. Ibid.

in die uitvoering van my opdrag aan die Britse regering oorgedra het. In die lig van dit alles moet die uitvoering van u voorneme om reeds op 7 April kennis van u mosie te gee, 'n hoogs ongelukkige indruk skep en by voorbaat die verhouding tussen die twee regerings vertroebel".¹¹⁰⁾

In 'n persoonlike brief aan Phil Weber het Geyer na, "die gemors met die protektorate affêre" verwys. Hy was steeds verstom dat die regering nogmaals 'n geleentheid geskep het waar die vyande van Suid-Afrika se kleurbeleid dié beleidsbenadering aan die oordrag-kwessie kan koppel. Sy persoonlike verslaenheid met Malan se optrede het duidelik geblyk: "... 'n Staatsman lok nie 'n gewisse klap in die gesig uit nie, tensy hy meen om daardeur iets te bereik wat die vernedering van die klap meer as uitwis nie".¹¹¹⁾

In April 1954 is 'n nuwe mosie in die Unie-parlement ter tafel gelê. Uit die mosie kan afgelei word dat die Unieregering oor weinig alternatiewe beskik het om die onderhawige aangeleentheid tot 'n bevredigende oplossing te bring. Die mosie lui: "...dat in gevolge die Bylae tot die Suid-Afrika Wet, 1909, die Raad daarop aandrang dat met daardie doel voor oë, stappe onmiddellik gedoen word om onderhandelinge tussen die regerings te hervat vanaf die stadium wat dit by die uitbreek van die oorlog in 1939 bereik het".¹¹²⁾

Die reaksie uit Britse regeringskringe was voorspelbaar en Churchill het die hoop uitgespreek dat Malan "will not heedlessly press an issue on which we could not fall in with their views without failing in our trust". Swinton het in dieselfde trant gepraat: "While I must make it plain that transfer is an issue on which there is no prospect of agreement at this time, I would

110. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 1 April 1954.

111. P.A. Webersameling, 296.K.Ge.189: Geyer-Weber, 1 April 1954.

112. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/3018: The Parliament of the Union of South Africa. Resolution adopted by both Houses of Parliament. 14 April 1954.

wish to make it equally clear that it is the firm wish and intention of Her Majesty's Government in the United Kingdom to continue our close collaboration on all matters such as economic and foreign policy and defence".¹¹³⁾

Met sy kennis van die plaaslike politieke denkstrome het Weber by geleentheid gepoog om vir Geyer groter duidelikheid te gee oor die beweegredes wat Malan motiveer om herhaalde versoeke tot Brittanje te rig. Hy het die denkbenaderings van toonaangewende partygenote soos volg beskryf:

"Daar is mense soos P.W. {Botha} en Otto {du Plessis} wat meen dat ons nie agteruit is nie. Engeland sal die druk van ons kant nie op die lange duur kan weerstaan nie. Doktor sit die skroef styf aan, en Engeland sal moet toegee. My eie gevoel is dat hierdie mense ons probleme sien sonder om rekening te hou met die buiteland. Suid-Afrika is vir hulle as't ware die middelpunt van alles, en hulle stel ons mag en invloed gelyk aan die van Amerika".¹¹⁴⁾

Na 'n verdere mosie vir die oordrag van die Hoë Kommissariaatgebiede het Geyer die volgende communiqué ontvang om aan Swinton te oorhandig:

"We must record how deeply shocked public opinion in South Africa will be at such an act of repudiation of an undertaking given to South Africa before she attained full sovereignty as well as the subsequent agreement between the Governments of the two countries. It will be difficult to underestimate the effect of this repudiation on future relationships between our two countries...For our part we can only say that the essential basis of mutual trust and respect, will have been rudely shaken".¹¹⁵⁾

113. Anon. High Commission Territories. *Commonwealth Survey*, Maart 1954, pp. 14-15.

114. P.A. Webersameling, 296 K.Ge.194: Weber-Geyer, 18 April 1954.

115. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/3001: Forsyth-Geyer, 17 April 1954.

In die stilte van sy studeerkamer net voor sy vertrek het Geyer geskryf: "...ek was geskok deur P.W. en Otto en hul opvatting insake die protektorate-stryd, maar 'n mens kry die indruk dat ou Doktor ook effens daaraan ly". Later het hy die regering se benadering tot die oordrag-aangeleentheid en die bestuur van buitelandse betrekkings in oënskou geneem toe hy die volgende insiggewende gedagte te boek gestel het: "Wat ons moet vrees, is eerder dat in die hele rassevraagstuk die druk op Suid-Afrika te sterk kan word en nie dwase drome gaan koester dat ons sodanige druk op 'n groot moondheid kan uitoefen nie".¹¹⁶⁾

Enkele dae voor sy vertrek na Suid-Afrika is Geyer vir oulaas versoek om Swinton weer te nader oor moontlike samesprekings wat vir Augustus en September in 1954 in Pretoria beplan is. Dié versoek, gegee dit wat reeds gebeur het, was vir Geyer onbegryplik. Dit is dus nie vreemd dat hy sy gevoel, na 'n verdere weiering, soos volg verwoord nie: "...ook dit {Malan se hernieude versoek} was 'n ongelukkige stuk lompheid, soos ou Doktor se hele optrede in die saak".¹¹⁷⁾

Die hantering van die netelige Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid is uiteindelik deur Geyer self soos volg beoordeel: "...dit was 'n ongelukkige episode volkome in stryd met Doktor se gewone verstandige en versigtige optrede dat ek my nou nog afvra wat die verklaring is. En vir my was dit pynlik omdat ek so my uiterste gedoen het om dit af te raai en omdat dit vir my, wat so 'n besonder hoë agting vir hom had, seergemaak het om te sien hoe verkeerd hy optree en watter afjakke hy van die Britse regering ontvang het".¹¹⁸⁾

3.10 SAMEVATTING

Geyer het ongetwyfeld die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid beleef as een van die mees onverkwiklikste hoofstukke van sy diplomatieke dienstermyn. Die Unieregering het

116. P.A. Webersameling, 296.K.Ge.196: Geyer-Weber, 26 April 1954.

117. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 1950-1954, 8 Mei 1954.

118. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 128.

met die opraking van die oordrag-aangeleentheid in 1950 duidelik nie die veranderende wêreldsituasie in ag geneem nie. Die binnelandse wetgewende program het in die Verenigde Koninkryk in 1950 reeds kritiek begin ontlok en toe die oordrag ter sprake kom, het dit die ideale geleentheid aan die Britse pers gebied om die openbare gevoel teen Suid-Afrika te keer.

Dié botsende politieke teenstrydighede in die Suid-Afrikaanse en internasionale samelewing, het min ruimte vir enige daadwerklike vordering gelaat, want teen die agtergrond van die Unieregering se aansprake om die Hoë Kommissariaatgebiede by Suid-Afrika in te lyf, het hulle die binnelandse wetgewende program om die blankes se politieke toekoms te verseker, in teenstelling met die duideliker wordende politieke verwagtinge van die inwoners van die Britse kolonies in Afrika, uit die oog verloor. Daar is ook duidelik nie op Geyer se waarskuwende advies ag geslaan nie, want desondanks die kwesbare posisie van Attlee se Arbeidersregering, het Malan voortgegaan om uitdagende uitsprake te maak. Toe die Konserwatiewe Party in 1951 aan die bewind kom, het die internasionale anti-kolonialistiese oproepe dit onmoontlik gemaak dat die Tories enigsins die oordrag-aangeleentheid ernstig kon bespreek.

Geyer het so vroeg as Februarie 1951 ernstige besware gehad oor Malan se uitdagende en skerp taal wat die Unie beswaarlik kon bekostig gesien die ontvouende bedreiging van internasionale kommunisme. Hoewel Geyer aanvanklik in die openbaar die oordrag-aangeleentheid gesteun het, het hy in sy briewe aan Malan toenemend sy kommer en selfs sy irritasie getoon met die volgehoue pogings wat nie die Britse politieke klimaat en die internasionale klimaat in ag geneem het nie.

Geyer se groter wordende kommer en selfs ontnugtering met regeringsoptrede blyk dus duidelik uit hierdie hoofstuk. Dit is ook duidelik dat hy nie geskroom het om met D.F. Malan te verskil nie. Sy ontnugtering met die Unieregering se politieke beheptheid met die oordrag van die Hoë Kommissariaatgebiede was vir hom tekenend van hulle onvermoë of onwilligheid om die veranderende wêreldtoneel te lees en dienooreenkomstig daarop te reageer. Sy persoonlike teleurstelling met die regering, maar veral met Malan, se optrede, spruit waarskynlik daaruit dat hy almeer tot die besef gekom het dat sy mentor en vriend

duidelike tekortkominge getoon het as staatsman, wie se gebrekkige insig in buitelandse aangeleenthede ongelukkig tot ernstige oordeelsfoute en flaters aanleiding gegee het wat Suid-Afrika kwalik op daardie tydstep kon bekostig. Sy persoonlike onvermoë om daardie verwagte insig en wending in strategie by Malan teweeg te bring, was vir hom 'n bittere teleurstelling.

Geyer se ervaring van die Unieregering se optrede, en veral D.F. Malan se optrede, kaats dus 'n minder gunstige beeld van Malan as Eerste Minister en as Minister van Buitelandse Sake. Die beskikbaarwording van nuwe primêre bronne en die oorspronklike navorsing in hierdie hoofstuk onderneem, stel mens dus in staat om tot 'n ander gevolgtrekking te kom as waartoe K.J. de Beer in sy omvattende MA-verhandeling, *Dr. D.F. Malan as Minister van Buitelandse Sake* geraak het. De Beer beoordeel Malan se optrede as Minister van Buitelandse Sake gunstig.¹¹⁹⁾

Geyer se teleurstelling in sy politieke mentor toe hy verklaar, "...maar 'n groot minister van Buitelandse Sake was hy {Malan} nie", kan dus, in teenstelling met De Beer se gevolgtrekking in sy verhandeling, nou feitlik regverdig word.

119. K.J. De Beer: *Dr. D.F. Malan as Minister van Buitelandse Sake*, pp. 139-141.

HOOFSTUK 4

GRONDWETLIKE KRISIS: 1950-1954

4.1 1949: PARTYPOLITIEKE AANLOOP

In sy *Baanbrekers vir Vryheid* skryf prof. Piet Cillié, oud-perskollega van Albertus Geyer en latere redakteur van *Die Burger*, dat die beleid van apartheid eerder 'n uitdrukking van Suid-Afrika se probleme was as 'n poging om 'n realistiese politieke oplossing vir die Unie se komplekse bevolkingsamestelling te vind. Volgens Cillié het die Nasionaliste in hul soeke na antwoorde op hul politieke vrese, naamlik dat die uitbreiding van nie-blanke politieke regte tot onstuitbare anti-Afrikaanse en anti-blanke politieke mobilisering sou lei, 'n beleid ontwikkel wat gepoog het om die blankes se politieke voortbestaan te verseker.¹⁾

Cillié se afleiding kan teruggevoer word na die opstellers van die Suid-Afrika Wet wat destyds nie werklik gepoog het om volhoubare antwoorde op die politieke eise van 'n veelrassige Suid-Afrika te vind nie. Die instel van algemene stemreg vir die inwoners van die Unie is aan die toekoms oorgelaat en die stemregkwalifikasies wat destyds in die verskillende provinsies gegeld het, het net so behoue gebly.²⁾

Artikels 35 en 36 van die Suid-Afrika Wet het die stemregkwalifikasies van die Unie soos volg omskryf: "...no such law shall disqualify any person in the province of the Cape of Good Hope who, under the laws existing in the Colony of the Cape of Good Hope at the establishment of Union, is or may become capable of being registered as a

1. P. Cillié: *Baanbrekers vir Vryheid*. p. 64.

2. H.J. May: *The South African Constitution*, p. 139.

voter from being so registered in the province of the Cape of Good Hope by reason of his race or colour only, unless the Bill be passed by both Houses of Parliament, and at the third reading be agreed by no less than two-thirds of the total number of members of both Houses".³⁾

Klousule 2 van artikel 35 het ook daarvoor voorsiening gemaak dat geen persoon wat ten tye van die promulgering van die Suid-Afrika Wet as burger geregistreer was van sy/haar stemreg ontnem kon word op grond van etniese herkoms, ras of kleur nie.⁴⁾

Die eerste verandering aan die oorspronklike stemregkwalifikasies was toe stemreg in 1930 aan volwasse, blanke vroue toegestaan is. Die volgende betekenisvolle verandering was die Wet op die Verteenwoordiging van Naturellestemreg (1936) toe swart kiesers van die gemeenskaplike kieserslys in Kaapland verwyder en hulle op 'n afsonderlike kieserslys vir uitsluitlik swart kiesers geplaas. In 1946 is die Wet op Asiatiese Grondbesit en Verteenwoordiging van Indiërs deurgevoer en is ook die Indiërbevolking van die gemeenskaplike kieserslys verwyder en op 'n afsonderlike kieserslys vir die betrokke bevolkingsgroep geplaas.⁵⁾

Die volgende stap in die skep van afsonderlike kieserslyste is deur die Verenigde Partyregering onderneem toe die Wet op die Konsolidasie van Kiesers (1946) deurgevoer is. Ingevolge dié wet is afsonderlike kieserslyste vir elke kiesafdeling saamgestel wat blanke vroue, blanke mans en nie-blankes op afsonderlike lyste geplaas het.⁶⁾

Die algemene verkiesing van 1948 sou die stemregkwalifikasies van die Kaapprovinsie se Kleurlingbevolking midde in die verkiesingstryd plaas. In die verkiesingsmanifes van

3. H.J. May: *The South African Constitution*.

4. Ibid.

5. Ibid.

6. Ibid.

die Herenigde Nasionale Party is sy toekomsvisie ten opsigte van die Kleurlingbevolking soos volg verwoord:

“Die huidige ongesonde stelsel wat toelaat dat Kleurlinge in Kaapland saam met blankes as kiesers geregistreer word, en saam met die blankes vir dieselfde kandidate stem, sal afgeskaf word en die Kleurlinge sal deur drie blanke lede in die Volksraad verteenwoordig word...”.⁷⁾

Op 25 Maart 1949 het Malan weer die onderwerp opgehaal deur daarop te wys dat die lae stemregkwalifikasies vir Kleurlinge daartoe bygedra het dat ongeveer 48,000 stemgeregtigde Kleurlingkiesers reeds in die Kaapprovinsie op die gesamentlike kieserslys verskyn het. Hy het ook verklaar dat indien die Kleurlingstem in die toekoms weer vir anti-regeringsdoeleindes aangewend gaan word, die regering geen ander keuse gelaat sou word as om voorkomende wetgewing in te dien nie. Dié beoogde wetgewing sou dan ten doel hê om die gekleurde kieser van die gesamentlike kieserslys te verwyder op dieselfde wyse as wat die swart kiesers in 1936 hanteer is.⁸⁾

Met die afsluiting van sy toespraak, het Malan ook die HNP en die blanke kiesers se toekomsvrese soos volg bevestig:

“Niks is meer seker nie as sy {die Kleurlingkieser se aanwesigheid op die gesamentlike kieserslys} verdwyning sodra dit dreig om die blanke stem in enige kiesafdeling in getalle te oortref. Ons nader daardie stadium en die einde daarvan is byna in sig”.⁹⁾

Op 24 Mei 1949 het Malan se vroeëre uitspraak van 25 Maart 1949 praktiese beslag gekry toe hy aankondig dat die wetsontwerp oor Kleurlingstemreg gedurende die

7. Nasionale Party se Kleurbeleid, Deel I: D: Beleid teenoor die Kleurlinge. 1948.

8. Debatte van die Volksraad, 25 Maart 1949, kolomne 2887-2891.

9. Ibid.

volgende sessie van die Parlement ingedien sou word. Hy het erken dat dié beoogde wetsontwerp van besonder sensitiewe aard was, maar terselfdertyd sy kritici daarop gewys dat die voorbereiding van dié stuk wetgewing die logiese uitvloeisel was van die kiesersmandaat wat in 1948 ontvang is.¹⁰⁾

Op 3 Julie 1949 was die kiesers van Vredefort die geesdriftige toehoorders toe die Minister van Arbeid, Ben Schoeman, ondubbelsinnige perspektief aan die Kleurlinge se politieke situasie gegee het. Hy het sy gehoor gewaarsku dat politieke opofferings van die blankes gevra gaan word om die verkiesingsbeloftes van 1948 te verwesenlik en voorspel dat die protesvergaderings teen die Wetsontwerp op Suid-Afrikaanse Burgerskap "heeltemal in die skadu gestel sal word as onbelangrik teenoor dié wat gehou sal word as ons in die volgende sitting die Kleurlinge van die wit mense se kieserslyste wegneem".¹¹⁾

Op 6 September 1949 het Malan by die Transvaalse kongres van die HNP weer 'n beroep om steun gedoen omdat slegs in "die oudste deel van die land die blanke nog nie beveilig is teen die versmoring van die blanke stem nie. Die Nasionale Party is derhalwe gebind om die wetgewing oor die Kleurling stemreg te passeer".¹²⁾

By die Kaaplandse kongres van die HNP het Malan sy party se oogmerke weer onomwonde gestel: "...daar is een deel van ons kleurbeleid wat ons hoop om tot uitvoer te bring en as dit moontlik is nog vroeg in die volgende parlamentsitting. Dit is om die Kleurling op 'n aparte kieserslys te plaas en aparte verteenwoordiging te gee".¹³⁾

Die Nasionale Party het die beoogde wetgewing oor stemreg vir Kleurlinge gegrond op die toepassing van die beleid van apartheid, maar dit was veral die vreesfaktor wat weer

10. L.M. Thompson: *The Cape Coloured Franchise*, p. 47.

11. *Die Burger*, 24 Julie 1949.

12. *Die Burger*, 7 September 1949.

13. *Die Burger*, 28 September 1949.

duidelik na vore gekom het. Daar is voortdurend daarvan gewag gemaak dat die blanke bevolking van die Kaapprovinsie in die toekoms toenemend in die politieke wurggreep van die nie-blankes sou verkeer vanweë die groter getalle wat stemreg bekom. ¹⁴⁾

Die ministeriële uitsprake het egter dié kernprobleem van die beoogde wetgewing verswyg, naamlik dat die regerende party nie oor genoegsame steun in die Volksraad en die Senaat beskik het om die wetswysiging deur te voer nie. Die steun van ander partye, byvoorbeeld die Afrikanerparty van N.C. Havenga, was dus dringend nodig indien hulle die verlangde grondwetlike wysiging wou aanbring waarvoor 'n twee-derde meerderheid by 'n gesamentlike sitting van beide huise van die Parlement nodig was. ¹⁵⁾

4.2 POLITIEKE TOENADERING

N.C. Havenga, leier van die Afrikanerparty en minister van Finansies het hom dus in 'n netelige posisie bevind, aangesien sy voorganger, genl. J.B.M. Hertzog, reeds in 1936 ten tye van die verwydering van die swartmense van die gemeenskaplike kieserslys, hom daarvoor beywer het dat die grondwetlike bepalings oor stemreg ten alle tye streng nagekom behoort te word. ¹⁶⁾

Malan was in dié tyd genoop om berekende politieke voetwerk tussen sy eie partygenote en die van die Afrikanerparty uit te voer. Sy ondersteuners se oproepe om die Kleurlinge van die kieserslys te verwyder, moes noodwendig versoen word met Havenga se standpunt, want enige vervreemding tussen die alliansievennote kon sy regering se skrale parlementêre meerderheid verder in die gevaar stel. ¹⁷⁾

Duidelikheid oor Havenga se benadering oor die stemregkwessie is op die spits gedryf toe ministers T. E. Dönges, S.P. Le Roux en E.G. Jansen 'n privaat gesprek met Havenga gevoer het om sy sieninge oor die verskanste klousule se bepalings te verkry. Havenga

14. *Cape Times*, 28 September 1949.

15. L.M. Thompson: *The Cape Coloured Franchise*, p. 36.

16. *Ibid.*

17. D.M. Scher: *The Political Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 144.

het aangedui dat die betrokke klousules ingevolge klousules 34 en 35 van die Suid-Afrika Wet slegs slegs met 'n tweederde-meerderheid op 'n gesamentlike sitting van beide Huise van die Parlement verander kan word. Hy het dit ook aan die afvaardiging gestel dat hy nie genoeg sou neem met enige ongrondwetlike optrede nie, byvoorbeeld waar stemregwysigings aangebring word sonder om die voorgeskrewe meerderheid stem te bekom nie.¹⁸⁾

Die bykans koersagtige pogings om 'n ooreenkoms tussen Malan en Havenga te bewerkstellig, het verdere momentum gekry toe die HNP twee provinsiale tussenverkiesings in Bredasdorp en die Paarl in 1949 verloor het. Plaaslike politieke ontleders wou aanvanklik die verkiesingsnederlae aan 'n toeloop van Kleurlingkiesers toeskryf. 'n Latere ontleding van die kieserslyste het egter getoon dat die Kleurlingkiesers met slegs 26 vanaf 1948 tot 1949 toegeneem het en dat die vermeerdering beswaarlik as rede vir die nederlaag voorgelê kon word. 'n Meer waarskynlik rede vir die nederlaag was 'n interne party twis oor welke kandidate genomineer moet word.¹⁹⁾

Op 12 Desember 1949 het Malan en Havenga, ondanks die verskillende vertolkings van die verskanste bepalings van die Suid-Afrika Wet, uiteindelik 'n ooreenkoms bereik waarin daar besluit is om nie dadelik wetgewing voor te berei om die Kleurlinge op 'n aparte kieserslys te plaas nie, aangesien die verkryging van 'n twee-derde meerderheid nie op daardie stadium haalbaar was nie. Hulle het wel ooreengekom dat 'n toepaslike wetsontwerp vir algemene kennisname oor die voorgenome grondwetlike veranderinge gepubliseer kon word.²⁰⁾

Die uiteenlopende vertolkings van Artikels 35 en 152 van die Suid-Afrika Wet was onderliggend aan die meningsverskil. Malan het die beredenering van regter A.C.J.

18. T.E. Döngesversameling, Houer 90: Aantekeninge: Gesprek met N.C. Havenga, 29 November 1949.

19. D. en J. de Villiers: *PW*, p. 167.

20. *Ibid.*

Stafford in die Appélhof-uitspraak van Ndlwana vs Hofmeyr (1936) aanvaar toe daar bepaal is dat die Wet op die Verteenwoordiging van Naturelle geldig was. Regter Stafford het destyds besluit dat die die Unie-parlement se promulgering van die Statuut van Westminster en die Wet op die Status van die Unie (1934) meegebring het dat die Unie-parlement vanaf dié betrokke datum die enigste soewereine wetgewende liggaam in Suid-Afrika is.²¹⁾

Malan se regsadviseurs was dus van mening dat die verklaarde wetgewende soewereiniteit van die Unie-parlement, soos deur die Appélhof uitgestippel, dié wetgewende liggaam wetlike oppergesag gee om na goeddunke te handel. Die Unie-parlement was volgens dié regsgeleerdes derhalwe wetlik gemagtig om die buitengewone prosedure-maatreëls betreffende die wysiging van die verskanste artikels in die grondwet te ignoreer.²²⁾

Dit was terselfdertyd duidelik dat Havenga die grondwetlike prosedure-voorskrif, Artikel 152 van die Suid-Afrika Wet, naamlik dat die verskanste artikels slegs met 'n tweederde-meerderheid by 'n gesamentlike sitting van beide huise van die Parlement gewysig kan word, steeds as bindend beskou het.²³⁾

By die eerste kookusvergadering van die HNP in 1950 het die Kleurlingstemreg aangeleentheid weer op die sakelys verskyn. By dié geleentheid moes Malan erken dat die verskille tussen hom en Havenga nog nie bygelê was nie en derhalwe kon die voorgestelde wetsontwerp nie ter tafel gebring word nie. Malan was bevrees dat indien die wetsontwerp op die spits gedryf word sonder die Afrikanerparty se instemming, dit tot die bedanking van Havenga en sy volgelinge uit die koalisieregering kon lei.²⁴⁾

21. D.M. Scher: *Disenfranchisement of the Coloured Voters*, pp. 146-147; P. van Breda: *Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga*, Deel II, p. 397.

22. D.V. Cowen: *Entrenched Sections of the South African Act*. *The South African Law Journal*, Volume LXX, 1953, pp. 247-250.

23. T.R.H. Davenport: *South Africa: A Modern History*, p. 239.

24. B. Schoeman: *My Lewe in die Politiek*, p 175.

Op 30 Januarie 1950 is die skaakmatsituasie effens verlig deurdat Havenga in die Volkraad verklaar het dat hy met Malan saamstem dat dit in nasionale belang was dat die Kleurlinge op 'n afsonderlike kieserslys geplaas word. Havenga het in dié toespraak oënskynlik 'n ommekeer gemaak oor sy vertolking van die grondwetlike prosedure voorskrifte oor die verskanste artikels in die Suid-Afrika Wet. Hy het hom terselfdertyd op die Speaker van die Volksraad beroep om uitsluitel te gee of die Parlement gemagtig was om deur middel van 'n gewone meerderheid oor die Kleurlinge se verwydering van die gemeenskaplike kieserslys te besluit.²⁵⁾

Op 25 Julie 1950 op die nasionale kongres van die Afrikanerparty in Bloemfontein het Havenga, as partyleier en Minister van Finansies, die Unieregering se hantering van die grondwetlike aangeleentheid teen die internasionale politieke agtergrond geplaas. Hy het verduidelik dat indien die regering nie genoegsame politieke eerbied vir die land se grondwet toon nie, die buiteland Suid-Afrika se politieke stabiliteit mag bevraagteken wat weer die ekonomie kon knou. Die onsekerheid in die alliansiegeledere is weer aangewakker toe hy sy sieninge oor die voorgenome grondwetlike veranderinge verwoord het:

“Daar word ook sterk gevoel dat die huidige stelsel van Kleurlingstemreg en verteenwoordiging in Kaapland verander behoort te word. Soos u weet, kan albei hierdie veranderinge volgens die bepalings van die grondwet alleen bewerkstellig word – soos dit ook in 1936 gedoen is – met 'n twee-derde meerderheid in 'n gesamentlike sitting.²⁶⁾

'n Lae-vlak openbare protesoptrede by die Parlement in Kaapstad teen die voorgenome veranderinge aan die bestaande stemreg van die Kleurlinge, het intussen ook nuusdekking in Londen gekry nadat die Suid-Afrikaanse polisie van wreedheid in hul optrede teen die

25. Debatte van die Volksraad, 30 Januarie 1950, kolom 358.

26. N.C. Havenga-versameling, Houer 26 1(b) (iii) Toespraak by die Kongres van die Afrikanerparty, 25 Julie 1950.

betogers beskuldig is. Suid-Afrika Huis het gevolglik navrae begin kry nadat C.R. Swart, Minister van Justisie, die polisie se optrede verdedig het deur daarop te wys dat die Unie “op ‘n vulkaan sit” en dat veral kommunistiese agitators vir die onrus verantwoordelik gehou word. Geyer was self nie te veel bekommerd oor die Kleurlinge se politieke reaksie nie, maar was meer geïrriteerd met die talle navrae wat verwys het na die komende “rewolusie in die Unie” en veral die negatiewe boodskap wat Swart aan buitelandse beleggers gestuur het.²⁷⁾

Dit was op hierdie stadium ook baie duidelik dat Geyer, terwyl negatiewe persberigte oor die grondwetlike probleme al meer persdekking in Brittanje gekry het, in werklikheid net van Phil Weber afhanklik was om hom van die nodige inligting te voorsien. Hy skryf van Havenga se besoek aan ‘n Internasionale Monetêre Fondsvergadering in Parys soos volg: “Klaas kom hierheen, net op sy deurreis na Parys, maar miskien kom hy hierlangs terug en dan kry ek moontlik kans om met hom te gesels; hulle moet my mos op hoogte hou!”⁸⁾

Op hierdie vroeëre stadium van die Kleurlingstemreg-aangeleentheid was Geyer wel baie bekommerd oor die internasionale implikasies vir die Unie, sou Havenga vanweë die uiteenlopende vertolkings oor die soewereiniteit van die Unie-parlement, besluit om uit die regerende koalisie te tree: “Een ding is seker, as Klaas die regering sou verlaat gaan dit ‘n groot uitwerking hê op ons posisie in die buitewêreld en in besonder op die Engelse geldmark. En goeie hemel is ons naam sleg”.²⁹⁾

Hoewel Geyer terselfdertyd die kritici van die Malan-regering blameer het, was sy gewaarwording oor Suid-Afrika se posisie baie duidelik: “Ek kry al meer bewyse van hoe

27. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.14: Geyer-Weber, 24 Junie 1950.

28. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.23: Weber-Geyer, 11 Augustus 1950.

29. Ibid.

swart smeerdery van die Malan-regering beleggers afskrik van S.A. aandele. En dit is amper 'n onbegonne taak om die stroom van vyandige berigte uit Suid-Afrika te probeer beveg".³⁰⁾

Dit was verder ook duidelik dat hy op dié vroeë stadium die betrokke uitdagings steeds vanuit 'n redelik diplomatiek-naïewe en bykans partygerigte perspektief bekyk het toe hy die volgende opmerking teenoor Weber gemaak het:

"Kyk dit was darem 'n groot fout om nie vir Egeland reeds in 1948 terug te roep nie. Dit het beteken dat vir die kritieke eerste twee jaar die regering geen verteenwoordiger hier gehad het om hul beleid te verduidelik en die regte inligting te verskaf nie. Dit is 'n lang agterstand om in te haal".³¹⁾

4.3 DIE MALAN-HAVENGA OOREENKOMS

Twee verwickelinge gedurende Augustus en September het 'n besliste wending in die stemreg aangeleentheid meegebring. Die Suidwes-Afrika Wysigingswet wat in 1949, te midde van internasionale kritiek, deur die Unie-parlement geloods is, het daarvoor voorsiening gemaak dat die gebied deur ses verteenwoordigers in die Volksraad en vier in die Senaat verteenwoordig word. In die eerste algemene verkiesing in Suidwes-Afrika op 30 Augustus 1950 het die HNP met die steun van die Afrikanerparty skoonskip ten koste van die Verenigde Party gemaak. Dié setelwinste het Malan gevolglik ook minder afhanklik van die Afrikanerparty se steun gemaak.³²⁾

Ministers Erasmus en Strijdom het met toesprake in Barberton en Mayfair dadelik die verkiesingsuitslag in Suidwes-Afrika benut om verdere druk op Havenga te plaas. Hulle het die uitslag uitgelig as die Suidwes-kiesers se aanvaarding en onderskrywing van die

30. P.A. Webersameling, 296.K.Gc. 18: Geyer-Weber, 11 Augustus 1950.

31. Ibid.

32. P. van Breda: *Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954*, p. 400.

HNP-regering se beleid om duidelike beperkinge op die politieke regte van die swartmense en die Kleurlinge te plaas. Stridom het in werklikheid 'n indirekte uitdaging aan Havenga gerig toe hy gesê het: “Die uitslag is nie net 'n aanwysing van watter regering die land moet regeer nie, maar is 'n mandaat vir die Nasionale Party om sy apartheidsbeleid ten volle uit te voer”.³³⁾

Na die dood van Smuts op 11 September 1950, het die reeds bestaande tweespalt in die Verenigde Party net vererger en gepaardgaande met die HNP se verkiesingsoorwinning in Suidwes-Afrika, het die HNP na vore getree as dié party wat die blanke kiesers met hul toekoms vertrou het. Beide Malan en Havenga het in die tyd, ongeag hul onderlinge klemverskille, tog baie duidelik die ideaal van Afrikaner-eenheid nagestreef soos dit blyk uit Malan se “*Afrikaner Volkseenheid en My Ervaringe op die pad daarheen*”, en die toespraak wat Havenga voor die Afrikanerparty-kongres in Julie 1950 gelewer het.³⁴⁾

Op 13 Oktober 1950 het Malan en Havenga 'n gesamentlike verklaring van ooreenkoms uitgereik. Daar is ooreengekom dat dit in die belang van beide kleurgroepe is om die politieke regte van die blanke en Kleurling afsonderlik te beoefen. Dit sou beteken dat die twee groepe kiesers in afsonderlike kiesafdelings geregistreer word. Dienooreenkomstige wetgewing sou gedurende die parlamentsitting van 1951 ingedien word.³⁵⁾

Die *Cape Times* het in sy kommentaar oor dié ooreenkoms daarop gewys dat die ooreenkoms die gevaar inhou dat die Kleurlinge politieke regte van die blanke vervreemd sou word, wat uiteindelik sou meebring dat hulle hul politieke lotgevalle by die swart mense

33. *Die Burger*, 14 Oktober 1950.

34. D.F. Malan: *Afrikaner Volkseenheid en My ervaringe op die pad daarheen*; N.C. Havenga-versameling, Houer 26 1(b) (iii): Toespraak voor die Afrikanerpartykongres, 25 Julie 1950.

35. J. Mervis: *The Fourth Estate*, p. 297.

sou ingooi. Die koerant het ook voorsien dat politieke polarisering op grond van die kleurskeidslyn 'n onvermydelike gevolg sou wees.³⁶⁾

The Scotsman het onder die opskrif, “*Disfranchising South Africa's Cape Coloured Vote*” berig:

“Time will tell whether by his action Mr. Havenga relegated himself to the position of a South African Von Papen, or brought himself the premiership when Dr. Malan retires. In either event, he has helped to transform the Union's 9 000,000 non-Europeans into a solid anti-white bloc, and presented the natives with the leadership they have hitherto lacked, in the persons of the estranged, intelligent coloured community”.³⁷⁾

Ondanks afsonderlike besoeke van Erasmus en Havenga blyk dit dat gesprekke oor die beoogde veranderinge aan die grondwet oor die Kleurlingstemreg, en die implikasies van so 'n wysiging, steeds nie voorkeur geniet het gedurende hul besoeke aan Geyer nie:

“Maar van Havenga en Erasmus het ek min gesien om te gesels. Albei was een aand afsonderlik hier vir ete, maar daar was veral in Erasmus se geval so baie om in verband met sy besoek te bespreek, dat daar nie baie tyd oor was vir sommer politiek praat nie. En met Klaas gesels 'n mens nie maklik oor die algemene politiek nie. Dus bly ek nog maar vir my inligting net van jou afhanklik; selfs ou Doktor skryf: ‘Weber hou jou op hoogte van die politiek, dus hoef en ek nie daarvoor uit te wei nie’”.³⁸⁾

Die *South African Outlook* het op 1 Desember 1950 twee kantlynberiggies geplaas wat, met die voordeel van terugskouing, in werklikheid die voorspel tot en die begin van die

36. *Cape Times*, 16 Oktober 1950.

37. *The Scotsman*, 8 November 1950.

38. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 28; Geyer-Weber, 8 Oktober 1950.

Kleurling se versetpolitiek was. 'n Kleurlingafvaardiging, die *Coloured People's National Convention* het Havenga en Erasmus by die Uniegebou besoek en protes aangeteken oor die vermindering van hulle politieke regte.³⁹⁾

Malan was op daardie tyd in die hospitaal en Havenga en ministers S.P. le Roux en F.C. Erasmus het gevolglik die 11-man afvaardiging te woord gestaan en 'n dokument, "*The Coloured Man Speaks*" in ontvangs geneem. Die dokument het die Kleurlingbevolking se politieke geskiedenis omskryf en toonaangewende politici soos J.W. Sauer, F.S. Merriman, Hertzog en Malan is aangehaal waar hulle in die verlede hulself ten gunste van die behoud van die Kleurlinge se politieke posisie uitgespreek het.⁴⁰⁾

Havenga se onderneming dat hy hul verhoë aan Malan sou voorlê, het die afvaardiging geensins beïndruk nie. Daar is gevoel dat hy nie Malan sou teenstaan nie, aangesien sodanige optrede sy kandidatuur as toekomstige premierskandidaat kon benadeel. In reaksie op hul teleurstelling is daar op 5 Desember 1950 'n fondsinsamelingsveldtog in die Kaapstadse stadsaal van stapel gestuur, want Kleurlingleiers soos G.J. Golding, R.E. van der Ross, E.A. Deane en W.D. Collins het teen dié tyd geweet dat 'n baie duur regsproses hul voorland sou wees as hulle die bestaande politieke regte van die Kleurlingbevolking wou verseker.⁴¹⁾

Harry Lawrence LV (Soutrivier) het in die *Cape Argus* druk op die Malan-Havenga-verhouding geplaas toe hy gewaarsku het dat Conradie die voorgestelde diskriminerende praktyk ongetwyfeld sou moes bevestig. Hy het in sy motivering beklemtoon dat artikel 35 slegs daarvoor voorsiening maak dat die politieke regte van mense gewysig kan word, nadat beide huise van die Parlement met 'n tweederde-meerderheid sodanig besluit het.

39. *South African Outlook*, 1 Desember 1950, p. 178.

40. R.E. van der Ross: *The Rise and Decline of Apartheid*, p. 258.

41. *Ibid.*

Die onvoldoende verteenwoordiging van die regerende partye in die Parlement, het die verlangde meerderheid op daardie stadium onmoontlik gemaak. Indien die regering sou besluit om wel die verskanste bepalinge te ignoreer en die wetsontwerp met 'n gewone meerderheid aan te neem, sou Havenga genoep wees om te bedank vanweë sy onderneming dat hy nie enige ongrondwetlike optrede sou ondersteun nie. ⁴²⁾

Geyer was teen die einde van 1950, ondanks Weber se briewe, steeds oningelig oor die Unieregering se voorgenome wetlike program ten opsigte van die Kleurlingstemreg. Hy het op daardie stadium sy hoop op Dönges gevestig wat Londen sou aandoen:

“Na jou {Weber se} uiteensetting van die slaggate is ek nuuskierig om sy sienswyse te hoor, en bly dat ek buitekant die hele gedoente staan. In hierdie krisistyd {Korea en die grondwetlike situasie in Suid-Afrika} besef ek eens so sterk hoe verkeerd dit is dat ons Eerste Minister ook Minister van Buitelandse Sake is. Hy kan daar tog nie behoorlike aandag aan gee nie. Daarby het hy 'n sekretaris wat 'n goeie staatsamptenaar is en niks meer nie. Die gevolg van dit alles is dat ek nooit, of so goed as nooit, enige leiding vandaar kry nie en nie eens op hoogte gehou word nie”. ⁴³⁾

Met die afsluiting van 1950 kon die internasionale uitkring effek van die voorgestelde wetgewing nog nie verreken word nie, maar Geyer se kommer oor moontlike negatiewe reaksie was teen die jaareinde reeds duidelik waarneembaar: “... Smuts het hom so besig gehou om die wêreld politiek te probeer beïnvloed dat hy Suid-Afrika vergeet het. Ons regering is so besig met die binnelandse probleme dat hy ten opsigte van wêreldbeleid passief is”. ⁴⁴⁾

Dit was dus duidelik dat 1951 deur dieselfde erge spanninge gekenmerk sou word as wat

42. *Cape Argus*, 22 November 1950.

43. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 34: Geyer-Weber, 25 Desember 1950.

44. *Ibid.*

reeds in 1950 waarneembaar was, naamlik pogings om deur middel van binnelandse wetgewing verdere beslag aan apartheid te gee en om die grondwetlike geldigheid van die verskanste artikels in die grondwet op die spits te dryf. ⁴⁵⁾

4.4 DIE WET OP DIE AFSONDERLIKE VERTEENWOORDIGING VAN KIESERS, 1951

Grootskaalse protesoptrede buite Suid-Afrika Huis teen die Unieregering se binnelandse beleid, het Dönges op 10 Januarie 1950 begroet toe hy in Londen aankom. Plakkate met opskrifte soos, *Dönges – Malan's Ghetto Chief*, *Dönges – Slave Driver* en *End the Colour Repression in South Africa* is vertoon. 'n Toonaangewende Britse politikus, Michael Foot, en die skrywer van 'n gesaghebbende verslag oor menseregteskendings, Monica Whately, het hulle by die betogers geskaar wat hoofsaaklik uit swart Suid-Afrikaners bestaan het. Dié anti-Suid-Afrikaanse optrede was 'n voorspel wat in die toekoms op Geyer en die personeel van Suid-Afrika Huis gewag het. ⁴⁶⁾

Die opening van die vierde sessie van die tiende Unie-parlement op 19 Januarie 1951 is gekenmerk deur die inswering van die nuwe Suid-Afrikaanse Goewerneur-Generaal, dr. E.G. Jansen, en die verkiesing van 'n nuwe Speaker vir die Volksraad. Die verkiesing van die Speaker het getoon dat die Kleurlingstemreg-aangeleentheid 'n besliste politieke rimpeleffek regoor die Suid-Afrikaanse samelewing tot gevolg sou hê. Gewoonlik word die Speaker aangewys na onderlinge oorlegpleging deur die verskillende partye. Dié prosedure-aangeleentheid is by hierdie geleentheid egter gekenmerk deur bittere debatvoering en verdeeldheid tussen die verskillende partye. ⁴⁷⁾

Strauss het in die openingsdebat oor die verkiesing van die Speaker, die regerende koalisie daarvan beskuldig dat Conradie reeds gedurende die 1948-verkiesing hom ten

45. I.S. Mcadam & H. Latimer (reds.): South Africa. *The Annual Register*, 1950, p.102

46. *The Observer*, 11 Januarie 1951.

47. I.S. Mcadam & H. Latimer (reds.): South Africa. *The Annual Register*, 1950, p.102.

gunste van die verwydering van die Kleurlinge van die gemeenskaplike kieserslys uitgespreek het. Conradie se destydse uitsprake het, volgens Strauss, die Speaker se veronderstelde parlementêre objektiwiteit reeds gekompromitteer en 'n objektiewe reëling aangaande die grondwetlike posisie van die beoogde wetsontwerp was derhalwe onmoontlik.⁴⁸⁾

Intussen was daar 'n koorsagtige haas in die wandelgange van die Parlement waar die HNP se S.P. Serfontein en L.C. Steyn gepoog het om Havenga en Conradie se sieninge oor die voorgenome wetgewing te versoen.⁴⁹⁾

Geyer se kommentaar op dié nuus weerspieël sy aanvoeling dat die Unieregering se voorgenome grondwetlike veranderinge verreikende diplomatieke implikasies vir die Unie ingehou het:

“Ek hoop die kleurlingwetsontwerp word vroeg ingedien. Jou beskrywings van die gesukkel agter die skerms is vir my baie werd en verbasend interessant. Hier sal ek seker nog baie oor die wetsontwerp hoor – en dis baie moeiliker om (dit) vir Europeërs te verduidelik as Bantoe-apartheid!”⁵⁰⁾

Die Wetsontwerp op Verteenwoordiging van Nie-Blankes sou bepaal dat die voorgenome wet besondere voorsiening maak vir die afsonderlike verteenwoordiging in die Unie-parlement van die stemgeregtigde Kleurlinge van die Kaapprovinsie en van Natal. Die Kleurlingkiesers in die Kaapprovinsie sou gevolglik van die gesamentlike kieserslyste van die 55 Kaaplandse kiesafdelings verwyder word en op 'n afsonderlike kieserslys geplaas word waar hulle elke vyf jaar vier blanke verteenwoordigers vir die Volksraad,

48. M. Ballinger, *From Union to Apartheid*, p. 250.

49. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 37: Weber-Geyer, 21 Januarie 1951.

50. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 37: Geyer-Weber, 2 Februarie 1951.

een blanke verteenwoordiger tot die Senaat en twee verteenwoordigers tot die Kaapse Provinsiale Raad kon verkies. Die Kleurlingkiesers in Natal sou ook van die gemeenskaplike kieserslys verwyder word.⁵¹⁾

Die regering se onsekerheid oor die regsgeldigheid van die voorgenome wetsontwerp en die moontlike partypolitieke implikasies wat daaruit kon voortspruit, is bevestig toe die regering kort voor die indien van die wetsontwerp steeds regsadvies ingewin het. R.E.G. Rosenow KR (QC), die Unie-regering se regsadviseur, het aanbeveel dat daar niks in die wetsontwerp was wat op 'n vermindering van die politieke regte van Kleurlinge gewys het nie. Hy het ook bevind dat die moontlikheid bestaan dat die Kleurlingkiesers in die toekoms so in getalle kon toeneem, dat hul verteenwoordigers uiteindelik 'n meerderheidsmening binne die Parlement kon uitoefen. Volgens Rosenow sou die Speaker derhalwe baie moeilik kon beslis of die wetsontwerp wel tot 'n vermindering van die Kleurlinge se politieke regte sou aanleiding gee. Hy het ook beslis dat die Speaker nie oor enige besluitnemende bevoegdheid oor Artikel 35 van die Suid-Afrika Wet, die verskanste artikels, beskik nie aangesien dié verantwoordelikheid onder die jurisdiksie van die Goewerneur-Generaal ressorteer.⁵²⁾

In teenstelling tot die mededeling uit Kaapstad is Geyer in dié tyd gekonfronteer met die woelinge om die Hoë Kommissariaatgebiede en die Koue Oorlog-krisis in Korea. Tot Weber se ontsteltenis het Geyer vanweë sy diplomatieke werkklas sy kommer oor die voorgestelde wetgewing slegs sydelings verwoord en terselfdertyd ook afgewyk van die gebruikelike politieke sentimente: "...dit {is} miskien onvermydelik dat 'n mens in die buiteland meer gewig heg aan Suid-Afrika se posisie in die wêreld en minder aan inwendige partypolitieke vereistes...ons moet onthou dat die wêreld nou eenmaal ons kleuropvattinge nie deel nie, om dit sag te stel".⁵³⁾

51. *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 4542, 13 Februarie 1951.

52. T.E. Döngesversameling, Houer 142: Rosenow-Dönges, 3 Maart 1951.

53. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 45: Geyer-Weber, 7 Maart 1951.

In reaksie op Dönges se aankondiging oor die voorgestelde wetsontwerp het die *Cape Argus* voorspel dat die indien van die wetsontwerp een van dié mees kritieke tydperke in die Unie se politieke geskiedenis inlui en bygevoeg dat die parlamentsitting deur uiters fel politieke debatte gekenmerk sou word. Ernstige kritiek is op die voorgestelde wetsontwerp gelewer en die koerant het die regering se optrede bestempel as “morele verraad”, “anti-Westers”, “anti-demokraties” en “anti-Christelik”.⁵⁴⁾

Met die eerste lesing van die wetsontwerp het die vroeëre uitspraak van appélregter C.J. Stafford oor die soewereiniteit van die Parlement weer ter sprake gekom. Stafford het in die saak *Ndlwana vs Hofmeyr* (1936) ten gunste van die regering beslis, toe hy die appél van *Ndlwana* teen die verwydering van die die swart kiesers van die gemeenskaplike kieserslys in die Kaapprovinsie met die volgende woorde ter syde gestel het:

“Parliament’s will, as expressed in an Act of parliament, cannot now in this country, as it cannot in England, be questioned by a court of law whose function it is to enforce that will, not to question it. Freedom once conferred {soos deur die Statuut van Westminster en die Statuswet toegesê} cannot be revoked”.⁵⁵⁾

H. Ver Loren van Themaat, destyds van die Universiteit van Stellenbosch, het hom aangesluit by die destydse besluit van Stafford en geargumenteer dat die Britse regering se aanvaarding van die Statuut van Westminster (1931) meegebring het dat Whitehall afstand van sy soewereine gesag oor die Unie gedoen het. Die Unieregering se daaropvolgende promulgering van die Statuswet (1934), het op sy beurt ‘n “soewereine onafhanklike status” aan die Unie van Suid-Afrika as staat gegee wat meegebring het dat “...die parlement kan nie alleen die wet maak wat hy wil maak nie, maar ook kan die parlement deur ‘n regsverklaring in hoogste instansie bepaal wat die bestaande reg is, onafhanklik van die uitspraak van die howe”. Ver Loren van Themaat se verklaring het

54. *Cape Argus*, 6 en 7 Februarie 1951 en 6 Maart 1951.

55. H.J. May; *The South African Constitution*, pp. 381-382.

baie moed aan die regering gegee dat hul beoogde wetswysiging die toets van die regbank sou deurstaan.⁵⁶⁾

Moontlike ingryping deur die regbank deur die voorgestelde wetgewing teen te staan en die grondwetlike en politieke implikasies van sodanige ingryping, het vir Geyer “koue rillings” gegee. Hy het hom ook geskaar by die beslissing van Stafford en sy gevoel op ‘n gekwalifiseerde wyse verwoord: “...die regterlike brein en gesonde verstand is meermale nie familie van mekaar nie, maar ek kan my darem nie voorstel dat ons hof hom gaan aanmatig om te bepaal wat die Parlement mag doen en nie mag doen nie”.⁵⁷⁾

Conradie het in sy beslissing vryelik gebruik gemaak van die menings van internasionale regsgeleerdes om sy sieninge te verantwoord, byvoorbeeld W. Pollak, professor aan die Universiteit van Westminster, wat geskryf het:

“It is the existence of the Colonial Laws Validity Act which alone gives legal efficacy to the proviso contained in section 152 of the South African Act. Once the Colonial Validity Laws was repealed, the Union Parliament can validly repeal or alter any of the entrenched clauses of the South African Act without observing the requirements of section 152”.⁵⁸⁾

W.I. Jennings en C.M.Young, van die Universiteit van Oxford, kenners van Britse parlementêre instellings, is ook aangehaal waar hulle die soewereiniteit van die Unie-parlement na aanleiding van die verskanste artikels beskryf:

56. H. Ver Loren van Themaat: Soewereiniteit van die Unie-Parlement. *The South African Law Journal*, Volume LXXI, 1954, pp. 65-67.

57. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 48: Geyer-Weber, 20 Maart 1951.

58. Debatte van die Volksraad, 11 April 1951, kolompe 4283-4284.

"The Statute of Westminster, 1931, contains no saving (sic!) applicable to the South African Act. It is therefore the general opinion in the Union that the Union Parliament has power under section 2 of the statute to repeal section 152 of the Act and to amend any other provision of the Act without following the special procedure laid down by section 152".⁵⁹⁾

Conradie het op grond van hierdie uiteensetting bevind dat die herroeping van die *Colonial Laws Validity Act* en die wetlike prosesse wat daarop gevolg het, wel die soewereine gesag aan die Unie-parlement oorgedra het om selfs die Suid-Afrika Wet na goeddunke te verander. Hy het ook na die Ndlwana vs Hofmeyr-saak verwys en gesê dat hy dus nie hoofregter Stafford se uitspraak kan bevraagteken wat destyds besluit het dat die Parlement as soewereine liggaam wel oor die jurisdiksie beskik om sy eie parlementêre prosedure te bepaal nie.⁶⁰⁾

Conradie het dus besluit dat die Unie-parlement soewerein in eie reg is en dat die verskanste artikels wel deur die Parlement herroep kan word. Hy het geargumenteer dat indien die Parlement sou besluit om met die wetsontwerp voort te gaan, dit in die praktyk beteken dat die Volksraad en Senaat beoog om ook die verskanste artikels te herroep, wat op sy beurt ook weer binne die soewereine gesag van die Parlement geleë is. Die Verenigde Party se beswaar is derhalwe verwerp.⁶¹⁾

Daar het ook alternatiewe vertolkings oor die Speaker se uitspraak bestaan. Prof. T.W. Price van die Universiteit van Kaapstad het verskil van die Speaker en gesê dat die soewereiniteit van Suid-Afrika as staat en die Parlement as wetgewende liggaam, nooit eers ter sprake moes gekom het nie. Die insluiting van die verskanste artikels het dit nooit ten doel gehad om die soewereine magte van die parlement enigsins te beperk nie. Die verskanste artikels beskryf die parlementêre prosedure wat gevolg moet word as die verskillende gedeeltes van die Parlement, naamlik die Volksraad en die Senaat, as 'n

59. Debatte van die Volksraad, 11 April 1951, kolomme 4287.

60. Debatte van die Volksraad, 11 April 1951, kolomme 4293-4294.

61. Debatte van die Volksraad, 11 April 1951, kolomme 4297-4298.

enkele wetgewende liggaam by 'n gesamentlike sitting van beide huise byeenkom. Die Volksraad en Senaat moet gesamentlik in 'n enkele sitting byeenkom wanneer die verskanste artikels ter sprake kom en gesamentlik 'n twee-derde meerderheid stemming uitbring indien wysigings aan die verskanste artikels in die grondwet aangebring wou word. Price het 'n vroeëre mening van prof. D.V. Cowen van die Universiteit van Kaapstad se regs fakulteit gesteun dat die Parlement dié soewereine wetgewende instelling in Suid-Afrika is, maar bygevoeg dat die Parlement se besluite ondergeskik is aan die bepalings en eise van die grondwet. So sou die twee Huise van die Parlement afsonderlik kon vergader as daar volgens die grondwet slegs 'n gewone meerderheid verlang word. Price het dus geglo dat die Speaker se ignorering van dié belangrike gedeelte van die grondwetlike kwessie uiteindelik op ernstige leemtes in sy uitspraak wys.⁶²⁾

Malan se kommentaar op Conradie se uitspraak het beide op nasionale en internasionale vlak rimpelinge veroorsaak, want dit het geimpliseer dat die Unieregering dit in die toekoms mag oorweeg om politieke in te gryp in die beslissings van die Suid-Afrikaanse regbank:

“Daar is sprake gewees aan die anderkant van die Raad dat daar 'n moontlikheid is, of is dit dan die voorneme, om hierdie saak uiteindelik te laat toets deur die hof. Met betrekking tot 'n beroep op die hof kan ek alleen maar sê dat ek vir geen oomblik die saak wil vooruit loop nie, maar dat ek nie kan dink dat die hof homself nie gelyk sal bly (sic!) nie in verband met die saak, maar indien die hof sou beslis om hierdie wet van die Parlement...onwettig te laat verklaar, dan spreek dit vanself dat dit 'n ernstige saak sou wees vir die Parlement en die land. Dit sou beteken die ondermyning van die Parlement se soewereiniteit, dit sou beteken dat die judisiële gesag hom magte toeien wat uitsluitend behoort aan die Wetgewende Vergadering. Die hof wat daar is, is nie daar om wette te maak nie, is nie daar om te sê of 'n wet goed is nie, maar alleen om die wet wat deur die

62. D. Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, pp. 195-196.

wetgewende mag daargestel is, te interpreteer en toe te pas. Dit is al funksie wat hy het.”⁶³⁾

Ondanks die dreigende ondertone van verdere botsings is die Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordigers van Kiesers op 23 April 1951 gepubliseer.⁶⁴⁾

Die wetsontwerp het tot uitgerekte debatte in die Volksraad gelei wat uiteindelik na 86 uur van bespreking afgesluit is met die derde lesing waar dit met 'n gewone meerderheid van 74 teen 64 aanvaar is. Dié uitslag het getoon dat die verkryging van 'n tweederde-meerderheid, indien die hof dit sou vereis, uiters onwaarskynlik was.⁶⁵⁾

Binnelandse buite-parlementêre optrede teen die wetgewing het op dié stadium momentum begin kry en onder die Kleurlinggemeenskap is die *Franchise Action Committee* (FRAC) in die lewe geroep. Onenigheid het egter die optrede van die FRAC geknou en 'n eendagstaking wat beplan was om hul misnoeë teen die wetgewing uit te spreek, het slegs die steun van slegs ongeveer 50% van die Kleurlingbevolking ontvang.⁶⁶⁾

'n Aantal oud-soldate het onder leiding van A.G. “Sailor” Malan, oud-eskader bevelvoerder in die Britse lugmag, oud-boerekryger Kommdt. Dolf de la Rey, N.J. de Wet en Louis Kane-Berman het die Fakkeldommando (*Torch Commando*) gestig en fakkeloptogte en protesvergaderings gehou waartydens die groep hul sterk uitgespreek het teen die apartheidswetgewing, Afrikaner-nasionalisme en die regering se planne om die Kleurlingwetgewing deur middel van 'n gewone meerderheid deur die Parlement te stuur.⁶⁷⁾

63. Debatte van die Volksraad, 17 April 1951, kolomne 4672-4673.

64. Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, *Buitengewone Staatskoerant* no. 4558, 23 April 1951.

65. D. Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, pp. 198-199.

66. R.E. van der Ross: *The Rise and Decline of Apartheid*, pp. 258-259.

67. H. Nicholls: *South Africa in My Time*, p. 443.

Na die aanvanklike histerie oor die openbare protesvergaderings begin bedaar het, het lede van die Fakkelskommando ook die meer afgesonderde dele van die land besoek om lede te werf, maar min verdere sukses gehad. Volgens D.W. Krüger, het dit duidelik geword dat dié protesoptogte en propaganda nie veel indruk onder veral die Afrikaanssprekende blankes gemaak het nie. Die Fakkelskommando se onvermoë om meer ondersteuners te werf, het volgens Krüger bevestig dat die HNP-Afrikanerparty-bondgenootskap net in 'n verkiesing verslaan sou kon word.⁶⁸⁾

Dit het intussen ook toenemend duidelik geword dat die regering se wetgewende program om 'n beleid van apartheid ten opsigte van die swartmense te vestig, die meeste van Geyer se tyd in beslag geneem het. Teen die middel van 1951 het die grondwetlike probleem oor die politieke regte van die Kleurlingbevolking, steeds nie veel aandag in die Verenigde Koninkryk getrek nie.⁶⁹⁾

Gedurende Augustus 1951 het *Die Burger* sy lesers soos volg ingelig oor Geyer se diplomatieke benadering:

“Met 'n glimlag stel hy Suid-Afrika se probleme en ons land se kleurbeleid kaalkop aan die mees liberalistiese gehore en hy beklemtoon steeds die kernfeit dat ons naturelle nie blankes is wie se vel toevallig swart is nie. Dit is duidelik dat hy hierdie taak as 'n belangrike deel van sy werk beskou en wie kennis dra van die onkunde oor Suid-Afrika, van die vooroordeel teen ons tradisionele kleurbeleid en van die koue oorlog wat 'n invloedryke deel van die Britse pers teen die huidige landsbeleid voer, sal besef hoe byna afskrikwekkend eindeloos en moeilik 'n Hoë Kommissaris se werk hier is”.⁷⁰⁾

68. D.W. Krüger: *The Making of a Nation*, p. 264.

69. *Die Burger*, 8 Augustus 1951.

70. *Ibid.*

Die grondwetlike proses het intussen verdere momentum gekry toe die Goewerneur-Generaal sy goedkeuring aan die wetgewing verleen het. Die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, Wet no. 46 van 1951 is gevolglik op 18 Junie 1951 gepubliseer.⁷¹⁾

Die vrese oor die moontlikheid van ingryping deur die regbank is bewaarheid toe W.D. Franklin, W.D. Collins, E.A. Dean, en G. Harris, aansoek by die Kaaplandse Hooggeregshof gedoen het om die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers nietig te verklaar. Hul aansoek was gegrond op Artikel 35 (1) van die Suid-Afrika Wet wat bepaal dat geen geregistreerde kieser in die Kaapprovinsie van die gemeenskaplike kieserslys verwyder kan word op grond van sy velkleur sonder dat 'n tweederde-meerderheid van die parlementêre verteenwoordigers by 'n gesamentlike sitting van die twee Huise sodanige besluit goedkeur nie.⁷²⁾

Op 10 Oktober 1951 het een van die belangrikste en mees strydwekkende hofsake in die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse reg begin, die toetsing van die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, met regter-president J.E. de Villiers en regters Newton-Thompson en Steyn op die regbank.⁷³⁾

Die regering is verteenwoordig deur advv. A.B. Beyers, J.T. van Wyk en D.P. de Villiers terwyl die die aansoekers verteenwoordig is deur advv. G. Duncan, H. Snitcher en D.B. Molteno.⁷⁴⁾

Adv. Duncan het na aanleiding van die bepalinge van Artikels 35 en 152 van die Suid-Afrika Wet betoog dat die nuwe wet benadeel of diskrimineer teenoor 'n sekere groep kiesers bloot op grond van hul ras en velkleur. Daarby word dié Kleuringbevolking

71. Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, Wet no. 46 van 1951 No. 4634. *Buitengewone Staatskoerant*, 18 Junie 1951.

72. D. Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 242.

73. *Die Burger*, 11 Oktober 1951.

74. D. Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 245.

se bestaande politieke regte met dié wetswysiging drasties ingekort en die nuwe wet is ook wederregtelik deur die Parlement gevoer deurdat die voorgeskrewe prosedure-maatreëls, soos beskryf in Artikel 35, nie nagekom is nie.⁷⁵⁾

In sy betoog het adv. Beyers daarna verwys dat die aansoek nie in 'n geregshof tuis hoort nie, aangesien dit nie die geregshowe se funksie is om parlementêre wetgewing te toets nie. Die herroeping van die *Colonial Laws Validity Act*, die aanvaarding van die Statuut van Westminster en die promulgering van die Status Wette van die Unie van Suid-Afrika, het volgens Beyers reeds die soewereiniteit van die Unie-parlement bo alle twyfel gestel. Die Unie-parlement kan gevolglik, soos die Britse Parlement, wetgewing aanneem sonder beperkende inmenging van buite.⁷⁶⁾

Op 6 Oktober 1951 het die voorsittende regters eenparig die versoek om die ongeldigverklaring van die Wet op die Verteenwoordiging van Kiesers van die hand gewys. Die regters het egter nie uitspraak gelewer oor die grondwetlike geldigheid van die betrokke wet nie, maar wel tot 'n meerderheidsbesluit gekom dat slegs die Appélhof oor die regsgeldige meriete van die onderhawige wet kan besluit.⁷⁷⁾

Geyer se standpunt oor die hofuitspraak was op dié vroeë tydstip, soos te wagte, baie ondersteunend van die regering. Hy het geglo dat die regbank nie die soewereiniteit van die Parlement, dié wetgewende oppergesag soos deur die kiesers bepaal, kan veto of ter syde stel nie: "...Goeie hemel elke kind behoort tog te weet dat 'n soewereine Parlement enige gek ding kan doen en dat net een hof daaroor uitspraak kan gee, naamlik die kiesers. Vir my as leek lyk dit eenvoudig, dat die Parlement óf soewerein is, en dan kan geen ander hof as die kiesers oor sy dade uitspraak gee nie, of hy is nie soewerein nie".⁷⁸⁾

75. *Die Burger*, 10 Oktober 1951.

76. *Die Burger*, 13 Oktober 1951.

77. *Die Burger*, 16 Oktober 1951.

78. P.A. Webersersameling, 296.K.Ge. 62: Geyer-Weber, 10 November 1951.

Selfs met Dönges se jaareinde-besoek het Geyer nie geleentheid gehad om die stemreg-aangeleentheid te bespreek nie. Die powere kontak tussen die Unieregering en Geyer is weer beklemtoon, want “met Dönges het ek saamgeëet op die lughawe – dit was al tyd wat daar tussen sy aankoms en vertrek was – maar hy het so ‘n reeks opdragte gehad dat ons nie heeltemal daarmee klaar was toe ons aangesê is om na die vliegtuig te gaan nie”.⁷⁹⁾

Die aard van die opdragte is onbekend, maar dit is baie moontlik dat dit wel met die grondwetlike krisis in die Unie te doen gehad het. Dit blyk dat J.J. Becker, Geyer se persoonlike sekretaris van wie hy ‘n besonder hoë dunk gehad het, wel na Dönges se besoek kontak gemaak het met A.J. Driver en J. Roberts van die regsfirma, Jacques and Company, Ely Place, Holborn in Londen, met die doel om ‘n verdere regsmeening van prof. E.C.S. Wade van die Universiteit van Cambridge se regs fakulteit te bekom.⁸⁰⁾

Geyer se betrokkenheid by die aangeleentheid word afgelei van Becker se verduideliking van Geyer se bestuursbenadering: “Hy was verantwoordelik vir die oorhoofse bestuur van die kantoor, maar dit was verder sy taak om strategieë te formuleer, ook die van sy personeel, wat hulle aan hom voorgelê het vir oorweging. Amptenare moes, byvoorbeeld maandeliks en selfs meer dikwels, aan hom verslag doen oor vordering wat gemaak is”.⁸¹⁾

Inaggenome dié wedersydse respek is dit dus uiters onwaarskynlik dat Becker namens Dönges eensydige kontak met ‘n Londense regs firma sou maak sonder Geyer se medewete. Dié afleiding word versterk deurdat verdere briefwisseling tussen Wade en die regering wel deur die normale Londense diplomatieke posversending plaasgevind het.⁸²⁾

79. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 64: Geyer-Weber, 18 November 1951.

80. T.E. Döngesversameling, Houer 158: Driver-Becker, 23 Januarie 1952.

81. J.J. Becker: Persoonlike briefwisseling, 30 Julie 1997.

82. Ibid.

Die Unie-regering het 1952 met groot kommer tegemoet gegaan, want die bepalende Appèlhof-uitspraak sou in 'n groot mate die gang van die jaar bepaal. Die Appèlhof moes gevolglik uitspraak lewer of die verskanste artikels onversoenbaar is met die soewereiniteit van die Unie-parlement. Indien die parlement soewerein is, is hy verplig om te hou by die proseduremaatreëls wat geld vir die aanname of wysiging van wette.⁸³⁾

4.5 REAKSIE OP DIE APPÈLHOF-UITSPRAAK

In Januarie 1952 het prof. Wade die Unieregering meegedeel dat die Unie-parlement reeds sedert 1931 oor die nodige soewereiniteit beskik om artikel 152 van die Suid-Afrika Wet te kan wysig. Die Unie-parlement, kon volgens hom, beide die wet asook die wetswysigingsprosedure, wat op die betrokke wet van toepassing is, wysig deur die nodige wet deur die soewereine parlement te laat aanneem. Wade het dus beslis dat die verskanste artikels hul besondere waarde verloor het toe die Suid-Afrika Wet in 1931 dieselfde status as die Parlement van die Verenigde Koninkryk ontvang het.⁸⁴⁾

Ondanks dié vertolking het die Appèlhof in 'n eenparige beslissing op 20 Maart 1952 die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers ongeldig verklaar. Die Appèlhof het bevind dat die Statuut van Westminster (1931) nie die geldigheid van die verskanste artikels opgeskort het nie. Die onderhawige wet moes dus by 'n gesamentlike sitting van die Volksraad en Senaat met 'n twee-derde meerderheid aangeneem word soos deur die verskanste artikels vereis word.⁸⁵⁾

Malan het nie genoëe geneem met die Appèlhof se beslissing nie en verklaar dat die onsekerheid oor die soewereiniteit van die Parlement vir eens en vir altyd bo alle twyfel gestel moet word. Hy het namens die regering onderneem om juis dit te doen: "Nóg die parlement nóg die volk van Suid-Afrika sal berus waar die wettig- en demokraties-

83. B.L.S. Franklin: *The Coloured Vote and the Constitution*. *Common Sense*, Junie 1951.

84. T.E. Döngesversameling, Houer 142: Wade-Dönges, 14 Januarie 1952.

85. *Die Burger*, 21 Maart 1952.

verkose verteenwoordigers van die volk se wetgewende soewereiniteit ontken word en waar 'n aangestelde regsplegende gesag homself die toetsingsreg toeëien, naamlik die reg om oor die uitoefening van sy wetgewende magte deur die verkose verteenwoordigers van die volk 'n oordeel te vel'.⁸⁶⁾

Op 24 Maart 1952 het vier senior leiers van die regerende koalisie, Malan, Havenga, Strijdom en Swart 'n insiggewende verklaring uitgereik, wat inderwaarheid ook 'n einde gebring het aan bespiegeling oor Havenga se houding oor die voorgestelde wetswysiging. Party ondersteuners is opgeroep vir die "nuwe vryheidstryd" waar geen kompromis moontlik is nie, want die hofuitspraak was 'n "wekroep ten stryde vir die heilige reg van 'n volk soos hy dit beoefen deur sy Parlement". Die onderneming is ook gegee dat toekomstige optredes "kragtig en onverbiddelik" sou wees, hoewel "dit 'n konstitusionele stryd is wat met konstitusionele middels en op 'n konstitusionele wyse" geveg sou word.⁸⁷⁾

Teen die tyd het Geyer se kommer oor die regering se voorgenome koers baie duidelik geword. Hoewel hy gehuiwer het om sy bedenkinge op dié vroeë stadium persoonlik aan Malan oor te dra, het hy 'n omvattende uiteensetting van sy bedenkinge en ook enkele aanbevelings aan Phil Weber gestuur, waarskynlik met die hoop dat die redakteur van *Die Burger* en vertroueling van Malan, die onderliggende boodskap aan die Eerste Minister sou deurgee:

"Ou Doktor se verklaring in die Parlement lyk baie goed, maar ek moet eerlik beken dat die gedagte om so 'n stap te doen - en dit moet gedoen word - sonder om onmiddellik daarna die volk se uitspraak te vra, my begrip van parlementêre regering geweld aandoen. Nog die mees korrekte ding sou wees om die wetgewing aan te kondig, en voor die Parlement daarvoor laat beslis, daarmee na

86. Debatte van die Volksraad, 20 Maart 1952, kolom 3427.

87. P.J. Cilliéversameling, Houer 220.K.52 (20): Verklaring deur D.F. Malan, J.G. Strijdom, C.R. Swart en N.C. Havenga, 24 Maart 1952.

die kiesers te gaan. Ek kan natuurlik nie hiervandaan oordeel hoe ons kans in so 'n geval sal staan nie, maar ek wonder wel of, om Dr. se beoogde stappe te doen en doodgewoon aan te gaan totdat die leeftyd van die Parlement verstryk, ons kans hoegenaamd sal verbeter. Die Sappe en die Blikfakkels het 'n kreet en hulle het die geld. Hulle sal vir niks stuit nie en ons gee hulle 14 maande tyd waarin (sic!) S.A. so om te keer dat dinge, ook ekonomies, erg moeilik kan word. Teenoor sulke voordele van wag tot aanstaande jaar, staan wat ek bo gesê en staan ook die moontlikheid van 'n lang en bitter stryd met die hof! Sal die spul Sappergeters gaan lê as deur wetgewing die mag die hof ontnem word om oor Artikel 152 te beslis? Na aanname van so 'n wet sal 'n Kleurling tog weer hof toe gaan en die hof sal weer verklaar dat die Stemregwet geen wet is nie. Dan moet die regters ontslaan word, en --- ! Teen die tyd van die normale verkiesing sal S.A. in 'n toestand wees soos nog nooit in die geskiedenis nie, maar nou ja ek kan nie van hier af oordeel nie".⁸⁸⁾

Malan en sy kollegas se reaksie op die Appèlhof-uitspraak het aanleiding gegee tot 'n omvattende teregwyding van die Afrikaner en die Unieregering in die redaksionele kolomme van die gesaghebbende *The Times*. Dié berig het Geyer dadelik na sy pen laat gryp het en 'n sterk bewoorde brief aan sir Campbell Stuart, uitvoerende direkteur van die koerant, het gevolg. Die rubiekskrywer het onder die opskrif *South Africa's Future*, die volgende stellings gemaak wat Geyer teruggevoer het na die vroeëre koloniale era: "The blaze of political antagonism in South Africa rises from long smouldering fires – Milner had to deal with one in the nineties for the flexible British attitude is alien to stiff and Calvinist modes of Afrikaner thought".⁸⁹⁾

Die Malan-regering is verder beskuldig van "the determination of the Afrikaner element to win supremacy over the other half of the white population has increasingly been manifest". Die verwagte regeringsoptrede na die Appèlhof-uitspraak is deur die artikel

88. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 83: Geyer-Weber, 22 Maart 1952.

89. *The Times*, 29 Maart 1952.

beskryf as 'n poging om die regbank in die Unie te ontmagtig (reduce to impotence). Die leiers van die HNP is verder bestempel as mense wat steeds die Anglo-Boere-oorlog veg en hulle sou, volgens die berig, hulself ten doel gestel het "to establish a republic cut off, if many (though not all) of the leaders have their way from the Commonwealth and based on thorough-going Afrikaner-domination over other white peoples and over all non-white peoples". Die Afrikaners is ten slotte ook beskryf as 'n patriargale gemeenskap wat nostalgies terughunker na 'n era wat nie teruggebring kan word nie.⁹⁰⁾

Geyer se sweepklap-reaksie op die bewering dat die Nasionaliste nostalgies verlang na die verlede was baie in die trant van sy redakteursdae:

"No doubt Englishmen at times look nostalgically back to the days when all real power in this country was in the hands of the upper classes. If the suggestion is that that Nationalists cherish nostalgia as a political ideal, it is simply a ridiculous and mischievous misstatement of fact".

Hy het die bewering oor die Afrikaners se houding teenoor hul Engelstalige landgenote bestempel as "reminding one of the most irresponsible sort of party political propaganda indulged in by a section of the opposition in South Africa". Die afleiding wat gemaak is oor republiekwording in die Unie is ook ten sterkste ontken en weêrlê as "worse than a caricature. It is simply without foundation... in this country, on the other hand, there is a good deal of very obvious anti-Afrikaner sentiment. When even *The Times* writes as it does this morning, I am inclined to wonder, when there is all this talk of still fighting the Anglo-Boer War, whether the boot is not on the other foot, whether there isn't good deal of still fighting the Anglo-Boer War going on in this country".

90. P. A. Webersaamling, 296.K. Ge. 86: Geyer-Stuart-Campbell, 29 Maart 1952.

Geyer se omvattende teregwyding is afgesluit met die volgende slotgedeelte:

“At any time it would be a very serious matter for a paper of the unique standing of *The Times* to make statements about the party in power in another Commonwealth country. One may even be allowed to wonder whether, at this moment, when South Africa is facing a serious constitutional crisis and feeling may run high, anything but harm could be done by such serious statements, even if the statements are not true? And I say emphatically that they are not true. During my two years in your country I have tried hard to cultivate cordial relations between our two countries. I have done so as a Nationalist, both because it is my own desire and because it is the desire of my Government. I have received much encouragement from you and from other responsible persons in this country, even though the anti-South African and anti-Afrikaner bias of much of the popular press has often made it a thankless task. This leader of *The Times*, however, has at last made me wonder whether it isn't a sheer waste of effort”.⁹¹⁾

Geen reaksie van Campbell-Stuart kon in die uitgawes van *The Times* of ander toepaslike versamelings gevind word nie. Geyer beskryf die reaksie wat hy persoonlik van Campbell-Stuart ontvang het as “melk- en-water, totaal onbevredigend”.⁹²⁾

Die werklikhede van die grondwetlike krisis het verder uitgekling toe Geyer ook genoodsaak was om 'n brief aan die redakteur van die *Daily Mail* te skryf waarin hy beswaar aanteken teen die koerant se kritiek op die Unieregering se optrede:

“The report is a misstatement of fact and a totally mistaken conception of the constitutional conflict in the Union of South Africa. Neither Common Law nor the Magna Carta could prevent the British Parliament from passing any Act it pleased, and

91. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 86: Geyer-Stuart-Campbell, 29 Maart 1952

92. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 86: Geyer-Weber, 5 April 1952

no Court in the land had the right to question the validity of such an Act. The South African court was not concerned with the merits and demerits of the Coloured People's Representation Act, nor did it claim the right to concern itself; it did, however, claim the right to declare the Act invalid on the ground that, in passing it, Parliament had not followed a certain procedure. The question at issue in the present constitutional conflict, then, is simply whether the Union Parliament has the same sovereign legislative power as the Parliament of Westminster, or whether the South African courts have the power to test the validity of an Act passed by the Union Parliament. Affirmation of the sovereignty of the Union Parliament would threaten the rule of law in South Africa as little as it did the exercise of parliamentary supremacy in Britain".⁹³⁾

Die Londense blad, *South Africa*, het in dié tyd ook tot die debat toegetree en die Unieregering gemaan om nie enige wetgewende stap te onderneem wat die vrye en onafhanklike status van die Suid-Afrikaanse regsweese in gedrang sou bring nie. Sodanige ongrondwetlike optrede het die gevaar ingehou dat die internasionale wêreld uiters negatief daarop kon reageer wat niks goed vir toekomstige internasionale betrekkinge ingehou het nie.⁹⁴⁾

Die groeiende perskritiek in die Britse koerante het gewis spanning en selfs terneergedruktheid in Highveld tot gevolg gehad: "Die S.A. krisis gee ons, soos te wagte kan wees, hier 'n ellendige slegte pers, maar die ergste was 'n bitsige anti-Afrikaner hoofartikel in *The Times* wat Anna {mev. Geyer} ook erg bedruk gemaak het. Met soveel smeulende anti-Afrikanergevoel onder die Britte, is dit voorwaar geen plesier om hier te werk nie en met hulle te moet omgaan nie. Ek was deur my lewe nie anti-Brits nie, maar die Britte maak my dit".⁹⁵⁾

93. *Daily Express*, 28 Maart 1952.

94. *South Africa*, 29 Maart 1952

95. A.L. Geyerversameling, Houer I: Dagboek, 1 April 1952.

Geyer het dit ook nodig geag om persoonlik aan Malan te skryf om sy vertwyfeling oor die regering se hantering van die grondwetlike krisis duidelik te stel: “Ek vrees dat die konstitusionele krisis by ons alles of heelwat vernietig het van wat miskien in die afgelope twee jaar hier opgebou is”. Hy stel dit ook aan Malan dat hy wonder of hy, “hier nog enige goeie werk kan verrig; ‘n gesant kan mos slegs goeie werk in ‘n land doen as sy hekel in die volk van die land nie sekere perke oorskry nie!” .⁹⁶⁾

Geyer het intussen dit ook nodig gevind om te verwys na *Die Burger* se persdekking van die grondwetlike gebeure en het per implikasie ook die verklaring van die partyleiers gekritiseer toe hy verklaar het dat dit geen nut het om die stryd met die Verenigde Party en die Appélhof as ‘n stryd teen die imperialisme te verbeeld nie:

“Julle mag eenvoudig nie die taktiese fout begaan van julle kant om dit, die Verenigde Party se standpunt t.o.v. die stemreg-aangeleentheid, ‘n stryd tussen Engelse en Afrikaners te maak nie. Julle het ‘n magtige argument in die stryd wat voorlê; die Afrikaners sal die ene vuur en vlam wees. Alles kom nou daarop aan of julle altans ‘n deel van die Engelssprekendes Nasionaal kan laat stem”. “Het ons so ‘n argument nodig om Nasionaliste in die stryd geesdriftig te maak? Ek kan dit nie dink nie. En die argument is grotendeels bog!” .⁹⁷⁾

Geyer se respek vir die onafhanklikheid van die regbank en parlementêre demokrasie, het ook duidelik deurgeskemer toe hy weer ‘n indirekte beroep op die regering gedoen het om eers sy steun by die stembus te toets voor enige verdere wetgewende stappe onderneem word. Geyer het geglo dat nadat die kiesers hulle uitgespreek het of hulle “hul hof soewerein wil hê of die Parlement wat deur hulle verkies is ” kan die regering die hof “tot by Oom Daantjie in die kalwerhok opdreun”. En vir die skeptici wat getwyfel het of die regering genoegsame steun by die stembus sou kan mobiliseer om die hof te stuit, het

96. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2779: Geyer-Malan, 6 April 1952.

97. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 86: Geyer-Weber, 5 April 1952.

Geyer met die volgende, veelseggende vraag afgesluit: "En as jy my sê dat ons nie nou 'n meerderheid kan kry nie – nou ja, is ons demokrate, of is die Sappe reg as hulle sê ons is fasciste?"⁹⁸⁾

'n Berig in die *Daily Telegraph* het duidelik getoon waarom Geyer soms erg getwyfel het oor die impak van sy diplomatieke ywer en waarom hy voortdurend gewaarsku het teen enige optrede van die regering wat moontlik nie betyds die internasionaal-aanvaarde regs- en politieke praktyke verreken nie: "Therefore when Dr. Malan defies the courts he is not attacking an elaborate system of constitutional safeguards, for such a system has never existed here. What he is doing is to take up a particular moral attitude – an attitude of complete political ruthlessness. He is in effect demonstrating that for him constitutionalism as a political method must always be conditioned by the overriding need to preserve White supremacy in South Africa".⁹⁹⁾

4.6 DIE HOË HOF VAN DIE PARLEMENT

Ondanks Geyer se vermanings is Malan se vroeëre waarskuwing oor moontlike regeringsingryping bewaarheid, toe Dönges op 22 April 1952 die voorstel by die Volksraad indien om die Wetsontwerp op die Hoë Hof van die Parlement ter tafel te plaas. Met dié wetsontwerp is daar voorsien dat die Hoë Hof sou bestaan uit lede van die Volksraad en Senaat en dat die hof sal "staan bo die Appêlafdeling in hierdie beperkte jurisdiksie geskep deur die wetsontwerp". Die samestelling van die hof is soos volg verduidelik: "Die samestelling van die Hof, die manier waarop dit saamgestel word, word beïnvloed deur die strewe dat die verteenwoordigers van die volk, of hulle nou regstreeks of onregstreeks gekies is, bekleed behoort te word met die mag om finaal te beslis of 'n wet van die Parlement ongeldig is of nie. Hierdie soewereine wil, wat hom laat geld deur sy verteenwoordigers en by wyse van geregtelike uitsprake, sal die finale Hof van Appêl wees".¹⁰⁰⁾

98. Ibid.

99. *Daily Telegraph*, 9 April 1952.

100. Debatte van die Volksraad, 22 April 1952, kolompe 4509-4510.

Die Wet op die Hoë Hof het voorsiening gemaak vir die skep van twee nuwe instellings, naamlik 'n Hoë Hof van die Parlement, wat in wese 'n geregshof sou wees, en 'n Judisiële Komitee. Die Hoë Hof van die Parlement sou bestaan uit al die lede van die Volksraad en die Senaat, terwyl 'n minimum van 50 parlementêre verteenwoordigers die kworum van die Hoë Hof sou vorm. Dié kworumgroep sou in die praktyk dié regsplegende verantwoordelikhede van die Hoë Hof hanteer. Die Judisiële Komitee sou bestaan uit 10 parlementariërs waarvan vier die kworum sou vorm. Die Hoë Hof van die Parlement sou gemagtig wees om enige beslissing of opdrag van die Appélhof te hersien, nadat die Appélhof 'n wet van die Parlement ter syde gestel of ongedaan gemaak het. Die Judisiële Komitee sou in 'n adviserende hoedanigheid tot die Hoë Hof optree. Wanneer enige politieke party of individuele verteenwoordiger beswaar aanteken teen 'n beslissing van die Appélhof, sou die Judisiële Komitee die toepaslike prosesstukke en die regterlike uitspraak bestudeer voor die Hoë Hof geadviseer word of dit 'n sitting van dié Hoë Hof regverdig om die uitspraak in heroorweging te neem. ¹⁰¹⁾

Daar is voorsien dat die Hoë Hof van die Parlement die hoogste regsplegende instelling in die Unie sou vorm, terwyl parlementariërs die finale regsplegende funksies sou beoefen. Die beoefening van die wetgewende en regsplegende gesag sou dus ook nie meer onskeibaar wees nie en die hoogste juridiese besluitneming sou deur professionele politici onderneem word.

Selfs *Die Burger* het op 23 April 1952 toegegee dat dit jammer was dat die instelling van 'n nuwe hof nodig geword het, alhoewel die koerant die behoefte daaraan verdedig het. Daar is ook baie klem daarop gelê dat die hof nie sou kon inmeng in sake van 'n kriminele of siviele aard nie en dat die bevoegdheid van die Hoë Hof slegs strek tot grondwetlike aangeleenthede en die geldig- en of ongeldigverklaring van parlementêre wette. ¹⁰²⁾

101. D. Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 275; Wetsontwerp op die Hoë Hof van die Parlement, Buitengewone Staatskoerant no. 4833, 25 Maart 1952.

102. *Die Burger*, 23 April 1952

The Times het in 'n omvattende uiteensetting van die wetsontwerp tot die gevolgtrekking gekom dat Malan gewone parlementêre meerderhede wou gebruik om 'n nuwe hof met uitgebreide magte daar te stel. Hy wou terselfdertyd ook wegdoen met die wetswysigingsvereistes soos vervat in Artikel 152 van die Suid-Afrika Wet. Die koerant se kritiek op die grondwetlike proses was duidelik: "An attempt to legislate in this sense is to use the forms of law to evade its spirit and can be fairly described as unconstitutional".¹⁰³⁾

Die opposisiepartye het nie aan die onderhawige debatte in die Volksraad en Senaat deelgeneem nie, aangesien die wetsontwerp as 'n miskenning van die Suid-Afrika Wet en as 'n bedrogspul bestempel is. Ongeag hul parlementêre stilswye, pogings om die debat in die Volksraad vir ses maande uit te stel en 'n petisie aan die Goewerneur-Generaal, is Wet No. 35 van 1952, die Wet op die Hoë Hof van die Parlement, op 3 Junie 1952 deur die Goewerneur-Generaal goedgekeur.¹⁰⁴⁾

Geyer was baie onsteld oor dié verwickelinge en hy het daarop klem gelê dat die regering die gevaar loop om gevaarlike oordeelsfoute te begaan:

"Ek stem met jou saam dit sou noodlottig wees om die hof te ignoreer omdat dit chaos sou skep. Ek hoop dat die regering nie op 'n wyse sal optree wat die wêreld die reg sal gee om te sê dat hier geen beginsel op die spel is nie, maar enkel alleen om die volgende verkiesing te wen deur voor die tyd die Kleurlinge van die lyste te verwyder nie. ...die regering het geen opdrag om te handel in stryd met die wetlike posisie soos deur die hof geïnterpreteer nie. Nou is dit 'n goeie en politiek nie ongegronde argument om te sê dat dieselfde hof in 1937 net andersom bevind het; daarom het die regering ook alle reg gehad om l.l. jaar sy wet met die gewone prosedure te laat aanneem. Maar daar bestaan ook geen wet wat die Appélhof verbied om sy vroeëre uitsprake omver te gooi nie. Hy het dit

103. *The Times*, 25 April 1952.

104. D. Scher, *The Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 284.

gedoen en nou is die wetlike posisie dat die verskanste artikels nog verskans is.

En die regering het geen mandaat van die volk om die verskansing te vernietig nie, hetsy deur die skepping van 'n Hof van die Parlement hetsy deur die Senaat te pak. Daarom stuit dit my konstitusionele begrip teen die bors dat die regering sy Kleurlingwet na die nuwe hof wil verwys alvorens hy 'n opdrag van die volk gekry het en dieselfde beswaar sou ek hê om die Senaat te pak alvorens eers verkiesing te hou. Ons plaas ons op die standpunt dat ons Parlement op die Britse lees geskoei is, maar dan moet ons ook die gees van die Britse stelsel volg...".¹⁰⁵⁾

As 'n nagedagte was Geyer terselfdertyd ook gedwing om te erken dat hy vanweë sy geografiese afgesonderdheid waarskynlik nie in staat was om gesaghebbend oor die plaaslike verwickelinge saam te praat nie: "Hoe dit sal wees as ek eers weer daar in die atmosfeer is, weet ek nie maar soos ek hier voel, kan ek my nie voorstel dat ek my opinie sal wil lug tensy ek daarom gevra word nie... 'n Mens is sterk bewus daarvan dat jy op so 'n afstand nie bevoeg is om te oordeel nie, en terwyl ek vry voel om in ons briefwisseling vry te praat, twyfel ek of ek net so vry sal voel teenoor andere".¹⁰⁶⁾

Ondanks sy kommer oor die gebeure in die Unie, het Geyer by 'n noenmaal van die Britse Nywerheidstentoonstelling die geleentheid benut om sy invloedryke gehoor, bestaande uit van die belangrikste Britse in- en uitvoerders, in te lig oor die historiese verloop van die grondwetlike krisis. Hy het sy gehoor daarop gewys dat die Appèlhof in 1937 beslis het dat die Unie-parlement alle wetgewing kan wysig ongeag die buitengewone wetswysigingsprosedures wat gegeld het ten opsigte van die verskanste bepalings in die grondwet. Die Appèlhof-uitspraak van 1952 het egter 'n direk teenoorgestelde en ook verreikende uitspraak gelewer, naamlik dat die hof steeds oor die reg beskik om die geldigheid van Suid-Afrikaanse wetgewing te ondersoek en dat die prosedure-maatreëls vir die wysiging van die verskanste artikels dus ook steeds geldig is.

105. P.A. Webersersameling, 296.K.Ge. 91: Geyer-Weber, 3 Mei 1952.

106. Ibid.

Vanweë dié uitspraak is die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers ongeldig verklaar. Die doel met die nuwe wet was dus om die soewereiniteit van die Parlement ten ene male bo alle twyfel te bevestig. Geyer se partypolitieke sentimente, maar ook sy groter wordende kommer oor die moontlike uitwerking wat die grondwetlike geskil in die Verenigde Koninkryk kon uitoefen, blyk uit die slotwoord van die toespraak:

“The determination of the Government to ensure the supremacy of Parliament in exactly the same way that the Parliament of Westminster is supreme, is strongly opposed by the Opposition, who maintain that it would be a breach of the constitution. And in this they are supported by an extra-Parliamentary, semi-military organisation complete with headquarters, secret couriers, military salutes and wild talk of extreme measures. Politics in my country often produce a great deal of fireworks. Like all fireworks, they are never as dangerous as they sound. I have no doubt whatsoever that South Africa will surmount this present difficulty successfully, as it has surmounted so many others”¹⁰⁷.

Dié toespraak het selfs ‘n nadraai in die Volksraad gemaak, toe Harry Lawrence (VP) enkele vrae in dié verband tot Malan gerig het. Dié vrae, afgelei van ‘n SAPA-berig, het verwys na (i) Geyer se bewering dat die Unie-parlement oor die mag beskik om enige wetgewing aan te neem en dat die houe oor geen soortgelyke mag beskik om die regsgeldigheid daarvan te toets nie en (ii) of die verklaring oor die Fakkellkommando op gesag van die regering gedoen is en of Geyer probeer weergee het dat dié opposisiegroep ondermynend van aard is en die gewelddadige omverwerping van die regering beoog.¹⁰⁸

Geyer het onmiddellik op Lawrence se navraag gereageer en verduidelik dat hy bloot die historiese agtergrond en verloop van die grondwetlike krisis geskets het. Hy het Malan van ‘n afskrif van sy toespraak voorsien en bygevoeg: “Ek het SAPA se

107. A.L.Geyerversameling. Houer 7: A.L. Geyer. Toespraak by die British Industrial Fair, 8 Mei 1952.

108. Debatte van die Volksraad. 12 Mei 1952, kolomne 6111-6112.

verteenwoordiger laat weet dat hy die toespraak grof verdraai het, en dat ek van hom verwag dat hy dit moet regmaak".¹⁰⁹⁾

By dieselfde geleentheid het Geyer weer eens sy kommer aan Malan oorgedra en die moontlike diplomatieke nagevolge vir Suid-Afrika voorgelou: "Ek moet verduidelik dat hier 'n stroom berigte verskyn het wat so 'n valse beeld van die krisis gegee het, dat ek dit as noodsaaklik beskou het om nie meer te doen as om die feite weer te gee nie. Hoe nodig dit by die *British Industries Fair* se noenmaal was, het daaruit geblyk dat dit in die loop van die voormiddag goed 'n halfdosyn sakemanne my gevra het oor die krisis".¹¹⁰⁾

Wanneer die oorspronklike toespraak, en ook die woordelike weergawe wat in *South Africa* verskyn het, bestudeer word, dan moet Geyer gelyk gegee word dat hy dit nóg so verwoord het, nóg so gimpliseer het dat die Unie-parlement oor die regsgeldige mag beskik om enige wet aan te neem sonder dat die hoewe die geldigheid daarvan sou kon betwis. Hy het bloot die aanloop tot en rede vir die Wet op die Hoë Hof van die Parlement geskets sonder om die betrokke wet te probeer verdedig.¹¹¹⁾

Geyer se kommer oor die Suid-Afrika se buitelandse beeld was geregverdig, want die grondwetlike krisis het daartoe bygedra dat die internasionaal bekende *Time*-tydskrif 'n uiters onvleiende artikel oor die Unie, met Malan op die voorblad, onder die byskrif "South Africa's Malan...of God and Hate" gepubliseer het. In dié artikel is Malan se politieke benadering beskryf as "stiff-necked in his self-righteousness, he has chosen to force a hard solution".¹¹²⁾

109. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2792: Geyer-Malan, 14 Mei 1952.

110. Ibid.

111. *South Africa*, 10 Mei 1952; A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak: British Industrial Faire, 8 Mei 1952.

112. *TIME*, 5 Mei 1952, pp. 18-23.

Teen Mei het dit duidelik geword dat Geyer se vertroue begin afneem oor die regering se vermoë om die grondwetlike krisis en die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid suksesvol te hanteer: "Soos jy weet, was dit my oortuiging dat daar dadelik verkiesing gehou moes word, maar ek het elke keer weer aan my vrou gesê. Ou Doktor hulle behoort bes te weet; 'n mens kan nie hier oordeel nie, en maar gehoop dat ek verkeerd is. Dit sal geen troos vir my wees as sou blyk dat ek reg was nie".¹¹³⁾

Die Appélhof-uitspraak van 20 Maart 1952 oor die ongeldigverklaring van die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers is intussen vir hersiening aan die Hoë Hof van die Parlement voorgelê. As eerste stap tot die inwerkingtreding van die Hof moes die nuwe Judisiële Komitee gekonstitueer word om die nodige oorlegpleging te onderneem en 'n daaropvolgende aanbeveling aan die Hoë Hof te doen.¹¹⁴⁾

Die Judisiële Komitee is by wyse van 'n verklaring in 'n *Buitengewone Staatskoerant* van 27 Junie 1952 in die lewe geroep met C.R. Swart, Minister van Justisie, as voorsitter en J.H. Conradie, Speaker van die Volksraad, as president van dié Judisiële Komitee van die Hoë Hof.¹¹⁵⁾

The Times se kritiese kommentaar op die vooraand van die eerste sitting van die Judisiële Komitee was duidelike bewys waarom Geyer ernstige bedenkinge gekoester het oor enige moontlike parlementêre ingryping in die regsproses:

"Dr. Malan may perhaps reply that a decision pronounced and left undisputed for fifteen years acquires some of the moral authority of a constitutional convention. That, however, does not justify setting up an assembly of party politicians to masquerade with or without formal authority, as a judicial tribunal; the United

113. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 93: Geyer-Weber, 17 Mei 1952.

114. J.H.O du Plessis: *Die Kleurlingstemregkewessie*, pp. 4-5.

115. Samestelling van die Judisiële Komitee van die Hoë Hof van Parlement. *Staatskoerant*, No. 4877, 27 Junie 1952.

Party are entirely justified in refusing any share in its proceedings and leaving it clearly visible as what it did, a gathering of the predominant party nakedly claiming to override the rule of law".¹¹⁶⁾

Die Judisiële Komitee het vanaf 21 tot 23 Julie 1952 byeengekom en 'n omvattende verslag aan die Hoë Hof van die Parlement voorgelê waarin aanbeveel is dat die Appélhof-uitspraak ter syde gestel word.¹¹⁷⁾

Geyer het die Unie gedurende Julie en Augustus besoek en lank met P.W. Botha, Kaaplandse partysekretaris, oor die grondwetlike krisis gesels en verneem dat die party waarskynlik weer die volgende algemene verkiesing sou wen, al sou die Kleurlingkiesers steeds op die gesamentlike kieserslys wees. Gewapen met dié inligting het Geyer 'n indringende gesprek met Malan gevoer en weer sy kommer oor die dreigende botsing tussen die regering en die regbank oorgedra: "Met hierdie inligting gewapen het ek so sterk as ek kan by Doktor daarop aangedring dat, in geval die Hooggeregshof op die kwessie van die Hoë Hof teen hom besluit, hy die Hoë Hof moet laat val en die saak by die algemene verkiesing na die volk verwys. Ek hoop ek het indruk gemaak; iets anders sal m.i. fataal wees".¹¹⁸⁾

Pas nadat Geyer terug in Londen was, het Havenga en sy vrou Highveld aangedoen en in dié gesprek was dit duidelik dat ook Havenga, soos Geyer, nie te vinde was vir 'n botsing met die Suid-Afrikaanse regstelsel voor die kiesers eers geraadpleeg is nie. Geyer het vroeër dieselfde standpunt teenoor Malan gehandhaaf, nadat laasgenoemde sy mening daarom gevra het, maar dit was ook duidelik, "dis baie swaar vir die oubaas om selfs tydelik 'n nederlaag van die hof te aanvaar".¹¹⁹⁾

116. *The Times*, 16 Julie 1952.

117. J.H.O. du Plessis: *Die Kleurlingstemregkwessie*, p. 5.

118. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 23 Augustus 1952.

119. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.100: Geyer-Weber, 16 Augustus 1952.

Op 25 Augustus 1952 het die Hoë Hof van die Parlement byeengekom om die verslag van die Judisiële Komitee te bestudeer. Slegs lede van die regerende party het lede van die Hoë Hof gevorm, vanweë die opposisie se weiering om aan die verrigtinge deel te neem. Die Hoë Hof het op 27 Augustus die Appèlhof se beslissing ter syde gestel. Die VP het weer die inisiatief geneem en versoek dat die Kaapse Afdeling van die Hooggeregshof beslis oor die bestaansreg en geldigheid van die Hoë Hof. Die aansoek is gehandhaaf en weer was Dönges genoodsaak om appèl by die Appèlhof aan te teken.¹²⁰⁾

Malan het dié nuus met groot somberheid aangehoor en verklaar dat die Unie voor 'n kruispad gebring is, in wat hy bestempel het as die "keuse tussen die lewe en dood van 'n volk".¹²¹⁾

Geyer se reaksie op dié beslissing was tekenend van sy gevoel van magteloosheid en ook van sy lojaliteit teenoor Malan, want hy het Dönges verantwoordelik gehou vir sy "slim set om Artikel 152 te omseil was dus te slim - of nie slim genoeg nie - en nou staan Dr. Malan voor 'n keuse wat miskien die belangrikste in sy lewe is".¹²²⁾

Die smeulende verdeeldheid binne die regerende party het selfs voor dié uitspraak weer duidelik na die oppervlak begin kom. Weber het na gesprekke met Sauer tot die gevolgtrekking gekom dat Erasmus sterk gekant was teen die ingryping van die Appèlhof en Malan was klaarblyklik onder sy invloed. Sauer was baie beswaard oor dié benadering en het gedreig om enige propaganda van Erasmus teen te staan. P.W. Botha het ook verdere druk op Malan geplaas toe hy beweer het dat Malan se aansien skade sou ly as hy sou toestem dat die Kleurlinge op die gesamentlike kieserslys bly.¹²³⁾

Geyer se misnoë met die senior partyleiers se kortsigtige optrede het sy eie persoonlike gevoelens na vore gebring: "Dat 'n onnosele vent soos Erasmus nog altyd by Dr. soveel

120. J.H.O. du Plessis: *Die Kleurlingstemregkwessie*, pp. 4-5.

121. *Die Burger*, 1 September 1952.

122. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 29 Augustus 1952.

123. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 100/2: Weber-Geyer, 24 Augustus 1952.

in te bring het, is een van die onverklaarbare raaisels wat afdoen aan die ou man se grootheid”.¹²⁴⁾

Geyer se groeiende ontnugtering oor die regering se bykans eksklusiewe partypolitieke benadering tot die uitspraak, in weerwil van die ramspoedige uitwerking wat die regeringsoptrede op Suid-Afrika se internasionale verhoudinge kon hê, het al duideliker geword:

“As die regering nou sou aankondig dat hulle die uitspraak aanvaar, maar ‘n hoë (sic!) beroep gaan na die volk so gou as wat die afbakening voltooi is, sal dit die posisie in Suid-Afrika onmiddellik verlig en die posisie van die regering versterk. Totdat dit gebeur, is my posisie hier lastiger as ooit – en as die regering die dwase weg sou kies, sou my posisie amper onmoontlik word en sal ek seker maar eenvoudig in my dop moet kruip en niks doen behalwe my amptelike pligte nie”.¹²⁵⁾

Op dieselfde dag as die Hooggeregshof-beslissing, het Geyer die grondwetlike krisis beskryf as die, “grootste inwendige krisis” waarvoor die Unie te staan gekom het sedert 1910. Hy het Malan daarop gewys dat die eenparige beslissing van die Hooggeregshof ‘n suksesvolle appèl baie onwaarskynlik maak en gevolglik was die Hoë Hof van die Parlement onwettig in die oë van die Suid-Afrikaanse regsweese. Hy het aanbeveel dat die weersprekende Appèlhof-uitsprake van 1937 en 1952 dit noodsaak dat dié aangeleentheid as ‘n sentrale verkiesingstema gebruik behoort te word. Geyer het ook die veglustige partymanne soos Botha en Louw se militante benadering gekritiseer deur te benadruk dat dit beter is om ‘n “nederlaag te erken en terug te trek ten einde ‘n nuwe aanval te kan maak, as die oë vir die bittere feit te sluit, en blindelings aan te hou storm. Om laasgenoemde te doen, lei tot ‘n groter en beslissende nederlaag”.¹²⁶⁾

124. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Dagboek, 29 Augustus 1952.

125. Ibid.

126. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2823: Geyer-Malan, 29 Augustus 1952.

In 'n brief aan Havenga wat getuig van die erns waarmee Geyer die gebeure in die Unie beleef het, maan hy teen enige militante optrede wat in stryd was met die Appèlhof se uitspraak. Sonder om name te noem, versoek hy Havenga om Malan te ondersteun teen "...wat sekere adviseurs sal wil hê hy moet doen. As 'n leër in 'n veldslag 'n nederlaag ly, is dit dwaas vir die bevelvoerder om maar aan te hou met blindelings storm. Die verstandige weg is om te retireer ten einde later vanuit 'n sterker posisie die aanval te hernuwe".¹²⁷⁾

Geyer se sterk bewoorde argumente het waarskynlik daartoe bygedra dat dr. Otto du Plessis, direkteur van die Staatsinligtingskantoor, 'n brief aan alle inligtingsattachés gestuur het om hulle te verseker dat die regering nie ongrondwetlik sou optree nie en dat die "finale seggenskap tog by die volk sal berus". Du Plessis het die situasie soos volg verduidelik: "Die kern van die saak is eenvoudig: die regering staan voor 'n wrede keuse. En ek bedoel wrede. Hy moet óf sterk optree óf die Kleurlinge bly vir altyd op (of altans sover ek in die toekoms kan sien) die gemeenskaplike lys".¹²⁸⁾

Hy het bygevoeg dat die regering nie van plan was om by die verwagte ongunstige Appèlhof-uitspraak te berus nie. Die primêre uitdaging wat op die regering gewag het, was om die nodige stappe te neem om die soewereiniteit van die Parlement bo alle twyfel vas te stel. Sou dit voor die volgende verkiesing geskied, beteken dit dat die regering die Hoë Hof as die hoogste wetgewende gesag aanvaar en dan word die verkiesing gevoer sonder dat die Kleurlingkiesers op die gemeenskaplike kieserslys verskyn. Die voorstanders van dié benadering dink dat voortydige sterk optrede beter is as eers na die verkiesing. Sou die verkiesing geveg word met die Kleurlinge op die gemeenskaplike kieserslys, bestaan die moontlikheid dat die regering 'n terugslag by die stembus kon kry. Die regering sou dan 'n verdere vyf jaar hê om hul strategie vir die Kleurlingkiesers te

127. N.C. Havengaversameling, Houer 26 1(b): Geyer-Havenga, 29 Augustus 1952.

128. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Du Plessis-Geyer, 2 September 1952.

ontplooï. Du Plessis het bygevoeg sy mening is “dat die regering dit duidelik sal stel dat hy nie in die Appélhof se uitspraak (as dit ongunstig is) kan berus nie, maar die Kleurlinge op die lys sal hou en ‘n mandaat van die kiesers vra vir verdere optrede na die verkiesing”.¹²⁹⁾

Teen dié tyd was Geyer so verontrus oor die Unieregering se verswakkende beeld in die Verenigde Koninkryk dat hy besluit het om sy kommer oor Suid-Afrika se openbare beeld aan P.W. Botha, ‘n invloedryke meningsvormer binne die partygeledere, oor te dra:

“Wanneer ek net dink aan die prestige van die regering in die buiteland, dan moet ek hoop dat ons verkiesing kan hou met die Kleurlinge op die lys. Met die hulp van die Sap-propaganda het die Wet op die Hoë Hof ons hier meer kwaad gedoen as al die swartsmeerdery oor ons kleurbeleid; vir die mense hier is dit ‘n aanduiding dat ons die Nazi-pad opgaan, geen ontsag vir die Rule of Law of vir die konstitusie het nie, ens. En as ons die verkiesing wen met die Kleurlinge af, sal dit verklaar word dat ons slegs sodoende ‘n meerderheid kon kry. Hier word reeds eenvoudig aangeneem dat as die Kleurlinge op die lys bly, die regering sal verloor. Des te groter gaan die indruk wees indien ons, ten spyte van die Kleurlinge wen, nog te meer as ons meerderheid groter kan wees. Dit sal ook ons posisie in die buiteland in die sin versterk dat die regering hier (sic!) as in Amerika tot die besef kom dat hulle *nolens volens* met die Malanregering oor die weg moet kom”.¹³⁰⁾

n Studie van Britse en Europese nuusblaaie het Geyer se kommer oor die verswakkende buitelandse beeld van die Unieregering gestaaf. Na aanleiding van die grondwetlike krisis het die linksgesinde *The New Statesman and Nation* ‘n troostelose politieke toekoms vir

129. Ibid.

130. P.W. Bothaversameling, Houer 1/G3/1: Geyer-Botha, 19 Oktober 1952.

Suid-Afrika in die vooruitsig gestel: "Sowing the harvest of unreason, the Whites cannot reasonably complain if they reap the whirlwind sooner than they expect".¹³¹⁾

Die meer regsgerigte *Daily Telegraph* het die hoop uitgespreek dat die Unie, as lid van die Statebond, so gou doenlik sy binnelandse kleurpolitiek oplos, aangesien die internasionale belange van Suid-Afrika, maar ook die eenheid van die Statebond, nadelig deur die verwickelinge geraak kon word.¹³²⁾

Die *Internationale Spectator* het onder die opskrif "Kiesrecht in Zuid-Afrika" 'n breedvoerige en ewewigtige uiteensetting van die grondwetlike stryd in die Unie gegee. Die vertolking van die gebeure in Suid-Afrika is egter gekwalifiseer met, "dan een iets mindere critiek over het juridisch aspect der zaak niet beteken instemming met het door de Zuid-Afrikaansche Regering in deze gevoerde beleid".¹³³⁾

Die Appèlhof-uitspraak het op 13 November 1952 'n einde gebring aan die onsekerheid oor die toekoms van die Hoë Hof van die Parlement, aangesien 'n eenparige besluit van die appèlregters die Hoë Hof van die Parlement ongeldig verklaar het. Hoofregter Centlivres het beslis dat die verskanste artikels in die grondwet sekere politieke regte aan individue toeken en dié regte kan nie herroep word sonder om die voorgeskrewe wetswysigingsprosedure, soos omskryf in Artikel 152 van die grondwet, na te kom nie.¹³⁴⁾

Die grondwetlike stryd in die Unie, die spiraal van verset wat in dié tyd in van die stedelike gebiede voorgekom het en die toenemende vervreemding wat Suid-Afrika in die gesig gestaar het, het duidelike vertwyfeling oor die praktiese haalbaarheid van die kleurpolitiek in die breë, maar veral oor die Kleurling se toekomstige politieke posisie, by

131. *The New Statesman and Nation*, 22 November 1952.

132. *Daily Telegraph*, 18 April 1952.

133. *Internationale Spectator*, 13 Augustus 1952.

134. *South Africa*, 22 November 1952.

Geyer meegebring: “Jy weet, die Kleurling-apartheid gee my hoofbrekens. In teorie, altans, is apartheid tussen swart en wit logies, maar die Kleurlinge sal altyd onder die blankes wees. Hoe moet dit uiteindelik wees?”¹³⁵⁾

Malan het op 14 November, die dag na die Appèlhof-uitspraak, die datum van die 1953-verkiesing aangekondig en bevestig dat die regering nie verder die hof-uitspraak in die oorblywende gedeelte van die jaar sou teenstaan nie. Hy het die kiesers egter opgeroep om by dié komende verkiesing, met die Kleurlinge op die kieserslys, uitspraak te lewer oor die werklike soewereiniteit van die Parlement as ‘n duidelike weerspieëling van die wense van die volk.¹³⁶⁾

Geyer was baie verlig oor dié aankondiging en hy het Malan meegedeel dat die “verdwyning, vir die huidige, van die konstitusionele krisis” tot ‘n byna dadelike verbetering in die onderlinge lande se verhoudinge gelei het:

“Ek vrees dat die ‘Hoë Hof’, komende na die langdurige vyandige propaganda hier dat u regering ‘n fascistiese stelsel nastreef, ons geweldig baie kwaad gedoen het. Dit was vir baie mense die bewys dat die regering niks sal ontsien om die mag in die hande te hou nie, en het hulle die ergste verwag. Ek het dit aan my eie lyf bespeur. Maandelank na my terugkeer van my vakansie was dit opvallend dat haas nooit met my oor ons toestande gepraat is nie, terwyl dit voorheen net andersom was. En nie lank nadat die regering verklaar het dat hy die uitspraak van die Appèlhof aanvaar, is dit weer by die oue, moet ek in gesprekke gedurig vrae oor toestande by ons beantwoord en kry ek weer meer uitnodigings om praatjies oor ons probleme te kom lewer as wat ek kan aanneem”.¹³⁷⁾

135. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 113: Geyer-Weber, 4 Desember 1952.

136. Anon. Government Accepts Appeal Court Decision. *Current History*, Julie 1953, p. 62.

137. D.F. Malanversameling, Houer 1/1//2860: Geyer-Malan, 23 Desember 1952.

Teen die einde van 1952 het Geyer sy siening van die beweegredes vir die omstrede grondwetlike krisis, soos volg verduidelik: "Dit is moeilik vir 'n demokrasie in die hede om opofferinge te maak terwille van die toekoms. Ons mense beskou apartheid veels te veel as net 'n kwessie van hul belange te beskerm sonder om enigiets vir daardie beskerming te wil betaal".¹³⁸⁾

Dié woorde, geskryf bykans vier dekades voor Cillié se vertolking van die beleid van apartheid as 'n uitdrukking van Suid-Afrika se binnelandse probleme, was merkbaar korrek.

4.7 PARTYPOLITIEKE EN GRONDWETLIKE INISIATIEWE

Die 1953-verkiesing sou aan die Verenigde Party die eerste geleentheid na 1948 bied om die Malan-regering uit die kussings te lig. Die partypolitieke stryd in die voorafgaande jaar is gekenmerk deur twee uiters kontensieuse aangeleenthede waarmee die kiesers en politici gekonfronteer is, naamlik, die morele dilemma oor die verwydering van die Kleurlinge van die gemeenskaplike kieserslys en die regering se herhaalde pogings om die Suid-Afrika Wet te verander sonder om die oorspronklike bepalings van die Grondwet te eerbiedig.¹³⁹⁾

Die 1953-verkiesing is weer geveg onder die vaandel van apartheid wat sedert 1948 dié sentrale tema in die Unie se partypolitiek gevorm het. Sekondêre verkiesingstemas was die kommunistiese bedreiging en die soewereiniteit van die Parlement. Die blanke kieser is by hierdie verkiesing dus gekonfronteer met sy eie politieke vrese, naamlik dit kon die laaste geleentheid wees waar hy oor sy eie sy politieke voortbestaan besluit. Respek vir die oppergesag van die regbank en die morele sy van die debat oor die Kleurlingstemreg, het op dié tydstip min inslag by die blanke kieser gevind, want volgens die verhoogpolitiek en die opskrifte van die Afrikaanstalige dagblaai was sy voortbestaan op die spel.¹⁴⁰⁾

138. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 112; Geyer-Weber, 21 November 1952.

139. R. Swart: *Progressive Odyssey*, pp. 14 -15.

140. Anon. The General Election. *Round Table*, Maart 1953, p. 289.

Die 1953-verkiesingsuitslag was 'n triomf vir die Nasionale Party

Party	Setels	Wins/Verlies
Nasionale Party	94 (85 in 1948)	+9
Verenigde Party	57 (64 in 1948)	- 7
Arbeidersparty	4 (5 in 1948)	-1
Swart Verteenwoordigers	3	0
Onafhanklikes	0 (1 in 1948)	-1

Met slegs een setel uitstaande waar 'n tussenverkiesing moes plaasvind, het die Malan-regering 'n meerderheid van 29 setels in die Volksraad geniet. Hoewel die oorwinning as 'n sege vir die Afrikanerdom gesien is, het die regering steeds nog nie 'n twee-derde meerderheid behaal om veranderinge aan die verskanste artikels in die grondwet aan te bring nie.¹⁴¹⁾

Met die aanvang van 1953 was Malan reeds daarvan bewus dat interne woelinge die Verenigde Party teister. Die uitslag van die algemene verkiesing het aan Malan dus 'n gulde geleentheid gebied om die verdeeldheid uit te buit. Byna onmiddellik na die verkiesing het hy 'n uitnodiging aan opposisieledes gerig om hul stem by die van die Nasionale te voeg om sodoende die verskanste artikels uit die grondwet te verwyder wat dan die soewereiniteit van die Parlement finaal sou bevestig.¹⁴²⁾

Geyer het van dié toenadering in die kolomme van die *Daily Telegraph* verneem en dadelik 'n persoonlike brief aan Malan gerig waarin hy noem dat enige grondwetlike verandering aan die verskanste artikels met die grootste sensitiwiteit hanteer moet word, aangesien statutêre waarborge oor die gelykwaardigheid van die twee amptelike tale onmiddellik ter sprake sou kom. Die moontlike vervreemding van Engelssprekende Suid-Afrikaners, asook die opslae wat enige onbedagte optrede in die Verenigde

141. D.Scher: *The Disenfranchisement of the Coloured People*, p. 375.

142. D.W. Krüger: *The Making of a Nation*, p. 278.

Koninkryk tot gevolg sou hê, het Geyer genoop om die volgende werkwyse aan Malan voor te stel:

“Ons party het homself miskien in ’n lastige posisie geplaas deur die houding dat die bestaan van die verskanste artikels nie slegs die soewereiniteit van die Parlement nie, maar selfs die soewereiniteit van die land aantas, ’n sienswyse wat ek nie kan deel nie. Maar iets ter oorkoming van die Engelssprekendes se vrees sou miskien so bereik kan word: Vra medewerking vir die verwydering van die artikel wat nie-blanke stemreg verskans, maar onderneem om die verskansing van Artikel 137 onveranderd te laat”.¹⁴³⁾

In die regeringskoukus is dié uitnodiging aan die VP met gemengde entoesiasme ontvang. Malan se mededeling dat slegs die verskansing van die Kleurlingstemreg uit die grondwet verwyder moet word, maar dat taalgelykheid as ’n verskanste artikel behoue moet bly, het dadelik reaksie van Strijdom ontlok. Hy het verklaar dat indien die regering sou erken dat die verskanste artikels slegs deur ’n twee-derde meerderheid verander kan word, dit ’n verloëning van die party se standpunt sou wees. Verwoerd het hom by Strijdom geskaar dat die partystandpunt steeds huldig dat die Parlement soewerein bly ongeag of daar verskanste artikels was of nie. Malan se pogings om steun te bekom vir die wetswysiging oor Kleurlingstemreg, maar wat terselfdertyd die taalvrees van die Engelstalige besweer, het deur beloftes van grondwetlike verkansing gevolglik opnuut rimpelings in die regeringskoukus tot gevolg gehad.¹⁴⁴⁾

Die wete dat Malan onder groot druk verkeer om enersyds party-eenheid te verseker, maar om terselfdertyd ook die verlangde wetswysiging deur te voer, het Geyer verontrus. Die moontlikheid van ondeurdagte regeringsoptrede na die verkiesings en die moontlike internasionale nagevolge van sodanige optredes, het Geyer genoop om weer eens te waarsku. “Daar blyk geen bevredigende uitweg uit die dilemma waarin die regering hom

143. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2904: Geyer-Malan, 18 April 1953.

144. B.M. Schoeman: *Van Malan tot Verwoerd*, pp. 52-53.

bevind, te wees nie en ek is ook bang vir 'n stryd met die hof, veral omdat ons volk agting het vir die hof, iets wat alleen tot blywende nadeel vir ons land vernietig kan word". Hoewel Geyer bedenkinge gehad het oor die regering se beleid oor die Kleurlingbevolking, was die enigste wetlike, maar terselfdertyd ook internasionaal-aanvaarbare, uitweg die eerbiediging van die grondwetlike voorskrifte, wat beteken het dat lede van die VP oorgehaal moes word om hulle steun aan die regering toe te sê: "...dan moet ons ook bereid wees om 'n prys te betaal om ons doel te bereik. En wat is nou die prys wat Doktor sou betaal en wat ek in my brief aan die hand gegee het? Dat 'n beperking op die soewereiniteit van die Parlement erken word alleen in een opsig, naamlik ten opsigte van die taalregte. Dis 'n baie beperkte gebied en buitendien een waar ons die sterkste ten gunste van absolute gelykheid voel, dus 'n gebied waarop 'n botsing tussen die Hof en die Parlement absoluut ondenkbaar is. Ons gee dus 'n beginsel prys, as jy dit so wil, maar 'n akademiese beginsel terwyl ons die wesentliche win waarvoor ons geveg het (verkry dus 'n twee-derde meerderheid om die Kleurlinge van die kieserslys te verwyder met die steun van opposisieledes oor die grondwetlike probleem). Ons slaan tegelyk 'n bres in die muur van vrees en agterdog wat die V.P. om die Engelssprekende gebou het".¹⁴⁵⁾

Die regering se konflik met die Appèlhof het in Maart 1953 'n verdere terugslag uit 'n baie onverwagte hoek gekry. Prof. K.C. Wheare van die Universiteit van Oxford, wat Dönges vroeër van regsadvies bedien het, het sy aanvanklike mening oor die regsgeldigheid van die 1937-hofuitspraak herroep. Hy het intussen tot die besluit gekom het dat Statuut van Westminster wel die Unie-parlement ontsê het van alle beperkinge wat die Britse regstelsel daarop geplaas het, maar dat Suid-Afrikaanse wetgewing slegs aanvaar kan word nadat die voorgeskrewe wetswysigingsprosedures nagekom is.¹⁴⁶⁾

145. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 133: Weber-Geyer, 26 April 1953.

146. *Cape Argus*, 23 Maart 1953.

4.8 WETGEWENDE POGINGS

Die Burger het op 2 Julie 1953 in groot opskrifte gespekuleer dat die regering aan opposisieledede die geleentheid sou bied om ook vir die Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers te stem. Daar is voorsien dat 'n gesamentlike sitting van beide huise van die Parlement gehou gaan word om 'n wetsontwerp te bestudeer wat ten doel het om die verskanste artikels met 'n twee-derde meerderheid uit die Suid-Afrika Wet te laat verwyder. Die koerant het impliseer dat die groterwordende tweespalt binne die Verenigde Party benut kon word om steun vir die voorgestelde wetgewing te kry.¹⁴⁷⁾

Op 3 Julie 1953 is die volgende hoofstuk in die grondwetlike aangeleentheid ingelei toe 'n wetsontwerp ingedien is wat ten doel gehad het (a) die wysiging van die Suid-Afrika Wet en die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers en wat (b) ook die wetlike omvang van die regstelsel wou bepaal wanneer die geldigheid van parlementêre wette ter sprake kom.¹⁴⁸⁾

Malan het verduidelik dat dié wetsontwerp die wesenlike gevolg is van die volksbesluit by twee vorige algemene verkiesings en wat ook deur die Parlement in 1951 goedgekeur is. Die afsonderlike verteenwoordiging van blanke en nie-blanke kiesers in die Kaapprovinsie in die Volksraad, Senaat en die Provinsiale Raad en die verskansing van die taalregte in artikel 137 van die Suid-Afrika Wet sou deur die beoogde wetgewing verseker word.¹⁴⁹⁾

Julie 1953 is gekenmerk deur talle pogings om die steun van die amptelike opposisie vir die beoogde wetgewende program vir die Kleurlingstemreg-aangeleentheid te verkry. Malan se strategie om individuele lede van die Verenigde Party oor te wen vir sy beoogde wetgewing blyk duidelik uit 'n opvolgbrief aan Strauss:

147. *Die Burger*, 2 Julie 1953.

148. *Buitengewone Staatskoerant*, No. 5092. Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiger van Kiesers, 3 Julie 1953.

149. Anon. The Appeal Court Decision. *Current Survey*, 31 Julie 1953, p. 7.

“Die enigste hoop op hierdie stadium lê dus daarin dat partylede aan beide kante vrygelaat moet word om te handel, te konfereer en te stem volgens hul eie innerlike oortuiging van wat in die waaragtige volksbelang is, en om die vraagstuk op hierdie en nie op ‘n ander en meer kontensieuse manier (formele interparty onderhandelinge) opgelos te kry nie”.¹⁵⁰⁾

Dié poging om groter onderlinge samewerking binne partyverband te verkry, het egter op 28 Julie finaal tot ‘n einde gekom toe Strauss enige verdere onderhandelinge opgeskort het. Klaarblyklik was dit Malan en Strauss se uiteenlopende benaderings oor die metode van samewerking wat dié rede vir die mislukte onderhandelinge was. Malan wou individuele VP-partylede deur middel van informele samesprekings oorhaal, terwyl die VP-leier die onderlinge partygesprekke volgens ‘n formele gesamentlike verklaring van ooreenkoms wou laat plaasvind.¹⁵¹⁾

Die onenigheid binne die Verenigde Party het tot uitbarsting gekom toe Frank Waring uit die party geskors is, aangesien hy hom gedistansieer het van Strauss se beweringe dat Malan se inisiatiewe slegs ten doel gehad het om die Verenigde Party te laat skeur. Waring se uiteindelige uitsetting uit die party het daartoe gelei dat Abraham Jonker en Bailey Bekker (provinsiale voorsitter in die Transvaal) bedank het en Blaar Coetzee ook uit die party gesit is.¹⁵²⁾

Ondanks die skeuring is die Wysigingswetsontwerp van die Suid-Afrika Wet slegs met ‘n gewone meerderheid van 122 stemme teenoor 78 aanvaar. Die V.P.-rebelle het hulle, tot Malan se teleurstelling, steeds aan die kant van hul ou party geskaar.¹⁵³⁾

Die Malan-regering het intussen, waarskynlik vanweë die besef dat ‘n twee-derde meerderheid buite hul bereik was, verdere inisiatiewe ondersoek om die voorgestelde

150. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2932: Malan-Strauss, 27 Julie 1953.

151. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2933: Strauss-Malan, 28 Julie 1953.

152. D. Scher: *Disenfranchisement of the Coloured People*, pp. 418.

153. *Ibid.*

wetgewing deur te voer. Dönges het geglo dat die regering die verlangde wetgewing kan deurvoer indien een van die volgende uitweë gevolg word:

- die skepping van 'n hoogste hof wat nie die vooroordele van die huidige Appèlhof deel nie;
- die uitbreiding van die Senaat om langs die weg 'n twee-derde meerderheid te kry.¹⁵⁴⁾

Dit was moontlik dat 'n buitengewone Appèlhof vir grondwetlike appèlle gestig kon word deur die bestaande Appèlhof te vergroot deur die toevoeging van 'n verdere 13 of 15 Appèlregters. 'n Tweede gedagte was om 'n spesiale afdeling by die Appèlhof te voeg vir die aanhoor van grondwetlike en selfs moontlik kriminele appèlle. Die Goewerneur-Generaal sou die prerogatief geniet om die Regter-President en twee aanvullende regters van die afdeling aan te stel. Daar was ook die moontlikheid om 'n eie Suid-Afrikaanse Geheime Raad daar te stel wat oor groter regsbevoegdheid as die Appèlhof sou beskik wanneer grondwetlike aangeleenthede ter sprake sou kom. Dönges het die tweede alternatief verkies, aangesien die bestaande tekort aan Appèlregters op dié wyse aangevul kon word en die moontlikheid ook bestaan het dat aanvullende kriminele appèlle gehanteer sou word.¹⁵⁵⁾

Die Wetsontwerp op die Afdeling van die Appèlhof is op 18 September 1953 deur die Minister van Justisie, C.R. Swart, ingedien. Die wetsontwerp het voorsiening gemaak vir die skepping van (a) twee afdelings van die Appèlhof, 'n hof vir siviele en kriminele appèl wat sou bestaan uit 'n hoofregter en appèlregters soos die regering dit van tyd tot tyd mag goeddink en (b) 'n hof vir grondwetlike appèlle wat sou bestaan uit 'n regter-president en vier appèlregters. Geen verdere appèl sou na 'n uitspraak van die grondwetlike afdeling toegelaat word nie.¹⁵⁶⁾

154. T.E. Döngesversameling, Houer 150: Botha-Dönges, 24 November 1953.

155. T.E. Döngesversameling, Houer 150: Persoonlike Aantekeninge, geen datum.

156. *Buitengewone Staatskoerant*, No. 5142. Wetsontwerp op die Afdeling van die Appèl, 22 Maart 1953.

Geyer se siening oor dié nuwe regeringsinsiatief was sy gebruiklike direk, maar nou ook baie duidelike afkeurende kommentaar:

“Een ding is seker – en daar kyk ek nou uit my hoek – ‘n oplossing vir die Kleurlingstemreg-affêre sal baie doen om hier ‘n beter atmosfeer vir ons te skep. Ons ly nog onder die Hoë Hof-poging en daar is ‘n mate van onsekerheid of die regering nie weer onkonstitusionele middels sal gryp om sy sin te kry nie... Jy vra of ek al gedink het hoe ‘n mens die ding {Wetsontwerp op die Afdeling van die Appèl} moet of kan verdedig. Ja ek het, want ek moet verwag dat ook aan my, altans in gesprekke, daarna gevra sal word. Die resultaat van my dink is nul! Ek weet nie wat goeds daarvan gesê kan word nie. ‘n Gepeuter met die hof is iets wat Suid-Afrikaners nie van hou nie en wat in die oë van die Brit eenvoudig iets afgryslik is”.¹⁵⁷⁾

Die politieke redaksie van *Die Burger* het, dalk onder die invloed van Geyer se vermanende skrywes uit Londen, ‘n duidelike waarskuwing aan die Unieregering gestuur deur te berig dat die nuwe voorstelle grens aan die Amerikaanse voorbeeld waar die regering sleutelposisies in die Hooggeregshof aan getroue en lojale party-ondersteuners toeken. Die koerant het ook gewaarsku dat die Wetsontwerp op die Afdeling van Appèl weer tot regsintervensie mag lei wat volgens die skrywer uiters kwesbaar in die hof sou wees.¹⁵⁸⁾

Die Appèlhof-wetgewing het ‘n verdere wending geneem toe die regse “rebelle” van die Verenigde Party ‘n beroep op die regering gedoen het om dié huidige wetgewende proses eenkant te laat. Daar is aanbeveel dat ‘n verdere wetsontwerp vir die afsonderlike verteenwoordiging van kiesers weer aan ‘n gesamentlike sitting van die Parlement

157. P.A. Weberversameling. Houer 296.K.Ge.153. Geyer-Weber, 25 Julie 1953.

158. *Die Burger*, 21 en 22 September 1953.

voorgelê word en dat die wetsontwerp dan na 'n Gekose Komitee vir verdere bestudering verwys word.¹⁵⁹⁾

Die voorstel het ernstige verdeeldheid binne die regeringskous en selfs die kabinet tot gevolg gehad. P.W. Botha en Erasmus het ministers soos Paul Sauer, Stephen le Roux en Tom Naude daarvan oortuig dat hulle Malan moet steun in die uitstel van die Appélhof-wetgewing, aangesien daar 'n belofte van steun ten opsigte van die voorgestelde wetgewing in die vooruitsig was. Strijdom, Louw en Verwoerd het egter sterk kaspie teen die uitstel gemaak, aangesien, volgens hulle, die regering nou aan die opposisie-rebelle toegee sonder dat daar enige waarborge was dat hulle die voorgestelde wetgewing ongekwalifiseerd sou steun. Die spanning in die Kabinet het na die kous oorgespoel en die Strijdomgroep se uitsprake in die kousvergadering nadat 'n Kabinetsbesluit reeds geneem is, het daartoe gelei dat Sauer gesê het "as die Strijdomseksie eers regeer, pluk hulle die Nasionale Party binne agtien maande uitmekaar".¹⁶⁰⁾

Dié grondwetlike verwickelinge en die onenigheid binne regeringskringe het Havenga baie ontstel: "Dit sal onder teenswoordige omstandighede noodlottig vir ons wees om nou die botsing uit te lok. Ons kan niks behaal en hier het ons nou rus nodig om ons ekonomiese en geldelike moeilikhede te bowe te kom".¹⁶¹⁾

Geyer se reaksie op Havenga se brief getuig van sy frustrasie met die regering se hantering van die stemreg-aangeleentheid: "...die verloop in daardie kous is genoeg om mens swaarmoedig te maak, was dit nie dat dit nie meer verrassend is nie. Die tragedie is dat daardie manne {Strijdom, Verwoerd en Swart} nie dom is nie, maar klein; vir die dom politikus is daar hoop vir die kleinlike nie, omdat die oorwegings wat hom dryf so onmoontlik is".¹⁶²⁾

159. *Die Burger*, 26 September 1953.

160. P.A. Webersaamling, Houer 296 K.Ge. 169: Weber-Geyer, 11 Oktober 1953.

161. N.C. Havengaversaamling, Houer 1(b) (iii): Havenga-Geyer, 2 Oktober 1953.

162. P.A. Webersaamling, Houer 296 K.Ge. 170: Geyer-Weber, 15 Oktober 1953.

Op 29 September 1953 het die regering aangekondig dat die Appèlhof-wetsontwerp geskrap word en dat 'n gesamentlike sitting van beide Huise van die Parlement op 1 Oktober sou plaasvind om 'n nuwe wetsontwerp te oorweeg wat die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers se geldigheid sou waarborg. Ten tye van die gesamentlike sitting het Malan aangekondig dat 'n Gekose Komitee die wetsontwerp sou bestudeer om sodoende 'n vreedsame oplossing te vind wat deur die samewerking van almal verkry moet word. Die 1953-sitting van die Parlement is afgesluit met die omvorming van die Gekose Komitee in 'n Kommissie wat die mening van die breë kieserspubliek oor die beoogde wetgewing gedurende die parlementêre reses sou inwin.¹⁶³⁾

Die kommissie het sy verslag vroeg in 1954 voltooi. 'n Nuwe wetsontwerp is opgestel, wat voorsiening gemaak het vir die verwydering van die Kleurlinge van die gemeenskaplike kieserslys en die plasing van die bevolkingsgroep op 'n afsonderlike kieserslys.¹⁶⁴⁾

Dit het spoedig geblyk dat eenstemmigheid binne die kommissie ontbreek wat weer tot gebrekkige samewerking aanleiding gegee het. By die stemming in die Parlement het die regerende party sy meerderheid tot 129 stemme opgestoot wat die steun van ses voormalige VP-lede A.G. Barlow, B. Bekker, B. Coetzee, A. Jonker, V. Shearer en F. Waring ingesluit het. Die regering het egter steeds nege stemme kortgekóm om 'n tweederde meerderheid te behaal.¹⁶⁵⁾

Geyer se persoonlike belewing van die grondwetlike krisis aan die einde van sy dienstermyn was insiggewend, maar ook tekenend van sy eie innerlike stryd oor die uitvoerbaarheid van die beleid vir die Kleurlinge:

163. D.Scher: *Disenfranchisement of the Coloured People*, pp. 431-432.

164. Ibid.

165. M.P.A. Malan: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika. Sy Stryd en Sy Prestasie*, p. 257.

“Apartheid moet inderdaad lei tot aparte ontwikkeling, of dis ‘n klug, maar werklike apartheid in die volle sin kan nooit vir die Kleurlinge geskep word nie. Wat hulle betref neig ek na die uitkyk van Huggins-hulle {die destydse Rhodesië}. Dié droom nie daarvan om eerlike ‘Partnership’ te laat ontstaan nie, maar om blanke oppergesag altans vir geslagte te handhaaf. Verder in die toekoms weier hulle om te kyk. Nou ja, ek voel so oor die Kleurlingprobleem. Nóg afsonderlike verteenwoordiging nóg hoër kwalifikasies is op die lange duur ‘n oplossing nie (sic!), maar enigeeen van die twee sou vir baie jare ons posisie beveilig en laasgenoemde teen ‘n laer prys as eersgenoemde. Daar sal ongetwyfeld van ons eie mense wees wat (soos ek!) baie liever verhoogde (stemreg-) kwalifikasies as ‘n stryd met die hof sou wil sien”.¹⁶⁶⁾

4.9 SAMEVATTING

Die Unieregering se pogings gedurende die vroeë vyftigerjare om die stemgeregtigde Kleurlingbevolking in die Kaapprovinsie en Natal op ‘n afsonderlike kieserslys te plaas, was die logiese gevolg van die beleid van afsonderlike ontwikkeling wat weer gevolg het op die blanke minderheid in Suid-Afrika se vrees vir politieke verswelging.

Die vrees vir politieke ontmagtiging het sulke afmetings aangeneem dat die regering, ondanks die grondwetlike bepalinge soos Artikels 35 en 152 van die Suid-Afrika Wet, volgehou het in hul pogings om die proseduremaatreëls te sistap wat wetswysigings reguleer. Selfs hofuitsprake teen die regering se pogings om die Kleurlinge deur middel van ‘n gewone meerderheid van die kieserslys te verwyder, het weer gelei tot verdere pogings om die Suid-Afrikaanse regbank te omseil.

Die pogings om die nodige wetswysiging te bewerkstellig, is verder gekenmerk deur toenemende interne spanninge in die regerende koalisie wat uitgekring het tot verdere verwydering in die Suid-Afrikaanse bevolking. Te midde van hierdie verwickelinge is

166. P.A. Weberversameling, Houer 296.K.Ge. 177; Geyer-Weber, 15 November 1953.

daar van Albertus Geyer verwag om die Unie se buitelandse beeld in die Verenigde Koninkryk te bevorder.

Die politieke moraliteit om die Kleurlingbevolking van die gemeenskaplike kieserslys te verwyder, was moeilik verdedigbaar in die Verenigde Koninkryk, maar dit was veral die regering se hernieude pogings om die regbank se beslissings te omseil, wat onberekenbare skade aan Suid-Afrika se buitelandse beeld aangebring het.

Hoewel Geyer aanvanklik die regering gesteun het in sy botsings met die regbank, het hy gou standpunt begin inneem teen die herhaalde pogings om die grondwetlike bepalinge te omseil deur in te meng in die regsplegende bevoegdheid van die regbank. Die regering se onvermoë om in te sien dat die binnelands verwickelinge, veral die pogings om die regbank ondergeskik aan die parlement te stel, ook ingrypende internasionale gevolge sou hê, was vir hom 'n groot bron van kommer, maar ook van uiterste frustrasie.

'n Mens sou net kan spekulêr in welke mate Geyer se persoonlike gesprekke en sy briefwisseling met P.W. Botha, N.C. Havenga en D.F. Malan, wel daartoe bygedra het dat Malan uiteindelik afgesien het van die konfrontasie met die Suid-Afrikaanse regstelsel. Die invloed van Geyer se talle briewe aan Weber, waarin sy persoonlike mening oor die verreikende binne- en buitelandse implikasies van die grondwetlike krisis baie duidelik gestel is, behoort ook by die kentering in houding van Malan verreken te word. Dit is duidelik uit die briefwisseling tussen Geyer en Weber dat laasgenoemde in 'n noue vertrouensverhouding met belangrike meningsvormers binne regeringskringe verkeer het en dit is baie moontlik dat die Geyer sieninge waarskynlik, al was dit dan indirek, ten tye van die privaatgesprekke oorgedra is.

Die Kleurlingstemreg-aangeleentheid was 'n verdere fragment in Geyer se dienstermyn wat nogeens sy magteloosheid beklemtoon het om die meningsvormers in die regering positief te beïnvloed, anders as in sy dae as redakteur van *Die Burger*. Die verminderde invloed kan waarskynlik toegeskryf word aan die geleidelike magsverskuiwing binne die kabinet en die regeringskroukus van D.F. Malan na die Strijdom –Verwoerdgroep.

Na Geyer se terugkeer in Junie 1954 het Malan besluit om in Oktober 1954 die tuig as Eerste Minister neer te lê. Dit was sy periodieke teenstander in die kabinet, naamlik J.G. Strijdom, wat Geyer by geleentheid as 'n "klein man" beskryf het, op wie se skouers dit gerus het om 'n oplossing vir die Kleurlingstemreg-aangeleentheid te vind. ¹⁶⁷⁾

167. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highveld*, p. 29.

HOOFSTUK 5

HANTERING VAN DIE BELEID VAN APARTHEID

5.1 AANLOOP TOT DIE BELEID VAN RASSESKEIDING

Verskillende Suid-Afrikaanse staatsmanne het sedert Uniewording in 1910 dit nodig gevind om hul uit te spreek oor die groter wordende problematiek van die komplekse, veelrassige samelewing in Suid-Afrika. Genl. J.B.M. Hertzog het reeds in 1911 geskryf: “Ever since 1903 I have advocated segregation as the only permanent solution of the question. It is with a feeling of horror that I look into the future with the question unsolved”.¹⁾

In 1912 het Hertzog by De Wildt bygevoeg: “Wij zullen de naturel hier altijd hebben en men moet hem als een mens behandelen...{daarom} er zal in de eerste plaats ‘n scheidsllyn daargesteld moeten worden. Dit zal meebringen dat blanken en naturellen zekere gronden moeten afgeven”.²⁾

Louis Botha, die eerste Eerste Minister van die Unie, was duidelik ook ten gunste van die gebiedskeiding tussen die rasse: “De blanken moeten een zeer voorzichtige houding aannemen in verband met die naturellen...zij dragen de verantwoordelijkheid om de menschen te ontwikkelen. ...afzondering is het enige goed voor de naturel...als de naturellen afgezonderd worden, moet men hun het recht geven zelf te regeren. Laten zij zichzelf regeren onder toezich van de blanke”.³⁾

In 1921 gee Hertzog ’n positiewe dimensie aan die gedagte van afsonderlikheid:

1. J.B.Hertzog-F.W. Bell, 9 Mei 1911. Soos aangehaal uit G.D. Scholtz: *Die Naturellebeleid van die Nasionale Party*, p. 5.

2. Op cit., pp. 6-7.

3. Debatten van de Volksraad, 1913, kolomme 2129 en 2133.

“Dit is ons vaste politiek dat segregasie sal moet plaasvind. Aan die naturel sal nie die reg gegee word om te woon waar hy wil nie, maar daar sal vir hom grond gegee apart gestel word. Die witman sal desgelyks behandel word met die uiteindelijke doel dat die een nie in die weg van die ander se ontwikkeling sal staan nie. Ons {die blanke} het ‘n plig teenoor die naturel en dit dat ons moet sorg dat hy ontwikkel...”.⁴⁾

Oswald Pirow beskryf Hertzog se beleid van segregasie dus as een waar dit duidelik gestel is dat Suid-Afrika aan al sy inwoners behoort, wat ongeag herkoms of ras en waar geleenthede aan elke groep gegee moet word om genoegsaam te kan ontwikkel. ‘n Eie tuiste moes dus vir swartmense geskep word, omdat dit ook die belange van die blanke sou dien.⁵⁾

Genl. J.C. Smuts se toespraak, *The White Man's Task* terwyl hy lid van die Imperiale Oorlogskabinet was, het ook min twyfel gelaat hoe hy die toekomst van die Unie gesien het:

“We have realized that political ideas which we apply to our white civilization largely do not apply to the administration of native affairs. To apply the same institutions on an equal basis to white and black alike does not lend to the best results, and so a practice has grown up in South Africa of creating parallel institutions – giving the natives their own separate institutions on parallel lines with institutions for whites....We have now legislation {administrasie van Naturellesake wat gebiedskeiding verder moes voer} before Parliament of the Union of South Africa in which an attempt is made...to create all over South Africa, wherever there are any considerable native communities, independent self-governing institutions for them”.⁶⁾

4. G.D. Scholtz: *Die Naturellebeleid van die Nasionale Party*, p. 8.

5. O. Pirow: *James Barry Munnik Hertzog*, p. 197.

6. J.C. Smuts: *Greater South Africa*. Toespraak: *The White Man's Task*, 22 Mei 1917.

In 1936 is die Naturelletrust en Landwet deur die Unie-parlement deurgevoer. Die geld vir die grondaankope is deur die Tesourie voorsien, wat terselfdertyd 'n duidelike boodskap gebring het dat die verwesenliking van 'n gesegregeerde gemeenskap in die toekoms 'n ruim finansiële opoffering van die blanke bevolking sou verg. Met die aanvaarding van dié wet het Hertzog 'n duidelike koersaanduiding gegee dat segregasie nie beteken dat slegs blanke gebiede deur dinamiese ontwikkeling gekenmerk sou word nie, maar dat ook swart gebiede soortgelyke ingrypende veranderinge sou ondergaan.⁷⁾

Die HNP se kleurbeleid is in 1947 gepubliseer onder die titel: *Nasionale Party se Kleurbeleid. Handhawing van die Blanke Ras as Hoogste Taak*. Dié beleid was 'n voortsetting van Hertzog se gedagterigting van afsonderlike gemeenskappe waar “etniese groepe en sub-groepe van die Bantoe in hul onderskeie gebiede” saamgetrek word om tot “selfregerende eenhede te ontwikkel”. Totale gebiedsegregasie is dus voorsien, want die “naturelle-reserwes” sou as die swartes se “ware vaderland” beskou word. Die ekonomiese bedrywighede en politieke verwagtinge van die swartes sou ook alleenlik in hul toegewese landelike- of dorpsgebiede bevredig kan word.⁸⁾

Enkele maande voor die 1948-verkiesing het dr. D.F. Malan alle twyfel uit die weg geruim oor sy party se beleid ten opsigte van die swartmense: “Die algemene landsbeleid moet so opgestel word dat dit die ideaal van uiteindelijke algehele apartheid op 'n natuurlike wyse sal bevorder...Die beginsel van gebiedsegregasie tussen die blankes en die naturelle word in die algemeen aanvaar. Die naturelleservate moet die ware vaderland van die naturel word. 'n Groter verskeidenheid van ekonomiese bedrywighede sal geleidelik tot stand gebring word om groter produktiwiteit en stabiliteit in die reservate te bewerkstellig”.⁹⁾

7. T. Cameron (red.): *Nuwe Gekiedenis van Suid-Afrika*, pp. 256-258.

8. G.D. Scholtz: *Die Naturellebeleid van die Nasionale Party*, pp. 14-15.

9. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2255: *Nasionale Party se Kleurbeleid. Handhawing van die Blanke Ras as Hoogste Taak*, 1947.

Dit blyk uit die HNP se 1947-verklaring dat 'n geringe, maar tog duidelike klemverskuiwing ingetree het sedert Hertzog sy beleid jeens die swartmense uitgestippel het. Die klem wat Hertzog gelê het op die gelykwaardige ontwikkeling van alle gemeenskappe en sy realistiese beklemtoning van die opofferings wat 'n gesegregeerde gemeenskap van die blankes sou opeis, ontbreek in die HNP se beleidsverklaring. Hoewel W.W.M. Eiselen dit nie destyds so bedoel het nie, bevestig sy aanhaling uit 'n Hertzog-toespraak die groter klem wat Hertzog gelê het op die behoud van die swartmense se menswaardigheid en die noodsaaklikheid om hul samewerking vir die ontvouende Suid-Afrikaanse politiek te verkry: "Die welvaart en geluk van die naturel sal gedurende sy tydperk van minderjarigheid steeds in die eerste plaas afhang van die goeie gesindheid en opregte bedoeling van die witman. Wat ons vandag voor te sorg het is om die nodige maatreëls te tref vir die oorgangsperiode tussen nou en toe. Wat dan sal geskied daarna in die verhouding tussen die naturel en die Europeaan, moet ons aan die toekoms oorlaat".¹⁰⁾

In hoofstuk 2 is daar verwys na die stigting van SABRA op 23 September 1948 en die doelstellings wat dié organisasie as teenvoeter vir die meer liberale *Institute of Race Relations* nagestreef het. J.J. Broodryk verwys in sy M.A.-tesis, *Stellenbosse Akademici en die Politieke Problematiek in Suid-Afrika 1934-1948*, na die belangrike rol wat toonaangewende Stellenbosse akademici soos proff. B.I.C. van Eeden en H.B. Thom asook N.J.J. Olivier in die aanvangsjare van SABRA vertolk het by die formulering van die apartheidsbeleid.¹¹⁾

Minder as twee jaar na die stigting van SABRA is die besluite van die algemene jaarvergadering van Februarie 1950 aan D.F. Malan en E.G. Jansen, Minister van Naturellesake, oorhandig. Die openingsparagraaf van die dokument word gedeeltelik

10. W.W.M. Eiselen: *J.B.M. Hertzog: Suid-Afrika Eerste*. Radiopraatjies vir die Afrikaanse Diens van Suid-Afrikaanse Uitsaaikorporasie (In pamfletvorm). 28 Augustus 1968 tot 21 September 1968, p. 28.

11. J.J. Broodryk: *Stellenbosse Akademici en die Politieke Problematiek in Suid-Afrika 1934-1948*, p. 211.

aangehaal, want dit toon merkwaardige ooreenkomste met die Hertzog-siening van die twintiger- en dertigerjare:

“Spesifiek wat betref die sgn. naturellevraagstuk moet aanvaar word dat enige beleid alleen sal kan slaag indien dit gebaseer is op die erkenning van die beginsel dat elk van die twee bevolkingsgroepe, blank en naturel, verseker moet wees van ‘n eie en vrye voortbestaan; dat dit dus die besondere plig van die staat is om toe te sien dat ons naturellebeleid van so ‘n aard is dat die blankes geen rede het om oor hul toekoms bevreesd (sic) te voel nie en dat dit terselfdertyd voldoen aan die vereistes van billikheid en regverdigheid t.o.v. ons naturellebevolking”.¹²⁾

Jansen se toespraak voor die SABRA-jaarvergadering in 1950 het duidelik getoon dat selfs hy, as Minister van Naturellesake, bereid was om te erken dat daar geen eenvoudige antwoorde vir die land se rasseproblematiek was nie: “Watter beleid die beste vir Suid-Afrika sal wees en die oplossing van ons rassevraagstuk sal meebring, is moeilik om te sê, en daar is seker ook vandag niemand wat sal wil beweer dat hy die oplossing gevind het. ...”¹³⁾

Dr. H.F. Verwoerd, wat Jansen as Minister van Naturellesake opgevolg het, het op 5 Desember, voor die Naturelle-verteenwoordigende Raad weer eens klem gelê op die parallelle ontwikkeling van die blanke en swart gemeenskappe in Suid-Afrika: “Die enigste moontlike uitweg is...dat albei {gemeenskappe} ‘n ontwikkeling aanvaar geskei van mekaar. Dit is al wat die woord apartheid beteken. Om ‘n onplesierige en gevaarlike toekoms vir albei bevolkingsgroepe te vermy, neem die huidige regering die standpunt in dat hy vir ander gun en wil gee presies wat hy vir homself opeis. Hy glo in die

12. H.B. Thomversameling, Voor sortering: Notule van SABRA-vergadering, 31 Januarie 1948.

13. H.B. Thomversameling, Voor sortering: E.G. Jansen-toespraak by SABRA se Algemene Jaarvergadering, 9 Februarie 1950.

heerskappy van die blanke in sy gebied, maar dan glo hy ook net so in die heerskappy van die Bantoe in sy gebied".¹⁴⁾

Verwoerd het ook voorsien dat die beplande landboukundige ontwikkeling in die swart landelike gebiede uiteindelik as dié primêre vertrekpunt sou dien om geleidelik 'n swart middelklas daar te ontwikkel. Dié opkomende swart middelklas sou op hul beurt weer die nywerheidsontwikkeling in die swart landelike gebiede moet inisieer. Vanweë die onderontwikkeltheid van die swart reserves sou die blanke nyweraar aangemoedig word om aanvanklik met geld en kennis die vestiging van swartbeheerde nywerheidskerne te ondersteun. Waar die nywerheidsontwikkeling in die swart reservate nie genoegsaam vorder nie, sou blanke nyweraars aangemoedig word om nywerhede binne blanke gebied naby sulke dorpe en stede op te rig. Verwoerd het geglo dat die swartes op dié wyse genoegsame aanvullende kapitaal in die blanke buurgebiede sou kan verdien om uiteindelik vaste beleggings in die swartbeheerde nywerheidsontwikkeling in die reservate te maak.¹⁵⁾

Op dié vroeë stadium van sy dienstermyn het Verwoerd dus besondere klem gelê op die ontwikkeling van die swartmense tot ekonomiese selfstandigheid. Verwoerd was so ingestel op die duidelike definiëring van die afsonderlike ontwikkeling van die verskillende rasse, dat hy nie voorsiening gemaak het vir direkte blanke kapitaalbeleggings, ervaring en nywerheidskundige teenwoordigheid binne die swart gebiede om die voorgestelde, afsonderlike nywerheidskerne te vestig en ontwikkel nie.

5.2 VERTOLKING VAN APARTHEID

Geyer se nooiens toespraak as Hoë Kommissaris voor die *South Africa Club* het die Unieregering se apartheidsbeleid voorgelou as die mees praktiese oplossing vir die Unie se uiters komplekse rasseprobleme. In sy verduideliking van apartheid was dit duidelik

14. A.N. Pelzer: *Verwoerd aan die Woord*. Toespraak voor die Naturelle-verteenvoordingende Raad, 5 Desember 1950, pp. 21-22.

15. *Ibid.*

dat hy swaar gesteun het op die HNP se beleidsverklaring van 1947. Hy het nóg die onderdrukking van die swartmense nóg gestadige integrasie tussen swart en blank gesien as werkbare alternatiewe vir die rassesituasie in die Unie. Apartheid is gevolglik geskets as dié oplossing om die verskillende rassegroepe stelselmatig te ontwikkel tot 'n vlak wat hul andersins nie sou bereik nie. Die betrokke beleid het, volgens Geyer, nie ten doel gehad om die swart mense te onderdruk of van hul regte te ontsê nie, maar was 'n eerlike poging om rassevrede en 'n toekoms vir almal in Suid-Afrika te skep.¹⁶⁾

Geyer se eerste openbare optrede in Londen het saamgeval met toenemende binnelandse onrus in die Unie wat die Unieregering aan die ondermynende optrede van kommunistiese agitators toegeskryf het. Die feit is egter dat die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party die politieke ontevredenheid onder die swart meerderheid benut het en hul by nie-blanke nasionaliste en liberaliste geskaar het om veral buite parlementêre opposisie teen die regering se binnelandse wetgewende program te mobiliseer. Die Unieregering het op daardie tydstip waarskynlik die omvang en invloed van die kommunistiese insypeling oorbeklemtoon, want hy kon of wou nie aanvaar dat nie-blanke politieke ontevredenheid in eie reg reeds soveel teenstand kon ontketen nie.¹⁷⁾

Vanweë die Unieregering se vrees vir die wêreldwye kommunistiese bedreiging en die opbouende onrus en verset in die Unie, het hy die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, No. 44 van 1950 op 17 Julie 1950 in die Staatskoerant gepubliseer en gevolglik is die Kommunistiese Party van Suid-Afrika tot 'n onwettige party verklaar.¹⁸⁾

Kommunisme is deur dié wetgewing op so 'n wyse gedefinieer dat alle blanke liberale of nie-blankes wat hul beywer het om deur middel van lydelike verset die ekonomiese en politieke mag van die swart mense te bevorder ook as kommuniste geklassifiseer

16. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toesprake 1950-1953, 18 Junie 1950.

17. C.F.J. Muller: *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, p. 503.

18. *Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 4428, 17 Julie 1950: No. 44 van 1950 Wet op die Onderdrukking van Kommunisme

kon word. Die vae omskrywing en die baie uitgebreide magte wat aan die minister van Justisie toegesê is, het baie kritiek ontlok.¹⁹⁾

Die *New Statesman and Nation* se kritiek op dié wet was onmiskenbaar:

“The Suppression of Communism Act underlines the dictatorial philosophy of the Nationalist Party. What the Nationalists have done is to take the Western European and American fear of Communism and use it in order to establish power for themselves which are as totalitarian as any Communist or Fascist state which has ever existed”.²⁰⁾

P.O. {Paul} Sauer, Minister van Vervoer, se besoek aan Londen en sy hantering van ’n kritiese gehoor by ’n perskonferensie, het baie positiewe kommentaar in die Britse pers ontlok en het waarskynlik vir Geyer ook as praktiese voorbeeld gedien van die wyse waarop so ’n geleentheid hanteer behoort te word:

“Without his geniality Mr. Sauer could not have broached in such an easy manner the prickly subject of his Government’s native policy, a topic whose introduction was being faced by some natural hesitation on the part of the audience. He began modestly by saying that perhaps South Africa was not doing everything in this particular field that should be done – after all nobody in this field in the world was doing everything that should be done – but held that in the matter of some amenities the record of the Union Government compared very favourably with what had been accomplished in the British Colonies and the Protectorates and in Southern Rhodesia”.²¹⁾

19. C.F.J. Muller: *Uyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, p. 503.

20. *New Statesman and Nation*, 12 Augustus 1950.

21. *The Scotsman*, 29 Augustus 1950.

John Strachey, Britse Minister van Oorlog, se striemende kritiek op Suid-Afrika se binnelandse beleid het Geyer vierkant voor sy eerste diplomatieke uitdaging geplaas, maar terselfdertyd ook die verskille in benadering tussen hom en D.D. Forsyth, sekretaris van Buitelandse Sake, beklemtoon.²²⁾

Geyer het duidelik nie genoeg geneem met dié uitspraak nie en het die volgende dag amptelike toestemming by die Eerste Minister gevra om 'n sterk bewoorde protes by die regering van die Verenigde Koninkryk aan te teken, veral aangesien dié uitspraak plaasgevind het op die vooraand van F.C. Erasmus, Minister van Verdediging, se besoek aan Londen.²³⁾

Forsyth se reaksie op Geyer se versoek het eerder die noue verweefdheid tussen die bestuur van buitelandse sake en ander ministeriële portefeuljies weerspieël. Forsyth wou Geyer dus daarop bedag maak oor die moontlike diplomatieke gevolge sou daar oorhaastig opgetree word:

“I doubt whether a formal written protest would be warranted. Strachey has already gained notoriety by the political irresponsibility of his remarks in the past. A formal protest on our part might be used by the opposition to embarrass Attlee for their own party political purposes. I think it will be suffice if you would informally and in a friendly fashion draw Attlee's attention to the speech and say that in my opinion it is hardly conducive to the fostering of a better understanding between our two countries especially on the eve of vitally important Defence discussions”.²⁴⁾

Die kommunikasie tussen Forsyth en Malan was klaarblyklik nie baie goed nie, want die Eerste Minister het by die Kaaplandse en Transvaalse kongresse van die Nasionale Party

22. *Evening Standard*, 9 September 1950

23. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 104: Geyer-Forsyth, 9 September 1950.

24. *Ibid.*

kaalvuis onder Britse parlementariërs ingeklim wat voortdurend slegs negatiewe kritiek teenoor die Unie uitgespreek het. Malan het die Unie se soewereiniteit beklemtoon en daarop gewys dat Suid-Afrika nie sy neus in 'n ander land se sake steek nie en hom ook nie daaraan skuldig maak om die Britse regering te kritiseer nie en derhalwe geniet die Britse politici ook nie die vrye reg om die politieke verteenwoordigers van die Unie in die spervuur van kritiek te plaas nie.²⁵⁾

Forsyth se besluit dat daar nie formele protes by die Britse regering aangeteken word nie, het Geyer nie daarvan weerhou om wel sy ontevredenheid aan die Britse regering oor te dra nie. Sy betrokkenheid by die Strachey-aangeleentheid bevestig ook dat hy hom slegs in 'n geringe mate by Forsyth se riglynadvies gehou het. Sy wrewel oor Forsyth se hantering van die Departement van Buitelandse Sake was ook aan die toeneem:

“Ek het hier 'n hele standjie gehad oor Strachey se uitlating. Nou ja, nog dié dag het ek Gordon-Walker, Staatsekretaris vir Statebondsbetrekkings gaan spreek. Ek kom baie goed met hom oor die weg, maar het dit ingevrywe dat dié soort onbeskoftheid my mense sal laat vra of Engeland wel ons samewerking verlang. Hom ook gesê dat ek die verslag van die uitlating na my Regering gekabel het, dat ek verwag dat die duiwel sou los wees, en dat ek hom weer sou kom sien wanneer ek van my Regering gehoor het – En toe kry ek laat Maandagmiddag 'n melk-en-water kabel van my regering! Gelukkig was dit te laat om nog Gordon-Walker te spreek en Dinsdagmôre was die verslag van Doktor se aanmerkings in sowat elke Londense koerant! Toe kon ek weer lekker gaan praat! Dis darem maar ongelukkig dat in daardie departement nie 'n Nasionalis aan die hoof staan nie”²⁶⁾

25. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, PS 18/22, Houer 380; Toespraak: Transvaalse Nasionale Partykongres, 11 September 1950.

26. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 27; Weber-Geyer, 16 September 1950.

Geyer het ook die Strachey-voorval benut om sy ontevredenheid oor Forsyth se optrede aan Malan oor te dra:

“U woorde op die kongres, soos dit hier in die pers gerapporteer was, was as ek dit mag sê, heelwat anders as die antwoord wat ek van u kantoor ontvang het. Terwyl die antwoord klem lê op Strachey se bekende ‘politieke onverantwoordelikheid’ en dat u nie die opposisie hier ‘n stok wil gee (sic!) waarmee die regering te slaan nie, het u in u toespraak hom tereg ernstig opgeneem - hy is per slot van sake ‘n Minister – en het u openbare protes hier groot publisiteit in die meeste koerant gekry. Die kabelgram het mos die indruk gegee dat Strachey se ongemanierdheid nie in Pretoria te ernstig opgeneem word nie!”²⁷⁾

Gordon-Walker het namens Attlee en homself die nodige verskoning aangebied en Geyer is verseker dat dit nie sy regering se benadering was om in te meng in die Unieregering se huishoudelike aangeleenthede nie.²⁸⁾

Na Geyer se eerste werklike blootstelling aan sterk anti-Suid-Afrikaanse uitsprake was dit baie duidelik dat sy gemoed baie donker was op die vooraand van sy toespraak voor die *Cosmos Society* van die Universiteit van Oxford: “Hier gaan dit so goed as wat verwag kan word in ’n vrotsige ‘jop’, in ’n vrotsige land met ’n vrotsige klimaat”.²⁹⁾

5.3 BLANKE AANSPRAAK OP SUID-AFRIKA

Die toespraak voor die *Cosmos Society* het die grondslag gevorm vir die talle toesprake oor die Unie se rasse-situasie wat Geyer gedurende sy dienste myn sou lewer. Dié

27. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 13 September 1950.

28. Ibid.

29. P.J. Cillié-versameling, Houer 220 K (18): Geyer-Cillié, 9 Oktober 1950.

toespraak was 'n waterskeiding in sy benadering in vergelyking met sy optrede voor die *South Africa Club*. Daar kan slegs gegis word waarom hy 'n minder uitdagende en meer verduidelikende benadering begin volg het, maar dit was moontlik dat 'n vertroueling soos David Friedman van SAPA hom dienooreenkomstig geadviseer het of dat hy waargeneem het dat Sauer se minder konfronterende optrede groter aanklank by sy Britse gehoor gevind het. Hy kon in sy inleiding darem nie die versoeking weerstaan om die leunstoel kritici van die Unie sommer met die aanhef te konfronteer nie: "In my cynical moments as a newspaper editor I used to say that the less one knew about a complicated subject, the easier it was to write a leading article about it. Judging by the facile way in which some express their very definite opinions about South Africa's racial problem, it is obvious that there are people who act according to that cynical maxim of mine".³⁰⁾

In sy toespraak het Geyer gepoog om sekere duidelike temas te behandel waarin hy die blanke se gelyke aanspraak en reg op voortbestaan in Suid-Afrika, die etnies-kulturele verskille tussen die verskillende bevolkingsgroepe en die blanke se voorgedike verantwoordelikheid teenoor die swart bevolkingsgroep beklemtoon het. Hy het dus nie gepoog om die historiese verloop van die volkekundige verspreiding van die totale inheemse bevolking uiteen te sit nie, maar gekonsentreer op die meerderheidsgroepe, naamlik die blankes en die swartmense omdat hy voorsien het dat die uiteindelijke toekoms van Suid-Afrika, deur dié twee groepe bepaal sou word:

"The Bantu are no more ingenious to what is now the Union of South Africa than the whites are. Both are colonists from outside, and, what is more contemporary colonists, the whites moving into the country from the South West, the Bantu from the North East, more or less at the same time. The greater part of what is now the Union, was actually not occupied by Bantu when the whites settled there. People are inclined to regard the whole of Africa... as Black man's country into

30. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

which the white man intruded. Rather it is true that within South Africa two streams of immigration clashed. The two races have in every respect an equal right to regard South Africa as their home".³¹⁾

Geyer het ook die etnies-kulturele en sosiale verskille tussen die ontwikkelende swartes en die meer ontwikkelde blankes beklemtoon, om sy toehoorders daarvan te vergewis dat die assimilering van verskillende kulturele groeperings in een nasie, nie maklik haalbaar was nie:

"The Bantu are not Europeans whose skin happen to be black. If only the arm-chair critics and the theorists would recognize this elementary fact! In the Bantu we have a race which is different from the Caucasian as two races can possibly be, a race with totally different traditions and beliefs, and a totally different outlook on life. In the Bantu we have a race which never, through all the centuries, developed more than a primitive civilization...when the Bantu within South Africa came into contact with the Europeans, they had reached a stage of development no higher than that of our European forebears at the dawn of Christian era".³²⁾

Benewens die sosiale verskille het Geyer ook die ekonomiese en klasseverskille tussen die verskillende bevolkingsgroepe uitgewys:

"As the Bantu were conquered, and as they gradually entered into the economy of the white man, it was in relation of servant and master. All unskilled labour was performed by the black man. Class distinction, which used to be so strongly marked in Britain not many years ago, and racial discrimination became one and the same thing in South Africa. Differentiation became part of the social and

31. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

32. Ibid

economic structure of South Africa, and has been for generations. This is what Field Marshall Smuts meant when he said that apartheid is the traditional policy of South Africa".³³⁾

Vervolgens het Geyer deur middel van statistiese gegewens aangetoon wat die Unieregering doen om die opvoedkundige peil van die swartes te verhoog:

"But the Bantu are gradually rising in the scale of civilization and the whites are spending millions to educate them and to help them develop. It is perfectly clear then that the existing apartheid must fail and cause ever increasing friction, unless the whole problem is tackled with a view to the changing circumstances. Quite obviously the whites, as the rulers, have a duty towards the Bantu... They must be helped to become civilized. They must be given an opportunity to develop to their fullest extent. South Africa is their homeland. Every white South African in his senses – and I do not think that the percentage of fools in my country is any greater than in yours – every white South African in his senses, then, fully realizes that a policy of oppression quite apart from being immoral, is the surest way of blowing South Africa sky high".³⁴⁾

Geyer het ook Suid-Afrika se toekomstige politieke dilemma verwoord toe hy daarop gewys het die Unieregering ook moet verseker dat die blankes nie in die toekoms totaal deur die swart meerderheid verdring word nie. Die mees voor die handliggende moontlikhede, naamlik die onmiddellike integrasie van swart en blank of die natuurlike verwerwing van gelykwaardige politieke regte, sou daartoe lei dat swart eise om direkte politieke inspraak dramaties toeneem, terwyl blankes weer sou veg vir hul eie voortbestaan. Daarenteen sou die swart mense se aansprake en stryd in die verkryging van politieke regte en die blankes se vrese vir verswelging, waarskynlik op 'n

33. A.L. Geyerversameling. Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

34. Ibid.

gewelddadige stryd uitloop, wat die Suid-Afrikaanse ekonomie en samelewing kon vernietig.³⁵⁾

Teen hierdie agtergrond het Geyer byna woordeliks Verwoerd se toespraak voor die Naturelle-verteenwoordigende Raad aangehaal toe hy die beleid van afsonderlike ontwikkeling voorgedou het as die enigste werkbare wyse waarop die afsonderlike ontwikkeling van die verskillende rassegroepe bevorder en terselfdertyd ook rassevrede verseker kon word. Dit is egter interessant om daarop te let dat Geyer in sy verduideliking van die voorgestelde ontwikkeling van die swart landelike gebiede, 'n effense ander perspektief gegee het op Verwoerd se siening dat blanke beleggings en teenwoordigheid tot die blanke grensgebiede beperk sou word. 'n Vergelykende bestudering van die volgende uittreksel van Geyer se toespraak met die van Verwoerd dui op die geringe, maar betekenisvolle klemverskil:

“The native reserves must be regarded as the home of the Bantu. Within those reserves the Bantu must be aided and trained to become more exclusively the administrators, the civil servants, the professional men...the reserves must, whatever the costs, be developed, not only agriculturally, but also as far as economically possible, industrially. These industries must *eventually* {my kursivering} be manned and run exclusively by Bantu”.³⁶⁾

Geyer se vertolking van die afsonderlike politieke regte van die swartmense het verder gegaan as die Unieregering se vroeëre beleidsbepaling. Dié vertolking is waarskynlik genoodsaak deur die indringende vrae wat sy buitelandse gehore aan hom gestel het oor die toekoms van die swart gebiede en sy eie gevoel dat die Unieregering meer praktiese beslag aan die verklaarde beleid moet gee.

35. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

36. Ibid.

Verwoerd het in 1948 in sy toespraak voor die Senaat die regering se beleid oor die ontwikkeling van die swart gebiede tot selfbestuur soos volg verduidelik: "Die party staan voor 'n eie stelsel van plaaslike bestuur waarby die naturelle-hoofde volledig ingeskakel word en wat tegelyk geleentheid bied aan die ontwikkelde naturel om hom vir volksdiens in te span. So 'n raad sal vir elke reserwe in die lewe geroep word en sal kan ontwikkel tot aparte sentrale rade vir die verskillende etniese groepe en sub-groepe. Die Naturelleraad sal afgeskaf word".³⁷⁾

Geyer voorsien, anders as Verwoerd, dat daar wel 'n sentrale raad gevestig sou word om die gemeenskaplike aangeleenthede van die verskillende swart gebiede met die sentrale regering te bespreek. Dit is duidelik dat Geyer se vertolking van Verwoerd s'n verskil oor die wyse waarop só 'n oorhoofse raad saamgestel sou word. Verwoerd het 'n oorhoofse swart struktuur pertinent verwerp, aangesien dit, volgens hom, tot 'n mededingende instelling met die Unie-parlement kon ontwikkel, terwyl Geyer so 'n liggaam noodsaaklik geag het: "We already have a system of restricted self-government in some of the reserves. This system must be introduced and developed in all reserves, gradually giving the Bantu more and more control over their own affairs, and eventually leading up to a Central council to deal with matters common to all reserves. Machinery for close contact and consultation between the Government and the reserve Councils, eventually the Central Council, must be evolved".³⁸⁾

Dié verskil in vertolking kan waarskynlik toegeskryf word aan óf Geyer se meer vrye vertolking wat reeds voorsien het dat afsonderlike ontwikkeling tot 'n federale, staatkundige bestel sou lei óf dit kan ook wees dat swak skakeling met oorsese gesantskappe en onvoldoende inligting oor beleidsaangeleenthede tot die uiteenlopende sieninge aanleiding gegee het.

37. A.N. Pelzer: *Verwoerd aan die Woord*. Toespraak in die Senaat, 3 September 1948.

38. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

Die slotgedeelte van sy toespraak het waarskynlik ook ministeriële wenkbroue in die Unie laat lig, want hy het dit baie duidelik gestel dat afsonderlike ontwikkeling nie noodwendig die finale antwoord op Suid-Afrika se rasse-probleem was nie:

“We do not claim that we have a blueprint for the next hundred years. We frankly admit that we shall, in many respects have to proceed by the method of trial and error. But we do believe that along the lines of Apartheid it is possible to create conditions under which both races can retain their identity, can develop to their full extent, and can find a way to live amicably together within the boundaries of the same state”.³⁹⁾

Enkele dae na dié toespraak het *Die Burger* ‘n onderhoud gepubliseer wat Geyer met ‘n Britse kwartaalblad, *The Commonwealth and Empire Review* gevoer het, waarin hy dieselfde motivering vir afsonderlike ontwikkeling gee. Dié onderhoud, met ‘n blad wat hom beywer het om samewerking op handels-, kulturele- en politieke gebied in die Statebond te bevorder, kan vertolk word as ‘n poging van sy kant om potensiële oorsese beleggers gerus te stel, veral toe hy bygevoeg het dat apartheid nie ten doel het om die swartmense van regte te ontnem of om hul te onderdruk nie, maar eerder ‘n poging was om deur afsonderlike, maar gelykwaardige ontwikkeling, ‘n vreedsame naasbestaan in ‘n veelrassige land te skep. By dié geleentheid het hy in werklikheid ook weer sy persoonlike onsekerheid verwoord, toe hy gesê het dat apartheid waarskynlik nie dié finale antwoord bied op Suid-Afrika se politieke vraagstukke nie: “Ten minste vir baie jare sal die witman die regeerder in Suid-Afrika moet bly, in belang van die Bantoe self sowel as van Suid-Afrika in die geheel”.⁴⁰⁾

Ondanks Geyer se pogings om rasonale en stawende motivering vir die Unie se binnelandse politiek te verskaf, het Britse akademici en van die dagbladpers duidelik hul

39. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Cosmos Society*, Universiteit van Oxford, 10 Oktober 1950.

40. Aangehaal uit die *Die Burger*, 16 Oktober 1950. *Commonwealth and Empire Review* onderhoud.

misnoeë met apartheid te kenne gegee, soos dit geblyk het uit 'n lesing van J.C. Hatch, lektor aan die Universiteit van Glasgow. Hatch het beweer dat die groeiende bitterheid teen blank Suid-Afrika op 'n burgeroorlog kon uitloop, aangesien die blankes daarop uit was om wit oppergesag te verskans ongeag die volgehoue verbetering in ontwikkelingsvlakke van die nie-blankes. Die swart mense se intense gevoel van frustrasie kon gevolglik daartoe aanleiding gee dat die land, wat volgens Hatch reeds op 'n kruitvat gesit het, deur 'n spiraal van geweld en oorlog verswelg word.⁴¹⁾

Geyer se afkeur aan sosiale geleenthede het gou verdwyn toe hy besef dat die talle uitnodigings na die sogenaamde "dining clubs" nuwe geleenthede bied om informele gesprekke met invloedryke Londenars te voer oor die Unie se binnelandse beleidsrigtings:

"In die afgelope paar aande het ek by 'n paar geleenthede 'dining clubs' moes toespreek. Dis 'n oulike instelling wat daaruit bestaan dat so elke een of twee maande 'n dinee gereël word in 'n hotel om dan na die ete na 'n toespraak oor die een of ander onderwerp te luister. Ek was veral bly vir die twee geleenthede, want by albei was dit 'n uitgesoekte gehoor, by die een ongeveer 70 en by die ander 180 mense van invloed. Hier en daar, dink ek verwyder 'n mens darem so 'n bietjie van die onkunde en vooroordeel".⁴²⁾

Dit is insiggewend om daarop te let dat Geyer, wat nooit geskroom het om sy saak te stel nie, selde 'n oordrewe, kritiese houding teenoor sy gehore ingeneem het. Gedurende sy toespraak voor die *Knights of the Round Table* het hy baie verduidelikend opgetree toe hy gepleit het vir begrip vir Suid-Afrika se komplekse rasse-opset. Hy het sy toehoorders daarop gewys dat Suid-Afrika 'n land is met so 'n eiesoortige uniekheid, byvoorbeeld dit

41. *Stirling Journal*, 2 November 1950.

42. P.W. Botha-versameling, Houer I/G/3/1: Geyer-Botha, 24 Oktober 1950.

is die enigste Vrygeweste waar die meerderheid blanke inwoners nie van Britse herkoms was nie; dit is die enigste oorsese gebied waar 'n nuwe Europese taal ontwikkel het; dit is 'n unieke land deurdat sy ekonomie aan goud gekoppel word en dit is uniek omdat slegs agt jaar na die nederlaag en anneksasie van die twee voormalige Boererepublieke, het die bevelvoerende offisier van die voormalige Boeremagte die eerste Eerste Minister van 'n verenigde Suid-Afrika geword. Hy kon nie verhelp om te noem dat: "None but the British could have been so illogically wise".⁴³⁾

In hierdie toespraak het Geyer benewens die reeds genoemde historiese aanspraak van die blankes en sy voorgydlike verantwoordelikhede teenoor die swartes, ook 'n verdere keerkant geskilder van die blanke se posisie in Suid-Afrika, deurdat hy daarop klem gelê het dat die blanke Suid-Afrikaner geen ander tuiste het as Suid-Afrika nie:

"Other people may regard their mission in Africa as a temporary one. We cannot. Our mission is to harmonise the conflicting rights of the white and the black South Africans. Part of that mission most decidedly is to develop the Bantu, and we do not claim that we are yet doing all that we should. What we do claim, is some small recognition of what we have accomplished and are accomplishing. What official figures show is that we are spending on educational, medical and social services for our natives, almost fourteen times as much per head of the native population as is being spent in the British African colonies".⁴⁴⁾

Geyer het ook erken dat die Unie se kritici sy binnelandse beleid as onliberaal beskou, maar sy gehoor is ook daaraan herinner dat die beoefening van 'n Westersgeoriënteerde politieke demokrasie, in min ander lande buite die Anglo-Saksiese wêreld, die eise van die tyd deurstaan het. Sy toespraak is afgesluit met die volgende handgeskrewe kommentaar wat hy waarskynlik net voor die toespraak neergeskryf het:

43. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak, *Knights of the Round Table*, 16 November 1950.

44. Ibid.

“One sometimes wonders, have we assumed too unthinkingly that the only passable form of political representation is the system of counting noses? Should we not when dealing with races like the Negro and the Bantu, seriously investigate the possibility of some other form of representation. We in South Africa may, of course, be wrong. After having to face with this difficult problem for so many years, I can only envy the cocksureness of some others who view the problem from a safe distance...and so when we are told that there is danger unless we liberalise our policy in this respect, we simply murmur to ourselves – only to ourselves: Africa already has one Liberia. Is there not a danger, a very great danger, that a large part of Africa may become Liberianised. This all goes to show that when it comes to the tremendous problem which is Africa it is essential that we should try to understand one another’s difficulties and aims and another point of view”⁴⁵⁾

In sy laaste toespraak van die jaar voor die uitgelese *Overseas Empire Correspondents Association*, het Geyer die buitelandse verteenwoordigers van die gedrukte pers ingelig oor die Unie se rassesituasie. Hy het die buitewêreld se gebrekkige kennis van en begrip vir die komplekse Suid-Afrikaanse opset uitgelig, en ook op die totale gebrek aan waardering gewys vir die Unieregering se pogings om die swartmense te ontwikkel. In die Geyer-styl van ouds het hy sy gehoor aan die kilharde werklikhede van hul eie geskiedenis herinner: “These contemporary colonists of ours, the Bantu, were made of sterner stuff than the Canadians or Australian aborigines. Instead of them disappearing before the advancing tides of European colonisation, the whites stopped them from exterminating each other”⁴⁶⁾

Hierdie ingryping deur Suid-Afrika se blankes het die toekoms van dié wêrelddeel voor duidelike keuses geplaas. Dié eerste keuse was waar die leunstoelkritici

45. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak, *Knights of the Round Table*, 16 November 1950.

46. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Overseas Empire Correspondents Association*, 13 Desember 1950.

die geleidelike verwydering van alle vorme van differensiasie en skeiding gesien het as dié oplossing vir 'n veelrassige gemeenskap. Volgens Geyer sou die daaropvolgende totale integrasie van swart en wit tot geweldige spanning; en konflik lei, want die dreigende politieke en sosiale verswelging van die blanke minderheid wat noodwendig uit so proses van integrasie moes volg, sou vir die blanke inwoners wat histories-gesproke dieselfde aanpraak op Suid-Afrika het, nie net onaanvaarbaar wees nie, maar kon ook nie eties-moreel geregverdig word nie. Vanweë dié redes is daar 'n ander politieke koers ingeslaan wat uiteindelik gelykberegtiging in die ontwikkeling van al Suid-Afrika se mense sou verseker:

“To adopt such a policy, the whites would have first have to abandon their ideal of remaining a distinct people, a white nation. This is obvious; the two racial groups, which are in the ratio of four black to one white, cannot be integrated without such a result. One could not have a policy of no differentiation in the school, the workshop, the professions, in politics and yet retain social apartheid...Having rejected the policy of integration we are trying to find a synthesis of two sets of rights, those of the whites and those of the blacks, along the lines of apartheid, the separateness of nations. We do not claim that we have a blue-print for the next hundred years. We frankly admit that we shall, in many respects have to proceed by trial and error. But we do believe that along the lines of apartheid it is possible to create conditions under which races can retain their identity, can develop to their full extent and can find a way to live amicably together within the boundaries of the same state”.⁴⁷⁾

Nadat Geyer die blankes se betrokkenheid by die voorgeselde ontwikkeling van die afsonderlike swart reserwes verduidelik het, het hy ook op die politieke probleme gewys wat dié ekonomiese inskakeling van die swartmense sou meebring. Die voortdurende

47. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die *Overseas Empire Correspondents Association*, 13 Desember 1950.

opname van swartmense in die ekonomie sou noodwendig tot 'n afhanklikheid van dié arbeidsbron lei, 'n verswaring van die stede sou volg en oproepe om politieke burgerregte moes noodwendig volg. Sy verwysing na die swartes se politieke inspraak in die sentrale regering was insiggewend, want dadelik het hy die moontlikheid van 'n federale staatkundige bestel na vore gebring:

“What I have sketched here broadly must necessarily be a long process, one that will lay a heavy financial burden on the whites. How details will need working out, how conditions may change and experience may necessitate amendments to the system; how when the Bantu eventually reach a stage of development which justifies it, a system can be developed to give the Bantu in the reserves an adequate say in the central government of their country – these are questions which no-one at this stage can answer”.⁴⁸⁾

Na afloop van die eerste semester van sy dienstermyn was dit duidelik dat Geyer voor 'n verskeidenheid van uiteenlopende groepe opgetree het. Dit het gewissel van die *South Africa Club*, waar sy hy gehoor wat jarelange betrekkinge met die Unie gehad het, kon voorlig oor die werkbaarheid van die binnelandse beleid. By die *Cosmos Society* was dit 'n kritiese studentegehoor, maar hulle sou die ekonomiese en politieke besluitnemers van die toekoms wees. Die *Knights of the Round Table* was weer 'n invloedryke gehoor bestaande uit nyweraars, politici, sakemanne en senior generaals van die Britse weermag. Sy optrede voor die verteenwoordigers van die pers uit die Statebondslande was duidelik om die boodskap oor die Unie se komplekse binnelandse politiek, maar ook om die Unieregering se toekomsvisie aan die buiteland bekend te stel. Dit val ook op dat sy aanhaling voor die persgroep, “...to give the Bantu in the reserves an adequate say in the Central Government of their country”, die verste nog gegaan het om die onsekerhede van 'n gemeenskaplike politieke toekoms vir al Suid-Afrika se inwoners uit te spel.

48. A.L. Geyerversameling. Houer 7: Toespraak voor die *Overseas Empire Correspondents Association*, 13 Desember 1950.

Hoewel Geyer gereeld versoeke uit die Unie ontvang het om na afloop van sy dienstermyn tot die aktiewe politieke toe te tree, skyn dit asof daar ook 'n ruim skoot kritiek uit die binnekring van die regering na sy kant gekom het: "Toe ek hoofredakteur was het ek nie my opvattinge weggesteek nie en as ek afgetree het en daar gebly het, sou ek desnoods nog in die party kon voortgegaan het om daardie opvattinge uit te spreek en daarvoor te veg. Die feit dat dit die oud-redakteur is, sou daar 'n bietjie gewig aan verleen het en my rekord sou kritiek – soos dit in die verlede van Verwoerd gekom – asof dit onnasionaal is, belaglik en onskadelik gemaak het. Maar as ek na 'n paar jaar in Londen presies sou gaan sê wat ek die afgelope paar jaar gewoon was om te sê, hoef 'n mens nie te kan raai wat die gefluister van die Verwoerds sal wees nie. Londen! En jy weet dat dit onder ons mense 'n dodelike argument is. Dat ek oor hierdie uitskakeling uit die politiek nie treur nie, weet jy wel genoeg".⁴⁹⁾

By sy eerste Dingaansdag-toespraak in Desember 1950, voor 'n oorwegend Suid-Afrikaanse gehoor, het Geyer die blanke se reg om voortbestaan, maar veral sy roeping in Suid-Afrika, helder uitgespel. Hy het benadruk dat slegs die daadwerklike uitlewing van dié roeping en die uitdra van 'n beskawing volgens Christelike norme, uiteindelik die voortbestaan van die blanke kon beveilig:

"...Dingaansdag is vir elke Suid-Afrikaner van besondere betekenis. Ek glo nie dit is toeval nie. Ek glo nie dit is toevallig dat juis Suid-Afrika se vernaamste feesdag uit die botsing tussen Wit en Swart gebore is nie. Die dag kan nie anders as om elke jaar opnuut ons daaraan te herinner dat die blanke Suid-Afrikaanse nasie 'n taak opgelê is wat enig van sy soort is in die wêreld. Bloedrivier was 'n beslissende oorwinning. In die perspektief van die eeue gesien, was dit beslissend in dié sin dat die witman as die draer van die Christelike beskawing die geleentheid sou kry om te toon wat hy van Suid-Afrika met sy veelrassige bevolking kan maak. ...daar is in die eerste plaas die natuurlike plig van

49. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 30: Geyer-Weber, 28 Oktober 1950.

selfbehoud. Dat ons as nasie na selfbehoud sal strewe is vanselfsprekend. Dit is 'n reg wat ons toekom en 'n plig wat ons in die natuur opgelê is. Maar ons taak sluit veel meer in as selfbehoud. Ek glo dat ons 'n roeping het, maar ek kan nie so verwaand wees as om te dink dat ons as nasie in die lewe geroep is bloot met die doel om te hoop ons bly voortbestaan nie. Die waarheid is andersom: Ons sal as nasie bly voortbestaan indien ons aan ons roeping getrou is. Om die geleenthede te skep vir sowel Swart as Blank om in Suid-Afrika tot die volste van hul vermoë te ontwikkel, en wel op 'n wyse wat die voortbestaan van albei sal verseker en wat die handhawing en die versterking van die Christelike beskawing sal bevorder. Anders gestel, dit is die taak om 'n oplossing te vind vir die fundamentele probleem van 'n veelrassige land, 'n land waarin die ontwikkelingspeil van die rasse ontsagtelik verskil en vir nog baie geslagte sal verskil".⁵⁰⁾

Dit is insiggewend dat Geyer 10 jaar later, in 1960 in sy voorsittersrede by die algemene jaarvergadering van SABRA, dit steeds nodig gevind het om die blankes aan te spoor om die nodige opofferings te maak, want: "...tensy ons bereid is om offers te bring vir die deurvoering van afsonderlike ontwikkeling, die voortbestaan van 'n blanke nasie hier 'n ydele droom is".⁵¹⁾

In 'n terugblik op sy eerste ses maande was Geyer tevrede met die kontak wat hy met die Arbeider-ministers, Attlee, Bevin en Gordon-Walker bewerkstellig het. Die moontlikheid van 'n Britse algemene verkiesing vroeg in 1951 was vir hom 'n definitiewe moontlikheid en 'n regeringsverandering baie moontlik en hy het die moontlike regeringsverandering as 'n bonus vir Suid-Afrika gesien: "...want dit gaan vir ons wat ons kleurbeleid betref somer baie makliker wees as die Konserwatiwes aan bewind is, dié begryp ons probleme en ons standpunt beter as die Arbeiders met hul gelykheid".⁵²⁾

50. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Dingaansdagtoespraak, 16 Desember 1950.

51. H.B. Thomversameling, Voor ordening: SABRA Nuusbrief, Maart/April 1960.

52. P.W. Botha-versameling, Houer 1/G/3/1: Geyer-Botha, 23 September 1950.

5.4 GROTER BLOOTSTELLING, KRITIEK EN ONTNUGTERING

Die politieke vraagstukke van die tyd, byvoorbeeld die Koreaanse krisis en die Koue Oorlog, het die Eerste Ministers van die Statebond vroeg in 1951 in Londen byeengebring. Hoewel die konflikte bespreek is, het die afwesigheid aan 'n formele sakelys, gebrek aan 'n permanente struktuur om uitvoering aan besluite te gee en die lidlande se gebrek aan gesag oor die optrede van mede-lidlande daartoe gelei dat die omvang van die sakelys inderdaad beperk was tot die onderlinge ondersteuning in buitelandse beleidsaangeleenthede.⁵³⁾

Dönges se besige program by dié konferensie het ongelukkig daartoe bygedra dat Geyer weinig geleentheid gehad het om verwickelinge in Suid-Afrika en sy posisie by die Verenigde Nasies (VN) te bespreek.⁵⁴⁾

Geyer se waarneming van die konferensie was vir die Unie van groter belang, aangesien dit spoedig duidelik geword het dat Pandit Nehru van Indië, woordvoerder van die opkomende Afro-Asiatiese blok, se groot rol by dié verrigtinge, 'n tydperk van dinamiese verandering in diplomatieke denke en standpuntinname by die Statebond ingelui het. Die veranderende samestelling van die lidlande en die daaropvolgende anti-kolonialistiese denke en groter klem op die erkenning van politieke demokrasie, sou noodwendig 'n invloed op die Unie se posisie in die Statebond moes uitoefen.⁵⁵⁾

Geyer se indruk van Nehru was in werklikheid direk die teenoorgestelde van sy evaluering van die ander individuele Statebondsleiers. Sy siening van hulle individuele bekwaamhede was minder gunstig en die afleiding kan dus gemaak word dat hul beweerde gebrekkige bekwaamhede en die toenemende leiersrol en invloed van Nehru as

53. *The Times*, 4 Januarie 1951.

54. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 36: Geyer-Weber, 14 Januarie 1950.

55. *Ibid.*

leier van 'n opkomende politieke magsblok, wat daarop uit was om gelykwaardige politieke regte vir alle mense te vestig, uiteindelik daartoe sou lei dat die Unie toenemend polities kwesbaar en geïsoleerd by die belangrikste politieke verhoë van die tyd, naamlik die Statebond en die VN, kon raak. Die Unie se hantering van die Suidwes-Afrika aangeleentheid, die Indiërkwessie en Suid-Afrika se binnelandse beleidsrigtings het teen dié tyd reeds ernstige diplomatieke sensuur en politieke kritiek op die wêreldtoneel begin ontlok.⁵⁶⁾

Die Unie se aanvaarbaarheid as een van die Verenigde Koninkryk se tradisionele en ook toekomstige diplomatieke bondgenote was reeds op daardie stadium op die spreekwoordelike mespunt gebalanseer, want volgens Geyer was die “onkunde”, “vooroordeel” en “wantroue aangaande ons bedoelings” baie moeilik om te beveg.⁵⁷⁾

Geyer se antwoord om die onkunde en wantroue te bestry, was om selfs harder tot die diplomatieke stryd toe te tree deur eerstens 'n omvattende artikel, *The Racial Problem in South Africa* in *The Fortnightly* te plaas. Hy het weer eens gepoog om die ingewikkeldheid van die Unie se rassesituasie te verduidelik, maar ook om daarop te wys dat enorme bedrae geld gespandeer word om gelykwaardige geleenthede te skep vir die ontwikkeling van die swartmense. Die artikel, wat 'n verwerking was van sy vorige toesprake by die *South Africa Club*, die *Cosmos Society* en die *Knights of the Round Table*, het die beleid van apartheid voorgedra as die enigste werkbare oplossing vir 'n land wat deur etnies- en kultureel-uiteenlopende groepe bewoon word en wat dieselfde historiese aansprake op die land gehad het. Die artikel is afgesluit met sy nou gereelde bekentenis dat daar steeds talle onbeantwoorde vrae was, byvoorbeeld die datum wanneer die swart mense in hul afgebakende gebiede, sosio-ekonomies en polities gereed sou wees om vanuit hul reservate sinvolle inspraak in die sentrale regering van die land te kon beoefen.⁵⁸⁾

56. P.A. Webersaamling, 296.K.Ge. 36: Geyer-Weber, 14 Januarie 1950.

57. A.L. Geyersaamling, Houer 1: Geyer-Malan, 21 Februarie 1951.

58. A.L. Geyersaamling, Houer 5: *The Fortnightly*, Januarie 1951.

Sy toespraak op 19 Januarie 1951 voor die *Imperial Defence College* was vir hom darem nie heeltemal te vergeefs nie, aangesien ‘n Pakistaanse offisier wat ‘n jaarlange stafkursus daar bygewoon het hom meegedeel het: “..nou vir die eerste keer verstaan ek hoe moeilik jul probleem is”.⁵⁹⁾

In dié toespraak het hy weer sy toehoorders onder die indruk probeer bring van die ontwikkelingsverantwoordelikheid en taak van die blankes. So het hy veral die Nederduits Gereformeerde Kerk geloof vir sy sendingaksies wat daarop gemik was om die beskawingsvlak van die swart mense te verhoog. Die toename van leerlinginskrywing onder swart leerlinge van 424,000 in 1938 tot 770,000 in 1949 is voorgehou as bewys van die blankes se erns om die nodige ontwikkelingswerk te doen. Ondanks dié positiewe noot, het hy ook die Unie se kritici daaraan herinner dat hul aanbevelings vir die totale integrasie van die verskillende bevolkingsroepe onaanvaarbaar vir die blankes was, aangesien dit tot die totale politieke en sosiale verswelging van die blanke beskawing sou lei:

“A possible policy for the future could be one of gradual integration, the gradual abolition of all forms of the traditional apartheid, with the ideal of a United Nations of blacks and whites - and eventually one nation neither black nor white! In other words, the eventual absorption of the white one-fifth by the blacks four-fifths. I ask you, is it conceivable that any European people – or any Asiatic people, for that matter – if placed in a like position, would for one moment dream of accepting such a policy? And yet, by armchair critics at a safe distance we are constantly being criticised for not following a policy which must eventually lead to just this absorption by the black majority!”⁶⁰⁾

Reeds vroeg in 1951 het dit geblyk dat Geyer se rolvertolking ook sy tol begin eis het:

59. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Toespraak: *Imperial Defence College*, 19 Januarie 1951.

60. Ibid.

“Die Londense jop word vir my so effens ‘n probleem. As ‘n mens die werk wil doen, behoorlik doen, is daar ontsagtelik (sic!) baie werk, en al is die mense met wie ons in aanraking kom geweldig gasvry en vriendelik, die publieke mening is tog maar een van agterdog van die Unie en afkeuring van ons kleurbeleid. Dit werk mee dat mens voortdurend gespanne is, ook waar jy gewoonweg met mense op resepsies, ens. gesels, is jy altyd op diens. Nou ja dit alles beteken dat, om die werk te doen, die eise ‘n bietjie te hoog is; en ek kom agter dat ek nie jonger word nie. En as ek nie altyd soveel doen as wat ek kan nie, sou ek ongelukkig wees”.⁶¹⁾

Geyer se gedwonge vakansie het in die Unie ook aandag getrek en ‘n berig in *Die Vaderland* het daarop gesinspeel dat hy oorweeg om sy ampspligte op te sê om permanent na die Unie terug te keer.⁶²⁾

Geyer het dié persrapportering vanuit ‘n ander oog bekyk en iets kwaadwillig in die berig gelees: “Jy noem *Die Vaderland* se berig omtrent my. Die ellendeling het hier kwaad gedoen. Sover ek weet het geen koerante hier die SAPA-berig van sy storie gebruik nie, maar ‘n hele klomp persmanne het dit gesien en sodoende kom ek mense hier teen wat ook al daarvan weet. Dis dan amper onvermydelik dat mense binne en buite die pers hulself begin vra of die betrekkinge tussen my en my Regering nie goed is nie. ‘n Opmerking deur ‘n senior Britse amptenaar teenoor een van myne gemaak, het my laat besef dat dit inderdaad geskied...”.⁶³⁾

Geyer se toesprake voor die *Royal Empire Association* op 16 Februarie 1951 en die *Manchester Provision Exchange* op 25 Februarie, het hoofsaaklik gehandel oor die Britse koloniale beleid in Afrika. Hy het sy kommer uitgespreek oor die gevolge wat ‘n voortydige Britse onttrekking aan Afrika vir Suid-Afrika en die vasteland kon inhou. In sy redaksionele kommentaar het *The Times*, die Unieregering se beleidsrigting oor

61. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 39: Geyer-Weber, 2 Februarie 1951.

62. *Die Vaderland*, 7 Maart 1951.

63. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 48: Geyer-Weber, 20 Maart 1951.

afsonderlike resewes en die ontsegging van algemene stemreg vir swart mense, onder 'n kritiese vergrootglas geplaas. Ironies genoeg het dié kritiese kommentaar saamgeval met 'n buitengewone kompliment wat die toonaangewende koerant aan Geyer gegee het. Daar is berig dat Geyer se toesprake en mededelings ernstige aandag verdien, aangesien hy 'n vriend en vertroueling van Malan was. Sy toesprake kon dus geles word as verteenwoordigend van die binnekring denke van die Nasionale Partyregering. Geyer is beskryf as iemand wat reeds, ondanks sy relatiewe kort verblyf in Londen, positiewe aandag met sy prysenswaardige diplomatieke optredes en werksaamhede gelok het en sodoende wydverspreide respek begin afdwing het. Sy gematigde, maar oortuigende uiteensetting en verdediging van die Unie se binnelandse beleidsrigtings, het positiewe kommentaar ontlok, alhoewel die beleid nie allerweë gesteun word nie.⁶⁴⁾

Ondanks *The Times* se persoonlike aanprysing is die Unieregering by dié geleentheid voor stok gekry oor sy binnelandse beleidsrigtings. Dié koerant se redaksionele kommentaar toon dat toenemende diplomatieke druk op die Unie oor sy binnelandse beleidsrigting 'n onomkeerbare werklikheid geword het:

“The immediate resentment and restlessness provoked by Apartheid in its early stages are already too obvious. A future in which educated Africans are debarred from exercising their talents and professional skills outside limited areas is one that will only invite inevitable trouble and disaster. The time is also overdue for recognizing that some native territory will sooner or later dispose with white tutelage and that other territories will follow soon. It is therefore unjust to keep the natives in servitude however benevolent and unthi nkable it may be to let them share in the life of the white superiors. It is therefore hard for the most sincere well-wishers of the Union to see how this cause can pass the practical test by which its advocates would hoped it to be judged. South Africa must therefore face world opinion”.⁶⁵⁾

64. *The Times*, 2 April 1951.

65. *Ibid.*

Dit was nie net die staatsmasjinerie in Pretoria wat Geyer onkant gevang het nie. *The Times* het op 20 Februarie 1951 berig dat 'n Afrika-Toerisme-konferensie wat in September 1951 in die Unie sou plaasvind, gekanselleer moes word, aangesien die Unieregering geweier het om nie-blanke verteenwoordiging uit die koloniale gebiede van Afrika toe te laat.⁶⁶⁾

Geyer se daaropvolgende priemende navraag oor die aanbod van internasionale konferensies, veral na die kansellering van die toerisme-, en ook 'n internasionale mediese konferensie, was tekenend van die ongemaklike ervaringe wat apartheid as binnelandse beleidsrigting toenemend vir die Unie se buitelandse gesante meegebring het. Geyer se persoonlike bevraagtekening van die kriteria wat gebruik word by die toelatingsbepalings en die internasionale implikasies wat daaruit mag voortvloei, blyk duidelik wanneer hy sy navraag aan Dönges, Minister van Binnelandse Sake, rig:

“Veral die kansellering van die B.M.A.-kongres {British Medical Association} in Johannesburg het hier heelwat opspraak verwek. En daarop volg ook nou die konferensie in verband met toerisme. Dat jy nie kan waarborg om 'n persoon 'n visum te gee net omdat hy 'n lid van die B.M.A is, lyk vir my vanselfsprekend. Maar wat is die beleid omtrent nie-blanke afgevaardigdes? Met ander woorde is die kleur 'n faktor? Oor die hele breë kwessie van die hou van internasionale konferensies binne ons grense sal julle moet helderheid kry. Ek weet goed genoeg watter swerm komplikasies ontstaan wanneer konferensies met gemengde afgevaardigdes op ons bodem gehou sou moet word. Maar nou sien ek al meer en meer 'n dilemma vir ons ontstaan. Suid-Afrika wil naamlik 'n leidende rol in die ontwikkeling van Afrika speel. Dit bring mee dat van tyd tot tyd inter-Afrika konferensies binne ons grense gehou sal moet word. En met die opvatting van amper al die koloniale moondhede, moet ons verwag dat binne afsienbare tyd sommige van hulle ook nie-blankes in hul afvaardiging sal insluit. Hou ons

66. *The Times*, 20 Februarie 1951.

samewerking met die ander Afrikaanse gebiede dan op? Hoe dit sy, ek sal bly wees om te verneem wat ons beleid presies is. Genl. Theron van Rome {ambassadeur} sê graag hy is slegs die oë en ore van die Unieregering, maar ongelukkig moet 'n mens soms ook die tong wees en die tong moet nie stotter nie!”⁶⁷⁾

Geen dokumentasie kon gevind word wat aantoon dat daar aamptelik op Geyer se kritiese vrae van 1951 geantwoord is nie. Dit is egter interessant om daarop te let dat die posisie van nie-blanke verteenwoordigers uit state van Afrika weer in 1957 na vore gekom het, hierdie keer by die algemene jaarvergadering van SABRA, en weer was Geyer betrokke by die debat. Prof. J.P. Bruwer het by die geleentheid 'n referaat gelewer waar hy onder andere die volgende gesê het: "...op sy toekomsweeg van selfbeskikking sal die inheemse blanke bevolking sy heil en bestaansreg moet soek in die vo waardige erkenning van en welwillende konneksies met die bestaande en wordende nie-b anke state in Afrika".⁶⁸⁾

Geyer, voorsitter van SABRA, se reaksie op Bruwer se verklaring was baie pragmaties en in ooreenstemming met sy kommentaar van 1951: "...Suid-Afrika wil die leidende staat in Afrika wees en 'n leidende staat het die voorreg om die meeste van die internasionale konferensies in sy land te hê. Dit is 'n baie moeilike taak, maar dit lyk my ons moet net eenvoudig die moeilikhede onder die oë sien. Ons moet bereid wees om in ons land voorsiening te maak vir konferensies met bv. swart of Arabiese afgevaardigdes".⁶⁹⁾

Ongeag Geyer se persoonlike gewildheid en sukses as geleentheidspreker, het geskikte en logiese antwoorde oor die uiteindelijke politieke toekoms van die Unie se swart mense vir hom steeds bly ontwyk met die gevolg dat hy toenemend ernstige bedenkinge oor die volhoubaarheid van die beleidsrigting, selfs voor die verstryking van sy eerste jaar in Londen, begin ervaar het:

67. T.E. Döngesversameling, Houer 251: Geyer-Dönges, 22 Februarie 1951.

68. H.B. Thomversameling, Voor ordening: SABRA Nuusbrief, Julie/Augustus 1957, p. 1.

69. Ibid.

“Ek sê aan die Britte dat hul fout is om glad te veel nadruk op politieke ontwikkeling te lê, maar so by myself voel ek dat ons geen helderheid het oor ons eendag nie. Dink ver genoeg vooruit, veronderstel dat ons beleid met die reserwes suksesvol is, dat die Bantoe daar ontwikkel, meer lokale selfbestuur, naderhand ‘n soort provinsiale selfbestuur geniet en daar ‘n sukses van maak. Gaan hulle selfs dan nog a la Hans {Strijdom} onder ‘voogdyskap’ staan en geen medeseggenskap in die regering van Suid-Afrika hê nie? As die dag eers aanbreek dat selfbesturende beskaafde swart state in Swart Afrika bestaan en alleen ons swartes bly onder voogdyskap? Vir my lyk dit bes om oor daardie verre toekoms niks te sê nie of vaag te bly”.⁷⁰⁾

Die *New Statesman and Nation*, wat die linkervleuel in die Britse pers verteenwoordig het, was veel minder beheers in sy kritiek as *The Times*. Die blad se skerp, kritiese redaksionele kommentaar moes vir Geyer heelwat stof tot nadenke gegee het. Daar kan dus met redelike sekerheid beweer word dat ‘n redaksionele uittreksel soos die volgende, hoe linksgesind die blad ook was, waarskynlik tot Geyer se eie heimlike twyfel bygedra het:

“Ever since the Nationalist Government took office in 1948, the Non-Europeans have been slowly convinced that European South Africa is determined to suppress all their political ambitions and reduce them to a permanent position of helots. They have never been deceived by the cynicism of apartheid which has finally been exposed as a complete sham when Dr. Malan made his violent objection to the self-government of the all-African state of the Gold Coast. In short the policy of the Nationalists is gradually forcing the Non-Europeans to forget their political and racial differences and form a united front against the Government and the whole principle of White supremacy”.⁷¹⁾

70. T.E. Döngesversameling, Houer 251; Geyer-Dönges, 26 Februarie 1951.

71. *The New Statesman and Nation*, 23 April 1951.

5.5 BEKLEMTONING VAN POSITIEWE AFSONDERLIKE ONTWIKKELING

Ondanks sy persoonlike kommer oor die uiteindelijke lewensvatbaarheid van afsonderlike ontwikkeling, het Geyer die tweede deel van die jaar ingelu met 'n toespraak voor die *Bonar Law Memorial College* waarin hy dié beleidsrigting voorgehou het as 'n nuwe poging om rasseverhoudinge te normaliseer deur middel van die volgehoue ontwikkeling van die swart mense. Hy het weer die positiewe keerkante van die beleid belig deur daarop klem te lê dat die reservate, wat oor genoegsame vrugbare grond en baie water beskik, in so 'n mate landboukundig ontwikkel sou word dat dié gebiede uiteindelik selfvoorsienend ten opsigte van voedselvoorsiening sou wees. Geyer het sy gehoor verder gerusgestel dat toepaslike opvoedingsgeleenthede deurentyd aangebied sou word om te verseker dat die swartmense uiteindelik al die werksgeleenthede binne die reservate sou beklee. Hy het sy toehoorders terselfdertyd daarop gewys dat die verwagte ontwikkeling en vooruitgang van die swartmense, vanweë dié bevolkingsgroep se stamgebonde en selfs primitiewe lewenswyse, ongelukkig lank kon duur voor die verwagte uitkomst merkbare sou wees. Hy het ook weer beklemtoon dat die regering se inisiatiewe om die tradisionele swart gebiede te ontwikkel 'n eerlike poging was om op die lange duur reg aan blank en swart te laat geskied.⁷²⁾

Geyer het ten slotte, as bewys van die Unieregering se verbintenis tot die opheffing en ontwikkeling van die swartmense, mnr. N. E. Dodd, direkteur-generaal van die Verenigde Nasie se Voedsel- en Landbou-organisasie aangehaal: "I know of no place in the world where so much is being done by so few for the advancement of a native population. I was surprised to see you devoted such a large part of your national income to the advancement of the natives".⁷³⁾

72. Hoë Kommissaris (Londen), Houer 331, PS 17/83: Toespraak voor die *Bonar Law Memorial College*. 5 Julie 1951.

73. Ibid.

Die *Cape Times* het dadelik op hierdie toespraak gereageer en Geyer daarvan beskuldig dat hy halwe waarhede verkondig, aangesien die Fagan-ondersoek bevind het dat slegs 41% van die swartmense in werklikheid binne die swart gebiede woonagtig was. Die dagblad het ook kaspie gemaak teen Geyer se uitsprake oor die ekonomiese lewensvatbaarheid van die swart landelike gebiede. Daar is beweer dat die landboukundige opbrengste van die gebiede, veral inag genome die beperkte vlakke van kundigheid oor grondbewerking en die snelle bevolkingsaanwas, nie eers genoegsaam vir eie verbruik sou wees nie.⁷⁴⁾

Die *Cape Times* het Geyer se kommentaar oor die swart landelike gebiede verder gekritiseer en as onwerklike lugkastele afgemaak omdat hy behoort te gewet het dat die politieke wense van die swartmense totaal geïgnoreer is. Dié Engelstalige oggendblad het dit ook kategories gestel dat die afsonderlike ontwikkeling van die swart landelike gebiede gedoem was om te misluk, want die ekonomiese en politieke werklikhede van die betrokke gebiede is ondergeskik aan 'n politieke filosofie gestel wat nie die steun van die meerderheid van die bevolking gehad het nie.⁷⁵⁾

Geyer is ook verkwalik omdat hy nie sy gehoor meegedeel het dat tienduisende nie-blanke kiesers reeds hul stemreg ontnem is of van dié burgerlike reg in die toekoms ontsê sou word nie. Hy is verder ook beskuldig dat hy sy gehore onderskat en die Unie se politieke toekoms "are unfortunately being wickedly misrepresented". Die koerant het sy betoog afgesluit met 'n bykans bevraagtekening van Geyer se diplomatieke integriteit: "...it is a cardinal error of propaganda to assume that potential critics are either stupid or uninformed. Even a good case can be wrecked if doubt is thrown upon the whole structure by the exposure of a fundamental crack in the argument or of a false statement of fact".⁷⁶⁾

74. *Cape Times*, 7 Julie 1951.

75. *Ibid.*

76. *Ibid.*

Die Burger, soos verwag kon word, het dadelik vir Geyer in die bres getree en die *Cape Times* daarvan beskuldig dat dit "...tragies is dat 'n Suid-Afrikaner van die gesag en integriteit van ons Hoë Kommissaris in Londen nie die politieke steek in die rug vanuit sy vaderland gespaar kan bly nie". *Die Burger* het nie gereageer op die inhoud van sy mededinger se artikel nie, maar die standpunt ingeneem dat die aard van die Engelstalige middagkoerant se berigging oor oorsese beleggings kan ontmoedig, immigrasie voorkom en selfs emigrasie uit die Unie aanwakker.⁷⁷⁾

In sy toespraak voor die *Joint Staff Services College* op 23 Augustus 1951 het Geyer, benewens die gewone uiteensetting van Suid-Afrika se probleme, ook klem gelê op die positiewe keerkant van afsonderlike ontwikkeling deur te noem dat die Unieregering gedurende 1950 ongeveer £ 20 miljoen bestee het aan die verbetering van swart onderwys, mediese dienste en maatskaplike dienste. Dié blanke belegging in die opheffing van hul swart landgenote was sprekend van die positiewe stappe wat die Unieregering reeds onderneem het om die swart bevolkingsgroepe op te hef.⁷⁸⁾

In sy toespraak voor die *Royal Naval War College* op 29 November 1951 het Geyer 'n volgende keerkant van die blanke se rol in Suid-Afrika beklamtoon, toe hy genoem het dat die blankes se historiese verbintenis met Suid-Afrika meebring dat hy geen ander oorsese tuiste of uitweg het as om in Suid-Afrika te bly woon nie. Derhalwe was die verantwoordelikheid om 'n aanvaarbare politieke oplossing vir 'n veelrassige samelewing te vind, wat gekenmerk is deur die uiterste verskille in vlakke van ontwikkeling, van die grootste uitdagings wat die blanke Suid-Afrikaner in die toekoms sou moes hanteer: "This fact puts South Africa and the white South African nation in a unique position on the continent of Africa. The British could and did withdraw from India, and the Dutch from Indonesia. The British and other colonial powers could eventually withdraw from

77. *Die Burger*, 9 Julie 1951.

78. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die Joint Services Staff College, 23 Augustus 1951.

colonial Africa. But the white South African nation cannot withdraw from South Africa; it is their homeland".⁷⁹⁾

Geyer het dit vervolgens uitgespel dat afsonderlike ontwikkeling waarskynlik nie die finale politieke antwoord was nie, want namate ekonomiese en maatskaplike opheffing onder die nie-blanke groeperinge sou plaasvind, dit vir hom net logies was dat die swartmense uiteindelik inspraak in die sentrale regering moes kry, sonder om die politieke regte van die blankes aan te tas. Hy het ook weer daarop gewys dat die gevolge van die voortdurende ekonomiese inskakeling van die swartmense by die Suid-Afrikaanse ekonomie ernstige aandag moes kry, want aansprake op politieke burgerregte sou noodwendig volg. Hoewel Geyer dit nie op hierdie stadium so duidelik verwoord het nie, was die gedagte aan die totstandkoming van 'n federale bestel in Suid-Afrika waarskynlik by hom aan die ontwikkel, want dit was dié staatkundige bestel waarbinne die regte van veral die blankes waarskynlik die beste beskeem sou kon word: "...other aspects will come to the fore only later, as the Bantu continue to rise in the scale of civilisation, e.g. in what way they can eventually be given a proper share in the central government of the country. It may not be the ideal solution. In some quarters in South Africa itself it is criticised as being impracticable, while fault is found with some methods of carrying it out. No party in the country, however, has as yet put forward an alternative policy, nor have I come across any suggested alternative elsewhere which in the long run would do justice to both blacks and whites".⁸⁰⁾

Sy beklemtoning van 'n federale bestel waar afsonderlike, maar vreedsame naasbestaan binne die grense van die Unie nagestreef word en sy veronderstelling dat positiewe afsonderlike ontwikkeling 'n voorvereiste is vir die staatkundige ontwikkeling van die swart landelike gebiede, het in werklikheid die regering se beleidsontplooiing vooruit geloop:

79. A.L. Geyerversameling. Houer 7: Toespraak voor die Royal Naval War College, 29 November 1951.

80. Ibid.

“In an over-simplified form one could sum it up thus: it is the policy of having two areas within one country, in one of which the interests of the whites, in the other of which the interests of the blacks will be paramount. It is an integral part of this policy to push on with the uplifting of the Bantu... Taking into account the limited resources of the state, a great deal is being done in this connection. Year after year our state expenditure is increasing by millions of pounds for educational, social and health services for the Bantu or the rehabilitation of the native reserves, and for the improvement of Bantu agriculture... we do not accept the counsel of despair implicit in the expressed opinion that it is too late to carry out a policy of separate development or parallel development. We realise that we can no longer evolve an ideal system. But we refuse to accept that the task is impossible. We believe that, in the interests equally of the whites and of the blacks it must be carried out as best we can”.⁸¹⁾

Geyer se voorsittersrede by SABRA se algemene jaarvergadering in November 1961 toon duidelik waarom hy gedurende sy dienstermyn in Londen deurentyd positiewe afsonderlike ontwikkeling so sterk beklemtoon het:

“Ons moet gedurig hoor dat apartheid op die veronderstelling berus dat die een ras die mindere is van ‘n ander ras en dat die blankes hierdie mite... hier wil bestendig. Dit is nie waar nie! As apartheid dit sou beoog, sou ek volmondig met diegene saamstem wat sê dat apartheid tot mislukking gedoem is. Ek sê dat ek sou saamstem omdat ‘n beleid van onderdrukking, ‘n beleid van baasskap van die blankes oor die nie-blankes, nie net in die huidige wêreldpolitiek onnosel sou wees nie, maar ook moreel onverdedigbaar”.⁸²⁾

81. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak voor die Royal Naval War College, 29 November 1951

82.H.B. Thom-versameling, Houer 34.4: Die Taak van SABRA. A.L. Geyer: Voorsittersrede by SABRA se Algemene Jaarvergadering, 20 November 1961.

By dieselfde geleentheid verantwoord hy weer eens die strekking van talle van sy toesprake wat hy gedurende sy Londense verblyf gelewer het. Sy verduideliking van SABRA se “voorligtingswerk” met die aanbreek van die sestigerjare kan teruggevoer word na die motivering vir van sy eie toesprake gedurende die vyftigerjare toe hy die Unieregering se destydse beleidsrigtinge vooruit geloop het:

“‘n Regering praat oor dinge wat aangepak moet word eers wanneer hy hulle wil aanpak. Maar allerlei faktore bepaal wanneer daarvoor die regte tyd is, en een vername faktor is die mate waarin die groot publiek genoegsaam daarvoor te vinde is. SABRA se voorligtingswerk, of ‘n vername deel daarvan, lê juis hier, is juis om die publiek in te lig en sodoende die noodsaaklikheid van die handeling te laat besef. Die gewone man en vrou is met hul daaglikse taak besig. Hoe sal hulle dan tot die oortuiging kom dat in verband met die een of ander saak opgetree moet word as hulle beswaarlik bewus is van die bestaan van die saak en as die feite in verband daarmee nie onder hulle aandag gebring word nie? SABRA wil hierdie leemte vul. As die posisie dan is dat SABRA praat voordat die publiek vir ‘n stap ryp is en die regering in ‘n reël handel nadat die publiek daarvoor ryp is, dan volg dit soos die dag op die nag dat SABRA meer keer die regering vooruit sal wees... SABRA so moet probeer optree dat hy diegene wat hy wil beïnvloed, nie afstoot nie, maar wel prikkel om oor die betrokke saak na te dink”⁸³

‘n Soortgelyke opmerking van Geyer by die SABRA-jaarvergadering in 1959 en die strekking van sy toesprake in 1951 voor die *Bonar Law Memorial College*, die *Royal Naval War College* en die *Royal Empire Society*, laat min twyfel dat Geyer waarskynlik dieselfde strategie met van sy Londen-toesprake gevolg het:

83. .B. Thom-versameling, Houer 34.4: Die Taak van SABRA. A.L. Geyer: Voorsittersrede by SABRA se Algemene Jaarvergadering, 20 November 1961.

“SABRA se taak is om die publiek ontvanklik te probeer maak vir wat die regte ding is. As SABRA praat voor die publiek ryp is en die regering handel daarenteen eers nadat die publiek ryp is...dan volg dit soos dag op nag dat SABRA meer keer die regering ‘n end vooruit sal wees”.⁸⁴⁾

Dié bovermelde aanhalings laat mens onwillekeurig die afleiding maak dat hy persoonlik, waarskynlik vanweë sy beleving van die toenemende buitelandse teenstand teen die Unie se beleidsrigtings, ook in sy Londen-toesprake gepoog het om die regeringsondersteuners en die Uniewetgewers se denke te prikkel.

‘n Artikel in *Common Sense* op die vooraand van die jaareinde het waarskynlik die grondoorsaak van Geyer se periodieke moedeloosheid en erge moegheid goed ondervang toe daar geskryf is dat die Unie se internasionale reputasie ten einde van 1951 ‘n aller laagtepunt bereik het. Ongeag die goeie werk wat die oorsese diplomatieke personeel verrig het, byvoorbeeld om met goed voorbereide toesprake die progressiewe kenmerke van die Unie se kleurbeleid aan verskillende gehore te probeer oordra, was dit volgens die artikel ‘n onomstootlike feit dat die beleidsrigting van apartheid nie vir die internasionale wêreld aanvaarbaar was nie. Die berig is afgesluit met die volgende kommerwekkende perspektief: “Today South Africa cannot show its best face to the world because of the great gulf between internal policy and world opinion”.⁸⁵⁾

5.6 BUITELANDSE PERSPEKTIEF

Na twee jaar in Londen het die Geyers in Junie 1952 ‘n reisbesoek aan Suid-Afrika gebring. By hulle aankoms in Johannesburg het hy verklaar dat die mense in die Verenigde Koninkryk nie Suid-Afrika se binnelandse probleme begryp nie en daarby het die onkunde oor die Unie se ekonomiese, politieke en sosiale beleidsrigtings en foutiewe en sensasionele beriggewing deur die Britse pers en ander meningsvormers, daartoe bygedra dat elke aspek van die regering se binnelandse beleidsrigting bevraagteken en

84 A.L. Geyer: Die Taak van SABRA. *Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede*, 9 April 1959, p. 99.

85. Anon. South Africa and the World. *Common Sense*, Desember 1951, pp. 509-510.

gekritiseer word. In sy felle kritiek op die Britse pers het Geyer veral dié nuusblaaie gekritiseer omdat hul persdekking van die gebeure in Suid-Afrika deurentyd die indruk gewek het dat die Unie op die rand van politieke rampspoed staan, wat weer 'n negatiewe invloed op die ekonomiese betrekking tussen die twee lande uitgeoefen het.⁸⁶⁾

Geyer het 'n inligtingsdokument vir sy tuisbesoek saan gestel, *Die Britte en die Rassevraagstuk*, wat 'n insiggewende perspektief op Suid-Afrika se buitelandse beeld gegee het. Terselfdertyd kom Geyer se persoonlike kommer oor vaaghede in die binnelandse beleidsontplooiing en die skade wat ondeurdagte uitsprake van ministers meebring, ook duidelik in dié dokument na vore. In die eerste gedeelte van die dokument skets hy die “ongelooflike onkunde” oor Suid-Afrika wat “vererger word deur drie dinge”:

- (i) “ 'n Sterk vooroordeel teen die huidige regering...Smuts-verering in Brittanje bereik amper Smuts-aanbidding...dis dan natuurlik om Smuts se politieke teenstanders as 'n gevaarlike spul te beskou”.
- (ii) “Persberigte afkomstig van hul Suid-Afrikaanse korrespondente. Gunstige berigte verskyn so goed as nooit, wel 'n voortdurende stroom van berigte wat Suid-Afrika en veral die regering in die allerongunstigste lig stel...deur Apartheid verstaan die deursnee Brit iets anders as wat deur die korrespondente bedoel word. Die Brit verstaan onder apartheid die skeiding van die rasse op watter wyse en in watter opsig ook al. M.a.w. die Apartheid wat in Brittanje veroordeel word is nie slegs die regering se beleid om die skeiding te bestendig rief, maar die hele opvatting van skeiding. Wat veroordeel word, is dus die tradisionele opvatting van alle Suid-Afrikaners aangaande die verhouding van die rasse. Dikwels word dit dan nog verder voorgestel asof die Afrikaners die nie-blankes onderdruk, terwyl die Engelssprekendes ten gunste van 'n liberale beleid is”.

86. *South Africa*, 21 Junie 1952.

- (iii) "...die talle spesiale pers-artikels en radiopraatjies deur mense van erg liberale inslag, wat dikwels alles wat in hul oë verkeerd is in die toestand van die nie-blankes aan 'Malan's Apartheid' toeskryf-lae lone, kleurslagboom, agterbuurt-toestande, selfs aparte banke op stasies en mynkampongs... in die pers is daar nie plek vir enigiets ten gunste van Suid-Afrika nie. Perskonferensies deur besoekende ministers is 'n verspilling van tyd; daar word tog niks gerapporteer nie. Toesprake wat ek oor die kleurvraagstuk hou word nie gerapporteer nie".⁸⁷⁾

Die tweede gedeelte van sy memorandum, Ingeligte kritiek o> ons beleid, verwys nie net na die Britse kritici se vrae oor die beleid van afsonderlike ontwikkeling nie, maar ondervang ook van sy eie onduidelikheid oor die verwesenliking van dié beleidsrigting:

"As ek nou 'n enkele punt moet uitsoek wat ook deur hulle veroordeel word as onprakties en onbillik, dan is dit die verklaring... dat die witman vir ewig baas moet bly in Suid-Afrika. Daar is aan my deur 'n Bri: gesê...'Why are you such fools as to say these things?' en hy redeneer dan verder: 'natuurlik moet julle, blankes, sorg dat julle die mag in die hand hou, maar deur dit so botweg te verkondig, krap julle net die naturelle om en vervreem die buitewêreld wat niks van julle toestand begryp nie'. Seker het Huggins van Suid-Rhodesië, wat anders baie bot kan wees, dit baie ouliker gestel: 'In die afsienbare toekoms, moet die mag in die hande van die blankes bly, wat alleen daartoe die bevoegdheid beskik'. Meer lyk my nie nodig nie, want om verder as die afsienbare toekoms te wil kyk is natuurlik onnodig. Maar aan die ander kant is die kritiek...'Julle sê ...dat julle die Bantoe wil help om tot die uiterste van hul vermoë te ontwikkel. Julle doen ook verbasend baie in die opsig. Maar dan moet die dag aanbreek – of oor 100 of 200 jaar, maak nie saak nie wanneer die Bantoe ten volle beskaaf sal wees. Wil hulle dan altyd medeseggenskap in die regering

87. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 337, PS 17/86/7/3, volume 10: *Britte en die Rassevraagstuk*: Opsomming van mededelings aan dr. D.F. Malan en andere by besoek aan die Unie, Junie-Augustus 1952.

van Suid-Afrika ontsê word?'. Daarnaas druk die ernstige studente van ons kleurprobleem natuurlik ook die vinger op die wondplek van ons hele apartheidsbeleid, nl. die feit dat ons aan die een kant Apartheid verkondig; en aan die ander kant steeds vinniger die naturelle in ons nywerheid integreer. Veral op hierdie rots, meen hulle moet apartheid strand".⁸⁸⁾

Die gedeelte, Wêreldmening, getuig van Geyer se persoonlike beleving van die wêreldmening en sy kommer oor die moontlikheid van 'n verdere verswakking van die Unie se internasionale posisie. Hy toon ook sy verontrusting oor die Unie-regering se klaarblyklike, eksklusiewe hantering van blanke belange, ten koste van die ander bevolkingsroepe, wat weer bydra tot die nadelige voorstelling van Suid-Afrika se openbare beeld:

"Ons kan met reg smalend praat van die 'wêreldmening' soos in die V.V.O. verkondig deur die mees agterlike lande van die wêreld- die Arabiese state, Hayti (sic), Guatamala en dergelikes. Dit sou egter verkeerd wees om die oë te sluit vir die harde feit dat, afgesien van daardie ekstremiste, daar inderdaad in die beskaafde lande 'n wêreldmening bestaan. Onder druk van die Amerikaanse 'anti-colonialism' aan die een kant, en die gevaarlike Kommunistiese vordering in die agterlike, nie-blanke lande aan die ander kant, is daar gewis 'n fyngevoeligheid oor die kwessie van rasseverhoudings. Daar is, ...by sowat al die vrye blanke nasies in Europa 'n sterk begeerte om reg aan die nie-blankes te laat geskied... Ons durf ons deur geen wêreldmening... laat voorskryf hoe {om} ons lewensvraagstuk te hanteer nie... aan die ander kant durf ons ook nie die houding inneem dat die wêreldmening ons nie kan skeel nie. (As dit ons nie skeel nie, dan mors ek my tyd en my kragte... en verspil ons hope geld met ons reeks oorsese Inligtings-attachés... dit is in ons landsbelang om insóver dit sonder prysgewing van ons beginsels en ons beleid moontlik is... die openbare mening altans van die

88. Ibid.

Wes-Europese lande in ag te neem. Hoe kan ons dit doen? Mag ek in alle beskeidenheid die vraag so beantwoord: Ons vervreem daardie openbare mening meermale, nie soseer deur wat ons doen nie, as deur wat ons sê en nie sê nie. Dis alte natuurlik dat 'n Suid-Afrikaanse politikus, begaen om die toekoms van ons blanke nasie te verseker, en sprekende tot sy blanke kiesers, oor die probleem praat vanuit die oog van die witman se belange. Daar is, met die gehoor wat hy voor hom het ...geen noodsaaklikheid om oor die ander sy van Apartheid uit te wei nie. Maar juis daardeur skep hy dan na buite die valse indruk dat Apartheid enkel en alleen te doen is om die witman se belange te beskerm en dat die belange van die nie-blanke ons koud laat. Die uitwerking op die nie-blanke is waarskynlik ongelukkig; op die buitelandse mening is dit beslis ongelukkig. Deurdadig ons in ons toesprake ons rig tot die Suid-Afrikaanse publiek ...kom ons maklik daartoe om ook deur wat ons sê, soms die buitelandse mening onnodig te vervreem”.⁸⁹⁾

Daarby het Geyer se samesprekings met Malan geensins voldoen aan die verwagtinge wat hy vir homself in die vooruitsig gestel het nie:

“Dit was aangenaam om weer so met ou Doktor te sit en gesels soos van ouds. Die moeilikheid is dat dit te veel soos van ouds was. Dr. stel nie belang in die werk van sy gesante nie. Hy stel trouens min belang in buitelandse sake behalwe in soverre dit regstreeks ons binnelandse politiek raak (VVO en Protektorate). Terwyl hy my vertel hoe hy van alle kante niks as lof hoor oor ons optrede in die V.K., het hy self in al die tyd nie een enkele vraag gestel oor ons werk en lewe hier nie. Sekere dinge van personeel en administrasie wat my werk bemoeilik, het ek probeer opper, maar dit was gou duidelik dat dit hom nie interesseer nie. Ek het taktvol gekla dat hy my nie op hoogte hou van regstreekse kommunikasie van hom aan die Britse regering deur die Britse H.K. nie; hoewel die Britte my

89. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 337, PS 17/86/7/3, volume 10: *Britte en die Rassevraagstuk*: Opsomming van mededelings aan dr. D.F. Malan en andere by besoek aan die Unie, Junie-Augustus 1952.

afskrifte van hul kables aan hom stuur. Hoewel hy toe sit met 'n persoonlike brief van Churchill aan hom waarop hy geantwoord het (in verband met die komende konferensie van eerste Ministers) het hy my geen woord daarvan gesê of 'n enkele vraag oor die Britse klimaat vir die konferensie gevra nie. Ek het later ter antwoord op 'n vraag van Forsyth oor wat ek as die belangrikste deel van my werk beskou, gesê: Ek is nie veel meer as 'n 'glorified public relations officer' nie".⁹⁰⁾

Terwyl Geyer saam met Havenga die Eerste Ministerskonferensie in September 1952 bygewoon het, het die Unie se binnelandse beleid weer die hoofblaaie van die Britse pers gehaal vanweë twee preke van L.S. Collins, kanselier van die St. Paulus-katedraal en stigterslid van *Christian Action*. Dié aktivistiese groep het hulle ten doel gestel om Christelike kragte te verenig om sodoende Christelike norme op alle terreine, ook in die politiek, te vestig en te beskerm. Collins, wat homself as pienkerig, 'n sosialis, en 'n liberale denker beskryf het, het hom dus beywer om Christen-gelowiges te mobiliseer vir die daadwerklike bemoeienis met die politiek, aangesien hy geglo het dat Christelike oplossings vir die politieke probleme van die wêreld gevind moes word. In sy eerste preek het hy Malan daarvan beskuldig dat hy ... "spuug na die Christendom", aangesien hy geweier het dat die Herero-hoofman, Hosea Kutako, na Londen kon reis om in die katedraal te preek. Collins se optrede het 'n presedent in die reg geskep deurdat die preekstoel van die beroemde katedraal gebruik is om politieke uitsprake teen 'n lidland van die Statebond te maak.⁹¹⁾

Enkele dae later het Collins weer Suid-Afrika se binnelandse politiek by een van sy preke betrek toe hy na die onluste in Port Elizabeth verwys het. Hy het die moontlikheid genoem dat die swartmense na die "regverdigbare weg van geweld" kon oorgaan as die

90. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 23 Augustus 1952.

91. Oorgeneem uit *Die Burger*, 15 September 1952.

beleid van lydelike verset nie enige vrugte afwerp nie. Unie-wetgewing het by die geleentheid ook voor stok gekom: “Vir die Christen is elke vorm van diskriminasie totaal onverdedigbaar met sy gewete. Apartheid is ‘n  ruwel. Wette soos die Groepsgebiedewet, die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, die Wet op Bantoe-owerhede en die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers en die paswette is ‘n skandelige onreg teen die regte en waardigheid van die mens as kind van God”.⁹²⁾

H.H. Biermann, Suid-Afrika Huis se direkteur van Inligting, het in Geyer se afwesigheid dit op hom geneem om Collins tereg te wys. Collins is daarvan beskuldig dat hy hom beywer vir die versteuring van die delikate ewewig wat die verhoudinge tussen en die ontwikkeling van die verskillende bevolkingsgroepe in die Unie re l. Collins se misbruik van die preekstoel, sy eie “onchristelike” optrede deurdat hy hom aktief beywer het vir die mobilisering van anti-Suid-Afrikaanse kragte, sy onwaardige woordgebruik wat as uiters beledigend ervaar is, het volgens Biermann nie van en ge Christelike liefde getuig nie, en sy toenadering tot die internasionale kommunisme as bondgenoot in sy stryd teen die Unieregering, het vir Suid-Afrika Huis bra vreemd op die  or geval.⁹³⁾

’n Tydelike fokusverskuiwing in die Verenigde Koninkryk vanwee  die terreurdade van die Mau-Mau in Kenia en Indi  se optrede by die Verenigde Nasies, waar Britse betrokkenheid in Kenia onder skoot gekom het, het Suid-Afrika en die beleid van apartheid tydelik van die voorblaaie van die Britse koerante verdryf. Geyer het besef dat di  verskuiwing van aandag bloot van tydelike aard was en hy het dit kaalkop aan die Unieregering gestel dat iets gedoen moet word om die temperatuur van die binnelandse vyandigheid teenoor die regering af te koel en “...ons moet {terselfdertyd} baie meer aktief bondgenote onder hulle {die inheemse swart mense} soek”.⁹⁴⁾

92. Ibid.

93. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 435: H.H. Biermann-verklaring, 8 September 1952.

94. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 112. Geyer-Weber, 15 September 1952.

By 'n noenmaal van die *Lord Provost* in Aberdeen, Skotland, het Geyer sterk klem gelê op die bande wat Suid-Afrika, deur middel van die verafrikaansde afstammeling van die Murrays, Robertsons en Thoms aan Skotland bind. By dié geleentheid het hy begrip vir Suid-Afrika se “fearfully difficult racial problem” gevra, maar terselfdertyd het dit ook duidelik geword dat hy toenemend bewus geraak het van die Unie se groterwordende diplomatieke isolasie, en derhalwe sy pleidooi om begrip vir die Unie se rasseproblematiek:

“As to our fearfully difficult racial problems with its 10 million coloured people as against 2 ½ million whites, I would like to say only this: The white South African nation are neither rogues nor imbeciles. They realise their responsibilities towards the coloured races in their midst. They also realise that a policy of oppression would inevitably lead to our own destruction. They are therefore quite sincerely struggling to find a solution which would ensure their own future as white nation, and at the same time enable the coloured races to develop to their fullest extent. Try to put yourself in their position, and, I beg you, do not be in too great a hurry to condemn them”.⁹⁵⁾

5.7 BOTSSENDE VERTOLKINGS VAN AFSONDERLIKE ONTWIKKELING

Verwoerd het op 30 Mei 1952 as Minister van Naturellesake 'n omvattende beleidstoepraak in die Senaat gelewer. Hy het eerstens verklaar dat die swartes opgelei moet word in die selfbestuur van hul eie reservate wat binne die raamwerk van die bestaande stamstelsel moet plaasvind. Daarby sou uitgebreide landboukundige projekte, byvoorbeeld in akkerbou, veeteelt en besproeiingsboerdery, in die landelike swart gebiede gevestig word om te verseker dat kerngesonde, ekonomies gerigte landbouontwikkeling plaasvind. Verwoerd het ook nywerheidsontwikkeling in die swart reservate in die vooruitsig gestel, maar oor dié ontwikkeling het hy duidelike voorbehoude gehad:

95. A.L. Geyerversameling. Hoor 7: Noenmaal-toespraak by die Lord Provost, 15 September 1952.

“Vanselfsprekend moet soos in ander lande wat net so ontwikkel, die oog gerig word op sekondêre industrie...in hoeverre industrie in naturellebesit binne naturellegebied kan aangehelp word, want alleen naturelle-industrie in naturellebesit mag binne naturellegebied aangemoedig word - nie blanke industrie nie – word ondersoek. Ek dink die redding van ons toekoms hang daarmee saam”.⁹⁶⁾

Geyer se daaropvolgende toespraak voor die uitgelese *Bryce Club* op 26 November 1952, hoofsaaklik akademici van die Universiteit van Oxford, het klaarblyklike aksentverskille getoon met Verwoerd se vooruitsigte vir nywerheidsontwikkeling in en die selfbestuur van die swart gebiede. Daarbenewens is daar duidelike ooreenkomste tussen Geyer se aannames en toekomsverwagtinge en die bewoording en inhoud van geskrifte van prof. N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden, stigterslede van SABRA, wat reeds in 1947 die lig gesien het, en amptelike SABRA-dokumentasie van die tydperk 1950-1952.

In hul dokument *Die Rassevraagstuk van Suid-Afrika* (vroeg in 1947), het Olivier en Van Eeden die heterogeniteit van Suid-Afrika se bevolkingsaanstelling en die statistiese werklikheid dat die blankes waarskynlik vir altyd 'n minderheidsgroep sal vorm, as dié kern van die Unie se rasseprobleem beskryf. Vanweë dié ongunstige getalleverhouding tussen blank en swart is die regerende blanke derhalwe genoodsaak om 'n rassebeleid te formuleer waardeur hul wou verseker dat hul eie voortbestaan en magposisie nie in gevaar gestel word nie. Voorgestelde regeringsbeleid was dus nie daarop gemik om die swartes te onderdruk nie, maar net om te verseker dat die blankes nie bloot getallewys ekonomies, polities en sosiaal verswelg word nie.⁹⁷⁾

Geyer het sy *Bryce Club*-toespraak begin deur die verrassende stelling te maak dat Suid-Afrika in 'n sekere sin ook 'n koloniale moondheid soos die Verenigde

96. A.N. Pelzer: *Verwoerd aan die Woord. Toesprake 1948-1962*. Dr. H.F. Verwoerd: Toespraak in die Senaat, 30 Mei 1952.

97. H.B. Thomversameling, Voor ordening: N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden, *Die Rassevraagstuk van ons Land*, circa 1947.

Koninkryk of Portugal was, met die verskil dat sy kolonies binne die landsgrense geleë is, waar dieselfde ontwakende kragte van swart politieke emansipasie, soos in die Westerse koloniale gebiede, aan die werk was. In sy probleemstelling van Suid-Afrika se rasseproblematiek het hy, soos Olivier en van Eeden, erken dat 'n sterk rasse-bewustheid aanwesig was in blank Suid-Afrika, vanweë die getalle-verhouding van 2.6 miljoen blankes teenoor 8.5 miljoen swart mense. Dié getalverhouding het die primitiewe instink van oorlewing en selfbeskerming by die blanke nasione gebring. Die drang na politieke oorlewing is verder versterk deur die nagevolge van die Tweede Wêreldoorlog toe die erkenning van gelyke menseregte, oproepe om die uitbreiding van algemene stemreg vir al die burgers van 'n land en die eise om die vestiging van demokraties verkose regerings dié wekroep van die internasionale gemeenskap geword het.⁹⁸⁾

Olivier en Van Eeden, het verder beklemtoon dat die toestroming van die swartmense na die stedelike gebiede genoodsaak word deur die kroniese oorbevolking en swak ekonomiese vooruitsigte in die swart landelike gebiede. Dié uitdaging waarvoor Suid-Afrika dus te staan gekom het, was of "...hierdie toesand in die reservate ooit aanmerklik sal verbeter solank die goedkoop natuurlike-arbeidskragte as 'n essensiële vereiste vir die voortbestaan van 'n groot aantal nywerheede, veral die myne, beskou word".⁹⁹⁾

Op sy beurt het Geyer ook die grootskaalse verstedeliking van die swartmense vierkant voor Suid-Afrika se groeiende nywerheidsontwikkeling geëls en bygevoeg dat die suksesvolle opname van die swartmense in die blanke ekonomie onderhewig was aan die groot bydraes wat die blanke belastingbetaler jaarliks moes bewillig om die beskawingsvlakke van die swartmense te verhoog. Daarby het die internasionale eise om politieke gelykstelling, die toestroming van swartmense na die nywerheidskerne van die land en die verwagting dat swart aansprake op gelyke ekonomiese en politieke regte net

98. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

99. H.B. Thomerversameling, Voor ordening; N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden, *Die Rassevraagstuk van ons Land*, circa 1947.

sou toeneem, die blankes dus voor 'n enorme uitdaging geplaas om 'n politieke oplossing vir 'n veelrassige land te probeer vind.¹⁰⁰⁾

Na hul uiteensetting van Suid-Afrika se rasseproblematiek, het Olivier en Van Eeden tot die gevolgtrekking gekom dat die blanke nie sy bevoorregte posisie sou kan handhaaf, terwyl die swartes in toenemende mate by die Westers-georiënteerde ekonomiese, politieke en maatskaplike struktuur ingeskakel word nie. Daar kon dus verwag word dat die swartes in die toekoms selfs groter druk sou toepas om gelykstelling met die blankes te bekom. Daarbenewens moes ook in gedagte gehou word dat die nie-blanke bevolkingsgroepe wat Suid-Afrika as hul enigste vaderland beskou, net soos die blankes waarborge soek dat hulle as 'n bevolkingsentiteit in hierdie land sou kon bly voortleef.¹⁰¹⁾

Geyer het ook dieselfde gedagte teenoor sy gehoor geopper:

“Now the white people of South Africa began to realise more fully the urgent and vital necessity of finding a reply to the questions as to where their multi-racial country was heading for...The very idea of social equality, leading to the miscgenation and the eventual disappearance of a white South African nation, is absolutely abhorrent to the whites, nor is the miscgenation acceptable to the Bantu. How then to preserve the identity and to secure the future of the white nation, and at the same time to enable the Bantu to develop to their fullest capacity? In other words, how in the long run to do justice to both races, and how to enable them to live amicably side by side as separate peoples?”¹⁰²⁾

In 'n amptelike SABRA-publikasie, *Integrasie of Apartheid*, is verskillende politieke modelle behandel wat as antwoord vir Suid-Afrika se komplekse rassesituasie kon dien.

100. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

101. H.B. Thomversameling, Voor Ordening: N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden, *Die Rassevraagstuk van ons Land*, circa 1947.

102. A.L. Geyerversameling, Houer 8: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

Die modelle het verwys na (i) om 'n eie afsonderlike parlement net vir die swartmense te vestig, (ii) om beperkte groepsverteenvoording aan die swartmense in die Unieparlement te gee en (iii) om stemreg aan die swartmense op 'n gemeenskaplike kieserslys te gee met dien verstande dat diegene wat kwalifiseer aan sekere kieskwalifikasies voldoen. SABRA het bevind dat die swart bevolking nie op die lang duur met die eerste twee keuses tevrede sou wees nie, omdat daar steeds elemente van diskriminasie teenwoordig was. Die derde moontlikheid het ook onbevredigend geblyk te wees, omdat te hoë kwalifikasies sou beteken dat die massa swartmense steeds onverteenvoording bly, terwyl te lae kwalifikasies die swart massa sou bevredig, maar dat die blanke en sy politieke leierskap dan aan die swartmense uitgelewer sou word. Volgens SABRA sou enige vorm van integrasie meebring dat die twee bevolkingsgroepe in 'n "stryd tot die dood toe gewikkel sal wees."¹⁰³⁾

In sy uiteensetting in die *Bryce Club*-toespraak, wat duidelike ooreenstemming met die SABRA-artikel toon, het Geyer gewys op die gevare wat politieke integrasie vir die Suid-Afrikaanse breë gemeenskap inhou. Geyer het nie geglo dat blank en swart in groot getalle in 'n enkele gemeenskap kan saamwoon, maar steeds polities en sosiaal van mekaar geskei word nie. Die blanke se volgehoue pogings om ekonomiese, sosio-maatskaplike en politieke opheffing onder die swart bevolking te onderneem, moet uiteindelik tot die stelselmatige gelykskakeling en verwerping van politieke regte deur die swartes lei. Met verloop van tyd sal die groeiende swart politieke inspraak meebring dat die blankes 'n klein polities magtelose minderheid in hul eie vaderland word. So 'n situasie het die potensiaal vir vernietigende konflik ingehou.¹⁰⁴⁾

Olivier en Van Eeden het enkele maande voor die *Bryce Club*-toespraak 'n reeks artikels, *Die Praktiese Uitvoerbaarheid van die Apartheidsbeleid*, gepubliseer wat ten doel gehad het om veral indringende debatvoering oor die praktiese implementering van die beleid van afsonderlike ontwikkeling te stimuleer. In dié artikels het die skrywers veral aandag

103. Integrasie of Apartheid: Beleidsverklaring van SABRA, *Inspan*, Januarie 1952, pp. 44-49.

104. A.L. Geyerversameling, Houer 8: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

gegee aan die implikasies van dié beleidsrigting, 'n vooruitskouing oor nywerheidsontwikkeling in die swart gebiede en 'n moontlike toekomstige staatkundige model. Eerstens het die skrywers gebieds- of territoriale skeiding tussen die rasse as 'n onverhandelbare voorwaarde gesien omdat enige vorm van integrasie die voortbestaan van die blanke sou bedreig. Die sekuriteit van die blankes sal verder bevestig kan word indien die tradisioneel swart landelike gebiede op so 'n wyse ontwikkel word dat die swart bevolking in staat gestel word om 'n ekonomies suksesvolle bestaan daar te voer. Dit sou meebring dat daar aanvanklik ruim van blanke ervaring, kundigheid, maar veral ook finansiële bystand gebruik gemaak moet word, om die ontwikkeling van die swart reservate te onderneem. Olivier en Van Eeden het egter die dokument met die volgende waarskuwende woorde afgesluit: "...na ons mening die blanke {ook} bereid behoort te wees om nie alleen in die belang van sy eie voortbestaan nie, maar ook ter wille van reg en billikheid die vereiste opofferings te doen, waarby ons sou wil voeg dat as die blankes nie bereid is om dit te doen en die nodige offers te bring nie, ons alleen maar onself te blameer sal hê...daarby moet in gedagte gehou word dat die blanke vir 'n baie lang tyd nog die bestuursfunksies in die naturellegbiede sal moet bly beoefen en die blanke sal vir baie lank nog bereid moet wees om die hand diep in die sak te steek".¹⁰⁵⁾

Geyer het weer eens akkoord met Olivier en van Eeden se sieninge gegaan en beklemtoon dat blanke oorlewing slegs sou geskied indien die blankes as 'n afsonderlike blanke nasie in hul eie vaderland kon bly voortbestaan. Die blankes aanvaar terselfdertyd hul voogdylke verantwoordelikhede oor die swartes, wel wetende dat die onderdrukking van die swart meerderheid deur die blanke minderheid, tot die vernietiging van die blanke en Westerse kultuurbeskawing in Suider-Afrika sou lei. Die swartes sou dus stelselmatig ontwikkel word om uiteindelik ekonomiese, sosiaal-maatskaplike en politieke selfregering van hul eie gebiede oor te neem.¹⁰⁶⁾

105. N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden: Die Praktiese Uitvoerbaarheid van 'n Apartheidsbeleid. *Inspan*, Februarie 1952, pp. 26-29.

106. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

Olivier en Van Eeden se vooruitsig vir nywerheidsontwikkeling in die swart landelike gebiede, as belangrike onderdeel van positiewe afsonderlike ontwikkeling, het in skille kontras gestaan met Verwoerd se verklaring op 30 Mei 1952 toe hy hom sterk uitgespreek het teen die vestiging van blank-beheerde nywerhede in die bovermelde gebiede: "...die vrees {word} dikwels uitgespreek dat die blankes en veral die nywerhede in die blanke gebiede ernstig benadeel sal word deur die ontwikkeling van die naturellegebiede; die naturel sou dan in staat wees om veel goedkoper te produseer en die blanke sy afsetgebied te ontnem. Om op hierdie tyd:tip die moontlikheid van nywerheidsontwikkeling van die naturellegebiede tot aktuele geskilpunt en politieke twisappel te maak, getuig van die uiterste gebrek aan besef van die werklikheid. Dit is duidelik dat die naturelle nie oor die nodige kapitaal beskik om grootskaalse nywerheidsontwikkeling in hul eie gebiede te onderneem nie...m.a.w. enige nywerheidsontwikkeling wat in die gebiede sou plaasvind sal deur bemiddeling van of die Staat of partikuliere blankes moet geskied".¹⁰⁷⁾

Geyer het, hoewel hy nie openlik met 'n Unie-minister se beleidsverklaring kon verskil nie, gewis veel nader aan Olivier en Van Eeden se siening beweeg vir die vestiging van nywerhede in die swart landelike gebiede as wat Verwoerd bereid was om te gaan. Dit is ook baie insiggewend dat Geyer vir die eerste keer in November 1952, enkele maande na die artikel in *Inspan* en na Verwoerd se toespraak in die Senaat, verwys het na nywerheidsontwikkeling in die swart gebiede. Hy het nie net 'n sterk saak uitgemaak vir nywerheidsontwikkeling nie, maar sy positiewe motivering kon selfs tot beleggingsbelangstelling aanleiding gegee het: "...separate development means a very energetic policy of development in the Bantu areas...it means bringing secondary industry to the reserves...the idea being that it must *eventually* {my kursivering} be run by blacks...such industrial development will not be easy, but there are certain favourable factors. Expansion in our present chief industrial area will be limited by the fact that there

107. N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden: Die Praktiese Uitvoerbaarheid van 'n Apartheidsbeleid. *Inspan*, Februarie 1952, pp. 26-29.

is not very much water, whereas water is plentiful in most of the reserves. A second is the proximity of important raw materials. A third is labour. By State intervention it may be made an attractive proposition for certain industries to go where the labour supply is, instead of the other way round".¹⁰⁸⁾

Geyer het kortliks na 'n staatkundige model verwys wat na die volle ontplooiing van apartheid, gelykwaardige, maar afsonderlike politieke inspraak aan alle Suid-Afrikaners sou verseker: "It is next to impossible for a party government to sketch even the broad outline of a policy stretching far into the future... To me it seems that there can be only one of two answers: Either the Bantu areas then become an independent state, or there will have to be some form of federal union. That, however, lies far into the future".¹⁰⁹⁾

Wanneer Olivier en Van Eeden se verwysing na 'n staatkundige model gelees word, val dit weer op dat Geyer se hipotese oor dieselfde model groot ooreenstemming toon: "...moontlik kan selfs gedink word aan die ontstaan van 'n federale eenheid, bestaande uit die blanke gebied en die onderskeie naturellegebiede. Dit is ook nie onmoontlik dat 'n wyer Suidelik-Afrikaanse Federasie tot stand sou kon kom nie; eers van die verskillende blanke gemeenskappe en die naturellegebiede afsonderlik, en daarna gesamentlik in 'n groter federale verband".¹¹⁰⁾

In sy afsluiting het Geyer, soos die SABRA-stigterslede, ook die blankes se bereidwilligheid om opofferings te maak, gesien as 'n duidelike voorwaarde vir die suksesvolle implementering van afsonderlike ontwikkeling. Meer insiggewend was egter sy verwysing, voor 'n Britse gehoor, na die dringende behoefte om samewerking van die swartmense te verkry. 'n Mens kan net gis of hy nie dalk vir Verwoerd en Strijdom in die oog gehad het toe hy die volgende gesê het nie:

108. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

109. Ibid.

110. N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden: Die Praktiese Uitvoerbaarheid van 'n Apartheidsbeleid, *Inspan*, Februarie 1952, pp. 26-29.

“The policy, to be successful, must demand very considerable sacrifices from the whites and democracies invariably find it very difficult to make sacrifices for the benefit of future generations. It is also essential to get the cooperation of at least a large section of the Bantu. Some progress is being made in this direction, but the great majority of our articulate Bantu are strongly opposed to this policy. These articulate Bantu are few in number, but their hostility is none the less an important factor”.¹¹¹⁾

Elemente van hierdie toespraak het waarskynlik verder gegaan as wat enige Suid-Afrikaanse politikus tot op daardie datum bereid was om te gaan, byvoorbeeld (i) die probleme wat op die Unieregering gewag het, is duidelik uitgewys (ii) hy het getoon dat hy bereid was om moontlike staatkundige voorstelle op die tafel te plaas vir verdere gesprekke. Dit was duidelik dat Geyer, voor ‘n uitgelese gehoor, die moed van sy oortuiging gehad het om prakties te kyk na die probleme en opofferings, maar ook die geleenthede wat die beleid van apartheid kon bied. Geyer het Weber voortydig oor die algemene strekking van hierdie toespraak ingelig en weer sydelings, sonder om enige minister by die naam te noem, verwys na die invloed wat wetsontwerpe oor die positiewe ontwikkeling van afsonderlike ontwikkeling kon uitoefen:

“Wat is tog ou Doktor se opvatting van Apartheid? ...dus ‘n indruk wat ek vroeër gekry het, nl. dat ons program bestaan uit die aanneem van ‘n reeks wetsontwerpe van negatiewe aard. Miskien is dit die uitwerking van die voortdurende kritiek op ons beleid, nie alleen deur mense hier wat ons onsimpatiek is nie, wat maak dat ek in die lig van die uitlatings in ons eie geledere soms wonder of ons die omvang en die dringende aard van die probleem besef - en wat die massa betref of ons

111. A.L. Geyerversameling, Houer 8: Bryce Club-toespraak, 26 November 1952.

werklik Apartheid wil hê, d.w.s. Apartheid wat mæer is as slegs ‘n tydelike beveiliging van ons huidige posisie”.¹¹²⁾

Die afleiding word gemaak dat die strekking, inhoud en ondernemings van die *Bryce Club*-toespraak waarskynlik sy ontstaan gehad het uit die talle vrae waarmee Geyer gereeld te doen gekry het oor die praktiese werklikhede en toekomsimplikasies van apartheid. Die Unieregering se wetgewende program het, volgens Geyer, te veel die negatiewe sy van apartheid beklemtoon en dit het dus nodig geword om praktiese inhoud aan die voorgestelde programbeplanning te gee en op dié wyse die kritiek te weerlê. Hy het dus gewaag om (i) die Malan-regering se verwagte planne vir die swart gebiede te vertolk, (ii) om met die uitspel van die uitdagings en ook die geleenthede, begrip en veral ondersteuning vir die Unie se pogings te probeer verkry en (iii) om die regering aan te moedig om sigbare maatreëls te begin tref om sodoende die positiewe aspekte van die beleid te beliggaam. Hy het waarskynlik gereken dat die praktiese vestiging van byvoorbeeld besproeiingswerke om akkerbou aan te moedig en die vestiging van sekondêre nywerhede met die belofte van werkskepping, die skeptisisme oor en vyandige kritiek teen die beleid van apartheid sou teenwerk. Hoewel Geyer nooit vir Verwoerd persoonlik gekritiseer het nie, het sy voortdurende klem op die gelykwaardige ontwikkeling van die swart landelike gebiede, sy herhaalde oproepe oor die opofferings wat die blankes moet maak, sy duidelike uitspraak dat die nywerhede na die swart gebiede geneem moet word en sy oproep dat beter samewerking met die swartmense bewerkstellig behoort te word, duidelik sy aksentverskil in benadering beklemtoon.

5.8 DIPLOMASIE IN DIE VERKIESINGSJAAR

Geyer se dagboekinskrywing vir 1953 begin op 3 Januarie met die blye versugting: “Dis ons laaste jaar hier!”. Maar bo en behalwe dié versugting beskryf Geyer die dilemmas waarin die Unie se rassepolitiek sy mense dompel en bevestig hy daarmee ook sy groterwordende bevraagtekening van die deel van die beleid wat later as “klein apartheid” bekend sou staan:

112. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 118: Geyer-Weber, 31 Januarie 1953.

“Gister bel Anna die vrou van die H.K. van Ceylon op (sic) om haar geluk te wens, haar man is ‘n Sir gemaak. Sy is regtig ‘n lieue ou mensie en het van die begin af besonder deur (sic) Anna aangetrokke gevoel. Toe hulle so oor die telefoon praat sê die vrou na aanleiding van ons terugkeer na S.A.: ‘When we fly back to Ceylon, I am coming to visit you in S.A’. Oor en oor het mev. Wijeyratne Anna al uitgenooi om eendag haar in Ceylon te kom besoek – en Anna kan nooit van haar kant uitnooi nie! Dis waar, ons land se kleurverhoudinge, bring ‘n mens in onmoontlike situasies. Hier is die Wijeyratnes ‘n ou Singalese familie uit ‘n volk met ‘n beskawing wat 3000 jaar oud is, maar as hulle in S.A. sou kom! Suid-Afrikaanse verteenwoordigers in die buiteland, sowel gesante as afgevaardigdes na konferensies kom in die gekke posisie dat hulle daar op gelyke voet moet omgaan met mense van alle kleure, maar dat hulle dieselfde mense in hul eie land nie kan ontvang nie”.¹¹³⁾

J.J. Becker, oud-privaatsekretaris, bevestig dan ook in ‘n persoonlike onderhoud dat die praktiese toepassing van die apartheidswetgewing groot kommer by Geyer laat ontstaan het. Geyer het laat deurskemer, hoewel hy nooit die beleidstoepassing in die teenwoordigheid van sy amptenary gekritiseer het nie, dat die implikasies wat die praktiese toepassing van die beleid vir ontwikkelde en gesoëstikeerde mense van kleur ingehou het, baie moeilik verdedig kon word.¹¹⁴⁾

Geyer se dogter en skoonseun, ds. Gys en Margaret Muller van Barrydale het ook die gevoel gekry dat Geyer reeds in Londen probleme in sy eie gemoed begin ondervind het, oor die praktiese toepassing van die beleid van afsonderlike ontwikkeling.¹¹⁵⁾

Geyer se konstante kommer oor die Unieregering se onvermoë om positiewe inhoud aan afsonderlike ontwikkeling te gee, soos dit uit sy weergawe van die Wijeyratne-geval blyk, is in 1960 gedurende die premierskap van dr. H.F. Verwoerd weer verwoord. Hy

113. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 3 Januarie 1953.

114. Persoonlike onderhoud: J.J. Becker-J.P. Heiberg, Pretoria, 30 Julie 1997.

115. Persoonlike onderhoud: Ds. G. d T. en mev. Muller-J.P. Heiberg, Barrydale, 21 Augustus 1997.

en dr. Jack Holloway, ook 'n vroeëre Hoë Kommissaris in Londen, het saam met 66 toonaangewende blanke Suid-Afrikaners 'n verklaring uitgereik waarin hulle verklaar het dat geen rassegroep in die Unie as meerderwaardig of minderwaardig bestempel kan word bloot op grond van hul velkleur of ras nie. Daar is verder versoek dat daar daadwerklik en effektief opgetree word om die posisie van alle Suid-Afrikaners te verbeter, volgens die beleidsbeginsels van afsonderlike ontwikkeling.¹¹⁶⁾

David Friedman van SAPA het vroeg in die nuwe jaar die teks van 'n beoogde toespraak wat Kenneth Younger, voormalige Britse Arbeiderminister, voor die *Royal Empire Society* sou lewer, onder Hamilton se aandag gebring en volgens Hamilton sou die optrede 'n "...verwoede aanval op Suid-Afrika bevat". Hamilton sou namens Geyer die vergadering bywoon, maar hierdie nuus het hom {Geyer} laat besluit dat Suid-Afrika glad nie daar verteenwoordig sou word nie. Hy het die ondervoorsitter van die *Royal Empire Society* daarna persoonlik geskakel en protes aargeteken teen die beoogde toespraak. Ondanks Geyer se dreigement dat hy sy lidmaatskap van die *Royal Empire Society* mag opsê, het die ondervoorsitter klaarblyklik nie sy weg oopgesien om iets aan die saak te doen nie.¹¹⁷⁾

Die gebeure wat hierop gevolg het, het Geyer, "...skerper taal laat gebruik as nog ooit in Londen". Die ondervoorsitter het Geyer uiteindelik weer geskakel nadat hy met die voorsitter en die gasspreker oorleg gepleeg het en hulle verscek was, "...of ek nie darem maar Hamilton sal laat kom nie, 'he is a Smuts supporter'. Toe was ek kwaad. Eindelik het ek Campbell gesê (sic!), {ondervoorsitter} dit is nutteloos om die saak verder te bespreek".¹¹⁸⁾

Kenneth Younger het uiteindelik wel sy toespraak gelewer wat 'n kwaai aanval op die Unieregering se binnelandse beleidsrigting bevat het, die nodige protes is by die *Royal*

116. H.B. Thomversameling, Voor ordening: SABRA-nuusbrief, September/Okttober 1960.

117. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 21 Januarie 1953.

118. Ibid.

Empire Society aangeteken, maar Geyer moes noodgedwonge erken: “Dit lyk regtig asof die heersende rigting in die Arbeidersparty is om uit en uit die kant van die nie-blanke wêreld te kies, vermoedelik in die hoop dat hulle sodoende Engeland in die goeie boeke van dié volke en state kan laat kom, al beteken dit die opoffering van die blanke in Afrika”.¹¹⁹⁾

Collins van *Christian Action* se uitnodiging, “...to give opportunity for Christians and others of goodwill to pay an unmistakable tribute in practical terms, to the magnificent spirit of those Africans (now joined by Whites) who, in South Africa, are resisting unjust racial laws with non-violence”, na ’n byeenkoms waar James Griffiths, voormalige minister van Koloniale Betrekkinge, as hoofspreker sou optree, het Geyer genoop om ’n brief van protes aan Attlee te rig.¹²⁰⁾

Geyer het by Clement Attlee beswaar aangeteken oor Griffiths se onregmatige inmenging in Suid-Afrika se huishoudelike aangeleenthede en sy steun vir onwettige optredes teen die Unieregering. Geyer het veral kopsie gemaak omdat dit lyk asof Griffiths as oud-minister van Koloniale Betrekkinge en ’n voorbanker van die Arbeidersparty, klaarblyklik optree met die seën van die Arbeidersparty. Hy het Attlee ook daarop gewys dat Griffiths se optrede strydig is met die onderlinge ooreenkoms tussen die lidlande van die Statebond, dat geen lidland hom sal bemoei in die binnelandse aangeleenthede van ’n mede-lidland nie.¹²¹⁾

Geyer se wrewel was baie duidelik toe ook hy ’n persoonlike uitnodiging na die *Christian Action*-byeenkoms ontvang het, om sy regering se houding te verduidelik:

“Isn’t the invitation a serious slur on the intelligence of the audience you expect to be present? Even to the not very intelligent it must surely be sufficiently clear

119. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 23 Januarie 1953.

120. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2874: Geyer-Attlee, 15 Januarie 1953.

121. Ibid.

what the attitude not only of my government but of every person with the slightest sense of responsibility must be towards a movement which, in effect, encourage deluded semi-civilised individuals in another country to act illegally, while those who encourage them at a safe distance, escape the consequences. You may wish to inform the audience of the fact that the invitation has been extended to me. In that case you will, no doubt, feel honour bound also to give them my reply. To that I have no objection".¹²²⁾

Geyer het afskrifte van sy briefwisseling met Griffiths aan Attlee gestuur, waarskynlik met die hoop dat die Arbeiderleier, in belang van voortgesette goeie betrekking met Suid-Afrika sy kollega sou repudieer, maar party-eenheid was vir Attlee op daardie stadium van groter belang, want hy het nie op die briefwisseling gereageer nie.¹²³⁾

Geyer se sterk bewoorde protes het klaarblyklik wel die gewenste uitwerking gehad. Friedman en Biermann kon later rapporteer dat die Arbeiderpolitikus geensins na die anti-apartheid versetbeweging of enige vorm van anti-Suid-Afrika protes verwys het nie. Die opkoms van Afrika-nasionalisme het dié kern van Griffiths se toespraak gevorm. Geyer het gevolglik besluit om nie 'n klagbrief aan die pers te rig nie, aangesien hy, "met die mate van sukses tevrede kan wees".¹²⁴⁾

Dié verwickelinge het die aandag van Buitelandse Sake in Pretoria getrek, want daar is navraag gedoen oor Kenneth Younger en James Griffiths se uitlatings dat die Weste, maar veral die Verenigde Koninkryk, meer moet doen om teenkating teen die Unie se rassebeleid te beklemtoon, terwyl die Britse invloed terselfdertyd in Afrika uitgebou moet word deur sterker standpunt teenoor die Unie in te neem. John Strachey, voormalige

122. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 7 Februarie 1953.

123. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2874: Geyer-Attlee, 27 Januarie 1953.

124. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 7 Februarie 1953.

minister van Oorlog in die Attlee-regering, het op sy beurt geëis dat die Torie-regering die gelykheid van alle rasse moet beklemtoon en veral dié beleidsbenadering in die Britse kolonies beklemtoon. Pretoria was baie bekommerd oor dié uitsprake en Geyer moes kommentaar lewer oor 'n toekomstige Arbeidersregering se optrede en of die linkervleuel van die party besig was om die oorhand te kry.¹²⁵⁾

Geyer het beweer dat die Arbeidersparty se anti-kapitalistiese en anti-imperialistiese benadering daartoe gelei het dat die sterker wordende linkervleuel die koloniale erfenis van vroeëre Britse regerings as 'n skande ervaar, wat daartoe lei dat "in Afrika die swarte altyd gelyk het, die witman altyd verkeerd is". Hy het ook toegegee dat sy positiewe ervaring van die Attlee-regering in die verlede hoofsaaklik toegeskryf kon word aan die goeie persoonlike betrekkinge wat hy met Gordon-Walker gehad het. Klaarblyklik het Gordon-Walker gedurende sy ampstermyn juis baie kritiek van kollegas soos Griffiths en Strachey ontvang, dat sy invloed binne partygeledere sedertdien drasties afgeneem het. Geyer het as bewys van dié veranderde houding erken dat sy briefwisseling met Attlee oor die Griffiths-optrede weinig opgelewer het, want sy protes is afgemaak met die antwoord dat vryheid van spraak in Brittanje bestaan en dat daar nie aan Griffiths voorgeskryf kan word nie. Hy moes derhalwe erken dat die Arbeidersparty wat Afrika betref, ongeag ander moontlike interne verskille, duidelik eensgesind was om te wys dat hulle "net sulke goeie Sosialiste is as Bevar, met ander woorde anti-kolonialisties en dus voorstanders van die snelle politieke ontvoogding van die Britse kolonies, onder andere in Afrika".¹²⁶⁾

Die *New Statesman and Nation* het in Maart 1953 sy lesers gewaarsku dat die Nasionale Partyregering in die aanloop tot die verkiesing sy kiesers versoek het dat die deurvoering

125. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Departement van Buitelandse Sake-Geyer, 5 Februarie 1953.

126. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Geyer-Departement van Buitelandse Sake, 23 Februarie 1953.

van apartheid steeds dié hoeksteen van die regering se beleid vorm en dat slegs 'n oortuigende verkiesingsoorwinning die verwesenliking van afsonderlike ontwikkeling sou verseker.¹²⁷⁾

Bo en behalwe die emosionele partyplatformretoriek oor die soewereiniteit van die Parlement en oproepe om volkseenheid, was dit veral die Wetsontwerp oor Openbare Veiligheid en die Strafwysigingswetsontwerp wat die gemoedere in die verkiesingsjaar gaande gemaak het.¹²⁸⁾

Die *Cape Argus* se kommentaar was sprekend van die Engelstalige koerante se kritiek op die Strafwysigingswetsontwerp: "The Criminal Laws Amendment Bill has been received at Parliament with an even greater sense of shock than its sister measure, the Public Safety Bill last week. The implications of this Bill are so grave and at first sight so startling. When the amendment is passed such protest could be instantly stamped as criminal...without pausing on the truth that hitherto the right to protest has never been made a crime but regarded as sacred to all men but the Afrikaner, we are also aware that many Europeans will scorn the idea that it might be applied to them. Yet no argument or evidence can do away with the fact that for security we are selling our freedom".¹²⁹⁾

Britse koerante soos *The Spectator* was striemend in hul kritiek dat 'n Statebondsland 'n wet kon uitvaardig wat protesoptredes onwettig verklaar: "All this is a negation of justice...if the Afrikaners who support Dr. Malan are subject to so much adverse criticism throughout the rest of the Commonwealth they should look again at the terms of these Bills which they are confidently being called upon to approve".¹³⁰⁾

127. *New Statesman and Nation*, 14 Maart 1953.

128. Debatte van die Volksraad, 19 Februarie 1953, kolomme 1663-1663.

129. *Cape Argus*, 4, 5 en 6 Februarie 1953.

130. *The Spectator*, 6 Februarie 1953.

Die *News Chronicle* het berig dat die Unieregering se bedoeling met die wetsontwerpe was "...to bludgeon its critics into silence" en die minister van Justisie se optrede is gesien as 'n poging om 'n tirannie in Suid-Afrika te vestig wat meer gemeen het met, "medieval trials for witchcraft than with any modern notion of human freedom".¹³¹⁾

The *Manchester Guardian* het weer die omvang van die wetgewing gesien as maatreëls wat bykans diktatoriale magte aan die Minister van Justisie gee. Die afleiding is verder gemaak dat die regering krygswet kon afkondig sonder dat hy aan enige hof die nodige bewyse moet voorlê wat dié drastiese stappe sou regverdig. Die koerant het volgehou dat die bestaande Wet op die Onderdrukking van Kommunisme en die Wet op Oproerige Byeenkomste reeds genoegsaam voorsiening gemaak het vir die beoefening van wet en orde.¹³²⁾

In sy reaksie het Geyer briewe aan die *News Chronicle* en *The Times* gestuur waarin hy skerp te velde getrek het teen die aard van die persdekking oor die twee wetsontwerpe. Hy het die Unie se parlementêre soewereiniteit, die regering se verbintenis tot die behoud van burgerregte, die onkunde van die Britse pers oor die toestand in die Unie en die onaanvaarbare inmenging in die huishoudelike aangeleenthede van die Unie, voorgehou as redes waarom sodanige perskommentaar subjektief, eensydig en onaanvaarbaar was. Geyer het aangevoer dat sodanige beriggewing slegs die toelomstige betrekkinge tussen die twee lande in gevaar kon stel.¹³³⁾

Geyer se kritici kon waarskynlik sy verweer teen dié persdekking bloot toeskryf aan die gebruikelike optrede wat van 'n Hoë Kommissaris in sodanige omstandighede verlang word. So 'n afleiding sou egter nie rekening hou met (i) Geyer se werklike geloof in die behoud van gelykwaardige diplomatieke betrekkinge met die Verenigde Koninkryk nie

131. *News Chronicle*, 4 Februarie 1953.

132. *Manchester Guardian*, 2 Maart 1953.

133. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 368: Summary of British Press Reports, 3-9 Februarie 1953.

en (ii) ook nie oor sy kommer dat sodanige perskommentaar Malan se moontlike opvolger, Strijdom en sy ondersteuners, net verder versterk in hul aandrang vir 'n republiek buite die Statebond nie. So 'n stap sou meebring dat Suid-Afrika internasionaal selfs meer geïsoleerd word, wat die land weinig of geen ruimte sou laat om die beleid van positiewe afsonderlike ontwikkeling tot sy volle verwesenliking deur te voer nie.

Ondanks die binne- en buitelandse kritiek is die Wet op Openbare Veiligheid, No. 3 van 1953 en die Strafwysigingswet, No. 8 van 1953 in die Parlement aanvaar en in die *Buitengewone Staatskoerant* van 4 Maart gepubliseer.¹³⁴⁾

Geyer se kommentaar oor die beoogde wetgewing was insiggewend: "In die eerste plaas behoort hulle {die wetsontwerpe} ons eie mense die feit te laat beseef dat wat ons ook al beklemtoon, nl. dat Suid-Afrika op die duur nie te regeer is in die aangesig van die soliede weerstand van die naturelle nie. Nie dat ek bedoel dat daar reeds sodanige weerstand is nie. Inteendeel. As die verset van 'n minderheid reeds sulke drakoniese wette nodig maak----!..."¹³⁵⁾

Na 'n lang verkiesingstryd het die Nasionale Party die verkiesing met 'n vergrote meerderheid van nege setels gewen.¹³⁶⁾

Die verkiesingsoorwinning het Geyer die geleentheid gebied om as genooide spreker by die jaarlikse *Cutler's Feast* voor 'n groep toonaangewende Britse sakemanne op te tree. Na die gebruikelike verduideliking van die Unie se ingewikkelde rassesituasie en die motivering vir afsonderlike ontwikkeling, het Geyer ook 'n beroep op sy toehoorders gedoen om die enigste blanke nasie op die vasteland van Afrika van die nodige

134. *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 50 8, Wet No. 3 van 1953, Wet op Openbare Veiligheid en Wet No. 8 van 1953 Strafwysigingswet, 4 Maart 1953.

135. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 119: Geyer-Weber, 14 Februarie 1953.

136. *Die Burger*, 17 April 1953.

simpatieke begrip en ondersteuning te verseker, aangesien die omvang en ingewikkeldheid van die taak dit nodig maak.¹³⁷⁾

5.9 KERKLIKE KRITIEK EN DIE IMPLIKASIES VAN EKONOMIESE INTEGRASIE

Dr. G.F. Fisher, die aartsbiskop van Canterbury, was die volgende hooggeplaaste wat 'n skerp aanval op Suid-Afrika gedoen het. Hy het die Unieregering daarvan beskuldig dat die swart mense in Johannesburg in onmenslike toestande werk en leef, dié gedwonge lewenswyse aan slawerny grens en dat die beleid van apartheid suiwer en alleen vir dié haglike omstandighede verantwoordelik was.¹³⁸⁾

Geyer was baie ontsteld oor die toespraak, aangesien Fisher die hoof van die Staatskerk in Engeland was en hy is gesien as die derde belangrikste ampsdraer in die Verenigde Koninkryk, naas die Eerste Minister en die leier van die amptelike opposisie. Geyer het dus dadelik by Malan aanbeveel dat laasgenoemde by die Britse regering protes aanteken.¹³⁹⁾

In opdrag van Malan het Geyer dadelik by lord Swinton, Minister van Statebondsbetrekkings beswaar gemaak oor Fisher se uitlatinge. Die Aartsbiskop het, volgens Geyer, baie veralgemenend opgetree deurdat hy impliseer het dat die situasie in alle swart woongebiede in Suid-Afrika so haglik was en omdat hy nagelaat het om die nodige erkenning aan die Malanregering te gee vir wat dié regering reeds sedert 1948 gedoen het om die onbevredigende omstandighede te verbeter. Geyer se belangrikste kritiek het veral sentreer op: "In fact, for him to say that its object {apartheid} is to keep

137. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Cutlers' Feast-toespraak, 21 April 1953.

138. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 368: *Summary of British Press Reports*, 15-29 April 1953.

139. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 25 April 1953.

the Bantu under and that it is a sort of slavery, is simply grossly irresponsible and remote from the truth".¹⁴⁰⁾

Hoewel Swinton, volgens Geyer, baie begrip getoon het vir Malan se ontevredenheid en nadat hy selfs die aangeleentheid met Churchill bespreek het, kon hy net byvoeg "The problem is we cannot control an Archbishop". Swinton het orderneem om 'n persoonlike skrywe aan Fisher te rig, maar dit was ook duidelik dat die Britse regering effens skrikkerig vir die Aartsbiskop was, want "Jy weet nooit wat die soort mense kan aanvang as hulle eers begin met hul morele plig nie". Gedagtig aan die Britse koloniale belange en verpligtinge in Afrika was dié opmerking nie heeltemal vreemd nie. Geyer het dit ook goed gedink om die nuutste gegewens oor die regering se behuisingsprojekte vir nie-blankes aan Swinton deur te gee.¹⁴¹⁾

Slegs enkele dae later het Swinton weer met Geyer in verbinding getree en sy konsepbrief aan Geyer voorgehou. Die inhoud was baie aanvaarbaar, aangesien Swinton as lid van Fisher se kerk onder andere geskryf het "To say that apartheid is slavery is an untruth". In 'n hoogs ongewone stap het Swinton ook die Aartsbiskop se reaksie aan Geyer deurgegee waarin dié kerklike sy spyt uitspreek dat Malan aanstoot geneem het. Hy het in sy verklaring genoem dat sy toespraak nie 'n aanval op die Unieregering was nie, maar dat hy slegs apartheid voorgehou het as 'n stelsel waar een deel van die bevolking in 'n minderwaardige politieke posisie geplaas kon word wat as 'n vorm van slawerny beskryf kon word. Geyer sluit sy brief aan Malan af met: "Dis alles 'n hopelose swak verdediging, maar die toon van die brief laat my sterk vermoed dat dr. Fisher, ietwat emosioneel, nie altyd gelukkig oor die voorval voel nie. Hy {Fisher} eindig met (sic) Lord Swinton te vra of hy meen dat hy persoonlik aan my moet skryf. Ons was egter albei van mening dat die saak nou daar gelaat kan word".¹⁴²⁾

140. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Swinton, 28 April 1953.

141. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 28 April 1953

142. A.L. Geyerversameling, Houer 2: Geyer-Malan, 14 Mei 1953.

Klaarblyklik het die onderonsie 'n positiewe uitwerking gehad, aangesien Fisher by 'n daaropvolgende openbare optrede groot versigtigheid aan die dag gelê het en nie weer so 'n vernietigende aanval op Suid-Afrika geloods nie.¹⁴³⁾

Geyer se eerste uitnodiging nadat sy dienstermyn verleng is, was om as gasspreker voor die Rotariërklub van Londen op te tree. Dié toespraak het hy klaarblyklik geniet, want dit het hom weer die geleentheid gebied om die agtergrond en redes vir apartheid en die vordering wat reeds gemaak is met die ontwikkeling van die swart mense aan sy gehoor oor te dra.¹⁴⁴⁾

Geyer se toespraak het eerstens die historiese verloop van institusionele afsonderlikheid in Suid-Afrika verduidelik, deur te noem dat verskeie beheermaatreëls reeds deur die voormalige VP-regering van Smuts ingestel is om rassebetrekkings in Suid-Afrika op 'n geordende wyse te reguleer. Die instelling van die paswette, die gebiedskeiding wat vir die verskillende rasse gegeld het, die swart mense se uitsluiting van die lidmaatskap van vakbonde, die wetting van diskriminasie by sekere werkeplekke, rassesseiding op skoolvlak en die verwydering van die swart mense van die gemeenskaplike kieserslys in die Kaapprovinsie, was van die maatreëls wat die Smutsregering getref het om vrede in 'n geordende samelewing in Suid-Afrika te verseker. Die Herenigde Nasionale Partyregering het sedert 1948 die beleid van afsonderlike ontwikkeling begin toepas, wat ten doel gehad het om enersyds beskerming aan te die blankes te bied, maar om terselfdertyd ook die swart mense te lei op die pad na volle ekonomiese en politieke wasdom. Dié beoogde programme van ontwikkeling sou alleenlik in die beskermde omgewing van die swart, landelike gebiede tot sy volle reg kan kom.¹⁴⁵⁾

143. Ibid.

144. M.E.R.-versameling, Houer 55, K.G.3 (3), 19 Augustus 1953.

145. *South Africa*, 22 Augustus 1953, p. 138.

Die ekonomiese opheffing van die swartes het dié hooffokus van Geyer se toespraak gevorm. Hy het voorsien dat die onmiddellike taak van die regering sou wees om die verskillende rasse buite die tradisioneel swart gebiede van mekaar geografies te skei en om veral aandag aan die ontwikkeling van die daaglikse lewensomstandighede en die burgerlike- en landboukundige bestuursvaardighede van die swart mense te gee. Geyer het toegegee dat die grondgebied wat tradisioneel deur die swart mense bewoon is, te klein vir hul behoeftes was en dat nywerheids groei in blank Suid-Afrika die integrasie van blank en swart in die ekonomie in die hand werk. Die ontwikkelende nywerheidskerne in die tradisioneel blanke gebiede was dus toenemend afhanklik van die swart arbeidskrag, wat weer die praktiese verwesenliking van afsonderlike ontwikkeling bemoeilik het. Hy het geglo dat die soeke na oplossings vir dié soort probleme, die inwoners van Suid-Afrika voor wonderlike uitdagings te staan gebring het. Hy het ook, soos by talle geleenthede in die verlede, skerp te velde getrek teen die ongevraagde kritiek uit die buiteland. Die soort kritiek wat met geen konstruktiewe en aanvaarbare alternatiewe voor die dag kom nie, het volgens Geyer, slegs die verwesenliking van die beleidsprosesse in die Unie vertraag.¹⁴⁶⁾

Geyer het egter uit 'n onverwagte oord kritiek gekry deurdat die Londense *South Africa* daarop gewys het dat ondanks sy ontkenning, dit wel die Malan-regering was wat 'n doelbewuste wetgewende beleid van rasseseiding gepropageer en afgedwing het. Dié beleidsbenadering was weer verantwoordelik vir die hewige kritiek wat die Unieregering in Suid-Afrika, maar ook in die buiteland ontlok het. Dié koerant was ook daarteen gekant dat Smuts betrek is by die institusionalisering van apartheid, terwyl dit juis die Nasionale Party se beleid van apartheid was, wat die kiesers teen die Smuts-regering laat draai het. Geyer is ook oor die kole gehaal omdat hy die arbeid en sweet van die swart mense in die opbou van Suid-Afrika verswyg het, terwyl hy slegs erkenning aan die ondernemingsgees van die blankes gegee het. Die Malan-regering se afhanklikheid van swart arbeid, in teenstelling met die verkondigde beleid van totale rasseseiding, was

146. Ibid.

volgens die koerant nie versoenbaar nie en gevolglik is daar verwag dat die Unieregering moet erken dat 'n groot, permanente swart stedelike gemeenskap 'n toekomswerklikheid vir Suid-Afrika is.¹⁴⁷⁾

Ondanks sy openbare optredes is dit tog opmerklik dat Geyer in sy privaatbriewe soms erg getwyfel het of al die regeringsleiers werklik die praktiese implikasies van afsonderlike ontwikkeling na behore verreken het. Die krimpende swart arbeidsmag in 'n groeiende ekonomie vanweë die voorgestelde totale geografiese skeiding, die ontwikkeling van nywerhede in dié swart gebiede en blankes wat nie altyd bereid was om halfgeskoolde of ongeskoolde werk te verrig nie, het hom soms laat wonder of die blankes werklik bereid was om die nodige opoffering te maak om afsonderlike ontwikkeling te laat slaag: "Dis hierdie feit wat my soms oor die uitvoerbaarheid van die beleid twyfelagtig maak... ons praat krasse apartheid, maar wil nie die proses stopgesit sien wat daarvan 'n klug maak nie. Die Sappe praat baie liberaal, maar is nie van plan om die naturelle èrens in werklikheid gelyke regte te gee nie. M.a.w. ons is dit aan albei kante roerend eens, laat dinge maar ontwikkel; waarom ons oor die nageslag verknies!"¹⁴⁸⁾

Collins het intussen ook weer die voorblaaie van die koerante gehaal deurdat hy 'n oproep op alle Christene gedoen het om standpunt in te neem teen rassediskriminasie in Suid-Afrika. Die oproep het in besonder verwys na die insameling van klere, kos en geld ten bate van die afhanklikes van diegene wat in die tronk beland het vanweë hul weerstand teen die Unieregering.¹⁴⁹⁾

Geyer se reaksie op hierdie soveelste aanval was van 'n minder konfronterende aard en hy het eerder met 'n tikkie sarkasme op die aantygings gereageer:

147. *South Africa*, 29 Augustus 1953, p. 151.

148. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.163; Geyer-Weber, 3 September 1953.

149. *The Times*, 6 September 1953.

“Terwyl hulle veral in die linkse pers publisiteit kry, gaan hulle so woes te kere dat hulle mense vies maak. Hul beroepe aan die kerklike publiek om protesbriewe aan my te skryf het ook nie ‘n groot uitwerking nie. Daar kom weliswaar sulke briewe, die meeste so vol growwe onjuisthede dat ek nou predikant speel! Waar ek dit die moeite werd ag, antwoord ek, wys op ‘n paar growwe onjuisthede en, waar ‘as Christen’ geprotesteer word, stel ek dan die vraag of hul gedrag nou juis Christelik is!”¹⁵⁰⁾

Geyer het onverwags ‘n uitnodiging uit Duitsland gekry om by die Universiteit van Hamburg as gas van die *Afrika Verein und die Volkshochschule* op te tree. Die strekking en inhoud van sy voorlesing getitel, *Das Süd-Afrikanische Rassenproblem*, het ooreengestem met die talle toesprake wat hy in die Verenigde Koninkryk gelewer het. Hy het weer eens ‘n historiese perspektief op die Unie se rassesituasie gegee, die verskillende moontlike politieke modelle vir ‘n toekomstige Suid-Afrika behandel en gemotiveer waarom, met die uitsondering van afsonderlike ontwikkeling, die ander politieke scenarios nie verwesenlikbaar was in so ‘n veelrassige gemeenskap nie. Hoewel dit duidelik was dat veral die blankes se ekonomiese-, politieke- en maatskaplike voortbestaan in Suid-Afrika, dié dryfvere gevorm het vir sy betoog, het hy terselfdertyd ook groot klem gelê op die afsonderlike, maar gelykwaardige ontwikkeling van verskillende swart gemeenskappe. Hy het voorsien dat die inwerkingstelling van afsonderlike, maar gelykwaardige programme van ontwikkeling, binne territoriaal gesegregeerde gemeenskappe, die enigste aanvaarbare antwoord sou bied om vrede en vooruitgang binne ‘n multi-kulturele samelewing te verseker. Die ongelyke getalverhoudinge, groot uiteenlopendheid in die maatskaplik-kulturele samestelling van die verskillende bevolkingsgroepe en die moontlikheid dat dié faktore tot die politieke verswelging van die blankes kan lei, het dié beleidsbenadering genoodsaak.

150. P.A. Webersameling, 296.K.Ge.164: Geyer-Weber, 16 September 1953.

Terselfdertyd het hy benadruk dat geen finale antwoord nog bereik is oor hoe die staatkundige eindproduk van so 'n ontwikkelende veelrassige gemeenskap, binne die grense van een staatkundige eenheid, in die toekoms daaruit sou sien nie. Weer eens is dit duidelik dat Geyer veral begrip vir die Unieregering se politieke dilemma probeer verkry het. Hy het waarskynlik gehoop dat groter begrip by die Wes-Duitsers vir Suid-Afrika se rassekompleksiteit, hulle het ook sterk emosioneel-kulturele bande met Suid-Wes-Afrika gehad, tot groter geduld met en ook aanvaarding van die Unieregering se geloofwaardigheid sou lei. Dié groter begrip vir en insig in die strewes van die Unieregering, sou dan die nodige tyd aan die regering bied om sy afsonderlike, maar gelykwaardige programme van ontwikkeling te kan verwesenlik.¹⁵¹⁾

Intussen het die ekonomiese en politieke werklikhede van 'n ontwikkelende Suid-Afrika bygedra tot die probleme wat ondervind is met die inwerkingstelling van totale territoriale afsonderlikheid. Ingeligte Afrikaners het begin waarsku dat die toenemende behoefte aan arbeid vir die groeiende nywerheidskerne in die stedelike gebiede, die regering se beleid van totale afsonderlike ontwikkeling in die gedrang gebring. Geyer het dié kommer gedeel en hom per implikasie uitgespreek ten gunste van SABRA se standpunt, en gevolglik teen Verwoerd se beleid, dat nuwe nywerheidskerne ontwikkel word in of naby die plekke waar die nodige arbeid beskikbaar is:

“Ek is so oortuig daarvan dat werklike Apartheid die enigste oplossing op die lange duur is, maar my moeiliheid is dat ek sterk daaraan twyfel of selfs die gros van Nasionaliste Apartheid aanvaar! Ek durf nie in 'n lesing so 'n twyfel selfs laat deurskemer nie, maar ek beklemtoon die ekonomiese integrering en sê dat dit op dié punt is waar die beleid gaan slaag of in duie gaan stort!”¹⁵²⁾

Geyer se uitspraak is ook in hierdie geval vergelykbaar met 'n artikel van proff. N.J.J.

151. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 25 Oktober & 24 November 1953;

A.L. Geyerversameling, Houer 8: Hamburg-toespraak, 20 November 1953.

152. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.177; Geyer-Weber, 15 November 1953.

Olivier en B.I.C. van Eeden, lede van SABRA se hoofbestuur, wat in Januarie 1952 in *Inspan* verskyn het, waar hulle groot kommer uitspreek oor die blankes se bereidwilligheid om 'n prys vir afsonderlike ontwikkeling te betaal, want reeds is "klein paradysies opgebou met gemaksug en gerief as hoofoorwegings": "...die naturelle arbeider het essensieel geword vir die land se ekonomie, vir ons hele bestaan, ja, tot so 'n mate dat baie van die behoud en gebruikmaking van die arbeidsbron as die eerste en vernaamste vereiste is vir ons naturelle beleid is...die feit is dat ons almal graag die apartheidsbeleid uitgevoer wil sien, want ons besef dat die enigste oplossing daarin lê, maar sodra die saak ons persoonlik begin raak - ons sak, ons arbeid, ons grond, dan begin ons allerhande verskonings uitdink waarom die offer nie van ons gevra moet word nie".¹⁵³⁾

Geyer het verder gespekuleer of die verwarring oor die politieke implikasies van die ekonomiese integrasie van swartmense, nie tog 'n positiewe uitkoms kan oplewer nie, maar terselfdertyd het sy politieke realisme oor die inwerkingstelling van afsonderlike ontwikkeling binne die ekonomiese werklikhede van Suid-Afrika, ook weer duidelik na vore gekom:

"Die Integrasie-besigheid word al minder inspirerend, en as ons Party nie oppas nie, gaan hy nou die mense wat dink laat wonder wat die Apartheidsbeleid werd is. Dit word nou aan alle kante 'n kleitrappery. Aan die anderkant kan dit moontlik enkele van ons mense aan die dink laat gaan oor die rasseprobleem. Die 'Apartheidskreet' het al te veel die uitwerking begin hê van 'n slaapdrank...jou gesprek met Doktor versterk by my die indruk wat ek in my gesprekke herhaaldelik ontvang het, dat Dr. eintlik nog nooit die probleem deurgedink het nie. Om net te sê dat naturelle geen regte buitekant die reserwes het nie, sê mos totaal niks. Dis in elk geval 'n begrip wat eers deur Apartheid ingevoer is. In 'n

153. N.J.J. Olivier en B.I.C. van Eeden: Die Praktiese Uitvoerbaarheid van 'n Apartheidsbeleid, *Inspan*, Januarie 1952, pp. 24-25.

gemengde gemeenskap gaan die vraag nie wees watter regte hulle het nie, maar watter regte hulle eis en of die eis weerstaan kan word".¹⁵⁴⁾

Terwyl Geyer aan die einde van sy dienstermyn gekom het, het die diplomatieke gety op die internasionale front toenemend teen Suid-Afrika begin draai soos dit blyk uit ervarings van Piet Cillié in Maart 1954 in Lahore, Pakistan waar hy 'n konferensie vir Statebondsverteenwoordigers bygewoon het. Die Unie se binnelandse situasie was die belangrikste besprekingspunt en Cillié het sy eie ervarings soos volg beskryf: "... maar deug sien hulle alleen in die Webb-standpunt {'n lid van die Suid-Afrikaanse afvaardiging} van geleidelike gelykstelling en uiteindelijke blanke oorheersing. Ons moet 'n 'skeppende' minderheid word. 'n Hele paar van die Britte sal dit verkies dat S.A. uit die Statebond padgee. Die druk op ons om na gelykstelling te beweeg gaan al sterker word".¹⁵⁵⁾

Na sy terugkeer toon uittreksels uit Geyer se toespraak voor die Skiereilandse Raad van die Nasionale Party op 4 Februarie 1955 welke toekomstige uitdagings hy vir Suid-Afrika voorsien het: "... daar is geen groter politieke misdaad denkbaar as die opruiing van die een ras, die een kleurgroep teen die ander nie, ditsy (sic!) met opset, ditsy (sic!) met onbesonne uitlatings... tog durf ons ons hand nie van die ploeg neem nie. Hoe moeilik ook al die omstandighede, ons moet, in sover ons kan, hulle {die swartmense}help om 'n eie beskawing op te bou. Wat dit eindelijk sal wees, hoe dit daar sal uitsien – ek weet dit nie. Wat ek wel weet is dat die handjievul blankes nie die miljoene swartes van Afrika kan omskep in wesens wat in hul denkwysse en hul filosofie, in hul lewensopvatting en wêreldbeskouing van Europeane nie te onderskei is nie".¹⁵⁶⁾

154. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.186; Geyer-Weber, 16-18 Maart 1954.

155. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.190 (a); Cillié-Weber, 26 Maart 1954.

156. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Toespraak: Skiereilandse Raad van die Nasionale Party, 4 Februarie 1955.

5.10 SAMEVATTING

Dit blyk uit hierdie hoofstuk dat Geyer 'n duidelik nie-emosionele, maar berekende intellektueel-begronde voorstander van afsonderlike ontwikkeling of apartheid was. Sy uiteensetting van die meriete van die verskillende politieke modelle, byvoorbeeld politieke integrasie en "partnership" in vergelyking met afsonderlike ontwikkeling toon, dat hy deurentyd die afsonderlike, maar gelykwaardige ontwikkeling van die verskillende rasse-groepe binne totaal gesegregerde gebiede voorgestaan het.

Geyer se talle toesprake het herhaaldelik enkele duidelike temas na vore gebring. Hy het die beleid van afsonderlike ontwikkeling geregverdig op grond van sy siening dat Suid-Afrika gelyktydig vanuit die suide deur 'n Westers-georiënteerde en ontwikkelde blanke groep en vanuit die noorde deur die onderontwikkelde swartnense gekoloniseer is. Geyer kon met hierdie gewilde, maar omstrede, siening die blankes se aanspraak as medekoloniseerders van die suidpunt van Afrika regverdig.

Dié verklaring van Geyer was betwisbaar omdat argeoloë bevind het dat swartmense, die sogenaamde Ystertydgemeenskappe, reeds teen 300 n.C. in Natal en die Transvaal gevestig was.¹⁵⁷⁾

Vanweë die uiteenlopende vlakke van ontwikkeling van die verskillende bevolkingsgroepe, het Geyer apartheid geregverdig omdat enige gedwonge of vrywillige ekonomiese, politieke en sosiale integrasie, nie net tot die politieke verswelging van die blanke sou lei nie, maar terselfdertyd sou die bestaande Christelik-westerse waardes ook beëindig word, tot uiteindelijke nadeel van die Afrika-vasteland en die groter wêreld. Hy het dus die rol van die blanke gesien as dié van 'n voog wat die swartes moet ophef en ontwikkel tot tyd en wyl die swart bevolking genoegsaam ontwikkel het om hulself binne hul eie gebiede te regeer. Vanweë die getalverhoudings en onderontwikkeltheid van die swartes, het Geyer voorsien dat die voogdylike ontwikkeling vir baie geslagte sal voortduur.

157. T. Cameron (red.): *Nuwe Gekiedenis van Suid-Afrika*, pp. 37-45.

Blanke Suid-Afrikaners sou egter alleenlik hierdie opheffing kon doen indien daar internasionale erkenning en begrip vir en aanvaarding van hul selfopgelegde taak was. Dit sou ook beteken dat die verwagte politieke ontvoogding van Afrika, en Wes-Europa se onttrekking uit Afrika baie geleidelik sal moet geskied om die blankes in staat te stel om die nodige ontwikkelingswerk in Suid-Afrika te doen.

Voorts het Geyer begin voorbrand maak vir die skepping van 'n toekomstige federale bestel vir Suid-Afrika, waar die verskillende swart groeperings en die blanke bevolking in afsonderlike state gehuisves word. Elke bevolkingsgroep sou deur middel van ekonomiese ontwikkeling en politieke selfbestuur, in sy eie unieke gebied, tot volle wasdom ontwikkel. In sy soeke om antwoorde te vind om die blanke se voortgesette outonome voortbestaan te verseker, het Geyer hom dus geskaar by SABRA se denkrigting wat ook federale samewerking bepleit het, maar terselfdertyd ook die blankes en swartes se gelykwaardige aanspraak op Suid-Afrika as hul vaderland bevestig het.

Geyer se voorstel het ook gegrens aan sir De Villiers Graaff en die Verenigde Party se gedagte van 'n rassefederasie waar selfbestuur aan die verskillende rasse binne 'n multi-kulturele staatsvorm gegee word. Elkeen van die rasse- of bevolkingsgroep sal derhalwe ook in 'n sentrale parlement verteenwoordig word waar sake van 'n gemeenskaplike belang ter sprake sou kom.¹⁵⁸⁾

Dit is egter insiggewend dat Geyer nie die skepping van 'n tuisland vir die Kleurlinge in die vooruitsig gestel het nie. Hy het in werklikheid nie duidelikheid gehad oor die politieke toekoms van die Kleurlinge nie, maar die moontlikheid geopper dat 'n vorm van beperkte integrasie ondersoek moet word.

Geyer se verdediging van apartheid en verkondiging van afsonderlike, maar gelykwaardige ontwikkeling het die blanke en veral die Afrikaner se vrees vir politieke en sosiale verswelging ten grondslag gehad. Terselfdertyd het die blanke en veral die

158. L. Barnard en D. Kriek: *Sir De Villiers Graaff*, p. 140.

Afrikaner geen alternatiewe tuiste in die wêreld gehad nie en die uitdaging was dus om 'n politieke staatsbestel te vestig wat gelykwaardige, maar afsonderlike geleenthede aan Suid-Afrika se multi-etniese bevolking bied. So 'n staatkundige bestel moet terselfdertyd ook kon verseker dat die vrede, veiligheid en ekonomiese voorspoed van al die inwoners, maar veral ook dié van die blanke, gewaarborg word.

Albertus Geyer was 'n deurwinterde Nasionalis en 'n oortuigde ondersteuner en verkondiger van afsonderlike ontwikkeling, maar sonder om as 'n apologet vir hom te tree, sal niemand hom daarvan kan beskuldig dat hy klakkeloos die toepassing van apartheid vanuit 'n eng-blanksentriese siening nagepraat het nie. Hy wou juis die blanke se toekoms verseker deur alle ander inwoners van Suid-Afrika op so 'n wyse te hanteer dat die proses van differensiasie volgens 'n rassegrondslag nie verwar kan word met negatiewe ekonomiese en politieke diskriminasie ten koste van 'n invloedryke deel van die nasionale bevolking nie.

HOOFSTUK 6

BRITSE MONARGIE: VERBINTENISSE EN SPANNINGE

6.1 BENOEMING VAN 'N NUWE GOEWERNEUR-GENERAAL

Ben Schoeman, oud-Minister van Arbeid en die Spoorweë, beskryf breedvoerig in sy outobiografie, *My Lewe in die Politiek*, die vreugde wat onder Herenigde Nasionale Party-ondersteuners geheers het, nadat aangekondig is dat genl. Jan Smuts sy setel in Standerton verloor het en dit duidelik geword het dat die Nasionale Party die algemene verkiesing van 1948 sou wen. Na Smuts se nederlaag oor die radio aangekondig is, het Schoeman se broer die Goewerneur-Generaal se woning geskakel en die boodskap oorgedra: "...sê vir Brand van Zyl hy is 'gefire' ".¹⁾

Gideon Brand van Zyl, 'n voormalige regsgeleerde, parlamentslid van die Verenigde Party en ook administrateur van die Kaapprovinsie is in 1946 deur die VP-regering aangewys as Suid-Afrika se Goewerneur-Generaal.²⁾

Die Goewerneur-Generaal, die verteenwoordiger van die kroon, vorm saam met die kabinet van 'n dominium of Gemenebes die uitvoerende gesag van die land. Die Goewerneur-Generaal is gewoonlik vir 'n periode van vyf jaar deur die koning, op aanbeveling van die regering van die betrokke land, benoem. Met die NP se oorwinning in 1948 het Brand van Zyl dus steeds meer as die helfte van sy dienstermyn oorgehad. Enige poging van die HNP-regering om die Goewerneur-Generaal te vervang, wie se pos meer van 'n seremoniële aard was na die Balfourverklaring (1926), die aanvaarding van die Statuut van Westminster (1931), die Statuswet (1934) en die Wet op Koninklike

1. B. Schoeman: *My Lewe in die Politiek*, p. 145.

2. M. de Beer: *Who did What in South Africa?*, p. 144.

Naam en Titels (1934), sou waarskynlik 'n ernstige diplomatieke flater gewees het. Sou die Malan-regering destyds 'n beroep op die koning gedoen het om sy gesant in die Unie, vanweë die politieke voorkeure van die inkomende regering, te vervang, sou dit waarskynlik 'n erge diplomatieke krisis ontketen het. So 'n stap sou gewis verreikende gevolge vir die inkomende Malan-regering ingehou het, wat op daardie stadium reeds met groot agterdog in Londen bejeën is.³⁾

Na Geyer se diensaanvaarding in Londen op 1 Junie 1950 was sy eerste ministeriële besoeker uit Suid-Afrika, Eric Louw die Minister van Ekonomiese Sake. Gedurende dié besoek het Geyer vertroulik verneem dat die regering besluit het om nie vir Brand van Zyl vir 'n verdere vyf jaar te benoem as die Unie se Goewerneur-Generaal nie. Geyer het ook verneem dat adv. E.G. Jansen, Minister van Naturellesake, die gunsteling was om Van Zyl as Goewerneur-Generaal op te volg.⁴⁾

In regeringskringe was die voorgestelde benoeming van Jansen waarskynlik nie 'n verrassing nie, want sy beweerde onvermoë as Minister van Naturellesake om aan die apartheidsbeloftes van die 1948-verkieping te voldoen, het groot ontevredenheid onder HNP-politici veroorsaak. Die finale strooi was klaarblyklik toe Jansen voorgestel het dat eiendomsreg in stedelike gebiede aan swartmense gegee moes word. Groot druk is vervolgens op Malan geplaas om Jansen met dr. H.F. Verwoerd as Minister van Naturellesake te vervang. Die einde van Brand van Zyl se eerste dienstermyn in 1950, het dus 'n gulde geleentheid aan Malan gebied om twee kopsere op te los, naamlik om die interne partypolitieke druk te verlig deur Jansen te vervang en om 'n polities meer aanvaarbare persoon as Goewerneur-Generaal vir die koning se goedkeuring voor te lê.⁵⁾

3. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104 PS 4/10: Malan-Geyer, 4 September 1950.

4. A.L. Geyerversameling, Houer 5, Dagboek, 7 Julie 1950; B. Schoeman: *My Lewe in die Politiek*, p. 177-178.

5. B. Schoeman: *Van Malan tot Verwoerd*, p. 35.

Op 4 September 1950 is Geyer amptelik ingelig dat Van Zyl as Goewerneur-Generaal deur Jansen opgevolg sou word. Koninklike protokol het vereis dat Geyer eers die Unieregering se aanbeveling van die benoemde Goewerneur-Generaal informeel aan die koning vir sy kennisname voorlê. Na informele goedkeuring van die monarg verkry is, word sy instemming aan die Unieregering deurgegee, waarna die amptelike benoeming van die nuwe Goewerneur-Generaal gelyktydig deur Buckinghampaleis en Pretoria aangekondig word.⁶⁾

Geyer was klaarblyklik daarvan bewus dat hy ook as 'n moontlike kandidaat vir die pos van Goewerneur-Generaal oorweeg is, want sy dagboekinskrywing van 7 Julie 1950 bevestig sy verligting dat hy nie genader is nie: "Mog Jansen sy volle 5 jaar hou en ek na 3 jaar op Weltevreden wees; dan is ek veilig. Dit sal in elk geval 'n addisionele rede wees om nie langer as 3 jaar hier te bly nie".⁷⁾

Gedurende die Van Zyls se laaste amptelike besoek aan Londen was hulle die eregaste by die *South African Club* en het Geyer 'n heildronk op die egpaar ingestel. Hy het beklemtoon dat Van Zyl die eerste Suid-Afrikaans gebore Goewerneur-Generaal was en dat hy, terwyl hy nog aan *Die Burger* verbonde was, dit nooit nodig gevind het om die "Koning se verteenwoordiger" in die Unie te kritiseer nie. Dié besondere klem wat Geyer op Van Zyl se Suid-Afrikanerskap gelê het, het die tafel gedek vir die wyse waarop Geyer die Verenigde Koninkryk se grondwetlike bande met Suid-Afrika sou hanteer. Suid-Afrika se belange sou dié primêre fokus van sy werksaamhede vorm, ongeag die aard van die bilaterale verbintenisse met die Verenigde Koninkryk.⁸⁾

Die Unieregering se hantering van Jansen se benoeming het Geyer sy eerste voorsmaak van koninklike protokol gegee, maar terselfdertyd hom ook bewus gemaak van Pretoria se soms weifelende, soms gebrekkige bestuur van buitelandse aangeleenthede wat nie net

6. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Malan-Geyer, 4 September 1950.

7. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek. 7 Julie 1950.

8. *South Africa*, 12 Augustus 1950.

vir Geyer nie, maar ook vir Suid-Afrika 'n verleentheid kon wees. Daar is voorsien dat Jansen se benoeming op 19 September 1950 aangekondig sou word. Die koning was gedurende September met vakansie in Skotland en vanweë sy uitstедigheid sou die formele versoek van die Unieregering per Buckinghampaleis-possak na die vakansietuiste geneem moes word. Vanweë die beperkte tyd beskikbaar voor die formele aankondiging, het Geyer aanbeveel dat die Unieregering die formele aanbeveling regstreeks aan die Koning stuur.⁹⁾

Die partypolitieke klem wat Suid-Afrika se samelewing gekenmerk het, het by dié geleentheid weer op 'n buitengewone wyse na vore gekom. Die Unieregering moes inderhaas 'n versoek tot Geyer rig dat die formele aankondiging deur die koning tot die aand van 19 September uitgestel word, want die benoemde Goewerneur-Generaal sou op 19 September steeds die Natalse Nasionale Partykongres bywoon.¹⁰⁾

Tot Geyer se frustrasie het hy, nadat hy pas die alternatiewe datum met Buckinghampaleis bevestig het, 'n verdere versoek op 18 September ontvang dat die datum vir die aankondiging weer aangepas moet word, aangesien Jansen ook op 20 September by die kongres sou wees en dat die koning se aankondiging derhalwe moes oorstaan tot 21 September.¹¹⁾

Die Unieregering se versuim om Jansen se aanbeveling betyds af te handel, die voortdurende uitstel van die datum van aankondiging en die onvoldoende kommunikasie om Geyer te vergewis van die partyleiers se betrokkenheid by die verkiesing in Suidwes-Afrika, het Geyer bra louwarm gelaat oor 'n moontlike besoek van die Jansens, want hy het "vereers genoeg van Goewerneurs-Generaal op my hande gehad".¹²⁾

9. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Geyer-Malan, 8 September 1950.

10. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Forsyth-Geyer, 18 September 1950.

11. Ibid.

12. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 27:Geyer-Weber, 16 September 1950.

Die afleiding kan ook gemaak word dat Geyer graag vir Jansen as Afrikaanssprekende nasionalis in Londen wou verwelkom om die Britse regering te vergewis van die kaliber mens wat nou die koning se verteenwoordiger in die Unie sou wees. Hy sluit sy gelukwense af met 'n boodskap wat weer sy politieke siening van die pos van die Goewerneur-Generaal en per implikasie ook sy verwagting oorgedra het:

“Dit bring seker mee dat ek binne die afsienbare tyd die voorreg sal hê om u hier te verwelkom, dus sal ek ook persoonlik by die benoeming baat. Maar mag ek nou byvoeg hoeveel ek as Afrikaner dit op prys stel dat u die opoffering maak. Ek stel my mos voor dat daar darem een betrekking nog minder begeerlik as die van Hoë Kommissaris is en dis die van Goewerneur-generaal!”¹³⁾

Geyer het op laas ook die volgende boodskap vanaf Balmoralkasteel van die koning se privaatsekretaris, sir Alan Lascelles, ontvang:

“His Majesty is pleased to give his informal approval to the appointment of Dr. E.G. Jansen as Governor-General of the Union of South Africa. This appointment should not be announced until your Prime Minister has made a formal submission to the King by telegram. Will you please ask Dr. Malan to make such a submission to the King without delay?”¹⁴⁾

Die Unieregering se formele aanbeveling van Jansen se benoeming is uiteindelik, met Geyer se bemiddeling, in die formele taal van die Huis van Windsor uitgereik:

“Dr. Malan, Prime Minister and Minister of External Affairs of the Union of South Africa with his humble duty to the King, begs to inform that Your Majesty’s Ministers for the Union have given their earnest consideration to the

13. E.G. Jansenversameling, Houer 1/18/2/1: Geyer-Jansen, 20 September 1950.

14. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 27:Geyer-Weber, 16 September 1950.

question of a successor to the Right Hon. Gideon Brand van Zyl as Governor-General of the Union, and that Your Majesty's Ministers for the Union humbly recommend that it may graciously please your Majesty to approve of the appointment as from the first day of January 1951 of Dr. the Hon. Ernest Jansen as Your Majesty's representative in the Union and the issue to him of Your Majesty's Commission in due form".¹⁵⁾

Selfs voor Jansen se amptelike benoeming was daar 'n navraag van die Britse regering aan Geyer of 'n uitnodiging aan Jansen gerig kon word om, soos met die vroeëre Goewerneys-Generaal, lidmaatskap van die Britse Geheime Raad te aanvaar.¹⁶⁾

Die Unieregering het egter reeds op 7 Februarie 1950 die Wetsontwerp op Appelle na die Geheime Raad ingedien en dit is 13 Maart 1950 goedgekeur. Die Wet op Appelle na die Geheime Raad het gevolglik Artikel 106 van die Suid-Afrika Wet vervang wat meegebring het dat vanaf 12 Mei 1950 geen appél teen 'n uitspraak van 'n Suid-Afrikaanse hof meer na die Geheime Raad verwys kon word nie.¹⁷⁾

Die Unie se Goewerneys-Generaal het in die verlede, voor die aanvaarding van die Wet op Appelle na die Geheime Raad, ampshalwe in die Judisiële Komitee van die Koningin-Rade (Geheime Raad) gedien. Die statutêre bevestiging van die Suid-Afrikaanse Appélhof in 1950 as dié hoogste hof in die Unie, het dus die posisie van die Goewerney-Generaal in die Geheime Raad geraak, want sy voortgesette teenwoordigheid daar sou teenstrydig wees met die soewereine, regsplegende status van die Appélhof. Geyer het dus getwyfel of die Unieregering wel sou aanbeveel dat Jansen steeds sitting in die Geheime Raad kon hê. Na samesprekings tussen Geyer en Lascelles is daar ooreengekom

15. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Lascelles-Geyer, 14 September 1950.

16. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 104, PS 4/10: Geyer-Malan, 11 September 1950.

17. *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 1071, 12 Mei 1950. Wet op Appelle na die Geheime Raad, No. 16 van 1950; Anon. *Commonweath Survey*, 26 Junie 1950, p. 5.

dat die koning nie 'n aanbod sou maak voor Geyer so 'n aanbeveling uit Pretoria ontvang nie.¹⁸⁾

Vanweë die aanvaarding van die Wet op die Appèl na die Geheime Raad het die Uniekabinet besluit om nie op die Britse regering se navraag te reageer nie. Geyer het dus die grondwetlike implikasies van die Goewerneur-Generaal se voortgesette lidmaatskap van die Geheime Raad korrek vertolk. Die kabinet het met dié optrede ook die erns getoon waarmee die Unieregering sy grondwetlike soewereiniteit geag het: "...die feit {is} dat die Geheime Raad nou geen deel meer in die Konstitusie van die Unie het nie en dat dit daarom ongerymd sou wees dat die eerste burger in die land tot lid daarvan benoem word".¹⁹⁾

Teen die tweede gedeelte van 1950 het Lascelles inderdaad vir Geyer genader oor wanneer dit geleë sou wees dat Jansen 'n besoek aan die koning kon bring. Geyer het onmiddellik die positiewe moontlikhede van so 'n besoek ingesien, want hy wou die voortdurende gerugte in die Britse pers besweer dat die Unieregering op die punt staan om 'n republiek uit te roep en dat Jansen daarom so 'n uitnodiging van die hand sou wys. Dié besoek kon gewisse voordele vir Suid-Afrika inhou, want 'n suksesvolle ontmoeting met die koning sou deur positiewe persdekking gevolg word, wat weer die moontlike onttrekking van Britse beleggings uit Suid-Afrika kon voorkom. Geyer was erg omgekrap dat die Unieregering nie voortydig aandag aan die moontlikheid van so 'n besoek gegee het nie. Hy was ook onseker oor wat die regering se reaksie sou wees, sodat hy 'n storie saamgeflans het waarom Pretoria, as hofflikheidsgebaar, nog nie 'n moontlike besoek aan die koning voorgestel het nie: "...daarby het ek maar gevoeg dat Mev. Jansen se gesondheid 'n tydlank baie sleg was en dat hoewel sy verbasend herstel het, dit net denkbaar is dat sy bevrees sou wees vir die Engelse winter".²⁰⁾

18. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 125, PS 5/3/2: Geyer-Malan, 16 Oktober 1950.

19. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 125, PS 5/3/2: Malan-Geyer, 16 Oktober 1950.

20. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 125, PS 5/3/2: Geyer-Malan, 25 Oktober 1950.

Jansen se voorgename besoek aan Brittanje en die grondwetlike seine wat so 'n besoek sou uitstuur, is in sekere Afrikanerkringe met gemengde gevoelens ontvang:

“Ek is bereid om 'n pond teen 'n sjieling te wed dat Jansen sal oorgaan “to kiss hands”. Wie sal 'n weelde reis na die buiteland afwys? Die vraag is of “God Save the King” elke maal gespeel sal word wanneer Jansen sy verskyning in die openbaar maak. U sê hy het geen keuse nie. Dit moet. Nou ja, dan verdien die man sy 10, 000 pond per jaar”,²¹⁾

Geyer was baie tevrede met die sukses van Jansen se besoek, waartydens hy daarin geslaag het om Jansen ook aan Clement Attlee, Britse Eerste Minister en Patrick Gordon-Walker, Minister van Statebonds-betrekkinge voor te stel: “... ons het Jansen hier gehad en Juliana {koningin van Nederland} - in orde van belangrikheid. Jansen het 'n baie goeie indruk gemaak, soos 'n mens te wagte was. Dit lyk asof die ete by die paleis 'n groot sukses was en by 'n geslaagde (en uitsoekerige!) klein skemerpartytjie wat ek hier in Highveld vir hom gegee het, kon hy heelwat met Attlee en Gordon-Walker gesels”.²²⁾

Geyer het te midde van sy beleving van die toenemende vyandigheid teen die Unie, ook die geleentheid gehad om 'n oomblik van patriotiese vreugde te geniet. Dié oomblik van trots, wat vir hom in werklikheid ook 'n verdere bevestiging van die Unie se grondwetlike status was, het op 'n baie onverwagse oomblik gebeur toe *Die Stem* by die roudiens vir genl. J.C. Smuts in die Westminster Abdy gespeel is. Geyer was veral verheug daarvoor dat die *Daily Telegraph* spesiale melding daarvan gemaak het dat, “*Die Stem*, the national anthem of the Union...,” gespeel is ten tye van die roudiens. Geyer kon egter nie sy groeiende onrustigheid verberg nie. Die heengaan van Smuts, wat dié verpersoonliking was van die hegte Suid-Afrikaans-Britse betrekkinge, sou waarskynlik 'n nuwe tydvak inlei waar die tradisioneel-historiese diplomatieke verbintenisse van die verlede deur 'n nuwe soort diplomatieke verhoudinge vervang sou word.²³⁾

21. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 27/2: Weber-Geyer, 24 September 1950.

22. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 32: Geyer-Weber, 3 Desember 1950.

23. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 28: Geyer-Weber, 8 Oktober 1950.

Geyer het dus reeds vroeg in sy dienstermyn besef dat die fokus van 'n veranderende wêreld sou val op die verwesenliking van dekolonialisering, politieke demokrasie en die universele regte van die mens. Die onderskrywing, propagering en verwesenliking van dié nuwe aksente in internasionale beleidsrigtings, sou in die toekoms as minimum voorwaardes dien vir die uitbou van bestaande, maar veral ook vir die sluiting van nuwe, diplomatieke verbintenisse. Sy kommer was dus gebaseer op die wete dat die verwagtinge van 'n post-1948 Suid-Afrika in wese strydig was met die internasionale tydgees. Die Unieregering se beleidsrigtings ter beveiliging van die blanke sou waarskynlik lynreg bots met die politieke filosofieë van dié tyd.

Die roudiens vir Smuts het darem ook vir 'n ligter oomblik gesorg toe Geyer vir die eerste keer besef het dat hy as stoere Nederduits-Gereformeerde 'n permanente losie in die "Koor" van die Westminster Abdy het.²⁴⁾

6.2 KONINKLIKE BESOEK

Koning George VI het gedurende die lente van 1951 'n ernstige longkwaal opgedoen wat aanleiding gegee het tot 'n operasie in September 1951 wat klaarblyklik baie geslaagd was. Harold Macmillan skryf in sy outobiografie *Tides of Fortune* dat die koning in so 'n mate herstel het dat die Britse regering 2 Desember as 'n nasionale dankseggingdag verklaar het om die koning se herstel te gedenk. Koninklike woordvoerders het intussen aangekondig dat die koning gedurende 1952 'n besoek aan van die Statebondslande beoog het.²⁵⁾

Geyer se weergawe van die koning se ongesteldheid verskil van Macmillan s'n, want hy lê daarop klem dat die koning na sy operasie steeds " 'n baie siek man gebly" het. Geyer meld ook dat die koningshuis en Britse regering na die operasie besluit het dat die koning

24. Ibid.

25. H. Macmillan: *Tides of Fortune*, p. 370.

“...êrens moet gaan rus om te kan herstel en die rusplek moes nie in die ellendige Britse klimaat wees nie”. Die koning se ongesteldheid was dus algemeen bekend. ²⁶⁾

Terwyl die gissings oor die koning se gesondheid voortgeduur het, is Geyer deur *South African War Veterans Association* genader om geldelike en morele steun van die Unieregering te probeer bekom vir die 50 ste herdenking van die Vrede van Vereeniging gedurende 1952 in Brittanje en Suid-Afrika. Geyer se beskrywing van dié besoek bring mens deeglik onder die besef dat die Brits-Suid-Afrikaanse geskiedenis nog vlak in sy klere gesit het :

“Ek het hulle ontvang – en was so glad soos Dönges, het hulle self sjerrie aangebied. Ek van alle mense sit geduldig, hoflik en vriendelik met so ‘n deputasie hul plan en bespreek. Nee, dis seker goed dat ek voor die end van die loopbaan ook ‘n slag deur die aard van my ‘jop’ verplig word om te probeer taktvol wees, al gaan dit soms opdraand”. ²⁷⁾

Geyer het later wel sy gaste gekapittel oor hul gebrek aan sensitiwiteit oor wat die vrede vir die Boere-republieke en veral die Afrikaner beteken het. Hy het voorsien dat daar hoogstens roudienste in die voormalige republieke gehou kon word, aangesien die betrokke vredesluiting die afsluiting van ‘n tragiese hoofstuk in Suid-Afrika se geskiedenis was. Geyer se opsomming van dié gesprek was in die gees van hoe hy die geskiedenis van Suid-Afrika en betrekkinge met die Verenigde Koninkryk gesien het en dit was dus nie vreemd dat sy voorlegging aan die Unieregering van so ‘n aard was dat daar nie ‘n gesamentlike herdenking van die vrede plaasgevind het nie: “...maar sien dis so tipies van die jingo-Engelsman. Die ou here het lankal hulleself wys gemaak dat die Tweede Vryheidsoorlog eintlik iets is waarvoor ons Afrikaners die Britte dankbaar behoort te wees”. ²⁸⁾

26. A.L. Geyer: *Vier Jaar in Highbveld*, p. 89.

27. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 57: Geyer-Weber, 6 Mei 1951.

28. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 57: Geyer-Weber, 7 Mei 1950.

Geyer se kwalik bedekte irritasie met die afvaardiging van die *South African War Veterans' Association* was nie 'n goeie oefenlopie vir wat op hom gewag het nie, want agter die skerms is daar druk beplan om 'n geskikte hersteloor vir die koning in een van die Statebondslande te identifiseer. Die Unieregering is waarskynlik deur sir Evelyn Baring, Britse Hoë Kommissaris in Suid-Afrika, op hoogte gehou van die koning se gesondheidstoestand. Dit het gereeld gebeur dat die Britse regering deur middel van sy Hoë Kommissariaat in Pretoria met die Unieregering skakel, maar dat die verantwoordelike minister of amptenaar nie die inhoud of aard van die onderhawige gesprekke of verwickelinge aan Suid-Afrika Huis deurgegee het nie. Geen dokumentasie kon gevind word wat aantoon dat Geyer van die begin af enigsins betrokke was by voorlopige diplomatieke skakeling om die koning na Suid-Afrika te bring vir sy ruskuur nie. Ondanks die talle gerugte oor die koning se gesondheid in die diplomatieke wandelgange, is die erns van die situasie eers by Geyer tuisgebring toe die volgende versoek aan hom oorgedra is:

“Dr. Malan sou dit waardeer indien u heeltemal informeel en natuurlik streng vertroulik dit aan die Koning bekend sal laat maak dat indien sy geneeshere dit aanbeveel en Sy Majesteit self ten gunste daarvan is, die Unieregering dit as 'n hoë eer sal beskou as hy hierheen sal kom om te herstel en alle moontlike fasiliteite tot sy beskikking stel. Dr. Malan sou graag wil sien dat die aanbod geheim gehou word, aangesien hy nie na goedkoop propaganda soek nie”.²⁹⁾

Dié eerste kontak met Geyer is opgevolg deur 'n verdere versoek van D.D. Forsyth, Sekretaris van Buitelandse Sake, dat Lascelles, die koning se privaatsekretaris, genader word oor 'n moontlike voorkeur bestemming in Suid-Afrika wat die koning sou kom besoek om aan te sterk van sy longaandoening. Uit die briefwisseling het dit geblyk dat

29. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Forsyth-Geyer, 9 Oktober 1951.

Forsyth namens die Unieregering die koninklike besoek hanteer. Die Goewerneur-Generaal se ampswoning in Bloemfontein of selfs die Karoo is as moontlike toevlugsoorde aanbeveel, aangesien beide plekke bekend was vir hul warm, droë klimaat. Forsyth het op navraag darem toegegee dat hy self nie kennis dra van plekke in die Karoo wat geskik was vir die koninklike verblyf nie.³⁰⁾

Geyer, wat tot op hierdie stadium bloot die rol van tussenganger tussen die twee regerings vertolk het, was duidelik uit die veld geslaan toe hy die volgende persoonlike brief van Malan ontvang wat 'n totale ander perspektief aan die aangeleentheid gegee het:

“Die brief van Forsyth aan jou is na my sin 'n bietjie sterk gestel. Daar was geen intensie dat jy die Koning self moet spreek nie, selfs ook nie sy geneeshere nie, altans nie sover as dit 'n suggestie of uitnodiging betref nie. Daar moes alleen gewilligheid betoon word, ingeval 'n suggestie van hulle kant sou kom. Ek is bietjie bedug oor geskikte huisvesting en oor die bohaai wat die aanwesigheid van die Koning en sy gesin noodwendig met hom sal meebring. Populêr aan ons kant sal dit nie wees nie en die propaganda waarde aan die ander kant sal nie groot wees nie”.³¹⁾

'n Onthutste Geyer het dadelik sy ontevredenheid oor die verwarrende boodskappe gelig, wat daartoe gelei het dat Eerste Minister self die hantering van dié aangeleentheid op hom geneem het. Geyer is dadelik skriftelik gevrywaar van enige aandadigheid aan die verwarrende interpretasie en hy is gelyk gegee dat sy vertolking van Forsyth se brief volkome korrek was, naamlik om 'n “direkte uitnodiging oor te bring”. Terselfdertyd was Malan net so lojaal teenoor Forsyth deurdat hy die foutiewe strekking van die uitnodiging aan 'n “misverstand” toegeskryf het. Klaarblyklik het Malan en Forsyth wel die

30. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Forsyth-Geyer, 24 Oktober 1951.

31. A.L. Geyerversameling, Houer 2: Malan-Geyer, 8 November 1951.

aangeleentheid bespreek, maar vanweë Malan se uitstедigheid het hy nooit die kabinet oor die moontlike besoek ingelig nie. Sy party- en kabinetskollegas is gevolglik voor 'n voldonge feit geplaas, aangesien die uitnodiging reeds aan die koningshuis oorgedra was. Selfs Havenga, Malan se regterhand en minister van Finansies, wat dringend 'n kosteberekening oor die voorgenome besoek moes maak, was besig op sy plaas en gevolglik nie beskikbaar nie.³²⁾

Die uiteenlopende spektrum van politieke sentimente oor die Unie se staatkundige betrekkinge met die Verenigde Koninkryk en die Statebond het Malan gedwing om onmiddellik skadebeheer te probeer toepas. 'n Moontlike skeuring in partygeledere en die verdere vervreemding van die opposisie moes ten alle koste voorkom word, want hy het hom in dié tyd juis beywer om groter eenheid onder die blanke kiesers te bewerkstellig om die Kleurlingstemreg-aangeleentheid deur die Parlement te voer. Malan het gevolglik die inisiatief probeer neem deur die volgende riglyne vir die besoek aan Geyer oor te dra met die versoek dat dit aan Lascelles deurgegee moes word:

- (i) Die uitnodiging verwys nie na 'n amptelike besoek aan Suid-Afrika nie, maar is daarop gemik om aan die koning die nodige geleentheid te bied om te herstel en derhalwe sal daar geen openbare ontvangste of funksies wees nie, alhoewel die koninklike geselskap die gaste van die staat sou wees.
- (ii) Die besoek moet verkieslik na 6 April plaasvind om nie te bots met die beplande Van Riebeeckfees nie.
- (iii) Twee hersteloorde is in die vooruitsig gestel, naamlik die ampswoning van die Goewerneur-Generaal in Bloemfontein of Botha-Huis aan die Natalse Suidkus.³³⁾

Uit Geyer se terugvoer kan afgelei word dat hy Malan se riglyne so diplomaties moontlik aan Lascelles oorgedra het en ook die implikasies van die koning se voorgenome besoek vir die Unie se binnelandse politiek so neutraal moontlik gestel het :

32. A.L. Geyerversameling, Houer 2: Malan-Geyer, 13 November 1951.

33. Ibid.

“...omdat u {Malan se}bedoeling enkel en alleen was om behulpsaam te wees moet hy nou asb. nie dink dat u dit in die minste sou beskou as ‘n verwerping van ‘n uitnodiging indien besluit sou word om nie in Suid-Afrika te kom rus nie”.³⁴⁾

Uit Geyer se eie vertelling kan afgelei word dat hy ‘n oordeelsfout begaan het toe hy die verkeersdrukte en opeenhoping van besoekers aan Kaapstad gedurende die Van Riebeeckfeesvierings voorgehou het as rede waarom die koning dalk eers na 6 April in Kaapstad moes aandoen. Tot Geyer se verbasing het Lascelles beaam dat die koning hom baie stil moet hou, maar dat die koningin en prinses Margaret na alle waarskynlikheid graag iets van die feesvierings sou wou beleef. Geyer se persoonlike gevoel oor Lascelles se opmerking blyk duidelik toe hy Malan probeer bemoedig oor die aangeleentheid wat besig was om in ‘n verleentheid te ontaard: “Ek het toe liever die onderwerp gelos! Gelukkig, as hulle na Botha Huis gaan, sal hulle so ver van Kaapstad wees dat dit onwaarskynlik is dat hulle daarheen sal wil reis”.³⁵⁾

Terwyl die amptelike reëlings in groot vertroulikheid onderhandel is, het die koning se moontlike besoek terselfdertyd allerlei partypolitieke spoke na vore gebring. Daar is gevrees dat ‘n skeuring in eie partygeledere mag voorkom; dat sterk pro-Britse sentimente weer aangewakker sou word wat blanke eenheid in die Unie finaal ‘n nekslag sou toedien en dat die nie-blankes die koms van die Britse monarg kon gebruik om hul politieke ontevredenheid meer rugbaar te maak. Geyer het homself in ‘n politieke knyptang bevind omdat hy besef het dat die koms van die Britse monarg ook sekere voordele vir Malan ingehou het, aangesien die Engelssprekendes se teenkanting teen die regering op die wyse verswak kon word. Daarenteen was hy ook daarvan bewus dat “... die uitnodiging nie by ons mense gewild sal wees nie en ek vrees ook dat Strydom (sic!) dit sal gebruik om Doktor agteraf te ondermyn”.³⁶⁾

34. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2724: Geyer-Malan, 21 November 1951.

35. Ibid.

36. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, November 1951 (datum ontbrek)

Nadat Malan oorleg met sy kabinetskollegas gepleeg het, het hy bevestig dat die riglyne vir die besoek soos vervat in sy brief van 13 November, dieselfde sou bly. Dit was terselfdertyd duidelik dat die kabinet tot elke prys wou voorkom dat die besoek die vorm aanneem van enigsins iets meer as 'n privaat besoek. In duidelike teenstelling met Forsyth se aanvanklike brief, het Malan die voorwaardes vir die koms al moeiliker gemaak, want hy het daarop klem gelê dat enige openbare funksies ter ere van die koninklike besoek, onvanpas sou wees. Hy het ook herhaal dat die koning eers na 6 April 1952 in die Unie moet aankom en dat die Natalse klimaat en die beskikbaarheid van Botha Huis dit wenslik maak dat die koning daar gaan uitrus. Dit was dus duidelik dat die Unieregering wou voorkom dat enige politieke munt uit die besoek geslaan word en die verwagting is ook uitgespreek dat “hulle teenwoordigheid geen uitwerking op die Van Riebeeck-feesvieringe sal hê nie”.³⁷⁾

Soos in Hoofstuk 3 uiteengesit, het groot spanning oor die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid en die Seretse Khama-kwessie, die diplomatieke betrekkings tussen die Unie en die Verenigde Koninkryk gedurende 1951 gekenmerk. Indringende openbare debat is in Britse parlementêre kringe gevoer en die openbare pers se reaksie daarop, het nie die ideale agtergrond gebied vir die voorbereiding van so 'n besoek nie. Die Britse koning was die staatshoof van sowel die Verenigde Koninkryk as die Unie van Suid-Afrika en hy sou, vanweë sy uitvoerende rol, dus enige besluit oor dié twee aangeleenthede op aanbeveling van die betrokke land se ministers moet goedkeur deur dit te onderteken. So 'n stap kon hom die gramskap van die ander land se regering op die hals haal, sou daardie land se ministers nie eens wees met die besluit nie. Geyer was dus bedag op die moontlikheid dat die ongestelde koning onder groot druk sou verkeer, sou een of meer van die aangeleenthede finaliteit bereik. Geyer was dus bekommerd dat enige druk op die koning gedurende sy voorgenome besoek as polities onhoflik beskou sou word, wat weer die diplomatieke betrekkings tussen Whitehall en Pretoria ernstig kon benadeel. Geyer het Malan dus versoek om hom duidelik uit te spreek oor wat die Unie-

37. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling: Houer 94, PS 3/9: Spies-Geyer, 22 November 1951.

regering beoog indien die besoek wel sou plaasvind, want "...so 'n botsing tydens die ruskuur sou groot verleentheid skep en miskien tot kritiek lei dat dit voorsien moes gewees het".³⁸⁾

Malan se reaksie op Geyer se navraag het nie veel aan die verbeelding oorgelaat oor die Unieregering se standpunt oor Suid-Afrika se grondwetlike soewereiniteit nie. Daar is benadruk dat daar gedurende die volgende sessie van die Unie-parlement en in die aanloop tot die algemene verkiesing van 1953 kwalik verwag sou kan word dat die oordrag-aangeleentheid nie ter sprake sou kom nie. Die gevoel in regeringskringe was in elk geval dat hoe eerder die Britse regering hul benadering tot die oordrag verduidelik, hoe beter sou dit vir die finale beslegting van die geskil wees. Daar is verder aangevoer dat die, "verblyf van die Koning hier as pasiënt op 'n ruskuur ons nie behoort te verhinder om op die gegewe tyd die stappe te doen wat ons nodig ag nie". Die Unieregering het ook van die koning verwag dat 'n geskil tussen Pretoria en Whitehall hom nie persoonlik behoort te raak nie. Hoewel Malan nie geglo het dat die oordrag-aangeleentheid reeds gedurende die koning se besoek so vinnig sou vorder nie, het hy tog die volgende verwagtinge oor die koning gestel: "...{dat} ten tye van voorlopige onderhandelings tussen die twee regerings hy 'n streng afsydige houding sou bewaar en dat sy persoonlike vereenselwiging met die Britse regering alleen sou intree indien en wanneer 'n versoek van ons Parlement hom ingevolge Artikel 151 van die Suid-Afrika Wet bereik".³⁹⁾

Die Unieregering se kommer oor die implikasies van die moontlike besoek vir die plaaslike politiek en die Van Riebeeckfeesvieringe, het met die verloop van tyd toegeneem. Geyer is ingelig dat "...dit allesins beter sal wees as die geselskap nie in Kaapstad aan wal gaan nie en hoop dat dit gereël kan word dat die Koning se geneeshere daarteen adviseer en dat hierdie feit voor die tyd bekend gemaak word ten einde teleurstelling en kritiek van die kant van die publiek hier te voorkom. Indien verlang, kan

38. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9; Geyer-Malan, 30 November 1951.

39. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9; Malan-Geyer, 1 Desember 1951.

die Goewerneur-generaal en/of Eerste Minister met hul gades aan boord genooi word. As die bostaande gereël kan word sal dit nie met die van Riebeeck-program bots nie”.⁴⁰⁾

Hoewel Geyer die versoek met Lascelles bespreek het en selfs ook die feesprogram nagegaan het om te bepaal dat daar geen “funksies, of optogte of byeenkomste is wat deur die landing van die Koninklike geselskap in die war gestuur kan word nie”, het hy opklaar die jongste versoek van die Unieregering as onaanvaarbaar beskou omdat die *Vanguard* in elk geval Kaapstad vir brandstof moes aandoen: {dit sou 'n}... “slegte indruk maak, selfs lyk na gebrek aan hoflikheid, as hy eenvoudig aan boord bly en nie aan land gaan nie. Al sou die regering die posisie verstaan, sou die publiek dit kan beskou as ‘stand offishness’ aan sy kant. Eintlik het die Koning gelyk! Goeie maniere vereis dat hy mos darem sy gasheer gaan groet en nie sommer so by die se voordeur verby ry nie”.⁴¹⁾

Die verdraaiing van die feitelike situasie, naamlik oor die werklike redes waarom die Koning aan boord moes bly en die publiek se belewing van sy beweerde afsydigheid is tekenend van hoe die skepping van fiktiewe redes om ‘n partypolitieke agenda te bevredig ‘n vorm van feitelike werklikheid vir iemand soos Geyer begin aanneem het. ‘n Mens kan ook net gis oor veral die Britse regering en hul pers se reaksie as hierdie diplomatieke manipulasie destyds op die lappe gekom het.

Dit is insiggewend dat die verskillende persverklarings afkomstig van Buckinghampaleis en van Malan, en onderskeidelik opgestel in samewerking met Lascelles en Geyer, aansienlik van mekaar verskil het, aangesien Geyer se persverklaring duidelik die grense van die besoek afbaken. Die Koning se persverklaring het gelui:

“In the course of his cruise in March and April, The King who will be accompanied by the Queen and the Princess Margaret will spend a short time

40. Hoë Kommissaris (Londen), Leër 94, PS 3/9: Forsyth-Geyer, 12 Desember 1951.

41. Hoë Kommissaris (Londen), Houer 94, PS 3/9: Geyer-Forsyth, 2 Januarie 1952.

privately at Botha House in southern Natal. This is the country residence of the Prime Minister of the Union of South Africa, and has kindly been placed at His Majesty's disposal by Dr. Malan".⁴²⁾

Daarenteen het Malan se persverklaring die volgende aanvullende paragraaf bevat:

"As the object of the King's cruise is to recuperate after his serious operation, there will of necessity be no public functions in connection with his stay in the Union. The Prime Minister is confident that the people of South Africa will appreciate the essentially private nature of His Majesty's visit and will co-operate to enable the Royal Party to spend quiet and restful weeks in our country".⁴³⁾

Die Britse pers het oorwegend positief op die besoek gereageer en opskrifte soos die volgende is gesien, "Malan lends his Chequers" (*Daily Mail*), "King to Rest in Malan's Mansion" (*Daily Herald*) en "King to Stay in Malan's Home" (*Birmingham Post*).⁴⁴⁾

The Times was ook vol lof vir Malan:

"No gesture of friendship could have been more welcome to the people of Britain than the Prime Minister of South Africa's offer to lend Botha House, his official residence, to the King... since Dr. Malan's accession to power, Britain's relations with South Africa have not always been as good as far-seeing men in both countries could have wished. Dr. Malan's invitation to the King is a happy reminder of the kindness and hospitality which is so characteristic of South Africans of both races".⁴⁵⁾

42. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9; Geyer-Forsyth, 2 Januarie 1952.

43. Ibid.

44. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 388, PS 22/2 : *Weekly Summary of British Press Reports*, 8-14 Januarie 1952.

45. *The Times*, 8 Januarie 1952.

Daarenteen het Fenner Brockway, 'n Arbeider-parlements lid, die Koning se adviseurs gekritiseer omdat hulle die besoek aanbeveel het, aangesien Malan volgens hom deur miljoene Afrikane en Indiërs wat in die Statebond woonagtig is, gesien word as die verpersoonliking van blanke oppergesag en onderdrukking.⁴⁶⁾

Die Engelstalige pers in Suid-Afrika se houding oor die komende besoek is verwoord deur 'n berig in *The Star* wat gelui het: "...those people in our Westminster political world who tried to protest against the King's intended convalescence at Botha House stand reproved by the attitude of South Africa's Opposition".⁴⁷⁾

Die personeel van Suid-Afrika-Huis het ervaar dat Malan se uitnodiging baie positiewe kommentaar in Brittanje ontlok het: "...van alle kante kry ons berigte van hoe mense nou hul opvatting van Malan verander het! Die ding help ons meer as al ons propaganda van die afgelope ses maande".⁴⁸⁾

The Times het soos volg op die kritiek oor die koning se koms berig: "...The King has accepted these amenities in the spirit in which they were offered; involves no more personal approval of the policies of the Minister in temporary possession of Botha House than is implied in the constitutional convention that he supports the policies of his Ministers throughout the Commonwealth, so long as they retain the confidence of their respective Parliaments".⁴⁹⁾

Intussen het Geyer steeds onder groot druk van Malan verkeer om die verwagte aankoms van die koninklike geselskap tot na die afsluiting van die fees te vertraag, hoewel daar reeds ooreengekom is dat die bestemde aankoms tussen 22 en 25 Maart sou plaasvind.⁵⁰⁾

46. *Manchester Guardian*, 9 Januarie 1952.

47. *The Star*, 19 Januarie 1952.

48. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 11 Januarie 1952.

49. *The Times*, 24 Januarie 1952.

50. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 71: Geyer-Weber, 12 Januarie 1952.

'n Amptelike dokument toon dat Malan wel volhard het in sy pogings om steeds ter elfder ure die aankoms tot 7 April 1952 uitgestel te kry. Die versoek aan Geyer het waarskynlik plaasgevind omdat hy onder groot druk van sy kollegas in die kabinet, die reëlingskomitee vir die Van Riebeeckfees en moontlik selfs ook die invloedryke *Die Burger* verkeer het. Daar is ook voorgestel dat indien Kaapstad wel aangedoen sou word, slegs die Goewerneur-Generaal en die Eerste Minister met hul gades die koningsgesin sou verwelkom. Geen ander funksies sou beplan word nie. Indien die koning wel direk na Durban sou vaar, sou dié hooggeplaastes en hul vroue na dié stad vlieg om die koning by sy aankoms te verwelkom.⁵¹⁾

Dit was na die talle oor en weer briewe en telegramme nie vreemd dat Geyer geensins genoeë geneem het met dié hernieude versoek nie en hy bra kortaf geantwoord het dat hy reeds alles moontlik gedoen het om die aankoms te vertraag of die aan wal stap by Kaapstad ná die afloop van die koninklike besoek te laat plaasvind. Forsyth is ook meegedeel dat verdere gesprekke met Lascelles nutteloos sou wees en "ek kan myns insiens selfs die indruk skep dat hoewel genooi, die gas eintlik onwelkom is". Die uitstel van die koning se vertrek na Suid-Afrika was nie moontlik nie, aangesien sy geneeshere hom juis, "gedurende die verraderlike maande Maart en April uit die land wil kry en hy reeds in Mei terug in Londen moet wees".⁵²⁾

In 'n insiggewende ontwikkeling het Malan, nadat hy op 17 Januarie met dr. A.J. van der Merwe, voorsitter van die Van Riebeeckfeesreëlingskomitee beraadslaag het, opdrag gegee dat die aankoms van die *Vanguard* op 26 Maart en die daaropvolgende besoek aan die Goewerneur-Generaal vir middageté, kon voortgaan, aangesien dit nie met enige feesverrigtinge sou bots nie.⁵³⁾

51. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Forsyth-Geyer, 12 Januarie 1952.

52. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Geyer-Forsyth, 14 Januarie 1952.

53. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Forsyth-Geyer, 14 Januarie 1952.

Na die finalisering van die besoek het Geyer die volgende morele ondersteuning aan Malan gebied, moontlik ook met 'n tikkie skuldgevoel omdat hy self in 'n stadium nie veel simpatie getoon het vir die herhaaldelike pogings om die datums aangepas te kry nie: "...veral Phil Weber se briewe het my darem 'n goeie kykie gegee in die moeilikhede wat u met die Koninklike gaan (sic!) na die Unie het. En dit is seker nie minder gemaak deur Sors se koppige vasberadenheid om nie onhoflik te wees en dus aan Kaapstad aan wal te wil stap. Ek hoop hy maak nie meer moeilikheid as hy eers in Botha Huis is nie".⁵⁴⁾

Na dié trooswoorde het Geyer die geleentheid gebruik om daarop te wys dat *Die Burger* 'n geleentheid verspeel het om sy leserpubliek in te lig dat Suid-Afrika in werklikheid die enigste bestemming in die Statebond was waar die klimaat geskik was vir die betrokke ruskuur. Hy het ook daarvan gewag gemaak dat Malan se uitnodiging in werklikheid 'n soortgelyke navraag van Buckingham-paleis voorgespring het, wat weer beduidende positiewe kommentaar oor die Unieregering en Malan in besonder, in die Verenigde Koninkryk tot gevolg gehad het. Omdat die koning vir die "man in die straat die verpersoonliking is van alles wat Brits is" het opmerkings gevolg soos, "Malan can't be as bad as he is painted. The newspapers have misled us!"⁵⁵⁾

Die koning se besoek aan die Unie het nooit plaasgevind nie, want nadat hy die vorige dag aan 'n jakkalsjag deelgeneem het, is hy onverwags op 6 Februarie oorlede. Die Troonopvolgingsraad (Accession Council) onder die voorsitterskap van lord Woolton en bestaande uit ministers, oud-ministers, lede van die Geheime Raad, lede van die Hoërhuis (Peers), Hoë Kommissarisse en die Burgemeester (Lord Mayor), raadshere en ere-raadslede van Londen is toe byeengeroep om die nuwe monarg aan te wys. Harold MacMillan noem in sy outobiografie dat al die teenwoordiges die perkamentrolle geteken het wat Elizabeth II as koningin bevestig het. Dié beskrywing was feitelik foutief, want van die Hoë Kommissarisse het geweier om die benoeming te teken.⁵⁶⁾

54. D.F. Malanversameling, 1/1/2755: Geyer-Malan, 26 Januarie 1952.

55. Ibid.

56. H. Macmillan: *Tides of Fortune*, pp. 370-372.

6.3 TROONBESTYGING

Die Burger het op 8 Januarie 'n berig geplaas onder die opskrif: "GEYER TEKEN NIE IN LONDEN NIE" wat diplomatieke rimpelings in Londen veroorsaak het, maar wat terselfdertyd ook as onweerlegbare grondwetlike bewys gedien van die Unie se volgehoue poging om die gelykwaardigheid in grondwetlike status tussen die Verenigde Koninkryk en Suid-Afrika te beklemtoon.⁵⁷⁾

Die rede vir Geyer se weiering om die proklamasie te teken dat die koning se wettige erfgenaam inderdaad sy opvolger is, het sy aanloop reeds in 1936 gekry toe koning George V gesterf het. Charles te Water, die Unie se Hoë Kommissaris in Londen, het voorsien dat hy na die byeenkoms van die Troonopvolgingsraad genooi sou word om die proklamasie vir die benoeming van koning Edward VIII te onderteken. Vanweë die bepalinge van die Statuut van Westminster en die Statuswette het hy gehuiwer om die proklamasie te onderteken en besluit om die destydse Sekretaris van Buitelandse Sake, dr. H.D.J. Bodenstein, te nader om die grondwetlike implikasies van die ondertekening uit te klaar. Te Water se vertolking was dat die Hoë Kommissaris van 'n soewereïen-onafhanklike land se ondertekening van die proklamasie wel die ondeelbaarheid van die Kroon sou bevestig. Hy het geargumenteer dat hy, met dié ondertekening, die indruk sou wek dat hy saam met lede van die Troonopvolgingsraad die benoeming uitbring, wat weer die deelbaarheid van die kroon in gedrang sou bring. Bodenstein en sy regsadviseurs het Te Water se besware afgemaak en besluit dat die ondertekening bloot seremonieel van aard was en geen grondwetlike gewig dra nie. Daar is later wel besin en Te Water het opdrag ontvang om die Geheime Raad te verwittig dat die Unie se ondertekening slegs bevestig het dat daar kennis geneem is van die koning se dood en die aanwysing van sy wettige opvolger. Met die abdikering van Edward VIII is dieselfde prosedure gevolg.⁵⁸⁾

57. *Die Burger*, 8 Januarie 1952.

58. A.L. Geyer-versameling, Houer 5: Dagboek, 7 Februarie 1952.

Toe koning George vroeër dié jaar ‘n operasie ondergaan het, het Hamilton dadelik Geyer se aandag op die 1936-dokument gevestig. Laasgenoemde het op sy beurt weer vir Forsyth gekontak om uitsluitel oor die aangeleentheid te kry, maar met die koning se goeie prognose het Malan besluit dat die “saak maar daar gelaat kan word”. Met die skielike heengaan van die koning het Geyer weer dringende kontak met Forsyth en Malan gemaak en Geyer is byna onmiddellik versoek om die byeenkoms van die Troonopvolgingsraad by te woon, maar hy mag onder geen omstandighede die proklamasie onderteken nie.⁵⁹⁾

Geyer se weiering het ‘n krisis in die kleinere veroorsaak. Hy is verskeie kere, selfs tuis, deur hoë vlak amptenare soos lord Ismay van die Departement van Statebonds-betrekkinge genader om die proklamasie te onderteken of om sy naam by die proklamasie te laat byvoeg. Die verhoë het elke keer dieselfde reaksie ontlok selfs toe Geyer, op Ismay se persoonlike versoek, geweier het om weer eens met Malan in Kaapstad kontak te maak sodat laasgenoemde die aanvanklike besluit kon heroorweeg. In welke mate die Britte die aangeleentheid as ‘n relletjie met grondwetlike implikasies gesien het, is onseker, maar vir Geyer was dit gewis ‘n triomf, “...want ons het die spel van die Tories om ‘n demonstrasie van Empire-eenheid en onverdeeldheid aan die Kroon te lewer gedwarsboom”.⁶⁰⁾

Geyer het sy redes vir die weiering om die proklamasie te onderteken aan die Unieregering deurgegee om die nodige persverklaring te doen, aangesien daar hewige spekulاسie in die pers was oor die redes vir sy optrede. Geyer se verklaring wat vir publikasie net in die derde persoon herskryf is, het met ‘n klein wysiging soos volg gelees:

“I was present at the meeting of the Accession Council in order to hear, on behalf of my Government, the announcement made by the Lord President of the Council. I did not, however, sign the proclamation, which my Government regards as a

59. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 76: Geyer-Weber, 15 Februarie 1952.

60. Ibid.

United Kingdom proclamation. {Die volgende kursief gedrukte gedeelte is uiteindelik weggelaat by die amptelike persverklaring} *The wording of this proclamation, by the way is very different from that of 1936 and the alterations were made without my or my Government's knowledge – quite rightly, as it is a matter for the Government of the United Kingdom alone to decide in what form the proclamation should be issued to this country.* Meanwhile the Union of South Africa had issued its own proclamation, proclaiming Queen Elizabeth II as the new Sovereign in and over the Union of South Africa. The High Commissioner for the United Kingdom in South Africa quite rightly did not join with the South African Government in issuing that proclamation. In exactly the same way I did not think that I, as the representative of the Union of South Africa, should join in proclaiming the new Queen in this country”.⁶¹⁾

Geyer se weiering om die proklamasie te onderteken was nie net 'n simptoom van die onderstrominge wat die staatkundige verhouding tussen die Unie en die Verenigde Koninkryk gekenmerk het nie, maar moet ook gesien word as tekenend van die stryd wat daar in die Unie geheers het oor die koers wat gevolg moes word om 'n republikeinse staatsvorm vir Suid-Afrika te verkry. Die eerste algemene verkiesing in die Unie na die oorwinning van 1948 sou in 1953 plaasvind en, soos vroeër genoem, was die soewereiniteit van die Unie-parlement en volkseenheid van die belangrikste aangeleenthede wat by die verkiesing ter sprake sou kom. Groter politieke eenwording onder die blanke Afrikaans- en Engelssprekendes is gesien as 'n voorvereiste om die verskanste artikels oor die Kleurlingwetgewing te wysig, maar ook om kiesers nader aan mekaar te bring oor een van die strydpunte van die 1948-verkiesing, naamlik die aanvaarding van 'n republikeinse staatsvorm vir Suid-Afrika wat die Unie-burgers se trou teenoor die Britse kroon finaal sou verwyder.⁶²⁾

61. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 76 (a): Persverklaring, 7 Februarie 1952.

62. *Die Burger*, 1 April 1953.

Dit was ook Malan wat by die Statebondskonferensie van 1949 hom daarvoor beywer het dat die koning geen grondwetlike funksie as hoof van die Statebond sou beklee nie. Die Statebond sou bloot 'n saambindende skakel wees en dit was vir 'n lidland dus moontlik om 'n republiek uit te roep, met dien verstande dat die betrokke land steeds die koning as die seremoniële hoof van die Statebond erken. Republikeinsgesindes in Suid-Afrika kon hul dus beywer vir die omskakeling van die Unie se staatkundige vorm en terselfdertyd onderneem dat lidmaatskap van die Statebond onaangeraak gelaat sou word solank dié lidmaatskap tot voordeel van die Unie was.⁶³⁾

In ooreenstemming met die grondwetlike doelwitte van die regering is die beroep op die Britse Geheime Raad afgeskaf en die Suid-Afrikaanse Appèlhof het die senior regbank vir Suid-Afrikaners geword. In 1949 is die Burgerskapswet aangeneem en dubbele Brits-Suid-Afrikaanse burgerskap het plek gemaak vir suiwer Suid-Afrikaanse burgerskap.⁶⁴⁾

Malan se “Ons sal 'n republiek word. Ons moet hom word” by 'n vergadering van die koukus het min twyfel gelaat oor die regering se verkiesingsdoelwitte. Hy het ook sy Engelstalige landgenote in gedagte gehad toe hy beweer het dat verdeelde lojaliteit by 'n deel van die volk deel van Suid-Afrika sou bly, solank daar nie 'n regeringsvorm was wat, “nie geheel ons eie is nie”. Terselfdertyd het hy ook 'n bedekte waarskuwing aan van sy eie partygenote gerig toe hy beklemtoon het dat slegs met “...takt en versigtigheid moet die pad na 'n republiek geloop word met die instemming van 'n groot deel van die Engelssprekende bevolking”.⁶⁵⁾

Op 30 November 1951 het Malan sy standpunt herhaal dat die regerende party se uiteindelige strewe was om 'n republiek te vestig, aangesien dit 'n inherente deel was van die Suid-Afrikaanse nasionalisme. Die verkryging van die republiek kon egter nie

63. N. Mansergh (red.): *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931-952*, volume II, p. 251; D. Friedmanversameling, Houer 5: *South Africa's Critical Years*, pp. 45-46.

64. Buitengewone Staatskoerant van Suid-Afrika, No. 4201, Junie 1949: Wet No. 44, Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap, 29 Junie 1949.

65. *Die Burger*, 23 Januarie 1951.

geskied omdat daar 'n anti-Britse of 'n anti-Brittanje gevoel bestaan het nie, want dit sou bloot die verdeling in Suid-Afrika beklemtoon. Die voorgestelde staatkundige verandering moes die oorweldigende wil van die blankes verteenwoordig en derhalwe kon 'n republiek nie verkry word deur op die verskille tussen die blanke Afrikaans- en Engelstalige te fokus nie. ⁶⁶⁾

In reaksie op Malan se toespraak het Strijdom die standpunt gehuldig dat slegs uitrede uit die Statebond die bande met die Britse koning finaal sou verbreek. Strijdom het gewys op die Nasionale Party se besluite van 1936 en 1943 waar onomwonde verkondig is dat "afskei van die Britse Kroon het net een betekenis gehad: buite die Statebond". Strijdom het van sy partyleier verskil en hom uitgespreek teen Malan se waarskuwing oor die moontlikheid van internasionale isolasie:

"Is Holland en Frankryk geïsoleerd? Buite die Statebond sal ons op presies dieselfde hulp kan reken as binne die Statebond. Hier by ons grense is Portugees-Oos-Afrika {Mosambiek} en Madagaskar, maar gaan ons nou beter beskerming geniet as ons binne die Statebond is. Ons was in die verlede nie bang vir isolasie nie, waarom dan nou? Ons moet die volgende verkiesing wen, maar as ons ons wys maak dat ons dit met die Engelse stem sal wen en ons stel ons eie mense teleur, staan 'n wrede ontnugtering ons voor die deur. Ons kan werk vir 'n republiek op die Indiese lees, maar dit moet 'n skakel in 'n ketting wees wat lei na 'n republiek buite die Statebond". ⁶⁷⁾

Dié inligting uit die binnekring van die NP-regering het Geyer bereik en sy reaksie beklemtoon weer die groter wordende kloof tussen die Malan- en Strijdomfaksies. Sy siening van die debat oor die republiek en lidmaatskap van die Statebond getuig van politieke realisme en 'n duidelike wegbeweeg van die meer enge partypolitieke siening:

66. *Die Burger*, 30 November 1951.

67. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 49: J.G. Strijdom voor die Nasionale Party-Koukusvergadering, 21 Maart 1951.

“Dis miskien onvermydelik dat ‘n mens in die buiteland meer gewig heg aan Suid-Afrika se posisie in die wêreld, minder aan inwendige partypolitieke vereistes. En dan klink dit amper grappig om van die argument te hoor dat ons liever moet saamwerk met Holland, e.a. as met die bontspan van die Statebond. Wie die argument gebruik, openbaar eintlik sy onkunde. Engeland is nog die leidende moondheid van Wes-Europa en juis dié lande met wie ons graagste sou wil saamwerk, strewe na noue samewerking met Engeland. Te oordeel na gesprekke met die gesante van verskeie lande, sal daardie lande ons uittrede uit die Statebond totaal onbegryplik vind en dit ten sterkste veroordeel. Ons moet onthou dat die wêreld nou eenmaal ons kleuropvattinge nie deel nie, om dit sag te stel. Vandag maak dit die lewe vir ons moeilik, maar ons lidmaatskap van die Statebond werk darem op ‘n manier as rem op Engeland self. Nee, om vandag voor te stel dat ons ‘n republiek buite die Statebond moet word, is eenvoudig nie praktiese politiek nie...ek kry soms die indruk dat mense soos Hans {Strijdom} glad nie die erns van ons kleurprobleem besef nie. Indien hulle dit besef het sou hulle minder skop teen die kleinere euwel {van met die Engelse en Engeland te moet saamwerk} en hulle meer daarop toelê om al wat blank is te konsolideer vir die groot taak waarvan ons voortbestaan afhang. Jy weet, wanneer denkende Britte wat ons omstandighede ken en teenoor ons strewe baie simpatiek staan vir jou sê: ‘Jul ideaal is reg, maar ek dink nie julle kan op die duur slaag nie; die swart oorwig is ongelukkig te groot’, dan dink ‘n mens aan ons handjievol blankes wat verkies om in die gesig van die lewensgevaar voort te gaan met ‘n eie rasse-vyandskap onderling’.⁶⁸⁾

Strijdom se toespraak voor die kookus het Geyer genoop om weer die pen op te neem en Strijdom se openbare uitsprake sedert 1949 is voorgehou as dié rede waarom Engelssprekende Suid-Afrikaners nie ‘n republiek sou steun nie:

68. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 45: Geyer-Weber, 7 Maart 1951.

“Laat ons dit maar erken, die drang na ‘n republiek by baie van ons is, soos soveel van ons nasionalisme, negatief, m.a.w. iets teen die Engelse! Ek vrees dat ons super republikeine ons kans om ‘n republiek te word vernietig het. Ek het jou mos altyd gesê die grootste bedrog wat die Engelse teen ons gepleeg het, was om die Afrikaners wys te maak dat hulle bekwame politici is”.⁶⁹⁾

Enkele maande na die botsing in die kookus het *Die Burger* deur middel van ‘n persgesprek vir Malan die geleentheid geskep om sy siening oor versoening tussen Afrikaans- en Engelssprekendes en veral ook oor lidmaatskap van die Statebond in die openbaar te stel. Malan het die Britse pers se vyandige dekking van gebeure in die Unie genoem as dié rede waarom toenemende politieke vervreemding tussen Suid-Afrika en die Verenigde Koninkryk voorkom en terselfdertyd ook gemaak:

“Ek verkies dat die republikeinse beweging sy groeikrag nie uit ‘n negatiewe gevoel teenoor Engeland put nie, maar wel uit die positiewe oortuiging dat die republikeinse staatsvorm vir Suid-Afrika die beste pas en die groei van ‘n eensgesinde nasie die meeste sal bevorder. Liefde vir Suid-Afrika en nie ongeduld met ‘n partydige pers en bevooroordeelde politici nie moet die stukrag agter die verwesenliking van ons ideaal wees. In hierdie gevaarvolle dae moet alle vriende van die Weste ook trag om alles uit te skakel wat verwydering en wrewel wek”.⁷⁰⁾

Vanweë dié politieke onderstrominge is dit begryplik dat uitnodigings na die kroningsplegtigheid baie versigtig hanteer moes word. Geyer het Churchill gevolglik meegedeel dat die datum vir die voorgestelde kroningsplegtigheid, naamlik Mei 1953, ongelukkig sou meebring dat Malan nie teenwoordig kon wees nie.⁷¹⁾

69. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 57: Geyer-Weber, 6 Mei 1951.

72. D.F. Malansaameling, Houer 1/1/2660: Persgesprek, Weber-Malan, 8 Junie 1951.

71. Departement van Buitelandse Sake-versaameling, Houer 95, PS 3/10: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Churchill, 7 Maart 1952.

Dit het spoedig geblyk dat om die staatkundige eenheid in die Statebond te beklemtoon die Britse regering uit hul pad sou gaan om Malan tegemoet te kom. Na samesprekings met sir Percival Liesching, Sekretaris van die Kantoor vir Statebondsbetrekkings en lord Ismay die verantwoordelike minister, kon Geyer rapporteer dat die plegtigheid moontlik uitgestel kon word tot 20 Junie, maar dat die ander Eerste Ministers ook geraadpleeg moet word.⁷²⁾

Malan, die stoere partypolitikus, was nie gretig om hom op daardie vroeë stadium reeds te verbind tot die bywoning van die plegtigheid nie, maar hy het terselfdertyd ook die politieke voordele van sy bywoning deeglik besef en Geyer is derhalwe versoek om slegs Malan se belangstelling te onderstreep: "...recent developments (grondwetlike krisis, politieke weerstand in die stedelike gebiede en moontlik selfs die spanning in eie partygeledere) in the Union make it even more difficult than was formerly the case for the Prime Minister to give some indication of the date when it would be possible for him to attend the Coronation next year. Should circumstances at that time make it possible, he will, of course, have great pleasure in attending".⁷³⁾

In 'n poging om dit vir Malan moontlik te maak om die kroningsplegtigheid by te woon, het Churchill persoonlik aan Malan voorgestel dat die kroningsplegtigheid vir 2 Junie 1953 bepaal word. Dit is ook insiggewend dat die Kantoor vir Statebondsbetrekkings in Londen Geyer oor die verwikkeling ingelig het, nie Suid-Afrika se Departement van Buitelandse Sake nie, wat beteken het dat, soos by talle geleenthede, Pretoria dit nie nodig geag het om sy Londense missiehoof in die aangeleentheid te ken nie.⁷⁴⁾

72. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 95, PS 3/10: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Malan, 20 Maart 1952.

73. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 90, PS 3/10: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Ismay, 24 Maart 1952.

74. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 93, PS 3/10: Coronation, Elizabeth II. Liesching-Geyer, 21 April 1952.

Die kwelvraag oor Suid-Afrika se toekomstige lidmaatskap van die Statebond het telkens opgeduik ten tye van die Geyers se besoek aan die Unie in 1952. Die gevierde skryfster M.E.R. vertolk baie ander Afrikaanssprekendes se gevoel oor die aangeleentheid wanneer sy 'n gesprek met Geyer soos volg weergee:

“Waarom dink julle ons moet by die Statebond bly? Julle weet dit is vir my 'n lewenskwestie. Hoe hinder die Statebond eintlik vir ons’, vra Albertus eers. ‘Behalwe vir die koningskap. As hulle nou net nie 'n koning had nie, sou daar glad niks wees wat ons hinder om absoluut onse eie weg te gaan nie. Die koningskap – dit staan alles in die weg’. ‘nou maar verder’, sê Albertus, ‘staan ons vry’. ‘Maar as ons een dag moontlik 'n republiek word, soos Indië, dan skaf ons die koning af’. Ek vra, ‘Maar Albertus, as ons nou van Engeland kon los kom sal ons dan nie onse eie wit-swart beleid kan vorm soos ons wil nie?’ Hy sê: ‘Maar Engeland is onse een vriend by die V.V.O’. ‘En wat van hulle koerante wat ons sleg maak?’. ‘Ja die koerante’, sê hy ongeduldig, ‘maar die regering is nie teen ons beleid nie; waar hulle kan tree hulle vir ons op’. ‘nee’ sê Albertus, ‘die regering wil Suid-Afrika net so min as die ander vervreem, hulle klou al hoe vaster’. ‘Maar dit kan wees dat ons 'n republiek word, want dit sal nie lank wees nie of daardie Wes-Afrika swartes sal aansoek doen om lid van die Statebond te word. Dan sal daar 'n krisis ontstaan en wat dan gaan gebeur weet 'n mens nie’. ‘Ek {M.E.R.} sê vir hulle, ek is in my hart dankbaar, dat hulle so met my gepraat het. Want dit is nou die verklaarde beleid van die Nasionale Party dat ons in die Statebond sal bly en dit maak my en baie ander hartseer, omdat ons hele lewe op die vryheidstrewes gevorm is. En buitendien, hoe gaan ons dinge ooit hier regkry so vas aan Engeland; en soos darem nog is? Onse swart kwessie? Wat ons tog saam met die Engelse hier moet aanpak’ ”. ⁷⁵⁾

Die aanwysing van die nuwe monarg het enkele grondwetlike dilemmas vir die Unie uitgelik wat in die soeke na die finale bevestiging van die deelbaarheid van die Kroon

75. M.E.R.-versameling, Houer 55.KF.7 (138); Brief van M.E.R., 26 Julie 1952.

gewis aandag verdien het, byvoorbeeld die titel van die Koningin, die gebruikelike boodskappe van lojaliteit wat uitgereik word en die hersiene geloofsbriewe aan Hoë Kommissarisse wat hulle in staat stel om hul oorsese funksies te verrig. Die Troonopvolgingsraad het byvoorbeeld in hul proklamasie verwys na: “Queen Elizabeth the Second, by the Grace of God Queen of the Realm and of all Her other Realms and Territories, Head of the Commonwealth, Defender of the Faith...”.⁷⁶⁾

De insluiting van die bewoording, “Hoof van die Statebond” het ‘n roering in Suid-Afrika veroorsaak omdat dit die eerste keer was dat ‘n Britse monarg dié betrokke titel toegeken word. Enige verandering in die wet wat die troonopvolging of die koninklike naam of titel omskryf, kon in elk geval slegs ingevolge die Statuut van Westminster en die Statuswet van 1934 verander word nadat die parlemente van die Vrygewestes en van die Verenigde Koninkryk daartoe ingestem het. Daar was geen sodanige goedgekeurde wysiging nie en derhalwe was die Britse proklamasie in botsing met dié van die Unie.⁷⁷⁾

Dié teenstrydigheid het vererger met die uitreiking van die volgende Unie-proklamasie:

“...Queen Elizabeth the Second, by the Grace of God, of Great Britain, Ireland and the British Dominions beyond the Seas, Queen Defender of the Faith, Sovereign in and over the Union of South Africa, to whom all Faith and Constant Obedience, with all Hearty and Humble Affection are due”.⁷⁸⁾

Die verskil in die begrippe “Hoof van die Statebond” in vergelyking met “Britse Oorsese Vrygewestes” het Malan dus genoop om ‘n persverklaring uit te reik waarin hy bevestig dat die eersgenoemde sinsnede nie beteken dat die Koning oor enige grondwetlike magte beskik nie, intendeel die titel, Hoof van die Statebond, was slegs ‘n simbool van die vrye

76. N. Mansergh: *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs, 1931-52*, p. 1289.

77. *Die Burger*, 9 Februarie 1952.

78. N. Mansergh: *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs, 1931-52*, p. 1291.

assosiasie van die soewerein-onafhanklike lidlande en daarom is geen besluitnemende of uitvoerende bevoegdhede in dié hoof gesetel nie. Die Departement van Buitelandse Sake in Pretoria het in 'n verdere antwoord bevestig dat sy proklamasie van die koningin se titel ooreenstem met die bepaling soos voorgeskryf in die *Royal Style and Titles Act, No 17 of 1948* van die Unie-parlement behalwe die gedeeltes wat verwys na “Hoof van die Statebond” terwyl die gedeelte *Emperor of India* ook weggelaat is omdat die land se oorskakeling na 'n republikeinse staatsvorm dit nodig gemaak het en die insluiting van Ierland by die verklaring ook nie feitlik korrek was nie. Die departement het bygevoeg dat enige beoogde verandering aan die bestaande titel van die Britse koningin in elk geval deur die Parlemente van al die lidlande van die Statebond goedgekeur moet word.⁷⁹⁾

Dit was veral die bewoording, “Hoof van die Statebond”, in die Britse proklamasie wat Geyer nie aangestaan het nie en hy het voorsien dat, “...om ons absolute gelykheid te beklemtoon, moet ons beklemtoon dat sy die Koningin van Suid-Afrika is, maar aan die ander kant wil ons mos juis nie die koningskap onnodig in Suid-Afrika benadruk nie!”⁸⁰⁾

Dit het later geblyk dat die insluiting van die benaming “Hoof van die Statebond” in die Britse proklamasie, nie om enige sinistere grondwetlike redes gedoen is nie. Indië se veranderde staatkundige vorm, Ierland se uittrede uit die Statebond en Kanada se beswaar teen die begrip Vrygeweste, was nie meer in ooreenstemming met die grondwetlike situasie nie. Britse koninklike protokol het vereis dat die wettige erfgenaam so gou doenlik as opvolger aangewys word en omdat 'n proklamasie nie oor enige wetlike betekenis beskik nie, is die woord Vrygeweste, vir die interim vervang met Statebond om die vrywillige assosiasie van die lidlande te beklemtoon.⁸¹⁾

By die kroning van Elizabeth II sou die statutêre korrekte titels gebruik moes word en derhalwe is beplan om die nodige wetgewende aanpassings te maak wat in

79. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 95, PS 3/10: Malan-telegram, 20 Februarie 1952.

80. P.A. Webersameling, 296.K.Ge. 76: Geyer-Weber, 15 Februarie 1952.

81. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2780: Koninklike Titel, 10 April 1952.

ooreenstemming met die gees van die Statuut van Westminster, en in Suid-Afrika se geval, met die bepalings van die Unie se Statuswet sou wees. Op 4 April 1952 het die Britse regering voorstelle aan die lande van die Statebond voorgelê en dit was by hierdie geleentheid dat die volgende meer paslike titel vir die Unie ter sprake gekom het: “Elizabeth II, Koningin van Suid-Afrika en van al Haar Oorsese Gewestes, Hoof van die Statebond”. Die insiggewende van dié voorgestelde titel was die weglating van die woord Unie by die nuwe titel. Vanweë die destydse grondwetlike ontwikkelinge in Suid-Afrika en met die oog op die moontlike inskakeling van die Britse buurgebiede by Suid-Afrika, het die voorstel groot byval gevind.⁸²⁾

‘n Finale oplossing vir die bewoording van die koninklike titels het in Desember 1952 gevolg toe die eerste ministers van die Statebondslande in Londen byeengekom het vir ‘n ekonomiese konferensie. Vanweë die politieke verwickelinge in die Unie en die aard van die konferensie is Malan deur Havenga verteenwoordig. By dié geleentheid is daar ooreengekom dat (i) ‘n eenvormige koninklike titel vir al die lande van die Statebond ‘n praktiese onwerklikheid was, (ii) daar is saamgestem dat die sinsnede, “Hoof van die Statebond” wel in elke land se omskrywing ingesluit word, (iii) dat elke individuele regering kon besluit of die frases, “Gods Genade” en “Verdediger van die Geloof” by die titel ingesluit behoort te word en, (iv) dat die name van lande soos Suid-Afrika, Kanada en Australië by die indiwiduele land se titel ingesluit word.⁸³⁾

Dié poging om tot ‘n vergelyk te kom, het sy eie kwota ontevredenheid na vore gebring deurdat Geyer geensins tevrede was met Havenga se optrede nie. In sy bydrae oor die koninklike titel het sir Robert Menzies van Australië voorgestel dat die historiese bande met die Verenigde Koninkryk in elke lidland se titel erken word. Sy voorstel sou meebring dat die verwysing na (i) koningin van die Verenigde Koninkryk en (ii) koningin

82. Ibid.

83. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 95. PS 3/10: Draft of Agreed Minute: The Royal Style and Titles, 12 Desember 1952.

van die betrokke Statebondsland by die lidland se koninklike titel ingesluit word. Pakistan het voorgestel dat slegs die verwysing na die Koningin van die Verenigde Koninkryk in hul titel behoort te verskyn, maar dat daar geen verwysing sou wees wat na Haar Majesteit as koningin van Pakistan verwys nie. Geyer se afleiding was die volgende: (i) "Pakistan is 'n Slamse land en vroue in Slamse lande het 'n ander posisie as by ons; 'n vrou as Koningin van Pakistan!; (ii) Pakistan dink aan die moontlikheid van 'n republiek te word en wil nie eens tydelik 'n Koningin hê nie".⁸⁴⁾

Nieu-Seeland en Kanada het hulle by die Australiese voorstel geskaar, maar Havenga het volgens Geyer op 'n teleurstellende wyse die weglating van die verwysing na "Koningin van die Verenigde Koninkryk" uit Suid-Afrika se koninklike titel verdedig met 'n "You know our special difficulties". Havenga het, volgens Geyer, dus 'n gulde geleentheid laat verbygaan om uit te wys dat die Australiese voorstel in werklikheid die staatkundige en grondwetlike gelykwaardigheid van die verskillende lidlande, byvoorbeeld Australië, Kanada en Nieu-Seeland, aantas deur die Verenigde Koninkryk 'n spesiale plek in hul koninklike titels te gee. Daar is uiteindelik wel ooreengekom: "...dat daar maar afwykende titels sal wees en dit is gevolg deur hoogs verwarrende besprekings oor die stappe wat gedoen moet word om die nodige statutêre wysiginge aan te bring en waaraan klaarblyklik geeneen vooraf aandag bestee het nie".⁸⁵⁾

Daar is uiteindelik voorgestel dat die Unie se titel sou lui:

"Elizabeth die Tweede, Koningin van Suid-Afrika, en Haar ander Oorsese Gewestes, Hoof van die Statebond". Daarteenoor sou Brittanje se titel heet: "Elizabeth the Second, by the Grace of God of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and of her other Realms and Territories Queen, Head of the Commonwealth, Defender of the Faith".

84. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 4 Desember 1952.

85. Ibid.

Die gedeeltes wat verwys na die, “Grace of God” en “Defender of the Faith”, is slegs by die Unie in die geval van die Westerse lande weggelaat. Die afsonderlike plasing van die sinsnede, “Koningin van Suid-Afrika”, in die Unie se proklamasie sou dus dien as dié bewys van die Unie se status as ‘n vry, soewerein onafhanklike land binne die Statebond.⁸⁶⁾

Die Transvaler het tot die spanning tussen veral Malan en Strijdom bygedra deur enersyds te bevestig dat die konsepvoorstel die deelbaarheid van die kroon en die soewereine-onafhanklikheid van die Unie finaal bevestig. Terselfdertyd het dié koerant die koningin gewaarsku dat sy nie haar magte enigsins mag oorskry nie en die Unieregering is gevolglik ook versoek om hom uit te spreek teen, ” ‘n moontlike krasse misleiding van die openbare mening wat nie mag posvat nie”. *Die Transvaler* het ook die probleem sinsnede in Suid-Afrika se koninklike titel, naamlik “Hoof van Statebond”, uitgelig en op die gevaar van die benoeming gewys: “...dit kon die verstorwe konstitusionele funksies van die kroon as super-orgaan van die hele Statebond laat herlewe. Dit sou kan beteken dat die koningin as sy die Statebondskroon uit haar regalia haal en opsit, namens die hele Statebond kon optree, byvoorbeeld in die geval van ‘n oorlogs-verklaring. Hierdie herontkieming van die verouderde denkbeeld moet somaar dadelik doodgedruk word”.⁸⁷⁾

Geyer het *Die Transvaler* se “gedonder teen die gevaar dat aan die titel inhoud gegee mag word” as erg oordrewe beskou: “... die Koningin, dis nou lankal ‘n konstitusionele feit en praktyk, kan geen handeling onderneem anders as deur haar ministers van die land namens wie sy handel. Die Hoof van die Statebond het geen ministers en geen masjinerie waardeur sy as Hoof ‘n enkele daad kan verrig nie. Maar ook dit: Ek sien in *Die Transvaler* se aanmerkings ‘n gebrek aan besef van die as vanselfsprekende opvatting van ander ledelande. Dis nie net Suid-Afrika wat op sy onafhanklikheid gesteld is nie.

86. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 95, PS 3/10: CRO-Departement van Buitelandse Sake, 4 Mei 1953.

87. *Die Transvaler*, 19 Desember 1952.

Kanada se gevoel van onafhanklikheid en gelykwaardigheid is miskien sterker as die van Suid-Afrika en wat die Asiate betref, nou ja! Met ander woorde as ons dan nie binne afsienbare tyd 'n republiek kan kry nie – en ek sien daarvoor geen kans nie – en as ons lid van die Statebond moet bly – en daar is ek in die huidige wêreldomstandighede beslis ten gunste – dan is ek met die titel tevrede”.⁸⁸⁾

Die Unie-parlement het op 25 Februarie 1953 die Wet op die Koninklike Naam en Titels, 1953 aanvaar waarin vermeld is dat die nuwe wet wysiging bevat op die vorige wet van 1948. Die posisie van die kroon is met die wetswysiging in ooreenstemming gebring met die staatsregtelike posisie binne die Statebond en dat die parlement van elke land dus “...die Koninklike Naam en Titels vir gebruik in en vir sy eie gebied behoort vas te stel en te verklaar”. Die Afrikaanse vertaling van die titel het soos volg gelees: “Elizabeth II, Koningin van Suid-Afrika en van Haar ander Koninkryke en Gebiede, Hoof van die Statebond”.⁸⁹⁾

Die debat wat in die Britse Laerhuis gevolg het met die indien van die *United Kingdom Royal Titles Bill* het *Die Transvaler* se vrese bygelê en terselfdertyd Geyer se siening van die grondwetlike verhouding bevestig. Die Britse Minister van Binnelandse Sake het bevestig dat die beoogde wetswysiging nodig was omdat: “...the Commonwealth has moved beyond the the Statute of Westminster in that, in stead of the legislation on the title of the Sovereign being undertaken only by the United Kingdom with assent of the Commonwealth countries, it was now more appropriate for each country to take the action appropriate to its own constitutional requirements”.⁹⁰⁾

88. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 114: Geyer-Weber, 24 Desember 1952.

89. *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 5018: Wet op die Koninklike Naam en Titels. Wet No. 8, 4 Maart 1953.

90. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 91: *United Kingdom Royal Titles Bill*. Hoë Kommissaris-Departement van Buitelandse Sake, 5 Maart 1953.

Daar is uiteindelik ooreengekom dat die individuele lande se titel vir die koningin voor of op 28 Mei 1953 vir ondertekening voorgelê sal word. Dit was slegs Suid-Afrika wat daarop aangedring het dat die bewoording soos hierbo uiteengesit, ingevolge die bepaling van die Unie se Koninklike Naam en Titels Wet eers deur die Goewerneur-Generaal op 29 Mei 1953 onderteken sou word. Dié voorvereiste was net 'n verdere tree in die bevestiging van die deelbaarheid van die kroon, want 'n Suid-Afrikaner sou namens die koningin teken terwyl die Eerste Ministers van o.a. Australië, Ceylon, Kanada en Nieu-Seeland persoonlik hulle onderskeie lande se wetswysiging voor die aangewese Britse monarg geteken het.⁹¹⁾

Daar is van die Hoë Kommissariate verwag dat hulle 'n tydperk van rou moet eerbiedig waar geen onthale of funksies aangebied word nie. Dit het beteken dat mev. Anna Geyer deurentyd in swart gekleed moes wees terwyl Geyer in die voorgeskrewe swart baadjie en streepbroek of swart pak en swart das uitgerus moes wees. Hy het egter uitgesien na, "ses maande sonder dinees en skemer-partytjies wat salig sal wees", maar dit sou ongelukkig ook beteken dat daar nie 'n afskeidsgeselligheid vir Basil Kenyon se seëvierende Springbokke sou wees nie en die herdenking van Van Riebeeck se landing sou ook agterweë moes bly.⁹²⁾

Die begrafnis is vir 15 Februarie bepaal en die Hoë Kommissaris is versoek om as 'n afsonderlike groep voor die diplomatieke korps van die nie-Statebondslande hul plek in die proses in te neem. Die Hoë Kommissariate is ook gevra om een offisier en drie onder-offisiere te benoem om aan die verrigtinge deel te neem. Ingevolge diplomatieke protokol het al die lande met wie die Verenigde Koninkryk diplomatieke bande gehad het, byvoorbeeld die Verenigde State, België, Brasilië, Denemarke, Ysland, ens. ook briewe van deelneming aan Suid-Afrika Huis gestuur, aangesien die afgestorwe koning ook Suid-Afrika se monarg was.⁹³⁾

91. *Buitengewone Staatskoerant*, No. 4781: Proklamasie, 7 Februarie 1952.

92. Hoë Kommissaris (Londen), Houer 94, PS 3/9: Begrafnisreëlings, 8 Februarie 1952.

93. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 16 Februarie 1952.

Geyer was nie juis in sy skik met die al die bedankingskaartjies wat hy moes onderteken weens die heengaan van die “Unie se Koning” nie en oor die “pligpleginge” van die begrafnis was hy ook bra knorrig:

“Gister is die Koning tog eindelijk begrawe. Ek moes Suid-Afrika verteenwoordig. Dit het beteken om 8:30 van die huis te gaan, 30 minute by die versamelpunt te staan en koudkry; toe in drentel-pas 2 uur en 40 minute in die stoet marsjeer om die 3½ myl na Paddingtonstasie af te lê; toe ‘n ½ uur se verposing in die trein; toe weer 40 minute se stadige pas na Windsor kapel; toe ‘n ½ uur deur die diens staan; en toe die myl weer terug stap na die trein”.⁹⁴⁾

‘n Versoek van die *Lord Mayor* waarin Geyer genooi is na ‘n byeenkoms om te besin oor die oprigting van ‘n monument vir die koning om sodoende sy naam te vereer en om die dankbaarheid en lojaliteit van sy onderdane te verbeeld, het Geyer ‘n verdere geleentheid gebied om weer eens die grondwetlike status van die Unie te beklemtoon. Sy daaropvolgende antwoord was kort en kragtig:

“I am afraid that it will not be possible to be present at the meeting. As I understand it, the proposal is that the people of Britain should erect a monument, and it seems wrong to me that the representative of another Commonwealth country should have any say in the decision that may be taken”.⁹⁵⁾

6.4 GRONDWETLIKE KRAPPERIGHEDE

Dit is koninklike protokol dat by die aanwys van ‘n Britse troonopvolger seremoniële briewe van bekendstelling aan ander staatshoofde gegee word om die nuwe koning amptelik bekend te stel. Die saamstel van dié briewe van bekendstelling en ook die

94. Ibid.

95. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 94, PS 3/9: Lord Mayor-Geyer 3 Mei 1952 en Geyer-Lord Mayor, 5 Mei 1952.

geloofsbriewe van die geakkrediteerde buitelandse verteenwoordigers van die Statebondslande in Londen moes op so 'n wyse bewoord word dat dit die feitelike grondwetlike posisie van die koning in sy verhouding tot die lidlande van die Statebond ondervang. Die bewoording van die Troonopvolgingsraad se proklamasie dien as voorbeeld van die troonopvolger se nuwe titel en het soos volg daar uitgesien:

“Queen Elizabeth the Second, by the Grace of God, Queen of the Realms and of all Her other Realms and Territories, Head of the Commonwealth, Defender of the Faith...”⁹⁶⁾

Geyer was hewig ontsteld toe hy verneem dat die Britse departement van Buitelandse Sake reeds die briewe van bekendstelling saamgestel het. Sy kommer het toegeneem toe hy ook verneem het dat die briewe reeds voorlopig deur die benoemde koningin goedgekeur is sonder enige insette van of beraadslaging met die Hoë Kommissaris. Indien die bewoording van die briewe van bekendstelling en die geloofsbriewe nie die juiste grondwetlike verhouding tussen die koning en die Vrygeweste weergegee het nie, sou dit weer eens Brittanje se erkenning van die grondwetlike soewereiniteit van die Vrygewestes onder verdenking plaas, maar terselfdertyd kon dit ook weer tot sterk pro-republikeinse agitatie in die Unie lei wat weer die verhoudinge tussen die twee taalgroepe kon versuur op 'n tyd waar samewerking oor die taalgrense van groot belang was. Nadat hy die goedgekeurde konsepbriewe onder oë gehad het, wou hy met alle geweld voorkom dat dit geteken en uitgestuur word. Geyer het gevolglik opeenvolgende gesprekke met Lascelles en lord Ismay gevoer en hy kon kwalik sy ongeduld verberg toe hy nie die nodige grondwetlike leiding oor sy navraag by die Unieregering ontvang het nie. Aanvanklik het net Kanada begrip vir sy teenstand getoon, maar aangesien Ottawa ook nie op sy gesant se navraag gereageer het nie, “het hy soos 'n goeie amptenaar toe maar so min as moontlik gesê”. Geyer het in hierdie gesprekke dit duidelik gestel dat die nuwe briewe van bekendstelling in werklikheid net so goed van toepassing kon gewees

96. N. Mansergh: *Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931-1952*, p. 1291.

het op die troonsbestyging van koningin Victoria in 1837, want dit sou die destydse grondwetlike posisie perfek weerspieël het.⁹⁷⁾

Geyer het 'n informele byeenkoms van die Hoë Kommissaris onder die voorsitterskap van lord Salisbury versoek en by dié geleentheid het hy die leiding geneem, steeds sonder betekenisvolle leiding van Pretoria. Sy besware het verwys na:

- (i) Die Britse regering se plan om die briewe alleenlik deur die Verenigde Koninkryk se gesante te laat aflewer terwyl die koningin ook die monarg van die ander grondwetlik, gelykwaardige Vrygewestes was.
- (ii) Die grondwetlike fout deurdat die briewe net verwys het na die verouderde en grondwetlik, foutiewe vorm, nl. "Elizabeth die Tweede, Koningin van die Verenigde Koninkryk en Hoof van die Britse Statebond" sonder enige verwysing na die ander gelykwaardige soewerein onafhanklike lande van die Statebond.
- (iii) Die dubbelsinnige inhoudelike van die briewe waar die wens uitgespreek word dat daar goeie betrekkings sal bestaan tussen "respective countries" wat kon beteken die land van ontvangs en die Verenigde Koninkryk of selfs die land van ontvangs en al die lede van die Statebond, insluitende die Verenigde Koninkryk.
- (iv) Dat die briewe outomaties uitgestuur gaan word aan lande wat deur sommige van die Statebondslande erken word en ook aan andere wat nie deur van die Vrygewestes erken word nie.
- (v) Die geloofsbriewe van die gesante van die Statebondslande moet die korrekte grondwetlike situasie van die tyd weerspieël, maar die nodige grondwetlike regstellings is nog steeds afgewag, aangesien nóg die Britse parlement nóg die parlemante van die Statebondslande die nodige wetlike aanpassings gemaak het.⁹⁸⁾

97. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek 3-6 April 1952.

98. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 87: Geyer-Weber, 14 April 1952.

Dit was by hierdie bespreking dat 'n Britse kenner van grondwetlike aangeleenthede, ene Holmes, 'n historiese fossiel volgens Geyer, vir Geyer meegedeel het dat sy versoek sou meebring dat die koningin agt briewe (namens elke Statebondsland) aan elk van die ± 65 staatshoofde van die wêreld moet stuur. Geyer se reaksie was op die man af: “Die ware beswaar is natuurlik dat dit die onafhanklikheid van die Statebondslede en die deelbaarheid van die kroon sou beklemtoon”. Hy het terselfdertyd toegegee dat die Koningin ongelukkig die aantal briewe sou moes teken, “maar as dit nie anders kan nie, nou ja dit gebeur net een keer in haar lewe en sy hoef nie almal op een dag te teken nie”.⁹⁹⁾

Volgens Geyer het Nieu-Seeland geen, “jota of titel van die hele bespreking begryp nie”, terwyl Australië net sy beswaar gedeel het oor die uitreik van briewe aan alle lande ongeag of daar onderlinge diplomatieke betrekkinge bestaan het al dan nie. Geyer het egter die nodige steun van Ceylon en Pakistan ontvang en die Britse regering was derhalwe genoodsaak om uitstel te vra om sodoende nuwe briewe van bekendstelling te formuleer. Uiteindelik het die Britse regering besluit om nie enige briewe van bekendstelling uit te reik nie, maar alle gesante van die Statebond sou nuwe geloofsbriewe ontvang wat met die aanvang soos volg gelees het:

“Having been called to the Throne by the lamented death of Our Most Honoured and Beloved Father His Majesty King George the Sixth of Blessed memory, whom it pleased God to call from this World on the morning of the Sixth day of February last, in the Sixteenth Years of His Reign, it becomes one of our first duties as Sovereign in and over South Africa” (as voorbeeld).

Die voorstel is uiteindelik op 15 April 1952 aanvaar en nog 'n grondwetlike krisis is in 'n triomf omskep vir diegene wat die deelbaarheid van die kroon ook in die grondwetlike praktyk probeer vestig het.¹⁰⁰⁾

99. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 3-6 April 1953.

100. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 87: Geyer-Weber, 14 April 1952.

Geyer kon uiteindelik met tevredenheid op dié episode terugkyk, want die Unie se geloofsbriewe is reeds in 1936 in ooreenstemming met die grondwetlike werklikheid gebring en dus sou, “Liesbet net optree ten behoeve van ‘My Union of South Africa’”, maar hy het terselfdertyd bygevoeg: “... wanneer dit by die praktyk kom, probeer die Britte darem maar nog altyd elke keer om te handel asof die ander lede aan Brittanje onderhorig is, die blikskottels!”¹⁰¹⁾

6.5 STRYD IN DIE BINNEKRINGE

Ondanks Geyer se sterk gevoelens oor die negatiewe gevolge wat die Unie se moontlike uittrede uit die Statebond kon meebring, het hy van tyd tot tyd self, bra tong in die kies, laat deurskemer dat hy dit moeilik vind om die emosionele bagasie van die historiese betrekkinge met die Verenigde Koninkryk eenkant te plaas en om net rasioneel oor Suid-Afrika se plek in die groter wêreld te dink:

“Ek het vanaand op ‘n dinee daar behae in geskep om, in antwoord op ‘n heildronk, die gehoor te vertel dat net drie van die 8 lede van die Statebond Brits is, en een ‘n republiek. Dit was nadat ‘n vorige spreker uitgewei het oor die ‘British Family of Nations’ en dat hy die woord ‘Empire’ voor die woord ‘Commonwealth’ verkies”.¹⁰²⁾

In die Unie het die republikeinse debat voortgeduur toe adv. J.G.N. Strauss, VP-leier, Malan versoek het om te bevestig dat die regering steeds verbind was tot volgehoue samewerking met die lande van die Statebond. Malan het in sy reaksie die volgende voorstelle ter tafel gelê wat die staatsregtelike verbintenis tussen die twee lande en ook die republikeinse doelwitte ondervang het:

- (a) Dat die parlement die regering se raadpleging en samewerking met die ander lande van die Statebond steun.

101. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 3-6 April 1952.

102. H.B. Thomversameling, Voor ordening: Geyer-Thom, 17 Januarie 1952.

- (b) Dat die samewerking in die toekoms wenslik mag wees ongeag of die Unie steeds 'n lid van die Statebond is of nie.
- (c) Dat die Parlement kennis neem van die regering se republikeinse strewe.
- (d) Dat enige toekomstige grondwetlike veranderinge slegs sal plaasvind op grond van die “breë volkswil en met behoorlike inagneming van die gelyke regte in elke opsig van die twee seksies van die blanke bevolking”.
- (e) Dat die uitroep van 'n republiek en Suid-Afrika se posisie in die Statebond twee afsonderlike aangeleenthede was wat nie op dieselfde tyd beantwoord hoef te word nie en dat reaksie oor die laasgenoemde kwessie bepaal sou word deur internasionale omstandighede en die Unie se belange en posisie in die internasionale wêreld.¹⁰³⁾

Opposisielede soos Harry Lawrence het Strijdom uitgedaag om sy mening oor voortgesette lidmaatskap van die Statebond te gee. Sy reaksie was dubbelsinnig, aangesien hy glad nie op Malan se onderneming gereageer het dat die Engelssprekende Suid-Afrikaners se regte deurentyd in aanmerking geneem sal word nie: “Wat ons aan hierdie kant betref, solank as ons lid is van die Statebond neem ons aan hierdie dinge deel”. Hy het hom wel gehou by Malan se voorstel dat daar afsonderlik oor die twee vraagstukke besluit sal word.¹⁰⁴⁾

N.G.S. van der Walt kom in sy tesis, *Die Republikeinse Strewe: Dryfvere en Probleem binne die Suid-Afrikaanse Partypolitiek, 1902-1961*, tot die gevolgtrekking dat hierdie amendement van Malan in werklikheid 'n kompromis gevorm het tussen diegene wat slegs die Goewerneur-Generaal met 'n president wou vervang en diegene wat geglo het dat slegs volledige uittrede uit die Statebond aan die Unie se grondwetlike behoeftes sou voldoen. Strijdom het klaarblyklik, na heelwat wroeging tot hierdie vergelyk besluit, aldus dr. H.F. Verwoerd.¹⁰⁵⁾

103. Debatte van die Volksraad, 7 Julie 1953, kolomme 63-65.

104. Ibid.

105. N.G.S. van der Walt: *Die Republikeinse Strewe: Dryfvere en Probleem binne die Suid-Afrikaanse Partypolitiek*, pp. 220-221.

Terwyl die republikeinse debat in die Unie gewoed het, het Geyer in sy *Cutlers' Feast*-toespraak sy vertolking van die Unieregering se toekomstige benadering tot die Verenigde Koninkryk uitgespel. Daar kan met redelike sekerheid beweer word dat hy met dié toespraak die nodige gemoedsrus aan die Britse beleggers en vriende van Suid-Afrika wou gee, as teenvoeter vir enige oorhaastige en onnadenkende pro-republikeinse uitsprake, wat die Unie se buitelandse betrekkinge met die Verenigde Koninkryk net verder kon vertroebel. Die Unie se kritici is in sy toespraak daarop gewys dat die angswekkende voorspellings wat vyf jaar tevore gemaak is, naamlik dat die Malan-regering die Engelssprekende Suid-Afrikaners van hul burgerregte sou ontnem, Britse beleggings sou onteien en dat die Unie ook die Statebond sou verlaat, toe nie bewaarheid is nie. Hy het beklemtoon dat dit in belang van Suid-Afrika, die Verenigde Koninkryk en ook die Weste is dat die bestaande hartlike samewerking tussen die twee lande voortgesit word. Hy het sy toehoorders ook verseker dat daar in die toekoms selfs groter samewerking en eensgesindheid tussen Afrikaans- en Engelssprekende Suid-Afrikaners sal wees, omdat beide taalgroepe besef dat hulle van mekaar afhanklik is om die dringende rassevraagstuk op te los. Vir die kennisname van veral die potensiële beleggers in die gehoor, het hy beklemtoon dat die Unie waarskynlik nie 'n republiek sou word nie. Maar indien Suid-Afrika wel in die toekoms 'n staatkundige omvorming ondergaan sou Suid-Afrika gewis nie die Statebond verlaat nie.¹⁰⁶⁾

Ondanks dié selfversekerde uitsprake was Geyer tog baie bekommerd oor die optrede van politici, soos Strijdom, wat hy beweer het gans te min doen om die Engelssprekendes se steun vir 'n republiek te wen: "...maar juis die politici wat voor nasionale kiesers so lekker applous uitlok deur hul praatjies oor 'n republiek is die mense wat van hul kant geen vinger verroer om die Engelssprekendes nader te trek nie. Elke toespraak oor 'n republiek, in soverre dit as dit hoegenaamd enige argumente bevat, het argumente wat gerig is vir die bekeerdes en eerder teen as tot die onbekeerdes. Eintlik is ou Doktor 'n

106. A.L. Geyerversameling, Houer 7: *Cutlers' Feast*-toespraak, 21 April 1953.

baie beter republikein as Hans! {Strijdom} Sekerlik doen hy baie meer deur sy optrede om 'n republiek nader te bring as wat Hans doen".¹⁰⁷⁾

Soos met die gebrek aan klem op die positiewe toepassing van apartheid wat deur middel van sigbare projekte gestalte aan die beleidsrigting behoort te gee, het Geyer ook getwyfel aan die wyse waarop die totstandkoming van 'n republiek gepropageer word:

"Is een van die oorsake daarvan nie dat alte baie van ons mense in hul harte nie 'n republiek van 'n verenigde Suid-Afrikaanse nasie begeer nie, maar 'n Boere-republiek? En hulle word deur mense soos Hans na die mond gepraat, met ander woorde deur mense wat goed besef dat selfs met 100% van die Afrikaners daarvoor, 'n republiek teen die wil van die Engelse seksie 'n onmoontlikheid is, maar wat nie die politieke moed het om dit aan hul volgelinge te sê nie. Ek besef dat dit politiek (sic) haas onmoontlik is; ek besef dat die Kroningsgedoente 'n onvermydelike republikeinse reaksie uitgelok het waarmee rekening gehou moes word, maar ek glo tog dat ons gouer 'n republiek sal kry as daar minder oor gepraat word, veral in 'n ander toon met baie meer omsigtigheid oor gepraat word en ons meer daarop toelê om deur die daad die vertrouwe van altans 'n deel van die Engelssprekendes te wen. Ja, ek weet dat hulle onmoontlik is; ek wil geensins ons mense al of die vernaamste blaam gee vir die kloof tussen die twee seksies nie. Maar die lelike feit is daar dat tensy die kloof oorbrug kan word, nie alleen die republiek nie, maar die voortbestaan van 'n blanke staat 'n ydele droom is".¹⁰⁸⁾

Die woelinge oor die moontlike uittrede uit die Statebond kon egter nie net aan die naderende troonbestyging toegeskryf word nie. Malan het in sy toespraak voor die Unie-parlement op 7 Julie 1953 benadruk dat lidmaatskap van die Statebond baie voordele vir Suid-Afrika inhou, byvoorbeeld die bywoning van die Statebondskonferensies het aan die

107. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 148: Geyer-Weber, 4 Julie 1953.

108. Ibid.

Unie die geleentheid bied om deel te neem aan gesprekke en besluite oor internasionale aangeleenthede. Tog was Malan terselfdertyd baie bekommerd oor die “onoordeelkundige uitbreiding” van die Statebond en daarby het Indië se kritiek op Suid-Afrika by die Verenigde Nasies (hoewel die Statebond nie op daardie stadium by die binnelandse politiek van ‘n lidland betrokke geraak het nie) ‘n gevaarlike presedent geskep. Malan was dus bekommerd dat met die uitbreiding van Statebondslidmaatskap na die voormalige Britse koloniale gebiede in Afrika en Asië, dit maklik kon gebeur dat die kritiek teen die Unie net in alle felheid sou toeneem.¹⁰⁹⁾

Geyer het Malan se kommer oor die volhoubaarheid van lidmaatskap van die Statebond gesteun, aangesien dit toenemend duidelik geword het dat die grondwetlike wysiginge in die Goudkus tot volle politieke onafhanklikheid van dié Wes-Afrika-staat moes lei. Na samesprekings met hooggeplaaste amptenare in Whitehall en die afhandeling van ‘n “lang rapport aan Buitelandse Sake oor ontwikkeling in die Goudkus”, het Geyer besluit om dié werklikheid selfs verder te beklemtoon deur dit ook op ‘n meer persoonlike vlak onder Malan se aandag te probeer bring:

“Die oomblik kom in elk geval al nader wanneer die kwessie van toelating of nie van die Goudkus as lid van die Statebond aktueel gaan word. Jy kan miskien by ‘n geleentheid met ou Doktor daaroor gesels – sonder om my naam te noem, want dit sou seker nie behoorlik wees dat ek jou vertel wanneer ek ‘n vertroulike verslag van ‘n vertroulike gesprek aan my regering stuur nie!”¹¹⁰⁾

6.6 AANLOOP TOT DIE KRONINGSPLEGTIGHEID

Die voorbereidings vir die kroningsplegtigheid het sy eie kwota voorvalle opgelewer waar van die Hoë Kommissaris, veral Geyer, die voorgestelde orde of wyse van optrede bevraagteken het, hoofsaaklik omdat daar deurentyd gewaak is dat die bestaande

109. Debatte van die Volksraad, 7 Julie 1953, kolompe 58-60.

110. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge.151: Geyer-Weber, 15 Julie 1953

grondwetlike praktyk nie aangetas word deur 'n voorgeskrewe seremoniële protokol wat uit 'n vroeëre era afkomstig was nie.

Die eerste uitdaging op dié gebied vir Geyer, as doyen van die Hoë Kommissarisse, het sigself voorgedoen toe *The Knights of the Round Table* aanbeveel het dat die Statebondslande 'n groter aandeel aan die kroningsplegtigheid behoort te hê. W. Robertson, sy Kanadese eweknie, en Geyer het egter 'n dag voor 'n informele vergadering wat deur Geyer belê is, byeengekom en uitsluitel gekry dat minstens die Unie en Kanada nie die voorstel sal steun nie. Ten tye van die byeenkoms waar hoofsaaklik, “die onthaalprobleme en verskeie sake rakende die kroning bespreek is”, het o.a. T.W. White van Australië die voorstel om groter deelname sterk gesteun. Geyer en Robertson het die voorgestelde groter deelname gesien as onversoenbaar met hul lande se grondwetlike posisie, aangesien die openbare afleiding gemaak sou kon word dat die voorgestelde betrokkenheid grondwetlik iets voorstel wat nie standhou met die werklikhede van die bestaande grondwetlike posisie nie. “Robertson en ek het emmers koue water daarop gegooi, o.m. deur te wys dat die skema onprakties is”.¹¹¹⁾

Geyer het reeds die volgende dag by sir Robert Knox, sekretaris van die *Coronation Council* aangedoen om: “...op versoek van die Hoë Kommissarisse enkele punte met hom te bespreek. Sommer terloops maak ek toe die opmerking, vraenderwys, dat van die *Round Table*-voorstel niks sal kom nie. Sy antwoord was: ‘The writer of that article obviously did not give sufficient thought to the subject, or he would have realised how utterly impossible his suggestion is’ ”. Dié opmerking het Geyer gepas, want die grondwetlike status van lidlande sou dus nie meer bevraagteken kon word vanweë die voorgestelde groter betrokkenheid nie.¹¹²⁾

Op 17 Oktober 1952 het 'n skrywe van die Kantoor vir Statebondsangeleenthede versoek dat die reëlins gefinaliseer moet word vir die dra van die nasionale vaandels

111. P.A. Webersameling, 296.K.Ge. 151: Geyer-Weber, 15 Julie 1953.

112. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 11 Oktober 1952.

(“Standards”) by die kroningsplegtigheid in die Westminster Abdy. In 1937 gedurende die kroning van George VI is die nasionale vaandels namens Kanada, Australië, Nieu-Zeeland en die Unie van Suid-Afrika gedra terwyl ook Indië, Pakistan en Ceylon aan die komende plegtigheid sou deelneem. ¹¹³⁾

Dié versoek het ‘n kettingreaksie van briewe en samesprekings tot gevolg gehad, want weer eens het die deelbaarheid van die kroon as bewys van die grondwetlike posisie tussen die Verenigde Koninkryk en die lidlande van die Statebond ter sprake gekom. By die eerste vergadering van die Hoë Kommissarisse het die *Garter King of Arms*, sir George Bellew, wat vir die betrokke seremonie verantwoordelik was, verduidelik dat al die lande behalwe Suid-Afrika in 1937 sy nasionale vlag as ‘n vaandel gedra het. By die betrokke seremonie word daar verwag dat die lidlande hul landswapen embleem dra (“coat of arms”) wat geborduur is op ‘n vierkantige, “sy-doek” wat met ‘n koord omsoom is. ¹¹⁴⁾

Geyer se onderonsie met die *Garter King of Arms* het soos volg verloop:

“Hy het toe so fyn soos ‘n Engelsman kan, beduie hoe hopeloos verkeerd Suid-Afrika was, want as vaandel word nooit iets anders as ‘n land se wapen gebruik nie. Ek het my natuurlik vererg, maar niks gewys nie en aan die voorsitter gesê dat ek niks van die saak af weet nie, maar ‘n paar vrae wou vra. Toe vind dit plaas’:

Ek: ‘Which other standards were carried in the procession?’.

Bellew: ‘Well there was the Union flag.....’ (hul formele naam vir die Union Jack).

113. Departement van Buitelandse Sake, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Liesching-Geyer. 17 Oktober 1952.

114. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 23 Oktober 1952.

Ek: 'Oh, Mr. Chairman so we are to believe that it is right for the national flag of this country to be borne in the procession, but wrong for the national flag of any other member-state to be used!'

Bellew: 'Yes, but the Union flag is not the national flag of the United Kingdom, in fact it is the Red Ensign!'

Ek: 'Kyk as die Britte moet hoor dat die Union Jack nie hul nasionale vlag is nie, sal hulle skaterlag. Nee, kyk nou begryp ek goed waarom my regering in 1937 daarop gestaan het dat, as die nasionale vlag van die Verenigde Koninkryk gedra word, ook die nasionale vlag van die Unie van Suid-Afrika gedra sal word en die wapen nie'.

H.K. van Ceylon: 'Wat van ons? Ons het 'n vlag as ons simbool wat 2000 jaar oud is?'

Bellew: 'Ek weet alleen van die wapen wat aan Ceylon in die 19 de eeu geskenk is. Die ander een waarvan die Hoë Kommissaris praat is nie in ons kantoor geregistreer nie!'

Voorsitter: 'But, Sir George you are ignoring the constitutional position. Why should the flag or coat of arms of an independent country be registered in a British office?' ¹¹⁵⁾

Die *Garter King of Arms* het uiteindelik onder druk van die Hoë Kommissaris geswig en voorgestel dat hy met elke individuele lidland hul besondere probleme sou bespreek. Geyer se "Ek het natuurlik geen probleem nie", was bewys daarvan dat Suid-Afrika, ongeag Bellew se interpretasie, weer die nasionale vlag soos in 1937 gaan gebruik. Enige afwyking van dié gebruik was vir Geyer dus ononderhandelbaar. ¹¹⁶⁾

Geyer se daaropvolgende skrywe aan die Unieregering was insiggewend, aangesien afgelei kan word dat hy geen voorligting uit Pretoria ontvang het nie, terwyl hy moes

115. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 111: Geyer-Weber, 9 November 1952.

116. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 23 Oktober 1952.

seker maak dat geen seremoniële aantasting van die Unie se grondwetlike status plaasvind nie:

“Gedurende die bespreking is die beginsel beklemtoon dat elke Statebondsland natuurlik die reg het om vir homself te besluit welke vlag hy in die vorm van ‘n vaandel in die plegtigheid wil gebruik. Ek neem aan dat die Unieregering in 1953 weer die Unievlag in die vorm van ‘n vaandel sal wil gebruik. Soos u weet is die oorspronklike van ons vaandel wat in 1937 gebruik is, tans in die Suid-Afrikaanse Museum, Kaapstad, terwyl die een in die *College of Arms* in Londen is een van ‘n duplikaat. Die duplikaat wat in Londen gehou is, is seer seker nie meer geskik om skoongemaak en weer gebruik te word nie. Dit sal ook vir die Unieregering nodig wees om so spoedig moontlik te besluit en aan te wys wie in 1953 as draer moet optree”.¹¹⁷⁾

Geyer het intussen ook met meer as ‘n tikkie leedvermaak, na aanleiding van Bellew se kommentaar, ‘n aanhaling aan die Kantoor vir Statebondsbetrekkinge voorgelê waarin hy aantoon dat vanweë die grondwetlike status van die sogenaamde “Union flag” of die “Union Jack”, dit grondwetlik onaanvaarbaar sou wees om te verwag dat enige soewerein onafhanklike land onder dié betrokke vlag die kroningsplegtigheid sou kon bywoon: “In the South African House file concerning the standards to be carried at the coronation in 1937, I found this very interesting excerpt from Lords Debates, July 9 to 21, 1908: (In reply to a question by Earl Howe) the Earl of Crewe stated: ‘...I think it may fairly be stated, in reply to the noble Earl, that the Union Jack should be regarded as the national flag, and it undoubtedly may be flown on land by all His Majesty’s subjects’”.¹¹⁸⁾

117. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Departement van Buitelandse Sake, 31 Oktober 1952.

118. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Foster, 27 Oktober 1952.

Geyer kon op 19 November die afgewagte besluit aan die *Garter King of Arms* oordra, naamlik dat die Unieregering besluit het dat die nasionale vlag van die Unie van Suid-Afrika by die kroningsplegtigheid gedra sou word.¹¹⁹⁾

Selfs die volgorde waarin die betrokke vaandels die Westminster Abdy ingedra sou word en die persone wat die vaandels sou dra, het ernstige bespreking tussen Geyer en die organiseerder van dié gedeelte van die kroningsplegtigheid, die *Earl Marshall*, ontlok. Die Hoë Kommissaris het aangevoer dat dié betrokke gedeelte van die proses in werklikheid die dra van die verskillende lande van die Statebond se vaandels was en dat die senioriteit van die Hoë Kommissaris of selfs die amp van die Hoë Kommissaris nie ter sprake moet wees nie. Dit sou beteken dat die vaandels in die omgekeerde orde van senioriteit, die betrokke land se historiese verbintenis met die Statebond, gedra sou word, naamlik Ceylon eerste en Kanada laaste.¹²⁰⁾

Dit was veral die Hoë Kommissaris van Ceylon, E.A.P. Wijeyratne, wat vasgeskop het oor die diplomatieke betekenis wat geheg kon word aan die dra van die vaandels. Geyer het, soos vroeër reeds in Hoofstuk 5 aangetoon, besonder goeie persoonlike betrekking met sy Ceylonese ampsgenoot gehad en dit was vir homself ook van groot belang dat die deelname van die Hoë Kommissaris nie gesien word as 'n onderhorige diplomatieke funksie en optrede nie. Geyer kon uiteindelik na talle beraadslagings met die verskillende partye die volgende berig aan die *Earl Marshall* stuur: "...as, however the carrying of the Standards is not part of their diplomatic duties, but could be assigned to any other citizen of their respective countries, Mr. Wijeyratne is prepared to accept the argument that the High Commissioners will be taking part in the procession not as diplomats representing their respective countries in London, but simply and solely as

119. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Bellew, 19 November 1952.

120. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Liesching-Geyer, 15 Januarie 1953.

citizens of those countries as to whom the task has been assigned of carrying the Standards".¹²¹⁾

Op 28 Januarie 1953 het Geyer die Hertog van Norfolk, die *Earl Marshall*, ingelig dat hy die Unie se vaandel by die kroningsplegtigheid sou dra. Geen rekord kon gevind word oor hoe Geyer sy persoonlike betrokkenheid by dié uitsonderlike geleentheid ervaar het nie.¹²²⁾

Die kroningsplegtigheid het ook uitdagings van 'n totaal ander aard aan Geyer gestel toe hy versoek is om agt Suid-Afrikaners te benoem, vier dames en vier mans, om deel te vorm van die koor wat in die Westminster Abdy sou optree. Die uitverkorenes moes ten volle gekwalifiseerde sangers of gevorderde studente wees, oor ondervinding van kooroptredes beskik, tussen 25 en 40 jaar oud wees en op hul eie koste na Londen kon gaan vir die oefening en optrede! Na oorlegpleging het Geyer aanvanklik die name van Cecilia Wessels, Gerda Hall, Emmerentia Scheepers en Nellie du Toit (soprane), Betsy de la Porte, Noreen Berry, Ilne du Plessis, Lloyd Strauss-Smith, Alfons Lee en Jacob de Vries geopper as moontlike kandidate.¹²³⁾

'n Vooraanstaande Suid-Afrikaanse sangeres soos Cecilia Wessels wou baie graag by die kroningsplegtigheid optree en het persoonlik aan koningin Elizabeth geskryf en aangebied om Suid-Afrika by die plegtigheid te verteenwoordig. Klaarblyklik het die destydse prinses Elizabeth haar in 1947 by twee geleenthede gelukkiggewens het oor haar

121. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Liesching, 19 Januarie 1953.

122. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Hertog van Norfolk, 28 Januarie 1953.

123. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer- Weich (Naam onduidelik), 23 Januarie 1953.

optredes in die Royal Albert Hall en gevolglik haar aanbod om by die plegtigheid op te tree.¹²⁴⁾

Geyer het sy bes gedoen om ook studente uit Holland te bekom om aan die plegtigheid deel te neem. Weer eens moes hy die slotsin by die uitnodiging voeg, wat noodwendig van die voornemende koorlede moes afgeskrik het: “Hulle kom op hul eie koste!”¹²⁵⁾

Geyer se navraag oor die sangers het tot die volgende kommentaar gelei: “...Of ons Cecilia ‘n absolute ‘first-rate sightreader’ is kan ek nie voor sweer nie. Ek dink nie so nie. Ek het nie geweet dat Garda Hall nog sing nie, maar sy kon op haar dae sing. Emmerentia Scheepers, Nellie du Toit, Noreen Barry en Ilne du Plessis wat ek goed ken, is buitengewoon goed as jong sangeresse. Die mansmense wat u noem ken ek geen een nie, behalwe die name. Arnold van Wyk is tans in Londen en hy sal ook seker kan help met raad, aangesien hy ‘n lid van die Musiekkollege alhier is”.¹²⁶⁾

Uiteindelik het J. van Wyk de Vries die volgende name aan Geyer deurgegee; Emmerentia Scheepers (sopraan), Edith Osler (sopraan), Elne du Plessis (alt), Sybil Michelow (alt), Lloyd Strauss-Smith (tenoor), Alfonso Lee (tenoor) en die basse Frederick Dalberg en J. van Wyk de Vries.¹²⁷⁾

Geyer het uiteindelik op grond van die teenwoordigheid van die bostaande Suid-Afrikaanse sangers in die Verenigde Koninkryk en op aanbeveling van sy raadgewers

124. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Wessels - Haar Koninklike Hoogheid, 5 Julie 1952.

125. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Hoogenhout, 10 Februarie 1953.

126. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Weich-Geyer, Ongedateerd.

127. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. De Vries-Geyer, 12 Februarie 1953.

besluit om die bostaande name aan die departement van Buitelandse Sake voor te lê. Sy kwalik bedekte frustrasie met dié taakopdrag blyk duidelik:

“Ek het vertroulik enkele persone hier en in Suid-Afrika geraadpleeg en het tot die gevolgtrekking gekom dat Suid-Afrikaners reeds hier op besoek óf as gevorderde studente óf as professionele sangers, so goed is as enige wat op die oomblik in Suid-Afrika is. Ek het dus gemeen dat ek liever nie die onbegonne taak moet aanpak om verder uit te vind of daar ander bevoegde sangers uit Suid-Afrika met die kroning hier sal wees en wie hulle is nie”.¹²⁸⁾

Jenny Sonnenberg, dié “South African Contralto” in die Unie, Brittanje en op die Europese vasteland soos sy haarself bestempel het, was baie verontwaardig dat sy nie in die groep ingesluit is nie. Sy was gewis nie tevrede met die reaksie wat sy van Suid-Afrika Huis gekry het nie en het onderneem dat sy haar tot Geyer sou wend sodra hy van ‘n besoek aan Europa teruggekeer het.¹²⁹⁾

J.J. Becker, privaatsekretaris, was uiteindelik genoodsaak om die volgende teleurstellende nuus aan mej. Sonnenberg oor te dra wat ‘n einde gebring het aan nog ‘n buitengewone fragment uit die dienstermyn van Albertus Geyer:

“Dr. Geyer asked various people to suggest South Africans who could be invited, but unfortunately you were overlooked. Only a small number of South Africans could be invited and the authorities at Westminster Abby have made it quite clear that they would not agree to increase the number of singers from each

128. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation-Elizabeth II. Geyer-Forsyth, 18 Februarie 1953.

129. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation-Elizabeth II. Sonnenberg-Becker. Ongedateerd.

Commonwealth country originally decided on. Dr. Geyer therefore very much regrets that he is unable to assist you".¹³⁰⁾

Die kroningsplegtigheid het Geyer se geduld ook op ander terreine beproef soos die aantal sitplekke wat hy namens belangstellende Suid-Afrikaanse parlementariërs en ander hooggeplaastes uit die Unie in die Westminster Abdy moes bespreek. Dit is nie duidelik of sy frustrasie alleen net gespruit het uit Forsyth se verduideliking hoekom daar so gesloer is met die voorlegging van die name nie of dit in werklikheid eerder gegaan het oor die moontlikheid dat daar wel groot belangstelling in die Unie kon wees vir die plegtigheid:

“Ek sien darem ook nie waarom die oorgrote meerderheid van Parlementslede tot na die verkiesing hoef (sic!) te besluit nie. Eerstens word die Senatore nie deur die verkiesing geraak nie (‘n Senaats-ontbinding kan denkbaar wees, maar dan nie in die eerste weke na die verkiesing nie en lyk in elk geval hoogs onwaarskynlik). Tweedens is die groot meerderheid van die Volksraadsetels eenkant of anderkant toe veilig, en kan altans die meerderheid van die kandidate vooraf hul planne maak met ‘n baie groot mate van sekerheid. Daar moet ook op gewys word dat wie eers begin Mei sou wil besluit om hierheen te kom, na alle waarskynlikheid nóg ‘n pasaat nóg huisvesting binne 50 myl van Londen kan vind. U moet in gedagte hou dat dit in alle waarskynlikheid van die getal Parlementêre applikante sal afhang of ons plekke sal kan toeken aan vooraanstaande persone wat nie binne die amptelike lys val nie, en aan hoeveel. Dit sou na my mening beslis onbillik teenoor die *Earl Marshall* wees om later as einde Maart ons lys aan hom te oorhandig”.¹³¹⁾

130. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation-Elizabeth II. Becker-Sonnenberg. 9 April 1953.

131. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 99: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Forsyth, 14 Januarie 1953.

Die werklike rede vir Geyer se aanvanklike kommer oor Suid-Afrikaners se besoek aan Londen, blyk 'n maand of wat later toe hy bra leedvermakerig verduidelik dat gebrekkige belangstelling in die kroningplegtigheid, dié hoofrede was waarom so min op die uitnodiging gereageer het:

“Daar is iets vreemds aan die gang – voorlopig is dit net tussen ons en nie vir die koerant nie. Oor 14 dae sluit ons (Suid-Afrika Huis) die lys van aansoeke vir sitplekke langs die kroningsroete. Ons kwota is 3850 en ons het tot dusver slegs ± 2300 aansoeke. Wat nog vreemder is, ons kwota vir V.P. Parlementariërs in die abdy is 80. En ten spyte van die regering se kennisgewing in die pers het ons tot dusver een enkele V.P.-aansoek en dit van 'n L.P.R.!! Dit kan interessant wees om een van jou manne by die skeepsmaatskappye te laat navraag doen oor die plekbesprekings op hul skepe. In Augustus is my gesê alle plekke is bespreek. Is baie sedertdien gekanselleer? Ek sien al hoe ek oor 'n paar weke aan Norfolk sal moet sê: ‘Dankie vir die aanbod van plekke in die abdy, maar geen vername Suid-Afrikaners afgesien van die amptelike gaste, kom na die kroning nie!’ ”¹³²⁾

Die Burger se berig “Suid-Afrikaners Sal Nie Sykouse Dra By Kroning”, het stoere Suid-Afrikaners gerusgestel dat “Hoewel drie Suid-Afrikaanse eerste ministers (Botha, Smuts en Hertzog) al die opspraakwekkende lang sykouse by formele geleenthede moes dra”, daar nie van Malan en sy gevolg verwag sou word om in die, “kniebroek met die lang swart kouse wat die hele kuit bedek”, die verrigtinge by te woon nie. Dié gebruik is op aandrang van genl. J.B.M. Hertzog by die kroning van George VII gestaak nadat adv. Charles te Water, destydse Hoë Kommissaris, die Britse regering ingelig het dat die gebruik as on-Suid-Afrikaans beskou word.¹³³⁾

132. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 119: Geyer-Weber, 14 Februarie 1953.

133. *Die Burger*, 29 Mei 1953.

Daar is ook van Geyer verwag om duidelike riglyne aan Forsyth deur te gee oor die onthale wat Malan veronderstel was om by te woon. Die kroningsplegtigheid sou gevolg word deur 'n Statebondskonferensie van Eerste Ministers wat meegebring het dat die Hoë Kommissarisse besluit het om nie verdere openbare funksies aan te bied nie. Daar was egter funksies waar die uitnodigings gelees het, "Prime Ministers are asked to attend", wat die volgende ingesluit het: 'n tuinparty by die Blenheim-paleis waar Winston Churchill die gasheer sou wees, enkele koninklike hoffunksies, byvoorbeeld 'n noenmaal, een staatsbanket en 'n verdere aand-ontvangs. Verdere uitnodigings wat aanvaar moes word, het ingesluit die *Commonwealth Parliamentary Association* se noenmaal op 27 Mei, die Britse regering se amptelike ontvangs op 30 Mei, Churchill se dinee vir die besoekende Eerste Ministers op 9 Junie, die ontvangs by die Britse parlement vroeër dieselfde dag en die Guildhall-onthaal op 12 Junie.¹³⁴⁾

Dit het Geyer nie ontgaan dat Malan se koms na Londen baie belangstelling sou uitlok nie. Hy het dus aanbeveel dat 'n bekwame persskakelbeampte die Eerste Minister vergesel, aangesien die "pers se belangstelling in die Eerste Minister is selfs baie groter as in 1949".¹³⁵⁾

Die Unieregering se beperkte insig in die hantering van buitelandse aangeleenthede is weer eens beklemtoon toe Geyer se versoek met groot huiwering begroet is omdat dit "addisionele uitgawe" sou meebring. Navraag is ook gedoen of Suid-Afrika Huis se inligtingsbeampte nie die nodige persskakeling namens Malan kon verrig nie.¹³⁶⁾

134. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Forsyth, 23 Februarie 1953.

135. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: Coronation, Elizabeth II. Geyer-Forsyth, 28 April 1953.

136. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: Royal Accession to the Throne. Forsyth-Geyer, 30 April 1954.

Geyer, wat reeds onder enorme druk verkeer het, het Pretoria op sy beurt ingelig dat Biermann reeds onder, “abnormale druk” verkeer en dat hy nie die geleentheid of tyd sou hê om aanvullende verantwoordelikhede op hom te neem nie. Geyer het weer die belangrikheid van ‘n ervare persskakelbeampte onderstreep en versoek dat sy aanbeveling met groot erns bejeën moet word.¹³⁷⁾

Malan het uiteindelik ingestem om Otto du Plessis as skakelbeampte saam te neem en sy betrokkenheid is soos volg verduidelik:

“Otto du Plessis is ‘n gelukkige man om weer te kan saamkom, en hy het dit aan my te danke! Ek het daarop aangedring, hoewel Doktor teësinnig was, dat hy ‘n persskakel saambring en, hoewel ek geen naam aanbeveel het nie, was Otto die aangewese persoon”.¹³⁸⁾

Sy kommer oor Malan se kennis van en insig oor die heersende politieke toneel in die Verenigde Koninkryk blyk ook duidelik:

“David {Friedman} gaan die geselskap op Madeira tegemoet wat in meer as een opsig van groter waarde gaan wees as hulle {die ministeriële afvaardiging} vir SAPA sal wees, hy kan hulle goed op hoogte bring. Die kêrel is vir my en ons hier goud werd”.¹³⁹⁾

Die posisie van Malan se lyfwag, Kol. Carel Richter, het verdere tussenkoms van Geyer geverg. Die Departement van Buitelandse Sake het, sonder voortydige oorlegpleging met Geyer, daarop aangedring dat Richter die kroningsplegtigheid en Statebondskonferensie bywoon.¹⁴⁰⁾

137. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: op. cit., Geyer-Aucamp, 30 April 1953.

138. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 135: Geyer-Weber, 9 Mei 1953.

139. Ibid.

140. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: Royal Accession to the Throne. Forsyth-Geyer, 30 April 1953.

Geyer het dié versoek bevraagteken aangesien Scotland Yard se gesag en kennis van die plaaslike veiligheidsituasie nie ontbeer kon word nie, terwyl die primêre verantwoordelikheid vir die veiligheid van die oorsese besoekers in elk geval by die gasheerland berus het. Hy het egter met 'n slim kompromisvoorstel dié sekuriteitsprobleem opgelos, deurdat Richter binne die hotel na Malan se veiligheid sou omsien terwyl Scotland Yard die veiligheidsituasie buite die hotel sou hanteer! ¹⁴¹⁾

Dié aanbeveling is oplaas aanvaar nadat dit duidelik geword het dat redes eie aan Malan se persoon dit nodig gemaak het dat Richter se teenwoordigheid wel daaglik benodig word, aangesien hy, "...sy {Malan} se persoonlike benodighede so goed ken en presies weet hoe om hom oor die weg te help as hy in en uit motors klim, trappe op- en af gaan, ens.". Daar is toe ooreengekom dat Ewing van Scotland Yard (voor) en Richter (agter) saam in die motor sou reis. ¹⁴²⁾

Malan se voorgestelde reisplan na afloop van die Eerste Ministerskonferensie het Geyer byna weer by breekpunt gebring. Havenga sou Malan na die kroning vergesel veral met die oog op die Konferensie van Eerste Ministers wat na afloop van die kroning op 2 Junie sou plaasvind. Malan het egter beoog om reeds teen 9 Junie uit Londen te vertrek, aangesien die opening van die Unie-parlement nie later as 3 Julie sou plaasvind nie, maar ook omdat {hoewel dit nie vir publikasie was nie} Malan drie dae in Israel wou deurbring as gas van die Israeliese-regering. ¹⁴³⁾

Malan se reisplan het behels dat hy 'n dag elk in Nederland, Parys en Rome deurbring en dan na Israel vertrek. Die hoop is uitgespreek dat die besoeke, "geheel en al informeel sal wees hoewel besef word dat die betrokke regerings kennis daarvan deur ons missies sal ontvang". ¹⁴⁴⁾

141. Departement van Binnelandse Sake-versameling, Houer 100: Royal Accession to the Throne. Geyer-Forsyth, 30 April 1953.

142. Op. cit., Forsyth-Geyer, 5 Mei 1953.

143. Op. cit., Forsyth-Geyer, 27 Maart 1953.

144. Op. cit., Forsyth-Geyer, 28 April 1953.

Geyer het nie genoeg geneem met die reisplan nie en Forsyth dit op die hart gedruk dat die besluit van Malan om nie Brussel aan te doen nie en die ignoreer van sy {Geyer} se wenk dat Lissabon ook aangedoen word, “ ’n hoogs ongelukkige indruk” sou skep en ‘n gulde geleentheid sou ontbeer word om ‘n “gunstige atmosfeer tussen die betrokke lande te skep”.¹⁴⁵⁾

Geyer was duidelik baie ontstoke oor dié verwickelinge: “...ek is opnuut radeloos oor ons regering se absolute gebrek aan enige besef van die rol wat internasionale betrekkinge speel! Ou Doktor gaan na die Kroning – en terwyl die konferensie nog maar halfpad is – op ‘n ‘joy ride’ op die Vasteland op pad huis toe. Daarteen het ek nie danig beswaar nie, maar toe ek die program kry was ek geskok en het daaraan, ‘in alle beskeidenheid’ in ‘n kabel uiting gegee. Hy gaan na Den Haag, wil dan deur Brussels (sic!) ry, reguit na Parys, dan na Rome en dan na Israel! Nou kan jy jou voorstel wat die indruk op ons Afrika-buurman, België, gaan wees. ‘n Suggesie van my dat Lissabon besoek moet word vanweë ons noue betrekkinge en omdat geeneen van ons swerm ministeriële besoekers aan die Vasteland nog ooit daar was nie, is eenvoudig geïgnoreer. In plaas daarvan word Israel besoek!”¹⁴⁶⁾

6.7 KRONINGSPLEGTIGHEID EN DIE EERSTE MINISTERSKONFERENSIE

Intussen het die Britse Hoë Kommissaris in Pretoria Malan verwittig dat Churchill, “... ‘n verdere byeenkoms tussen die verteenwoordigers van die Verenigde Koninkryk en van die “Ou” Statebondslende op 10 Junie begeer, ten einde aan laasgenoemde inligting oor Britse verdedigingsbeleid te verstrek”.¹⁴⁷⁾

Die Departement van Buitelandse Sake het Geyer van dié selektiewe uitnodiging aan die blanke lidlande verwittig en die situasie is terdeë geniet, waarskynlik met die verwagting

145. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 100: Royal Accession to the Throne. Geyer-Forsyth, 30 April 1953.

146. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 134: Geyer-Weber, 3 Mei 1953.

147. Op. cit., : Spies-Geyer, 9 April 1953.

dat dit 'n bewys was van die onderlinge eenheid onder die "ou" lidlande, ongeag die uitsprake en optrede van sommige van die lande by die Verenigde Nasies.¹⁴⁸⁾

Malan het op 15 Mei 1953 met die Stirling Castle uit Kaapstad na die Verenigde Koninkryk vertrek. Bo en behalwe die kroning is daar verwag dat die brandpunte in die wêreld, byvoorbeeld die Sowjet-Unie se uitbreidingsdrang, die konflik in Korea, die gebeure in Indo-China, die Midde-Ooste en die Suezkanaalgebied ter sprake sou kom. Dit was veral Midde-Ooste, waar van die lidlande, onder andere die Unie, hulself verbind het om tot die verdediging by te dra, wat belangwekkend sou wees.¹⁴⁹⁾

Malan se persverklaring by sy aankoms het die dagbladpers se voorblaaië gehaal, want hy het die Britte versoek om nie 'n "tweede Ulster" in Suid-Afrika toe te laat nie deur versetbewegings teen die Unieregering te steun nie: "... Afgesien hiervan het ons nog net een moeilikheid. Dit is die talle bemoeisieke mense wat oral aangetref word, ook in Brittanje. Hulle vergeet om voor hul eie deure te vee, maar glo dat hulle beter in staat is om ons huishoudelike sake te reël as ons self. Ek vrees dat hierdie kwaal vinnig besig is om dwarsdeur die wêreld een van die ergste siektes van ons tye te word, ... maar hierdie stelsel van onkundige en dikwels kwaadwillige, bemoeisiekagtigheid is sleg".¹⁵⁰⁾

Die *Daily Telegraph* het Malan se strydvlustige verklaring betreur. Die koerant het Malan egter gelyk gegee dat daar wel onnodige inmenging van buite in Suid-Afrika se huishoudelike aangeleenthede was. Malan is egter daarop gewys dat dit 'n foutiewe aanname was om die Unie se toenemende binnelandse spanning aan inmenging van buite toe te skryf. Die buitelandse belangstelling in Suid-Afrika is vanweë die twee regerings se totaal uiteenlopende sieninge oor die hantering van rasseverhoudinge en menseregte.¹⁵¹⁾

148. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 14 Mei 1953

149. *Die Burger*, 15 Mei 1953.

150. *Die Burger*, 1 Junie 1953: D.F. Malan- persverklaring soos aangehaal.

151. *Daily Telegraph*, 30 Mei 1953.

Geyer se ervaring van Malan het hom tot groot onrustigheid gestem:

“Ek is geskok om te gewaar hoe oud ou Doktor geword het. Nou vir die eerste keer sien ek hom as ‘n ou man. Hy lewe ook meer in sy eie wêreldjie. Woensdag begin die Eerste Ministerskonferensie; hy is daar hoegenaamd nie op voorberei nie. En hoe ek ook al probeer het om die gesprek op die wêreldtoestand te bring sy aandag is alleen op Suid-Afrika toegespits”.¹⁵²⁾

Malan het op die vooraand van die kroning, soos die ander Statebondspremiers, hulde gebring aan Haar Majesteit in ‘n radioprogram genaamd, “Long Live the Queen”:

“Vir ons in Suid-Afrika het hierdie plegtigheid ‘n besondere betekenis. Vroeër die jaar het die Unie-regering die Wet op die Koninklike Titels aangeneem, ingevolge waarvan Haar Majesteit, Elizabeth II in besonder as Koningin van Suid-Afrika onderskei word. Sodoende is daar dus ‘n intiemer verwantskap tussen Haar Majesteit en die Unie tot stand gebring. Hierdie ontwikkeling is op sigself vir Suid-Afrika ‘n tweeledige bron van trots en blydschap. Die verteenwoordigers van die Unie was nie net die ooggetuie van die kroning van die Koningin van Suid-Afrika nie, maar het terselfdertyd in die plegtigheid die bekragtiging van die soewereine onafhanklikheid van Suid-Afrika aanskou, wat net soos die ander lande van die Statebond, oor sy eie sake beslis. Namens die volk van Suid-Afrika wens ek Haar Majesteit ‘n gelukkige en voorspoedige bewind toe. Mag haar bewind vrede en voorspoed tot stand bring nie net vir die Unie nie, maar vir die hele Statebond en die wêreld”.¹⁵³⁾

Hierdie kort toespraak het ondanks die baie duidelike verwysing na die soewereine onafhanklikheid van Suid-Afrika, klaarblyklik soos “ ‘n pistoolskoot in ‘n katedraal

152. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 31 Mei 1953.

153. *Die Burger*, 3 Junie 1953.

geklink” vir sekere Suid-Afrikaners wat in die enkele sinne gelees het dat voortgesette lojaliteit teenoor die kroon en staatkundige verbondenheid aan die Verenigde Koninkryk Suid-Afrika se voorland was. Dié radiorede is deur sommige ook gesien as ‘n breuk met die gedagte van die, “Republiek is ons Ark van die Verbond, want jy moet daaraan trou wees en niks doen of sê wat selfs die indruk wek dat jy lou daarteenoor staan nie”.¹⁵⁴⁾

Geyer se reaksie op dié kommentaar was betekenisvol, want hy het veral die Afrikaner se vermoë om politieke bedreiginge in alles in te lees, goed saamgevat:

“Ek het die radio-boodskap in manuskrip gesien voor Doktor aangekom het! ‘n Kopié is uit Pretoria aan my gepos. Dit is nou maar net om aan te dui dat hy dit nie in die “roes van lojaliteit”, hier geskryf het nie, maar voor sy vertrek uit Pretoria. Iets moes hy sê, rakende die feit dat dit die Koningin van Suid-Afrika is wat die dag gekroon is. Waarom dan dadelik ‘n ander betekenis daarin lees. Nee, dit laat my asem ophou vir die verdere verloop van sake in Suid-Afrika. Die Engelssprekendes is gespanne, dis begryplik; hulle is politiek magteloos. Maar nou lyk dit amper asof die seëvierende Afrikanerdom ook gespanne en paniekerig is. Van hulle moes ons nou die kalmte van die sterke verwag het. In stede sien ek in dit wat jy skryf, die teken van mense wat nog steeds geen vertrouwe in hulself en hul saak en hul mense het nie. Dis jammer”.¹⁵⁵⁾

Dit was duidelik dat die kroningsplegtigheid wel ‘n groot indruk op die republikeinsgesinde Geyer gemaak het:

“ Darem ‘n grootse skouspel soos seker alleen die Engelse dit kan organiseer. ‘n Kleurryke skouspel en tog ook vir hulle soveel meer. Ek wonder of die monargie ooit in die land se geskiedenis so ‘n plek in die volk se lewe ingeneem het as nou. Met ‘n aanvallige jong vrou en moeder op die troon en pers en radio en veral ook

154. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 142 (a): Weber-Geyer, 14 Junie 1953.

155. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 143: Geyer-Weber, 19 Junie 1953.

beeldradio om haar elke beweging aan tientalle miljoene te toon met die prag en praal van die Kroningsdiens, sy eeu oue simboliek en sy diep godsdienstige element het die kroning 'n vlag van lojaliteit verwek wat geweldig is. Die kroning het baie gedoen om die tanende trots en selfvertroue van die Brit te versterk. Anna en ek het elkeen 'n Kroningsmedalje! Nou word die ding oral by dinees gedra en ons verseg natuurlik om dit te doen!"¹⁵⁶⁾

Na die kroningsplegtigheid het die Eerste Ministerskonferensie gevolg. Die beskrywing van Malan se optrede by die konferensie was tekenend van die persoonlike deernis wat Geyer teenoor Malan gevoel het en terselfdertyd die volgehoue afkeur wat Geyer jeens die Indiese teenwoordigheid ervaar het:

"Ou Doktor was goed. In die konferensie sê hy min - die konferensie in elk geval van min betekenis - maar oor Suez het hy 'n bydrae gelewer wat so goed was as wat die beste wat ons van hom gewoon is (sic!) en wat groot indruk gemaak het. Dis prettig om te sien hoe die twee oues, hy en Winston {Churchill}, mekaar dadelik gevind het. Ek kry die indruk dat die een beslis van die ander hou en dis opvallend met watter toegeneentheid Winston vir Doktor in die konferensie behandel het en hoe stuurs hy {Churchill} teenoor Nehru is. Die twee hou nie van mekaar nie".¹⁵⁷⁾

Geyer se stryd om die volwaardige erkenning van die diplomatieke status van die Hoë Kommissaris, wat in wese 'n stryd was om die Britse staatsdepartemente te dwing om deur hul optrede praktiese beslag te gee aan die Statebondslande se grondwetlike en staatkundige gelykwaardigheid, het tot aan die einde van sy dienstermyn voortgeduur. Selfs die voorgeskrewe kleredrag vir Hoë Kommissaris by sekere funksies, het ter sprake gekom in die Hoë Kommissaris se stryd om dieselfde gelykwaardige behandeling af te dwing. Dit was diplomatieke gebruik dat die ambassadeurs van nie-

156. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 14 Junie 1953.

157. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge 141: Geyer-Weber, 7 Junie 1953.

Statebondslande die opening van die Britse Parlement in hofdrag of formele aandrag bywoon. Daar is egter van die Hoë Kommissaris ver wag dat hulle die sogenaamde *Morning Coat* moet dra terwyl hul gades in “dagrokke” gekleed moet wees. Geyer het na oorlegpleging hul ontevredenheid oor die diskriminerende voorskrifte aan die *Lord Great Chamberlain* oorgedra. Laasgenoemde se verweer was dat aandrag ‘n vastelandse gewoonte was en dat die lede van die Britse Hoër Huis in elk geval die *Morning Coat* onder hul mantels dra. Die verduideliking het Geyer uiter aard nie tevrede gestel nie:

“Ek het geantwoord dat die houding my verbaas. Ons is nie lede van die Britse Hoër Huis nie, sodat ek waarlik nie sien wat hul drag met die saak te doen het nie. Ons is lede van die Diplomatieke Korps, almal van wie (die Amerikaners inklus) wat nie hofdrag-uniforms het nie, in aandrag kom en dat dit vir my gek lyk dat ons en ons vroue alleen tussen ons kollegas in dagdrag verskyn. Ek het bygevoeg dat ek nie in die reël my oor klere bekommer nie, maar dat hierdie poging om te maak asof ons nie lede van die Korps is nie, die reaksie by my het om my sommer sterk oor die saak te laat voel. In my geval is aandrag reeds in 1937 as my amptelike drag deur my regering voorgeskryf vir alle geleenthede waar hofdrag gedra word. Dit lyk my sommige mense kan maar nie besef dat ons lede van die Diplomatieke Korps is nie”.¹⁵⁸⁾

Geyer het ondanks die *Lord Great Chamberlain* se teëstribbeling daarop aangedring dat die Hoë Kommissaris in dieselfde drag as die diplomatieke korps gekleed sou gaan: “...toe was die saak natuurlik in orde; hulle gaan in sulke sake altyd lê as jy eers tande wys, maar nie voor dit nie. Wat mooi was, is die manier waarop al die ander Hoë Kommissaris my houding ondersteun het. Dat ‘n mens nou oor sulke dinge moet baklei!”¹⁵⁹⁾

158. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 16 Oktober 1953.

159. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 175: Geyer-Weber, 6 November 1953.

Tot die einde van Geyer se dienstermyn het die Unie se staatkundige vorm steeds die politieke emosie aangegryp. Malan het voortdurend die soeke na 'n "republikeinse vryheid" beklemtoon, maar terselfdertyd ook 'n insiggewende beroep op die Vrystaatse kongres van die Nasionale Party gedoen dat die, "verkreë eenheid binne die Nasionale Party" bewaar en uitgebou moet word.¹⁶⁰⁾

Geyer se pogings in Londen om Suid-Afrika se soewereine, onafhanklikheid te vestig en met politieke realisme uit te bou, was verby. Die stryd om 'n republikeinse onafhanklikheid vir Suid-Afrika sou in die jare wat gevolg het in alle felheid toeneem, veral vanweë toenemende buitelandse druk in Statebondsgelidere en ook by die Verenigde Nasies.

6.8 SAMEVATTING

Die aanvanklike ongesteldheid en latere heengaan van koning George VI in 1952 en die troonbestyging van Elizabeth II vorm die agtergrond waarteen die ontvouende grondwetlike verhouding tussen die Unie van Suid-Afrika en die Verenigde Koninkryk in hierdie hoofstuk uitgebeeld word.

Die Unieregering se weiering om Brand van Zyl, 'n VP-benoemde, vir 'n verdere termyn van vyf jaar as Goewerneur-Generaal aan te wys, was duidelike bewys dat die HNP-regering geen steen onaangeraak sou laat om enige teken van die ou politieke bestel en noue verbintenis met Brittanje uit die weg te ruim nie. Die emosionele invloed van die politieke geskiedenis tussen die twee lande, sou dus gewis 'n invloed op die toekomstige diplomatieke verbintenis tussen die twee lande uitoefen.

Die onbevredigende skakeling met die Britse regering oor Jansen se benoeming, kon waarskynlik by van Suid-Afrika se kritici die gedagte dat die HNP-regering die koninklike protokol doelbewus ondermyn gevestig het, om sodoende die veranderende betrekkinge teenoor die Verenigde Koninkryk te illustreer.

160. *Die Burger*. 21 Oktober 1953.

Die aanvanklike uitnodiging aan die koning om 'n besoek aan Suid-Afrika te bring, is waarskynlik deur Baring en Forsyth bewimpel. Die politieke druk op Malan wat uit hierdie beplande besoek voortgevloei het, het daartoe gelei dat daar voortdurende verwagtinge aan Geyer gestel is om die besoek in so 'n mate af te water dat dit geen invloed op die plaaslike politieke toneel sou hê nie. Die regering se hantering van dié aangeleentheid het duidelik getoon dat die Unieregering nie die positiewe internasionale gevolge wat uit so 'n besoek kon voortvloei, behoorlik verreken het nie.

Die beplande koninklike besoek en die latere troonbestyging van koningin Elizabeth II het die aandrag op 'n republikeinse staatsvorm weer na vore gebring. Geyer se teregwysing van die uitgesproke pro-republikeinse faksie onder leiding van adv. J.G. Strijdom is bewys van hoe 'n bykans oordrewe klem op die plaaslike politiek, daartoe kon lei dat rasionele politieke perspektiewe oor die belangrikheid van 'n land se internasionale betrekkinge, ondergeskik gestel word aan die meer eng binnelandse politiek.

Die hoofstuk bied verder 'n insiggewende kykie op Geyer se talle ingrepe om die Unie se grondwetlike soewereiniteit bo alle twyfel te bevestig. Daar word betwyfel of die Britse amptenary in werklikheid doelbewus wou poog om die Unie en die ander Vrygeweste se grondwetlike soewereiniteit te ondermyn, deur byvoorbeeld die eensydige samestelling van die koninklike briewe van bekendstelling. Dit was waarskynlik eerder 'n geval waar die Britse amptenare so betrokke was met verwickelinge wat vir hulle op daardie tydstip van groot belang was, dat hulle bloot die Vrygeweste se grondwetlike status uit die oog verloor het. Geyer, aangevuur deur sy persoonlike belewenis van die Unie se eertydse onderhorige grondwetlike posisie, het geen steen onaangeraak gelaat om 'n leidende rol te speel in die bevestiging van die Unie se korrekte grondwetlike verhouding teenoor die Verenigde Koninkryk nie.

Hierdie hoofstuk bied ook 'n interessante kykie op die uiteenlopende spektrum van take waarmee 'n Hoë Kommissaris opgesaal word. Dit is duidelik dat ondanks die oënskynlik

beuselagtige aard van sekere van die gebeure, Geyer dit nodig geag het om jaloers te waak oor wat hy gesien het as Suid-Afrika se grondwetlike belange.

Hierdie hoofstuk bevestig ook die Unieregering se onvermoë om volhoubare en voortydige skakeling met Suid-Afrika Huis te verwesenlik wat tot groot frustrasie gelei het. Geyer se funksionering as Hoë Kommissaris is hoofsaaklik moontlik gemaak omdat hy Malan se standpunte kon voorsien en omdat hy op 'n persoonlike vlak deur Phil Weber, Paul Sauer, P.W. Botha, en andere op hoogte gehou is van die heersende denke binne regeringskringe. Gereelde, voortydige skakeling deur Buitelandse Sake en die deurgee van inligting aan Suid-Afrika Huis was egter uiters gebrekkig.

Dié een blywende indruk wat uit hierdie hoofstuk na vore kom, was egter die eerste tekens dat 'n opkomende partyleier, soos Strijdom, die seksionele belange van die Afrikaanssprekende blanke verhef het ten koste van sy medeburgers. Hoewel Suid-Afrika se politieke geskiedenis waarskynlik dié voedingsbron van die gesentreerde fokus was, sou sodanige beklemtoning waarskynlik nie bydra tot groter politieke eenwording in Suid-Afrika nie. Daarby het Strijdom ook 'n tonnelvisie ontwikkel oor Suid-Afrika se plek in die internasionale wêreld. Die klem wat hy daarop geplaas het dat Suid-Afrika ekonomies en polities kon oorleef, selfs al sou die land homself internasionaal afskei deur uit die Statebond te tree, was die begin van 'n gevaarlike denkrigting. 'n Self-geïnisieerde uittrede uit internasionale instellings en miskennis van die wêreldmening, het die gevaar van internasionale isolasie ingehou waarvan Geyer die gevolge goed begryp en ook gevrees het.

Dit is ook insiggewend dat lede van die Statebond, veral Ceylon en Pakistan, eensgesind was met die Unie oor die simboliese aangeleenthede wat hul eie staatsoewereiniteit raak. Dié samewerking het plaasgevind terwyl die betrokke Asiatiese state groot afkeer aan apartheid gehad het. By dié geleentheid was Suid-Afrika dus aan die "regte" kant van die geskiedenis, naamlik in die stryd teen kolonialisme.

HOOFSUK 7

BEVORDERING VAN MILITÊRE VERBINTENISSE

7.1 INLEIDING

Die psigies letsels van die vernietigende Anglo-Boereoorlog (1899-1902) het gelei tot ernstige politieke verdeeldheid in Suid-Afrika toe die regering van genl. Louis Botha besluit het om Brittanje teen Duitsland te steun na die uitbreek van die Eerste Wêreldoorlog (1914-1919). Die daaropvolgende Rebellie van 1914 was die eerste teken van openlike politieke verset teen die Unie se volgehoue verbintenisse met Brittanje. Genl. J.B.M. Hertzog se neutraliteitsmosie in die Unie-parlement in September 1939 was 'n verdere waterskeiding in die tradisioneel hegte verhoudinge tussen die Unie en Brittanje, toe 'n beduidende groep Afrikaners hul afkeur getoon het in die Unie se militêre ondersteuning van Brittanje na die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog. Hoewel Hertzog met dié mosie nie 'n daaropvolgende mosie van wantroue kon oorleef nie, was dit te begrype dat 'n verdedigingsbeleid na die Herenigde Nasionale Party se verkiesingsoorwinning in 1948, geformuleer sou word wat ook op die militêre terrein uiting sou gee aan Suid-Afrika se grondwetlike onafhanklikheid.¹⁾

Die verdedigingsbeleid van die HNP-regering se Minister van Verdediging, F.C. Erasmus, het dus die erkenning van Unie se grondwetlike soewereine onafhanklikheid en die land se verbintenis tot neutraliteit beklemtoon:

- (i). “Suid-Afrika het behoefte aan ‘n duidelike omlynde militêre beleid in vredestryd. ‘n Doelmatige skema van nasionale landsverdediging moet sonder versuim opgebou word, met die inagneming van S.A. se soewereine (sic) onafhanklikheid, geografiese ligging en behoeftes aan beskerming van tyd tot tyd.

1. J.D.B. Miller: *Britain and the Old Domions*, p. 97.

- (ii) Die Unie moet nie regstreeks of onregstreeks gebind wees om deel te neem aan enige oorlog nie en 'n konsekwente beleid van neutraliteit moet ons eerste lyn van verdediging wees teen aanvalle van buite.
- (iii) By verdedigingsoorwegings binnelands en buite-toe moet die Unie vanselfsprekend vir sy eie verdediging verantwoordelik wees; moet die belange van Suid-Afrika nommer een gestel word en moet die faktore bestudeer word wat spesiaal op Suid-Afrika van toepassing is.
- (iv) Die Unie moet nie meedoen aan enige skema van Imperiale verdediging nie. Die toepassing van oorsese oplossings vir Suid-Afrikaanse vraagstukke is ongewens. In verband met verdediging is dit gevaarlik. Daarom moet elke beoordeling van ons landsverdediging uit suiwer Suid-Afrikaanse oogpunt geskied.
- (v) Die Unie se verdedigingsmagte – op land, in die lug en op see – moet algeheel omgeskep word sodat dit Suid-Afrikaans georiënteer kan word. Dit moet beslis 'n Suid-Afrikaanse karakter verkry en 'n eie Suid-Afrikaanse militêre tradisie opbou.
- (vi) Al die Unie se hawens moet deur die Unie self toegerus word, beman en verdedig word.
- (vii) Die bewapening van ons verdedigingsmagte moet beperk wees tot blankes".²⁾

Sir Evelyn Baring, destydse Britse Hoë Kommissaris in die Unie, het dan ook in September 1948 gerapporteer dat die regeringsverandering in Suid-Afrika 'n duidelike terugslag vir militêre samewerking binne Statebondsgeledere ingehou het. Die nuwe Unieregering is beskryf as "heirs of a long tradition of anti-British feeling and activities and they are morbidly sensitive on the subject of the Union's independence". Hy het die siening gestaaf deur te noem dat 'n beduidende getal Afrikaners gedurende die Tweede Wêreldoorlog openlik met Brittanje se oorlogtydse vyande gesimpatiseer het.³⁾

2. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2355: F.C. Erasmus - Die Agtergrond van ons Verdedigingsbeleid, 1948. (geen dag of maand word aangedui nie).

3. R. Owendale: *The English-Speaking Alliance. Britain, The United States, the Dominions and the Cold War*, p. 250.

Erasmus se verdedigingsbeleid en Baring se vooruitskouing, het egter nie rekening gehou met die verslegtende internasionale situasie nie. Stalin se verskerpte blokkade van Berlyn in 1948, 'n kommunisties-geïnspireerde staatsgreep in Tseggo-Slowakye en uitsprake in die Amerikaanse Kongres dat Washington ekonomiese en militêre hulpverlening beskikbaar moet stel om verdere kommunistiese uitbreiding in Europa te voorkom, sou mettertyd ook die Unieregering dwing om sy verdedigingsbeleid te hersien.⁴⁾

Malan het in die vroeë stadium van sy bewind swaar geleun op die advies van D.D. Forsyth, Sekretaris van Buitelandse Sake en gesonde diplomatieke betrekkinge is met die Attlee-regering gehandhaaf deur Leif Egeland, Hoë Kommissaris in Londen, wat, soos Forsyth, ook 'n sterk voorstander was van hegte Brits-Suid-Afrikaanse verhoudinge. Donald Sole, 'n jong diplomaat in diens van die Departement van Buitelandse Sake, het ook die geleentheid aangegryp en Forsyth gesteun in 'n pleidooi dat Suid-Afrika hom duidelik moet uitspreek ten gunste van 'n militêre verbintenis met veral Wes-Europa om sodoende die verdediging van Suidelike Afrika en die handelsroetes in die Suid-Atlantiese en Suid-Indiese oseane te verseker.⁵⁾

Dié aansporing het daartoe bygedra dat Malan, vanweë sy regering se vrees vir 'n kommunistiese insypeling in Afrika wat 'n polities-militêre bedreiging vir die Unie ingehou het en in 'n duidelike poging om internasionale militêre verbintenisse met die Weste te sluit, 'n beroep op die Europese koloniale moondhede en die Verenigde State gedoen het vir die daarstelling van 'n Pan-Afrika-Alliansie of Afrika-Handves. Hy het onderneem dat die Unie sy volle steun aan die Weste sou gee as hulle hul sou verbind om Afrika teen Asiatiese en kommunistiese indringing te beskerm. Hy het ook Suid-Afrika daartoe verbind om die Afrika-vasteland na 'n Westerse vorm van beskawing te lei en te help voorkom dat Afrika-state gemaklike toegang tot wapentuig kry.⁶⁾

4. G.R. Berridge: *South Africa, The Colonial Powers and African Defence*, p.1.

5. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, p. 2.

6. Debatte van die Volksraad, 1 September 1948, kolomme 1356-1359.

Die Unieregering het in ooreenstemming met Malan se voorstel op die Statebond se Eerste Ministerskonferensie (November 1948) gevolglik tot die volgende ingestem: "The Union Government have accepted the principle of collaboration in regional defence and we have endorsed the defence policy underlying the Western Union and the Atlantic Pact." ⁷⁾

Die afleiding word dus gemaak dat die Unieregering gevrees het dat die Sowjet-Unie in sy poging om ideologiese houvas op die vrye wêreld te kry, Afrika, vanweë sy besondere geo-strategiese ligging en rykdom aan grondstowwe, vir militêre onderwerping uitgesoek het. Die Unieregering het natuurlik ook gevrees dat die verspreiding van kommunisme tot 'n verdere opwelling in swart nasionalisme sou bydra wat uiteindelik 'n felle anti-blanke veldtog kon ontketen. ⁸⁾

Die Unieregering was terselfdertyd deeglik daarvan bewus dat sy swak toegeruste en verouderde wapentuig, beperkte getal weerbare blanke mannekrag - die regering was gekant teen militêre opleiding vir swart mense - en 'n kwesbare ekonomie sou beteken dat die Unie beswaarlik 'n kommunisties-geïnspireerde aanslag op sy eie sou kon afweer. Die regering het hom dit dus ten doel gestel om die koloniale moondhede by die verdediging van Afrika te betrek en terselfdertyd om lidmaatskap van 'n Westerse verdedigingsorganisasie te bekom. ⁹⁾

Dit was in dié tyd dat Charles te Water, Suid-Afrika se rondreisende ambassadeur, belangrike samesprekings met Robert A. Lovett, die Amerikaanse waarnemende Minister van Buitelandse Sake, en James Forrestal, Minister van Verdediging, gevoer het. Te Water het in sy gesprekke navraag gedoen of die Unie se lidmaatskap by die voorgestelde

7. Minister van Verdediging-versameling, Houer 1 (G1/2): Discussion between the U.K. and U.S.A. and Union Governments, 22 Maart 1949-12 September 1950.

8. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, p. 184.

9. D.R. Devereaux: Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-1956, *Journal of Contemporary History*, vol. 24, April 1989, p. 334.

Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie (NAVO) wel moontlik was. Indien aansluiting by NAVO nie moontlik was nie, is daar gehoop dat 'n aanvullende Suid-Atlantiese Verdragsorganisasie dalk in die lewe geroep kon word.¹⁰⁾

By dié samesprekings is nie net verwys na die moontlike aansluiting by 'n verdedigingsalliansie nie, maar ook die moontlikheid van Suid-Afrikaanse uraanverkope aan die Verenigde State. Te Water het dus dr. B. Schonland van die Wetenskaplike en Nywerheidsnavorsingraad (WNNR) en L. Taverner van die S.A. Metallurgiese Laboratorium se aanvanklike besoek aan Washington in Mei 1948 opgevolg met die wete dat dié betrokke grondstof in die toekoms groot strategiese, ekonomiese en diplomatieke waarde vir die Weste sou inhou. Pretoria het dus sy hoop geplaas op die Unie se geostrategiese posisie en die aanwesigheid van strategiese minerale om toekomstige diplomatieke verhoudinge te bewerkstellig en betrokkenheid by internasionale bondgenootskappe te verseker.¹¹⁾

Die Burger het op dié tydstip, om verwarring onder die Afrikaanssprekende regeringsondersteuners te voorkom, dit nodig geag om te verduidelik waarom die Unieregering internasionaal meer betrokke wou raak. Die koerant se leserspubliek was op daardie tydstip verward oor die regering se volgehoue pogings om by buitelandse aangeleenthede betrokke te raak wat op die oog af niks met die bevordering van Afrikaner-nasionalisme of Suid-Afrika se eie binnelandse probleme te doen gehad het nie. Volgens dié dagblad het Moskou se aktiewe bevordering van die internasionale kommunisme dit vir die Unie egter onmoontlik gemaak om 'n beleid van internasionale afsydigheid te volg. Die Sowjet-Unie is gesien as 'n bedreiging vir die Christelike- en Westerse lewenswyse wat kenmerkend van die Suid-Afrikaanse samelewing was. Die koerant het derhalwe gewaarsku dat die Unie veel te verloor het as die kommunistiese

10. R. Owendale: *The English-Speaking Alliance. Britain, The United States of America, the Dominions and the Cold War*, p. 251.

11. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956*, pp. 179-180.

ideologie internasionaal oorheers en daar is voorspel dat sodanige oorname 'n tydperk van "eindelose barbarisme" sou inlei. Die Unieregering is dus voor die uitdaging geplaas om te besluit op welke wyse die Weste se anti-kommunistiese inisiatiewe die beste gesteun kon word.¹²⁾

Die Departement van Buitelandse Sake het in dié tyd deurentyd die gedagterigting gepropageer dat Moskou sou poog om kommunistiese invloede na Afrika uit te brei wanneer Wes-Europa onder Russiese dominasie gebring is. In regeringskringe is daar aanvaar dat swart en Asiatiese teenkanting teen die blanke regering in Suid-Afrika en teen die Westerse koloniale regerings in Afrika uitsluitlik aan kommunisties-geïnspireerde inisiatiewe toegeskryf kon word. Pretoria was ook daarvan oortuig dat dit in die belang van die Westerse moondhede was om met die blankes in Afrika saam te werk en om die Wes-Europese en Christelike beskawing deur middel van militêre samewerking te beskerm.¹³⁾

Die Unieregering se anti-kommunistiese standpunte het die Verenigde Koninkryk gepas, want Whitehall het ook 'n kommunistiese aanslag gevrees. In hul vooruitskouing sou die Midde-Ooste dié strategiese fokuspunt vir toekomstige Sowjet-toetrede tot Afrika vorm. Whitehall het gehoop dat sy verdedigingsbeplanning vir die Midde-Ooste gesteun sou word deur die "ou" lede van die Statebond, naamlik Australië, Nieu-Seeland en Suid-Afrika. Kanada was egter binne die Verenigde State se invloedssfeer en betrokke by die vestiging van 'n verdragsorganisasie wat die noordelike Atlantiese oseaangebied sou beskerm. Daarenteen wou die Asiatiese state, Indië, Pakistan en Ceylon vanweë hul geografiese ligging, nie betrokke raak by die Verenigde Koninkryk se verdediging van Wes-Europa se strategiese hinterland, naamlik die Midde-Ooste nie. Whitehall se behoefte aan ondersteuning het vroeg duidelik geword toe Baring vir minister Eric Louw in Oktober 1948 by die Statebondskonferensie genader het oor moontlike Suid-Afrikaanse betrokkenheid by die verdediging van die Midde-Ooste.¹⁴⁾

12. *Die Burger*, 28 Maart 1949.

13. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, p. 4.

14. *Op. cit.*, p. 15.

Louw se aanvanklike reaksie was ooreenkomstig die verdedigingsbeleid van die regering, naamlik dat die verdediging van die Suid-Atlantiese Oseaan en die seeroete om die Kaap voorkeur by Pretoria geniet. Die Unieregering het erken dat die Middellandse See en die Midde-Ooste ook belangrike linies in die bekamping van kommunistiese aggressie was, maar die Unieregering kon hom nie voortydig verbind om betrokke te raak by militêre operasies buite sy onmiddellike landsgrense nie. ¹⁵⁾

Malan se daaropvolgende besoek aan Londen in April 1949 het nie net gefokus op Indië se aansoek om 'n republiek binne die Statebond te word nie, maar toekomstige militêre samewerking was ook hoog op die sakelys. Samesprekings met Clement Attlee, Ernest Bevin en Philip Noel-Baker het hoofsaaklik gewentel om Malan se ideaal vir die formulering van 'n Afrika-Handves en die Unie se moontlike lidmaatskap van NAVO. ¹⁶⁾

Die Britte was nie juis baie tegemoetkomend oor Malan se voorstelle nie, aangesien die Unie se lidmaatskap van NAVO, hoe vergesog so 'n gedagte ook mag gewees het, in werklikheid verreikende implikasies vir Statebondseenheid ingehou het. Malan se gebrekkige kennis van buitelandse aangeleenthede is dus uitgebuit deurdat sy vrese erken is, maar terselfdertyd is hy ook wysgemaak dat die Verenigde State, en veral die Amerikaanse Kongres, se anti-kolonialistiese standpunte dié land se betrokkenheid in Afrika onmoontlik gemaak het. Ondanks die teleurstellende nuus van Bevin, vir wie Malan 'n baie hoë dunk gehad het, het die Suid-Afrikaanse Eerste Minister herhaaldelik beklemtoon dat die Unie 'n bydrae tot die gladde funksionering van NAVO kon lewer. ¹⁷⁾

15. D.R. Devereaux: Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-1956, *Journal of Contemporary History*, April 1989, p. 334.

16. R. Owendale: *The English-Speaking Alliance. Britain, the USA, the Dominions and the Cold War 1945-1951*, pp. 252-253.

17. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers, and African Defence*, pp. 14-15.

Dit was verder duidelik uit die samesprekings dat die Britte hul beywer het om Malan te oortuig dat Pretoria se kommer oor kommunistiese indringing in Suidelike Afrika onnodig was en dat die grootste bedreiging vir Afrika in werklikheid in die Midde-Ooste geleë was.¹⁸⁾

'n Hoogs geheime dokument toon dat Egipte deur Britse en Amerikaanse militêre kenners uitgewys is as die gebied waar Rusland, wat destyds hoofsaaklik oor grondmagte beskik het, 'n aanval sou onderneem om 'n vastrapplek in Afrika te probeer kry. Daar is verwag dat die Russe 'n groot offensief van stapel sou stuur om die Midde-Ooste se olievelde te verower, om Egipte militêr te onderwerp en om dié land as vastrapplek vir verdere militêre operasies te gebruik en om sodoende die Westerse magte van belangrike lugsteun basisse te ontsê.¹⁹⁾

Die Uniemagte se betrokkenheid sou aangewend word in die logistieke ondersteuning van die Geallieerde magte in die Midde Ooste, die beveiliging van die skeepsroetes om die kus van Afrika en beperkte magsontplooiing in die Midde-Ooste, Noord-Afrika en die Middellandseseegebied.²⁰⁾

Hoewel Malan nie daarin kon slaag om die suidelike deel van Afrika as dié strategiese sleutelpunt van die Westerse verdedigingsprogram te vestig nie, en aansluiting by NAVO 'n verydelde droom was, het die Unie se pogings om nouer bande met die koloniale moondhede te bekom nie net tot die politieke of militêre terrein beperk gebly nie. In sy samesprekings met Malan het Bevin Suid-Afrika aangemoedig om die voorgestelde internasionale wetenskapskonferensie {waarna meer breedvoerig in Hoofstuk 6 verwys word} vir die gebiede suid van die Sahara aan te bied. Malan is getroos met die vae

18. Ibid.

19. Minister van Verdediging-versameling, Houer 1 (G 1/2): Discussions between the U.K. and U.S.A. and Union Governments, 22 Maart 1949-12 September 1950.

20. Ibid.

belofte dat so 'n nie-militêre konferensie moontlik kon lei tot die hersiening van 'n omvattende verdedigingsplan vir Afrika. ²¹⁾

Met die ondertekening van die Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie op 4 April 1949 is Malan se wens vir Suid-Afrika se opname in die verdragsorganisasie finaal vernietig, want die verdrag het uitsluitlik verwys na die verdediging van die lande van Wes-Europa, met ander woorde die lande noord van die Kreefskeerkring. ²²⁾

Ondanks die ontmoedigende verwickelinge, het Forsyth later in 1949 weer in verbinding met Bevin getree en voorgestel dat die Unie 'n konferensie in Afrika belê waarna die verteenwoordigers van die koloniale moondhede suid van die Sahara-woestyn uitgenooi word. Die beoogde konferensie het ten doel gehad om die bewapening van die Afrikane te voorkom en om die lidlande se betrokkenheid by die verdediging van Afrika te bespreek. Weer eens het Bevin die voorstel verongeluk, aangesien hy daarop gewys het dat die koloniale owerhede nie oor genoegsame mannekrag beskik om die beoogde verdedigingsplan op 'n volhoubare wyse te ondersteun nie. Op sy beurt het Charles te Water gedurende sy besoek aan Griekeland in Junie 1949 propaganda gemaak vir die formulering van 'n Afrika-Handves tussen die Afrikastate en die nabygeleë lande van die Middellandse See. Die plan het ook misluk toe lidmaatskap van NAVO in September 1950 na Griekeland en Turkye uitgebrei is. ²³⁾

Erasmus se besoek aan Londen in Julie 1949 het nuwe momentum aan Whitehall se pogings gegee om die Unie by die verdediging van die Midde-Ooste te betrek. Hoewel die Kantoor vir Statebondsbetrekkings vir Erasmus as "onintelligent, ekstremisties, ondiplomatiek en opvlieënd" afgemaak het, hoofsaaklik vanweë sy pogings om meer Afrikaanssprekendes tot die senior offiserskorps te bevorder, was hulle daarvan

21. D.B. Sole: *This Above All. The Reminiscences of a South African Diplomat*, pp. 130-131.

22. W.C.B. Tunstall: *The Commonwealth and Regional Defence*, pp. 23-24.

23. R. Owendale: *The English-speaking Alliance. Britain, the United States, the Dominions and the Cold War*, pp. 254-256.

bewus dat hy baie aansien binne die Unie-kabinet geniet het. Die rede vir Erasmus se besoek was om veral vegvliegtuie en gepantserde voertuie volgens 'n bruikleen-ooreenkoms van die Verenigde Koninkryk te bekom wat die Unie in staat sou stel om 'n groter rol in die Koue Oorlog te speel. Die Suid-Afrikaanse Lugmag was reeds sedert 1948 betrokke by die Berlynse Lugbrug en terselfdertyd sou dié aankope ook verdere stukrag aan die binnelandse beveiliging van Suid-Afrika bied. Die Attlee-regering sou op sy beurt poog om die voorgenome wapenaankope as hefboom te gebruik om die Unie se verbintenis tot die verdediging van die Midde-Ooste te verseker. Op die samesprekings het Erasmus hom wel daartoe verbind dat die Unie nie neutraal sou bly in geval van 'n oorlog teen die kommunisme nie, maar dat die omvang van die voorgenome betrokkenheid nie voortydig bepaal kon word nie.²⁴⁾

Dit was dan ook nie 'n verrassing dat die Britse regering in verdere samesprekings nie sy weg oopgesien het om wapentuig aan die Unieregering te lewer nie. Op sy beurt het Erasmus die standpunt bly handhaaf dat enige voortydige verbintenis tot die verdediging van die Midde-Ooste op daardie stadium polities onmoontlik was. Die onderhandelinge het dus momentum verloor toe geen wedersydse verbintenis bereik kon word nie. Brittanje se onwilligheid om wapentuig aan die Unie te lewer, het waarskynlik in 'n groot mate daartoe bygedra dat Pretoria hom op daardie stadium nie tot die verdediging van die Midde-Ooste wou verbind nie.²⁵⁾

7.2 MIDDE-OOSTE-VERDEDIGINGSORGANISASIE

Die stigting van 'n Midde-Ooste-Verdedigingsorganisasie het ongeveer ses maande later weer op die sakelys verskyn toe Paul Sauer en Forsyth in Januarie 1950 by die Statebondskonferensie in Colombo weer deur Bevin genader is oor inskakeling by die voorgestelde verdedigingsorganisasie. Die Amerikaners se onwilligheid om in die Midde-Ooste betrokke te raak, het vanweë hul toenemend groter betrokkenheid in Wes-Europa

24. G.R. Berridge: *South Africa, The Colonial Powers and African Defence*, pp. 24-26.

25. Op. cit., p. 29.

en omdat die Pentagon dié wêrelddeel as 'n Britse invloedssfeer beskou het groot finansiële druk op die Verenigde Koninkryk se verdedigingsbegroting geplaas. Dié faktore het die Suid-Afrikaners egter ook minder geesdriftig gestem om hul aktief tot die verdediging van die landstreek te verbind.²⁶⁾

'n Diplomatieke blaps van Frankryk, toe 'n memorandum verkeerdelik aan Suid-Afrika gestuur is oor 'n Brits-Franse Afrika-konferensie wat in die vooruitsig gestel is en dat die Unie en België ook na dié geleentheid genooi sou word, het 'n nuwe keerkant aan Suid-Afrika se betrokkenheid in Afrika gegee. Die Franse inisiatief was 'n diplomatieke flater, aangesien die twee lande juis ooreengekom het om nie die Suid-Afrikaners by die voorgestelde samesprekings te betrek nie. Ten tye van genl. A. Dowler, bevelvoerder van die Britse magte in Oos-Afrika, se besoek aan die Unie in Mei 1950, het Erasmus hom op opportunistiese wyse ten gunste verklaar van die hou van 'n Afrika-konferensie waar Frankryk, België, Suid-Afrika, Brittanje en moontlik ook Portugal betrokke kon wees om die Afrika-gebiede se voorgestelde optrede ten tye van 'n oorlog te bespreek. Dié boodskap het die waarskuwingsligte in Whitehall laat flikker en die Britte is aangespoor om positief op die Unie se reaksie te reageer, want nouer diplomatieke samewerking tussen Frankryk en die Unie was op daardie stadium vir Whitehall ondenkbaar, gegee die behoefte aan Statebondseenheid, die beskerming van Britse belange in Afrika en sy behoefte aan verdedigingsvennote vir die Midde-Ooste. Baring, wat na bewering voortdurend van vertroulike {"off the record"} raad deur Forsyth voorsien is, het Whitehall versoek om nie die voorgestelde Afrika-konferensie af te keur nie en ook nie dadelik die hou van so 'n konferensie aan die verdediging van die Midde-Ooste te koppel nie. Baring, waarskynlik op direkte advies van Forsyth, het dus aanbeveel dat Erasmus op 'n meer indirekte wyse betrek word deur hom te versoek om self voorstelle te maak oor die voorgestelde verdediging van Afrika. Die verdediging van die Midde-Ooste

26. R. Owendale: *The English-speaking Alliance. Britain, the United States, the Dominions and the Cold War*, pp. 30-32.

sou later op die sakelys geplaas word wanneer die onderskeie militêre stafhoofde hul onderlinge beplanning gedoen het. ²⁷⁾

Die opbouende politieke spanning in Suidoos-Asië en die Verre Ooste, die Westerse verdedigingsberaad tussen die Verenigde State, die Verenigde Koninkryk en Frankryk in Mei 1950, waartydens moontlike optrede ingeval van Sowjet-aggressie ter sprake gekom het, het Pretoria laat besluit dat slegs positiewe ondersteuning van die Weste die Unie sou vestig as 'n geloofwaardige lid van die pro-Westerse en anti-kommunistiese groep van lande. ²⁸⁾

Die Unieregering het dus beseft dat sy onvermoë om lidmaatskap van 'n Europese verdedigingsalliansie te verseker en die koloniale moondhede se onwilligheid om by die verdediging van Afrika betrokke te raak, 'n duidelike teenprestasie van Suid-Afrika noodsaaklik gemaak het. Op 15 Junie 1950 het Erasmus aangekondig dat die Uniekabinet besluit het om militêre steun aan die Weste te verleen, sou 'n kommunisties-geïnspireerde inval in Egipte plaasvind. Die enigste voorwaarde was dat die beloofde hulp nie die Unie se eie binnelandse veiligheidsituasie in gevaar mag stel nie. Erasmus het ook sy Britse ampsgenoot, E. Shinwell, versoek dat die twee lande 'n konferensie belê waartydens die omvang van die Unie se militêre betrokkenheid en die aankoop van militêre toerusting bespreek kon word. ²⁹⁾

G.R. Berridge beweer dat ten tye van die briefwisseling tussen Erasmus en Shinwell, "reassuring intelligence was constantly supplied by Forsyth". Op 1 Julie het Forsyth klaarblyklik die Britse Adjunk-Hoë Kommissaris ingelig dat Erasmus "seemed genuinely

27. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, pp. 30-32.

28. Op. cit., p. 32

29. Minister van Verdedigingversameling, Houer 1 (G1/2): Discussion between the UK, USA and Union Governments, Erasmus-Shinwell, 15 Junie 1950.

to have his heart in the business". Daar word verder beweer dat Forsyth gereeld die Britte ingelig het oor Erasmus se standpunte oor die voorwaardes vir onderhandelinge en ooreenkomste. Die inhoud van die boodskappe het die beskerming van 'n "Hoogs Vertroulik"-status geniet en is gewoonlik voorafgegaan met die versoek dat die Unie se Sekretaris van Buitelandse Sake onder geen omstandighede aangehaal mag word nie. Die boodskappe "would have incensed the Minister", aldus Berridge.³⁰⁾

Die Unieregering se aankondiging op 4 Augustus 1950 dat 'n Lugmageskader na Korea gestuur sou word en dat verdere programme van wapenmodernisering mog volg, het waarskynlik die laaste sweem van agterdog oor die Unie se verbintenis tot die stryd teen die kommunisme uit die weg geruim. Weer eens was dit Baring wat Whitehall kon inlig, waarskynlik op advies van Forsyth, dat die regering en ook die blanke ondersteuners van die opposisie, daarvan oortuig was dat 'n groter bydrae tot die Weste se verdediging onvermydelik was, aangesien die dreigende wêreldoorlog 'n ernstige kommunistiese bedreiging vir Suid-Afrika meegebring het.³¹⁾

7.3 MINISTERIËLE KONFERENSIE

Geyer se aankoms in Londen het dus saamgeval met die Unieregering se besluit om steun aan die Weste te verleen en ook hy was daarvan oortuig dat Suid-Afrika se militêre voorkeurbelange in die Midde-Ooste geleë was:

"Dit is tog maar goed dat die regering besluit het om 'n paar vliegtuie na Korea te stuur. Militêr is dit kranksinnig om een enkele man weg te stuur terwyl ons plek om te help as die oorlog algemeen sou word, die Nabye Ooste moet wees. So tussen ons, die militêre mening hier is ook dat, van die militêre oogpunt en die gevaar in die Nabye Ooste, dit totaal verkeerd sou wees om Suid-Afrikaanse troepe na Korea te stuur".³²⁾

30. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, pp. 33-34.

31. Ibid.

32. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 23: Geyer-Weber, 11 Augustus 1950.

Erasmus het Geyer op 23 Augustus 1950 verwittig dat hyself, genl.-majoor C.L. de W. du Toit en die Sekretaris van Verdediging, H.F. Cuff, Londen in September sou besoek vir samesprekings met Patrick Gordon-Walker, E. Shinwell en burggraaf Alexander. Die doel van die besoek was (i) om die Unieregering se beleid oor die verdediging van Afrika te bespreek, (ii) om onderhandelinge oor moontlike wapenaankope vir die Unie-verdedigingsmagte te voer en (iii) om samesprekings te voer oor die moontlike samewerking van die koloniale moondhede wat by die verdediging van Afrika betrokke sou wees.³³⁾

Ondanks dié belangrike militêre verwickelinge het dit geblyk dat Geyer klaarblyklik veel minder entoesiasties oor die militêre keerkant van sy nuwe diplomatieke lewe was:

“Ek dink ek het jou al gesê waarvan ek in hierdie werk nie hou nie, die feit dat ek van alles en nog wat iets moet weet. Ek is mos nie in finansies en verdediging geïnteresseer nie, maar as daar samesprekings is moet ek by wees, want daaruit vloeï dinge wat ek dalk later moet hanteer”.³⁴⁾

Cuff, wat Erasmus na Londen vergesel het, was na bewering net soos Forsyth, ‘n betroubare bron en verspreider van voortydige, sensitiewe inligting aan sy Britse ampsgenoot: “...a useful source of information for Britain on some of the most sensitive issues in Anglo-South African relations. For example, it was he who filled in the British High Commission on Cabinet thinking on defence procurement...”³⁵⁾

Die eerste byeenkoms van die Ministers van Verdediging is op 25 September 1950 bygewoon deur onder andere Erasmus, Shinwell, Gordon-Walker, Patrick Liesching van

33. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 271, PS 12/24: African Defence. Forsyth-Geyer, 23 Augustus 1950.

34. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 26: Geyer-Weber, 5 September 1950.

35. G.R. Berridge: The “Ethnic Agent”: English-speaking Civil Servants and Nationalist South Africa 1948-1957, *Intelligence and Security*, April 1984, p. 263.

die Kantoor vir Statebondsbetrekkinge, Forsyth, Cuff, Geyer, genl. De Wet du Toit en veldmaarskalk William Slim. Dit is ook insiggewend dat Geyer slegs die eerste dag se verrigtinge bygewoon het.³⁶⁾

Erasmus het by die geleentheid die versekering gegee dat die Unie die volgende bydrae tot die beskerming van Afrika en die Midde-Ooste sou maak:

- (a) Een pantserdivisie;
- (b) 'n Gevegsgroep van 9 eskaders vegvliegtuie;
- (c) 'n Ondersteunende rol deur die Suid-Afrikaanse Vloot in Suid-Afrikaanse gebiedswaters.³⁷⁾

Op die byeenkoms het Geyer die kern van die knelpunte soos volg saamgevat:

“By die Erasmus-samesprekings het hy en Shinwell gehak oor die kwessie van betaling van die wapens. Afgesien van die finansiële aspek, is die vraag hoe lank dit sou neem om die wapens beskikbaar te hê. Ek meen die idee is dat die uitrusting in Noord-Afrika beskikbaar moet wees, sodat ons manskappe vinnig daarheen vervoer kan word waar hul tenks op hul wag”.³⁸⁾

By die afsluiting van die geskiedkundige byeenkoms op 28 September is die volgende punte van ooreenkoms beklemtoon:

- (a) Die Midde-Ooste is gesien as dié strategiese sleutelpunt in Afrika en anti-kommunistiese magte sou in die gebied ontplooi word sou daar 'n aanslag deur die Sowjet-Unie van stapel gestuur word.

36. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Minutes of a Meeting with F.C. Erasmus, Minister of Defence and Ministry of Defence, 28 September 1950.

37. Ibid.

38. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 271, PS 12/24: African Defence. Handgeskrewe persoonlike nota van A.L. Geyer, ongedateer.

- (b) Die omvang van die Verenigde State se bydrae tot die verdediging van die Midde-Ooste was baie onseker vanweë die land se betrokkenheid in Wes-Europa.
- (c) Erasmus se voorstel dat die Egiptiese regering genader word om 'n basis vir die berging van die Geallieerdes se wapentuig beskikbaar te stel, is gesien as 'n belangrike aangeleentheid wat ongelukkig deur interne politieke spanning tussen Kaïro en Londen bemoeilik is.
- (d) Daar is ooreengekom dat die Verenigde Koninkryk daadwerklik aandag sou gee aan Suid-Afrika se operasionele behoeftes, maar dat die vraag vanuit die Statebondslande, en die Britte se beperkte nywerheidsvermoë die lewering van wapentuig kon vertraag.
- (e) Die wyse en tydperk van betaling vir die benodigde wapentuig sou ook verdere aandag van die Tesourie-afdelings van die twee lande geniet, aangesien Erasmus nie sy regering kon verbind tot die volle betaling van wapentuig wat vir buitelandse aanwending aangekoop moes word nie.
- (f) Erasmus het ingestem dat dit op daardie stadium wel teoreties moontlik was dat die Suid-Afrikaanse Vloot ook buite die land se gebiedswaters kon optree mits dit nie beskerming van die Suid-Afrikaanse kuslyn negatief sou raak nie.
- (g) Daar is ook voorgestel dat die aanbod van 'n Afrika-konferensie verdere aandag moet kry.
- (h) Ten slotte is daar ooreengekom dat die twee regerings die nodige opvolging van die betrokke byeenkoms sou onderneem.³⁹⁾

Gedagtig aan Geyer se vroeëre verskille met Erasmus was sy kommentaar oor die minister se optrede in die geheel redelik positief: "Erasmus is maar 'n bietjie lomp miskien omdat hy blykbaar nie so maklik in Engels beweeg nie, maar ons Regering se beleid wat hy nou mee deel het 'n geweldige goeie ontvangs geniet".⁴⁰⁾

39. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 271: Defence Overseas Mission, September-Oktober 1950, Minister of Defence-Prime Minister, 23 Oktober 1950.

40. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 28: Geyer-Weber, 28 Oktober 1950.

Erasmus het na afloop van die besoek ook die Verenigde State aangedoen waar samesprekings met Dean Acheson, Minister van Buitelandse sake en genl. George Marshall, Minister van Verdediging, gevoer is oor die beoogde verdedigingsplan vir die Midde-Ooste. Die aankoop van swaar wapentuig was op die sakelys, maar die Amerikaners se voorwaardes oor die betaling van dié aankope het probleme vir die Suid-Afrikaanse afvaardiging geskep.⁴¹⁾

Dit is baie waarskynlik dat die Unie-afvaardiging op daardie stadium gehoop het om swaar wapentuig teen 'n redelike tarief van die Verenigde State te bekom, aangesien die Pentagon na die uitbreek van die Koreaanse oorlog sy hoop gevestig het op die Unie se verhoging in sy uraanproduksie. Die Unieregering het waarskynlik geglo dat 'n verhoogde uraanproduksie as 'n *quid pro quo* vir die benodigde wapenbehoefes gebruik kon word. Daar was terselfdertyd ook duidelike samespanning tussen die Amerikaners en die Britte om te voorkom dat die Suid-Afrikaners nie die prys van uraan dramaties verhoog nie. Sodanige prysverhoging sou Britse uraanaankope nadelig raak, terwyl dit ook die Unie se ekonomiese en politieke onafhanklikheid sou verhoog, wat weer Suid-Afrika se verbintenis tot lidmaatskap en die eenheid van die Statebond nadelig kon raak.⁴²⁾

Hoewel geen direkte inligting daarop dui dat Erasmus en Forsyth die ontginning en verkope van uraan met die Amerikaners bespreek het nie, val dit tog op dat 'n onderneming om ooreenkomste te bereik wel op 23 November 1950 in Johannesburg onderteken is. Die Unieregering wou graag met die hulp van die Verenigde State "lidmaatskap" van die "klub" van kernkrag-moondhede bekom wat aan die wêreld sou toon dat Pretoria daartoe in staat was om strategiese alliansies buite die Statebond aan te knoop. Die ooreenkoms van November 1950 het daarvoor voorsiening gemaak dat die

41. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 271: Defence Overseas Mission, September–Oktober 1950, Minister of Defence-Prime Minister, 23 Oktober 1950.

42. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Cold War 1945-1956*, pp. 187-188.

produksie van bykans alle Suid-Afrikaanse uraan tot en met 1964 aan die Verenigde State gelewer sou word.⁴³⁾

Die oënskynlik teleurstellende besoek aan Washington het 'n insiggewende wending geneem toe die Suid-Afrikaanse ambassadeur in die Verenigde State, G.P. Jooste, 'n formele versoek tot die Amerikaanse regering gerig het waarin gevra is dat die Unie toegelaat moet word om wapentuig vir opleidingsdoeleindes en die voorgestelde Midde-Oosterse taakmag ingevolge die *Mutual Defence Assistance Act* van 1949 te kan aankoop.⁴⁴⁾

Na uitgebreide onderhandelings het die Verenigde State ingestem dat Suid-Afrika wel ingevolge die *Mutual Defence Assistance Act* militêre uitrusting kon aankoop met dien verstande dat (a) die militêre aankope terugbetaal word en (b) "The Government of the Union of South Africa further agrees to furnish equipment, services and other assistance, consistent with the Charter of the United Nations, to the United States ..."⁴⁵⁾

Die sinsnede, to "furnish equipment, services and other assistance" het waarskynlik verwys na die beskikbaarstelling van strategiese minerale soos mangaan en uraan as deel van die pakket om wapens te bekom. Die Unieregering het nie genoeg geneem met die omskrywing van die Amerikaanse voorstel nie, aangesien Pretoria hom die reg voorbehou het om sy grondstowwe te bemark en te verkoop uitsluitlik in ooreenstemming met die belange van Suid-Afrika.⁴⁶⁾

Na verdere onderhandelinge is daar tot die volgende ooreengekom: "...the Government of the Union of South Africa will give sympathetic consideration to requests for

43. Ibid.

44. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Bylae tot die Sekretaris van Verdedigingversameling 1950, Jooste-Forsyth, 1 Oktober 1950.

45. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, p. 139; Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Defence Overseas Mission. Dönges-Jooste, 5 Februarie 1951.

46. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, pp. 139-140.

equipment, materials and services or other assistance, consistent with the Charter of the United Nations, to be furnished to the United States, or to and among other Nations eligible for assistance under the *Mutual Defence Assistance Act* “. Die weg was nou gebaan vir aankope van militêre toerusting volgens die regering-tot-regering beginsel.⁴⁷⁾

7.4 EERSTE MINISTERSKONFERENSIE 1951

Daar was verdere goeie nuus dat daar ooreengekom is om 'n Eerste Ministerskonferensie te belê waar die verdediging van Afrika 'n sleutelpunt op die sakelys sou vorm. By Geyer was daar geen twyfel dat Brittanje saam met Suid-Afrika 'n sentrale rol te speel het in die verdediging van Afrika nie:

“Wat die verdediging van Afrika betref is die plan darem ook om 'n konferensie van die belanghebbende moondhede te probeer reël. Maar hier is die moeilikheid weer dat sowel Frankryk en België nie 'n soldaat wil afstaan vir Afrika nie en 'n Portugese soldaat is waarskynlik meer van 'n las as 'n hulp. As die Midde-Ooste verdedig sal moet word, sal dit deur Britte, Australiërs en Suid-Afrikaners geskied of glad nie. Een van die aaklige dinge in die huidige toestand is dat Wes-Europa voos is, moreel en materieel”.⁴⁸⁾

Die Unieregering se afvaardiging na die Eerste Ministerskonferensie het bestaan uit Dönges en Forsyth terwyl Geyer ook enkele van die sessies bygewoon het. Die Asiatiese lede van die Statebond, Ceylon, Indië en Pakistan was afwesig terwyl al die sogenaamde blanke of ou lede wel die reis na Londen onderneem het. Dönges het in sy openingsrede beklemtoon dat Afrika deel van die Weste se invloedssfeer moet bly en derhalwe was die beskerming van die Midde-Ooste as strategiese sleutelpunt tot Afrika van kardinale belang. Dönges het veral gehoop dat die beoogde Afrika-konferensie die logistieke

47. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, p. 140; Sekretaris van Verdediging-
versameling, Houer 86: Defence Overseas Mission. Geyer-Forsyth, Junie 1951.

48. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 34: Geyer-Weber, 25 Desember 1950.

knelpunte, byvoorbeeld geskikte bergingsgeriewe vir militêre toerusting en vir die beplande verdediging van Afrika kon uitskakel.⁴⁹⁾

In 'n daaropvolgende bespreking genaamd *Higher Military Direction of War*, het Attlee voorgestel dat die operasionele beheer van die verdedigingsmag deur 'n klein bevelsgroep beheer moet word, maar dat onderlinge oorlegpleging 'n absolute voorvereiste sou wees. Dönges het sy steun aan Attlee se voorstel toegesê, maar ook voorgestel dat wanneer daar byvoorbeeld Suid-Afrikaanse soldate operasioneel aangewend word, daar terselfdertyd 'n Suid-Afrikaanse skakeloffisier tot die bevelsgroep toegevoeg sou word. Dié offisier sou bekend wees met die gebeure en die openbare gevoel in die Unie, en sou kon voorkom dat sielkundige foute begaan word in die hantering van Suid-Afrikaanse soldate.⁵⁰⁾

Die afgevaardigdes het ooreengekom dat die volgende aanbevelings later dié jaar aan die stafhoofde van die verskillende lidlande voorgelê word, naamlik (i) dat die opperbevel uit 'n klein bevelstruktuur bestaan waarin (ii) die stafhoofde van die Verenigde Koninkryk, Frankryk en moontlik die Verenigde State sou dien (iii) lidlande sou gesamentlik die bevelvoerder aanwys en hy sou sy opdragte van 'n sentrale strategiese beheerstruktuur ontvang, wat meebring dat hy nie onder die bevel van die nasionale stafhoof van sy eie nasionale weermag sou staan nie en (iv) die militêre skakeloffisiere verbonde aan die verskillende Hoë Kommissariate van die Statebondslande sou toegang tot alle toepaslike militêre inligting verkry.⁵¹⁾

Geyer was baie in sy skik met Dönges se optrede. Dit blyk ook dat Dönges vir Geyer en Forsyth betrek het by die beplanning van Suid-Afrika se deelname aan die konferensie:

49. Minister van Verdedigingversameling, Houer 1, Notule van die Vergaderings van die Eerste Ministers van die Verenigde Koninkryk, Kanada, Australië, Nieu-Seeland, Suid-Rhodesië en Suid-Afrika. 8 Januarie 1951.

50. Ibid.

51. Ibid.

“Op een punt van die allergrootste belang {waarskynlik Dönges se voorstel oor die tydelike toevoeg van skakeloffisiere tot die opperbevel van dié lande wat op daardie stadium operasioneel aangewend word} het dit op een stadium gelyk asof S.A. vinger- alleen staan toe die debat verdaag is. Die aand het hy, Forsyth en ek die saak grondig uitgepluis en hy het hom voorberei om ‘n sterk toespraak af te steek. En toe die bespreking hervat word kon hy nie sy toespraak hou nie, die hele klomp het oor die naweek omgeswaai!”.⁵²⁾

7.5 BYEENKOMS VAN DIE MINISTERS VAN VERDEDIGING

Op die vooraand van die konferensie van Ministers van Verdediging het Malan in ‘n omvattende toespraak weer eens die geleentheid gebruik om die potensiële gevare vir sy land, maar ook sy hersiene verbintenis tot internasionale optrede beklemtoon: “...maar as daar nou ‘n oorlog moet kom teen die kommunistiese gevaar, dan gaan ons vanuit hierdie beskouing dat as daar een land in die wêreld is waar kommunisme ‘n gevaar, die grootste gevaar is, dan is dit Suid-Afrika omdat ons hier ‘n betreklik klein bevolking is teenoor die algemene bevolking van die land, dat die nie-blanke bevolking in die land ‘n baie vrugbare veld bied vir kommunistiese propaganda en opstokery. En om daardie rede is kommunisme ‘n groter gevaar vir Suid-Afrika as vir enige ander land... en daarom is ons eerste plig verder om die gebiede ten noorde van Suid-Afrika, sover as wat dit met ander lande ooreengekom kan word vir ons rekening te neem. Ons wil ons bure help beskerm, en deur hulle te beskerm die gevaar van ons grens af te wend... daarom moet ons verder gaan. Die eintlike poort is nie Egipte nie, maar die poort tot Egipte lê ‘n bietjie verder, in die Midde-Ooste veral en om daardie rede het ons te kenne gegee dat ons samesprekings wil hê”.⁵³⁾

Die vergadering van die Ministers van Verdediging het vanaf 21 tot 26 Junie 1951 in Londen plaasgevind. Weer eens was al die “ou” of oorwegend blanke lande teenwoordig

52. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 35: Geyer-Weber, 14 Januarie 1951.

53. Debatte van die Volksraad, D.F. Malan-toespraak, kolomne 7147-7149, 17 Mei 1951.

terwyl Indië en Pakistan vanweë die voortslepende krisis in Kashmir nie uitgenooi is nie. Suid-Afrika is by die geleentheid verteenwoordig deur 'n hoë vlak afvaardiging bestaande onder andere uit Erasmus, Forsyth, Cuff en genl. C.L. de W. du Toit (Hoof van die Generale Staf). Geyer was op daardie stadium in die Unie met tuisverlof en het gevolglik nie die konferensie bygewoon nie. A.M. Hamilton, politieke sekretaris, het die Londense Hoë Kommissariaat by die verrigtinge verteenwoordig.⁵⁴⁾

Al die lande se bydrae tot die oorlogspoging is in besonderhede bespreek, waaronder die Unie se bydrae. Daar sou by die Unieregering aanbeveel word dat (i) "... South Africa should range itself with other anti-Communist Powers in the defence of Africa", (ii) die beskikbaarstelling van een divisie grondmagte en (iii) die ontplooiing van 48 taktiese vegvliegtuie gedurende die eerste 90 dae van die oorlog wat na 12 maande uitgebrei sou word tot die beskikbaarstelling van 144 vliegtuie.⁵⁵⁾

Erasmus het subtile druk op sy Statebondsvennote en waarskynlik ook die Verenigde State geplaas deurdat hy dit duidelik gestel het dat die Unie ondanks dié onderneming, dit moeilik sou vind om self die troepe en hul toerusting na die Midde-Ooste te vervoer. Hy het beklemtoon dat Suid-Afrika hulp met die verskeping van troepe en voorraad benodig en dat die verlangde toerusting uit die buiteland nog nie aangekoop of beskikbaar gestel kon word nie. Vanweë die beperkte bronne aan beskikbare mannekrag sou dit vir Suid-Afrika ook uiters moeilik wees om gelyktydig in Korea en die Midde-Ooste op te tree.⁵⁶⁾

Die finale aanbevelings van die konferensie toon dat die vestiging van 'n verenigde Midde-Oosterse taakmag deur beduidende logistieke knellings gestrem sou word. Die geredelike beskikbaarheid van Statebondstroepe sou byvoorbeeld 'n bepalende faktor

54. Militêre Adviseur (Londen)-versameling, Houer 532: Meeting of Commonwealth Defence Minister, Junie 1951.

55. Ibid.

56. Ibid.

in die verdediging van die Midde-Ooste wees. Die Verenigde Koninkryk, Australië, Nieu-Seeland, die Unie van Suid-Afrika en Suid-Rhodesië het hulle bereid verklaar om gewapende magte na die Midde-Ooste te stuur na die uitbreek van 'n oorlog. Daar is ook bevind dat beplande bydraes van die Statebondslande onvoldoende was. Daar is dus aanbeveel dat alle deelnemende lande praktiese stappe moes doen om hul troepemagte uit te brei en 'n program moes ontwikkel vir die vinniger mobilisering van troepemagte en die modernisering van wapentuig. Die regerings van Australië, Nieu-Seeland en Suid-Afrika sou versoek word om troepemagte ook in vrede tyd in die Midde-Ooste te ontplooi.⁵⁷⁾

7.6 BEOOGDE BEVELSTRUKTUUR

Veldmaarskalk William Slim het by die byeenkoms van Junie 1951 voorgestel dat die Midde-Ooste-opperbevel saamgestel word uit die verteenwoordigers van die Verenigde Koninkryk, die Verenigde State, Turkye en Frankryk terwyl al die ander deelnemende lande ook verteenwoordiging in die bevelstruktuur sou geniet. 'n Geïntegreerde, internasionale korps van offisiere en onder-offisiere van die lidlande sou die operasionele mag uitmaak terwyl, 'n Midde-Ooste-Verdedigingsraad, bestaande uit die deelnemende lande, ook in die vooruitsig gestel is. Erasmus het by dieselfde geleentheid die Unieregering se begeerte na internasionale erkenning bevestig deurdat hy beklemtoon het dat die Unie baie graag op die hoogs moontlike vlak in die bevelstruktuur verteenwoordig wou wees.⁵⁸⁾

Die Britse ambassadeur in Egipte, Ralph Stevenson, is gemagtig om Egipte te nader om by die beoogde Midde-Oosterse Verdedigingsorganisasie (MOVO) aan te sluit. Die insluiting van Egipte was van groot belang deurdat sy strategiese ligging vir die huis-

57. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 184: Conference of Commonwealth Defence Ministers, Junie 1951.

58. Militêre Adviseur (Londen)-versameling, Houer 532: Meeting of Commonwealth Ministers, Junie 1951.

huisvesting van die voorgestelde taakmag, bergingsmoontlikhede vir militêre toerusting, en snelreaksie-afstand vanaf die olievelde sleutelfaktore was in die suksesvolle ontplooiing van die Geallieerde troepemag.⁵⁹⁾

Die Britse regering het gedurende September 1951, te midde van 'n gebrek aan werklike vordering in die vestiging van die MOVO-bevelstruktuur, gepoog om veral die Statebondslande soos Australië, Nieu-Seeland en Suid-Afrika te behou vir die voorgestelde taakmag deur uitnodigings aan die drie lande te rig om saam met die Verenigde Koninkryk, die Verenigde State en Frankryk 'n Geallieerde Midde-Oosterse Bevelshoofkwartier (*Allied Middle East Command Headquarters*) te vorm wat aanvanklik onder die beheer van 'n Britse offisier sou staan.⁶⁰⁾

Die Unieregering het die uitnodiging aanvaar met dien verstande dat Unie-troepe slegs gedurende oorlogtyd in die Midde-Ooste sou diens doen. Die kabinet het uiteindelik toestemming verleen dat brig. S.J. Joubert (S.A. Lêer) en maj. C. Gey van Pittius (S.A. Lugmag) van Maart 1953 in die Geallieerde magte se hoofkwartier diens doen.⁶¹⁾

Die aanbod van lidmaatskap van MOVO aan Egipte het nie rekening gehou met die groeiende Egiptiese nasionalisme nie. Die Britse aanbod is gesien as 'n verdere poging om marionette van die Arabiese state ten gunste van Westerse belange te maak. Egipte het gevolglik die 1936-ooreenkoms, wat in elk geval die einde van Britse teenwoordigheid in 1956 sou meebring, voortydig in Oktober 1951 herroep. Die MOVO-inisiatief het met dié ontwikkeling 'n ernstige terugslag gekry waarvan dit nooit sou herstel nie.⁶²⁾

59. J.W. Young: *The Foreign Policy of Churchill's Peacetime Administration*, p. 136.

60. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 561: Middle-East Command, Sykes-Geyer, 21 Augustus 1951.

61. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, pp. 189-190.

62. G. Wint en P. Calvocoressi: *Middle East Crisis*, p. 39.

'n Brief wat Geyer in opdrag van die Unieregering aan lord Salisbury, Britse minister van Binnelandse Sake, geskryf het, toon duidelik dat Pretoria baie bekommerd was oor die gesloer met die totstandkoming van die verdedigingsorganisasie vanweë die uitkringende politieke onmin tussen die Verenigde Koninkryk en Egipte. Dié kommer kan waarskynlik teruggevoer word na 'n vrees vir die kommunistiese bedreiging, maar ook na die feit dat Suid-Afrika 'n geleentheid ontsê word om internasionaal op gelyke voet met toonaangewende Westerse moondhede saam te werk en die internasionale blootstelling en aansien wat met sodanige betrokkenheid gepaard sou gaan.⁶³⁾

By die Eerste Ministerskonferensie in Junie 1953 was dit duidelik dat die Egiptiese krisis steeds die vestiging van 'n permanente basis vir die MOVO-taakmag vertraag het, omdat Egipte nie groot getalle buitelandse soldate op sy grondgebied wou toelaat nie. Daarby het die oorlog in Korea en guerilla-aktiwiteite in Maleisië intussen ook Australië en Nieu-Seeland gedwing om hul deelname aan die verdedigingsorganisasie op te skort. Malan het by dié geleentheid weer eens beklemtoon dat die stabiliteit van die Midde-Ooste, en veral die veiligheid van die Suez-kanaal, van groot strategiese betekenis vir Afrika was, en hy het terselfdertyd 'n beroep op Whitehall gedoen om in belang van Afrika die geskil met Egipte by te lê.⁶⁴⁾

Die Unie-kabinet het selfs so laat as 29 Julie 1954, na Geyer se vertrek uit Londen, steeds gehoop dat verdere toegewings hulle in staat sou stel om die operasionalisering van die verdedigingsorganisasie te verwesenlik. Daar is gevolglik besluit om 'n klein troepemag ("token force") van 12 man as deel van 'n vredestrydse mag beskikbaar te stel. Die beplande tydskedule vir die ontplooiing van Unie-troepe is ook beduidend ingekort.⁶⁵⁾

63. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 561: Middle-East Command, Geyer-Salisbury, 16 Oktober 1952.

64. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 446: Meeting of Commonwealth Ministers, 5 Junie 1953.

65. Minister van Verdedigingversameling, Houer 147: Middle East Defence, Erasmus-Forsyth, 29 Julie 1954.

Enkele maande later het die Unieregering daarvan bewus geword dat Australië en Nieu-Seeland hulle in werklikheid aan die Midde-Oosterse Verdedigingsorganisasie onttrek het en dat Brittanje ook sy eie betrokkenheid reeds beduidend afgeskaal het. Gevolglik het Erasmus in September 1954 die Britse Minister van Verdediging, H.R.L.G. Alexander, ingelig dat die situasie met betrekking tot die Midde-Ooste in so 'n mate verander het dat die Unieregering hom nie meer gebind aan die ooreenkoms van Junie 1951 voel nie. Suid-Afrika se afsydigheid van die gebeure in die Midde-Ooste is later duidelik weerspieël toe die Unieregering nie betrokke wou raak toe Gamal Abdel Nasser die Suezkanaal in 1956 genasionaliseer het nie.⁶⁶⁾

7.7 KONFERENSIE OOR VERDEDIGINGSFASILITEITE IN AFRIKA

Die Unieregering se begeerte om diplomatieke alliansies met Wes-Europa te sluit, is in September 1950 'n stappie verder gevoer toe Erasmus op die Statebondskonferensie van die Ministers van Verdediging versoek het dat die volgende besprekingspunt op die sakelys geplaas word: "The question of possible co-operation so far as the defence of Africa is concerned between states having obligations in this respect". By 'n beplanningsvergadering, waar die Unie verteenwoordig is deur Forsyth en Anthony Hamilton, in Geyer se afwesigheid, is besluit om die volgende konsep-standpunte aan die ministers voor te lê: (i) die byeenroep van 'n konferensie van die koloniale moondhede in Afrika waar sake van logistieke belang vir die verdediging van Afrika, byvoorbeeld die benodigde kommunikasiestelsels, paspoort- en visumregulasies en die doeanefasiliteite vir ondersteunende militêre personeel, bespreek word; (ii) die voorgestelde sakelys mag nie verwys na planne vir die strategiese verdediging van Afrika nie; (iii) aangeleenthede van 'n huishoudelike aard, byvoorbeeld die aanwending van swart troepemagte, mag nie bespreek word nie; (iv) uitnodiging na die konferensie moet beperk word tot die Unie van Suid-Afrika (as inisieerder), die Verenigde Koninkryk, Frankryk België en Portugal en hul onderskeie Afrika-gebiede; (v) die konferensie sou waarskynlik vroeg in 1951 in Afrika plaasvind; en (vi) die Britse minister van Buitelandse Sake en die Unie se Hoë

66. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, pp. 189-190.

Kommissaris in Londen (namens die Unieregering) behoort gesamentlik die uitnodiging tot die konferensie aan die ambassadeurs van die ander Europese lande en die Verenigde State oor te dra.⁶⁷⁾

Geyer het die Britse regering se toeligtingsmemorandum aan die Unieregering vir oorweging voorgelê. Die Verenigde Koninkryk was te vinde vir die aanbod van die Afrika-konferensie in medewerking met die Unie van Suid-Afrika en daar is voorgestel dat die konferensie reeds in Maart 1951 in Nairobi aangebied word.⁶⁸⁾

Gedurende 'n opvolgvergadering in Januarie 1951 tussen Forsyth en Liesching, waar Geyer weer deur Hamilton verteenwoordig is, het die eerste gevaarlike vir die beoogde konferensie geflikker toe die ewewig in die Europese magspolities in Afrika ter sprake gekom het. Liesching wou in opdrag van sy regering die konferensie beperk tot die bespreking van die tegniese en nie-militêre besonderhede en het voortydig gewaarsku dat België en Frankryk dalk besware mag opper oor die Statebond se beoogde militêre betrokkenheid in die Midde-Ooste, wat veral deur die inwoners van Afrika as 'n hernieude vorm van kolonialisme ervaar kon word. Op sy beurt was die Unie daarop uit om die potensiele diplomatieke triomf ten volle te benut deurdat hy versoek het dat die vlak van afvaardiging na die konferensie van 'n senior aard moet wees sodat verantwoordbare voorstelle namens die deelnemende regerings gemaak kon word.⁶⁹⁾

'n Berig in die *Cape Times* wat aandui dat die Unieregering 'n konferensie belê het om die verdediging van Afrika te bespreek, het diplomatieke rimpelings in Brittanje veroorsaak aangesien van die koloniale moondhede bra skepties was oor die Unie se

67. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Proposed Conference on Defence Facilities in Africa, 26 September 1950.

68. Hoë Kommissaris(Londen)-versameling, Houer 372, PS 18/5/3/2: Aide Memoire on Proposed Conference on Defence Questions in Africa, 28 Desember 1950.

69. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Proposed Conference on African Defence Facilities, 13 Januarie 1951.

motiewe. Geyer is vervolgens versoek om Erasmus oor 'n ministeriële persverklaring te nader waarin hy dié berig repudieer. Daar is verder ook aanbeveel dat die volgende sin ingevoeg word wat sou aandui dat die bydraes van die koloniale moondhede met belange in Afrika steeds verkry moet word: "It was recognised that several questions would arise which require future discussions with other powers interested in Africa".⁷⁰⁾

Donald Sole gee 'n interessante perspektief op die Unieregering se besluit dat Paul Sauer, nie Erasmus nie, die afvaardiging na die konferensie sou lei. Klaarblyklik het Malan reeds in September 1950 ten tye van Erasmus se besoek aan Londen besluit dat die Unie se *chef de protocol* die minister moet vergesel, "om sy handjie vas te hou", want "Erasmus had a dreadful penchant for putting his foot in it". Malan het by hierdie geleentheid dus besluit om een van sy Kaaplandse vertrouelinge in beheer van die afvaardiging na Nairobi te plaas, "because of the penchant of the South African Minister of Defence to make one faux pas after the other. However there was nothing that could be done about the fact that the Chief of Staff, General Matie du Toit, was a dunderhead, a political appointee of Frans Erasmus".⁷¹⁾

D en J. de Villiers sluit aan by Donald Sole se siening en verduidelik Sauer se betrokkenheid by die voorgestelde Nairobi-konferensie soos volg: "...dit is 'n militêre konferensie waarby mnr. Frans Erasmus, Minister van Verdediging, die eintlike belang het, maar dr. Malan voel geruster as die skerpsinnige Sauer met sy taktiese vermoëns ook by is".⁷²⁾

Die Konferensie oor Verdedigingsfasiliteite in Afrika het uiteindelik vanaf 20 tot 31 Augustus 1951 in Nairobi onder voorsitterskap van lord Ogmores, Britse minister van Burgerlike Lugvaart, plaasgevind. Slegs die Unie en Britse afvaardigings was op

70. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 372, PS 18/5/3/2: *African Defence Facilities Conference*, Geyer-Forsyth, 13 Januarie 1951.

71. D. Sole: *This Above All. The Reminiscences of a South African Diplomat*, pp. 128 en 144.

72. D. & J de Villiers: *Paul Sauer*, p. 108.

ministeriële vlak, terwyl die ander afvaardigings gelei is deur amptenare op die vlak van departementshoofde.⁷³⁾

Suid-Afrika se langtermyn-oogmerk met die konferensie was duidelik toe daar om taktiese redes besluit is om lord Ogmores voorstel van die hand te wys toe hy die medevoorsitterskap van die konferensie aan Sauer wou aanbied. Daar is geglo dat indien Brittanje dié leiersrol by die konferensie neem, hy uiteindelik verplig sou wees om 'n groter poging aan te wend om daarvan 'n sukses te maak. Suid-Afrika sou by so 'n Britse verbintenis baat vind, want gelykwaardige inspraak oor die tegniese aspekte van die verdediging van Afrika sou bydra tot die beskerming en die internasionale aansien van Suid-Afrika.⁷⁴⁾

Die doelwitte wat die Unie-afvaardiging na Nairobi vir homself gestel het, het die volgende ingesluit: (i) om 'n atmosfeer van wedersydse vertroue te skep oor die Unie se oogmerke met die verdediging van Afrika; (ii) om die ander lande te oortuig dat die verdediging van Afrika in almal se belang was; (iii) om 'n meer algemeen, aanvaarbare politieke-strategiese begrip oor die behoeftes van die vasteland te ontwikkel; en (iv) om 'n sentrale meganisme te skep wat die versameling en verspreiding van inligting en die gereelde informele oorlegpleging deur senior offisiere en tegniese beamptes sou bevorder.⁷⁵⁾

Die Unie-afvaardiging se verslag bied 'n minder gunstige prentjie oor die afloop van die konferensie. Die konferensie het wel daarin geslaag om 'n atmosfeer van samewerking te bewerkstellig. Daarby het die individuele kontak wat tussen die offisiere geskep is, die weg gebaan vir toekomstige samewerking. Die Unie het egter nie steun ontvang vir sy voorstel om 'n meganisme te vestig vir die versamel en verspreiding van inligting nie.

73. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: *African Defence Facilities Conference: Memorandum*, Augustus 1951.

74. D.B. Sole: *This Above All. The Reminiscences of a South African Diplomat*, p. 145.

75. Minister van Verdedigingversameling, Houer 2: Nairobi Conference, 26 September 1950-3 April 1951.

Die voorstel oor die benoeming van offisiere wat die nodige onderlinge skakelwerk sou onderneem, is ook nie aanvaar nie. Die Verenigde Koninkryk en Suid-Afrika is wel opdrag gegee om 'n volledige verslag oor die konferensie voor te berei en vir goedkeuring onder die ander lande te versprei.⁷⁶⁾

Sole, wat ook die konferensie bygewoon het, se evaluering was erg krities:

“Technically the Conference did prove a successful one, but politically as far as prospects of future British South African military co-operation were concerned it proved disastrous. In the first place Erasmus as Minister of Defence made an appalling impression despite Sauer’s attempts to cover up his colleagues’ deficiencies. What was infinitely worse was the impression by the C.G.S. (Matié) du Toit on the British officers who attended the Conference. These British officers were all war veterans of considerable calibre. They might have been prepared to accept that in politics any country can for a time be saddled with an incompetent Minister of Defence, but they could not overlook the incompetence of a Chief of Staff. It was quite clear that the Erasmus-du Toit combination inspired no trust or confidence whatsoever, either in the direction of the South African military forces or in the strategic concepts of the South African government. However, this was unfortunately not something that I could spell out in a formal report. The other major obstacle to military co-operation on the African continent was of course the attitude of the South African Government towards the employment of African troops. The deep seated prejudice against what was called the ‘arming of the natives’ came through all too clearly in the contacts which the Erasmus/du Toit combination had with their counterparts in Nairobi.”⁷⁷⁾

76. Ibid.

77. D.B. Sole. *This Above it All. The Reminiscences of a South African Diplomat*, p. 145.

Die Unieregering se haas met die opvolging van die konferensie was baie duidelik toe Geyer versoek is om sy regering se weergawe van die goedgekeurde verslag aan die regerings in Parys, Brussel, Lissabon, Washington en Salisbury te stuur met 'n verduideliking dat dit slegs die algemene verkiesing in Brittanje was wat die uitreik van 'n soortgelyke verslag van Whitehall vertraag het.⁷⁸⁾

Die Unieregering se voorstel het egter nie in Londen byval gevind nie en Geyer moes dit noodgedwonge aan Forsyth stel dat albei lande gesamentlik en te alle tye onderlinge oorleg moet pleeg voor die goedkeuring en uitreik van sodanige verslae kon plaasvind.⁷⁹⁾

Geyer het later uit Pretoria verneem dat die vertraging nie net te wyte was aan die Britse algemene verkiesing nie, maar ook vanweë groeiende Brits-Franse diplomatieke konfrontasie oor die internasionale aansien van albei lande in Afrika. Die Franse wou die geografiese omvang van die Konferensie oor Verdedigingsfasiliteite in Afrika uitbrei om gebiede soos Algerië en Marokko in te sluit, wat Parys in staat sou stel om inspraak in nie-Franssprekende gebiede te kry. Brittanje daarenteen het geargumenteer dat die betrokke Franse koloniale gebiede binne die geo-strategiese domein van NAVO ressorteer. Die Franse het tot die ontsteltenis van sowel Whitehall as Pretoria daarop bly aandring dat 'n opvolgkonferensie in Dakar in Wes-Afrika gehou moet word waar die besprekings van Nairobi uitgebrei kon word om die hele Afrika in te sluit.⁸⁰⁾

Teen die middel van Maart 1952 was dit duidelik dat die Unieregering se oogmerke om Afrika enersyds teen kommunistiese aggressie te beskerm, maar ook om Pretoria se eie

78. Minister van Verdedigingversameling, Houer 2: Nairobi Conference, 20-31 Augustus 1951.

79. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: African Defence Facilities Conference Memorandum: Geyer-Forsyth, 11 November 1951.

80. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: African Defence Facilities Conference: French Proposals for an Additional Conference to deal with West and North-West Africa, Forsyth-Geyer, 26 September 1952.

internasionale aansien te verhoog, deur die botsende en wedywerende magspolities van die leiermoondhede in Wes-Europa ongedaan gemaak word.⁸¹⁾

Op 'n vraag in die Britse Hoër Huis in April 1952 oor die vordering wat gemaak is na die Nairobi-konferensie kon lord Ogmores slegs antwoord: "The Report of the Conference has been accepted by the Governments of the United Kingdom, Union, Southern Rhodesia and Italy. Acceptance is awaited from the Governments of Belgium, Ethiopia, France and Portugal. We are unable to take the matter further until all Governments, which participated in the Conference have accepted the Report".⁸²⁾

Teen Augustus 1953 is Geyer formeel ingelig dat dit duidelik was dat interne Europese magspolities, die Unieregering se verwagtinge van die Nairobi-konferensie finaal verydel het.⁸³⁾

7.8 DAKARKONFERENSIE: JUNIE 1954

'n Paragraaf uit die verslag van die Dakarkonferensie meld dat die Unie van Suid-Afrika genooi is na 'n konferensie om na die veiligheid van die westelike gedeelte van Afrika, suid van die Sahara om te sien. Dié paragraaf bied egter 'n skewe weergawe van wat die uitnodiging voorafgegaan het. Gedurende en na die Nairobi-konferensie het dit duidelik geword dat Frankryk graag 'n soortgelyke konferensie in Wes-Afrika wou aanbied. Whitehall was gekant teen die Franse voorstel en Stephen Lockhart van die Britse Departement van Buitelandse Sake het allerlei argumente gebruik waarom die beraad nie behoort plaas te vind nie. So is daar byvoorbeeld aangevoer dat die grondwetlike ontwikkelinge in die Goudkus en Nigerië sou meebring dat swart afgevaardigdes

81. Ibid.

82. Hoër Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: African Defence Facilities Conference, Lord Ogmores before the House of Lords, 29 April 1952.

83. Op. cit., Forsyth-Geyer, 15 Augustus 1952.

na die konferensie sou kom wat weer moontlike konfrontasie met Suid-Afrika kon ontlok.⁸⁴⁾

In werklikheid was die Britse Department van Buitelandse Sake nie geneë om Suid-Afrika by so 'n Afrika-konferensie te verwelkom nie, want die Kantoer vir Statebondsbetrekkinge is versoek om vas te stel of Suid-Afrika werklik belangstel om die konferensie by te woon. Daar is beweer dat Pretoria nie wesenlike belang in Wes-Afrika het nie. In diplomatieke kringe is dit egter duidelik gestel dat daar nie bekostig kon word dat Pretoria se houding oor swart afgevaardigdes die konferensie bederf nie.⁸⁵⁾

Dit het intussen duidelik geword dat die lede van die Britse Generale Staf nie dieselfde siening as hul diplomatieke kollegas gedeel het nie, aangesien die militêre opperbevel daarop aangedring het Suid-Afrika die geleentheid gegun moes word om die mees effektiewe afvaardiging saam te stel.⁸⁶⁾

Geyer, wat anders as sy Britse ampsgenoot nie by enige onderhandelinge oor die betrokke konferensie betrek is nie, is uiteindelik wel meegedeel:

“The United Kingdom High Commissioner finally intimated that his Government would welcome South African participation on the best possible basis. The matter was thereupon referred to the Minister of Defence and I may add that he is of the opinion that if invited to the proposed conference, the Union would accept the invitation”.⁸⁷⁾

84. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: African Defence Facilities Conference, Dakar, Maart 1954; G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, p. 73.

85. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/3/2: West African Defence Conference, Sole-Forsyth, 16 Maart 1953.

86. Op cit., Forsyth-Sole, 1 April 1953.

87. Op cit., Forsyth-Geyer, 23 Mei 1953.

In teenstelling met die geselskap na Nairobi is die Unie-afvaardiging na Dakar nie van enige minister vergesel nie. Die leier van die afvaardiging was H.F. Cuff, Sekretaris van Verdediging en hy is bygestaan deur 'n sterk militêre kontingent van senior offisiere, dr. T.W. Schumann van die Weerburo en B.G. (Brand) Fourie van die departement van Buitelandse Sake.⁸⁸⁾

Die Dakarkonferensie het uiteindelik vanaf 11 tot 18 Maart 1954 plaasgevind. Die Suid-Afrikaanse afvaardiging het vanweë die ernstige vertragings en gebrek aan gerigte optrede wat die afloop van die Nairobi-konferensie gekenmerk het, voorgestel dat daar 'n sentrale buro of meganisme onder beheer van die Verenigde Koninkryk en Frankryk geskep word om as koördinerende- en verspreidingsagentskap op te tree. Weer eens is dié poging tot die koördinering en sentralisering van inligting gestuit deurdat België en Portugal hulle teen die voorstel uitgespreek het.⁸⁹⁾

Malan se toespraak in die Volksraad op 11 Maart 1954 (die eerste dag van die Dakarkonferensie) dien as bewys waarom die koloniale moondhede toenemend verontrus geraak het oor die Unie se motiewe in Afrika. Daarbenewens sou openbare steun aan die Unie by so 'n internasionale konferensie hul eie situasie in Afrika net verder verswak, aangesien die koloniale moondhede reeds te kampe gehad het met enorme politieke druk om die politieke ontvoogding van Afrika te versnel. Die volgende uittreksel uit Malan se toespraak was, volgens 'n verslaggewer, deurslaggewend waarom Suid-Afrika se inisiatiewe toenemend met duidelike teenkating begroet is: "We should prevent Africa from becoming militarised. Africa should not follow the road taken by other parts of the world by becoming militarised. It should not be dragged into wars in other parts of the world. If it were done Africa would be a danger to itself and a danger to the European in Africa and a danger to South Africa".⁹⁰⁾

88. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 96: Defence Facilities in Western Africa: Conference in Western Africa, Dakar, 1954: Forsyth-Ambassadeur Parys, 10 Februarie 1954.

89. Op. cit., 2 April 1954.

90. Sekretaris van Verdediging, Houer 96: Defence Facilities in Western Africa, Conference in Dakar 1954 (General), Chapter I.

Dit het spoedig duidelik geword dat ook die Dakarkonferensie wesenlik nie veel sou bydra tot die verdediging van Afrika nie. Die politieke ontvoogding van die voormalige koloniale gebiede, die opbouende onrus in die Midde-Ooste, die toename in die konflik in Suidoos-Asië en die uitbreidingsdrang van die Sowjet-Unie, het mettertyd die fokus weg van Afrika verskuif. Dit blyk dus dat die Unie se pogings om sy eie posisie in Afrika te beskerm en om internasionale aansien te verwerf deur saam met die Verenigde Koninkryk as mede-organiseerder in die beskerming van Afrika op te tree, gefaal het omdat internasionale politieke verwickelinge en die ontvouende internasionale teenstand teen die Unie se binnelandse politieke beleidsrigting, inisiatiewe gekelder het.

7.9. BETROKKENHEID IN KOREA

Die Noord-Koreaanse aanslag op die Republiek van Korea op 25 Junie 1950 het gelei tot 'n resoluksie in die Veiligheidsraad waarin versoek is dat die vyandelikhede dadelik opgeskort moet word en dat die invallers tot noord van die 38ste breedtegraad moet terugval. Op 27 Junie was die Veiligheidsraad, vanweë Noord-Korea se onwilligheid om die vorige resoluksie te gehoorsaam, genoodsaak om 'n verdere resoluksie te aanvaar waarin aanbeveel is: "...that the members of the United Nations furnish such assistance to the Republic of Korea as may be necessary to repeal the armed attack and to restore international peace and security in the area".⁹¹⁾

Geyer se aankoms in Londen het dus saamgeval met die uitbreek van die vyandelikhede in Korea. Hy het ook reeds op 26 Junie, ten tye van sy eerste amptelike besoek aan *India House*, die Indiese Hoë Kommissariaat in Londen, daarvan bewus geraak dat daar van die Statebondslande verwag sou word om standpunt in te neem oor die vyandelike inval. Hy het ook besef dat sy Indiese ampsgenoot, Krishnan Menon, ondanks sy land se Statebondsverbintenis, nie noodwendig die Veiligheidsraad se veroordeling van Noord-Korea sou ondersteun nie.⁹²⁾

91. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2: *The British Commonwealth and the Defence of Korea*, 14 September 1950.

92. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 26 Junie 1950.

Geyer se kennismaking met die Koreaanse konflik het hom bewus gemaak van sy eie regering se optrede oor buitelandse aangeleenthede en die verstregelde wyse waarop internasionale verhoudinge bedryf word. Een van sy eerste ervarings van 'n inligtingsvergadering van die Hoë Kommissaris onder leiding van Gordon-Walker het juis oor die ontvouende krisis in Korea gehandel:

“Voorsitter Gordon-Walker vra of van die HK's kon iets sê van hul regerings se houding. Kanada, Australië en Nieu-Seeland se regerings het reeds verklarings uitgereik, die vraag was dus eintlik aan my en die Asiate gerig. Hulle drie het geswyg soos die graf! Ek het verduidelik dat my regering juis aantrek (sic) na die sessie, vandaar dat ek nog niks kon verneem nie, maar dat ek persoonlik meen dat my regering die Veiligheidsraad se besluit en die Amerikaanse optrede heelhartig sal steun. Die Asiate is nie te vertrou nie, eintlik Indië, maar die ander twee durf nie teen Indië gaan nie. Die gerug is dat Indië die Amerikaanse optrede afkeur. Sekerlik is dit opvallend dat Indië tjoepstil bly. Indië bederf (miskien nie tot ons nadeel nie!) die 'familie'-houding. Die Britte wil alte graag ons as 'n groep beskou laat word (sic), maar nou kan selfs op hierdie informele besprekings nie vryelik gepraat word nie. Die feit dat daar geen vrae of bespreking was nie, moet net daaraan toegeskryf word. Dit is trouens die gebruik dat die Britse regering sommige geheime berigte oor buitelandse sake net aan die blanke HK's stuur”.⁹³⁾

Ondanks Geyer se onderneming was hy totaal in die duister oor sy regering se standpunt en duidelik gefrustreerd oor die gebrekkige bestuur van die buitelandse aangeleenthede. Hy was oortuig dat die Unie se openbare steun vir die Veiligheidsraad se anti-kommunistiese optrede, die moontlikheid van groter diplomatieke en politieke erkenning by dié wêreldliggaam en ook op die breër internasionale front ingehou het:

“While I fully appreciate difficulty resulting from P.M.'s absence from Pretoria I feel there would be great advantage for Union if early statement could be made

93. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 28 Junie 1950.

about our Government's attitude towards Security Council action. The United Kingdom, Canada and other countries have already expressed their support and it is clear that the Americans attach great importance to the attitude by members of the United Nations at this critical point. Would it be possible to lay these views urgently before the Prime Minister?"⁹⁴⁾

Uit briefwisseling tussen Forsyth en Geyer blyk dit dat Malan en die Unie-kabinet tot en met Geyer se navraag geen duidelike standpunt oor 'n moontlike bydrae tot die konflik in Korea geformuleer het nie:

"The Union Government have noted with satisfaction the resolution of the Security Council and in support of that resolution the prompt and firm decision of President Truman and the United Kingdom Government to do what they can to check the aggressive plans of North Korea. As to any possible assistance that could be rendered by the Union Government it is hoped to consult the Prime Minister tomorrow and to let you have a reply probably tomorrow night"⁹⁵⁾

Geyer het ook besef dat die Unieregering se byna nuwe benadering tot die internasionale politiek, terwyl daar terselfdertyd naartoe gepoog is om internasionale vennote te bekom, groot diplomatieke probleme in die toekoms sou oplewer:

"The Union Government have never regarded the Far East as falling within the sphere of their military responsibilities in the preservation of world peace. Moreover with regard to the remoteness of the present scene of aggression from South Africa there is apparently little assistance of any kind that the Union could give which bearing in mind the time factor"⁹⁶⁾

94. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 309, PS 17/25/1: Korea, Geyer-Forsyth, 29 Junie 1950.

95. Op. cit., Forsyth-Geyer, 29 Junie 1950.

96. Ibid.

Die Unieregering het in dieselfde verklaring 'n betreklik vae onderneming van steun belowe mits die ander Statebondslande hulle ook tot soortgelyke optrede sou verbind:

"...the Union Government would be prepared in consultation with Great Britain and the other Dominions, to give the most careful and sympathetic consideration to any appeal for assistance, received either from the United Nations or those Western countries who associate themselves with the Security Council resolution..."⁹⁷⁾

Geyer se direkte betrokkenheid by die krisis in Korea was beperk, aangesien Gerhard Jooste, die Unie se ambassadeur in Washington, betrek is by die ontvouende konflik in die Verre Ooste. Geyer se aanvanklike betrokkenheid, maar veral sy uiteindelik pragmatiese waardering van Suid-Afrika se posisie in die krisis in Korea, blyk duidelik uit sy private briefwisseling:

"Ek is alte jammer dat ons regering so gesloer het met sy verklaring. Dit sal wel te wyte wees aan die trek van Kaapstad na Pretoria en ou Dr. se vakansie. So tussen ons ek het hiervandaan vuur gemaak, anders het dit miskien nog langer geduur. Miskien besef 'n mens hier in die buiteland beter as tuis hoe sulke dinge jou land se posisie in die oë van ander raak"⁹⁸⁾

Geyer se reaksie op die ontplooiing van Unie-troepe in Korea was weer eens tekenend van sy groter wordende internasionale perspektief: "...maar natuurlik is dit vir die Amerikaners 'n teleurstelling, in daardie sin dus vir ons politiek ongelukkig. Die Amerikaners heg daar abnormale waarde aan dat hulle onder 'n V.V.O. besluit handel. As ons ons nou alleen van al die lande 'n ander houding ingeneem het, het ons weer geïsoleerd gestaan en dit in verband met die soort saak waarvoor die V.V.O. inderdaad in die lewe geroep is. Deur die wêreld sou dit waarskynlik vertolk gewees het as 'n openbaring van vyandigheid teenoor die V.V.O. as sodanig"⁹⁹⁾

97. Ibid.

98. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 20: Geyer-Weber, 1 Julie 1950.

99. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 23: Geyer-Weber, 29 Julie 1950.

In 'n insiggewende wending in die Unieregering se houding tot die Koreaanse konflik, het die Departement van Buitelandse Sake aangekondig dat "...the United States Government was prepared to engage in direct consultation with the Union Government with regard to the co-ordination of any assistance that South Africa might be able to provide..."¹⁰⁰⁾

Na verdere bilaterale samesprekings het die Unieregering op 4 Augustus die volgende persverklaring uitgereik:

"Contact has been made with United States of America with the object of ascertaining whether there was any assistance other than the military character which the Union could make available. Since from discussions with the U.S.A. it now appears there is no alternative assistance which the Union can render, the Government has decided special efforts should be made to render military aid. This will be offered in the form of a fighter squadron with ground personnel".¹⁰¹⁾

Permanente lede van die Unie-verdedigingsmag kon volgens wetgewing slegs binnelands ontplooi word en militêre betrokkenheid in die Verre-Ooste sou dus uitsluitlik deur vrywilligers onderneem word. Die vrywillige kontingent bestem vir Korea het aanvanklik uit ongeveer 50 offisiere en 200 onderoffisiere bestaan en het einde Augustus per skip na Korea vertrek.¹⁰²⁾

2 Eskader van die Suid-Afrikaanse Lugmag is tot die 18de Amerikaanse Vegterbomwerpervleuel toegevoeg. Die Suid-Afrikaanse Lugmag het egter nie oor geskikte vliegtuie vir die oorlog in Korea beskik nie, maar ingevolge die Amerikaanse

100. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 309, PS 17/25/10, volume 2: Union Government's Statement on Aid to Korea: Persverklaring van die Staatsinligtingskantoor, 15 Julie 1950.

101. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 309 PS 17/25/10, volume 2: Union Government's Statement on Aid to Korea: Jooste-Forsyth, 24 Julie 1950

102. Militêre Adviseur (Londen)-versameling, Houer 422, Korea: Cuff-Geyer, 15 Augustus 1950.

Mutual Defence Assistance Act is die Unieregering toegelaat om Mustang F-51 vliegtuie van die Verenigde State aan te skaf.¹⁰³⁾

Geyer se betrokkenheid by die konflik in Korea het beperk gebly tot verslagdoen nadat hy van die vergaderings van die Hoë Kommissaris bygewoon het. Hy kon by geleentheid berig dat die Britse ambassadeur in Moskou samesprekings met Andrei Gromiko, Russiese Minister van Buitelandse Sake, gevoer het om vas te stel of die Sowjet-Unie mede-verantwoordelik was vir die aanstigting van die spanning tussen die twee Koreas. Geyer kon die Unieregering ook vergewis van die erns van die situasie, deurdat hy Attlee se presiese bewoording oor die militêre situasie in Korea net so aan die regering oorgedra het: "...but the thing will have to be fought out, we can't accept defeat, which would be a defeat not for the United States but for the United Nations"¹⁰⁴⁾

Geyer se siening dat sy druk program hom daarvan weerhou om 'n sosiale vlinder soos sy voorganger te wees, en sy gebrekkige belangstelling in militêre aangeleenthede, het waarskynlik daartoe bygedra dat Hamilton by etlike geleenthede versoek is om Suid-Afrika-Huis by sodanige informele geleenthede te verteenwoordig. Ernest Davies, Britse Adjunk-minister van Buitelandse Sake, het as gasheer soms belangrike inligting oor die Koreaanse konflik by die gereelde, informele middagetes aan sy gaste deurgegee. Die Verenigde Koninkryk se pogings om 'n bufferstrook of onbesette gebied tussen die vyandelike magte te vestig, is by die gesprek geopper en terselfdertyd het Davies ook sy kommer uitgespreek dat Moskou dalk dié stukrag agter Mao Zedong was wat weer op sy beurt die Noord-Koreane gesteun het. Die ministeriële gissing oor Sowjet-betrokkenheid by die gebeure in Korea, het Pretoria opnuut onrustig gestem en veral by Buitelandse Sake is daar voortdurend planne geprakseer om deur middel van alliansieknoping die beskerming van Afrika en veral Suid-Afrika te probeer waarborg.¹⁰⁵⁾

103. L. Jooste: *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, p. 142.

104. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 309, PS 17/25/2: Korea, Geyer-Forsyth, 14 Julie 1950.

105. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 334, PS 17/18/86/5: Korea, Hamilton-Forsyth, 21 November 1950.

Suid-Afrika se betrokkenheid in Korea het gou 'n finansiële uitgawe meegebring wat weer 'n groot stremming op die Suid-Afrikaanse begroting geplaas het. Daar is begroot vir £8,250,000 om die operasionele taakmag gedurende 1950-1951 veggereed te hou. Dié bedrag was meer as 45% van die totale weermag-begroting. Die bewilliging van dié geld was bewys van die Unieregering se pogings om groter internasionale aanvaarbaarheid te verkry deur middel van vrywillige buitelandse betrokkenheid in vennootskap met die Westerse moondhede.¹⁰⁶⁾

Die Unieregering se gereelde skakeling met Jooste, wat by die speerpunt van die Weste se diplomatieke betrokkenheid in die Verenigde State was, die Attlee-regering se amptelike communiques wat direk via Evelyn Baring aan Forsyth en Malan oorgedra is en Erasmus se direkte skakeling met sy Britse militêre ampsgenoot, sonder om Geyer van die besonderhede te vergewis, het laasgenoemde grootliks buite die dampkring van die Koreaanse krisis geplaas.¹⁰⁷⁾

Weer eens was dit Hamilton wat op 19 Desember 1950 'n inligtingsvergadering van die Statebondslande bygewoon het. By dié geleentheid het dit geblyk dat Attlee en Truman uiteenlopende standpunte oor die VN se betrokkenheid in Korea gehuldig het. Washington was nie geneë om enige kompromie oor Korea te aanvaar nie terwyl Whitehall alles moontlik wou doen om 'n volskaalse oorlog af te weer deur verdere samesprekings te bepleit. In sy weergawe van dié samesprekings het Davies ook die tanende internasionale invloed van die Verenigde Koninkryk bevestig: "...whatever happened, the United Kingdom and the United States had to preserve a common front in this grave crisis, the United Kingdom Government was bound to go along with the Americans and could do no more than counsel moderation and coolness".¹⁰⁸⁾

106. Ibid.

107. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 334, PS 17/18/86: Korea: Attlee-Malan, 1 Desember 1950.

108. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 334, PS 17/18/86: Korea: Davies-Hamilton, 19 Desember 1950.

Die bekende W.K. Hancock, professor in ekonomiese geskiedenis aan die Universiteit van Oxford, se pessimistiese uitlating teenoor Geyer was bewys van die vrees wat Westerlinge destyds vir Russiese aggressie gekoester het: "Why should the Russians when from their point of view they were convinced that the West were preparing for war against them, stand still until we were ready". Geyer het nie die uiters pessimistiese siening gedeel nie, maar tog Hancock se swartgallige voorspelling aan Forsyth deurgegee.¹⁰⁹⁾

Dönges het in die plek van Malan die Unie-afvaardiging na die Eerste Ministerskonferensie in Januarie 1951 in Londen gelei en hy is bygestaan deur Forsyth, Geyer en Hamilton. Die militêre beskerming van die Midde-Ooste was, benewens die gebeure in Korea, van die hoofemas wat op die byeenkoms bespreek is. Uit notules van die sessies blyk dit dat Forsyth, Hamilton en Geyer al die sessies bygewoon het. Hoewel geen bewyse gevind kon word van Geyer se direkte betrokkenheid by die byeenkoms nie, kon hy waarskynlik vanweë sy gereelde diplomatieke toegang tot al die oorsese gesante die Unie-afvaardiging van besonder goeie, voortydige advies voorsien. Sy kennis van die verskillende lande se beleidsrigtinge oor die Statebond se betrekkinge met die Verenigde State, Washington se voorstelle oor die toepassing van moontlike strafmaatreëls teen die Volksrepubliek van China en strategieë wat gevolg moet word om 'n skietstaking in Korea te bewerkstellig, het waarskynlik 'n beduidende rol gespeel in die formulering van die Unie se standpunt.¹¹⁰⁾

Dönges se verhoë op die konferensie het getuig van 'n pragmatiese politieke benadering in 'n tyd waar groeiende ideologiese verskille in 'n gespanne internasionale wêreld maklik tot oorhaastige optrede kon lei. Hy het veral bepleit dat die Statebondslende voortydig die politieke en militêre, maar veral ook die ekonomiese spierkrag van sowel

109. Op. cit., Hamilton-Forsyth. 20 Desember 1950.

110. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 446, PS 26/23/12: Meeting of Prime Ministers, 4 Januarie 1952.

die bondgenote as die vyande van demokrasie moet beoordeel voor daar op strafmaatreëls besluit word. Terselfdertyd kon Geyer se pleidooi dat die Unie 'n meer volgehoue verbondenheid met die Weste se internasionale inisiatiewe moet toon, ook gelees word uit die volgende aanhaling uit Dönges se toespraak van 4 Januarie 1951:

“All possible measures should be taken to mobilise support and sympathy for the democratic Powers and we should spare no effort to preserve peace. The present was a testing time. It could not be denied that aggression had been committed and we could not stand aloof. We should not allow the realism of our approach and our desire to avoid precipitate action to lead us to adopt an attitude which would suggest to the world that, although we were resolute in the face of aggression by a smaller Power, we were powerless to resist aggression by a stronger Power. But we must be true to our principles”.¹¹¹⁾

Dönges het, waarskynlik weer op aandrang van Geyer en die ander raadgewers, die byeenkoms van Statebondspremiers benut om die Unie se status as internasionale produsent van strategiese minerale te beklemtoon. Dönges se verwoording van die Unie se voortdurende soeke na internasionale verbintenisse en ook om vrye toegang na strategies-belangrike buitelandse produkte en goedere te verseker, is soos volg genotuleer: “...her {Suid-Afrika se} own contributions to the world's supplies of raw materials gave her a moral claim to secure supplies of goods which she required. Some international arrangement for controlling the distribution of scarce raw materials was clearly needed. The supply position had been dislocated by stockpiling by the United Nations and other Powers; and South Africa having no part in O.E.E.C. or N.A.T.O., would welcome the establishment of some further international organisation in which she could have a vote”.¹¹²⁾

111. Ibid.

112. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 446, PS 26/23/12: Meeting of Prime Ministers, 9 Januarie 1951.

Besluite wat op die konferensie geneem is, toon ook Geyer se beperkte rol oor militêre aangeleenthede. Hoewel die finale *communiqué* van die Eersteministerskonferensie na die rol van die Hoë Kommissaris verwys het, is daar ook alternatiewe meganismes geskep om veral die militêre aangeleenthede te hanteer.¹¹³⁾

Die Unie se hoof van Generale Staf het besluit dat Suid-Afrika in Londen deur 'n brigadier en luitenant-kolonel as militêre adviseurs verteenwoordig sou word wat die Unie in 'n nuut saamgestelde Statebondverdedigingsraad sou verteenwoordig. Toekomstige militêre skakeling en onderhandelinge sou deur die Ministerie van Verdediging, stafhoofde van die Unie-weermag of die Unie se verteenwoordigers in die Statebondverdedigingsraad onderneem word. Ingevolge dié aanbeveling sou die Unie se Hoë Kommissaris in Londen nie direk betrokke wees by onderhandelinge, samesprekings of ooreenkomste van 'n militêre aard nie.¹¹⁴⁾

Die Statebondskonferensie oor veiligheidsaangeleenthede wat in Mei 1951 in Londen plaasgevind het, was verdere bewys daarvan dat Suid-Afrika-Huis of eerder dan Geyer, nie betrek is by die aanvoorwerk vir die soort byeenkoms nie. Malan het via Baring 'n uitnodiging van Attlee ontvang om 'n Suid-Afrikaanse afvaardiging na die betrokke konferensie te stuur. Malan, op sy beurt, was aanvanklik baie bekommerd dat die uitnodiging ook aan Indië, Pakistan en Ceylon gerig sou word.¹¹⁵⁾

Dit was weer Baring wat Malan verseker het dat die beoogde konferensie slegs ten doel gehad het om (a) die drie Asiatiese lede te ondersteun in die skep van hul eie veiligheidsmaatreëls teen moontlike kommunistiese indringing, (b) om al die Statebondslende in te lig oor die maatreëls en optredes wat die Verenigde Koninkryk ingespan het om suksesvol teen kommunistiese insypeling op te tree, en (c) die

113. Ibid.

114. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 446: Meeting of Prime Ministers, 13 Januarie 1951.

115. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 446, PS 26/23/12: Defence Liaison Arrangements, Januarie 1951.

versekering is ook gegee dat die beplande byeenkoms nie die bespreking van ander politieke aangeleenthede sou toelaat wat met 'n hoë vlak van geheimhouding gepaardgaan nie. Dit was dus duidelik dat drie Asiatiese lidlande, ongeag die meer liberale gees van die tyd, selfs in Whitehall met 'n mate van agterdog bejeën is. Geyer se betrokkenheid was uiters beperk, waarskynlik vanweë sy gedwonge ruskuur, maar dit is insiggewend dat hy van Pretoria se kant eers van die beoogde konferensie verneem het toe hy Malan se brief van aanvaarding aan Whitehall moes oorhandig.¹¹⁶⁾

Geyer het slegs by een openbare geleentheid na die Unie se militêr-strategiese belangrikheid gedurende 'n oorlog verwys en dit was net na afloop van die Eerste Ministerskonferensie in 1951 toe hy op 15 Februarie 1951 by 'n byeenkoms van die *Royal Empire Society* as gasspreker opgetree het. Die toespraak is gelewer teen die agtergrond van die oorlog in Korea en die Verenigde Koninkryk se pogings om 'n militêre taakmag vir die beskerming van die Midde-Ooste op die been te bring. Dit was duidelik dat die bovermelde krisis hom die geleentheid gebied het om Suid-Afrika se strategiese belangrikheid vir die Weste te beklemtoon veral verwysend na (a) die lewering van belangrike grondstowwe, byvoorbeeld uraan, (b) as 'n belangrike skakel in kommunikasie tussen Wes-Europa en die lande aangrensend aan die Indiese Oseaan, (c) die geo-strategiese belangrikheid van die Kaapse seeroete en (d) die belangrike voordele wat Suid-Afrika se ontwikkelende chemiese-, staal- en voedselverwerkingsaanlegte ten tye van 'n oorlog vir die Weste kon inhou.¹¹⁷⁾

Hy het ook die versekering gegee dat alle blanke Suid-Afrikaners, ongeag hulle partypolitieke verbintenisse, hul aktiewe steun aan die Weste sou toesê indien die kommunistiese bedreiging 'n werklikheid word. As bewyse van die Unie se verbintenis en steun aan die Weste het hy genoem:

116. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 101: Commonwealth Security Conference. Attlee-Malan, 14 Februarie 1951; Malan-Attlee, 7 Maart 1951; Forsyth-Geyer, 9 Maart 1951.

117. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Royal Empire Society-toespraak, 15 Februarie 1951.

- (i) Dat Malan hom sedert bewindsaanvaarding gereeld teen Sowjet-uitbreiding uitgespreek het.
- (ii) Dat Malan terselfdertyd onderneem het dat die Unie sy volle gewig agter die Weste plaas.
- (iii) Dat Suid-Afrika baie graag by die Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie sou wou aansluit indien dit enigsins moontlik was.
- (iv) Dat Die Suid-Afrikaanse Lugmag deelgeneem het aan die Koreaanse oorlog.
- (v) Dat Erasmus in September 1950 'n besoek aan Londen gebring het om verdedigingsamesprekings met sy Britse kollega te voer.
- (vi) Dat president Harry Truman in Januarie 1951 verklaar het dat Suid-Afrika kwalifiseer om wapentuig ingevolge die *Mutual Assistance Act* by die Verenigde State aan te koop.¹¹⁸⁾

Hoewel Geyer in 'n insiggewende erkenning beken het dat die onrus in die Unie nie net aan kommunistiese agitاسie toegeskryf kon word nie, het hy terselfdertyd sy gehoor verseker dat Suid-Afrika se toeganklike strategies-belangrike ligging en die regering se uitgesproke anti-kommunistiese standpunt, vir eens en vir altyd die Unie se geloofwaardigheid bevestig het as betroubare bondgenoot van die Weste:

“South Africa has not waited for war to be declared before taking steps against Moscow's Fifth Column within her borders. Perhaps I may venture to say this: I sincerely hope that there will be as little sabotage in Britain, if war breaks out, as I should expect there is to be in South Africa”.¹¹⁹⁾

Gedurende 1951 en 1952 het Geyer toenemend op sy politieke sekretaris, Anthony Hamilton, gesteun om die Unieregering van inligting oor die verwickelinge in Korea te voorsien. Dit was Hamilton wat die Britse Departement van Buitelandse Sake namens die

118. Ibid.

119. Ibid.

Unieregering genader het en Pretoria se steun beloof het vir die Britse inisiatief om die vyandelikhede in Korea te beëindig. Die Unieregering, eie aan sy pogings om 'n internasionale rolspeler te word, het beklemtoon dat die Westerse lande betrokke in die konflik aktief betrokke behoort te raak by pogings om 'n skietstilstand af te dwing. Dié inisiatief het die moontlikheid ingehou dat politieke waarnemers Suid-Afrika se voorstel as 'n ondermyning van die VN kon beskou en daarom is bygevoeg: "They {die Uniekabinet} think it important, however, to stress that any such statement is to be regarded as a collective expression of views of the signatory states and not as a pronouncement on behalf of the United Nations".¹²⁰⁾

Na 'n lang onderbreking kon Geyer rapporteer dat die Hoë Kommissaris deur lord Swinton byeengeroep is, waar Selwyn Lloyd, Britse Minister van Verdediging, hulle oor die vredesinisiatiewe in Korea ingelig het. Dit het geblyk dat die Sowjet-Unie en die Volksrepubliek van China op daardie stadium 'n skietstilstand begeer, maar Singman Rhee van Suid-Korea was nie geneë om die staking van vyandelikhede te steun nie. Die Hoë Kommissaris het ook verneem dat indien Rhee nie tot 'n skietstaking oorgehaal kon word nie, die Verenigde Nasies dalk kon oorweeg, "...that it might be necessary to take action against him with a view to installing another Government in the Republic of Korea".¹²¹⁾

Ondanks dié sombere prentjie is die vyandelikhede in Korea op 27 Julie 1953 gestaak. Op 7 Augustus 1953 het die 16 lande wat onder die Verenigde Nasies se bevel opgetree het, 'n gesamentlike verklaring in Washington onderteken waarin hulle hul bereidwillig verklaar het om die Koreaanse bevolking te ondersteun in die heropbou van hulle land.¹²²⁾

120. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 468, PS 26/44/7A: Korea, Hamilton-Pritchard, 6 April 1951.

121. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 236, PS 11/10: Korea, Geyer-Forsyth, 3 Julie 1953.

122. Debatte van die Volksraad, kolom 1293, 10 Augustus 1953.

Die Unieregering het nie sy weg oopgesien om ekonomies tot die heropbou van Korea by te dra nie. Malan het die blaam vir die opskorting van die Unie se verdere betrokkenheid in Korea, vierkant voor die deur van die VN gelê. Die VN het volgens Malan toegelaat dat ondanks die Unie se daadwerklike bereidwilligheid om kommunistiese aggressie teen te staan, venynige aanvalle steeds voortdurend op Suid-Afrika in die Verenigde Nasies gedoen word. In die toekoms sou die Unie self besluit oor welke buitelandse verpligtinge hy bereid sou wees om te aanvaar, want "Suid-Afrika het gehoor gegee, en niteenstaande die feit dat Suid-Afrika sy plig gedoen het, moet Suid-Afrika jaar na jaar op die vergaderings van die V.V.O. gaan sit en hy gaan sit daar net vir die plesier om uitgeskel te word".¹²³⁾

Deelname aan die konflik in die Verre Ooste in 'n tyd toe die Nasionale Party-regering baie onwillig was om Suid-Afrikaners vir buitelandse militêre diens beskikbaar te stel, moet gesien word as 'n verdere poging om lojaliteit en steun aan die anti-kommunistiesgesinde Weste te toon. Die Unie-regering het gehoop dat sy steun teen kommunistiese aggressie tot groter Westerse steun vir Suid-Afrika se verdedigingsbeleid vir Afrika sou lei en vir hom sou werk. Malan se aanval op die VN het getoon dat Suid-Afrika nie die dividende gekry het waarop hy gehoop het nie.

7.10 DIE SIMONSTADSAMESPREKINGS

Politiese ontwikkelinge in Europa en die opkoms van die Britse handelsekonomie het teen die 19de eeu daartoe gelei dat Brittanje die Nederlanders vervang het as dié vlootmoondheid in Europa. Die vestiging van ekonomiese belange in die Midde- en Verre Ooste het verder daartoe bygedra dat die Kaap in 1806 'n permanente Britse gebied word. Die Britse maritieme teenwoordigheid ter beskerming van die Kaapse seeroete het dus die ontwikkeling van 'n ondersteunende administratiewe en logistieke infrastruktuur aan die Kaap nodig gemaak. Die teenwoordigheid van 'n Britse vloottaakmag in en om die Kaap sou ook die toepassing van die Britse koloniale beleid versterk en terselfdertyd

123. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 57: Korea Campaign General, 30 Julie 1953.

die Suid-Atlantiese Oseaan blywend as 'n Britse invloedseer vestig.¹²⁴⁾

In 1885 het die destydse Parlement van die Kaapkolonie 'n wet aanvaar waar al die bates van die *Simon's Bay Dock and Patent Slip Company* aan die Britse Admiraliteit oorgedra is. In 1898 is planne beraam om die Simonstadse skeepswerf aan Brittanje oor te dra. Sir Alfred Milner, destydse Britse Hoë Kommissaris, het ook geen twyfel gehad oor die belangrikheid van Simonstad vir Brittanje nie. Veilige toegang tot en beheer oor die seeroetes van die Suid-Atlantiese oseaan en die kusgebied van die Suider-Afrika, was deurslaggewend in die Britse besluit om 'n bedrag van R 7 000 000 {£ 3 500 000} te bewillig vir die uitbreiding van die Simonstadse skeepswerf.¹²⁵⁾

Die Unieregering het na 1910 ongeveer £ 85 000 per jaar bygedra tot die vlootverdediging van die Britse Ryk. Hoewel die Unieregering se Verdedigingswet van 1912 voorsiening gemaak het vir 'n *Kustgarnizoensmacht* en 'n *Zuidafrikaanse Afdeling van die Koninklike Marine Vrijwilliger Reserve*, was die Unie op daardie tydstip totaal aangewese op Britse hulp vir die beskerming teen aanvalle vanaf die see. Terwyl die Britse vloottaakmag in Simonstad steeds verantwoordelik was vir die veiligheid van die Unie se kusgebied, is daar terselfdertyd in 1922 'n Suid-Afrikaanse Seediens gestig. Dié stap het 'n nuwe maritieme era tussen Suid-Afrika en Brittanje ingelui wat uiteindelik die politieke beheer oor Simonstad ter sprake sou bring.¹²⁶⁾

Intussen het geheime onderhandelings reeds sedert 1921 tussen die Suid-Afrikaanse en die Britse regerings oor die politieke beheer van Simonstad plaasgevind. Die onderhandelinge het daartoe gelei dat die sogenaamde Smuts-Churchill-ooreenkoms in 1921 die lig gesien het. Ingevolge die eerste ooreenkoms sou al die grond en die geboue in en om die vlootbasis, aan die Unieregering oorgedra word vir 'n bedrag van

124. A. du Plessis: *South Africa and the South Atlantic Ocean: A Maritime-Strategic Analysis*, p. 11.

125. J.C. Goosen: *South Africa's Navy. The First Fifty Years*, pp. 131-132.

126. A. du Plessis: *Die Maritiem-Strategiese Betekenis van die Simonstad-Vlootbasis*, p. 22.

£150 262. Die volgende inskrywings in die ooreenkoms sou juriste in die Internasionale Reg egter vir die daarvolgende drie dekades in onsekerheid laat oor die staatsregtelike gebruiks- en besitreg van die Simonstad-vlootbasis, aangesien... "the right of the perpetual user for naval purposes" aan die Britse vlootopperbevel oorgedra en deur die Unieregering gewaarborg is. Die Unieregering sou terselfdertyd verantwoordelikheid aanvaar vir die verdediging van die grondgebied om die Kaapse Skiereiland, wat die Simonstadse skeepswerf ingesluit het. Daar is ook ooreengekom dat die Unieregering moes toesien dat die vlootbasis deurentyd, "...in the necessary state of defence for Imperial purposes" moet wees, "so that it will at all times be able to discharge its functions as a naval link in the sea communication of the British Empire".¹²⁷⁾

Gedurende die Tweede Wêreldoorlog het Suid-Afrika sy waarde as Westerse bondgenoot beklemtoon deurdat die Unie 'n betroubare verskaffer van krities-belangrike grondstowwe, voedselvoorrade en militêre toerusting aan die Geallieerdes was. Daarbenewens het die Unie geriewe beskikbaar gestel vir die opleiding van Britse vlieëniers en het Suid-Afrikaanse hawens 'n belangrike skakel gevorm tussen die oorloggeteisterde Wes-Europa, die Midde-Ooste en ook die Verre Ooste. Die aanvang van die Koue Oorlog en die vrees vir kommunistiese aggressie, het die Unieregering gedwing om internasionaal meer betrokke te raak. Deelname aan die Berlynse Lugbrug (1948), die lewering van uraan aan die Verenigde State en die Verenigde Koninkryk, daadwerklike betrokkenheid by die aanvoerwerk om 'n sukses van die Konferensie oor Verdedigingsfasiliteite in Afrika (1951) te maak, die aanvaarding van lidmaatskap van die Midde-Oosterse opperbevel en die pogings om lidmaatskap van NAVO of ander streeksverdedigingsorganisasies te bekom, was lewende bewys van die erns waarmee die Unieregering alliansievorming met die anti-kommunistiese Weste nagestreef het.¹²⁸⁾

127. C.J.R. Dugard: *Simonstown Agreement, South Africa, Britain and the United States*. The South African Law Journal, volume LXXXV, 1968, pp. 142-145.

128. J.E. Spence: *The Strategic Significance of Southern Africa*, pp. 10-12.

Die kommunistiese opmars in Oos- en Sentraal-Europa sedert die einde van die Tweede Wêreldoorlog het daartoe gelei dat die gedagte van 'n totale aanslag ook op Suid-Afrika van toepassing gemaak is. Die Unieregering het die kritiek op sy binnelandse beleidsrigtinge begin vertolk as die begin van 'n allesomvattende poging, in werklikheid 'n vorm van lae-vlak oorlogvoering om die regering van Suid-Afrika omver te werp. Teen hierdie agtergrond was dit dus nie vreemd dat direkte beheer oor Simonstad 'n prioriteit vir die Unieregering geword het nie. ¹²⁹⁾

Die tydperk na 1945 is gekenmerk deur pogings om verskeie streekverdedigingsorganisasies op die been te bring. Dit was dan ook Suid-Afrika se droom om 'n maritieme samewerkingsooreenkoms tussen 'n streeksmoondheid en 'n groot moondheid, byvoorbeeld die Verenigde Koninkryk, te sluit. Die na-oorlogse kommunistiese bedreiging is voorgehou as die rede waarom die vestiging van 'n Suid-Atlantiese Verdragsorganisasie (SAVO) nodig sou wees om Afrika en die suidelike seeroetes te beveilig. Samesprekings tussen Brittanje en die Wes-Europese koloniale moondhede oor die aangeleentheid het geen konkrete resultate opgelewer nie. NAVO se onwilligheid om in die Suid-Atlantiese gebied betrokke te raak, en soortgelyke onbetrokkenheid van Wes-Europese koloniale moondhede by die daarstelling van 'n SAVO, het die kwessie van die direkte beheer oor die Simonstad-vlootbasis des te meer dringend gemaak. ¹³⁰⁾

7.11 MINISTERIËLE BETROKKENHEID

F.C. Erasmus se besoek aan Londen in Julie 1949 het daartoe bygedra dat die beheer oor Simonstadse vlootbasis weer 'n belangrike besprekingspunt geword het. Die besoek het saamgeval met Britse pogings om die Unie by die verdediging van die Midde-Ooste te betrek. A.V. Alexander, Britse Minister van Verdediging, het in antwoord op Erasmus se louwarm reaksie op die Midde-Ooste-inisiatief genoem dat oordrag van die vlootbasis

129. A. du Plessis: *South Africa and the South Atlantic Ocean: A Maritime-Strategic Analysis*, pp. 33-34.

130. Ibid.

dalk ernstige oorweging verdien, mits die Britse vloot steeds gesamentlike gebruik van die basis ten tye van 'n oorlog sou geniet. In Britse militêre kringe is die gedagte verwelkom, want so 'n stap sou voorkom dat ernstige besnoeiings aan toekomstige militêre begrotings aangebring word. Die militêre beplanners het egter nie rekening gehou met die politieke implikasies van sodanige oordrag nie. Dit was veral die Ministerie van Statebondsbetrekkinge wat beswaar teen die voorstel aangeteken het. Daar is gevrees dat die oordrag beduidende partypolitieke voordeel aan die Nasionale Partyregering sou besorg wat weer die pro-Statebondsgesinde Smuts se politieke toekoms kon skaad. Daar was ook kommer of die nuwe Unieregering wel enige ooreenkoms met Brittanje oor die gesamentlike gebruik van Simonstad sou eerbiedig. ¹³¹⁾

Erasmus het gedurende sy amptelike besoek aan Brittanje in September 1950 die volgende skriftelike boodskap aan Gordon-Walker gerig:

“It is the policy of the Union Government to assume full responsibility for the Union and South West Africa. This contemplates the taking over of the base at Simonstown but would not preclude making available to the United Kingdom Government such naval dockyard and other harbour facilities at Simonstown, and other South African ports, as may be agreed upon”. ¹³²⁾

Daar kan dus met redelike sekerheid beweer word dat die verwagting geskep is dat die Simonstad-aangeleentheid weer in 1951 bespreek sou word. Erasmus het intussen voorgestel dat die Unieregering verdere konsepvoorstelle formuleer wat as basis vir verdere samesprekings kon dien.

Gordon-Walker se reaksie hierop was insiggewend en ook baie voorspelbaar:

131. J.W. Young: *The Foreign Policy of Churchill's Peace Time Administration*, p. 182.

132. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: Simonstad, Erasmus-Gordon-Walker, 28 September 1950.

“As I explained during our talk yesterday, there are a number of considerations which we should have to go into very carefully before we could discuss the matter officially...If the Union Government wish to raise with us the question of Simonstown ...I confirm that we shall naturally be prepared to have discussions with them on the subject. For this purpose it would, as I suggested in our talk be of assistance if your Government felt able to set out their views in writing”.¹³³⁾

Dit is duidelik dat die samesprekings van ‘n nie-formele aard was en nie deur die normale diplomatieke kanale aangevra en gevoer is nie. Geen rekord kon ook gevind word wat aandui dat Geyer of Hamilton wel na die samesprekings uitgenooi is of dit bygewoon het nie. Soos met die Hoë Kommissaris-aangeleentheid is die onus op die Unieregering geplaas om die aangeleentheid aan te voor en die nodige voorstelle op skrif te plaas. Die Britse ministers, soos Gordon-Walker, was dus ook kennelik versigtig om enige inisiatief aan te roer wat Britse openbare kritiek kon ontlok.

Op die vooraand van Gordon-Walker se besoek aan die Unie het Erasmus in Februarie 1951 enkele voorstelle oor die moontlike oordrag van die vlootbasis aan die Britse minister gestuur. Erasmus het dus gehoop dat die oordrag-aangeleentheid gedurende dié besoek daadwerklike momentum sou kry. Gordon-Walker daarenteen het die Britse diplomaat in die Unie vertroulik meegedeel “we should play this long”.¹³⁴⁾

Suid-Afrika-Huis, of meer spesifiek Geyer, was steeds in die duister oor die volledige inhoud van die onderhandelinge wat Erasmus oor die Simonstad-aangeleentheid gevoer het. ‘n Brief van Hamilton aan Forsyth bevestig dan ook dat Hamilton voorsien het dat Geyer ontstoke sou wees indien hy nie breedvoerig ingelig word oor die nou meer

133 Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: op. cit., Gordon-Walker-Erasmus, 28 September 1950.

134. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956*, p. 171.

formele onderhandelinge wat klaarblyklik tussen Erasmus, Gordon-Walker en ook Attlee plaasgevind het nie.

“Since, I know the High Commissioner takes a great interest in this particular subject, I would like to show him, on his return next week, a copy of the memorandum {die Erasmus voorstelle}... as however, for security reasons, you are controlling the number of copies issued, I did not want to have the memorandum copied here, nor indeed would the urgent need of getting it down to Downing Street at once have given us time for that. Would it in the circumstances be possible please for you to let us have another copy for the High Commissioner’s personal use?”¹³⁵⁾

Na Erasmus se besoek aan Londen in Junie 1951 het die Britse regering ‘n memorandum aan die Unieregering uitgereik waarin die volgende inligting vervat is:

“The United Kingdom Government ... welcome the Union Government’s policy of expanding the South African own naval forces and working towards the full assumption of naval responsibilities for South African Defence in accordance with the normal pattern of development in Commonwealth countries. The progressive assumption of control of the Simonstown naval base by the Union of South Africa and related problems require full and expert examination and for this purpose arrangements have now been made for talks to take place in the Union. The Union Government have assured the United Kingdom Government that if South Africa assumed full responsibility for the naval base... such facilities as the United Kingdom may require in peace and the allies of the Union in war, would be made available”¹³⁶⁾

135. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: Simonstad. Hamilton-Forsyth.

7 Februarie 1951.

136. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 84: Statement by the United Kingdom Government. Simonstown, 30 Junie 1951.

Briefwisseling tussen Shinwell en Erasmus na afloop van die samesprekings dien ook as bewys dat daar ooreenstemming was dat (i) die operasionele bestuur van die Suid-Afrikaanse Vloot en (ii) die diensvoorwaardes (legitimate expectations) van die diensdoende personeel in Simonstad van die eerste besprekingspunte sou wees wat aandag behoort te geniet. Erasmus het na sy terugkeer van Londen ook voorgestel dat die twee regerings daadwerklike aandag skenk aan twee verdere aangeleenthede, naamlik (i) die faktore wat sou bepaal wanneer die basis ten volle onder die operasionele beheer van die Unieregering geplaas word en (ii) die beskikbaarstelling van hawegeriewe aan die Suid-Afrikaanse Vloot gedurende die tydperk wat die oordrag voorafgaan.¹³⁷⁾

In dieselfde brief het Erasmus egter ook 'n ander baie netelige aangeleentheid opgehaal wat Britse agterdog jeens die motiewe van die Nasionale Partyregering weer laat opvlam het:

“I do not think the draft will require much, if any alteration except possibly, concerning the passage referring the availability of the facilities of the Simonstown base to the United Kingdom Government in peace and war. The grant of such facilities in peace and war against Communism will, in my view present no difficulty; an undertaking to grant them in any future war might”.¹³⁸⁾

Erasmus se persoonlike siening van toekomstige toegang tot en gebruik van die Simonstad-vlootbasis het Whitehall heel onkant gevang:

“My colleagues and I were disturbed at the possibility of any reservations on this point. As you will remember we emphasised in our discussions with you how

137. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: Simonstad: Erasmus-Shinwell, 3 Julie 1951.

138. Op. cit., Gordon-Walker-Erasmus, 3 Augustus 1951.

important it was for us to have this absolute assurance. We had understood you to say that you yourself accepted the proposition that such facilities as the United Kingdom might require in peace and in war would be available there and that you would recommend it to your colleagues. We explained to you at the time that we felt that this must be a fundamental point for us and our colleagues have now confirmed this view. You will appreciate that from our point of view the value of the base would be seriously affected if there were any restrictions on its availability at all times in peace and war".¹³⁹⁾

Die politieke implikasies by die stembus vir die destydse sukkelende Britse Arbeidersregering, indien die Britse vloot slegs gekwalifiseerde gebruik van die vlootbasis sou geniet, was 'n groot bron van kommer vir die Arbeiders:

"I ought also to add that any reservations on this would certainly make it very difficult for us to defend in Parliament and with public opinion in this country a change in the existing arrangements. In these circumstances my colleagues asked me, as a first step, to explain these considerations to you and to ask you to clarify what you had in mind on this point."¹⁴⁰⁾

Geyer se toetrede tot die debat het plaasgevind nadat hy versoek is om 'n verseëelde *Top Secret*-brief aan Gordon-Walker te oorhandig wat Erasmus se reaksie op die minister van Statebondsbetrekkinge se navraag bevat het. In die brief, waarvan hy by dié geleentheid 'n afskrif ontvang het, kon hy homself amptelik vergewis van 'n verwysing na die geheime memorandum wat reeds in Februarie 1951 aan Percival Liesching oorhandig is.

139. Op. cit., Gordon-Walker-Erasmus, 3 Julie 1951.

140. Ibid.

Op dié wyse het hy {Geyer} amptelik verneem van Erasmus se onderhandelinge met Shinwell, sy Britse eweknie, en sy {Erasmus} daaropvolgende verweer op Gordon-Walker se kritiek. Erasmus het Gordon-Walker probeer gerusstel deur die volgende paragraaf uit die memorandum uit te lig wat die Unie se bondgenote, met ander woorde die Verenigde Koninkryk, se voortgesette gebruik van Simonstad omskryf: "If we assume responsibility, it will be necessary to retain the workshop and other facilities now available at Simonstown in order that repairs can be effected to our ships and the naval facilities of a fully equipped naval dockyard are available to our allies in the event of war".¹⁴¹⁾

Erasmus se bogenoemde verwysiging na bondgenote van die Unie en nie net na Brittanje in die besonder nie, was 'n beklemtoning van die Unie se staatsregtelike soewereiniteit en sy vorige voorbehoud is gevolglik weer duidelik gestel "...is it not perhaps a little unreasonable to expect a State to guarantee facilities to another State in any future war against anyone and whether or not the former State is involved?".¹⁴²⁾

Uit dié ministeriële briefwisseling het Geyer afgelei dat Erasmus se onderhandelinge verreikende negatiewe gevolge vir die wedersydse diplomatieke verhoudinge tussen Pretoria en Whitehall ingehou het. Dié wete, en waarskynlik ook sy uitsluiting van die vorige samesprekings, het tot die volgende skerp reaksie gelei:

"Graag wil ek die vraag opper of hierdie nuwe verwikkeling nou eintlik gesond is. Ek bedoel die stelsel waarvolgens delikate onderhandelings van groot algemene belang per brief gevoer word tussen een van ons Ministers in die Unie en die Britse regering, met die Hoë Kommissaris daarby in die rol van briewebesteller. Indien gesond, kan oorweeg word om dit konsekwent deur te voer, wat 'n baie groot besparing sou beteken; briewebestellers is mos goedkoper as Hoë Kommissarisse. Dat met hierdie prosedure, 'room for misunderstanding' maklik

141. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: Simonstad. Erasmus-Gordon-Walker, 3 Oktober 1951.

142. Ibid.

kan ontstaan is trouens vanselfsprekend. Dit het die verdere gevolg dat op een spesifieke punt, wat sy invloed kan uitoefen op die algemene verhouding tussen die twee lande, ek slegs half op hoogte kan wees, en my regering geen ander inligting kan kry oor die reaksie by die regering alhier behalwe wat uit die geskrewe antwoorde aan die betrokke Unie-minister blyk nie".¹⁴³⁾

Erasmus het homself verweer deur daarop te wys dat die onderhawige situasie ontstaan het deurdat daar aanvanklik slegs informele gesprekke met Alexander, Shinwell, Gordon-Walker en die admiraal van die Britse vloot, lord Fraser gevoer is. Geyer is verder om verskoning gevra, aangesien hy nie deur Pretoria van die Britse reaksie op die onderhandelinge ingelig is nie. Erasmus het sy optrede verder soos volg verduidelik: "Ek kan u die versekering gee dat dit nie in die minste bedoel was om hierdie briefwisseling sonder u medewete te voer nie; van die begin af het dit gewoonweg 'n persoonlike aard aangeneem en daarna was dit moeilik om dit op 'n ander peil te voer, want soos u weet hou die Britse baie daarvan om 'Dear so and so' te skryf".¹⁴⁴⁾

Geyer het nie op hom laat wag nie en Malan ingelig van die, "...vreemde manier van doen waarvolgens ons Minister van Verdediging per persoonlike briefwisseling met die Britse regering onderhandelinge voer oor 'n saak wat geensins 'n suiwer militêre saak is nie".¹⁴⁵⁾

Geyer se antwoord aan Erasmus was beredeneerd en met groot oortuiging oorgedra:

"Ek het dit teen die erg onortodokse manier van onderhandelinge voer. Solank as dit gebly het by 'n informele briefwisseling tussen u en die Britse Minister van Verdediging, kon dit miskien nog gaan. Die oomblik egter dat dit die vorm van

143. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4; Simonstad, Geyer-Forsyth, 3 Oktober 1951.

144. Op. cit., Erasmus-Geyer, 17 Oktober 1951.

145. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2710; Geyer-Malan, 24 Oktober 1951.

onderhandelinge tussen die twee regerings aanneem, verander die posisie aansienlik. Blykbaar het dit reeds, wat die Britte betref, daardie stadium bereik, getuie die feit dat die sekretaris van Statebondsbetrekkinge die briefwisseling hanteer. Vanselfsprekend beskou die Britte nie die kwessie as uitsluitend 'n militêre saak nie, maar wel as een wat hul buitelandse (of Statebonds-) beleid raak. My punt is dat, as dit reg is dat u, as Minister van Verdediging, regstreeks onderhandelinge oor so 'n saak met die Britse regering voer, met uitskakeling van die Unie se Minister van Buitelandse Sake en die Unie se verteenwoordiger in Londen, waarom dit daartoe beperk? Die meeste sake van algemene politieke belang, waarvoor onderhandel word, raak in die besonder een of ander van ons ministers. Dit lyk my hoogs onwenslik dat ons buitelandse beleid in waterdigte afdelings gevoer sal word. U sê dat die Britte hou van 'n informele manier van doen. Dit is so, maar nie alleen van informele briewe nie. Waar die persoonlike verhouding reg is, so ondervind ek dit, word dinge dikwels bereik deur juis amper terloopse 'off the record' gesprekke met ministers. In hierdie besondere saak is ek nou in die posisie, nie alleen dat ek die saak natuurlik nooit opper nie, maar dat ek moet hoop dat by. Gordon-Walker dit nie sal doen nie, omdat ek dan sou moet laat blyk dat ek nie op hoogte is nie, ek weet mos nie wat hul antwoorde aan u bevat nie, ek kan ook nie oordeel hoe hierdie briefwisseling hul opvatting in die algemeen van Brits-Suid-Afrikaanse verhoudinge affekteer nie. Maar nou kom waarskynlik een van die dae 'n nuwe faktor wat my besware sal beklemtoon, naamlik 'n verandering van regering alhier. U sal dan skielik u persoonlike briefwisseling met 'n nuwe minister moet voer wat u glad nie ken en wat weer moontlik glad anders reageer as sy voorganger".¹⁴⁶⁾

Dit was tekenend van Geyer se aansien by Malan en die Nasionale Partyregering, dat Erasmus, na dié striemende brief, op sy beurt 'n duidelik versoenende houding ingeneem

146. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2710: Geyer-Erasmus, 24 Oktober 1951.

het. Hy het aangebied om onverwyld afskrifte van al die briefwisseling aan Geyer te besorg. Hoewel hy sy ministeriële prerogatief verdedig het om informele samesprekings met 'n Britse minister te kan voer, het hy bygevoeg dat Geyer se gedwonge afwesigheid uit Londen voorkom het dat laasgenoemde, "... 'n egte steunpilaar kon gewees het en niks sou my meer genoeg gedoen het as u teenwoordigheid by die geleentheid nie".¹⁴⁷⁾

Die verkiesingsege van die Konserwatiewe Party in Oktober 1951 en Geyer se standpuntinname, het waarskynlik tot Malan se besluit bygedra: "...en tereg ook dat ons Churchill nie nou op dieselfde tyd oor twee belangrike sake moet nader nie, naamlik die Protektorate en Simonstad, en dat laasgenoemde dus eers 'n bietjie moet oorstaan totdat hy genader word oor die belangriker aangeleentheid van die Protektorate en kans gehad het om dit te oorweeg. Ons meen dat hy sy kop sal moet krap vir 'n oplossing vir die twee gevalle dat dit die beste is om met die protektorate te begin".¹⁴⁸⁾

Ondanks Erasmus se apologetiese reaksie op Geyer se teregwysing en Malan se tydelike opskorting van die Simonstad-onderhandelinge, het Geyer dit goed gedink om die Unieregering voor stok te kry oor sy bedryf van buitelandse sake. Hy was veral krities omdat Unie-ministers toegelaat is om 'n kompartementele benadering te volg in hul samesprekings met hul Britse eweknieë. Dié benadering waar samesprekings gewoonlik op inisiatief van die Britse ministers plaasgevind het, het volgens Geyer gewoonlik net by die Britte baat gevind. Britse ministers is deurentyd die vryheid gegun om slegs die behoefte of krisis van die oomblik te bespreek wat weer ruimte geskep het dat verwante aangeleenthede vir die Unie, byvoorbeeld betrokkenheid in Korea, militêre hulp aan die Midde-Ooste en die moontlike oordrag van die Simonstad-vlootbasis, nooit as 'n enkele pakket hanteer kon word nie. Geyer se ontevredenheid met Malan en Erasmus se hantering van buitelandse betrekkinge met die Verenigde Koninkryk blyk duidelik

147. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: *Simonstad*. Erasmus-Geyer, 20 November 1951.

148. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 84, PS 2/4: *Simonstad*, 12 Februarie 1952.

wanneer hy skryf: “In die internasionale politiek word daar eenmaal gekwansel en ‘n engeltjie vaar, meen ek, sleg as sy onder die boewe nog engeltjie wil wees”. Waarskynlik was sy frustrasie oor die voortdurend powere kommunikasie tussen Pretoria en Suid-Afrika-Huis en veral sy aanvanklike uitsluiting van die Simonstad-aangeleentheid die laaste strooi wat Geyer genoop het om hierdie brief te skryf.¹⁴⁹⁾

Soos Geyer gewaarsku het, het Erasmus se briefwisseling met Shinwell en Gordon-Walker oor die voorwaardelike gebruik van Simonstad, toe later wel tot ‘n felle teenreaksie gelei. Hoewel die ministerie vir Statebondsbetrekkinge in Maart 1952 aanbeveel het dat Simonstad aan die Unie oorgedra moet word, met dien verstande dat die Britse Vloot sy gebruiksreg tot die basis kon behou, was Churchill geensins van plan om aan die aanbeveling gehoor te gee nie. Die Britte se verswakkende posisie in die Suez-kanaalgebied, die invloed wat die oordrag van die vlootbasis in dié tyd op die Britse openbare mening kon hê, die onstuimige binnelandse politiek van Suid-Afrika vanweë die konstitusionele krisis en die Britte se kommer oor Erasmus en veral genl. C.L. du Toit se beweerde anti-Britsgesinde sentimente, het verdere besprekings oor die oordrag van Simonstad vir eers op die lange baan geplaas.¹⁵⁰⁾

Na verdere samesprekings in Augustus 1954, na Geyer se vertrek uit Londen, het Erasmus en Swinton ooreengekom dat (i) die Britse vloot in oorlog- en vrede tyd vrye gebruik van die vlootbasis sou geniet, (ii) die Britse bevelvoerder van die Suid-Atlantiese vloot sy hoofkwartier in die Unie sou vestig en volledige operasionele bevel oor die Suid-Atlantiese vloot voer, (iii) geen oordrag sou plaasvind voor die Britse regering daarvan oortuig was dat vrye toegang en die onvoorwaardelike gebruik van die basis gewaarborg kon word nie, en (iv) die Britse regering moes ook die nodige versekering ontvang dat die Suid-Afrikaanse vloot die basis behoorlik in stand sou hou.¹⁵¹⁾

149. A.L. Geyerversameling, Houer 1: Geyer-Malan, 25 September 1952.

150. G.R. Berridge: *South Africa, the Colonial Powers and African Defence*, pp. 94-96.

151. Sekretaris van Verdedigingsversameling, Houer 86: Ministry of Defence: Simonstown, 2 September 1954.

Verdere samesprekings het in 1955 daartoe gelei dat Erasmus vier briewe van Selwyn Lloyd ontvang het, wat as die *Exchanges of Letters on Defence Matters between the Governments of the United Kingdom and the Union of South Africa* bekend gestaan het. Die briewe het later bekend geword as die *Anglo-British Correspondence* of die sogenaamde Simonstad-ooreenkoms.¹⁵²⁾

Twee ooreenkomste het uit die briefwisseling voortgespruit, naamlik (i) *Defence of Sea Routes around South Africa* en (ii) *Transfer of the Simonstown Naval Base*. Die Britse regering het met laasgenoemde ooreenkoms ingestem "...to hand over to the Union Government the administration and control of the Naval Base at Simonstown, ...and will also transfer title to certain property to be agreed"... en "...the Royal Navy will continue to require the use of facilities at the base in peace and war".¹⁵³⁾

7. 12 BEVORDERING VAN MILITÊRE AANGELEENTHEDE

Die rede vir Geyer se uitsluiting by die hantering van hoogs vertroulike militêre aangeleenthede het kort na sy aankoms duidelik geword toe hy 'n navraag oor wapenproduksie beantwoord het:

"It appears that the question of small arms production in South Africa is one which primarily concerns the Minister of Defence. Consequently Mr. Louw {Minister van Ekonomiese Sake} is not conversant with details of the negotiations which led to the offer which had been likened to your firm".¹⁵⁴⁾

Die streng geheimhouding oor militêre aangeleenthede kan teruggespoor word na sekuriteitsbeleidskrifte wat die Statebond onder leiding van die Verenigde Koninkryk

152. G.G. Lawrie: Simonstown Agreement: South Africa, Britain and the Commonwealth. *The South African Law Journal*, 1968.

153. J.E.S. Fawcett: The Simonstown Agreement. *The World Today*, Januarie 1975, pp. 4-6.

154. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 13, 19/44: Small Arms Production in South Africa, Geyer-Leek, 7 Julie 1950.

van 1950 in werking gestel het. Alle geklassifiseerde militêre inligting is streng voorskriftelik volgens die *need-to-know*-beginsel hanteer. Daar is bepaal dat geklassifiseerde militêre inligting waarby die Verenigde Koninkryk betrokke was onder geen omstandigheid aan ander lande verstrek mag word nie. Die diskriminerende aard van die vertroulikheid is ook duidelik uitgespel:

“From the security point of view India, Pakistan and Ceylon present particular problems and special precautions need to be taken. The United Kingdom Government therefore ask the Union Government not to pass any secret or top secret military information of United Kingdom origin to India, Pakistan or Ceylon without prior consultation... You will appreciate that the fact of discrimination between the treatment accorded to the Governments of Canada, Australia, New Zealand and South Africa and that accorded to India, Pakistan and Ceylon is secret and should be treated with great discretion, knowledge of it being kept to a limited circle of those who need to know”.¹⁵⁵⁾

J.J. Becker, Geyer se destydse privaatsekretaris, het laasgenoemde se benadering tot die werksaamhede van Suid-Afrika Huis soos volg beskryf:

“Enige verslag wat deur enige amptenaar van die Hoë Kommissariaat oor nie alleen politieke verhoudings tussen die twee lande nie, maar ook ten opsigte van handel, finansies, verdediging, kulturele- en sportverhoudings opgestel is, moes eers aan hom vir oorweging voorgelê word. Hy het altyd sy bydrae gelewer met Suid-Afrika se belange altyd eerste in sy gedagte”¹⁵⁶⁾

In haar tesis *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959* het Louisa Jooste in besonderhede verwys na wapenaankope, wat gedurende Geyer se dienstermyn

155. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 78: Closer Cooperation between Commonwealth Countries: United Kingdom Defence Matters. Rumbold-Forsyth, 3 Junie 1952.

156. Persoonlike brief: J.J.Becker-J.P. Heiberg, 30 Julie 1997.

plaasgevind het. Sy persoonlike betrokkenheid by sodanige kontraktuele onderhandelinge word egter nooit gerapporteer nie.¹⁵⁷⁾

Beskikbare dokumentasie toon dat 'n Kōördineringskomitee vir Militêre Aankope, 'n sg. *Heads of Stores* bestaande uit die stafhoofde vir die S.A. Lëer, S.A. Lugmag, S.A. Vloot en die Geneesheer-Generaal asook die Sekretariaat van Verdediging en die Unie se Tenderraad sedert die vroeë vyftigerjare opdrag gekry het om die nodige militêre aankope te doen. Die diplomatieke aanvoerwerk en aanvanklike kontraktuele onderhandelinge is hoofsaaklik deur Erasmus en Cuff self onderneem. Die kantoor van die militêre adviseur in Londen was volgens alle beskikbare dokumentasie hoogstens betrokke by die tegniese versorging van aankope, bv. die inwin van kontrakpryse en die plasing van die uiteindelijke bestelling.¹⁵⁸⁾

Geyer het dus gereeld insae in die verslae van sy militêre adviseur gekry, maar sy persoonlike betrokkenheid by die inisiëring van samesprekings oor wapenaankope of sy deelname aan enige kontraktuele onderhandelinge kon nêrens gevind word nie. Die afleiding word dus gemaak dat internasionale sekuriteitsverwagtinge, Erasmus en Cuff se gedokumenteerde betrokkenheid by militêre onderhandelinge en die militêre strukture wat gevestig is om na die kontraktuele aangeleenthede om te sien, voorkom het dat Geyer direk by sodanige sensitiewe militêre onderhandelinge betrek is.

By twee geleenthede was 'n diplomatieke tussenkoms oor militêre aangeleenthede wel nodig. Geyer het met sy optrede in albei gevalle wel Becker se woorde, "Hy het altyd sy bydrae gelewer met Suid-Afrika se belange altyd eerste in sy gedagte" duidelik gestand gedoen. 'n Uitnodiging aan die Unie-Verdedigingsmag om 'n leëroffisier te benoem vir die *Technical Staff, Officer's Course, Military College of Science*, het skeefgeloop toe

157. L. Jooste; *F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959*, pp. 165-184.

158. Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Aankoop van Verdedigingstoerusting van die Verenigde Koninkryk, 12 November 1951; Sekretaris van Verdedigingversameling, Houer 86: Procurement of Stores in the United Kingdom and United States, 19 Maart 1954.

die Verenigde State die Britse uitnodiging aan die Unie-verdedigingsmag geveto het. Geyer is dus versoek om vas te stel waarom die Unie-offisier toegang tot die kursus geweier is. Dié weiering het die moontlikheid ingehou dat Suid-Afrikaanse stafoffisiere in die toekoms nie weer sodanige tegniese kursusse sou kon bywoon nie.¹⁵⁹⁾

Geyer het van die *War Office* verneem dat die inhoud van die stakursus gebaseer is op navorsing wat deur Brittanje en die V.S.A onderneem is. Toelating tot die kursus was dus onderhewig aan die goedkeuring van albei lande "...as both sides have agreed to obtain the agreement of the other before passing secret research information to any third country. This stipulation applies specifically to all Dominions".¹⁶⁰⁾

Die Amerikaners het hul besluit geregverdig op grond van hul ervaring dat 'n gevegsoffisier nie by sodanige tegniese kursus sou baat vind nie. Die besluit kan waarskynlik eerder toegeskryf word aan dieselfde graad van wantroue jeens die Asiatiese lande as wat die "blanke" lede van die Statebond, onder leiding van Brittanje, teenoor die Asiatiese lidlande gekoester het. Geyer het die Unie se Generale Stafhoof gesteun in sy betoog dat dit nooit die bedoeling was om 'n gevegsoffisier op die kursus te stuur nie. Hy het derhalwe versoek dat die kandidate se besonderhede, byvoorbeeld tegniese kwalifikasies, akademiese studieveld en navorsingsondervinding verstrek word, aangesien 'n hernieude motivering aan Antony Head van die Ministerie van Oorlog voorgelê sou word.¹⁶¹⁾

Geyer se briefwisseling met Antony Head het uiteindelik vrugte afgewerp deurdat die kursus herontwerp is. Die kursus sou derhalwe oor sewe semesters aangebied word, waarvan die Suid-Afrikaanse offisier toegelaat sou word om die eerste ses semesters by te woon. Die Amerikaners se beperking sou derhalwe net vir die sewende semester geld. Antony Head het skriftelik teenoor Geyer onderneem:

159. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 78: Closer Cooperation between Commonwealth Countries and the United Kingdom on Defence Matters. Forsyth-Geyer, 27 Augustus 1953.

160. Op. cit., Head-Geyer, 24 September 1953.

161. Op. cit., Geyer-Head 28 Desember 1953.

“...die strewe gaan wees om dit so kort as moontlik te maak en om die sake wat uit die eerste ses uitgesluit word, tot die absolute minimum te beperk”.¹⁶²⁾

Becker se vroeëre opsomming van Geyer se benadering tot sy werk word ook weerspieël deur Geyer se versoek aan Forsyth: “Ek meen dat ons Verdedigingsdepartement dit behoort te aanvaar en ek sou wil byvoeg dat, omdat dit ‘n gevorderde kursus is, sowel ons prestige as die voordeel wat uit die kursus te haal is, vereis dat Suid-Afrika ‘n puik verteenwoordiger moet stuur”.¹⁶³⁾

Geyer het ook ‘n beskeie aandeel gehad in die daarstelling van die Suid-Afrikaanse handwapenbedryf. J. Leek, besturende direkteur van die *Birmingham Small Arms Co. Ltd. (B.S.A.)* het kort na Geyer se aankoms in Londen navraag gedoen oor die geloofwaardigheid van mnre. Lavin en Wentzel van Suid-Afrika wat voelers na die maatskappy uitgesteek het oor die moontlike vestiging van ‘n handwapenbedryf in die Unie.¹⁶⁴⁾

Geyer het, interessant genoeg, nie by die departement van Buitelandse Sake aangeklop vir meer inligting nie. Hy het hom gewend tot Frans du Toit, wat by geleentheid direkteurskappe van YSKOR, FOSKOR en SASOL beklee het en ook voorsitter was van die Staalafsetmaatskappy van Afrika en die Unie se Raad vir Verdedigingshulpbronne.¹⁶⁵⁾

Dit het geblyk dat mnre. Lavin, Wentzel, Craven en Van Eyssen, laasgenoemde drie was onderwysers aan die Rand, reeds teen die einde van 1948 met Eric Louw in gesprek was oor die aanleg van ‘n handwapenfabriek in die Unie in samewerking met Oostenrykse en Tsjeggo-Slowaakse tegnisi. Du Toit is gevolglik by die inisiatief betrek en verskeie

162. Op. cit., Head-Geyer, 8 Januarie 1954.

163. Ibid.

164. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 13, 12/2631: Small Arms Production in South Africa. Geyer-Leek, 7 Julie 1950

165. C.J. Beyers, ca. (red.); *Biografiese Woordeboek van Suid-Afrika*, Deel V, p. 146.

vergaderings is met Lavin en Wentzel gehou. Die Unieregering was duidelik ontvanklik vir die gedagte, maar wou die versekering hê dat 'n bekende buitelandse wapenfabrikant by die projek betrek sou word. Die destydse wapenstelsels van die Unie-weermag was hoofsaaklik van Britse fabrikaat en dit sou dus voordelig wees as kundiges vanuit die betrokke land betrek kon word. Tot Du Toit se verbasing het Lavin en Wentzel toe gereël dat verteenwoordigers van B.S.A. die Unie in Januarie 1950 besoek. Unie-ministers soos Erasmus en Louw en ook Du Toit was duidelik ten gunste van die belegging, maar wou terselfdertyd verseker dat Suid-Afrikaanse belange ook by so 'n wapenaanleg gedien word:

“Ek sou nie huiwer om te getuig dat dit Wentzel en Lavin was wat B.S.A., in aanraking met die Regering gebring het nie. Sonder die bemiddeling, twyfel ek of B.S.A. daaraan sou gedink het om enige voorstelle van 'n kleinwapenfabriek aan die Regering voor te lê. Wat die suggestie of introduksie of wat mens dit ook al wil noem in £.s.d. werd is kan ek nie sê nie. Vir myself hoop ek van harte dat die geskiedenis hom nie weer sal herhaal dat die Afrikaner se voorstelle of inisiatief deur iemand anders uitgebuit word sonder daar eersgenoemde se regmatige aandeel daaruit kry nie. Miskien kan u en Minister Louw hierdie feit oorweeg watter houding om teenoor B.S.A. in te neem. Ek sal dit in enige geval op prys stel indien u my verder op hoogte kan hou van gesprekke wat u oor die taak mag hê, sodat oorkruispraterij vermy kan word”.¹⁶⁶⁾

Geyer het du Toit se siening gedeel: “Dit lyk my die enigste wat in die omstandighede gedoen kan word om die belange van daardie paar Suid-Afrikaners te bevorder”.¹⁶⁷⁾

Dit was Geyer wat op 4 Mei 1951 bekend gemaak het dat amptenare van die Unie Londen sou besoek om verdere onderhandelinge met B.S.A. te voer. Leak van B.S.A. het bygevoeg dat sy maatskappy “in aanraking is met die Suid-Afrikaanse regering oor die

166. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 13, 12/26/31: Small Arms Production in South Africa. Du Toit-Geyer, 22 Julie 1950.

167. Op. cit., Geyer-du Toit, 1 Augustus 1950.

saak". Geyer het dié verwickeling gekoppel aan dat dit "nodig mag wees om in 'n toekomstige noodtoestand na wapenproduksie oor te slaan".¹⁶⁸⁾

Die Raad vir Verdedigingshulpbronne het op 11 April 1951 'n bedrag van £577 000 van die Tesourie ontvang om die aanbou van 'n krygstuigfabriek te finansier. Die Unie het egter nie oor die nodige tegniese kundigheid beskik om die fabriek self op te rig, die gesofistikeerde masjinerie te bedryf of om die verlangde produksie in werking te stel nie, gevolglik het die Raad vir Verdedigingshulpbronne met die steun van Erasmus op 13 September 1951 'n kontrak met die *Birmingham Small Arms Company* gesluit. Daar is ooreengekom dat plaaslike ambagsmanne en masjienwerkers aangestel sou word terwyl die betrokke maatskappy die senior bedryfsbestuur en tegnisi sou verskaf. Daar is ook voorsiening gemaak dat ses Suid-Afrikaners gevorderde opleiding by die B.S.A. fabriek gedurende 1952/1953 ontvang.¹⁶⁹⁾

Dit kom voor asof Geyer in hierdie geval meer as net 'n tussenganger was. Die afleiding kan dus gemaak word dat hy in sy brief van 1 Augustus 1950 genoegsame positiewe inligting deurgegee het wat indirek daartoe gelei het dat die aanleg vir 'n handwapenfabriek in Lyttleton, buite Pretoria, 'n werklikheid geword het.

7.13 SAMEVATTING

Die afloop van die Tweede Wêreldoorlog is gekenmerk deur die verharding in die botsende internasionale ideologieë, naamlik die demokratiese veelparty-staat gedagte wat ook 'n vryhandelsekonomie onderskryf het en daarenteen die sosialistiese-kommunisme waar staatsbeheer sentraal tot die ekonomie en die politiek gestaan het. Dié onversoenbare ekonomiese en politieke denkrigtings het in die Koue Oorlog ontaard, waar die voormalige bondgenote, naamlik die Sowjet-Unie en die Verenigde State, nou

168. *Die Burger*, 5 Mei 1951.

169. Kommandant-Generaal-versameling, Houer KG/GPP/3/1/2: Production of Defence Requirements in South Africa: Vervaardiging van Krygstuig vir die U.V.M. in die Unie; Cuff-Erasmus, 22 Mei 1953. L. Jooste: *F.C. Erasmus Minister van Verdediging 1948-1959*, pp. 162-163.

sentraal gestaan het in hul onderskeie pogings om dié polities-dominante staat in die naoorlogse wêreld te word. Sowjet-Russiese betrokkenheid in die na-oorlogse Duitsland en die suksesvolle kommunistiese uitbreiding in Oos- en Sentraal-Europa het groot kommer in Pretoria tot gevolg gehad. Die Unieregering se vrese oor moontlike kommunistiese indringing in Afrika en die moontlikheid dat die ontwikkelende swart gemeenskappe in Afrika as steunmagte deur Moskou gebruik kan word, het die Suid-Afrikaanse regering aangespoor om hom aan die kant van die anti-kommunistiese blok te skaar. Dit was egter nie net die vrees vir kommunistiese indringing wat tot verskeie pogings van alliansievorming gelei het nie, maar ook die moontlike mobilisering van die swart meerderheid in Suider-Afrika teen die blanke minderheid, het bygedra tot die inisiatiewe om Westerse bondgenote te verkry.

Pogings om by internasionale verdedigingsalliansies betrokke te raak, deelname aan die voorgestelde Midde-Oosterse verdedigingsinisiatief (MOVO), as mede-organiseerder van die Konferensie vir Verdedigingsfasiliteite in Afrika en deelname aan die Koreaanse konflik, was van die pogings wat die Unieregering aangewend het om internasionale erkenning te verkry en om politieke en militêre bondgenootskappe te sluit.

Die talle pogings het hoofsaaklik gefaal omdat (i) Suid-Afrika se geo-strategiese posisie nie meer as 'n sleutelfaktor in die Koue Oorlog gesien is nie, (ii) Wes-Europa en die Midde-Ooste met sy belangrike olievelde het voorkeur geniet het ten opsigte van gebiede wat direkte Westerse betrokkenheid genoodsaak het, en (iii) kommunistiese uitbreidingsinisiatiewe in Suidoos-Asië die aandag van Afrika en Suid-Afrika afgelei het.

Daarby het die Unieregering se binnelandse beleidsrigtings daartoe bygedra dat die internasionale wêreld toenemend sy rug op Suid-Afrika se blank-beheerde regering begin keer het. Die Verenigde State se ekonomiese vermoëns en politieke en militêre spierkrag wat hom dié toonaangewende Westerse moondheid na die Tweede Wêreldoorlog gemaak het, het die Weste se politieke swaartepunt van Londen na Washington verskuif.

Brittanje en die Statebond het dus sy invloedryke internasionale rol begin prysgee en gevolglik het die historiese beskerming wat Suid-Afrika in die Statebond geniet het, ook begin verdwyn. Die opkoms van die anti-kolonialistiese beweging en die grondwetlike ontvoogding van Swart Afrika het daartoe bygedra dat nuwe politieke werklikhede vir die Verenigde Koninkryk ontwikkel het. Voortgesette noue skakeling met en ondersteuning van Suid-Afrika was ongewens, veral by die VN. Dié faktore het grootliks daartoe bygedra dat die Unieregering se talle pogings om deur middel van anti-kommunistiese ondersteuningsinisiatiewe, internasionale bondgenootskappe te sluit, misluk het.

Hoewel die Verenigde Koninkryk steeds Suid-Afrika se sterkste bondgenoot en handelsvennoot was, het die magsverplasing in die Weste, daartoe gelei dat Albertus Geyer hom toenemend buite die politieke en militêre dampkring van die Westerse invloedseer bevind het. Daarby het sy gebrekkige belangstelling in en kennis van militêre aangeleenthede ook nie bygedra dat hy 'n meer gesaghebbende rol in die bevordering van die Unie se militêre verbintenisse kon speel nie. Sy herhaalde en soms skerp botsings en kille verhouding met F.C. Erasmus, het duidelik daartoe bygedra dat Geyer 'n mindere rol ten opsigte van militêre aangeleenthede vervul het.

Die positiewe gevolge van Geyer se adviserende rol ten tye van Dönges se besoek aan Londen en sy geregtverdigde kritiek op Erasmus se "stille diplomatie" wat byna op rampspoed uitgeloop het, toon dat hy selfs in militêre aangeleenthede 'n baie konstruktiewe bydrae kon lewer omdat "sy eerlikheid, geloofwaardigheid en algemene kennis 'n besondere indruk gemaak het, op nie alleen die politici in Brittanje nie, maar ook in al die ander kringe waarin hy beweeg het".¹⁷⁰⁾

'n Mens kan net spekulêr waarom Erasmus vir Geyer in militêre sake op die randgebied gehou het, veral aangesien Erasmus 'n minder gelukkige aansien by en verhouding met

170. J.J. Becker: Persoonlike brief. J.J. Becker-J.P. Heiberg, 30 Junie 1997.

die Britte gehad het. Gegewe Berridge se bewerings oor Forsyth en Cuff kan hul aandeel aan Geyer se uitsluiting dalk verklaar word.

Die Unie se minder suksesvolle pogings om aansien te verkry deur middel van buitelandse militêre betrokkenheid het mettertyd die Unie se verswakkende internasionale posisie en sy strategiese kwesbaarheid beklemtoon.

HOOFSTUK 8

GEYER AS DIPLOMAAT

Hierdie studie sal nie volledig wees as daar nie ook kortliks gekyk word na enkele ander fragmente uit Geyer se dienstermyn nie. Sy onderstreping van 'n Afrika-perspektief, sy kommentaar oor die eerste opflikkering van die kommunistiese bedreiging, die erge probleme wat hy met die Suid-Afrikaanse staatsdiens ervaar het en 'n oorsigtelike beleving van die seremoniële en sosiale fasette van sy termyn, bied 'n interessante blik op Geyer die diplomaat en mens. Daarby toon die talle gereelde versoeke wat hy uit die Unie ontvang het, om hom vir 'n politieke loopbaan beskikbaar te stel welke agting hy in die regeringskringe gedurende die Malan-era geniet het. Volledigheidshalwe word daar ook gefokus op 'n keerkant van Geyer se diplomatieke lewe waaraan hy nie veel erg gehad het nie, en waar sy betrokkenheid ook baie beperk was, naamlik die hantering van ekonomiese aangeleenthede.

8.1 AFRIKA-BELEID

Suid-Afrika se internasionale posisie is in 1950 deur die aansprake van Kwame Nkrumah van die *Convention People's Party* in die Wes-Afrikaanse staat, die Goudkus {Ghana}, skielik vierkant in die diplomatieke kollig geplaas. Nkrumah, 'n uitgesproke voorstander vir die vorming van 'n Verenigde Unie van Sosialistiese Republieke vir Wes-Afrika, het in die aanloop tot die verkiesing gereeld Marxisties-sosialistiese uitsprake gemaak. Pretoria het met kommer kennis geneem van dié uitsprake, maar toe hy verklaar dat sy land na onafhanklikheid graag lidmaatskap van die Statebond wou bekom, het die Unieregering hom begin voorberei om sterk protes aan te teken. Daar is ook aanvaar dat 'n vry, onafhanklike Goudkus, soos die Vrygeweste in die verlede, tot die geleedere van die Statebond toegelaat sal word.¹⁾

1. *The Times*, 17 Februarie 1950; A.P.J. van Rensburg: *Die Nuwe Afrika*, p. 155.

Dié vertoë het 'n nuwe fase in die diplomatieke betrekkinge tussen die Unie- en Britse regerings oor Whitehall se koloniale beleidsrigtings ingelui. James Griffiths, Minister van Koloniale Betrekkinge, se daaropvolgende gelukwense aan Nkrumah nadat sy party die verkiesing gewen het, en sy uitnodiging aan die Goudkus om tot die geleedere van die Statebond toe te tree, het politieke opslae in die Unie gemaak. Dié diplomatieke onrustigheid in Pretoria was te begrype, aangesien die komende onafhanklikheidswording van 'n Afrika-land en die moontlike toetrede tot die Statebond, ongetwyfeld verreikende binnelandse en internasionale implikasies vir die Unie ingehou het.²⁾

Op 15 April 1951 het Geyer hom in 'n belangwekkende toespraak voor die *Royal Empire Society* die eerste keer oor die Afrika vasteland uitgelaat deurdat hy die belangrikheid van Wes-Europese teenwoordigheid in Afrika beklemtoon het. Dit verg nie veel verbeelding om te beseef dat Geyer in sy omvattende toespraak na die gebeure in Wes-Afrika, en veral na Griffiths se ondersteuning van die politieke emansipasie van Brittanje se Afrika-kolonies, verwys het nie. Geyer het gewaarsku dat veral Oos-Afrika 'n verdere tydperk van kolonialisering beleef, want die instroming van Asiatiese immigrante hou gevaar in vir die politieke stabiliteit van die Weste se Afrika-kolonies. Geyer het ook beklemtoon dat die Asiatiese invloed en groter wordende kommunistiese propaganda definitiewe gevaar vir die blankes in Afrika inhou, want dié kragte is verantwoordelik vir die groeiende anti-blanke gevoel op dié vasteland. Daarby het Geyer ook voortgesette Wes-Europese teenwoordigheid en invloed in Afrika bepleit, want alleenlik met dié ervaring en kundigheid, sou swart Afrika omvorm word in selfregerende swart state wat hul eie ontwikkeling kon waarneem.³⁾

Geyer se pragmatiese siening oor die rol wat Suid-Afrika in Afrika kon vertolk, maar ook die ondersteuning wat die Unie nodig het om sy eie, maar ook die Weste se belange te

2. *Die Burger*, 24 Januarie 1950.

3. A.L. Geyer: Royal Empire Society-toespraak: Future of Colonial Africa, 15 Februarie 1951; A.L. Geyer: The Future of Colonial Africa, *New Commonwealth*, April 1951, pp. 487-488.

bevorder, is ook aan sy Britse gehoor oorgedra. Hy het benadruk dat Afrika vanweë sy strategiese ligging en ontsaglike potensiaal aan minerale rykdomme, vir die Weste behoue moet bly. Geyer het verklaar dat die blankes met hul ervaring van Afrika en sy mense gewis in Suid-Afrika 'n belangrike bydrae tot die ontwikkeling van die vasteland kan maak. Hy het ook die beleid van afsonderlike ontwikkeling voorgedra as 'n beleid wat daarop gemik was om die politieke verwagtinge en ontwikkelingsbehoefte van 'n multi-etniese gemeenskap te bevredig: "Now we are consciously attempting to build a system, not merely of separateness, but of separate development all along the line. ...it is the policy of having two areas within the country, in one of which the interests of the whites, in the others of which the interests of the blacks will be paramount. It is an integral part of this policy to push on with the task of uplifting the Bantu".⁴⁾

Geyer het by implikasie ook erken dat die onafhanklikwording van die Afrikalande 'n voldonge feit was, maar beklemtoon "Mother Africa hates being hustled....for this work of civilising Black Africa and for its economic development, political stability is essential. For very many years to come this huge area will require to be ruled by European Powers". Dit is duidelik dat Geyer dit wou tuisbring dat Griffiths se uitspraak nie rekening hou met die ekonomiese en politieke werklikhede van Afrika nie. 'n Voortydige Britse onttrekking uit Afrika, wanneer die ekonomiese en politieke volwassenheid onder die swartes nog nie gegrondves is nie, sou eerder die toekoms van Afrika benadeel.⁵⁾

Enkele dae na Geyer se toespraak het Malan amptelik gereageer op Griffiths se verklaring en gewaarsku dat die koloniale moondhede se vroeë onttrekking uit Afrika die einde van die blanke in Afrika kon beteken. Hy het ook skerp te velde getrek teen die voorstel dat die Goudkus lidmaatskap van die Statebond aangebied word, sonder dat die ander lidlande in so 'n besluit geken word: "...die Statebond is 'n geslote groep almal

4. A.L. Geyer: *The Future of Colonial Africa*, *New Commonwealth*, April 1951, pp. 488.

5. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Royal Empire Society-toespraak, 15 Februarie 1951.

vry en almal gelyk, en gevolglik sou mens verwag dat by toelating van nuwe lede almal ook gelyke seggenskap sou hê omdat dit die hele wese en karakter van die groep mag raak. Maar wat vind ons? Op eie houtjie handelende en sonder raadpleging met of goedkeuring van die ander groeplede het Engeland kort gelede Indië, Pakistan en Ceylon tot die Statebond toegevoeg... as kolonies is die gebiede wel Engeland s'n alleen, maar as moontlike Statebondslede is daar ander wat ewe veel belang by hul posisie het en wat oor hul toelating of nie, gelyke seggenskap behoort te hê".⁶⁾

Uit Malan se verklaring kan afgelei word dat dit veral die blanke se posisie in sub-Sahara Afrika was wat deur die verkiesing in die Goudkus en die verwagte onafhanklikheid in die spervuur geplaas sou word. Hy het voorts verklaar dat die Verenigde Koninkryk se idealisme om demokrasie in sy koloniale gebiede te implementeer, "onrealisties" en "onmenskundig" was. "Die blanke se beskawingswerk en leierskap wat maar pas begin het en wat vir geslagte nog onmisbaar sal bly, sou dan op 'n end wees. Wat dit vir die suidpunt van Afrika beteken, maar meer nog vir die blanke bevolkings ten noorde van ons, hoef daar nie eens oor gegis te word nie".⁷⁾

L.S. Amery het in *The Times* dit duidelik gestel dat Malan verkeerd is oor die Asiatiese lande se toelating tot die Statebond, omdat die Statebondslende, insluitende die Unie, in 1917-1918 Indië se toetreding tot die Rykskabinet goedgekeur het. Later het die lidlande weer Indië se toetreding as Statebondslende tot die Volkebond bekragtig. Daarby is Indië se lidmaatskap van die Statebond weer in 1949 bevestig toe die land 'n grondwetlike omvorming ondergaan het. Amery het beklemtoon dat hoewel die Verenigde Koninkryk grondwetlik ten volle daarop geregtig was om selfbeskikking aan sy voormalige kolonies toe te staan, Malan terselfdertyd ook gelyk gegee moet word dat die Verenigde Koninkryk nie by magte was om eensydig lidmaatskap van die Statebond aan sy

6. *Die Burger*, 24 Februarie 1950.

7. *Ibid.*

voormalige koloniale gebiede te bied nie. Oorlegpleging met en goedkeuring deur die lidlande van die Statebond was 'n grondwetlike voorvereiste vir die opname van nuwe lidstate in die Statebond. Amery het Malan ook gesteun deur daarop te wys dat die Statebond, wat aanvanklik 'n vrye assosiasie van gelykwaardige lande was wat dieselfde gemeenskaplike kulturele en politieke belange nagestreef het, waarskynlik voor 'n toets vir sy eie voortbestaan te staan gekom het vanweë die veranderende samestelling in die lidlande van die Statebond. Die toenemende kulturele en politieke heterogeniteit, kon van die lidlande, byvoorbeeld die Unie, dwing om opname by ander meer wedersyds-aanvaarbare internasionale politieke groeperings te soek.⁸⁾

In 'n toespraak voor die *Manchester Provision Exchange* het Geyer hom by Malan aangesluit en weer na Griffiths se verklaring verwys. Geyer het weer sy standpunt herhaal dat die Afrikalande onafhanklik moet word, maar 'n ondeurdagte versnelling in die grondwetlike ontvoogding van die voormalige Westersbeheerde koloniale gebiede, sou katastrofiese gevolge vir die vasteland inhou. Die ekonomiese en politieke rypwording van die mense van Afrika was maar in sy beginstadium, en gevolglik sou voortydige Westerse onttrekking uit Afrika, die vasteland uitlewer aan die kragte van onderontwikkeling, wat die toekoms van die vasteland onherroeplik kon skaad.⁹⁾

Geyer het ook die netelige kwessie oor lidmaatskap van die Statebond aangeroer wat ingrypende nagevolge vir Afrika en die Statebond kon inhou. Die verwagte verandering in die samestelling van die lidlande sou noodwendig veranderde sieninge ook die toekoms van die vasteland en van sy blanke minderheid meebring:

“As the Commonwealth is now a group of free and equal members, and as the admittance of new members in future may still further affect the very character of the group, should all the members not have an equal say in admitting such new ones? To these questions different people may give different answers. You will,

8. *The Times*, 2 Maart 1951.

9. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Toespraak: *Manchester Provision Exchange*, 25 Februarie 1951.

however, agree that the questions are of vital concern. The one to the future of Africa in particular, the other to the future of the Commonwealth as a whole".¹⁰⁾

Geyer se verwysing na Malan se persgesprek in sy *Manchester Provision Exchange*-toespraak was 'n doelbewuste poging om die Eerste Minister te ondersteun, aangesien laasgenoemde, 'n "...onbegryplike fout in verband met Indië gemaak het" en, volgens Geyer, die hele aangeleentheid op 'n baie onbevredigende wyse hanteer het. Geyer het dit veral gehad oor Malan nagelaat het om 'n logiese verduideliking te gee van die redes vir sy kommer oor die Britte se beplande onttrekking uit Afrika. Geyer het aangevoel dat indien Malan sy kritiek meer diplomaties begrond het, hy waarskynlik selfs steun uit die geleedere van die Konserwatiewe Party sou ontvang het. Geyer het ook daarop gewys dat in Statebondsgelidere steeds duidelike dubbele maatstawwe toegepas word. Sensitiewe politieke inligting is net aan die gevestigde of blanke lede van die Statebond beskikbaar gestel, terwyl die nuwe toetreders, naamlik Indië, Pakistan en Ceylon, gereeld van dié inligting ontsê word.¹¹⁾

Hy het verder aangevoer dat die Unie se heil in die Statebond daarin geleë was om hegte bande met die blanke lidlande, byvoorbeeld Australië, aan te knoop, want die land se Hoë Kommissaris het hom daarvoor beywer dat die binnekring van die Statebond, die blanke lidlande, behoue moet bly. Geyer was ook deeglik bewus van die politieke implikasies wat die Britse regering se koloniale beleid vir Afrika, maar veral ook vir die Unie ingehou het, wanneer hy waarskynlik meer uit hoop as uit politieke realisme, die stelling maak dat die Franse, Belge en Portugese "...waarskynlik nie minder omgekrap oor die Engelse onbesonnenheid is as ons nie". Sy frustrasie, omdat hy nie soos gedurende sy redakteursdae kaalvuis onder die Britse regering kan inklim nie, was ook duidelik: "Die lolly is natuurlik dat ek hier natuurlik nie 'n woord van kritiek durf uitspreek op die beleid van die land waar ek geakkrediteer is nie. Dit maak dit soms deksels moeilik wanneer ek die houding jeens Afrika en die naturelle behandel en soms kom ek baie na

10. Ibid.

11. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 45: Geyer-Weber, 7 Maart 1951.

aan dun ys en suggereer ek meer as wat ek reguit sê. En wanneer daar van 'n Toriegehoor 'n "Hear-Hear" kom, skrik ek so 'n bietjie omdat my woorde klaarblyklik die bedekte steek te duidelik laat hoor het".¹²⁾

James Griffiths, gewese Minister van Kolonies, het weer die Unie se beleidsrigtings by 'n parlementêre debat betrek, toe hy verklaar dat apartheid 'n duistere skaduwee oor die hele Afrika, noord van die Limpoporivier, werp. Hy het gewaarsku dat blanke immigrasie uit die Unie tot "Afrikaner nationalist propaganda" kan lei, wat 'n gevaar vir die rasseverhouding in Njassaland en Noord- en Suid-Rhodesië inhou en selfs die voorgenome politieke federasie kan beduiwel.¹³⁾

Malan het tot dié woordstryd toetree en weer eens die Britse regering se benadering tot die Goudkus gekritiseer. Hy het Griffiths se pleidooie en Whitehall se grondwetlike beplanning vir Afrika as onnadenkend en uiters gevaarlik bestempel. Hy het voorspel dat die inwoners van dié Wes-Afrika-land, wat nie toegelaat is om ekonomies en polities genoegsaam te ontwikkel om 'n demokratiese staatsbestel op 'n volhoubare wyse te bestuur nie, uiteindelik aan tirannieke regeerders en langdurige diktature uitgelewer of selfs tot barbarisme verdoem sou word. Hy het ook die vrees uitgespreek dat die nagevolge van dié politieke omwentelinge na Suider-Afrika kan oorspoel, wat weer 'n verwydering tussen die Unie en sy Brits-beheerde noordelike bure mag meebring. Hy het hom ten slotte weer eens sterk uitgespreek ten gunste vir die voortsetting en behoud van 'n Westersgeoriënteerde, Europees-Christelike beskawing vir die Unie van Suid-Afrika en gevolglik was dit uiters noodsaaklik dat ook Noord-en Suid-Rhodesië as pro-Westerse bolwerke van die beskawing behou word.¹⁴⁾

Dié uitsprake van Malan en Griffiths het 'n interessante klemverskuiwing in die inhoud van Geyer se toesprake teweeggebring. Waar hy sedert sy aankoms deurentyd die

12. Ibid.

13. *Cape Times*, 5 Maart 1952.

14. *The Times*, 5 Maart 1952.

ingewikkeldheid van die Unie se rassepolitiek verduidelik en apartheid as 'n antwoord vir die komplekse binnelandse rassesituasie voorgehou het, het sy toespraak by die jaarlikse dinee van die *Cambridge-South African Association* na die belangrikheid van Suid-Afrika se posisie in Afrika verwys. Sy openingswoorde het duidelik getoon dat hierdie toespraak 'n ander oogmerk ten doel gehad het as net begrip vir die Unie se binnelandse beleid "...in general we South Africans, are by no means doing enough to study Africa as a whole, doing far too little to know this continent with which our future is so closely connected".¹⁵⁾

Hierdie woorde was nie net 'n wekroep vir blanke Suid-Afrikaners wat die Unie steeds nie as 'n onlosmaaklike deel van Afrika gesien het nie, maar was ook daarop gemik om nouer bande met die Westerse koloniale moondhede in Afrika te bewerkstellig. Hy het gehoop dat die Unie se beloftes van politieke en militêre steun aan dié Wes-Europese moondhede in tye van oorlog daartoe sou bydra dat Suid-Afrika die geleentheid gebied sal word om 'n eiesoortige, binnelandse beleidsrigting, naamlik afsonderlike ontwikkeling, te verwesenlik.

Geyer het sy gehoor ook daarop gewys dat ondanks die staatkundige beleidsrigtings wat die koloniale moondhede België, Brittanje, Frankryk en Portugal in Afrika nagevolg het en die vroeëre invloede van die besoekende handeldrywende lande, byvoorbeeld Indië en van die Arabiese state, het die vlakke van ekonomiese, politieke en sosiale ontwikkeling op die vasteland steeds gevaarlik laag gebly. Hy het gewaarsku teen die gedagterigting dat die swartman bloot deur blootstelling aan die Westerse beskawing in 'n Westerling omskep kon word. Dié bykans vermete se siening ontken die swartman se eie herkoms en beskawing en poog om die Westerse norme aan hom op te dwing. Geyer het dus bepleit dat daar 'n geleidelike ontwikkeling van die swartes plaasvind, wat

15. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Toespraak, Cambridge-Southern African Association Annual Dinner, 13 Maart 1952.

daartoe sou dat met die verloop van tyd die nodige begrip vir en aanvaarding van die standarde, norme en waardes van 'n gesonde gemeenskap gevestig word.¹⁶⁾

In 'n baie duidelike vingerwysing na die Britse koloniale beleid het hy, deur op die meriete van die ander koloniale moondhede se beleidsrigtings te wys, in der waarheid ook voorbrand vir die Unie se binnelandse beleid gemaak. Sy pleidooi vir voortgesette Westerse teenwoordigheid in Afrika en beklemtoning van 'n voogdylike en ontwikkelingsgerigte benadering tot Afrika, blyk duidelik uit sy toespraak.

“The uninformed could easily gain the impression that there are only two policies being followed in Africa: the British Gold Coast policy and South African Apartheid! France lets her black colonies elect a few representatives to the metropolitan parliament (one such Senator was recently eaten by his constituents!) For the rest effective control in and over those colonies, remains in her hands. Belgium is doing great work in developing the natives of the Congo economically and socially, but gives them no political rights whatsoever. In the Portugese colonies there is theoretical equality (very theoretical!) for some of the natives, comparatively little development and no talk of political rights”.¹⁷⁾

Geyer het vervolgens 'n beroep op die Weste se politieke leiers gedoen om daarvan kennis te neem dat die Britse parlementêre stelsel oor sewe honderd jaar ontwikkel is, maar dat dit slegs die hervormings van die tweede helfte van die negentiende eeu was wat die Britse regeringstelsel in 'n demokratiese stelsel omskep het. Dit was dus in belang van Afrika dat die koloniale moondhede hul rol in Afrika voortsit, aangesien die ekonomiese, politieke en tegnologiese uitdagings wat op die vasteland gewag het, en die ontsluiting van die Afrika-potensiaal, nie sonder die kennis en kapitaal van die Weste sou

16. Ibid.

17. Ibid.

kon plaasvind nie. Die koloniale moondhede is terselfdertyd ook versoek om die nodige begrip en ondersteuning te toon vir die Unie se pogings om 'n binnelandse model te vestig wat poog om die vreedsame naasbestaan van 'n veelrassige gemeenskap te verseker.¹⁸⁾

Hoewel Geyer se verwysing na Griffiths se uitlatings slegs van 'n indirekte aard was, het hy steun vanuit 'n onverwagte oord, naamlik die *Cape Times* gekry. Die koerant het Malan se reaksie op Griffiths se uitlating bestempel as “kinderagtig” en die van 'n “knorrige” politikus, maar die grootse kritiek is vir Griffiths, die Britse opposisielid, gehou:

“Such constant pin-pricking attacks are not welcomed by this country. South Africa has enough to contend with in the malevolent campaign weighed against her in the United Nations. To be pilloried by one's own friends and kinsfolk within the Commonwealth is still more unpleasant. Valid criticism must be well founded and well informed and so much of what is uttered in Britain is neither. Much of Britain's criticism is based upon an incomplete knowledge of the context of apartheid and on ignorance of how much common agreement there is in South Africa upon Non-European policy. Much of that policy the Nationalists themselves are now finding by hard experience is unpractical and untenable. The harm it has caused, has gone far beyond South Africa's borders. That is perhaps, all the more reason for overseas critics, particularly public men like Mr. Griffiths, to be cautious in their judgement and restrained in their utterances”.¹⁹⁾

Op 20 Maart 1952, die dag voor die Appèlhof beslis het dat die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers ongeldig is, het Geyer 'n lesing oor apartheid oor die BBC aangebied. Hy het met groot idealisme hierdie politieke model as 'n moontlike

18. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Toespraak, Cambridge-Southern African Association Annual Dinner, 13 Maart 1952.

19. *Cape Times*, 29 Maart 1952

oplossing vir swart Afrika voorgedou. Hy het daarop klem gelê dat die klein blanke minderheid reeds baie in 'n betreklik kort tyd gedoen het om die ontwikkelingsvlak van die swart bevolking te verhoog. Die doel met apartheid was om die identiteit van die verskillende volke te behou, wat swart mense weer in staat sou stel om maksimaal binne hul eie woongebiede te ontwikkel. Vele fasette van die beleidsrigting was egter nog onseker en geen persoon kon 'n toekomsvooruitsig van oor 50 jaar gee nie. Die mate of vorm van politieke inspraak wat swart mense in die toekoms in die sentrale regering sou beoefen, was onseker en sou bepaal word deur die tempo waarteen die bevolkingsgroep se ekonomiese en politieke ontwikkeling plaasvind, veral gegewe die stadige vordering wat die aanvaarding van demokratiese regeringstelsels buite die Engelssprekende wêreld gekenmerk het. Die Verenigde Koninkryk en sy Westerse bondgenote behoort dus daarvan kennis te neem dat die ekonomiese opheffing en politieke ontwikkeling van swart mense slegs met die verloop van tyd kan plaasvind. Begrip vir en ondersteuning van die Unieregering se pogings om 'n staatkundige model in Afrika te laat slaag was onontbeerlik, aangesien dit 'n eerlike poging was om antwoorde te vind op dié probleme wat veerlassige samelewings kenmerk. Alternatiewe beleidsrigtings lei gewoonlik tot die assimilasië of verswelging van minderhede wat uiteindelik weer politieke onrus in die hand werk. Die lesing is afgesluit met die volgende emosionele oproep: "So at least give white South Africa credit for not being a nation of scheming reactionaries imbued with base and inhuman motives, nor a nation of fools blind to the gravity of their vital problem. They are normal human beings. They are a small nation, grappling with one of the most difficult problems of the world; a small nation trying to work out a solution which, it firmly believes will do justice to both blacks and whites".²⁰⁾

Geyer se radio-uitsending het gemengde reaksie in Brittanje ontlok. Arnold Hadwin van Oxford het gevoel dat Geyer se idee van demokrasie bra onortodoks was, aangesien hy voorgee dat wanneer 'n blanke minderheid besluite oor en namens ontwikkelende swart mense neem, dit 'n uiting van demokratiese beginsels is, maar wanneer dieselfde swart

20. A.L. Geyer: Apartheid in South Africa, *The Listener* (B.B.C.-publikasie), 27 Maart 1952, pp. 497-498.

mense gelykwaardige ekonomiese en politieke regte met die blankes geniet, dit noodwendig tot rassestryd en politieke konflik moet lei. Demokratiese regering sou, volgens Geyer, dus onmoontlik wees en "...this seems strange logic", aldus Hadwin. Geyer is ook gekritiseer vir sy oorbeklemtoning van die herkoms van die verskillende rasse en daar is gevra: "Is emphasis by Apartheid of the superiority of white men over black a constructive effort towards relegating that racial origin to the background?"²¹⁾

Daarenteen het David Nicholson van Bristol die wens uitgespreek dat Geyer se lesing slegs die eerste van 'n reeks sou wees "...that will create in us a sympathy with South Africans in their experiment of practical politics in Africa".²²⁾

Gedurende April het die Geyers België op uitnodiging besoek, en Suid-Afrika se plek in Afrika en die beleid van apartheid het in twee omvattende toesprake in Brussel en Antwerpen aandag gekry. In Brussel is die ontstaan van 'n nuwe taal, naamlik Afrikaans, en die vestiging van die "...enigste blanke nasie op die Donker vasteland" beklemtoon, nadat hy op 'n woordryke wyse die geskiedenis van Suid-Afrika aan sy Vlaamse gehoor oorgedra het. Sy Belgiese gashere, wat self groot ekonomiese en politieke belange in die Belgiese Kongo gehad het, was sy teiken vir nouer samewerking in Afrika. Hoewel hy die Unie se rol in Afrika as fakkeldraer van Westerse belange en waardes en die gepaardgaande mede-verantwoordelikhede wat op die Westerse koloniale moondhede, byvoorbeeld België gerus het, meer geïmpliseer het as wat dit direk verwoord is, was sy boodskap baie duidelik.

"Suid-Afrika is aan die suidpunt van Afrika, 'n voorpos van die Weste op die donker vasteland. Suid-Afrika is ook regstreeks gemoeid met die groot vraagstuk van die toekoms van Afrika waarvan dit deel is. En hier weer is daar 'n besondere band tussen u land en my land, tussen België en Suid-Afrika. In 'n ander vorm

21. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 435: *Weekly Summary of British Press Comment*, 18-24 Maart 1952.

22. *Ibid.*

en in ander omstandighede het u ook met daardie vraagstuk te doen, waar u sulke pragtige werk in die Kongo verrig”.²³⁾

In Antwerpen is die motivering vir apartheid as hooftema in sy toespraak gebruik met die versekering “die blanke Suid-Afrikaner wil reg laat geskied ook aan die Bantoe, sonder om egter nasionale selfmoord te pleeg”. Dit moes vir elke toehoorder baie duidelik gewees het dat Geyer die beleid van apartheid voorgelou het as ’n politieke model om vrede in ’n veelrassige Suid-Afrika te verseker. Hy het ook die die blankes se verbintenis tot Afrika weer eens beklemtoon.

“Apartheid kan selfs as ’n proefneming beskou word, ’n proefneming wat nog slegs in sy aanvangstadium is en vele jare sal duur om te voltooi. Aan die jong nasie is ’n ryke erfenis gelaat. Daar het aan die suidpunt van Afrika van die Donker vasteland ’n nuwe nasie ontstaan, die enigste blanke nasie op die Afrikaanse (sic) kontinent. Alle blanke Suid-Afrikaners is dit eens in hul vasberadenheid om die blanke nasie te midde van ’n oorwig van gekleurde rasse te handhaaf”.²⁴⁾

Geyer se belangstelling in Afrika en die Unie se verbintenis met die vasteland was nie net beperk tot toesprake by diplomatieke geleenthede waar hy gepoog het om Suid-Afrika se internasionale verbintenis met die Westerse koloniale moondhede te bevorder nie: “...Afrika interesseer my meer en meer en so af en toe wonder ek (erg verwaand) of ek nie, terug tuis, tot meer nut sou wees deur Afrikaanse (sic!) probleme (en ons verbinding daarmee) te bestudeer nie”.²⁵⁾

Geyer se laaste verwysing na Afrika was gedurende sy Geloftdedag-toespraak van 1953, enkele maande voor sy terugkeer na die Unie. Voor sy Suid-Afrikaanse gehoor waarvan

23. A.L. Geyerversameling, Houer 8: Brussels-toespraak, 7 April 1952.

24. A.L. Geyerversameling, Houer 8: Antwerpen-toespraak, 9 April 1952.

25. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 91: Geyer-Weber, 3 Mei 1952.

die meerderheid Engelssprekend was, het hy gewys hoe verweefd blanke eenheid en die beleid van apartheid, met die blanke se toekoms in Afrika is: "...the gravity of our racial problem, the gravity of the problems of Africa as a whole, for that matter and the efforts of ambitious Asian politicians to undermine the position of the white man in all Africa and national unity, is a matter of vital importance to us. It is no longer a case of Eendrag maak mag, but a case of Eendrag of Ondergang – not merely a case of Union is Strength, but of Union or Eclipse. ... I am thinking of the part that the South African nation has to play, is destined to play, in finding an answer to that great question mark which is Africa. That vast problem will not be solved by neurotic people with stricken consciences. That problem will only be solved by those who have faith – faith in themselves, faith in their destiny, yes, and faith in God".²⁶⁾

Geyer se bemoeienis met Afrika het nie na sy Londen verblyf opgehou nie, intendeel, gedurende sy dae as voorsitter van SABRA het Suid-Afrika se verbondenheid aan Afrika gereeld in sy toesprake opgeduik. Terwyl die politici geworstel het met die voor- en nadele van republiekwording en of dit binne of buite die Statebond moet wees, was Geyer waarskynlik een van die eerste toonaangewende Suid-Afrikaners, wat baie realisties, in die openbaar, Suid-Afrika se plek in Afrika beklemtoon het:

"Hoe min weet Suid-Afrika tot sy skade- en meer en meer tot sy skande van die omstandighede en behoeftes, van die aspirasies en die moontlikhede van die ander lande en volke in ons vasteland. Hoe lewensnoodsaaklik is dat dit deurlopend ondersoek word".²⁷⁾

In sy voorsittersrede op 20 November 1961, die jaar van republiekwording, konfronteer hy sy gehoor oor die vraagstukke van Suid-Afrika:

26. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Geloftedag-toespraak, 16 Desember 1953.

27. H.B. Thomversameling, Voor ordening: Die Taak van SABRA, *Tydskrif vir Rasseaangeleenthede*, Julie 1959, p. 96.

“Ek hoef nie breed uit te wy oor die wyse waarop sowel die wêreldklimaat as die beeld van Afrika binne enkele jare onherkenbaar verander het nie. Binne vier jaar, beginnende met Ghana, het onafhanklike state soos paddastoel opgespring... Ek hoef u nie daaraan te herinner nie dat die orkaan wat oor ons vasteland woed, steeds nader na Suid-Afrika toe beweeg. Ons is deel van Afrika. Vanselfsprekend dan raak die Revolusie van Swart Afrika ook die Republiek ten nouste. Daardeur is ook die hantering van ons vraagstuk moeiliker gemaak”.²⁸⁾

In ‘n toespraak getitel *Africa (sic!)*, *Quo Vadis*, kom Geyer se rasonale benadering tot Suid-Afrika, Afrika en die vasteland se politieke ontvoogding, weer na vore en word bevestig dat sy Londen- en België-toesprake nie maar net gelewer is omdat hy voor gehore met koloniale gebiede in Afrika opgetree het nie. Sy begrip van en waardering vir die politieke geskiedenis, het hom gelei tot ‘n intellektueel verantwoorde perspektief oor die ontwaking van Afrika. Die politieke proses sou noodwendig ‘n onlosmaaklike invloed op die beleid van apartheid, die blanke se toekoms en op Suid-Afrika se politieke ontwikkeling uitoefen:

“In die na-oorlogse wêreld-konstellasie is daar geen groter vraagstuk as Afrika nie ‘n groot swart vraagteken met slegs die puntjie onder die krul gedeeltelik wit. En so onafskeidbaar van die vraagteken as geheel van daardie puntjie is, so onafskeidbaar is Suid-Afrika deel van Afrika, en so onherroeplik is sy toekoms met dié van hierdie vasteland verbonde. ... Swart Afrika sal nie vir ewig koloniale gebied bly nie. Ons moet aanneem dat daar mettertyd meer en meer onafhanklike swart state sal ontstaan. Hierdie vraag geld natuurlik ook Suid-Afrika self. Maar ook hier stel die beleid van apartheid dieselfde vraag, want oor een saak kan ons seker wees; ook die Bantoe van Suid-Afrika sal nie vir ewig aan die blanke ondergeskik bly nie.... Hierdie vraagteken wat Afrika heet, van die vasteland waarvan ons ‘n deel uitmaak en waarmee ons lot onafskeidbaar verbonde is, dring hom met toenemende tempo op die voorgrond. Wat u plek in die latere lewe ook

28. A.L. Geyer: Sabra-voorsittersrede: *Africa (sic!)*, *Quo Vadis*. *Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede*, Januarie 1956, pp. 74, 80 en 82.

al gaan wees – die van huisvrou of van ingenieur – u gaan in u lewe regstreeks en onregstreeks met hierdie vraagstuk te doen kry”.²⁹⁾

8.2 MAATREËLS TEEN KOMMUNISME

Beriggewing wat die regering se optrede teen kommunisme in 1952 gekenmerk het, is voorafgegaan deur ‘n kommissie van ondersoek kort na die 1948-verkiesingsoorwinning. C.R. Swart, Minister van Justisie, het na die voorlegging van die kommissieverslag kommunisme as ‘n “nasionale gevaar” bestempel wat daarop uit was om die demokratiese instellings in die land, sy Westersgeoriënteerde betrekkinge en uiteindelik die nasionale welsyn van Suid-Afrika te vernietig.³⁰⁾

Wet 44 van 1950, Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, is op 17 Julie 1950 deur die Parlement goedgekeur. Dié wet het die Kommunistiese Party van Suid-Afrika en ander soortgelyke organisasies wat kommunistiese bedrywighede bevorder, onwettig verklaar.³¹⁾

The Economist het in dié tyd berig dat hoewel Australië en Suid-Afrika op dieselfde tydstip ‘n verbod op die lidmaatskap van kommunistiese partye geplaas het, die soort optrede moeilik te versoen was met die aansprake van ‘n demokratiese staatsbestel en dat sodanige wetgewing ook selde voorkom dat kommunistiese bedrywighede effektief aan bande gelê word.³²⁾

Dit het geblyk dat die Unieregering baie bekommerd was oor die invloed van kommunisme, want kort na sy aankoms is Geyer deur die Unie se departement van

29. Ibid

30. J. Barber: *South Africa's Foreign Policy*, pp. 53-54.

31. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4428. Wet op die Onderdrukking van Kommunisme. No. 44 van 1950, 17 Julie 1950.

32. *The Economist*, 6 Mei 1950.

Buitelandse Sake verwittig dat drie Suid-Afrikaanse studente, onder andere 'n mnr. Le Riche, die Praagse Kongres van die Internasionale Studente-unie bygewoon het. Indien die studente weer by Suid-Afrika Huis aandoen om hul paspoorte of visums te hernieu, moes hulle, "informeel" genader word oor hul ervarings in Praag.³³⁾

Die betrokkenheid van veral swartmense by die kongresse wat in Oos-Europa plaasgevind het, het kommer in Pretoria gewek en Geyer se aandag is gevestig op 'n berig van die Londense korrespondent van *The Star* wat onder die opskrif *Many Natives now studying behind the Iron Curtain* verskyn het. Hy is terselfdertyd versoek om die Britse departement van Buitelandse Sake en die ministerie van Statebondsbetrekkinge te nader of hulle meer inligting oor die beweringe kan verskaf en of die bronne van die beriggewer nageslaan kan word.³⁴⁾

Ongeveer 600 individue is onder die betrokke wet geïdentifiseer as kommuniste of kommunistiese meelopers en veral die *African National Congress* is deur polisiegetuies voorgehou as die nuwe tuiste vir die Suid-Afrikaanse kommuniste. Gerugte uit die binnekring van die ANC wou dit hê dat daar 'n stryd was oor die beheer van die beweging tussen die swart Afrikaniste en die kommuniste. Die regering het die toenemend ernstige opstande wat sporadies vanaf 1949 voorgekom het, eerder voor die deur van kommunistiese invloed gelê, as voor die deur van swart nasionalisme.³⁵⁾

Die feit was dat die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party die politieke ontevredenheid onder die swart meerderheid benut het en hulle by nie-blanke nasionaliste en liberaliste geskaar het, om veral buite-parlementêre opposisie teen die regering te mobiliseer. Die kommuniste het ook daarin geslaag om tot die bestuur van talle nie-blanke organisasies verkies te word. Dié party-ideoloë het hulself as dié verteenwoordigers van die nie-

33. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 59, 98/22: Communist Infiltration, Sole-Geyer, 30 Augustus 1950.

34. Ibid.

35. J. Cope: *South Africa*, p. 148.

blankes voorgedoen, wat hulle beywer het om rassediskriminasie te beëindig, die nie-blankes se ekonomiese posisie te verbeter en om groter politieke seggenskap vir die swart meerderheid te beding. Die Unieregering het op daardie tydstip die omvang en invloed van die kommunistiese insypeling oorbeklemtoon, want hulle kon of wou nie aanvaar dat swart politieke ontevredenheid, in eie reg, reeds soveel teenstand kon ontketen nie.³⁶⁾

Die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, No. 44 van 1950 is op 17 Julie 1950 in die Staatskoerant gepubliseer en gevolglik is die Kommunistiese Party van Suid-Afrika tot 'n onwettige party verklaar. Dié betrokke wet het die oogmerke van kommunisme beskryf as “die instelling van 'n despotiese regeringstelsel...wat die teweegbring van 'n politieke, industriële, sosiale of ekonomiese verandering binne die Unie deur die bevordering van onluste of wanorde, deur onwettige doen of late of deur bedreiging met sodanige doen of late of deur middels waarby die bevordering van onluste of wanorde of sodanige doen of late of bedreiging inbegrepe is...ooreenkomstig die voorskrifte of onderleiding van of in samewerking met 'n vreemde of internasionale regering...wat die aanwakkering van 'n gees van vyandigheid tussen die blanke en nie-blanke rasse beoog...”³⁷⁾

Kommunisme is ook op so 'n wyse gedefinieer dat alle blanke liberale of nie-blankes wat hul beywer het om byvoorbeeld deur middel van lydelike verset die ekonomiese en politieke mag van die swart mense te bevorder, ook as kommuniste geklassifiseer kon word. Die vae omskrywing en die uitgebreide magte wat aan die minister van Justisie toegesê is, het baie kritiek ontlok.³⁸⁾

36. C.F.J. Muller: *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, pp. 502-503.

37. *Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika*, No. 4428, 17 Julie 1950; No. 44 van 1950 Wet op die Onderdrukking van Kommunisme.

38. C.F.J. Muller: *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, p. 503.

Die *New Statesman and Nation* se kritiek op die wet was onmiskenbaar:

“The Suppression of Communism Act underlines the dictatorial philosophy of the Nationalist Party. What the Nationalists have done is to take the Western European and American fear of Communism and use it in order to establish power for themselves which are as totalitarian as any Communist or Fascist state which has ever existed”.³⁹⁾

Te midde van die kritiek teen die Unie se wetgewing vir die bekamping van kommunisme toon beskikbare amptelike dokumente of persoonlike briewe aan D.F. Malan, D.D. Forsyth, Phil Weber, P.W. Botha en H.B. Thom, dat Geyer hom op die tydstip nie self oor die betrokke wetgewing uitgelaat het nie.⁴⁰⁾

In ‘n verdere poging om die broeiende onrus te bekamp is die Wysigingswet op die Onderdrukking van Kommunisme in 1951 aanvaar, waarvolgens die definisie van ‘n kommunist in besonderhede omskryf is. In die toekoms kon geen persoon behorende tot die Kommunistiese Party van Suid-Afrika, enige openbare amp, byvoorbeeld as lid van die Parlement, beklee nie.⁴¹⁾

Die optrede van die Unieregering het in 1952 in alle erns toegeneem toe kennisgewings aan mnre. Sam Kahn, LV, en Fred Carneson, LPR gestuur is om hulle van hul verkose ampte te onthef. Die Kaapstadse weekblad, *The Guardian*, is ook gelys en die druk, publikasie en verspreiding van die blad is verbied omdat die blad die sienswyse van die Suid-Afrikaanse Kommunistiese Party uitgedra het.⁴²⁾

39. *New Statesman and Nation*, 12 Augustus 1950.

40. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. Geyer-Weber, 5 September 1950.

41. Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika, No. 4428. Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, No. 44 van 1950, 17 Julie 1950.

42. *Die Burger*, 24 Mei 1952.

Geyer se kommentaar oor die verwickelinge was veelseggend:

“Die lawaai oor die uitspraak (Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers) bedaar nou, maar nou kom die optrede teen die Kommuniste en die *Guardian* om nuwe olie op die vuur te gooi. Suid-Afrika lyk vasberade om voorbladnuus in die Britse pers te bly. Waarvan jy nou moet aflei dat ek die optrede teen die kommuniste afkeur. Hier het ons in Torie-kringe ‘n mate van simpatie, hoewel dit vir die Brit met sy oordrewe opvatting van ‘liberty’ moeilik gaan om die noodsaaklikheid van sulke optredes buite die hof om te verstaan”.⁴³⁾

Intussen het die Britse departement van Buitelandse Sake meer agtergrond oor die teenwoordigheid van swart studente in Oos-Europa aan Suid-Afrika Huis verstrekk. Hulle het slegs kennis gedra van 12 swart Afrikane wat in Praag en Oos-Duitsland studeer. Die slotparagraaf van dié amptelike mededeling is baie interessant, aangesien die betrokke studente glo volgens twee roetes by die Oos-Europese universiteite uitkom, naamlik deur middel van studieleninge van hul eie regerings, maar ook veral waar die tuisregering onwillig was om swart studente tot verdere tersiêre instellings toe te laat, word geleenthede in kommunistiese lande geskep vir verdere studie aan, byvoorbeeld, die Humboldt-Universiteit in Oos-Berlyn.⁴⁴⁾

Die Burger se redaksionele kommentaar op die verbanning van die *Guardian* was verrassend versigtig en hoewel die dagblad sy steun vir die regering se stryd teen die kommunisme bevestig het, het die koerant tog aanbeveel dat die verbod by die volgende sitting van die Parlement eers bekragtig moet word, want op die wyse “...kan ‘n nuwe wolk van dwase, maar skadelike, diktatuuragtige propaganda teen ‘n regering wat elke jaar van sy dade aan die Parlement moet rekenskap gee en minstens elke vyf jaar aan die

43. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 94: Geyer-Weber, 24 Mei 1952.

44. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 59, 98/11/7: Communist Infiltration. Martin-De Villiers, 17 Januarie 1952.

kiesers, tot 'n minimum beperk word". Die koerant het die regering op 'n indirekte wyse ook op sy verantwoordelikhede gewys, "Ons glo ook dat die huidige regering geen voorneme het om die magte wat die Parlement in sy hande gestel het, te misbruik nie.". Daar kan met redelike sekerheid beweer word dat Geyer se boodskap ook by hierdie kommentaar in aanmerking geneem is.⁴⁵⁾

In sy persoonlike hoedanigheid was Weber ook onseker of 'n verbod op die *Guardian* gewens was, want "...nou het ons die *Clarion* in die plek van *Guardian* en Black {C.R. Swart} sê vertroulik hy kan nie aan die ding vat nie solank dit nie kommunistiese propaganda verkondig nie".⁴⁶⁾

Geyer se kommentaar hierop was minder subtiel: "...die verbanning van die *Guardian* was sommer super-onnosel as dit die blad vrystaan om dadelik onder 'n nuwe naam te verskyn. Het ou Black dit dan nie voorsien nie? Dis tog deur die geskiedenis die taktiek van onderdrukte blaaië gewees".⁴⁷⁾

Die Britse *National Council for Civil Liberties* het teen die einde van 1952 beswaar by Geyer aangeteken oor die rassediskriminasie in die Unie. Hulle het dit veral gehad oor die regering se optrede kragtens die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, aangesien dit 'n skending van grondliggende menseregte sou wees. Ten spyte van sy eie beswaardheid oor die regering se beleid, moes Geyer die beleid verdedig:

"In die eerste plek ontken ek u reg om u met die binnelandse aangeleenthede van 'n ander land te bemoei. Kwaadwillige bedoelings verskaf waarskynlik genoeg in Moskou, maar doen sekerlik niks goed aan diegene vir wie u raad voorgee om die kampvegter van te wees nie. In die tweede plek het ek geen rede om te glo dat u

45. *Die Burger*, 19 Oktober 1952.

46. P. A. Weberversameling, 296.K.Ge. 97: Weber-Geyer, 1 Junie 1952.

47. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 99: Geyer-Weber, 5 Junie 1952.

raad se kennis van Suid-Afrika sodanig is dat hy bevoeg is om 'n oordeel te vel nie. Ek gee natuurlik toe dat u Raad se opvatting van *British fair play* so kan wees dat hy dit nodig ag om albei kante van 'n vraagstuk te ken, alvorens hy 'n mening lug. In hier die omstandighede is ek nie bereid om u boodskap aan my regering oor te dra nie en stuur ek dit hiermee aan u terug".⁴⁸⁾

Die binnelandse onrus in die Unie het intussen uitgekring en Swart het by die Natalse kongres van die Nasionale Party in Durban aangekondig dat die regering gedurende die volgende parlamentsitting buitengewone wetgewing sou indien om onluste en versetoptredes hok te slaan. In die *Buitengewone Staatskoerant* van 28 November het die regering 'n tussentydse regulasie uitgevaardig waarvolgens swart mense verbied word om in groepe van meer as 10 te vergader of om mede-swart Afrikane aan te hits om die landswette te ignoreer. Dieselfde regulasie het bepaal dat enige publikasie wat swart mense aanspoor om die bestaande wette te verbreek, hom skuldig maak aan die oortreding van die betrokke regulasie.⁴⁹⁾

8.3 HANTERING VAN EKONOMIESE AANGELEENTHEDE

Dit het gou duidelik geword dat Albertus Geyer, oud-Geskiedenisdosent en oud-koerantredakteur, se primêre belangstelling as missiehoof nie veel wyer as die politieke arena gestrek het nie. Slegs enkele maande na sy aankoms in Londen bevestig hy dan ook dat daar fasette van sy werk was waar sy belangstelling bra gebrekkig was: "Ek dink ek het jou al gesê waarvan ek nie in hierdie werk hou nie, die feit dat ek alles van nog wat moet weet. Ek is mos nie in finansies geïnteresseer nie..."⁵⁰⁾

Na die Statebondskonferensie van 1952, nou met groter insig in die omvattende rolvertolking van die Hoë Kommissaris, bevestig Geyer teenoor Malan sy eie gewaarwordinge omtrent die pos: "... as dit enigsins moontlik is, ons Hoë Kommissaris

48. *Die Burger*, 5 November 1952.

49. *The Times*, 29 November 1952.

50. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 26. Geyer-Weber, 5 September 1950.

in Londen, iemand behoort te wees wat, indien nie noodwendig 'n ekonomiese deskundige nie, tog heelwat kennis van en belangstelling in ekonomiese sake het. Wat verder ten gunste daarvan spreek, is die volgende: Teenoor die ongunstige openbare mening ten opsigte van ons kleurbeleid, is die sakemanne en geldmanne ons betreklik goedgesind. Maar die gedurige propaganda teen ons beïnvloed tog ook hulle, wat gevaarlik is, gesien ons groot kapitaalbehoefte. Sowel met die oog op laasgenoemde punt as met die oog op hul invloed ook in politieke kringe, is dit wenslik dat ons Hoë Kommissaris met hulle in noue voeling moet wees. In 'n mate doen ek dit, maar kan dit natuurlik nie doen soos iemand dit sou kan doen wat met 'n groot mate van gesag op hul gebied sou kan saampraat nie".⁵¹⁾

Ongeveer ses maande voor sy oorspronklik bestemde vertrek opper Geyer dieselfde motivering teenoor Phil Weber, waarskynlik met die hoop dat hy {Weber} sy invloed by Malan sou laat geld. Dié mededeling was enersyds 'n erkenning dat die Unie se diplomatieke pogings om politieke begrip en ondersteuning van Suid-Afrika te bevorder, 'n geringe kans op sukses het. Geyer het geoordeel dat die bevordering van veral die Unie se ekonomiese betrekkings, in die toekoms van kardinale belang vir die verlangde groei en ontwikkeling sou wees. 'n Nuwe Hoë Kommissaris met 'n belangstelling in, maar veral kennis van ekonomiese aangeleenthede, is dus in Londen benodig om die bestaande en voornemende beleggers van ekonomies-kundige advies te bedien:

“Ek het al verlede week aan Forsyth geskryf oor my planne vir die terugreis, deels eintlik met die doel om op dié manier ou Doktor daaraan te herinner dat hy betyds die opvolger moet reël. Ek het hom vroeër geskryf dat daar baie voor te sê is om iemand te kry wat op ekonomies-finansiële gebiede sterk is. So 'n persoon sou meer invloed in die City-kringe kan kry, wat nuttig sou wees sowel regstreeks as onregstreeks deurdat daardie mense weer in regeringskringe baie invloed besit”.⁵²⁾

51. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2860: Geyer-Malan, 23 Desember 1952.

52. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 116: Geyer-Weber, 23 Januarie 1953.

Bestudering van die Hoë Kommissaris (Londen) se dokumentasie oor ekonomiese, finansiële of handelseaangeleenthede, toon geen briewe wat deur Geyer onderteken is nie. Daar is ook nie afskrifte of verslae oor handelsooreenkomste wat gedurende 1950-1954 deur Suid-Afrika Huis gehanteer is nie. Die beskikbare dokumentasie verwys hoofsaaklik na die kwaliteit van uitvoerprodukte en die kredietwaardigheid van leweransiers.⁵³⁾

Dokumentasie oor N.C. Havenga, Minister van Finansies, se besoeke aan Londen gedurende 1950-1954, bevestig dat Geyer in September 1950 wel van die sessies van die konferensie vir die Statebondsministers van Finansies bygewoon het. Die konferensie het gehandel oor handelsamewerking binne die Statebond, die ekonomiese rimpeleffek wat die internasionale politieke verwickelinge te weeg kan bring en die vooruitsigte van sterling as internasionale geldeenheid.⁵⁴⁾

Geyer se beskrywing van die konferensie was minder vleiend en sy kommentaar dui ook op sy aanvanklike ingesteldheid ten opsigte van sy siening van die internasionale diplomatie:

“Die samesprekings van die Ministers van Finansies was vervelig, was trouens meer sommer ‘n beraad om die wêreld in oënskou te neem. Miskien was dit daarom nie ‘n behoorlike toets nie, Klaas {Havenga} had niks om voor te veg nie, hoe dit sy hy het my in die konferensiesaal teleurgestel. Die ander ministers het gepraat, hy het elke keer net ‘n verklaring voorgelees...”⁵⁵⁾

In Januarie 1952 bevind Havenga hom weer in Londen waar hy die konferensie van die Ministers van Finansies bywoon. Dié samesprekings het gewentel oor moontlike maatreëls om die krag van die sterling te herstel. Havenga het ook ‘n oorsig gegee oor die

53. Hoë Kommissaris (Handelsafdeling)- Londen {HDL}, Houers 1-5; 1950-1954.

54. P. van Breda: Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954, p. 546.

55. P.A. Weberversameling, 296. K.Ge. 28: Geyer-Weber, 8 Oktober 1950.

tempo van nywerheids- en mynbou-ontwikkeling in die Unie en verklaar dat groot buitelandse beleggings nodig was om dié vooruitgang vol te hou.⁵⁶⁾

Geyer se betrokkenheid en die Unieregering se benutting van die Hoë Kommissaris ten tye van sodanige konferensies, kan afgelei word uit Geyer se beskrywing:

“Wat Oom Klaas se konferensie betref, weet ek eintlik net wat {dr. D.H.} Steyn, {sekretaris van Finansies} my vertel het. Die konferensie het naamlik die vorm aangeneem waar net die Ministers en hul sekretarisse aanwesig was, en (b) vol sittings waar oor toekomsplanne (of drome) gesels is. In die omstandighede het ek eenvoudig van b) weggebly en net die sluitingsvergadering gaan bywoon om namens Oom Klaas en Steyn dankie te sê”.⁵⁷⁾

In Augustus 1952 besoek Havenga weer Londen waartydens hy samesprekings met sir Winston Churchill, Britse premier en die Minister van Finansies, R.A.B. Butler, gevoer het. In sy opvolgbesoek in September 1952 waar hy die vergadering van die Internasionale Monetêre Fonds bywoon, het Havenga twee BBC-onderhoude gevoer. Die eerste een het gehandel oor Brits-Suid-Afrikaanse verhoudinge waar hy vure moes doodslaan oor die Wet op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers. In sy tweede onderhoud het hy ’n verhoging van die goudprys bepleit en verklaar dat Britse beleggings noodsaaklik was vir die ontwikkeling van die Vrystaatse goudvelde. In November 1952 besoek hy weer Londen, maar hierdie keer verteenwoordig hy vir Malan by die Statebondspremierskonferensie, terwyl minister Eric Louw vir hom instaan as Minister van Finansies.⁵⁸⁾

56. P. van Breda: Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954, p. 546.

57. P.A. Weberversameling, 296K.G. 73: Geyer-Weber, 26 Januarie 1952.

58. P. van Breda: Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954, p. 472.

Dit blyk ook by hierdie geleentheid dat die benutting van Suid-Afrika-Huis steeds agterweë bly:

“Ook hierdie konferensie illustreer weer so goed hoe min ons regering weet om van sy gesantskappe gebruik te maak. Ons het die geleenthede (d.w.s. die handelsafdeling, die diplomatieke afdeling en ek) om met die oog op die byeenkoms heelwat aangaande die atmosfeer en die gedagteloop van die mense hier agter te kom. Maar daarvan word niks gebruik gemaak nie. Ons word nie daarna gevra nie, inderdaad, nie meer gesê as wie na die konferensie kom nie....So is dit met elkeen van die talle samesprekings in my tyd in Londen gewees”.⁵⁹⁾

By geleentheid teken Geyer sterk protes aan by die Sekretaris van Buitelandse Sake en Finansies dat hy en sy diplomatieke afdeling telkens geïgnoreer word wanneer briefwisseling tussen die verskillende regerings plaasvind. Met die protessskrif lewer hy terselfdertyd ook bewys van die ministers en staatsdepartemente se werkswyse om nie Suid-Afrika-Huis, of vir hom persoonlik, by die hantering van ekonomiese aangeleenthede te betrek nie:

“Iemand moet briewe van hierdie aard deurstuur en die mense om dit te doen is nie die administratiewe afdeling van Suid-Afrika Huis nie, maar die diplomatieke afdeling. Dit is 'n gesonde reëling dat briefwisseling tussen die twee regerings deur die diplomatieke verteenwoordiger moet gaan”.⁶⁰⁾

Die waarnemende Sekretaris van Buitelandse Sake, D. Spies het, hoewel dit reg teen die einde van Geyer se dienstermyn was, ingestem tot Geyer se versoek:

59. P.A. Webersaamling, 296.K.Ge. 107; Geyer-Weber, 4 Oktober 1952.

60. Departement van Buitelandse Sake-versaamling, Houer 359; Commonwealth Finance Ministers Meeting, January 1954; Geyer-Spies, 9 Januarie 1954.

“This Department agrees with the High Commissioner’s views and would appreciate it if all cases of a similar nature could in future be transmitted through this office”.⁶¹⁾

Na hierdie konferensie was Geyer vol lof vir Havenga, maar sy betrokkenheid as missiehoof by dié samesprekings was feitlik steeds nul:

“Elke keer tref dit my opnuut hoe nugter hy (Havenga) dinge beskou en so alleen in gesprek openbaar hy ‘n hartlikheid wat aangenaam aandoen. Oor die eenparige steun wat hy hier in ‘n vergadering van leiers van delegasies vir sy pleidooi vir ‘n hoër goudprys gekry het, maak hom so opgewonde soos ‘n skoolseun – en hy het rede om trots te voel. Butler het hom genoem ‘the greatest living authority on the subject’ {goudprys} en twee eerste Ministers het sy saak as onaantasbaar beskryf. Ek het dit waardeer, omdat dit so eg geklink het, toe hy my op die lughawe vertel hoe my werk gewaardeer word en dat S.A. se verteenwoordiger nie hoef terug te staan vir die verteenwoordiger van enige ander land in Londen nie. Ek het min van die konferensie bygewoon...”.⁶²⁾

Havenga het Malan vergesel na die kroningsgeleentheid in Junie 1953 en ook samesprekings gevoer met lord Swinton en Butler, Britse Ministers van Buitelandse Sake en Finansies. Die samesprekings het gehandel oor die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid en om ‘n eenvormige benadering te beplan vir toekomstige onderhandelinge met die Verenigde State oor ‘n hoër goudprys.⁶³⁾

61. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 359: Commonwealth Finance Ministers’ Meeting, Spies-Steyn, 20 Januarie 1954.

62. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 13 Desember 1952.

63. P. van Breda: *Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954*, pp. 475-476.

Geyer se enigste kommentaar oor dié konferensie het weer eens eerder sy politieke belangstelling bevestig:

“Hy {Havenga} praat van uittree wanneer Dr. uittree en ek ys vir die uitwerking in die buiteland wanneer die twee oues gelyk sou padgee. Hy praat nogal baie waarderend van Hans (Strijdom), sê ook dat hy baie meer verantwoordelike sin aan die dag lê as vroeër, maar dan doen hy skielik weer ‘n ding wat ‘n mens laat vrees vir die dag wanneer hy EM is”.⁶⁴⁾

Dit is dus duidelik dat Geyer nie gereeld van amptelike dokumentasie oor ekonomiese samesprekings tussen Suid-Afrika en Brittanje voorsien is nie. Suid-Afrika Huis is ook, behalwe vir die reis- en huisvestingreëlings van die minister en sy geselskap, in ‘n baie geringe mate by bilaterale samesprekings of internasionale konferensies oor ekonomiese aangeleenthede betrek. Soos vroeër in hierdie hoofstuk genoem, is Geyer as persoon nie betrek by handelsooreenkomste nie. Die enigste dokument wat opgespoor kon word waar Geyer in ‘n amptelike hoedanigheid ‘n bilaterale ooreenkoms onderteken het, was die voortsetting van ‘n rabatooreenkoms van 1947 wat rabatte toestaan op die invoer van Britse goedere wat vir Suid-Afrikaanse verwerking bestem was.⁶⁵⁾

‘n Maandelikse ekonomiese oorsig is gereeld deur Suid-Afrika Huis aan die Departement van Buitelandse Sake voorgelê. Dié verslae het egter nie gehandel oor Suid-Afrikaans-Britse betrekkinge nie, maar was daarop gemik om die Unieregering ‘n blik te gee op Brittanje se ekonomiese betrekkinge met die lande van Wes-Europa. Hoewel van die

64. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 143: Geyer-Weber, 19 Junie 1953.

65. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 374, PS 18/6/1, volume 2: Treaties Applicable to the Union, 12 Junie 1950. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 373, PS 18/5/3/2A: Treaties Applicable to the Union, Circular Minute No. A 20 of 1956, 10 April 1956.

verslae 'n amptelike naamstempel van Geyer gedra het, was die handtekening onderaan gewis nie sy persoonlike een nie. Die verslae is ook van 'n hoogs tegniese aard en laat gevolglik min twyfel dat hy nie persoonlik die verslae opgestel het nie. Die verslae is waarskynlik saamgestel deur die personeel van die senior handelskommissaris in Suid-Afrika Huis, H.R.P.A. Kotzenberg.⁶⁶⁾

Die aanstelling van Kotzenberg as die Unie se verteenwoordiger in die Gemeenebeskakeelkomitee (Commonwealth Liaison Office), het verder meegebring dat die senior handelskommissaris, en nie die Hoë Kommissaris nie, direk met die Departement van Handel en Nywerheid in Suid-Afrika sou skakel. Die Gemeenebeskakeelkomitee is versoek om alle dokumente en briefwisseling direk aan die Unie se Departement van Handel en Nywerheid te stuur. Die gereelde voorlegging van statistiese gegewens oor die Unie se behoefte aan "essensiële grondstowwe, kapitaalgoedere, ens." is dus deur die onderhawige departement en die skakelkomitee gehanteer. Geyer was ampshalwe dus nie direk betrokke by die verspreiding van amptelike inligting en die aanvoerwerk oor moontlike in- en uitvoer aangeleenthede nie.⁶⁷⁾

Die Koue Oorlog het die Weste se behoefte aan uraan vir die vervaardiging van 'n kernarsenaal bevestig. Aanvanklik het dr. B. Schonland en L. Taverner namens die Smuts-regering met die Britse en Amerikaanse regerings onderhandel oor die ontginning van uraan. Na die regeringsverandering in die Unie in 1948, het Schonland en Taverner hul poste behou en voortgegaan om samesprekings met Washington en Londen te voer. In latere samesprekings wou die Malanregering die lewering van uraan koppel aan steun vir die Unie in die Algemene Vergadering. Klaarblyklik het die Unieregering nie dieselfde verwagting aan Whitehall gestel nie. In 'n duidelike geval van die super-

66. Departement van Buitelandse Sake-versameling, Houer 364, 4/2/24: External Periodical Reports from the High Commissioner: Londen, 21 Junie 1950, 21 Desember 1950, 20 Februarie 1951, 6 April 1951, 16 April 1953.

67. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 336, 17/86/7/3: Commonwealth Liaison Committee. Departement van Buitelandse Sake-Sekretaris van Handel en Nywerheid, 23 Februarie 1951.

moondheid teenoor 'n kleiner, afhanklike staat het Washington klaarblyklik gou daarop gewys dat die Unie nie uraan as 'n ekonomiese of diplomatieke onderhandelingshefboom kan gebruik nie, veral nie wanneer Suid-Afrika se strategiese sekuriteit afhanklik was die Verenigde Koninkryk en die Verenigde State se beskerming nie.⁶⁸⁾

Hoewel Suid-Afrika se uraan van 'n lae graad is, was die destydse produksiekoste ook baie laag omdat die afsetting reeds saam met gouderts na die oppervlakte gebring is. Die Unie was op daardie stadium in 'n baie gelukkige posisie deurdat geen soortgelyke afsettings elders in die wêreld ontgin is nie. Dit het meegebring dat Suid-Afrika se uraanuitvoere van geen in 1952, tot 10,9 miljoen dollar in 1953, tot 41, 5 miljoen dollar in 1954 gestyg het.⁶⁹⁾

Hoewel geen dokumentêre bewyse gevind kon word wat aandui dat sy voorganger, Leif Egeland, of Geyer by die Londense samesprekings oor uraanverkope, onderhandelinge tussen die Unie se Raad op Atoomenergie en die Gekombineerde Ontwikkelingsagentskap van die Verenigde State en Brittanje en die opwekking van atoomenergie betrek is nie, is dit terselfdertyd baie duidelik dat sir Evelyn Baring, Britse Hoë Kommissaris, wel betrek is by die hoogs geheime onderhandelinge tussen Brittanje en Suid-Afrika oor uraanvoorsiening aan die Verenigde Koninkryk vir die vervaardiging van kernbomme.⁷⁰⁾

Die eerste Suid-Afrikaanse uraanaanleg is op 8 Oktober 1952 by Krugersdorp deur dr. D.F. Malan geopen. Hy het dié geleentheid gebruik om die Unie se buitelandse vennote,

68. P. Henshaw: *South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth 1945-1956*, pp. 178-179; T. Gregory: *Ernest Oppenheimer and the Economic Development of Southern Africa*, p. 585.

69. G. Berridge: *Economic Power in Anglo-South African Diplomacy*, pp. 54-55.

70. C.D. Horne: *Evelyn Baring: The Last Proconsul*, pp. 148-151; T. Gregory: *Ernest Oppenheimer and the Economic Development of Southern Africa*, p. 585.

die Verenigde State en die Brittanje deeglik onder die indruk te bring van Suid-Afrika se strategiese waarde vir die Weste:

“The source of a considerable quantity lies in South Africa. We have actively shown in the past that we are determined to make our contribution to the struggle of the Western Powers and we have not hesitated, even to the extent of straining our resources, to make a further contribution to that cause by undertaking the production on a large scale. There can be no doubt regarding our intentions to further that cause and it must give satisfaction to our partners in this enterprise, namely the United States and the United Kingdom, that this valuable source of power is in the safekeeping of South Africa”.⁷¹⁾

Aanvanklik het agt goudmyn-maatskappye, onder andere Free State Geduld Mines, President Brand Gold Mining Company en Western Holdings onderneem om die uraan uit die goudneerslag (gold residue slime) te onttrek. Op 22 Mei 1953 is die tweede uraan-herwinningsaanleg by Daggafontein naby Johannesburg geopen. Duncan Sandys, Britse Minister van Voorrade, het by dié geleentheid aangekondig dat Brittanje en die Verenigde State kontrakte gesluit het om Suid-Afrika se volle jaarlikse uraanopbrengs te koop.⁷²⁾

Gedurende Geyer se dienstermyn is enkele bi- en multilaterale ooreenkomste aangegaan wat deur die volgende verdrae onderskryf is: ‘n telekommunikasie-ooreenkoms tussen die lande van die Statebond en die Verenigde State (1952); verskillende ooreenkomste oor die versorging van oorlogsgrafte in die buiteland (1951 en 1953); ‘n ooreenkoms wat die kwaliteit en lewering van staalpype omskryf (1953) en ‘n ooreenkoms vir die daarstelling van ‘n kommissie vir tegniese samewerking in Afrika, suid van die Sahara. Geen

71. D.F. Malanversameling, Houer 1/1/2835: Toespraak: Opening van Suid-Afrika se Eerste Uraan-ontginningsaanleg, 8 Oktober 1952.

72. *Keesing's Contemporary Archives*, 11-18 Oktober 1953, p. 12508 en 15-22 Augustus 1953, p. 13090.

dokumentêre bewys kon gevind word dat Geyer by hierdie ooreenkomste betrokke was nie. Die afleiding word dus gemaak dat Suid-Afrika Huis nie betrek is by sodanige ooreenkomste nie.⁷³⁾

Geyer het drie van sy toesprake gewy aan ekonomies-verwante aangeleenthede. Die belangrikste van dié toesprake was waarskynlik toe hy die *Wholesale Linen Trade Association* in November 1950 toegesprek het en waarin immigrasie na die Unie as sentrale tema aangeroei is. Die inhoud van sy toespraak toon die beduidende verskil in benadering tussen die praktiese behoeftes van die land en partypolitiese sieninge oor die uitwerking van immigrasie uit Brittanje in besonder.⁷⁴⁾

Dr. T.E. Dönges, Minister van Binnelandse Sake, het in 1948 aangekondig dat die immigrasiebeleid na die Unie hersien gaan word omdat dit te duur was, dit die bestaande voedsel- en behuisingstekorte vererger en die voornemende immigrante nie behoorlik gekeur word nie. Die Unieregering was op daardie tydstip egter vasgevang tussen uiteenlopende oorwegings, naamlik die versterking van die blanke bevolking, maar sonder om terselfdertyd die Afrikaner se politieke beheer aan te tas. In 1949 is die Londense kantoor van die Immigrasieraad, wat spesiaal deur die Verenigde Partyregering geskep is om immigrasie na die Unie te bevorder, gesluit. In die plek daarvan is die *South African Immigrants Selection Committee* in die lewe geroep. Die nuwe organisasie is direk onder beheer van Suid-Afrika-Huis geplaas deurdat kantoorruimte in Suid-Afrika Huis aan hulle toegewys is. Dit het beteken dat die finale verbintenis met die vorige regering se immigrasiebeleid en sy werwingsmeganisme finaal ontknoop is. Selfs die destydse kantoorhoof is vervang deur A.B. Kriegler, wat later opgevolg is deur W. (Jock)

73. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 374, PS 18/6/1: Treaties Applicable to the Union. Circular Minute No. A 20 of 1956, 10 April 1956.

74. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak, Wholesale Linen Trade Association, 3 November 1950.

Somerville wat die nuwe instelling tot 1953 bestuur het. Na sy vertrek is die permanente pos nie weer gevul nie en is die kantoor op 'n tydelike basis deur J.C. Bates bedryf.⁷⁵⁾

Ongunstige persdekking in Brittanje oor die Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap en die Unieregering se hantering van die Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, het grootliks bygedra tot 'n beduidende vermindering in immigrasie na Suid-Afrika. Daarby het die Unieregering se pogings om die gesag van die Suid-Afrikaanse regbank te ondermyn, ook die vrees in Brittanje laat ontstaan dat die grondwetlike verskansing van Engels ook in die slag kon bly.⁷⁶⁾

Hoewel immigrasie uit Brittanje nie opgedroog het nie, het die regeringsingryping en die ongunstige persdekking van gebeure in Suid-Afrika dus bygedra tot 'n betekenisvolle daling in die getal Britte wat na die regeringsverandering in 1948 na Suid-Afrika geïmmigreer het. Die onderstaande statistieke bevestig die afname:

JAAR	TOTALE AANTAL BLANKE IMMIGRANTE	IMMIGRANTE UIT DIE VERENIGDE KONINKRYK
1947	28,839	20,603
1948	35,631	25,513
1949	14,780	9,655
1950	12,803	5,097
1951	15,234	5,903
1952	16,473	6,941
1953	16,257	5,416

77)

75. F.G. Brownell: *British Immigration to South Africa 1946-1970*, pp. 68-69.

76. J. Barber: *South Africa's Foreign Policy 1945-1970*, p. 51.

77. F.G. Brownell: *British Immigration to South Africa 1946-1970*, p. 83.

Na sy diensaanvaarding is Geyer dus gekonfronteer met uiteenlopende werklikhede, naamlik die regering se beleid om immigrasie uit Brittanje te beheer, die ongunstige verslaggewing oor Suid-Afrika se binnelandse beleid en die Unie se behoefte aan geskoolde blanke arbeid wat teweeggebring is deur groeiende nywerheidsontwikkeling. In sy *Wholesale Linen Trade Association*-toespraak het Geyer dus gepoog om Suid-Afrika as 'n besonder goeie beleggingsveld voor te hou, om voornemende immigrante gerus te stel oor die situasie in Suid-Afrika en om die ongunstige beriggewing oor die Unie aan die kaak te stel. Die enkele sinne wat kursief gedruk word, is in die oorspronklike toespraak deurstreep, waarskynlik omdat dit te uitgesproke was. Daar moet ook in gedagte gehou word dat hierdie toespraak baie vroeg in sy dienstermyn gelewer is. In die eerste gedeelte van sy toespraak het hy Suid-Afrika se gunstige beleggingsmoontlikhede uitgelig: "...in minerals it is fabulously rich. The development of its base minerals is still hardly more than in its initial stages. Our new Orange Free State goldfields assure us of a large output of gold for many years to come. Fully to develop the 14 new mines at present envisaged, together with the required public works, railways, electricity, water supplies, etc. an estimated capital of £ 200 million will be needed. At the same time the Second World War initiated a surge of industrial development which shows no sign of slackening. To give only one example, in the past 12 years the value of industrial production in one province, the Transvaal, has increased from £ 70 million to £ 290 million. Here too we are fortunate in having almost unlimited quantities of coal and iron ore. Plans are also well advanced for producing fuel from oil and petrol from coal... South Africa is suffering from a shortage of steel... With large new steelworks in course of completion at Van der Byl Park, we may look forward within a short time to a considerable increase in our own output".⁷⁸⁾

Geyer was baie uitgesproke oor buitelandse beriggewing wat die omstandighede in die Unie in die swakste moontlike lig stel:

78. A.L. Geyerversameling, Houer 7: Toespraak, Wholesale Linen Trade Association, 3 November 1950.

“Now there is one thing about this phenomenal industrial expansion which appear to one as very odd. On the one hand we have a continual flow of newspaper messages painting South Africa in the darkest colours...my country must be one to avoid like a plague, *a country tyrannized over by a cliqued crowd of ruthless, anti-British scoundrels*, a country where freedom no longer exists or is on the point of extinction, where chaos and blood is just round the corner, in other words the very last place in the world to invest one single penny”.⁷⁹⁾

Geyer het ook voornemende immigrante aangemoedig om Suid-Afrika as moontlike bestemming te oorweeg: “...every Briton of good health and good character, who has the capital or who is assured of a job, has always been and is perfectly free to immigrate to the Union. With a view to the shortage of skilled men, steps are now being taken, in co-operation with the industrialists, to assess the country’s requirements for the next few years. With these data in hand, special efforts are to be made, with the help of our Immigration Office in London and on the continent to find required men”.⁸⁰⁾

Soos die maande verbygegaan het, het immigrasie-verwante probleme nie verbeter nie en departementele steun uit die Unie was onbevredigend: “...ek het ‘n hele paar dinge op my lys, o.a. die gemors wat hy {Dönges} van immigrasie maak. Ek het hom ‘n tyd gelede afskrifte van ‘n reeks briewe aan Binnelandse Sake en Arbeid gestuur, waarin absoluut teenstrydige inligting oor beleid gegee word, het hom gevra om my te sê wat nou wat is en, soos op al my ander briewe oor ander sake, van hom geen antwoord gekry nie...”.⁸¹⁾

8.4 PROBLEME MET DIE STAATSDIENS

Dr. J.H.O. du Plessis is op 3 November 1948 as hoof van die Staatsinligtingskantoor aangestel en daar is besluit dat toekomstige werksaamhede grotendeels toegespits

79. Ibid.

80. Ibid.

81. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 62: Geyer-Weber, 10 November 1951.

sou wees op die bestryding van "vyandige propaganda in die buiteland". Na samesprekings tussen Du Plessis, Forsyth en Dönges is daar besluit dat, ongeag die Staatsinligtingskantoor se primêr buitelandse funksie, die inligtingsdiens onder die beheer van die Departement van Binnelandse Sake moet bly omdat Malan se werklading nie sou toelaat dat hy dié diens ook onder sy beheer neem nie. Dié besluit het daartoe gelei dat die dag tot dag bestuur van die oorsese missies op die gladde en interafhanklike skakeling van twee staatsdepartemente aangewese was, naamlik Binnelandse Sake met die Staatsinligtingsdiens onder sy vleuel en Buitelandse Sake, wat die bestuur van die oorsese missies gehanteer het.⁸²⁾

Die bekampings van anti-Suid-Afrikaanse propaganda het klaarblyklik nie veel verbeter nie, aangesien Friedman in Junie 1949 direk aan Du Plessis skryf: "... baie skade word teen Suid-Afrika hier {Londen} gedoen omdat daar waarskynlik niemand hier is wat bereid en gewillig is om voor te spring en ons eie posisie te waarborg nie. Die houding van hierdie beamptes is dat hulle niks kan doen nie sonder instruksies van Kaapstad. Die mense het geen inisiatief nie...".⁸³⁾

Dit is moontlik dat Friedman se volgehoue aanbevelings en die kritiek uit Londen wel vir Du Plessis aangespoor het om die funksionering van die Staatsinligtingsdiens te verbeter. Hy het onderneem dat die buitelandse afdeling van die diens aandag sou gee aan die omvang van hul persvystellings en dat visuele uitstallings, in diepte navorsing en die vrystelling van publikasies in Engels, Afrikaans, Frans en Portugees gaan verbeter. Aanvullende kantore vir inligtingsattachés is in stede soos Den Haag, Rome, Lissabon, Parys, Ottawa en Buenos Aires geopen. Om die funksionering binne die oorsese gesantskappe te verbeter, is die inligtingsattachés onder direkte beheer van die hoofde van missies geplaas. Dönges se visie was: "It will be the task of the Information attachés to put South Africa on the map of the world".⁸⁴⁾

82. P.W. Mulder: *Die Suid-Afrikaanse Staatsinligtingskantoor 1937-1977*, pp. 199-200.

83. J.H.O. du Plessis-versameling, Houer 7: Friedman-Du Plessis, 28 Junie 1949.

84. C. te Waterversameling, Houer 25: Toespraak: *Explaining South Africa to the World*, dr. J.H.O. du Plessis voor die Suid-Afrikaanse Instituut vir Internasionale Aangeleenthede, 26 September 1949.

Du Plessis het die Staatsinligtingsdiens verbind om gereeld die uitbreiding van inligting oor beleidsake en inligting oor die hantering van die vraagstukke in die Unie aan die buiteland beskikbaar te stel om sodoende die bestryding van vyandige propaganda teen die Nasionale bewind beter die hoof te kan bied.⁸⁵⁾

Geyer se aanvanklike ervaring van sy inligtingsbeampte, Malcolm Lomborg, het Geyer se frustrasie met die Departement van Buitelandse Sake en die Inligtingsdiens se dienslewering, bevestig. Uittreksels uit briewe tussen Geyer en Du Plessis toon dat spanning oor Lomborg se vervanging duidelike spanning tussen hulle na vore gebring het. Dié vroeëre twispunt het niks goed ingehou vir toekomstige verhoudinge tussen die staatsdiensamptenary in Pretoria en Suid-Afrika-Huis nie.⁸⁶⁾

Geyer se ontevredeheid het ook nie net beperk gebly tot sy eie personeel nie:

“Dis nie ou Doktor wat my so opsaal met werk nie; om die waarheid te sê die klag moet eerder wees dat ons regering blykbaar nie die diplomatieke sy van sy oorsese verteenwoordigers se taak ernstig opneem nie! Nee, dis nou maar net dat ‘n mens eerstens wil doen wat jy kan om die vooroordeel teen Suid-Afrika te bestry en tweedens beheer wil kry en hou oor die bedrywighede van jou kantoor, altans waar dit in enige opsig beleid raak. Met ‘n ander Sekretaris van Buitelandse Sake sou ek dit in hierdie opsig makliker hê”.⁸⁷⁾

‘n Maand of wat later blyk dit dat Geyer ‘n duideliker beeld oor die diplomatieke werklikhede begin ontwikkel:

85. Ibid.

86. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.17: Geyer-Du Plessis, 18 Junie 1950.

87. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 52: Geyer-Weber, 7 April 1951; Persoonlike onderhoud: E. Joubert (mej.) J.P. Heiberg, Rondebosch, 7 November .

“Ongelukkig is my privaat sekretaris maar swak, ‘n skrande kêreltjie van Egeland oorgeneem, maar nie gewoon om meer te doen as Egeland se persoonlike sake te reël nie. Ek moet nou ‘n ander kry, maar dit sal beteken dat hy van die ABC alles sal moet leer en tuis raak in Londen. Hier is niemand nie, dus moet dit iemand uit die Unie wees, ‘n beginner. Aan die ander kant wens ek dat ek 10 jaar jonger was. Wat hier nodig is, is iemand wat nog jonk en vol energie genoeg om 5 jaar lank oor tyd te werk om die hele affêre hier reg te ruk – en hy sal die volle 5 jaar daarvoor nodig hê. Ek het nie meer die energie om onafgebroke oortyd te werk nie en sal ook seer seker nie 5 jaar hier bly nie”.⁸⁸⁾

Sekere opdragte uit Pretoria het ook nie bygedra tot groter gemoedsrus nie. So is van Suid-Afrika-Huis se personeel versoek om dringend personeelaangeleenthede by die Dellvillebos-museum te gaan ondersoek, maar die verlangde amptelike inligting wat Geyer aangevra het, het so gesloer dat dit enorme frustrasie tot gevolg gehad het. Geyer se werkywer en temperament het nie voorsiening gemaak vir die gedraal nie: “Ek dreig hier al om te bedank en ‘n nuwe party te kom stig met net een punt op die agenda in sy program: Opruiming van die Staatsdiens! Moet dus nie verbaas wees as jy my nog vanjaar in die Unie terug sien nie”.⁸⁹⁾

Geyer se inisiatiewe en onafhanklikheid van denke om Suid-Afrika se belange te dien, het hom nie net met Dönges laat bots nie, maar het daartoe bygedra dat hy by geleentheid voorspraak vir die Minister van Binnelandse Sake gedoen het wat hom weer met D.D. Forsyth en die Departement van Buitelandse Sake laat bots het. Geyer het by Forsyth aanbeveel dat die Unie ‘n waarnemer na die volgende byeenkoms van die Raad van Europa stuur. Die gedagte was dat die verteenwoordigers van die Statebondslande die openingseremonie op 26 November 1951 bywoon, om hul ondersteuning aan R.A.B.

88. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 21: Geyer-Weber, 29 Julie 1950. Persoonlike onderhoud: E. Joubert (mej.) - J.P. Heiberg, Rondebosch, 7 November 1997.

89. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 21: Geyer-Weber, 29 Julie 1950.

Butler, die Britse Minister van Finansies, te gee wanneer hy die Verenigde Koninkryk se standpunt by die verrigtinge stel. Geyer was self nie ten gunste daarvan dat Dönges die openingsgeleentheid bywoon nie:

“The inspired attendance of necessarily silent Commonwealth observers while U.K. policy is being expounded, might be aimed at producing – to my mind – an unnecessary display of Empire solidarity and I feel that though it might be a good thing if Dr. Dönges could arrange to make an appearance for a day or so, we should find it not, repeat not possible, to attend on the 26 th November”.⁹⁰⁾

Geyer se motivering vir Suid-Afrika se teenwoordigheid by die verrigtinge was (i) om die Weste te oortuig dat die Unie nie onverskillig staan teenoor gebeure in Europa nie, (ii) om die histories-kulturele verbintenis met Wes-Europa te herbevestig, (iii) om deur volgehoue diplomatieke kontak die noodsaaklikheid van Wes-Europa se betrokkenheid in Afrika te beklemtoon, en (iv) bywoning van die byeenkoms sou daartoe bydra dat die Unie se bestaande internasionale verbintenisse met die lande van Wes-Europa oor verdediging, vervoer en op tegniese gebied by sodanige geleenthede verder uitgebou kon word. Kortom, Geyer se aanbeveling om ‘n senior minister as afgevaardigde na Straatsburg te stuur, was uitsluitlik daarop gemik om die Unie se belange, en veral sy verbintenisse met die Wes-Europese state met koloniale gebiede in Afrika, te verseker.⁹¹⁾

Groot was sy ontnugtering toe hy ‘n telegram van Forsyth ontvang waarin sy voorstel van die hand gewys word omdat daar geen Unie-parlementslid op daardie stadium in Europa sou wees nie.⁹²⁾

90. P.A. Webersameling, 296.K.Ge. 64: Geyer-Weber, 18 November 1951.

91. T.E. Döngesversameling, Houer 258: Verslag: Besoek van Dr. Dönges aan die Raad van Europa, Datum ontbreek.

92. T.E. Döngesversameling, Houer 258: Geyer-Forsyth, Datum ontbreek.

Geen beskikbare dokumente kon gevind word om te bewys dat Geyer ook dié aangeleentheid onder Malan se aandag gebring het nie. Hy het egter 'n breedvoerige uiteensetting van die gebeure aan Weber oorgedra:

“Ek wonder of ou Doktor jou vertel het in watter penarie Forsyth hom beland het deur 'n verkeerde opdrag aan my. Ek het l.l. week aan Forsyth 'n lang brief so begin: ‘Die jongste onbesonnenheid van u departement in verband met die Raad van Europa is net mooi die laaste strooitjie wat hierdie kameel se geduld gebreek het...In kort is die storie: die regering hier wou hê ons moet 'n waarnemer na Straatsburg stuur. Ek telegrafeer en gee aan die hand dat Dönges 'n dag of wat daarheen gaan. Die antwoord kom hierop neer dat dit onvanpas is om 'n Minister te laat gaan (wat onsin is) en dat besluit is om nie 'n waarnemer te stuur nie. Ek dra die laaste deel van die antwoord oor. Later verneem ek van Dönges dat voor sy vertrek uit Suid-Afrika, dus minstens agt dae voor die Departement se antwoord, dr. Malan Dönges opdrag gegee het om vir 'n paar dae as waarnemer na Straatsburg te gaan! My lang brief aan Forsyth was dus nie geskik om as praatjie voor 'n Sondagskoolklas te gebruik nie”.⁹³⁾

Die gesloer met die aanwys van Geyer se opvolger was vir hom weer eens bewys van die wyse waarop die Departement van Buitelandse Sake bestuur word en ook die lae rangorde wat die benoeming van 'n missiehoof geniet het. Hy het reeds op 18 Februarie 1952 verneem of daar nie al gerugte in die wandelgange was wat die name van voornemende kandidate vir Londen genoem het nie. Hyself het sedert Augustus 1952 steeds niks van Malan of die Departement van Buitelandse Sake verneem nie, maar hy het tog voorgestel dat Malan iemand benoem “...wat met gesag in die City kan praat”.⁹⁴⁾

Op 18 Maart 1953 was Geyer steeds in die duister, maar hy skryf weer aan Malan, hierdie keer met die voorstel dat sy opvolger iemand moet wees wat met gesag oor die politiek

93. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 65: Geyer-Weber, 5 Desember 1951.

94. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.119: Geyer-Weber, 14 Februarie 1953.

en veral die ekonomie kan praat. Die naam van J.E. Holloway het die rondte gedoen, maar Geyer was nie seker dat hy die geskikste persoon vir die pos was nie, hoewel sy ekonomiese kennis van hoogstaande gehalte was.⁹⁵⁾

Teen die middel van April was Geyer se opvolger nog nie aangewys nie en sy geduld met die gesloerdery het breekpunt bereik. Daar was wel duidelike belangstelling in die senior diplomatieke pos, want Frans du Toit, voormalige Adjunk-Hoë Kommissaris in Londen (1937-1943), gewese sekretaris van Handel en Nywerheid (1944-1949) en bekende ekonoom, het Highveld besoek en veral sy vrou het baie belangstelling in die huis getoon. Volgens Geyer sou Du Toit dalk te stug vir die sosiale verpligtinge van die pos gewees het, hoewel hy persoonlik voorkeur aan hom bo Holloway gegee het.⁹⁶⁾

Teen die tweede week van Mei was Geyer in 'n moeilike bui, want die gerugte wou dit hê dat Tom Naude hom sou opvolg, maar dié moontlike benoeming was vir hom onaanvaarbaar, want "hier moet gewerk word!". Hy was ook minder vleierend oor die regering se gesloer met die aanwys van 'n opvolger: "...want ek vrees dat ou Doktor hier opdaag met 'n jeremiade dat hy nie iemand kon kry nie en dat ek hom moet uithelp deur langer te bly. Dit sal my in 'n moeilike posisie plaas, maar my ook so kwaad maak dat ek iets onverstandigs mag sê en doen".⁹⁷⁾

Na die gesloer en die onbevredigende kommunikasie met Suid-Afrika Huis, was dit dus nie vreemd dat *Die Burger* op 9 Junie 1953 berig, dat Geyer ingestem het om nog 'n jaar in Londen aan te bly nie. *Die Burger* het die regering se hantering van dié aangeleentheid op so 'n positiewe wyse vertolk, dat sy leserspubliek die verlenging van Geyer se dienstermyn gesien het as enersyds 'n erkenning vir die bekwaamheid waarmee Geyer sy rol vervul het en tweedens dat die diplomatieke kontinuïteit by dié gesantskap baie

95. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.126: Geyer-Weber, 16 Maart 1953.

96. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.131: Geyer-Weber, 18 April 1953; C.J. Beyers (red.): *Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek*, Volume V, p. 146.

97. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge.135: Geyer-Weber, 9 Mei 1953.

belangrik was vir die voortsetting van die betrekkinge met die Verenigde Koninkryk en die Statebond.⁹⁸⁾

Met Geyer se terugkeer na Londen na sy tuisverlof in 1954, blyk dit dat sy opvolger steeds nog nie aangewys is nie. By Geyer het die hoop dus begin vervaag dat Malan en Forsyth betyds 'n benoeming vir Londen sou uitbring: "...ek vrees dat Doktor nie die noodsaaklikheid sal insien nie. Dit tel teen hom dat hy as Minister van Gesondheid {Minister van Binnelandse Sake, Onderwys en Volksgesondheid in die Paktregering} 'n misplaaste vertrouwe had in 'n jingo soos Edward Thornton en as Minister van Buitelandse Sake in Forsyth".⁹⁹⁾

Geyer se ontevredenheid met die Departement van Buitelandse Sake is baie duidelik toe hy by dié geleentheid hom nie meer kan bedwing nie en ook vir Malan kritiseer oor die versuim:

"Dis darem somer onvergeeflike nalatigheid van die kant van ou Doktor en van sy Departement gewees, om na die gesukkel van verlede jaar, weer geen vinger te verroer tot op die laaste oomblik nie. Na aanleiding van die gedraal spot ek my vrou ongenadiglik omdat sy haar verbeel die werk hier is soveel belangriker as wat dit klaarblyklik in die oë van die outoriteite is".¹⁰⁰⁾

Geyer is uiteindelik in kennis gestel dat Gerhard Jooste, die Unie se verteenwoordiger by die V.N., hom sou opvolg:

"Daar is besware in te bring teen die stuur van 'n beroepsdiplomaat. Ek kon propaganda maak vir die Nasionale Party se standpunt en dit was nodig, hy durf nie en sal in sy uitlatings baie versigtiger moet wees as ek. Maar daarteenoor

98. Die Burger, 9 Junie 1953.

99. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 183; Geyer-Weber, 6 Maart 1954.

100. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 186; Geyer-Weber, 16 Maart 1954.

staan dat ek 'n uitstekende opvolger met 'n gawe vrou kry en daarvoor voel ek gelukkig - liever Jooste as oom Tom of Frans du Toit!".¹⁰¹⁾

Opeenvolgende briewe tussen Geyer en Forsyth gedurende 1953, staaf die bewering dat die Departement van Buitelandse Sake se bediening van Suid-Afrika-Huis, en waarskynlik ook die ander buitelandse gesantskappe, nie aan die verwagtinge voldoen het nie. Dié briefwisseling is simptome van die gebrekkige verspreiding van inligting en onvoldoende vertolking van Unie-beleid, wat Geyer se dienstermyn gekenmerk het. In 'n kort briefie aan Geyer noem Forsyth dat Malan hom ingelig het "dat hierdie Departement u van meer inligting oor internasionale sake moet voorsien as wat dusver die geval was".¹⁰²⁾

Geyer se reaksie op hierdie stadium was steeds getemper, maar voorspelbaar: "...dit lyk my belangrik dat die land se verteenwoordigers volkome op hoogte gehou word van die sake wat by die V.V.O. ter sprake sal kom en ons regering se houding daaromtrent. Die afgevaardigdes van die lande waar ons geakkrediteer is, kry hul opdragte vanuit hul hoofstede en ons verteenwoordigers goed ingelig, sou soms 'n bietjie invloed kan uitoefen voordat die koers vir die afgevaardigdes vasgelê word. In die verlede is ek nie so op hoogte gehou nie, wat verkeerd is".¹⁰³⁾

'n Afskrif van Forsyth se insiggewende antwoord aan ene Jones, is ook aan Geyer beskikbaar gestel: "...Dr. Malan thinks there might be advantage in sending Dr. Geyer copies of the more important directives that we send Mr. Jooste, e.g. those on South West Africa, the Indian question and Racial policies in South Africa".¹⁰⁴⁾

101. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 187: Geyer-Weber, 27 Maart 1954.

102. Departement Buitelandse Sake-versaameling, Houer 1: Forsyth-Geyer, 2 Julie 1953.

103. Departement Buitelandse Sake-versaameling, Houer 1: Geyer-Forsyth, 10 Julie 1953.

104. Departement Buitelandse Sake-versaameling, Houer 1: Forsyth-Jones, 25 Augustus 1953.

Hy het bygevoeg om alle inligting aan Geyer te stuur, baie duur sou wees “and one not entirely free from danger – if he were to consult with the United Kingdom – in view of the frequently changing scene”. Uit dié woorde blyk dit dat Forsyth sy bedenkinge gehad het oor Geyer se vermoë om die beskikbare inligting met die nodige oordeel te evalueer en daarvolgens op te tree.¹⁰⁵⁾

Geyer se reaksie was voorspelbaar: “...u sal toegee dat Suid-Afrika se oorsese verteenwoordigers in ‘n onbenydenswaardige posisie geplaas word indien hulle in onkunde gelaat word op ‘n oomblik wanneer die V.V.O. besig is met ‘n Suid-Afrikaanse probleem. ‘n Gesant wat in sulke tye nie op hoogte gehou word nie is ‘n duur en nuttelose wese, nutteloos vir sy land en ook nutteloos vir die regering waar hy geplaas is, in die sin dat dit vir die regering nie die moeite werd is om voeling met hom te soek of te hou nie”.¹⁰⁶⁾

Forsyth se antwoord het daarop gedui dat hy nie voorsien dat Geyer enigsins betrek gaan word by onderhandelinge met sy Britse eweknieë nie. Daadwerklike en verbeterde kommunikasie is dus nie in die vooruitsig gestel nie: “...aangesien dit nie altyd moontlik is vir die regering om vooraf oor sy beleid te besluit nie, kan ek ongelukkig nie vooraf aandui op watter stadium ons afskrifte van beleidsvoorskrifte aan u sal kan stuur nie”.¹⁰⁷⁾

‘n Teleurgestelde Geyer het die saak uiteindelik gewonne moes gee: “Die doel van my oorspronklike skrywe was alleen ‘n poging om te verkry dat hoofde van missies deeglik op hoogte gehou word ten einde behoorlik hul taak te kan verrig. Ek laat die saak nou maar daar”.¹⁰⁸⁾

105. Ibid.

106. Departement Buitelandse Sake-versameling, Houer 1: Geyer-Forsyth, 15 September 1953.

107. Departement Buitelandse Sake-versameling, Houer 1: Forsyth-Geyer, 15 Oktober 1953.

108. Departement van Buitelandse Sake-versameling: Geyer-Forsyth, 19 Oktober 1953.

8.5 SEREMONIËLE ERVARINGE AAN DIE KONINKLIKE HOF

Die Geyers se blootstelling aan die diplomatieke wêreld het keerkante gehad, wat enersyds hul verlange na Suid-Afrika versterk het, maar terselfdertyd ook geleenthede gebied het wat hulle andersins nooit sou ervaar het nie. Die eerste kennismaking met die sosiale sy van die diplomatieke lewe was 'n formele tuinparty:

“O ja, gister was my vrou en ek op ons eerste *Royal Garden Party*. Om mee te begin het ek gevoel, nadat ek vir die eerste keer in my lewe morning coat, vaal pluiskeil, ens. aan had, asof ek op straat 'n Kleurling klops sou kan aanvoer en was ek bly dat toe die “presentation” van die diplomatieke korps ten aangaping van die duisende ander gaste oor was. Maar wat ek eintlik wou sê, my vrou sê ek moet aan jou sê, ‘Toe sy gister in die tou staan om Sors en Betjie te groet, het sy gewens dat sy liever in ‘n A.C.V.V.-vergadering was!’ ”. ¹⁰⁹⁾

‘n Maand of wat later blyk dit dat Geyer al begin uitsien na van die amptelike geleenthede: “Aanstaande week is Juliana, (koningin van Nederland) hier op ‘n staatsbesoek wat o.a. sal meebring dat ons haar op een dag op vier funksies sal raakloop. Wat ons meer na uitsien is die staatsbanket in die Paleis op ‘n ander dag; ek is nog kind genoeg om daarna uit te sien om uit ‘n goue bord te eet”. ¹¹⁰⁾

Dié dinee was ‘n belewing in eie reg:

“Interessantste vir ons was, soos te begryp, die staatsbanket in die Paleis, waarheen, naas die Hollandse, Belgiese en Indonesiese ambassadeur en Luxemburgse minister, net die Hoë Kommissaris van die diplomatieke korps genooi was, glo omdat Sors ons almal se koning is. So ‘n dinee kan seker net in ‘n paleis gegee word, waar die hele omgewing en ontvangsale help om die regte atmosfeer te skep. ...Die troonsaal met ‘n hoefystervormige tafel vir 110 gaste, -

109. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 21: Geyer-Weber, 21 Julie 1950.

110. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 30: Geyer-Weber, 28 Oktober 1950.

'n menigte twee voet hoë goue kandelabera wat met pragtige blommerangskikkings afgewissel word, en borde, messe, vurke, lepels, soutvaatjies alles van goud, die kos goed, die drank puik, die orkes uitstekend. As ek nou nog byvoeg dat ek weerskante van my 'n mooi en interessante vrou gehad het, dan het ek jou seker oortuig dat ek die banket ten volle geniet het. En ook die koffie en brandewyn (1815). {Die Graaf} Clarendon is Lord Chamberlain, Norfolk 'n ander hoogwaardigheidsbekleër en dit het darem baie gek gelyk om die twee, Clarendon deserdae baie kruppel, langs mekaar die lengte van die saal te sien opkom, agteruit, en by elke tweede tree 'n buiging te sien maak vir die Koningin en Juliana wat hulle volg. My vrou het die geleentheid gekry om 'n lang gesprek met Juliana te voer, sy in Afrikaans, Juliana in Nederlands (op J. se versoek)".¹¹¹⁾

Geyer se emosie oor die koninklike protokol en die monargie, wat gewissel het tussen ironiese spot en selfs bewondering, blyk duidelik wanneer hy sy vrou se amptelike bekendstelling aan die koningin beskryf:

"My vrou is, nadat sy al 'n paar keer met die Koningin sit en gesels het en al 'n halfdosyn keer funksies by die paleis bygewoon het, verlede week 'presented at the court'. Die Engelse hou tog van skyn. Die 'presentation' het daaruit bestaan dat, waar al die gaste op 'n streep staan, die Koningspaar inkom, die twee ons albei met die hand groet, soos al te vantevore op sulke partytjies. My vrou het op haar beurt 'n paar dames van my diplomatieke seksie 'present'. Dit was 'n 'evening party' vir die diplomatieke korps en elke gesant kon dan 'n aantal van sy personeel bring. Dié presentasie van die dames deur mev. G. het hieruit bestaan. Ons groepe amptenare met hul vroue het op 'n bondel agter my vrou en my gestaan. Toe die Koning nou ons twee groet, terwyl vra hy my of ek nuwe mense daar het, dan wil hy hulle graag ontmoet. En toe stel ek die amptenare en hul vroue

111. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 32: Geyer-Weber, 3 Desember 1950.

een een voor aan die Koningspaar. Nou is daardie deur die H.K. 'gepresent!'. Maar nog gekker: my spannetjie is almal voorgestel, maar die meeste (daar was 1000 gaste) is glad nie voorgestel nie, het maar staan en kyk terwyl die Koningspaar hul hoof en sy vrou groet en dan aanstap. Maar uit krag van hul aanwesigheid, daar is hul een en almal of liever net die vroue, nou 'presented at the court'. Ons twee het later die aand die geleentheid gehad om 'n geruime tyd met die Koningin te gesels. Dis darem maar sy wat die monargie op die skouers dra!".¹¹²⁾

Met die verloop van tyd, het Geyer toenemend onder die indruk gekom van die waardigheid waarmee die Britte hul tradisionele seremoniële funksies beplan. Hy moes by geleentheid toegee dat van die ou gebruike swier en luister aan die geleentede gee: "...en vanmôre het ons die jaarlikse kranslegging by die Cenotaph gehad. Dis darem ten minste steeds 'n plegtige en indrukwekkende seremonie; die Engelse weet hoe om sulke dinge met eenvoudige waardigheid te doen. Vroeër in die week was dit weer die opening van die Parlement, vanjaar des te interessanter omdat vir die eerste keer in meer as 100 jaar deur 'n vrou waargeneem is. Die kleine Liesbet het dit uitstekend gedoen; sy is 'n regte koel komkommer".¹¹³⁾

Op die seremoniële terrein het dit soms ook minder goed gegaan. By sy aankoms as een van die eregaste van die Raleigh maatskappy in Nottingham, moes hy vind dat daar niemand was om hom te ontvang nie, geen bespreekte parkeerplek nie, geen spesifieke sitplek is vir hom uitgehou nie en geen aanduiding oor die reëlins vir die noenmaal is aan hom gegee nie. Vir die korrekte Geyer was dié powere reëlins een te veel en hy het na die hoofrede sy motor geneem, op sy eie in die stad gaan eet en huis toe vertrek sonder om verder aan die verrigtinge deel te neem. Die baie swak reëlins is toegeskryf aan: "Flip (Prins Phillip) het die opening waargeneem en as Royalty aanwesig is, verloor die

112. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 44: Geyer-Weber, 2 Maart 1951.

113. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 111: Geyer-Weber, 9 November 1952.

stomme Britte hul kop". Die nodige verskoning vir die onbevredigende reëlins is wel later die dag deur die besturende direkteur van die gasmaatskappy gedoen. Hy het enkele dae later weer persoonlik met Geyer geskakel, waartydens hy weer sy verskoning aangebied het, maar sommer ook Geyer se hulp gevra het oor probleme wat die maatskappy by hul takkantoor in die Unie ondervind! Dié hulp het hy gekry.¹¹⁴⁾

Die Geyers se laaste dae in Londen, was in die woorde van Anna Geyer "woes" gewees, met geleenthede waar prinses Margaret afskeid geneem moes word. Sy sluit hulle verblyf af met die volgende woorde:

"Vier jaar en nege dae was ons hier, dit is 'n lang tyd in 'n mens se lewe om weg te wees van jou mense en jou land. As ek terugkyk is ek vervul met dankbaarheid dat ons die geleentheid had om ons land en mense – op ons manier – aan die Engelse voor te stel... Ek is alte bly dat ons 'job' klaar het en nou eie baas op ons plaas kan wees".¹¹⁵⁾

8.6 VAN DIPLOMAAT TOT POLITIKUS

'n Gesprek tussen Malan en Weber in Desember 1951, het 'n nuwe probleem vir Geyer geskep, want van toe af is daar in die hoogste regeringskringegegis oor wat op hom wag na sy dienstermy in Suid-Afrika Huis: "Die dreigement van dr. Malan dat hy nie gaan toelaat dat u en mev. Geyer op die ashoop gaan beland nie is vir my vreemd... Het die Oubaas miskien daaraan gedink om u G.G. te maak?".¹¹⁶⁾

Geyer se reaksie was in ooreenstemming met sy onafhanklike ingesteldheid en ontdaan van enige verdere politieke ambisie:

114. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 11 November 1952.

115. A. Geyer: *Briewe uit Highbveld*, pp. 153-154.

116. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 64/2: Weber-Geyer, 2 Desember 1951.

“Nou ja, ek hoop nie ou Doktor kry sulke gek gedagtes nie, al sou dit natuurlik ‘n groot eer wees om die aanbod van so ‘n pos van die hand te wys. Ek wil nog ‘n bietjie werk kom doen – op my manier, nie soos andere dit wil nie en nie waar andere my wil instop nie – en dit is afdoende rede om ‘n ‘rubberstempel-pos’ te weier”.¹¹⁷⁾

Geyer se aansien in regeringskringe en sy toewyding het daartoe bygedra dat daar voortdurend nuwe aanbiedinge gekom het om na die verstryking van sy dienstermyn tot die aktiewe politiek toe te tree. So ‘n aanbod van P.W. Botha het sy gevoel oor die partypolitiek, maar belangriker nog, ook sy ervaring van sy eie gesondheid, weergegee:

“Dankie vir die setel aanbod, maar ek vrees ek sal nie ‘n aspirant kandidaat by die volgende verkiesing wees nie. Ek dink jy sal self moet erken dat dit onmoontlik is. Ek was naby genoeg aan die parlementêre party om te weet presies hoeveel gewig ‘n gewone lid daar dra en dit is al wat ek sou kan hoop om te word. Of dink jy my liewe vriend, Hans {Strijdom}, my in sy Kabinet sou opneem. Om nou darem geen verkeerde indruk te maak nie, wil ek dadelik byvoeg dat sal daar in ‘n Kaaplandse setel ‘n vakature ontstaan, wat ek nie hoop sal gebeur nie, ek nie eens in ou Doktor se Kabinet sou dien nie. Dis nou eenmaal nie my lyn nie en ek begin ongelukkig dink dat my ou dokter reg was toe hy my ‘n paar jaar gelede gewaarsku het om nie te lank aan te hou met spannende werk nie. My gesondheid makeer niks, maar ek word ellendig gou moeg – en jy moet my vrou vra hoe onmoontlik ek is wanneer ek moeg is!”.¹¹⁸⁾

Malan het kennis geneem van Geyer se werksaamhede en hom skriftelik bedank vir die werk wat hy doen. Geyer se gereelde persoonlike briewe aan hom het hy as baie “interessant en inliggend” (sic) beskryf en daaraan toegevoeg:

117. P.A. Webersaameling, 296.K.Ge. 66: Geyer-Weber, 12 Desember 1951

118. P.W. Botha-versaameling, Houer 1/G/3/1: Geyer-Botha, 23 Julie 1951; Persoonlike onderhoud:

E. Joubert (mej.) J.P. Heiberg, Rondebosch, 7 November 1997.

“Jy kan jou nouliks voorstel hoe populêr jy en jou vrou in jul verteenwoordigende kapasiteit in Suid-Afrika geword het, ook ver buite ons nasionale kringe. Die kontras met jou voorganger is vir almal opvallend. En selfs ek baai so ‘n bietjie op die buiterand aan die glorie weens my verhoogde reputasie dat ek goeie aanstellings maak”¹¹⁹⁾

Met die einde van sy aanvanklike diplomatieke dienstermyn in sig, het die wete in partygeledere nog nie ingesink dat hy nie in ‘n politieke loopbaan belang gestel het nie. Gevolglik het P.W. Botha, wat baie naby die binnekringe van die party en regering beweeg het, Geyer weer eens gepols of hy nie die pos van voorsitter van die Kaaplandse Nasionale Partykongres wou oorweeg nie. Geyer se reaksie hierop was baie dieselfde as op die talle ander aanbiedinge:

“Jy weet dat ek meer kere altans agter die skerms stroomop was binne die party; ek sal dit nie minder in die toekoms wees nie en die voorsitter het ‘n soort amptelike posisie wat ‘n mens alweer aan bande lê...Ek sou baie eerder ‘n gewone hoofraadslid word, waar ‘n mens agter die skerms invloed kan probeer uitoefen, maar ook desnoods af en toe in die openbaar ‘n bestudeerde indiskresie kan begaan! En wat betref die Parlement, wat ek pas gesê het behoort afdoende antwoord te wees. En jy vergeet dat ek slegs in baie beperkte sin in die ‘openbare lewe’ was; ek is nie daarvoor in die wieg gelê nie en ek dink nie julle besef hoeveel inspanning (van senuwees veral) die soort werk kos wat ek hier doen nie”¹²⁰⁾

Dr. Karl Bremer, Minister van Volksgesondheid, se heengaan het die volgende verrassende wending meegebring ten op sigte van Geyer se verblyf in Londen. Malan het hom die betrokke ministeriële portefeulje aangebied, dit ongeveer ‘n maand nadat sy dienstermyn in Londen verleng is omdat hy so ‘n onontbeerlike rol in die onderlinge

119. A.L. Geyerversameling, Houer I: Malan-Geyer, 30 Maart 1951.

120. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 135: Geyer-Weber, 9 Mei 1953.

lande se betrekkinge vertolk. Die motivering vir die aanbod bied 'n insiggewende kykie oor hoe belangrik die bekleding van en kontinuïteit in die bestuur van die Londense Hoë Kommissariaat vir Malan was:

“My doel is daarom {heengaan van Bremer} om jou te pols. Antwoord daarom so spoedig as {wat} moontlik is en ek hoop met 'n kabel of met die lugpos met 'n 'Ja goed' (sic). Volksgesondheid, baar ook vir 'n leek soos ek was, geen moeilikheid nie. Die departement het genoeg dokters en rade om hom te adviseer... Volkswelsyn insluitende behuising en voeding sowel as rehabilitasie in inrigtings is iets waarin jy belangstel en dis veral ook die glorie van jou vrou. En vir Londen sal ons wel 'n plan kan maak”.¹²¹⁾

Geyer het die versoek van die hand gewys vanweë sy “min aanleg vir administrasie, ek is nou een maal nie 'n parlementariër nie en het 'n steeds groeiende afkeer aan die openbare lewe”. Hy het verder gegaan en Avril Malan voorgestel as iemand wat die karakter, persoonlikheid, oordeel en wetenskaplike agtergrond het, om die pos te beklee. Avril Malan was boonop 'n Transvaler, wat die provinsie se aanspraak om groter verteenwoordiging in die kabinet deels sou bevredig het.¹²²⁾

Avril Malan het uiteindelik nie die ministeriële portefeulje gekry nie alhoewel D.F. Malan sy kandidatuur aan die Kabinet voorgelê het. Strijdom het Avril Malan se benoeming sterk teengestaan en so sy normale teenkanting teen D.F. Malan se aanbevelings verder gevoer en op sy beurt J.J. Serfontein voorgestel. Malan was weer nie te vinde vir Strijdom se kandidaat nie! Uiteindelik is daar op dr. A.J. van Rhijn, die administrateur van Suidwes-Afrika, as 'n kompromis besluit.¹²³⁾

121. Hoë Kommissaris (Londen)-versameling, Houer 279, PS 13/1, volume 6: Malan-Geyer, Julie 1953.

122. A.L. Geyerversameling, Houer 2: Geyer-Malan, Julie 1953 (dag onduidelik).

123. B. Schoeman: *My Lewe in die Politiek*, p. 198.

Die benoeming van A.J. van Rhijn het tot 'n volgende telegram gelei, wat deur Stephen le Roux, minister van Landbou, opgestel is:

“Sal jy Administrateurskap Suidwes aanvaar indien aangebied. Gunstige antwoord sal behulpsaam wees oorweging ingewikkelde moeilikhede. Eerste Minister geken”.¹²⁴⁾

Geyer het ook dié aanbod geweier: “...nou is daar gelukkig niks meer wat my aangebied kan word nie!”.¹²⁵⁾

Geyer het by geleentheid waarskynlik een van dié belangrikste redes, benewens sy bekende afkeur aan die partypolitiek gegee waarom hy na sy terugkeer nie 'n verdere rol in die openbare lewe vir homself in die vooruitsig gestel het nie:

“En dit bring my by die punt van vervreemd raak. Jy sê dis onvermydelik dat 'n mens ander insigte kry en probleme anders benader *vanweë die buitelandse verblyf* (my kursivering). Dit is onvermydelik, nie alleen omdat 'n mens ingestel is op die bereiking van 'n sekere doel nie, hoewel dit ook. Nog meer kom dit deurdat in 'n diplomatieke pos jy noodwendig jou land veral sien in die raamwerk van die wêreldgemeenskap en die wêreldstrominge, so anders as tuis. Jy word meer bewus van die wêreldprobleme waarvan die probleme van jou land dikwels eintlik net 'n onderdeel is. Jy word ook diep bewus daarvan dat daardie wêreldstrominge vir jou land se toekoms baie gevaarliker kan wees as wat jy tuis aldag besef, altans as wat die massa van jou mense besef en die meerderheid van jou politici skyn te besef. Alle waardes, behalwe die ewige waardes is dus relatief en jou waarderangskikking ondergaan ongemerk 'n verskuiwing. Al die dinge moet naderhand meebring dat jy na te veel jare eers weer terug, die gevaar loop

124. A.L. Geyerversameling, Houer 2: Le Roux-Geyer, 4 September 1953.

125. A.L. Geyerversameling, Houer 5: Dagboek, 6 September 1953.

van 'n wanklank te gee, van 'out of step' wees. Laat my jou 'n voorbeeld gee van die uitwerking wat die drie jaar reeds gehad het. ...Ek sit op 'n afstand (soos die stuurder aan wal) en dan raak ek soms ontstel oor die indruk wat ek van ons politieke bedrywighede kry, die indruk van miere wat so blind-woedend in die voetpad baklei, dat hulle geen oë of ore het vir die naderende voete van die mens-wandelaar wat dreig om hulle gesamentlik te verpletter nie".¹²⁶⁾

8.7 PERSOONLIKE KOMMENTAAR EN SAMEVATTING

Op 29 Mei 1954 by die Geyers se afskeid het sir Roderick Jones, voorsitter van die *South Africa Club*, hulde aan hulle gebring en Geyer bestempel as 'n gerespekteerde, waardige, vreeslose en gesofistikeerde verteenwoordiger en vertolker van sy land se beleidsrigtings, gedurende die mees uitdagende dienstermyn denkbaar. Hy beskryf Geyer se optredes soos volg: "No other Union High Commissioner had ever had so unpopular or so intricate a case to defend in the teeth of so much hostile opinion, but he had discharged this task with much diplomatic skill and success. Dr. Geyer had never been intimidated by criticism and had never hesitated to answer it with facts and reasoning that materially assisted his hearers and his readers to an informed and intelligent understanding of the grave issues which today challenged the statesmanship of the leaders of all political parties and of all races in South Africa. Above all, Dr. Geyer's career here had been a triumph of personality..."¹²⁷⁾

By dieselfde geleentheid het lord Swinton, Britse Minister van Statebondsbetrekkinge ook daarvan melding gemaak dat Geyer daarin geslaag het om die Britse regering te vergewis van die kompleksiteit van die Suid-Afrikaanse samelewing. Hy was ook daarvan oortuig dat geen ander Hoë Kommissaris die Britse regering se standpunt teenoor die Unie beter kon oordra as Geyer nie.¹²⁸⁾

126. P.A. Weberversameling, 296.K.Ge. 148: Geyer-Weber, 4 Julie 1953.

127. *South Africa*, 29 Mei 1954.

128. *Ibid.*

In sy redaksionele kommentaar het *South Africa*, wat nie die Unieregering se binnelandse beleidsrigting onderskryf het nie, Geyer se dienstermyn soos volg geëvalueer: "...Dr. Geyer expounded his Government's point of view with firmness, dignity and skill; but it was beyond his power or the power of any man, to influence opinion overseas when the situation in the Union was moving visibly from bad to worse... he believes in apartheid as profoundly as any other Nationalist, and the fact that a man of his calibre, with a broad outlook on affairs, should stand foursquare for such a doctrine, has helped itself to bring home to people here how intractable the Union's human problem is".¹²⁹⁾

In sy dankwoord het dr. D.F. Malan, ironies genoeg, byna dieselfde erkenning aan Albertus Geyer, die diplomaat, gegee:

"Die tydperk wat u in Londen deurgemaak het, was sekerlik een van die moeilikste wat 'n Hoë Kommissaris van die Unie nog ooit daar deurgemaak het. Dat u die moeilike taak met soveel sukses deurgevoer het, is 'n maatstaf van die kragte wat u voortdurend en onvermoeid daartoe ingespan het. Hierin is u bekwaam deur u eggenote bygestaan en ons wil dan ook aan haar ons dank oorbring. Suid-Afrika waardeur die dienste wat u albei gelewer het".¹³⁰⁾

Dit is nodig om te waak teen die stralekrans effek wanneer kommentaar gevra word oor 'n bekende of oud-kollega wat reeds meer as drie dekades gelede oorlede is. Tog is dit steeds insiggewend dat Anthony Hamilton, sy eertydse politieke sekretaris en latere ambassadeur in Kanada en gewis ook nie 'n ondersteuner van die destydse Malan-regering nie, Geyer beskryf as 'n gesofistikeerde en akademies baie goed onderlegde persoon "who succeeded in establishing excellent rapport with fellow High Commissioners, British politicians and Royalty. A dignified person of the highest integrity".¹³¹⁾

129. *South Africa*, 29 Mei 1954.

130. Departement van Buitelandse Sake (Tussenargief), Voor sortering: Malan-Geyer, 1 November 1954.

131. Persoonlike onderhoud: A.M. Hamilton-J.P. Heiberg, Somerset-Wes, 28 Mei 1998.

J.J. Becker, destydse persoonlike sekretaris, beklemtoon 43 jaar na Albertus Geyer se vertrek uit Londen dat Geyer se eerlikheid en geloofwaardigheid daartoe bygedra het dat hy baie goeie verhoudinge met politieke leiers in sowel die Konserwatiewe as die Arbeiderparty gehad het. Becker is ook daarvan oortuig dat Geyer se teenwoordigheid in Londen voorkom het dat die amptelike verhoudings tussen die Suid-Afrikaanse en Britse regerings nie in duie stort nie. Daarby is Becker oortuig daarvan dat Geyer ook daarin geslaag het om die Afrikaner se beeld in die Verenigde Koninkryk in 'n mate te herstel.¹³²⁾

As diplomaat het Geyer sekere duidelike keerkante oor die Afrika-vasteland aangestip. Hy het telkens beklemtoon dat die Afrikalande 'n proses van grondwetlike ontvoogding tegemoet gaan en dat die komende onafhanklikheid van die voormalige koloniale gebiede 'n onomkeerbare werklikheid was. Hy het egter bepleit dat die Westerse koloniale moondhede die grondwetlike vrywording van Afrika op so 'n wyse bestuur dat die inwoners van die vasteland gereed sou wees wanneer die oomblik van politieke onafhanklikheid aanbreek. Geyer het dus die oorhaastige pogings om uit Afrika te onttrek betreur, want dit sou geleentheid bied aan anti-Westerse kragte, soos die kommunisme en die Asiatiese invloed, om die vasteland te vervreem van die Christelike waardes en 'n Westersgeoriënteerde bestaanswyse. Die snelle vrywording van Afrika, sonder om die nodige ontwikkelingswerk te doen en die politieke lugleepte wat gelaat sou word met die onttrekking van die koloniale moondhede het ook ernstige implikasies vir die blankes in Suid-Afrika ingehou.

Dit was vir Geyer baie duidelik dat met die geleidelike verandering in die samestelling van die Statebond, daar toenemende druk op Suid-Afrika geplaas sou word vanweë sy binnelandse wetgewende program. Daarby sou die Unie se voortgesette lidmaatskap van die Statebond en Statebondseenheid ook onder druk kom. Selfs die dubbele standaard wat in die Statebond in die vroeë vyftigerjare toegepas is, toe sekere inligting van die

132. J.J. Becker: Persoonlike brief –J.P. Heiberg, Pretoria, 30 Julie 1997.

Asiatiese lande weerhou is, was bloot deel van 'n oorgang na 'n nuwe Statebondsbedeling. Geyer het besef dat blanke lidlande mettertyd hul eie ekonomiese en politieke voorkeure sou moes hersien, om in pas te bly met die realpolitik van die vyftigerjare. Dié verwickeling het weer eens ernstige implikasies vir die Unie ingehou.

Geyer het 'n binnelandse beleid bepleit wat enersyds die blanke se vreedsame voortbestaan kon waarborg, maar wat terselfdertyd ook die swartes se politieke verwagtinge sou bevredig. Gevolglik het hy op 'n baie idealistiese wyse die beleid van afsonderlike ontwikkeling voorgedra as 'n proefneming om aan die verwagtinge van 'n multi-etniese gemeenskap te voldoen. By geleentheid het hy dié beleid gestel teenoor die beleidsrigtings van die Westerse moondhede in Afrika en gepleit vir begrip, ondersteuning en tyd om die program van afsonderlike ontwikkeling tot sy volle verwesenliking te kon bring. Hy het waarskynlik die baie onrealistiese verwagting gehad, dat die swartes van Suid-Afrika oortuig kon word dat daar 'n polities-aanvaarbare alternatief kan wees, waar verskillende gemeenskappe binne 'n multi-etniese staatsbestel, gesamentlik 'n gemeenskaplike toekoms kon aandurf sonder dat die een groep die ander polities oorheers.

Dit is duidelik dat hoewel Geyer die Unieregering se anti-kommunistiese standpunt gesteun het, dit ook duidelik was dat hy tog gevoel het dat die groeiende binnelandse weerstand nie net aan kommunistiese beïnvloeding toegeskryf kan word nie. Die regering se verbod op sekere koerante in hul stryd teen kommunisme, was vir hom 'n terugwaartse stap, omdat dié soort optrede in werklikheid net die opruiers ondergronds dryf. Daarby het dié verbod op die vryheid van spraak weer Suid-Afrika se internasionale aansien nadelig geraak.

Vanweë die ministeriële benadering in die bestuur van departementele portefeuljes en ook omdat sy eie belangstelling in ekonomiese aangeleenthede baie beperk was, was Geyer se betrokkenheid by die bevordering van Suid-Afrika se ekonomiese betrekkinge uiters beperk. Geyer se pogings om Suid-Afrika as 'n polities stabiele land met 'n

ontsaglike ryk potensiaal aan te bied, is goed verwoord, maar terselfdertyd was die onduidelikheid oor die immigrasiebeleid weer tekenend van die swak voorligting en ondersteuning wat buitelandse gesantskappe, of dan eerder Suid-Afrika Huis, gedurende 1950-1954 uit die Unie ontvang het.

Die enkele uittreksels oor Geyer se ontevredenheid met dr. D.F. Malan en D.D. Forsyth se bestuur van die departement van Buitelandse Sake en die staatsdiens se werkinge as geheel, sluit aan by soortgelyke ervarings wat sy hele dienstermyn gekenmerk het en wat in die voorafgaande hoofstukke gedokumenteer is.

Die enkele verwysings na Geyer se beleving van die meer seremoniële sy van sy dienstyl en sy latere waardering vir die tradisieryke en stylvolle koninklike protokol, staaf die bewering dat dit net nog 'n suksesvolle perspektiefverskuiwings was wat hy in 'n verblyf van vier jaar in die buiteland gemaak het.

Ten slotte, die persoonlike verwysings met die Geyers se vertrek omskryf die politieke agtergrond waarteen hulle hul taak uitgevoer het en span terselfdertyd ook die kroon op hul dienstermyn in die Verenigde Koninkryk.

HOOFSTUK 9

SLOT

Na die Tweede Wêreldoorlog het die beklemtoning van die universele regte van die mens en internasionale oproepe om die ekonomiese, politieke en maatskaplike gelykstelling van alle mense, groot kommer onder die blanke minderheid in Suid-Afrika tot gevolg gehad. Die Herenigde Nasionale Party se verkiesingsoorwinning in 1948 onder die vaandel van apartheid, was deels in reaksie op die nuwe tydgees en ook die verbeelding van die regerende blanke bevolking se kommer oor hul voortgesette toekoms in Suid-Afrika.

Die HNP-regering se wetgewende program om gestalte aan apartheid te gee, het toenemend binnelandse begin kritiek ontlok en dié teenkanting het gou na die Verenigde Koninkryk, die Unie se belangrikste ekonomiese en politieke bondgenote oorgespoel. Daarby het die verkiesingsnederlaag van genl. J.C. Smuts daartoe bygedra dat die reeds verwronge beeld van die Afrikaner net verder verswak het. Die regering se antwoord op die verswakkende betrekkinge met Brittanje was om Albertus Lourens Geyer in 1950 om te haal om die pos van Hoë Kommissaris in Londen te aanvaar.

Sy aanstelling was gemotiveer deur politieke oogmerke omdat hy 'n republikeinsgesinde, en oortuigde ondersteuner van die beleid van afsonderlike ontwikkeling was. Geyer se taakopdrag was hoofsaaklik van 'n politieke aard, naamlik om die vertolking, bevordering en beeldpoetsing van die apartheidsbeleid te onderneem. Daarby is daar ook van hom verwag om die karikatuuragtige beeld van die Afrikaner en die regering te verbeter. Geyer het dan ook die benoeming aanvaar omdat hy daarvan oortuig was dat hy die misverstande, onkunde en subjektiewe veroordeling van die apartheidsbeleid kon regstel.

Geyer se benoeming as Hoë Kommissaris in Londen, wat op daardie tydstip Suid-Afrika se belangrikste oorsese gesantskap was, was nie so vreemd as wat dit aanvanklik voorgekom het nie. Sy voorgangers, Heaton Nicholls en Leif Egeland, was ook nie beroepsdiplomate nie, maar partypolitieke benoemdes wat na Londen gestuur is om die destydse Suid-Afrikaans-Britse betrekkinge verder uit te bou. Dit was dus gebruik by die vorige Unieregerings om partypolitieke enersdenkendes na Londen te stuur, om die nodige vertolking en bevordering van die regering se beleidsrigtings te onderneem.

Benewens Geyer se persoonlikheidstrekke behoort die invloed van prof. Friedrich Meinecke, Geyer se studieleier aan die Universiteit van Berlyn, verreken te word wanneer Geyer as diplomaat beoordeel word. Intellektueel begaaf en geseën met besondere leierseienskappe, vind sy navorsing onder Meinecke plaas op 'n tyd toe die naoorlogse Weimar-Republiek besig was om te omvorm van 'n sterk outokratiese era van magspolities tot 'n meer demokratiese staatsbestel. Meinecke, 'n voorstander van die intellektuele verantwoording van die politieke geskiedenis, het sy politieke koers gebaseer op 'n rasonele benadering tot en die pragmatiese waardering van dié faktore wat op daardie gegewe tydstip in die belang van die land en sy inwoners was. Bo en behalwe die leringe van Meinecke het die Duitsers se sin vir deeglikheid, toewyding en hardwerkendheid 'n onuitwisbare indruk op Geyer gemaak. Sy navolging van Meinecke ten opsigte van 'n pragmatiese benadering tot en die rasonele begroning van die politieke beleidsbenadering van 'n land loop dan ook soos 'n goue draad deur hierdie studie.¹⁾

Geyer se onafhanklikheid van denke en sy bereidwilligheid om vraagstukke te konfronteer, dui daarop dat hy nie bang was om die pad van sy oortuiging te loop nie. Daarby het sy betrokkenheid in die binnekring van die HNP-koukus en sy kennis van die persoonlikhede aan regeringskant aan hom buitengewone geleenthede gebied om op hoogte van die partypolitieke toneel te wees.

1. Humboldt Universiteit van Berlyn: *Gallery of Historians at the Institute of History, Friedrich Meinecke (1862-1954)*: www.geschichte.berlin.de/ifg/galerie/texte/meinecke.htm.

Die regering se hantering van die Hoë Kommissariaatgebiede-aangeleentheid was waarskynlik dié kwessie wat Geyer die meeste ontnugter het oor die regering se vermoë om sodanige internasionale aangeleenthede te hanteer. Dit is verder insiggewend dat Geyer na Maart 1951, met Gordon-Walker se terugkeer uit Suid-Afrika, deeglik onder die besef gekom het dat die Britse openbare mening geensins sou toelaat dat die gebiede aan die Unie oorgedra word nie. Geyer het na dié datum verskillende strategieë probeer om die harde werklikheid van die oordrag-aangeleentheid onder die Unieregering, en veral Malan, se aandag te bring. In sy persoonlike briefwisseling met Malan en ander regeringsleiers, het hy gewaarsku dat die aanhoudende aandrag om oordrag, sonder om die invloed van die Unie se binnelandse politieke verwickelinge op die Britse openbare mening en gevolglik ook op Whitehall behoorlik te verreken, net verdere probleme en selfs moontlike diplomatieke vernedering vir die Unieregering en vir Malan in besonder ingehou het. Sy pragmatiese uiteensetting waarom die regering se hantering van die oordrag-aangeleentheid, te midde van sy pogings om internasionale bondgenote te bekom, net op rampspoed afstuur, het op dowe ore geval. Soos Geyer die groeiende teenkanting teen die oordrag in die Verenigde Koninkryk beleef het, so het sy kommer toegeneem oor die Unieregering se vasbeslotendheid om die oordrag-aangeleentheid op die spits te dryf. Geyer se uitgesproke kritiek oor Malan se onvermoë om te onderskei tussen nasionale belange en partybelange en sy gevolglike gebrekkige insig in en begrip van internasionale diplomatie, het die vrees laat ontstaan dat die jarelange Malan-Geyer-vriendskap selfs kon verbrokkel.

Die regering se pogings om die Kleurlinge in Kaapland van die gemeenskaplike kieserslys te verwyder was die twee aangeleentheid waar Geyer genoodsaak was om standpunt in te neem oor die wyse waarop die regering te werk gaan. Hoewel Geyer die beleid van afsonderlike ontwikkeling gesien het as die enigste politieke werkbare model om aan die verwagtinge van 'n multi-etniese gemeenskap, en veral die blanke minderheid te voldoen, was hy deurentyd onseker oor die politieke toekoms van die Kleurlingbevolking. Ondanks dié onsekerheid, het Geyer in beginsel die Wet op die Verteenwoordiging van Kiesers gesteun. Hy kon hom egter nie versoen met die regering se herhaalde pogings om die grondwetlike voorskrifte oor die wysiging van die

verskanste artikels te omseil sonder om demokratiese uitsluitel te verkry oor die kiesers se gevoel oor die aangeleentheid. nie. Weer eens het nie geskroom om sy ontevredenheid oor die regering se optrede op skrif te stel nie en benewens sy gebruiklike briewe aan Malan, het hy veral gepoog om vertrouelinge van Malan te beïnvloed teen optredes wat Suid-Afrika se internasionale beeld verder sou skaad. Hy was ook deurentyd bekommerd dat die regering se aanvalle op die Suid-Afrikaanse regspleging, in die hande speel van die regering se buitelandse kritici. Geyer se ontnugtering met die regering se onvermoë om sy binnelandse optredes op te weeg teen die Unie se stryd om internasionale aanvaarbaarheid word in die betrokke hoofstuk verbeeld. Dit bied 'n insiggewende blik op die frustrasies van die internasionale diplomaat wanneer hy besef dat partypolitieke oorwegings voorkeur geniet bo internasionale betrekkinge. Benewens Geyer se kritiek op die regering, blyk dit teen die einde van sy dienstermyn dat hy ernstige vrae het oor 'n geskikte politieke toekoms vir die Kleurlingbevolking. Hy kom ook tot die besef dat sy voorgestelde politieke model, naamlik 'n rasgedefinieerde federasie, waarskynlik nie op die Kleurlinge van toepassing gemaak kan word nie. Geyer se erkenning dat 'n gedwonge statutêre en geografiese skeiding tussen die blankes en Kleurlinge, wat dieselfde Christelike godsdiens beoefen en ook Afrikaanstalig is, dit onwaarskynlik maak dat die voorgestelde rasseskieding net so op die Kleurlinge van toepassing gemaak sou kan word.

Gedurende die eerste jaar of twee van sy dienstermyn was hy steeds daarvan oortuig dat 'n goed beredeneerde agtergrond-uiteensetting en probleemstelling van Suid-Afrika se rasseproblematiek, gevolg deur die voorlegging van 'n beleidsrigting wat sterk fokus op die ontwikkelingsaspek van die beleid, genoegsaam was om Suid-Afrika se besondere binnelandse beleidsontplooiing te verduidelik om sodoende kritiese gehore tevrede te stel. Hy het egter spoedig agtergekom dat die Unieregering se binnelandse beleidsrigting vir die swartes nóg die nodige begrip nóg die steun van die buiteland gaan ontvang. Geyer het veral die uitsprake van Unie-politici voor blanke gehore gesien as van die belangrikste faktore wat tot die onverdraagsaamheid en fel kritiek aanleiding gegee het.

Meinecke se nalatenskap oor die rasionele verantwoording van 'n ideologie kom weer na vore wanneer na Geyer se hantering en veral sy vertolking van die apartheidsbeleid gekyk word. Die afleiding word gemaak dat Geyer naby die gedagterigtings van SABRA en sy stigterslede beweeg het, toe hy daarop klem gelê het dat die blanke bevolking 'n beduidende materiële opoffering vir hul toekomstige vrede en veiligheid moet maak. Dit is ook insiggewend dat Geyer, soos SABRA, nooit apartheid voorgedhou het as dié finale antwoord op Suid-Afrika se veelrassige samelewing nie. In werklikheid het dit later in sy dienstermyn al meer voorgekom dat hy dié beleidsrigting gesien het as 'n krities-belangrike tussenfase in die ontvouende binnelandse politiek van Suid-Afrika.

Daarby het sy kommer oor die regering se onvermoë om praktiese beslag aan die beleidsontvouting te gee, daartoe gelei dat hy al meer vrylik sy persoonlike vertolking van afsonderlike ontwikkeling gegee het. Waar dr. H.F. Verwoerd in 'n groot mate homself as dié voog en mentor van die swart mense gesien het en sonder veel oorlegpleging 'n toepaslike beleid in besonderhede ontwikkel het, was duidelike aksentverskille merkbaar wanneer Geyer sy vertolking van afsonderlike ontwikkeling gegee het.

In reële terme het Geyer, soos SABRA en anders as Verwoerd, verwag dat die regering blanke ervaring, kundigheid en kapitaal gebruik om die swart landelike gebiede se grondgebied te vergroot tot ekonomies-lewensvatbare, landboukundige gebiede; om ruim werksgeleenthede in die gebiede te skep; om sodoende die toevloei van swart werkers na die stedelike gebiede om te keer en om politieke strukture in die gebiede te vestig waar die swartmense die nodige ontwikkeling kan deurloop. Op dié wyse kan die swartmense, soos die blanke bevolking, afsonderlik, maar gelykwaardig tot hul volle potensiaal in hul eie gebiede ontwikkel. Blanke betrokkenheid sou vir 'n geruime tyd egter dié voorvereiste vir die verwagte gelykwaardige ontwikkeling moet wees. Die standpunt het in duidelike kontras gestaan met Verwoerd se siening dat die vestiging van swart boere en die aanstelling van 'n gesalarieerde swart amptenary in die afgebakende landelike gebiede, uiteindelik sou lei tot die ontstaan van 'n swart sake-sektor. Verwoerd was waarskynlik bekommerd dat te veel blanke geld in die swart gebiede gestort word;

dat goedkoper produkte uit dié gebiede 'n bedreiging vir die blanke produsent kan inhou en dat blanke werksgeleenthede daardeur verlore kan gaan wat weer partypolitiese implikasies by die stembus vir die regering ingehou het.

Sy pragmatiese benadering tot die beleidsrigting is weer onderstreep, toe hy teen die einde van sy dienstermyn 'n pleidooi gelewer het, dat die apartheidsbeleid op so 'n wyse ontwikkel moet word dat 'n beduidende aandeel van die invloedryke swartmense die meriete van afsonderlike, maar terselfdertyd gelykwaardige ontwikkeling kan aanvaar. Weer eens word die afleiding gemaak dat sy wekroep in werklikheid vir die aandag van Verwoerd was, want die minister se bykans hovaardige en paternalistiese benadering tot die swartmense het vir Geyer duidelike gevaar ingehou deurdat hy opgemerk het dat baie van die toonaangewende swart leiers reeds die beleid verwerp het. Geyer het toenemend daarop gewys dat die beleid van afsonderlike ontwikkeling, sonder om betekenisvolle en sigbare program van ontwikkeling prakties te verwesenlik, duidelike implikasies vir die voortbestaan van die blanke in Afrika ingehou het.

Geyer se verwysing na die vestiging van 'n aantal selfregerende state binne 'n federale staatkundige bestel, gaan ook verder as die regering se beleid van destyds. Dié gedagte, hoewel nog nie ten volle deurdink nie, is bewys daarvan dat hy kennis geneem het van diegene wat vrae gevra het oor die politieke eindbestemming van die swartes nadat hulle die verlangde vlakke van ontwikkeling bereik het. Sy herhaalde verwysings na die federale konsep was daarop gemik om 'n soortgelyke debat in die Unie te stimuleer, want sigbare ontwikkeling wat uitloop op 'n werkbare politieke bestel, sou volgens Geyer, die tyd en geleentheid aan die Unieregering bied om sy beleid ten volle te ontplooi.

Geyer het dus nie fundamenteel verskil oor die oogmerke van die beleid van afsonderlike ontwikkeling nie, maar hy het gewis 'n groter klem as die regering geplaas op die noodsaaklikheid van gelykwaardige ontwikkeling. Sy onvoorwaardelike beklemtoning van die gelykwaardige ontwikkeling van alle gebiede en etniese groepe, het vir hom ten grondslag van die beleid gelê. Hy het met verloop van tyd met groter drif begin waarsku teen 'n beleidsrigting wat daarop toegespits was om die rasse bloot te skei, sonder om

gelyktydig die nodige ontwikkelingsprogramme in werking te stel. Geyer het dus die regering se *toepassing* van die beleidsrigting en nie die *beginsels* of *oogmerke* {my kursivering} van die beleid gekritiseer nie.

'n Insiggewende dualistiese benadering is waarneembaar wanneer Geyer met groot ywer poog om Suid-Afrika se grondwetlike soewereiniteit te beskerm. Enersyds het hy by talle geleenthede 'n leidende rol gespeel om enige sweem van miskennings van die Unie se grondwetlike status te besweer. In sy pogings om Suid-Afrika te dien, het hy ook die ander lidlande van die Statebond betrek in die bevestiging van hul eie unieke grondwetlike soewereiniteit. Terselfdertyd het hy Unie-ministers voortdurend gemaak teen oorhaastige uitsprake oor enige voorgenome grondwetlike omvorming na 'n republiek, en veral 'n republiek buite die Statebond. Geyer was deeglik daarvan bewus dat die Suid-Afrikaanse politieke toneel in sy geheel verrekken moes word voor daar met die oorweldigende steun van die blanke kiesers na 'n republiek beweeg kon word. Hy het dus gewaarsku teen partypolitieke oproepe wat slegs tot die Afrikaanssprekende gedeelte gerig was, want vervreemding van die republikeinse ideaal op 'n taalgrondslag moes vermy word. Hy was krities oor J.G. Strijdom se uitsprake oor die stigting van 'n republiek buite die Statebond, want dit sou nie net Engelssprekende Suid-Afrikaners bekommerd stem nie, maar kon ook diplomatieke nagevolge hê. Geyer was daarvan oortuig dat Suid-Afrika as 'n republiek in die Statebond moet bly, want sonder dié sterk onderlinge ekonomiese en politieke betrekkings, sou Suid-Afrika politiek internasionaal totaal geïsoleerd wees, met katastrofiese gevolge vir die toekoms. Geyer se kritiek op partypolitici wat nie Suid-Afrika se internasionale posisie evalueer en dienooreenkomstig sensitiewe binnelandse aangeleenthede hanteer nie, is derhalwe gebore uit sy eie diplomatieke blootstelling en sy waardering van 'n veranderende wêreld waar die behoud van die ou en die sluiting van nuwe alliansies vir Suid-Afrika van kritieke belang sou wees. Geyer se republikeinse oortuigings het dieselfde gebly, maar die pad na republiekwording moes om pragmatiese redes, binnelands en buitelands, met die steun van die Engelssprekende Suid-Afrikaners geskied en voortgesette lidmaatskap van die Statebond was 'n voorvereiste teen die verwagte felle druk van en moontlike politieke isolasie deur die Verenigde Nasies. Met dié standpunt het Geyer ook erkenning gegee aan

die diplomatieke werklikheid dat die Unie se binnelandse beleid, sy soeke na 'n staatkundige vorm om finale beslag aan die republikeinse droom te gee en Suid-Afrika se toenemende internasionale afhanklikheid van sy tradisionele diplomatieke bondgenote, 'n verstrengelde verwantskap uitmaak. Geyer het geglo dat dit polities net sin maak dat daar eers oor dié internasionale interafhanklikheid besin word, aler daar oor 'n republiek buite die Statebond en die ontplooiing van die binnelandse wetgewende program gepraat word.

Geyer se beperkte betrokkenheid by die bevordering van militêre betrekkinge tussen die Unie en die Verenigde Koninkryk was tekenend van die wyse waarop buitelandse betrekkinge destyds bedryf is. Sy skerp botsings met F.C. Erasmus het ook nie altyd bygedra tot 'n gladde werksverhouding nie. Geyer se kritiek op Erasmus oor sy samesprekings met sy Britse ampsgenoot was toe te skryf aan die kompartementele benadering wat Erasmus gevolg het. Geyer het ten regte geargumenteer dat geen ministeriële portefeulje of interdepartementele kontak met die buiteland, ooit in afsondering bedryf kan word nie.

Geyer se afwesigheid by die samesprekings oor die verdediging van die Midde-Ooste, die vestiging van MOVO, die Konferensie vir Verdedigingsfasiliteite vir Afrika en die Simonstad-samesprekings, het daartoe bygedra het dat die Unie-afvaardigings nooit werklik op hoogte was van die diplomatieke gevoel in Brittanje en Wes-Europa nie. Erasmus se uitsluiting van Geyer by sy ministeriële samesprekings het in skrilte teenstelling gestaan met die positiewe adviserende ondersteuning wat Geyer aan dr. T.E. Dönges by die Eerste Ministerskonferensie in Januarie 1951 gelever het toe die verdediging van Afrika ter sprake was. Die benutting van Geyer se ervaring en kennis van die diplomatieke onderstrominge in Wes-Europa, sou waarskynlik nie veel aan die nagevolge van die pogings om internasionale bondgenootskappe te sluit, verander het nie, maar sou na alle waarskynlikheid tot veranderde strategieë en minder frustrasie en verydelde verwagtinge gelei het.

Benewens die Departement van Verdediging se ignorering van Geyer en Suid-Afrika Huis, het die verskuiwing van die politieke swaartepunt van Londen na Washington ook meegebring dat Geyer geografies verwyderd was van die oorlegpleging en besluitneming wanneer die Weste se bekamping van internasionale konflik ter sprake gekom het. Sy betrokkenheid by die ontwikkeling van Suid-Afrika se buitelandse beleid met betrekking tot die Koue Oorlog was dus hoofsaaklik van 'n administratiewe aard.

Die onderbenutting van Geyer by die bevordering van ekonomiese aangeleenthede kan slegs gedeeltelik toegeskryf word aan sy eie gebrekkige belangstelling in die ekonomiese en finansiële fasette van sy werk as diplomaat. Die Unieregering het die pos van die Hoë Kommissaris in Londen hoofsaaklik as dié van 'n politieke funksionaris benut. Net soos met die militêre betrekkinge, het die eise van die binnelandse politiek ook daartoe gelei dat die regering in gebreke gebly het om die integrale verweefdheid van internasionale ekonomiese betrekkinge met die bestuur van buitelandse betrekkinge te koördineer.

Geyer se wekroep oor Suid-Afrika se onlosmaaklike verbintenis aan Afrika was bewys van sy pragmatiese waardering van die destydse politieke toneel in Afrika. In Londen het hy begin om debat te voer oor Suid-Afrika se plek in Afrika en ook oor dié faktore wat volgens hom die blanke minderheid se plek op die vasteland sou verseker. Sy idealistiese pleidooi dat die afsonderlike ontwikkeling van die verskillende rasse binne 'n veelrassige land 'n regverdige geleentheid op voltooiing gebied behoort te word, kan as onrealisties afgemaak word. Hy was in elk geval sy tyd vooruit, want baie min indien enige ander Suid-Afrikaanse politici het op daardie tydstip erns met dié vraagstuk gemaak.

Geyer se frustrasie met die Unieregering oor die hantering van die buitelandse aangeleenthede het grootliks gespruit uit die erkenning aan homself dat Malan as die suksesvolle partyleier, nie die verwagte oorgang na 'n kundige Minister van Buitelandse Sake en internasionale staatsman van statuur kon en sou maak nie. Sy persoonlike lojaliteit teenoor Malan was bo verdenking, maar terselfdertyd is daar van die raseeëldenkende Geyer verwag om op so 'n wyse op te tree wat nie net vir hom nie, maar ook vir Malan en Suid-Afrika, die moontlikheid van persoonlike en nasionale

vernedering ingehou het. Dit was vir ook hom baie moeilik om te verwerk dat Malan, na al die jare van gesamentlike stryd in belang van Suid-Afrika, sy mening nie genoegsaam vertrou het om 'n koersaanpassing in belang van die groter idee, naamlik Suid-Afrika se multilaterale betrekkinge met die Verenigde Koninkryk, te maak nie.

Geyer se kritiese houding oor die hantering van die Departement van Buitelandse Sake kan enersyds toegeskryf word aan sy persoonlike vooroordele jeens amptenare soos D.D. Forsyth en J.H.O. (Otto) Du Plessis. Grondige ontevredenheid oor sy aanvanklike opleiding en voorligting en die feit dat Forsyth 'n nalatenskap van die Smuts-era was, het hom nie gewild by Geyer gemaak nie. Daarby was Geyer vir baie jare in 'n senior redakteurpos wat aan hom duidelike beluitnemende en uitvoerende bevoegdhede gegee het, terwyl hy in Londen uitgelewer was aan die burokratiese rompslomp van die staatsdiens. Terselfdertyd het sy vroeëre persoonlike botsings met iemand soos Du Plessis, van wie hy later baie afhanklik vir inligting sou wees, die tafel gedek vir verdere geskille oor verwagtinge waaraan nie voldoen kon word nie. Die belangrikste rede vir sy kritiek oor die hantering van buitelandse aangeleenthede, byvoorbeeld die gebrekkige inter-ministeriële oorlegpleging en powere kommunikasie met Suid-Afrika Huis, moet eerder voor die deur van Malan as van sy ministers gelê kan word. Malan se beheer oor en bestuur van sy Kabinet, het waarskynlik grootliks tot hierdie onbevredigende werkswyse bygedra. Hoewel Geyer in sy persoonlike briewe soms uitgesproke krities oor Malan was, het sy persoonlike lojaliteit hom weerhou om sy ongeduld en gramskap aan Malan oor te dra of om sy ontevredenheid wyer rugbaar te maak. Dit het daartoe bygedra dat ministers soos Dönges en Erasmus en senior staatsamptenare, byvoorbeeld Du Plessis en Forsyth, eerder aan die ontvang kant van sy ontevredenheid was. Die evaluering van Malan as Minister van Buitelandse Sake in hierdie studie, wat gebaseer is op inligting wat sedertdien beskikbaar geword het, verskil dus aanmerklik van K.J. de Beer se studie oor *Dr. D.F. Malan as Minister van Buitelandse Sake*.

Geyer het besef dat hy met sy terugkeer nie 'n politieke loopbaan kan volg nie, want sy diplomatieke blootstelling het hom in so 'n mate verruim, dat hy eintlik reeds 'n periode van politieke vervreemding van die destydse Suid-Afrikaanse partypolitiek binnegegaan

het. Hoewel die politiek sy passie was, sou hy dit net kon uitleef binne 'n dinamiesdenkende groep soos SABRA, wat destyds op die akademiese voorpunt van die politieke ontwikkeling van die tyd was. Hy het ook besef dat die gety binne die regeringsgeledere aan die draai was en dat die Strijdom-Verwoerd groep die nuwe politieke elite sou vorm, waarby hom nie sou tuis voel nie.

Albertus Geyer se dienstermyn in Londen is nie noodwendig gekenmerk deur belangrike verdragsluitings nie. Maar dat hy hom toegewy het om begrip vir Suid-Afrika se binnelandse beleid te bevorder; dat hy onophoudelik momentum probeer gee het aan die praktiese verwesenliking van positiewe afsonderlike ontwikkeling en dat hy deurentyd gepoog het om die Unieregering te vergewis van die veranderende wêreld waarin hulle hul bevind het, kan nie weggeredeneer word nie.

Maar dalk was Geyer se belangrikste bydrae tot die Suid-Afrikaanse politiek dat hy as “verstands-Afrikaner” en “kompas-meester” sy veranderende insigte deurdink het, dit opgeweeg het teenoor wat op die langtermyn in belang van Suid-Afrika en sy mense was; dat hy 'n koersaanpassing kon maak waar dit nodig was, en getrou aan homself, die nuwe perspektiewe met oorgawe kon oordra en terselfdertyd ook poog om op die hoogste vlakke die nodige beïnvloeding te doen.

Vir 'n ontleding van sy diplomatieke loopbaan kan daar nie 'n veel beter woordkeuse gevind word as om Albertus Lourens Geyer se diplomatieke bydrae te beskryf as die van 'n “kompas-meester” nie. Hy was ook as diplomaat nooit 'n blote naper van 'n politieke ideologie nie, intendeel, hy was met die insigte tot sy beskikking, 'n “kompas-meester” op soek na 'n eties, maar ook polities verantwoordbare antwoord op die eise van 'n veelrassige gemeenskap.

BRONNELYS

1. LITERATUUR EN LETTERKUNDIGE BRONNE

- Austen, D.: **Britain and South Africa**. Londen, Oxford University Press, 1966.
- Ballinger, M.: **From Union to Apartheid : A Trek to Isolation**. Kaapstad, Juta, 1969.
- Barber, J.: **South Africa's Foreign Policy 1945-1970**. Kaapstad, Oxford University Press, 1973.
- Barber, J. en Barrett, J.: **South Africa's Foreign Policy : The Search for Status and Security 1945-1980**. Johannesburg, South Book Publishers, 1990.
- Barnard, L. en Kriek, D.: **Sir De Villiers Graaff**. Kaapstad, DIGMA Uitgewers, 1990.
- Barnard, S.L. en Marais, A.H.: **Die Verenigde Party : Die Groot Eksperiment**. Durban, Butterworth, 1982.
- Berridge, G.R.: **Economic Power in Anglo-South African Diplomacy**. Londen, MacMillan Press, 1981.
- Berridge, G.R.: **South Africa, the Colonial Powers and African Defence**. Londen, St. Martin Press, 1992.
- Beukes, W.D.: **Oor Grense Heen : Op Pad na 'n Nasionale Pers 1948-1990**. Kaapstad, Nasionale Boekhandel, 1992.
- Beyers, C.J. (hoofred.): **Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek**. Vol. IV. Durban, [], 1981.
- Beyers, C.J. (hoofred.): **Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek**. Vol. V. Pretoria, [], 1987.
- Booth, A.R.: **Swaziland : Tradition and Change in a Southern African Kingdom**. Boulder, Colo., Westview Press, 1983.

- Cameron, T. (hoofred.) en Spies, S.B. (advis. red.): **Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika**. Kaapstad, Human & Rousseau, 1986.
- Carter, G.: **The Politics of Inequality : South Africa since 1948**. Londen, Thomas and Hodsden, 1948.
- Cillié, P.J.: **Baanbrekers vir Vryheid**. Kaapstad, Tafelberg, 1990.
- Cockram, G.M.: **Vorster's Foreign Policy**. Pretoria, Academia, 1970.
- Coetzer, P.W., Broodryk, M. en Van der Westhuizen, L.J. (reds.): **Die Nasionale Party (Deel 5), Van Oorlog tot Oorwinning**. Bloemfontein, Instituut vir Eietydse Geskiedenis, Universiteit van die Vrystaat, 1994.
- Cope, J.: **South Africa**. Londen, Ernest & Benn Ltd., 1965.
- Crafford, F.S.: **Jan Smuts**. Kaapstad, Juta, 1947.
- Davenport, T.R.H.: **South Africa : Modern History**. Londen, Macmillan Press, 1977.
- De Beer, M.: **Who did What in South Africa**. Jeppestown [South Africa], Ad Donker Publishers, 1995.
- De Villiers, D. en J.: **PW**. Kaapstad, Tafelberg, 1984.
- De Villiers, D. en J.: **Paul Sauer**. Kaapstad, Tafelberg, 1977.
- Doxey, G.V.: **The High Commission Territories and the Republic of South Africa**. Londen, Oxford University Press, 1963.
- Du Plessis, A.: **Die Maritiem-Strategiese Betekenis van die Simonstad Vlootbasis**. Pretoria, Universiteit van Pretoria, 1979.
- Du Plessis, A.: **South Africa and the South Atlantic Ocean : A Maritime Strategic Alliance**. Pretoria, Universiteit van Pretoria, 1987.
- Egeland, L.: **Bridges of Understanding**. Kaapstad, Human & Rousseau, 1977.
- Encyclopaedia Britannica**. Vol. 7, 1953.
- Fourie, B.: **Buitelandse Woelinge om Suid-Afrika**. Ongepubliseerd, 1989.
- Furlong, P.F.: **Between Crown and Swastika**. Johannesburg, Witwatersrand University Press, 1991.
- Garner, J.: **The Commonwealth Office 1925-1968**. Londen, Heinemann, 1978.

- Geldenhuys, D.: **The Diplomacy of Isolation : South African Foreign Policy Making.** Johannesburg, South African Institute of International Affairs, 1984.
- Geyer, A.: **Briewe uit Highveld.** Kaapstad, Tafelberg, 1965.
- Geyer, A.L.: **Vier Jaar in Highveld.** Kaapstad, Tafelberg, 1969.
- Gie, S.F.N.: **Geskiedenis van Suid-Afrika, Deel I – 1795.** Stellenbosch, Pro Ecclesia Drukkery, 1926.
- Goosen, C.J.: **The South African Navy : The First Fifty Years,** Londen, W.J. Flesch and partners, 1973.
- Goschler, C.: **Gallery of Historians at the Institute Friedrich Meinecke 1862-1954.** www.geschichte.hu-berlin.de/ifg/galerie/texte.meinecee.htm.
- Gregory, T.: **Ernest Oppenheimer and the Economic Development of Southern Africa.** Londen, Oxford University Press, 1962.
- Hancock, W.K.: **Smuts : Field of Force 1919-1950.** Londen, University of Cambridge Press, 1968.
- Havighurst, A.F.: **Twentieth Century Britain.** New York, Harper Row, 1962.
- Heard, K.A.: **General Elections in South Africa 1943-1986.** Londen, Oxford University Press, 1974.
- Horne, C.D.: **Evelyn Baring : The Last Proconsul.** Londen, Collins, 1978.
- Jooste, G.: **Diensherinneringe.** Johannesburg, Perskor, 1977.
- Karis, T. en Carter, G.M.: **From Protest to Challenge : A Documentary History of African Politics in South Africa 1882-1964, Vol. 2: Hope and Challenge 1935-1952.** Stanford, Hoover Institute Press, 1973.
- Krüger, D.W.: **The Making of a Nation : A History of the Union of South Africa 1910-1960.** Johannesburg, Macmillan, 1969.
- Krüger, D.W.: **South African Parties and Policies 1910-1960.** Kaapstad, Human & Rousseau, 1960.
- Le Roux, J.H. en Coetzer, P.W.: **Genl. J.B.M. Hertzog : Sy strewe en Stryd.** Vol. 1. Johannesburg, Perskor, 1987.
- Lodge, T.: **Black Politics in South Africa since 1945.** Londen, Longmans, 1983.

- Macmillan, H.: **Tides of Fortune 1945-1955**. Londen, Macmillan, 1969.
- MacNab, R.: **The Story of South Africa House. South Africa in Britain : The Changing Pattern**. Johannesburg, Jonathan Ball Publishers, 1983.
- Malan, D.F.: **Afrikaner Volkseenheid en My Ervaringe op die Pad Daarheen**. Kaapstad, Nasionale Boekhandel, 1959.
- Malan, M.P.A.: **Die Nasionale Party van Suid-Afrika : Sy Stryd en Sy Prestasies 1914-1964**. Kaapstad, Nasionale Pers Boekhandel, 1964.
- Mansergh, N. (red.): **Documents and Speeches on British Commonwealth Affairs 1931-1952**. Vol. 2. Londen, Oxford University Press, 1953.
- May, H.J.: **The South African Constitution**. Kaapstad, Juta, 1949.
- Meiring, P.: **Jan Smuts, die Afrikaner**. Kaapstad, Tafelberg, 1974.
- Meiring, P.: **Vyftig Jaar op die Voorblad**. Johannesburg, Perskor, 1979.
- Merwis, J.: **The Fourth Estate**. Johannesburg, Jonathan Ball Publishers, 1989.
- Miller, J.D.B.: **Britain and the Old Dominions**. Londen, Chatto & Windsor, 1966.
- Muller, C.F.J.: **Sonop in die Suide**. Kaapstad, Nasionale Boekhandel, 1990.
- Muller, C.F.J. (red.): **Vyfhonderd Jaar in Suid-Afrikaanse Geskiedenis**. Pretoria, Academica, 1968.
- Munger, E.S.: **Notes on the Formation of South African Foreign Policy**. Pasadena, Kalif., Dahlstrom, 1965.
- Neame, L.E.: **The History of Apartheid**. Londen, Pall Mall Press, 1962.
- Nicholls, H.: **South Africa in My Time**. Durban, George Allen Unwin, 1981.
- Nienaber, P.J. (red.): **Gedenkboek Genl. J.B.M. Hertzog**. Johannesburg, Afrikaanse Pers Boekhandel, 1965.
- Ovendale, R.: **The English-Speaking Alliance : Britain, the United States, the Dominions and the Cold War 1945-1951**. Londen, George Allen Unwin, 1985.
- Ovendale, R.: **The South African Policy of the British Labour Government 1947-1952**. Leicester, Leicester University Press, 1986.
- Pelzer, N. (red.): **Verwoerd aan die Woord : Toesprake 1948-1962**. Johannesburg, Afrikaanse Pers, 1963.

- Perham, M. & Curtis, L.: **The Protectorates of South Africa : The Question of Their Transfer to the Union.** Londen, Oxford University Press, 1938.
- Pienaar, S.: **Getuie van Groot Tye.** Kaapstad, Tafelberg, 1979.
- Pike, E.R.: **Britain's Prime Ministers from Walpole to Wilson.** Londen, Oldham Books, 1968.
- Pirow, O.: **James B.M. Hertzog.** Kaapstad, Howard Timmens, 1958.
- Rhodie, D.O.: **Suid-Afrika : Van Koloniale Onderhorigheid tot Soewereine Onafhanklikheid.** Johannesburg, Perskor, 1974.
- Rhodie, N.J. en Venter, N.J.: **Apartheid : A Socio-Historical Exposition and Development of the Apartheid.** Kaapstad, HAUM, 1972.
- Scannell, J.P. (samest.): **Keeromstraat 30.** Kaapstad, Nasionale Boekhandel, 1965.
- Schoeman, B.J.: **My Lewe in die Politiek.** Johannesburg, Perskor, 1978.
- Schoeman, B.M.: **Van Malan tot Verwoerd.** Kaapstad, Human & Rousseau, 1973.
- Schuman, F.L.: **International Politics : The Western State System and the World Community.** New York, McGraw-Hill, 1953.
- Sole, D.B.: **This Above All : The Reminiscences of a South African Diplomat.** Ongepubliseerd, Pretoria, Ongedateer.
- Spence, J.E.: **Republic under Pressure : A Study of South African Foreign Policy.** Londen, Oxford University Press, 1965.
- Spence, J.E.: **The Strategic Significance of Southern Africa.** Londen, Royal United Service Institution, 1970.
- Stewart, A.: **The World, the West and Pretoria.** New York, McKay, c1977.
- Stultz, N.M.: **The Nationalists in Opposition 1934-1948.** Kaapstad, Human & Rousseau, 1974.
- Swart, R.: **Progressive Odyssey.** Kaapstad, Human & Rousseau, 1991.
- Thom, H.B.: **D.F. Malan.** Kaapstad, Nasionale Boekhandel, 1990.
- Thompson, L.M.: **The Unification of South Africa 1902-1910.** Pretoria, Unisa Oxford, 1960.

- Tlou, T., Parsons, N. & Henderson, W.: **Seretse Khama 1921-1980**. Londen, Macmillan, 1995.
- Tunstall, W.C.B.: **The Commonwealth and Regional Defence**. Londen, University of London, 1959.
- Vandenbosch, A.: **South Africa and the World : The Foreign Policy of Apartheid**. Lexington, Ky., University Press of Kentucky, c1970.
- Van der Poel, J.E.: **Selections from the Smuts Papers**. Cambridge, Cambridge University Press, 1965.
- Van der Ross, R.E.: **The Rise and Decline of Apartheid**. Kaapstad, Tafelberg, 1986.
- Van Rensburg, A.P.J.: **Die Nuwe Afrika**. HAUM, Pretoria, 1979.
- Van Rooyen, J.J.: **Die Nasionale Party : Sy Opkoms en Oorwinning - Kaapland se Aandeel**. Kaapstad, Hoofraad van die Kaaplandse Nasionale Party, 1965.
- Van Schoor, A.M.: **Notes from my Diary**. Pretoria, Makro Books, 1979.
- Van Wyk, A.: **Keeromstraatkliek**. Kaapstad, Tafelberg, 1983.
- Wint, G. en Calvocoressi, P.: **Middle East Crisis**. Harmandsworth, Middlesex, Penguin Books, 1957.
- Worral, D. (red.): **South African Government and Politics**. Pretoria, J.L. van Schaik, 1975.
- Young, J.W.: **The Foreign Policy of Churchill's Peace Time Administration 1951-1966**. Leicester, Leicester University Press, 1988.

2. KOERANTARTIKELS

Cape Argus	1949 – 17 November
	1950 – 27 Februarie, 22 November
	1951 – 3 Februarie, 6 - 7 Februarie, 13 Februarie, 6 Maart
	1952 – 4 Februarie, 6 Februarie, 22 Maart, 25 Maart
	1953 – 4- 6 Februarie, 25 Maart, 18 April
Cape Times	1949 – 28 September

	1950 – 27 Februarie, 16 Oktober
	1951 – 12 Februarie
	1952 – 5 Maart, 25 Maart, 29 Maart, 8 Mei, 7 Julie
	1953 – 23 Maart
Daily Express	1951 – 30 Mei, 6 September, 14 September
	1952 – 28 Maart
Daily Telegraph	1951 – 9 Maart, 30 Mei
	1952 – 9 April, 18 April, 30 Mei
Die Burger	1948 – 28 September
	1949 - 1954
	1969 – 28 Desember
Die Transvaler	1951 – 6 September
	1952 – 19 Desember
Die Vaderland	1951 – 7 Maart
Eastern Province	
Herald	1950 – 16 Oktober
Evening News	1953 – 18 April
Evening Post	1951 – 5 September
Evening Standard	1950 – 14 April, 9 September
International	
Spectator	1952 – 13 Augustus
London Sunday	
Times	1950 – 7 Desember
Manchester	1950 – 28 Januarie, 28 Oktober
Guardian	1951 – 23 April, 23 Oktober
	1952 – 9 Januarie, 14 November, 11 Desember
	1953 – 4 Februarie, 2 Maart
New Statesmen	1949 – 5 November
and Nation	1950 – 29 Julie, 12 Augustus, 2 Desember, 16 Desember
	1951 – 21 April, 2 Junie
	1953 – 14 Maart, 25 April, 22 November

News Chronicle	1953 – 4 Februarie
Rand Daily Mail	1951 – 6 Junie
South Africa	1950 – 17 Februarie, 4 Maart, 27 Mei, 5 Junie, 17 Junie 1952 – 29 Maart, 10 Mei, 12 Augustus, 21 Junie, 22 Nov. 1953 – 22 Augustus, 29 Augustus
Stirling Journal	1950 – 2 November
The Economist	1950 – 15 April, 6 Mei 1953 – 24 April
The Observer	1949 – 11 Desember 1950 – 11 Januarie, 26 Mei
The Scotsman	1950 – 8 November, 29 Augustus
The Spectator	1953 – 6 Februarie 1954 – 6 Februarie
The Star	1951 – 6 Junie 1952 – 9 Januarie, 11 Desember
The Times	1949 – 30 Oktober, 14 Desember, 30 Desember 1950 – 17 Februarie, 3 Mei, 26 Mei, 12 September 1951 – 4 Januarie, 8 Januarie, 20 Februarie, 2 Maart 2 April, 30 Mei 1952 – 24 Januarie, 5 Maart, 25 April, 16 Junie, 14 November, 29 November 1953 – 26 Mei, 6 September

3. TYDSKRIFARTIKELS

Anon. [] in **Commonwealth Survey**, Julie 1950 en Maart 1954.

Anon. The Appeal Court Decision in **Current History**, Julie 1953.

Anon. The Citizen Act 1949 in **Round Table**, no. 156, September 1949.

Anon. Dr Malan and the Commonwealth in **Round Table**, Maart 1951.

Anon. The General Election in **Round Table**, Maart 1953.

Anon. Government Accepts Appeal Court Decision in **Current History**, Julie 1953.

- Anon. The High Commission Territories in **Round Table**, Desember 1951.
- Anon. High Commission Territories in **Commonwealth Survey**, Maart 1954.
- Anon. Integrasie of Apartheid : Beleidsverklaring van die Suid-Afrikaanse Buro vir Rasse-Aangeleenthede in **Insig**, Januarie 1952.
- Anon. Kiesrecht in Zuid-Afrika in **Internationale Spectator**, 13 Augustus 1952.
- Anon. The Memorandum of the Coloured Voters in **The South African Outlook**, 1 Desember 1950.
- Anon. P.G. Gordon-Walker on the High Commission Territories in **African World** Januarie 1954.
- Anon. The Simonstown Agreement in **African World**, Januarie 1975.
- Anon. South Africa : Apartheid before Parliament in **Round Table**, Junie 1950.
- Anon. South Africa : Nationalism in the Saddle in **Round Table**, Desember 1948.
- Anon. South Africa and the Privy Council in **Commonwealth Survey**, Julie 1950.
- Anon. South Africa and the World in **Common Sense**, Junie 1951, Desember 1951.
- Anon. South Africa's Claim to the Protectorates in **African World**, Januarie 1954.
- Anon. South Africa's Malan of God and Hate in **Time Magazine**, 5 Mei 1952.
- Anon. South West Africa and the Union in **Round Table**, Junie 1948.
- Anon. A Trust in Africa : The Problem Area in **Round Table**, Maart 1950.
- Berridge, G.R.: The Ethnic Agents in Place : English-speaking Civil Servants and Nationalist South Africa 1948-1957 in **Intelligence and National Security** April 1989.
- Calpin, G.H.: Afrikaner Hands in **Foreign Affairs**, April 1951.
- Cowen, D.V.: Entrenched Sections of the South African Act in **The South African Law Journal**, Vol. LXX, 1953.
- Devereaux. D.R.: Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-1956 in **Journal of Contemporary History**, April 1989.
- Dugard, C.J.R.: Simonstown Agreement, South Africa, Britain and the United States in **The South African Law Journal**, Vol. LXXX, 1968.
- Fawcett, J.E.S.: The Simonstown Agreement in **The World Today**, Januarie 1975.

- Franklin, B.L.S.: The Coloured Vote and the Constitution in **Common Sense**, Junie 1951.
- Geyer, A.L.: Africa Quo Vadis (SABRA Voorsittersrede) in **Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede**, Januarie 1956.
- Geyer, A.L.: The Future of Colonial Africa (Toespraak: Royal Empire Society, 15 Februarie 1952) in **New Commonwealth**, April 1952.
- Geyer, A.L.: The Racial Problem in South Africa in **The Fortnightly**, Januarie 1951.
- Geyer, A.L.: Die Taak van SABRA (Voorsittersrede) in **Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede**, April 1959.
- Keesing's Contemporary Archives**, 11-18 Oktober 1952, 15-22 Augustus 1953.
- Lawrie, G.G.: Simonstown Agreement, South Africa, Britain and the Commonwealth in **The South African Law Journal**, Vol. LXXX, 1968.
- Macadam, I.S. & Latimer, H. (reds): South Africa in **The Annual Register : A Review of Public Events at Home and Abroad**, 1950.
- Macadam, I.S. & Latimer, H. (reds): South Africa in **The Annual Register : A Review of Public Events at Home and Abroad**, 1954.
- Marquard, L.: The Union of South Africa in **Current History**, Julie 1953.
- Millen, S.G.: Smuts at Eighty in **Foreign Affairs**, April 1951.
- Olivier, N.J.J. & Van Eeden, B.I.C.: Die Praktiese Uitvoerbaarheid van 'n Apartheidsbeleid in **Inspan**, Februarie 1952.
- Ovendale, R.: The South African Policy of the British Labour Government 1947-1951 in **International Affairs**, Winter 1982/1983.
- Van Winter, P.J. (red.): De Nieuwe Hoge Commissaris aan het Woord in **Zuid-Afrika Maandblad**, Augustus 1950.
- Van Winter, P.J. (red.): De Nieuwe Hoge Commissaris in Londen in **Zuid-Afrika Maandblad**, April 1950.
- Ver Loren van Themaat, H.: Soewereiniteit van die Unie-Parlement in **The South African Law Journal**, Vol. LXXI, 1954.

Wheeler, T.: Letter to an Ambassador in Meintjeskop Ditaba, a Publication of the Foreign Affairs Club, November 1997.

4. REGERINGSPUBLIKASIES

Buitengewone Staatskoerant van die Unie van Suid-Afrika

1949

No. 4150, 22 April 1949. Wet no. 23 van 1949. Wysigingswet op Suidwes-Afrika Aangeleenthede, 1949.

No. 4201, 21 Julie 1949. Wet no. 44 van 1949 : Wet op Suid-Afrikaanse Burgerskap, 1949.

No. 4201, 21 Julie 1949. Wet no. 55 van 1949 : Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike, 1949.

1950

No. 4352, 24 Maart 1950. Wet no. 15 van 1950 : Wysigingswet op Grondbesit van Asiate, 1950.

No. 4384, 12 Mei 1950. Wet no. 16 van 1950 : Wet op Appéle na die Geheime Raad, 1950.

No. 4384, 12 Mei 1950. Wet no. 21 van 1950 : Ontugwysigingswet, 1950.

No. 4422, 7 Julie 1950. Wet no. 30 van 1950 : Bevolkingsregistrasiewet, 1950.

No. 4422, 7 Julie 1950. Wet no. 41 van 1950 : Wet op Groepsgebiede, 1950.

No. 4428, 17 Julie 1950. Wet no. 44 van 1950 : Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, 1950.

1951

No. 4542, 13 Februarie 1951. Wetsontwerp op die Verteenwoordiging van Nie-Blankes.

No. 4588, 23 April 1951. Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers.

No. 4634, 18 Junie 1951. Wet no. 46 van 1951 : Wet op die Afsonderlike
Verteenwoordiging van Kiesers, 1951.

1952

No. 4781, 7 Februarie 1952. Proklamasie

No. 4833, 25 April 1952. Wetsontwerp op die Hoë Hof van die Parlement.

No. 4877, 27 Junie 1952. Kennisgewing no. 1461, 1952 : Samestelling van die
Judisiële Komitee van die Hoë Hof van Parlement.

1953

No. 5142, 22 Maart 1953. : Wetsontwerp op die Afdeling van Appél.

No. 5018, 4 Maart 1953. Wet no. 3 van 1953 : Wet op Openbare Veiligheid,
1953.

No. 5018, 4 Maart 1953. Wet no. 6 van 1953 : Wet op die Koninklike Naam en
Titels, 1953.

No. 5018, 4 Maart 1953. Wet no. 8 van 1953 : Strafwysigingswet, 1953.

No. 5092, 3 Julie 1953. Wetsontwerp op die Afsonderlike Verteenwoordiging van
Kiesers, 1951.

Debatte van die Senaat

4 Mei 1950

18 September 1953

Debatte van die Volksraad

1913

1948 – 1954

Funksies van 'n Diplomaat in die Buiteland, G.P.S. (L)

Offisiële Jaarboek

No. 2, 1941

Staatsinligtingskantoor

Buitelandse Beleid van Suid-Afrika, Pretoria, 1950.

5. PAMFLETTE

Du Plessis, J.H.O.: **Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers**, Kaapstad, Kaapse Inligtingsdiens van die Nasionale Party.

Eisselen, W.M.M.: **J.B.M. Hertzog : Suid-Afrika Eerste**, SAUK-publikasie, 28 Augustus 1968 tot 21 September 1968.

Nasionale Party se Kleurbeleid, Deel 1: **Beleid teenoor die Kleurlinge**, 1948.

Scholtz, G.D.: **Die Naturellebeleid van die Nasionale Party**, Johannesburg, Inligtingsdiens van die Nasionale Party van Transvaal, [196-?]

Smuts, J.C.: **Groter Suid-Afrika : Die Wit Man se Taak**. Toesprake deur J.C. Smuts, Johannesburg, 1940.

6. ONGEPUBLISEERDE PROEFSKRIFTE EN TESISSE

Ahmad, S.S.: **The South West Africa Dispute and the International Court of Justice**. D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Tennessee, 1971.

Bekker, M.J.: **Histories-Empiriese Studie van die Suid-Afrikaanse Diplomatieke en Konsulêre Diens as Staatskakeorganisasie**. MA-tesis, Universiteit van Potchefstroom, 1973.

Broodryk, J.J.: **Stellenbosse Akademici en die Politieke Problematiek in Suid-Afrika 1934-1948**. MA-tesis, Universiteit van Stellenbosch, 1991.

Brownell, P.G.: **British Immigration to South Africa 1946-1970**. MA-tesis, Universiteit van Suid-Afrika, 1977.

Crowell, W.U.: **The Evolution of South Africa's Control over South West Africa**. D.Phil.-verhandeling, St. John's Universiteit, 1975.

De Beer, K.J.: **Dr. D.F. Malan as Minister van Buitelandse Sake**. MA-tesis, Universiteit van die Vrystaat, 1977.

- Geldenhuys, D.J.: **The Effects of South Africa's Racial Policy on Anglo-South African Relations 1945-1961.** D.Phil.-verhandeling, Churchill College, Universiteit van Cambridge, 1979.
- Geyer, A.L.: **Das Wirtschaftliche System der Niederländischen Ostindischen Kompanie am Kapp der Guten Hoffnung 178-1795.** D. Phil-verhandeling, Universiteit van Berlyn, 1923. (Gepubliseer in die Historische Bibliothek, Band 50, Munchen, R. Oldenbourg).
- Henshaw, P.: **South Africa's External Relations with Britain and the Commonwealth.** D.Phil.-verhandeling, St. John's College, Universiteit van Cambridge, 1989.
- Jooste, L.: **F.C. Erasmus as Minister van Verdediging 1948-1959.** MA-tesis, Universiteit van Pretoria, 1996.
- Mulder, P.W.A.: **Die Suid-Afrikaanse Staatsinligtingsdiens 1936-1977 : Met Besondere Beklemtoning van sy Buitelandse Doelstellings en Funksies.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Potchefstroom, 1977.
- Muller, E.M.: **Suid-Afrika se Buitelandse Verteenwoordiging 1910-1972.** MA-tesis, Universiteit van Pretoria, 1975.
- Olivier, G.C.: **Die Grondslae van Suid-Afrika se Buitelandse Beleid.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1973.
- Scher, D.M.: **The Political Disenfranchisement of the Coloured People.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika, 1983.
- Van Breda, P.: **Die Politieke Loopbaan van N.C. Havenga 1910-1954.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch, 1992.
- Van der Schyff, P.F.: **Eric H. Louw in die Suid-Afrikaanse Politiek.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Potchefstroom, 1974.
- Van der Walt, N.G.S.: **Die Republikeinse Strewe : Dryvere en Probleme Binne die Suid-Afrikaanse Partypolitiek.** D.Phil.-verhandeling, Universiteit van Potchefstroom, 1968.

7. ARGIVALE BRONNE

7.1 SENTRALE ARGIEF BEWAARPLEK PRETORIA

Departement van Buitelandse Sake-versameling (MBT)

Hoë Kommissaris (Londen)-versameling (BLO)

Hoë Kommissaris (Londen-Handelsafdeling) (HDL)

Kantoor van die Eerste Ministerversameling (URU), S 114, Minuut 785, Vol. 272.

Kantoor van die Goewerneur-Generaalversameling (GG.1), Verwysing 3/3505,
Vol. 87.

C. te Waterversameling (A 78)

J.G. Strijdomversameling (A 2)

N.C. Havengaversameling (A 38)

7.2 ARGIEF: DEPARTEMENT VAN BUITELANDSE SAKE (NOORDVAALGEBOU, PRETORIA)

Departement van Buitelandse Sake-versameling (Tussenargief)

7.3 KAAPSE ARGIEF, KAAPSTAD

A.L. Geyerversameling (A 1890)

T.E. Döngesversameling (A 1646)

7.4 INSTITUUT VIR EIETJDSE GESKIEDENIS, UNIVERSITEIT VAN DIE VRYSTAAT, BLOEMFONTEIN

C.R. Swartversameling (PV 18)

D. Friedmanversameling. South Africa's Critical Years. Behind the Scenes
(PV 665)

E.G. Jansenversameling (PV 94)
E.H. Louwersameling (PV 4)
F.C. Erasmusversameling (PV 97)
J.H.O. du Plessisversameling (PV 38)
P.W. Bothaversameling (PV 203)

7.5 J.S. GERICKE-BIBLIOTEEK, UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH

D.F. Malanversameling (MS 1)
H.B. Thomversameling (MS 191)
MER-versameling (MS 55)
P.A. Weberversameling (MS 296) (Voor ordening)
P.J. Cilliéversameling (MS 220)

7.6 KILLIE CAMPBELL-BIBLIOTEEK, UNIVERSITEIT VAN NATAL, DURBAN

L. Egelandversameling (Voor sortering)

7.7 ARGIEFBEWAARPLEK VAN DIE SUID-AFRIKAANSE NASIONALE WEERMAG

Kommandant-Generaal (Groep 5)
Military Advisor to the High Commissioner for the Union of South Africa (Londen)
Minister van Verdediging : Erasmus/Fouche (MV/EF)
Sekretaris van Verdediging (DC)

8. ONDERHOUDE EN BRIEFWISSELING

Becker, J.J.: Pretoria, 30 Julie 1997.

Hamilton, Anthony H.: Somerset-Wes, 14 Oktober 1997 en 28 Mei 1998.

Joubert, E.: Rondebosch, 7 November 1997.

Muller, G. du T. en M.: Barrydale, 21 Augustus 1979.

9. FOTOS: Ds. G. Du T. Muller en mev. M. Muller, Weltevrede, Barrydale.